Bundel - Politieke Avond van 10 februari 2021

Agenda bijlagen

Agenda Politieke Avond 10 februari 2021

Uitslag stemmingen 10 februari 2021

Getekende besluitenlijst PA 10 februari 2021

1.RZ	18.45 uur - 19.30 uur: Rondvraag en mededelingen
2	19.30 uur - 21.00 uur: Besluitvormende vergadering
2.1	Opening en mededelingen
2.2	Vaststellen van de agenda en spreektijdverdeling
2.3	Vaststellen van de concept-besluitenlijst van de vergadering van 27 januari 2021
	Getekend raadsbesluit
	Raadsvoorstel "Vaststellen van de concept-besluitenlijst van de vergadering van 27 januari 2021"
2.4	Ingekomen stukken en ter inzage gelegde stukken voor de gemeenteraad
	Getekend raadsbesluit
	Raadsvoorstel Ingekomen Stukken van 21 januari 2020 tot en met 3 februari 2021
	Lijst van Ingekomen stukken (21 januari 2021 tot en met 3 februari 2021)
2.5	Benoeming lid Auditcommissie
	Uitslag stemming d.d. 12-02-21
	Getekend raadsbesluit
	Raadsvoorstel "Benoeming lid Auditcommissie"
3	Onderwerpen direct ter besluitvorming
3.1	Bekrachtiging geheimhouding documenten verzoek om inlichtingen d.d. 28 november 2020 om alle interne ambtelijke correspondentie over het onderzoek(srapport) (subverzoek 4)
	Stemblad 10 februari 2021 (voorstel is verworpen)
	Raadsvoorstel "Bekrachtiging geheimhouding documenten verzoek om inlichtingen d.d. 28 november 2020 om alle interne ambtelijke correspondentie over het onderzoek(srapport) (subverzoek 4)"
	Raadsbrief "Inzage mails onder geheimhouding" 09-02-21
4	Onderwerpen welke voor debat en besluitvorming worden voorgedragen
4.1	Arnhemse Aanpak Energiearmoede
	Getekend raadsbesluit
	Raadskameradvies Arnhemse Aanpak Energiearmoede 3 februari 2021
	Aangenomen amendement "Sneller, directer en meer uit de energiearmoede" (21A04) van de fracties D66, PvdA en Partij voor de Dieren
	Aangenomen motie "Sneller, directer en meer uit de energiearmoede" (21M08) van de fracties D66, PvdA, Partij voor de Dieren en GroenLinks
	Aangenomen motie "Duidelijkheid is het halve werk" (21M09g) van de fractie Arnhemse Ouderen Partij
	Beantwoording technische vragen CDA 28012021
	Raadsvoorstel "Arnhemse Aanpak Energiearmoede"
	Bijlage 1 - Arnhemse Aanpak Energiearmoede
	Bijlage 2 - Kosten versus de kaders voor de besteding van het Klimaatfonds
	Programmaplan New energy made in Arnhem 2020-2030 (vastgesteld op 29 januari 2020)
	Aangenomen motie "Arnhems Actieplan Energiearmoede" (20M08) van de fracties PvdA, GroenLinks, Denk Verenigd Arnhem, ChristenUnie en Arnhem Centraal
	Raadsbrief "Uitwerking Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie", d.d. 02-06-2020
	Bijlage 1 - Wijkgerichte energietransitie Arnhem
	Bijlage 2 - Het participatiekompas voor de Arnhemse Energietransitie

Raadsbrief "Deelname gemeente aan twee Europese subsidieprojecten gericht op het verminderen van energiearmoede", d.d. 18-02-2020

Raadsbrief "Subsidieverlening aan stichting Energiebank regio Arnhem", d.d. 26-05-2020

Bijlage 1 - Beleidsplan en Plan van Aanpak 2020-2022 stichting Energiebank Regio Arnhem

Bijlage 2 - Energiebank versus de kaders voor de besteding van het Klimaatfonds

Arnhemse Herstelagenda Coronacrisis (vastgesteld d.d. 2 september 2020)

(de) Weg uit Armoede, Werken aan Perspectief. Nota Arnhemse Armoede Aanpak (2020 e.v.) (vastgesteld d.d. 16-12-2020)

4.2 Plan van aanpak Omgevingsplan Arnhem

Behandeling van het agendapunt wordt doorgeschoven naar een volgende Politieke Avond

Raadskameradvies "Plan van aanpak Omgevingsplan Arnhem" 3 februari 2021

Amendement "Nu (nog) niet experimenteren met het omgevingsplan" (21A05g) van de fractie Partij voor de Dieren

Raadsvoorstel "Plan van Aanpak omgevingsplan Arnhem"

Bijlage - Plan van Aanpak omgevingsplan Arnhem 3 november 2020

5 Moties vreemd aan de agenda

5.1 Motie vreemd aan de agenda "Gedupeerden Toeslagenaffaire kunnen wel kwijtschelding gebruiken" (21M06)

Aangenomen motie vreemd aan de agenda "Gedupeerden Toeslagenaffaire kunnen wel kwijtschelding gebruiken" (21M06) van de fractie PvdA, SP, GroenLinks, ChristenUnie, Denk/Verenigd Arnhem

6 21.00 uur - 23.15 uur: Plenaire raadskamerbehandeling

6.1 Presentatie Eindrapportage Onafhankelijk feitenonderzoek 'inclusiviteitsrapport'

Eindrapportage Onafhankelijk feitenonderzoek 'inclusiviteitsrapport' Strated Consulting

Raadsbrief reactie college B&W rapport Strated Consulting d.d. 05-02-2021

Raadsbrief "Aanvullend verzoek om inlichtingen" d.d. 10-2-2021

Raadskameradvies

Agenda Politieke Avond

Datum 10-02-2021
Tijd 18:45 uur - 23:15 uur
Locatie Stadhuis
Voorzitter Marcouch/Kalthoff

	Raadszaal
1	**18.45 uur - 19.30 uur: Rondvraag en mededelingen**
2	**19.30 uur - 21.00 uur: Besluitvormende vergadering**
2.1	Opening en mededelingen
2.2	Vaststellen van de agenda en spreektijdverdeling
2.3	Vaststellen van de concept-besluitenlijst van de vergadering van 27 januari 2021
2.4	Ingekomen stukken en ter inzage gelegde stukken voor de gemeenteraad
2.5	Benoeming lid Auditcommissie
3	Onderwerpen direct ter besluitvorming
3.1	Bekrachtiging geheimhouding documenten verzoek om inlichtingen d.d. 28 november 2020 om alle interne ambtelijke correspondentie over het onderzoek(srapport) (subverzoek 4)
4	Onderwerpen welke voor debat en besluitvorming worden voorgedragen
4.1	Arnhemse Aanpak Energiearmoede
4.2	Plan van aanpak Omgevingsplan Arnhem
5	Moties vreemd aan de agenda
5.1	Motie vreemd aan de agenda "Gedupeerden Toeslagenaffaire kunnen wel kwijtschelding gebruiken" (21M06)
6	**21.00 uur - 23.15 uur: Plenaire raadskamerbehandeling**
6.1	Presentatie Rapport Onafhankelijk feitenonderzoek inclusiviteitsrapport

Voor	**0**
Tegen	**37**

Raadsvoorstel "Bekrachtiging geheimhouding documenten verzoek om inlichtingen d.d. 28 november 2020 om alle interne ambtelijke correspondentie over het onderzoek(srapport) (subverzoek 4)"

GROENLINKS	0	7
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Dolsma		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Eppich		
Maref		
Loos		

D66	0	5
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

PvdA	0	4
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

Arnhemse Ouderen Partij	0	1
Wiggers		

CDA Arnhem	0	2
van Dillen		
Hutten		

Arnhem Centraal	0	3
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

SP	0	3
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

ChristenUnie	0	2
Becker		
Nede		

DENK / Verenigd Arnhem	0	2
Aydemir		
Usta		

Partij voor de Dieren Gemeenteraadsfractie Arnhem	0	2
de Groot		
Eliëns		

PARTIJ VOOR DE VRIJHEID		
Verheij		
Henzen		

Totaal	**37**

Voor 25

Tegen 12

Amendement "Sneller, directer en meer uit de energiearmoede" (21A04)

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Dolsma		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		

Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Eppich		
Maref		
Loos		

CDA Arnhem	2	0
van Dillen		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Aydemir		
Usta		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	0	3
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeenteraadsfractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	0	3
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

PARTIJ VOOR DE VRIJHEID		
Verheij		
Henzen		

Totaal 37

Voor 28

Tegen 9

Motie "Sneller, directer en meer uit de energiearmoede" (21M08)

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Dolsma		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		

Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Eppich		
Maref		
Loos		

CDA Arnhem	2	0
van Dillen		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Aydemir		
Usta		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeenteraadsfractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	0	3
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

PARTIJ VOOR DE VRIJHEID		
Verheij		
Henzen		

Totaal 37

Voor 26 *Motie "Duidelijkheid is het halve werk" (21M09g)*

Tegen 11

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Dolsma		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		

Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Eppich		
Maref		
Loos		

CDA Arnhem	0	2
van Dillen		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Aydemir		
Usta		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeenteraadsfractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	0	3
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

PARTIJ VOOR DE VRIJHEID		
Verheij		
Henzen		

Totaal 37

Voor 26 *Raadsvoorstel "Arnhemse Aanpak Energiearmoede"*

Tegen 11

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Dolsma		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		

Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Eppich		
Maref		
Loos		

CDA Arnhem	0	2
van Dillen		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Aydemir		
Usta		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeenteraadsfractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	0	3
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

PARTIJ VOOR DE VRIJHEID		
Verheij		
Henzen		

Totaal 37

Voor	**35**
Tegen	**2**

Motie vreemd aan de agenda "Gedupeerden Toeslagenaffaire kunnen wel kwijtschelding gebruiken" (21M06)

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Dolsma		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Eppich		
Maref		
Loos		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

CDA Arnhem	0	2
van Dillen		
Hutten		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Aydemir		
Usta		

Partij voor de Dieren Gemeenteraadsfractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

Partij voor de Vrijheid		
Verheij		
Henzen		

Totaal	**37**

GEMEENTE Arnhem

BESLUITENLIJST VAN DE VERGADERING VAN DE
RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM OP WOENSDAG 10 februari 2021

De voorzitter: de heer Marcouch

De raadsgriffier: de heer Kersten

Aanwezig de leden: mevrouw Andeweg (D66), de heer Aydemir (DENK Verenigd Arnhem), de heer Becker (ChristenUnie), de heer Bouma (PvdA), de heer Çetintaş (SP), de heer Coenders (GroenLinks), de heer Combée (VVD), mevrouw Dobbe (SP), mevrouw Van Dillen (CDA), mevrouw Dolsma (GroenLinks), de heer Elfrink (SP), de heer Eliëns (Partij voor de Dieren), mevrouw Eppich (VVD), mevrouw Gemici (GroenLinks), de heer Greving (PvdA), de heer De Groot* (Partij voor de Dieren), de de heer Hutten (CDA), de heer Van Iperen (D66), mevrouw Kalthoff (VVD), de heer Kraaijenbrink (Arnhem Centraal), de heer Van der Laak (Arnhem Centraal), de heer Van der Loo (GroenLinks), de heer Loor (D66), de heer Loos (VVD), mevrouw Manders (Arnhem Centraal), de heer Maref (VVD), mevrouw Nede (ChristenUnie), mevrouw Van Ommen (D66),mevrouw Pape (VVD), de heer Prinsen (GroenLinks), mevrouw Simonis (GroenLinks), de heer Usta (DENK Verenigd Arnhem), de heer Venhoek (D66), de heer Visser (PvdA), mevrouw De Vries (PvdA), de heer Wiggers (Arnhemse Ouderen Partij)

Afwezig: heer Henzen (PVV) en de heer Verheij (PVV),

* De heer De Groot volgt de vergadering in quarantaine en is aanwezig bij het laatste deel (stemmingen)van de vergaderling dat op digitale wijze plaatsvindt.

Begintijd vergadering : 19.30 uur
Eindtijd vergadering : 20.55 uur

BESLUITEN:
Agendapunt:

2.3 Vaststellen van de concept-besluitenlijst van de vergadering van 27 januari 2021	Het voorstel is met algemene stemmen aangenomen.
2.4 Ingekomen stukken en ter inzage gelegde stukken voor de gemeenteraad	Het voorstel is met algemene stemmen aangenomen.
2.5 Benoeming lid Audircommissie	Mevrouw Pape is benoemd tot lid van de Auditcommissie
3.1 Bekrachtiging geheimhouding documenten verzoek om inlichtingen d.d. 28 november 2020 om alle interne ambtelijke correspondentie over het onderzoek(srapport) (subverzoek 4)	Het voorstel is met algemene stemmen verworpen..
4.1 Arnhemse Aanpak Energiearmoede	Amendement "Sneller, directer en meer uit de energiearmoede" (21A04) van de fracties D66, PvdA en Partij voor de Dieren.is met 25 stemmen voor en 12 stemmen tegen aangenomen. Motie "Sneller, directer en meer uit de energiearmoede" (21M08) van de fracties D66, PvdA, Partij voor de Dieren en GroenLinks is met 28 stemmen voor en 9 stemmen tegen aangenomen. Motie "Arnhemse Aanpak Energie-armoede" (21M09) van de fractie Arnhemse Ouderen Partij is met 26 stemmen voor en 11 stemmen tegen aangenomen. Het voorstel is met 26 stemmen voor en 11 stemmen tegen aangenomen. .
5.1 Motie vreemd aan de agenda "Gedupeerden Toeslagenaffaire kunnen wel kwijtschelding gebruiken" (21M06)	Motie vreemd aan de agenda "Gedupeerden Toeslagenaffaire kunnen wel kwijtschelding gebruiken" (21M06) van de fractie PvdA, SP, GroenLinks, ChristenUnie, Denk/Verenigd Arnhem is met 35 stemmen voor en 2 stemmen tegen aangenomen.

De raadsgriffier,

Jozef Kersten

De voorzitter,

Ahmed Marcouch

Zaaknummer: 547979

GEMEENTE Arnhem

Besluit van	**10 februari 2021**
Zaaknummer	**547979**

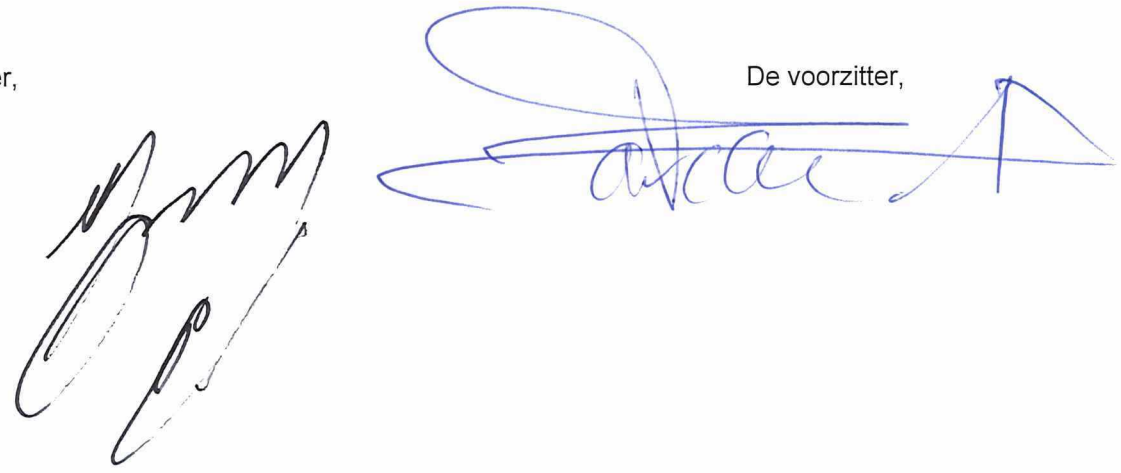
DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van de Agendacommissie van 4 februari 2021, Griffie nummer: 547979

besluit:

De besluitenlijst van de raadsvergadering van 27 januari 2021 vast te stellen.

De griffier, De voorzitter,

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer **547979**

ONDERWERP: Vaststellen van de concept-besluitenlijst van de vergadering van 27 januari 2021

Voorstel

De Agendacommissie stelt u voor de concept-besluitenlijst van de raadsvergadering van 27 januari 2021 vast te stellen.

Bijlage

- concept-besluitenlijst van de raadsvergadering van 27 januari 2021

Gemeente Arnhem

Besluit van	**10 februari 2021**
Zaaknummer	**547979**

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van de Agendacommissie van 4 februari 2021, Griffie nummer: 547979

besluit:

De concept-besluitenlijst van de raadsvergadering van 27 januari 2021 vast te stellen.

De griffier, De voorzitter,

GEMEENTE Arnhem

Besluit van	10 februari 2021
Zaaknummer	547979

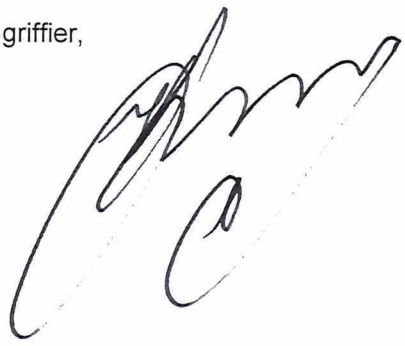
DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van de Agendacommissie, d.d. 4 februari 2021, zaaknummer: 547979

besluit:

De "Lijst van ingekomen Stukken" van 21 januari 2021 tot en met 3 februari 2021 vast te stellen.

De griffier,

De voorzitter,

GEMEENTE Arnhem

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer **547979**

ONDERWERP: Vaststellen van de lijst van ingekomen stukken voor de raadsvergadering van 10 februari 2021

Voorstel

De Agendacommissie stelt u voor de "Lijst van Ingekomen Stukken" van 21 januari 2021 tot en met 3 februari 2021 vast te stellen.

Als raadslid kunt u de ingekomen stukken inzien via het Bestuurlijk Informatiesysteem (iBabs).

Bijlage

- Lijst van Ingekomen stukken (21 januari 2021 tot en met 3 februari 2021)

Gemeente Arnhem

Besluit van	10 februari 2021
Zaaknummer	547979

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van de Agendacommissie, d.d. 4 februari 2021, zaaknummer: 547979

besluit:

De "Lijst van ingekomen Stukken" van 21 januari 2021 tot en met 3 februari 2021 vast te stellen.

De griffier, De voorzitter,

Lijst van Ingekomen stukken (21 januari 2021 tot en met 3 februari 2021)			
Datum	**Afzender**	**Titel**	**Advies**
22-1-2021	Dhr. T. Wenink	Groen	In handen stellen van het college van B&W ter afdoening, verzoek kopie antwoordbrief/mail aan raad
22-1-2021	Vakvereniging Brandweer Vrijwilligers	Reactie VBV op brief VGGM	Voor kennisgeving aannemen
22-1-2021	Arnhems Peil	Status update mbt taxatie woonboten nieuwe haven woonbotendossier Arnhem	Voor kennisgeving aannemen
25-1-2021	Fractie Arnhemse Ouderen Partij	Verantwoording fractiekostenvergoeding 2020	In handen van de griffier ter afdoening
25-1-2021	R.W.C. Helsdingen	Daklozen avondklok	In handen stellen van het college van B&W ter afdoening, verzoek kopie antwoordbrief/mail aan raad
1-2-2021	Gedeputeerde Staten van Gelderland	Regionale Energie Strategie (RES)	Betrekken bij de behandeling op de Politieke Avond
1-2-2021	Gemeente Arnhem	Bewonersbrief - "Denk mee over de toekomst van Centrum West!"	Voor kennisgeving aannemen
1-2-2021	Arnhems Peil	Reactie op beantwoording schriftelijke vragen gemeente Arnhem inzake aanmelding schouwgroep-uiterwaarden	Kopie van aan college en/of burgemeester gerichte mail/brief, voor kennisgeving aannemen
1-2-2021	Mw. E. Doriee-Roon	Overlast Jansbuitensingel	In handen stellen van het college van B&W ter afdoening, verzoek kopie antwoordbrief/mail aan raad
2-2-2021	Rechtbank Arnhem	Uitspraak inzake het beroep van N.K.J. Wiggers	In handen van de griffier ter afdoening
3-2-2021	Mw. F. Schooljan	Bezuiniging regiotaxi	Voor kennisgeving aannemen
3-2-2021	Bewoners 1e Wijkstraat en M. van Butselaar Code Oranje	Bewoners Nieuweland /1e Wijkstraat zijn het beu	In handen stellen van het college van B&W ter afdoening, verzoek kopie antwoordbrief/mail aan raad
3-2-2021	Fractie ChristenUnie	Verantwoording fractiekostenvergoeding 2020	In handen van de griffier ter afdoening

Van: Jozef Kersten
Verzonden: vrijdag 12 februari 2021 14:29
Aan: Raadsleden Arnhem <raadsleden@arnhem.nl>; Fractievolgers Arnhem <fractievolgers@arnhem.nl>
Onderwerp: uitslag stemming vacature lid Auditcommissie

Geachte dames en heren,

Namens de voorzitter bericht ik u dat het stembureau vanmiddag de uitslag van bovengenoemde stemming heeft opgemaakt:

Er zijn 37 stemmen uitgebracht;

2 stemmen zijn ongeldig verklaard;

34 stemmen zijn uitgebracht op mevrouw Pape;

1 stem is uitgebracht op mevrouw Nede.

De uitslag is dat mevrouw Pape benoemd is tot lid van de Auditcommissie.

Hartelijke groet,
Jozef Kersten

mr. Jozef Kersten | raadsgriffier | Griffie gemeente Arnhem | **Koningstraat** 38 | Postbus 9029, 6800 EL Arnhem | (026) 377 3236 |06 10470929 | jozef.kersten@arnhem.nl | www.arnhem.nl

GEMEENTE Arnhem

Besluit van	**10 februari 2021**
Zaaknummer	**548165**

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelet op artikel 3 van de Verordening op de Auditcommissie;

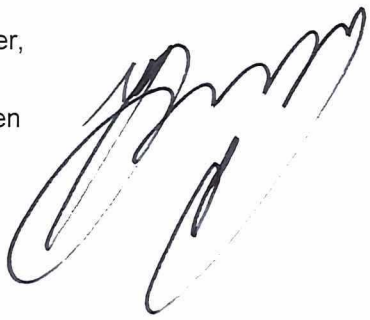
besluit:

te benoemen als lid van de Auditcommissie:

- Mevrouw S. Pape

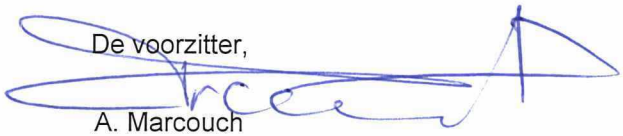
De griffier,

J. Kersten

De voorzitter,

A. Marcouch

GEMEENTE Arnhem

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer **548165**

Onderwerp: Benoeming van lid Auditcommissie

Voorstel

Aan de gemeenteraad wordt voorgesteld een nieuw lid van de Auditcommissie te benoemen. Mevrouw Pape heeft zich kandidaat gesteld.

Inleiding

De Auditcommissie bestaat uit minimaal vijf en maximaal zeven leden. De Auditcommissie bestond tot voor kort uit zeven leden. Door het vertrek uit de raad van dhr. van Es is het aantal leden op dit moment zes. Er is derhalve één vacature.
Ter vervulling van deze vacature is aan alle raadsleden en fractievolgers de gelegenheid geboden zich kandidaat te stellen voor het lidmaatschap van de Auditcommissie. Mevrouw Pape heeft zich gekandideerd.

Beoogd effect

Door de benoeming van één lid bereikt de Auditcommisssie haar volledige bezetting.

Uitvoering

De benoeming van de leden van de Auditcommissie wordt door middel van dit raadsvoorstel aan u voorgelegd.

GEMEENTE Arnhem

RAADSVOORSTEL

Besluit van	**10 februari 2021**
Zaaknummer	**548165**

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelet op artikel 3 van de Verordening op de Auditcommissie;

besluit:

te benoemen als lid van de Auditcommissie:

- Mevrouw S. Pape

De griffier, De voorzitter,

J. Kersten A. Marcouch

Gemeente Arnhem

Voor	**0**
Tegen	**37**

Raadsvoorstel "Bekrachtiging geheimhouding documenten verzoek om inlichtingen d.d. 28 november 2020 om alle interne ambtelijke correspondentie over het onderzoek(srapport) (subverzoek 4)"

GROENLINKS	0	7
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Dolsma		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Eppich		
Maref		
Loos		

D66	0	5
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

PvdA	0	4
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

Arnhemse Ouderen Partij	0	1
Wiggers		

CDA Arnhem	0	2
van Dillen		
Hutten		

Arnhem Centraal	0	3
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

SP	0	3
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

ChristenUnie	0	2
Becker		
Nede		

DENK / Verenigd Arnhem	0	2
Aydemir		
Usta		

Partij voor de Dieren Gemeenteraadsfractie Arnhem	0	2
de Groot		
Eliëns		

PARTIJ VOOR DE VRIJHEID		
Verheij		
Henzen		

Totaal	**37**

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer **548181**

ONDERWERP: Bekrachtiging geheimhouding documenten verzoek om inlichtingen d.d. 28 november 2020 om alle interne ambtelijke correspondentie over het onderzoek(srapport) (subverzoek 4)

Voorstel

Door het college van burgemeester en wethouders zijn de documenten die gevraagd worden door het verzoek om inlichtingen d.d. 28 november 2020 om alle interne ambtelijke correspondentie over het onderzoek(srapport) (subverzoek 4) onder geheimhouding overgelegd aan de gemeenteraad op basis van artikel 25, lid 2, van de Gemeentewet.

Op 28 november 2020 hebben de raadsleden Nede (CU) en Elfrink (SP) een verzoek om inlichtingen conform gemeentewet artikel 169 lid3 gedaan ten aanzien van het onderzoek(srapport) van de Universiteit Tilburg naar het diversiteitsbeleid binnen de gemeente Arnhem. In subverzoek 4 wordt gevraagd naar de interne ambtelijke correspondentie over het onderzoek(srapport).

Per 28 januari 2021 is de gevraagde informatie onder geheimhouding bij de griffie ter inzage gelegd, waarbij de geheimhouding geldt tot onbepaalde tijd. De persoonsnamen en functietitels/-benamingen van ambtenaren zijn daarbij weggelakt. Het belangrijkste argument voor geheimhouding is dat, ondanks het weglakken van persoonsnamen, in veel gevallen toch eenvoudig is te zien of te herleiden om welke functie en (daarmee) persoon het gaat. Nu het uitsluitend gaat om communicatieverkeer tussen ambtenaren onderling - dus niet om communicatie met een bestuurder (de subverzoeken 5 en 6) of een externe (subverzoek 3) - dient het belang van bescherming van de persoonlijke levenssfeer van de betrokken ambtenaren hier naar onze mening zwaarder te wegen dan het algemeen belang dat is gediend met openbaarmaking van deze correspondentie. De grond voor geheimhouding ligt daarmee in artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e., van de Wet openbaarheid van bestuur, gelezen in samenhang met artikel 25, tweede lid, van de Gemeentewet. Bovendien kan openbaarmaking van dit onderlinge ambtelijke communicatieverkeer ertoe leiden dat ambtenaren zich in de toekomst intern minder vrijelijk durven uiten, hetgeen een ongewenste ontwikkeling is gelet op het feit dat een vrije gedachtewisseling tussen ambtenaren juist nodig is voor een zo breed mogelijke advisering door ambtenaren aan het gemeentebestuur.

De verplichting tot geheimhouding vervalt indien uw raad deze niet in zijn vergadering van 10 februari 2021 bekrachtigt.

Aan u wordt voorgesteld tot bekrachtiging van de oplegging tot geheimhouding van deze documenten over te gaan.

Bijlagen

Geen

Gemeente Arnhem

Besluit van	10 februari 2021
Zaaknummer	548181

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

Gelet op artikel 25, derde lid, van de Gemeentewet;

besluit:

de oplegging van de verplichting tot geheimhouding van de volgende documenten te bekrachtigen:

- De documenten die zijn verstrekt na het verzoek om inlichtingen d.d. 28 november 2020 over alle interne ambtelijke correspondentie over het onderzoek(srapport) (subverzoek 4)

De griffier, De voorzitter,

Aan de gemeenteraad

Datum : 9 februari 2021
Zaaknummer : 532717
Contactpersoon : Ron Verheijen
Telefoonnummer : 026 377 5185

Onderwerp: Ambtelijke correspondentie onder geheimhouding ter inzage

Geachte voorzitter en leden,

Inleiding
Naar aanleiding van het verzoek om inlichtingen conform gemeentewet artikel 169 lid 3 van de raadsleden Nede en Elfrink hebben wij op 28 januari 2021 een aanvullend pakket onder geheimhouding (artikel 25, tweede lid, Gemeentewet) ter inzage gelegd bij de griffie.

Het college ontving een aantal vragen en reacties naar aanleiding van ons besluit om geheimhouding op te leggen. Wij hebben ons op dit punt laten adviseren door een gerenommeerd en ter zake kundig jurist van het bureau Pels Rijcken te Den Haag. Dit om uw raad zo optimaal mogelijk te kunnen adviseren en informeren. Onderstaand geven wij een nadere toelichting op ons besluit in deze.

Onderlinge verhoudingen
Op grond van artikel 160, eerste lid, onder a Gemeentewet zijn wij bevoegd het dagelijks bestuur van de gemeente te voeren, voor zover niet bij of krachtens de wet uw raad of de burgemeester hiermee is belast. De ambtelijke organisatie van de gemeente ondersteunt het college hierin. Op grond van artikel 169, eerste lid, Gemeentewet zijn wij, en niet de ambtelijke organisatie, aan uw raad verantwoording schuldig over het door ons gevoerde bestuur. Vanwege deze onderlinge verhoudingen ligt het in de rede en is het van belang dat interne, ambtelijke correspondentie, alsmede concepten van documenten die ambtelijk worden uitgewisseld, in beginsel geen onderwerp van gesprek zijn met uw raad en daarom ook niet aan uw raad worden verstrekt. Een andere praktijk zal ambtenaren kwetsbaar maken, omdat zij zich in het openbaar niet kunnen verweren. Ambtenaren zullen bovendien minder ruimte nemen om intern vrijelijk van gedachten te wisselen en waar nodig ons de voor de kwaliteit van de besluitvorming noodzakelijke input en tegenspraak te leveren. Het zou kunnen leiden tot belemmering van het goed functioneren van de ambtelijke organisatie en daarmee afbreuk doen aan de kwaliteit van het gevoerde bestuur.

Stadskantoor - Eusebiusbuitensingel 53 • Postbus 9029 • 6800 EL Arnhem
Telefoon 0800-1809 • Fax 026-3774830 • www.arnhem.nl

Het voorgaande neemt niet weg dat zich bijzondere omstandigheden kunnen voordoen waardoor uw raad of individuele raadsleden het noodzakelijk achten kennis te nemen van de inhoud van interne ambtelijke correspondentie. Die noodzaak doet zich thans voor en daarom hebben wij besloten gehoor te geven aan uw verzoek om inzage in de interne ambtelijke correspondentie.

Geheimhouding
Vanwege de hiervoor geschetste belangen achten wij het noodzakelijk dat op de correspondentie geheimhouding rust en blijft rusten. Het goed functioneren van de ambtelijke organisatie en, in het verlengde daarvan, het door ons gevoerde bestuur komt in het gedrang als de inhoud van de ambtelijke correspondentie onderwerp zou worden van publiek debat (artikel 10, tweede lid, onder g, Wob).

Het voorgaande geldt in dit geval te meer nu anonimisering van de correspondentie niet zal verhinderen dat eenvoudig te achterhalen is wie welke mails heeft verzonden en/of ontvangen. Daarmee ontstaat het risico dat niet alleen het handelen van de ambtelijke organisatie, maar ook het functioneren van individuele ambtenaren onderwerp wordt van publiek debat. Dat zou, zo menen wij, een te grote inbreuk betekenen op de persoonlijke levenssfeer van onze ambtenaren (artikel 10, tweede lid, onder e, Wob) en zal hen ook anderszins onevenredig benadelen (artikel 10, tweede lid, onder g, Wob). Wij verwijzen hiervoor tevens naar onze beleidsreactie op het rapport van Strated Consulting.

Geheimhouding betekent in dit geval niet dat een openbaar debat over de gang van zaken rondom het rapport van de Universiteit Tilburg onmogelijk is nu het rapport zelf alsmede een groot aantal onderliggende documenten zonder geheimhouding aan uw raad is verstrekt. Het rapport van Strated Consulting bevat overigens ook een aantal passages die naar individuele ambtenaren herleidbaar zijn. In het rapport worden weliswaar (onderdelen van) e-mails geciteerd, maar die zijn geplaatst in een zakelijke weergave van een reeks van feiten en gebeurtenissen. Dit in tegenstelling tot de ter inzage gelegde bundel van correspondentie.

Tot slot
Tot zover onze nadere toelichting op ons besluit geheimhouding op te leggen. Wij verzoeken uw raad dringend de geheimhouding te bekrachtigen (artikel 25, derde lid, Gemeentewet).

Hoogachtend,
het college van burgemeester en wethouders van Arnhem,
de loco-secretaris, de burgemeester,

P.J. Altena A. Marcouch

GEMEENTE Arnhem

Besluit van 10 februari 2021

Zaaknummer 441703

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 6 oktober 2020, nummer: 441703;

gelet op artikel 147 van de Gemeentewet;

gezien het amendement 'Sneller, directer en meer uit de energiearmoede' (21A04);

besluit:

1. De Arnhemse Aanpak Energiearmoede vast te stellen.
2. Voor de aanpak in de komende 3 jaar (t/m 2023) een bedrag van 1 miljoen euro beschikbaar te stellen uit het Klimaatfonds.

De griffier, De voorzitter,

GEMEENTE Arnhem

Vaststellen: "Arnhemse Aanpak Energiearmoede"

Voor de gemeenteraadsvergadering d.d.:	10 februari 2021
Zaaknummer:	441703
Portefeuillehouder:	C. Bouwkamp

.

Aan de gemeenteraad, 4 februari 2021

Aanwezig: de raadsleden/ fractievolgers dhr. Eliëns (PvdD), dhr. Verdijk (AC), mevr. Pape (VVD), dhr. Bouma (PvdA), dhr. Van Iperen (D66), mevr. Hobbelen (AOP), dhr. Van den Broek (CDA), dhr. Becker (CU) en mevr. Simonis (GroenLinks).

Verloop
Op woensdag 3 februari zijn er in de meningsvorming 2 een 1 amendement en 1 motie behandeld.
- Amendement 21A04 "Sneller, directer en meer uit de energiearmoede" van D66, PvdA en PvdD.
- Motie 21M08 "Sneller, directer en meer uit de energiearmoede" van D66, PvdA, PvdD en GroenLinks.

Beide wijzigingsvoorstellen zullen ongewijzigd ingediend worden bij de besluitvormende vergadering.

Toezegging
- Wethouder Bouwkamp heeft toegezegd in de vergadering (M2) van 3 februari dat indien het raadsvoorstel "Arnhemse Aanpak Energiearmoede" wordt aangenomen, zij in de voorbereiding gaat kijken wat de beste manier is om dit in te regelen. Er is een inschatting gemaakt van de kosten en als blijkt dat er een methode is waarbij het financieel voordeliger kan, zodat er meer huishoudens geholpen kunnen worden, zij die kans altijd zal grijpen.

- De wethouder heeft toegezegd in de vergadering (M1) van 20 januari jaarlijks met een evaluatie te komen.

Conclusie
De voorzitter concludeert dat de M-2 fase is afgerond en het raadsvoorstel kan worden doorgeleid naar de besluitvormende vergadering.

De raadsadviseur, De voorzitter,

K. Vons S. van Ommen

Gemeenteraad Arnhem

AANGENOMEN

Bij elkaar op	10 februari 2021
Bij de bespreking van	Arnhemse Aanpak Energiearmoede
Wijzigingsvoorstel van	Patrick van Iperen - D66 Vincent Bouma - PvdA Hans Eliëns – Partij voor de Dieren
Titel van het wijzigingsvoorstel	Sneller, directer en meer uit de energiearmoede
Nummer Zaaknummer	**21A04** **547979**

De volgende raadsleden stellen de volgende verandering voor:

Voorafgaand aan de tekst op pagina 7 *'Eind 2023 hebben we daarnaast een aanbod ontwikkeld voor het resterende deel van de totale doelgroep. Dit aanbod is gevormd op basis van de ervaringen van de eerste jaren. Met dit aanbod helpen we vanaf 2024 de overige huishoudens in energiearmoede.'* toe te voegen:

Het streven is om alle huishoudens zo snel mogelijk uit de energiearmoede te hebben. Daarom evalueren we de aanpak jaarlijks en bekijken we hoe we de doelgroep tussentijds kunnen uitbreiden.

Op pagina 10 de *tekst 'Deze leerdoelen gaan ons helpen om voor eind 2023 een aanbod gereed te hebben voor de ondersteuning van alle overige huishoudens in de doelgroep die nog geen ondersteuning hebben ontvangen.'* te wijzigen naar:

De jaarlijkse evaluatie en deze leerdoelen gaan ons helpen om voor eind 2023 een aanbod gereed te hebben voor de voor de ondersteuning van alle overige huishoudens in de doelgroep die nog geen ondersteuning hebben ontvangen. Waar mogelijk passen we de aanpak al voor eind 2023 aan, om de overige huishoudens ook eerder dan eind 2023 te kunnen ondersteunen.

Toelichting:

In de 'Arnhemse Aanpak Energiearmoede' is bewust gekozen voor een gefaseerde aanpak, gezien de omvang van het aantal huishoudens. De aanpak voor de komende drie jaar wordt – naast het helpen van 2.500 huishoudens – gebruikt om te leren en om voor de overige huishoudens in energiearmoede vanaf 2024 een aanpak te hebben.

De indieners zijn voorstander van een zorgvuldige aanpak waarin de effecten goed moeten worden gemonitord. Het is echter zonde om geen gebruik te maken van de jaarlijkse evaluaties en pas met een aanbod te komen voor alle overige huishoudens in 2024. Met de wijzigingsvoorstellen wordt namelijk beoogd de jaarlijkse evaluatie te gebruiken om te bekijken of er sneller, directer en meer huishoudens voor 2024 uit de energiearmoede kunnen worden geholpen. Indien dit vraagt om een budgettaire verhoging, dan verwachten we een voorstel van het college om dit te bekostigen vanuit het klimaatfonds.

Patrick van Iperen - D66
Vincent Bouma - PvdA
Hans Eliëns – Partij voor de Dieren

AANGENOMEN

Voor 25

Tegen 12

Amendement "Sneller, directer en meer uit de energiearmoede" (21A04)

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Dolsma		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		

Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Eppich		
Maref		
Loos		

CDA Arnhem	2	0
van Dillen		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Aydemir		
Usta		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	0	3
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeenteraadsfractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	0	3
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

PARTIJ VOOR DE VRIJHEID		
Verheij		
Henzen		

Totaal 37

Gemeenteraad Arnhem

AANGENOMEN

Bij elkaar op	10 februari 2021
Bij de bespreking van	Arnhemse Aanpak Energiearmoede
Motie van	Patrick van Iperen - D66 Vincent Bouma - PvdA Hans Eliëns – Partij voor de Dieren Muriël Simonis - GroenLinks
Titel van de motie	Sneller, directer en meer uit de energiearmoede
Nummer Zaaknummer	**21M08** **547979**

Onderstaande raadsleden stellen de raad voor om in de vergadering van 24 februari 2021 een besluit te nemen over ‘sneller uit de energiearmoede komen voor Arnhemse inwoners.

De aanleiding is dat de Arnhemse Aanpak Energiearmoede inzet op het helpen van 2.500 huishoudens om uit de energiearmoede te komen. De indieners willen zo snel als mogelijk meer huishoudens met energiearmoede steunen.

Door dit voorstel aan te nemen wordt een versnelling mogelijk gemaakt in het helpen van huishoudens met energiearmoede.

We weten dat:

- 2.500 huishoudens worden geholpen met de Arnhemse Aanpak Energiearmoede;
- 14.000 – 15.000 huishoudens te maken hebben met energiearmoede;
- inwoners met hoge energierekeningen minder te besteden hebben en daardoor eerder een beroep moeten doen op armoederegelingen;
- de wethouder heeft toegezegd jaarlijks met een evaluatie te komen;

We vinden dat :
- zoveel mogelijk huishoudens moeten worden geholpen uit de energiearmoede;
- huishoudens niet kunnen worden uitgesloten van deelname wanneer dit niet past binnen de gefaseerde aanpak;
- de jaarlijkse evaluatie een moment is om de (gefaseerde) aanpak jaarlijks bij te stellen en te bezien hoe meer huishoudens kunnen worden geholpen

Daarom verzoekt de gemeenteraad aan het college om:

- bij de jaarlijkse evaluatie te bekijken wat al stadsbreed kan worden uitgerold en hoe een versnelling kan worden gerealiseerd;
- de eventuele extra kosten die dit met zich mee brengt bij voorkeur te dekken vanuit het klimaatfonds.

Patrick van Iperen - D66
Vincent Bouma - PvdA
Hans Eliëns – Partij voor de Dieren
Muriël Simonis - GroenLinks

AANGENOMEN

Voor 28

Tegen 9

Motie "Sneller, directer en meer uit de energiearmoede" (21M08)

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Dolsma		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		

Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Eppich		
Maref		
Loos		

CDA Arnhem	2	0
van Dillen		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Aydemir		
Usta		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeenteraadsfractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	0	3
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

PARTIJ VOOR DE VRIJHEID		
Verheij		
Henzen		

Totaal 37

Gemeenteraad Arnhem

AANGENOMEN

Bijeen op	10 februari 2021
Ter bespreking van	Arnhemse Aanpak Energie-armoede
Motie van	Nico Wiggers - Arnhemse Ouderen Partij
Titel motie	Duidelijkheid is het halve werk
Nummer Zaaknummer	**21M09g** **547979**

Onderstaand raadslid stelt de raad voor om het college te verzoeken uitdrukkelijk in de communicatie rekening te houden met mensen die de Nederlandse taal niet of weinig machtig zijn, omdat de mogelijkheden tot besparing en verduurzaming niet altijd eenvoudig te begrijpen is.

We weten dat
- de energie-armoede een specifieke aanpak vergt en dat het voorliggende plan daarin voorziet;
- in Arnhemse wijken veel mensen wonen die de Nederlandse taal niet of weinig machtig zijn;
- de aanpak van energie-armoede voor sommigen ingewikkeld is en voor mensen die de Nederlandse taal niet of weinig machtig zijn al helemaal;
- vooral ook mensen die de Nederlandse taal niet of weinig machtig zijn ook dikwijls te maken hebben met financiële krapte en het derhalve juist ook voor hen aantrekkelijk kan zijn om in te zetten op besparingen en verduurzaming.

We vinden dat
- vooral mensen die worden geconfronteerd met financiële krapte onze aandacht verdienen juist ook als het om besparingen en verduurzaming gaat;
- een taalbarrière niet de oorzaak mag zijn dat mensen die de Nederlandse taal niet of weinig machtig zijn de voordelen van besparing en/of verduurzaming niet moeten worden onthouden.

Verzoekt het college:
- speciaal aandacht te hebben voor mensen die de Nederlandse taal niet of weinig machtig zijn in relatie tot de aanpak van de energie-armoede;
- om voor en met bedoelde doelgroep(en) te zorgen dat voorlichtingsmateriaal en persoonlijk contact ook in andere talen dan de Nederlandse taal worden aangeboden.

en gaat over tot de orde van de dag

Nico Wiggers, Arnhemse Ouderen Partij

AANGENOMEN

Voor 26 *Motie "Duidelijkheid is het halve werk" (21M09g)*

Tegen 11

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Dolsma		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		

Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Eppich		
Maref		
Loos		

CDA Arnhem	0	2
van Dillen		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Aydemir		
Usta		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeenteraadsfractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	0	3
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

PARTIJ VOOR DE VRIJHEID		
Verheij		
Henzen		

Totaal 37

Memo

Datum : 28 januari 2021

Aan : CDA, de heer S. van den Broek

Van : Hans van Ammers

Iaa : Cathelijne Bouwkamp

Betreft : Technische vragen 'Arnhemse aanpak energiearmoede'

Het CDA heeft op 26-1 per mail de volgende technische vragen gesteld in het kader van de behandeling "Arnhemse Aanpak Energiearmoede".

"In het voorstel staat dat er €1.000.000 uit het Klimaatfonds wordt gebruikt voor zowel het opleiden als het aannemen van energiecoaches.

Vraag 1: Hoeveel coaches is het college concreet van plan in dienst te nemen?

Vraag 2: Hoeveel vrijwilligers denkt het college binnen te willen halen?

Vraag 3: Wat zijn hiervoor de gebudgetteerde kosten?

Vraag 4: Wat zijn de opleidingskosten voor de coaches én de vrijwilligers?

In de commissiebehandeling van woensdag 20-01 werd door het college geantwoord op een vraag van het CDA wat de benodigde kosten zijn voor het uitvoeren volgens het ambitieniveau van dit voorstel. Hieruit werd duidelijk dat het college circa €650,- per woning nodig heeft. Dit bestaat uit 300-350 euro per woning voor de coach en 300-350 euro per woning aan te treffen maatregelen.

Vraag 5: Gebaseerd op het aantal woningen die aangepakt gaan worden (2500-450 door energiebank = 2050) is het beschikbare budget €487,- per woning. Kan het college haar ambitie van 2050 woningen in de komende 3 jaar waarmaken met het beschikbare budget, gelet op een tekort van bijna €200,- per woning o.b.v. het antwoord dat het college op 20-1 in de commissie gaf? Zo ja, graag een toelichting.

Vraag 6: Op basis van het antwoord dat het college gaf zal het college in staat zijn circa 1540 woningen kunnen realiseren (1.000.000 / 650), is deze berekening correct? Zo nee, graag een toelichting.

Vraag 7: Het college zoekt nog naar andere partijen voor cofinanciering en geeft daarmee volgens het voorstel zelfs tot 3000 woningen te kunnen komen. Is dit reëel of wordt hiermee juist de ambitie van 2050 woningen realistischer? Zo ja, graag een toelichting."

Hierbij geven wij onze antwoorden op de gestelde vragen.

Vraag 1: Hoeveel coaches is het college concreet van plan in dienst te nemen?

Het aantal energiecoaches dat wordt ingezet weten we nog niet. Na goedkeuring door de raad van de aanpak, gaan we met de uitwerking aan de slag.

Vraag 2: Hoeveel vrijwilligers denkt het college binnen te willen halen?

Ook dit aantal we nog niet (zie ook antwoord op vraag 1).

Vraag 3: Wat zijn hiervoor de gebudgetteerde kosten?

Zie vraag 5.

Vraag 4: Wat zijn de opleidingskosten voor de coaches én de vrijwilligers?

In de kostenraming (zie antwoord op vraag 5) is een budget opgenomen van € 40.000 voor de opleiding en training van vrijwilligers en betaalde energiecoaches.

Vraag 5: Gebaseerd op het aantal woningen die aangepakt gaan worden (2500-450 door energiebank = 2050) is het beschikbare budget € 487,- per woning. Kan het college haar ambitie van 2050 woningen in de komende 3 jaar waarmaken met het beschikbare budget, gelet op een tekort van bijna €200,- per woning o.b.v. het antwoord dat het college op 20-1 in de commissie gaf? Zo ja, graag een toelichting.

De opbouw van het bedrag van 1 miljoen euro wordt in de onderstaande tabel toegelicht:

De gemiddelde kosten per huishouden bedragen € 385. Voor de 2.050 huishoudens bedragen de geraamde kosten derhalve € 790.000. Daarnaast zijn kosten begroot voor de opleiding van energiecoaches, communicatie en de Lerende Aanpak (zie overige kosten) en wel op € 130.000. En voor projectmanagement € 80.000.

In de vergadering van 20 januari werd een bedrag van € 650 per huishouden genoemd. Dit is niet het juiste bedrag.

KOSTENRAMING - aanpak energiearmoede 2020 t/m 2023
(afgeronde bedragen)

		geraamde kosten (ex BTW)
Ondersteunen 2.050 huishoudens (*):	€	790.000
Overige kosten:		
- opleiding , training van energiecoaches	€	40.000
- communicatie divers: bijeenkomsten en materiaal	€	60.000
- lerende aanpak/praktijk: ondersteuning door de HAN	€	30.000
	€	130.000
Projectmanagement	€	80.000
Totale geraamde kosten	**€**	**1.000.000**

(*) = uit subsidie die aan de Energiebank Regio Arnhem apart is verstrekt voor 3 jaar (raadsbrief 26-5-2020)

Vraag 6: Op basis van het antwoord dat het college gaf zal het college in staat zijn circa 1540 woningen kunnen realiseren (1.000.000 / 650), is deze berekening correct? Zo nee, graag een toelichting.

Nee dat is niet juist. Zie hiervoor het antwoord op vraag 5.

Vraag 7: Het college zoekt nog naar andere partijen voor cofinanciering en geeft daarmee volgens het voorstel zelfs tot 3000 woningen te kunnen komen. Is dit reëel of wordt hiermee juist de ambitie van 2050 woningen realistischer? Zo ja, graag een toelichting.

Het raadsvoorstel betreft de doelstelling voor de komende 3 jaar is in totaal 2.050 en 450 voor rekening van de Energiebank; totaal daarmee 2.500.

Een opschaling naar 3.000 huishoudens is mogelijk als er aanvullende financiering beschikbaar komt.

Zoals in het raadsvoorstel aangegeven hebben we ons gericht op een bijdrage van de provincie of uit een Europese subsidie-aanvraag. Tot onze spijt hebben wij begin deze week gehoord dat de subsidieaanvraag die wij binnen het Europese HORIZON-programma hebben gedaan niet is gehonoreerd. Afgelopen woensdag hebben we van de provincie gehoord dat zijn geen bijdrage gaan verlenen. Het onderwerp is naar onze mening echter dermate actueel dat wij nog steeds goede kansen zien voor subsidiemogelijkheden binnen de nieuwe Europese subsidieprogramma's 2021-2027.

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer 441703

Onderwerp: Arnhemse Aanpak Energiearmoede

Voorstel

1. De Arnhemse Aanpak Energiearmoede vast te stellen.
2. In de komende 3 jaar (t/m 2023) 2.500 huishoudens te ondersteunen, waarbij de Energiebank er 450 voor haar rekening neemt.
3. Voor de aanpak in de komende 3 jaar een bedrag van 1 miljoen beschikbaar te stellen uit het Klimaatfonds.

Inleiding

We zetten in Arnhem de komende jaren vol in op de energietransitie. We willen toewerken naar een klimaatneutraal en duurzaam Arnhem. Een stad die niet meer draait op gas, kolen of olie, maar overgaat op schone energiebronnen als zon en wind. Op 29 januari jl heeft u als raad het nieuwe energieprogramma New Energy Made in Arnhem (NemiA) vastgesteld. Hierin geven we aan hoe wij die opgave in de komende 10 jaar gaan realiseren. In die vergadering heeft u ook een breed gedragen motie over energiearmoede vastgesteld. In deze motie roept u ons op te komen met een aanpak om energiearmoede in onze stad te verminderen; de Arnhemse Aanpak Energiearmoede. Deze aanpak ligt nu aan u voor. Hij is voorzien van een financiële onderbouwing voor de komende 3 jaar, tot eind 2023. Wij beschouwen de motie (20M08) hiermee als afgedaan.

In het nieuwe energieprogramma is als uitgangspunt gesteld dat de energietransitie niet mag leiden tot (verdere) energiearmoede en schuldenproblematiek. We gaan voor een transitie die 'samen, eerlijk en duurzaam' is.
We spreken van energiearmoede als een huishouden meer dan 10% van haar lage besteedbaar inkomen aan energiekosten betaalt. We leggen hierbij ook de relatie met het betaalrisico. Een huishouden heeft een betaalrisico als het niet genoeg geld heeft voor het minimale levensonderhoud na het betalen van de woon- en energiekosten. Woonlasten in het algemeen en energielasten in het bijzonder worden expliciet benoemd als cruciale, te beheersen kosten in de nieuwe armoedeaanpak '(de) Weg uit armoede: werken aan perspectief' (juni 2020). Deze aanpak ligt momenteel ter vaststelling aan u voor.

De energierekening kan worden verlaagd door het energieverbruik te verlagen. Dat kan bijvoorbeeld door energiezuinig gedrag, energiezuinige apparaten en verlichting, en door grotere maatregelen aan of in de woning te nemen. Voorbeelden van grotere maatregelen zijn isolatie en zonnepanelen. Binnen het NemiA programma richten we ons op al deze aspecten. Voor de voorliggende aanpak energiearmoede

Gemeente Arnhem

richten we ons op gedragsverandering en energiebesparende maatregelen die weinig investeringen vragen, maar wel direct leiden tot lagere energiekosten.
Deze insteek slaat aan. Dat blijkt ook uit de energiearmoede pilot die we eind 2019 - begin 2020 hebben gedaan in drie buurten in Geitenkamp, Arnhemse Broek en Kronenburg/Vredenburg. In deze pilot hebben we 38 huishoudens geholpen door hen te laten zien hoe ze eenvoudig energie kunnen besparen door ander gedrag en door energiebesparende maatregelen als tochtstrips en radiatorfolie te installeren. Deze werd gratis aangeboden. Hiervoor kwam een energiecoach twee keer bij de bewoners langs. Dit pakket heeft bij de huishoudens geleid tot een verlaging van de energierekening met gemiddeld 200 tot 300 euro per jaar.

De aanpak energiearmoede is opgebouwd rond drie kernpunten:
1. Elk huishouden krijgt ondersteuning aangeboden in het verlagen van de energierekening waarbij nadrukkelijk oog is voor de persoonlijke en financiële omstandigheden.
2. We sluiten aan bij wat al plaatsvindt in de buurten en wijken voor wat betreft fysieke (verduurzaming) en sociale projecten vanuit armoede, schulddienstverlening, gezondheid en werk&inkomen.
3. We werken in de aanpak nauw samen met partijen in het sociaal domein en partijen die actief zijn in de energietransitie.

In onze stad is er een groot aantal huishoudens dat wordt geconfronteerd met energiearmoede. En deze groep is ook divers. Daarom kiezen we voor een gefaseerde aanpak. Dat betekent dat we stap voor stap de doelgroep gaan bereiken. In de komende drie jaar (tot eind 2023) gaan we minimaal 2.500 huishoudens ondersteunen. Dit is inclusief de 450 huishoudens die de Energiebank, in lijn met de voorliggende aanpak, al gaat ondersteunen. Zij heeft hier voor 3 jaar een gemeentelijke subsidie voor gekregen. U bent daarover geïnformeerd in onze brief van 26 mei 2020.
We kijken naar mogelijkheden van cofinanciering zodat we de ambitie kunnen opschalen naar 3.000 huishoudens. Hiervoor zijn we in gesprek met de provincie Gelderland en kijken onder meer naar subsidiemogelijkheden vanuit Europese programma's.

Voor kwetsbare groepen veroorzaakt de coronacrisis een extra druk op hun persoonlijke situatie. We zien dat huishoudens die het in het begin van de crisis al niet breed hadden, nu in de financiële problemen dreigen te komen door het ontbreken van een financiële buffer of doordat ze werkeloos zijn geworden. Voor de komende maanden verwachten we dan ook een stijging in het aantal schulddienstverzoeken en een toename aan werkeloosheid. Om die reden hebben wij in onze 'Arnhemse Herstelagenda Coronacrisis' voorgesteld extra compensatie te geven voor gezinnen in langdurige armoede en voor het voorkomen van schulden. Aan deze investeringen in een sociaal sterke stad draagt ook de voorliggende aanpak energiearmoede bij.

Beoogd effect

Verlagen van de energiekosten van minimaal 2.500 huishoudens met een laag inkomen met 200 tot 300 euro per jaar. Hiermee leveren we een bijdrage aan de opgave voor het thema Gebouwde omgeving uit het energieprogramma NemiA 2020-2030 van naar schatting 1,8 kton CO2 per jaar. De aanpak zal bij de ondersteunde huishoudens ook leiden tot meer bewustwording over de energietransitie en de meerwaarde van energiebesparing.

Argumenten

1.1 De aanpak draagt bij aan CO2-reductie en betaalbaarheid.

Het verlagen van de energiekosten van minimaal 2.500 huishoudens levert een bijdrage aan de opgave voor het thema Gebouwde omgeving uit het energieprogramma NemiA 2020-2030 van naar schatting 1,8 kton CO2 per jaar.

1.2 Voor een inclusieve energietransitie is het belangrijk dat iedereen mee kan doen, ook huishoudens met een laag inkomen.

Uitgangspunt voor de wijkgerichte energietransitie is dat we de energietransitie samen doen en dat het eerlijk is en duurzaam gebeurt. Huishoudens met een laag inkomen die vaak wonen in matig tot slecht geïsoleerde woningen, betalen al relatief veel aan energiekosten en hebben vaak ook niet de middelen om te investeren in energiebesparing.
Het verlagen van de energierekening van de Arnhemmers levert een bijdrage aan het verbeteren van hun persoonlijke situatie en het verminderen van armoede. Zo dragen we bij aan het verkleinen van het gat tussen zij die niet mee kunnen komen en zij die dat wel kunnen en de kansen daartoe hebben.

1.3 Persoonlijke hulp is nodig om de huishoudens met een laag inkomen te helpen hun energierekening te verlagen.

Het verlagen van de energierekening is een goede manier om de huishoudens een hoger besteedbaar inkomen te geven. Dit blijkt uit projecten in binnen- en buitenland en ook uit onze eigen pilot. Een persoonlijke benadering is daarin essentieel, omdat we een blijvend hoger besteedbaar inkomen nastreven. Daarvoor is echt contact met het huishouden nodig, waarbij oog is voor de persoonlijke en financiële situatie.
Een energiecoach gaat minimaal twee keer bij een huishouden langs voor advies over energiebesparing en het installeren van kleine energiebesparende maatregelen. Vanuit een breed netwerk wordt hulp aangeboden voor eventuele problemen rond armoede, schulden, gezondheid en mogelijkheden van werk. De sociale wijkteams, gebiedsteams werk&inkomen, TLO's, de Energiebank, het Energieloket, maar ook de verhuurders van woningen gaan hiervoor nauw samenwerken. Particuliere woningeigenaren bieden we extra hulp aan zodat zij meer zicht krijgen op hoe zij hun eigen woning verder kunnen verduurzamen.

1.4 Daarmee sluiten we aan bij de wijkgerichte aanpak.

We sluiten aan bij de acties die in onze wijken en buurten worden ondernomen. Dat doen we op drie manieren:

1. We lopen mee in de verduurzamingsprojecten van onze verhuurders (woningcorporaties en particuliere verhuurders) in wat wij de Aandachtswijken noemen; wijken met veel problematiek rondom leefbaarheid. Het overgrote deel van de groep Arnhemmers in energiearmoede woont in deze wijken: Geitenkamp, Presikhaaf, Arnhemse Broek en Malburgen.
2. We sluiten aan bij de aanpak vanuit de energietransitie in Kansrijke wijken als Vredenburg, Kronenburg (SmartPolder) en Elderveld. In Vredenburg komt vrij veel energiearmoede voor.

3. We ondersteunen bewonersgroepen in wijken die al actief zijn in het thema energiearmoede zoals in het Spijkerkwartier en Arnhem-West.

Los van deze projectmatige aanpak kunnen individuele huishoudens overal in de stad altijd hetzelfde ondersteuningsaanbod aanvragen. Hiervoor is de Energiebank Arnhem het eerste aanspreekpunt.
In de praktijk zal de aanpak flexibel zijn waardoor we meteen kunnen inspelen op nieuwe inzichten en kansen. Meer informatie over de aanpak die we voorstaan vindt u in hoofdstuk 2 en 5 (uitvoering) van de aanpak (bijlage 1).

1.5 Zo benutten we de kansen die er liggen in de koppeling van energie met andere opgaven.

Energiearmoede is een wezenlijk onderdeel van armoede. Met het verlagen van de energierekening van huishoudens met lage inkomens leveren we een bijdrage aan het verminderen van armoede. Ervaringen in het buitenland met het verminderen van energiearmoede, laten zien dat de aanpak veel mensen sterker maakt en zich sterker laat voelen. Een deel van de inwoners die een lagere energierekening, en daarmee vaak ook comfortabelere woning, hebben gekregen, blijkt minder gebruik te maken van gezondheidsvoorzieningen als de huisarts.
Daarnaast is de aanpak erop gericht om bewoners enthousiast te maken om als energiecoach in hun eigen wijk aan het werk te gaan. Of interesse te wekken om te werken in de energietransitie, daar ligt immers genoeg werk en gaan we handen te kort komen. In de aanpak trekken we dan ook nauw op met de disciplines armoede, schulddienstverlening, gezondheid en werk&inkomen, de programma's 'Doorbraak naar werk' en 'Vitale economie', om de kansen te benutten die de voorliggende aanpak voor kwetsbare Arnhemmers kan hebben.

2.1 We kiezen voor een gefaseerde lerende aanpak.

We schatten in dat we in Arnhem te maken hebben met 14.000 tot 15.000 huishoudens met enige vorm van energiearmoede. Een grote en ook hele diverse groep. Het zijn huishoudens met financiële en/of sociale problemen, met en zonder migratie-achtergrond, , inwoners die vanwege gezondheid of handicap veel thuis zijn, starters op de woningmarkt en ouderen die van een minimum inkomen moeten rondkomen.
De omvang maakt dat we niet alle huishoudens tegelijk kunnen gaan helpen. De aanpak vraagt om bijna maatwerk per huishouden. We kiezen daarom voor een gefaseerde aanpak waarin we in de komende 3 jaar, tot eind 2023, zeker 2.500 huishoudens gaan ondersteunen. Van deze groep gaat de Energiebank Regio Arnhem (hierna te noemen Energiebank) 450 huishoudens ondersteunen in lijn met de voorliggende aanpak waarin zij een belangrijke partner is. Als we de benodigde cofinanciering weten te realiseren, schalen we op naar in totaal 3.000 huishoudens (zie ook: financiën).
Doordat we in de komende jaren huishoudens op verschillende manieren gaan benaderen en ondersteunen (zie argument 1.3), daarbij oog en oor hebbend voor wat de huishoudens echt nodig hebben, werken we toe naar een stadsbreed aanbod om vanaf 2024 alle kwetsbare huishoudens ondersteuning te bieden in het verlagen van hun energierekening. Hiervoor zetten we een lerende praktijk op binnen het netwerk met ondersteuning van de Hogeschool Arnhem Nijmegen (HAN).

3.1 De ondersteuning aan de huishoudens vraagt een flinke investering.

We bieden de ondersteuning immers gratis aan zodat huishoudens direct financieel profiteren van het aanbod. Op basis van kentallen voor de modules die we de huishoudens gaan aanbieden hebben we de investeringen geraamd op 1 miljoen euro. Dan gaat het om kosten voor:

- inzet van energiecoaches voor bewustwording van energieverbruik en de kosten van energie en van het effect van de verandering van eigen gedrag (module A);
- de installatie van eenvoudige energiebesparende maatregelen in de woning (module B);
- financieel advies voor verdere verduurzaming van de woning aan particuliere huiseigenaren (module C);
- opleiding van nieuwe energiecoaches;
- communicatie en monitoring.

In de kostenraming is rekening gehouden met samenloop met verduurzamingsprojecten van verhuurders.

3.2 De Energiebank heeft voor haar bijdrage in de aanpak al een subsidie ontvangen.

In de kostenraming zijn niet de kosten opgenomen van de ondersteuning die de Energiebank aan 450 huishoudens gaat bieden. In mei 2020 heeft de Energiebank hiervoor van de gemeente een subsidie van in totaal 150.000 euro ontvangen.

3.3 De financiële bijdrage past binnen de kaders voor de besteding van het Klimaatfonds.

Bij voorstellen voor bestedingen uit het Klimaatfonds boven de 500.000 euro is de instemming van uw raad nodig. De financiering van de opgave is getoetst aan de kaders voor de financiering uit het Klimaatfonds die door de raad zijn vastgesteld. Zie voor de argumentatie bijlage 3.
We zijn met de provincie in gesprek over een bijdrage aan de aanpak en zien kansen voor EU-subsidiëring. Indien deze bijdrage er komt kunnen we opschalen naar een groter aantal huishoudens.

Kanttekeningen en risico's

1.1 Het aantal huishoudens met energiearmoede is een inschatting.

We hebben een zo goed mogelijke inschatting gedaan van het aantal huishoudens in energie-armoede. We hebben gekeken naar het aantal huishoudens dat moet rondkomen van 120 tot 130% van het sociaal minimum (de Gelrepas norm) en woont in een matig tot slecht geïsoleerde woning (energielabel E of lager, veelal woningen ouder dan 1995). We komen dan uit op de eerder genoemde 14.000 tot 15.000 huishoudens. Dit is een inschatting en geen exacte telling.

1.2 Het aanbod maakt verdere verduurzaming van de woningen niet overbodig.

Het aanbod richt zich op eenvoudige energiebesparende maatregelen als tochtstrips, radiatorfolie, ledlampen, een slimme thermostaat. Voor het verduurzamen van de woningen is natuurlijk meer nodig. Voor de huurwoningen zijn de verhuurders hiervoor verantwoordelijk; wij als gemeente ondersteunen hen daarin vanuit het programma NemiA. Voor particulieren biedt het voorliggende aanbod huiseigenaren de optie een financieel advies te krijgen voor de verdere verduurzaming van hun woning; dat is module C. Hiermee, en met desgewenst ondersteuning vanuit ons Energieloket, kunnen zij hun woning verder verduurzamen. Mochten we tijdens de aanpak merken dat aanvullende of nieuwe financiële arrangementen voor particuliere eigenaren nodig zijn, dan zullen wij hierin actie

ondernemen. Ook zullen we onderzoeken of de huidige witgoedregeling gericht kan worden op het stimuleren van energiezuinige apparaten.

2.1 Een gefaseerde aanpak betekent dat we niet alle huishoudens meteen kunnen gaan helpen.

De opgave om alle 14.000 tot 15.000 huishoudens in energiearmoede te gaan ondersteunen in het verlagen van hun energierekening is een forse. We hanteren daarom een gefaseerde aanpak waarin we de komende drie jaar, tot eind 2023, minimaal 2.500 huishoudens gaan helpen. Mochten we cofinanciering weten aan te trekken dan zullen we in de komende 3 jaar opschalen naar 3.000 huishoudens.

2.2 Het opleiden van voldoende energiecoaches heeft daarin prioriteit.

De opbouw en diversiteit van de groep huishoudens vraagt om energiecoaches die in staat zijn de huishoudens op de juiste manier te benaderen, met oog voor hun persoonlijke omstandigheden. De Energiebank Arnhem heeft hier de afgelopen jaren ervaring in opgebouwd. Zij werkt momenteel met een groep van 20 tot 30 kundige vrijwilligers. Onze opgave van minimaal 2.500 huishoudens vraagt om een grote groep coaches. Deze kan ook niet alleen uit vrijwilligers bestaan. En we hebben energiecoaches nodig die het contact met inwoners met een migratie-achtergrond goed kunnen leggen. Met o.a. de Energiebank zijn we in gesprek om een grotere diverse groep coaches op te leiden die de gerichte ondersteuning kunnen bieden.

Participatie

In de afgelopen maanden is met veel organisaties gesproken waaronder onze woningcorporaties, sociale wijkteams, Energiebank en Energieloket. Ook met de huurdersverenigingen is over de aanpak gesproken. Zij onderschrijven en ondersteunen de aanpak en willen er graag hun bijdrage aan leveren. We kunnen dus van een breed gedragen aanpak spreken.
In de energiearmoede pilot die we eind 2019 - begin 2020 hebben gehouden in delen van Geitenkamp, Arnhemse Broek en Kronenburg/Vredenburg ondervonden we veel waardering bij de bewoners die we hebben kunnen helpen. Dat heeft geleid tot het verder optimaliseren van de aanpak tot de aanpak die nu aan u voorligt. In de uitvoering zullen we de aanpak voortdurend verder verbeteren.

Financiën

Op basis van de aannames en uitgangspunten zoals deze zijn opgenomen in de aanpak energie-armoede, verwachten we tot eind 2023 voor de minimaal 2.500 huishoudens een miljoen euro nodig te hebben. Dit betreft kosten voor het inhuren van energiecoaches, opleiding van nieuwe coaches, energiebesparende maatregelen in de woningen, financieel advies, communicatie en monitoring. Dit staat dus nog los van de al bestaande subsidie die de Energiebank heeft ontvangen waarmee zij ondersteuning bieden aan 450 huishoudens binnen deze groep. Het voorstel is dit miljoen te dekken vanuit het Klimaatfonds.

Onze ambitie is om met behulp van cofinanciering, provinciaal, Europees of anderszins, op te schalen naar 3.000 huishoudens. Wij schatten de kansen op cofinanciering daarbij vrij groot in. Eén van de mogelijkheden die we nu al zien is een recente EU-subsidieaanvraag. Als partner in een beoogd netwerk

van Europese steden is er een projectvoorstel ingediend gericht op het verminderen van energiearmoede. Deze aanvraag is volledig in lijn met de aanpak die hier aan u voorligt. We horen in januari of de subsidie wordt toegekend. Is dat het geval dan ontvangen wij een subsidie van ongeveer 250.000 euro.

Uitvoering

In de komende maanden gaan we starten met de uitrol van de aanpak in de verschillende wijktypen zoals aangegeven in argument 1.4. In Immerloo gaan we samen optrekken met een verduurzamings-project van Volkshuisvesting waarbij we bewoners uitnodigen mee te werken aan energiebesparing in hun wijk door zelf energiecoach te worden.
In de Kansrijke wijken Vredenburg/Kronenburg gaan we optrekken in het project SmartPolder dat daar in nauwe samenwerking met de woningcorporaties al is gestart. Ook in Elderveld starten we de gesprekken met de bewoners over meedoen en meedenken.
In het Spijkerkwartier gaan we het wijkinitiatief Spijkerenergie ondersteunen in hun actie kwetsbare wijkbewoners het aanbod aan te bieden. In al deze projecten en initiatieven gaan we met onze partners in het netwerk in gesprek hoe we de samenwerking vorm gaan geven zodat we onze huishoudens een zo optimaal mogelijk ondersteuningsaanbod kunnen doen.

De ervaringen die we opdoen met de aanpak in de komende 3 jaren gaan ons helpen om voor eind 2023 een aanbod gereed te hebben voor de ondersteuning van alle overige huishoudens in de doelgroep. Hierover zullen wij u tijdig informeren en u een nieuw voorstel doen.

Communicatie

De aanpak energiearmoede zal worden afgestemd met de communicatiestrategie vanuit ArnhemAan zodat actuele informatie vindbaar is op de website en social media kanalen voor huishoudens uit de doelgroep en de partners in ons netwerk. Doelgroepenanalyse en klantreis staan centraal bij het bepalen van een creatief concept voor het vergroten van het bereik van de aanpak. De communicatie over de aanpak zal naast communicatie via aanpalende disciplines vooral ook via de communicatiekanalen van onze partners zoals woningcorporaties, sociale wijkteams, Energiebank en Energieloket verlopen.
Samen met onze partners zullen wij als gemeente invulling geven aan de communicatie naar en met de huishoudens uit de doelgroep maar ook onderling in het netwerk over de wijze waarop wij huishoudens met een laag inkomen gaan ondersteunen in het verlagen van hun energierekening.

Bijlagen

Stukken voor gemeenteraad

- Bijlage 1: Arnhemse Aanpak Energiearmoede.
- Bijlage 2: Kosten versus de kaders voor de besteding van het Klimaatfonds.

RAADSVOORSTEL

Besluit van	
Zaaknummer	441703

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 6 oktober 2020, nummer: 441703;

gelet op artikel 190 van de Gemeentewet;

besluit:

1. De Arnhemse Aanpak Energiearmoede vast te stellen.
2. Voor de aanpak in de komende 3 jaar (t/m 2023) een bedrag van 1 miljoen euro beschikbaar te stellen uit het Klimaatfonds.

De griffier, De voorzitter,

GEMEENTE Arnhem

De Arnhemse Aanpak Energie Armoede (2020-2023)

flyer uit de pilot energiearmoede eind 2019-begin 2020

oktober 2020

Inhoud

1. CONTEXT 3

1.1 Energietransitie in Arnhem 3

1.2 Energie en armoedebeleid 3

1.3 Energie en andere opgaven 3

2. Definitie en doelgroep 4

2.1 Definitie Energiearmoede 4

2.2 Doelgroep 4

3. Ervaringen MET DE AANPAK VAN ENERGIEARMOEDE 6

3.1 Ervaringen in Plymouth, Groot Brittannië 6

3.2 Ervaringen in Nederland 6

3.3 Ervaringen in Arnhem 7

4. aanpak 7

4.1 Doelstellingen 7

4.2 Ondersteuningsaanbod 8

4.3 Persoonlijke en integrale aanpak 8

4.4 Aansluiten bij wat speelt in de wijk en buurt 8

4.5 Netwerk van samenwerkende partijen 9

4.6 Koppelkansen 9

4.7 Leren en verbeteren 10

5. Uitvoering 10

5.1 Aanpak in Aandachtsbuurten en -wijken 10

5.2 Aanpak in de Kansrijke buurten en - wijken 11

5.3 Aanpak in de Actieve wijken 12

5.4 Stadsbreed individueel 12

5.5 Uitvoeringsplan 12

Bijlage 1: Ervaringen MET AANPAK ENERGIEARMOEDE 13

1. CONTEXT

Hoe houden we energie beschikbaar en betaalbaar, juist ook voor een groep Arnhemmers die nu al moeite heeft de energierekening te betalen, huishoudens in energiearmoede. Met de voorliggende 'Arnhemse Aanpak Energie Armoede' wordt de aanpak gepresenteerd voor een inclusieve energietransitie in Arnhem.

In dit eerste hoofdstuk bespreken we hoe de aanpak past binnen in ons beleid en ambities met betrekking tot energietransitie en armoede.

1.1 Energietransitie in Arnhem

Arnhem wil een actieve regierol bij de energietransitie in de wijken. De concrete inrichting is vormgegeven in het programmaplan 'New energy made in Arnhem 2020-2030' (NemiA 2020-2030). De doelstelling van NemiA 2020-2030 is 61% CO2-reductie ten opzichte van 2017, met als tussendoelstelling 25% in 2023.

Binnen de energietransitie is nadrukkelijk oog voor Arnhemmers die nu al moeite hebben hun energierekening te betalen. We willen voorkomen dat zij, door stijgende gasprijzen, een nog groter deel van hun beschikbare inkomen kwijt zijn aan energie. We doen dat door hen te helpen hun energierekening te verlagen door hen bijvoorbeeld te ondersteunen bij het isoleren van hun woning en het omschakelen naar schone energiebronnen.

1.2 Energie en armoedebeleid

De ondersteuning van inwoners vanuit de energietransitie wordt integraal ingevuld. Aanbod en vraag worden goed mogelijk op elkaar afgestemd om toegang van inwoners tot de ondersteuning te vereenvoudigen, het bereik onder de huishoudens die het nodig hebben te vergroten en de effectiviteit van de hulp te verbeteren. Hiervoor wordt vanuit de energietransitie nauw samengewerkt met diverse initiatieven en partners in de stad en worden verbindingen gelegd met beleidsterreinen als armoede en schulddienstverlening.

In het Arnhemse armoedebeleid 'Weg uit armoede: werken aan perspectief' van juni 2020 wordt onder andere gesteld dat woonlasten een grote kostenpost zijn voor inwoners met een laag inkomen. Vaak zijn de woonlasten meer dan 50% van het inkomen. Dus wanneer het lukt om deze lasten omlaag te krijgen, of beter te beheersen, ontstaat een blijvend effect. Vanuit het armoedebeleid wordt langs twee sporen ingezet op het beïnvloeden van de woonlasten: via de Woondeal wordt ingezet op meer betaalbare woningen en via de energietransitie wordt ingezet op het verlagen of beter beheersen van de energierekening.

1.3 Energie en andere opgaven

Vanuit de energietransitie en de voorliggende aanpak energiearmoede zien wij nadrukkelijk kansen voor andere opgaven in onze stad. We denken hierbij aan de mogelijkheden die de aanpak biedt om aan het werk te gaan in de energietransitie en aan de gevolgen die een lagere energierekening kan hebben voor het welzijn van onze bewoners.

2. DEFINITIE EN DOELGROEP

2.1 Definitie Energiearmoede

Energiequote en betaalrisico

Om de kwetsbare doelgroepen in de energietransitie in kaart te brengen, kijken we naar twee graadmeters: energiequote en betaalrisico. We spreken van energiearmoede als een huishouden in energiearmoede als het huishouden meer dan 10% van het besteedbaar inkomen kwijt is aan energiekosten. Dat noemen we een energiequote van meer dan 10%.

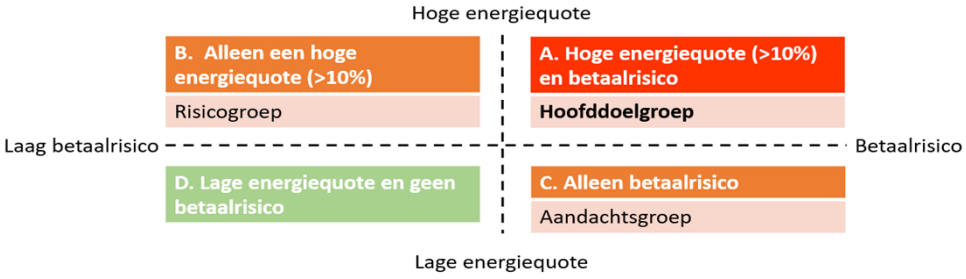
Energiearmoede is een onderdeel van het bredere armoedeprobleem. We kijken daarom ook naar de graadmeter betaalrisico. Dat is het risico dat een huishouden na het betalen van de woon- en energiekosten, en ook voor hypotheek, huur of ziektekosten, onvoldoende budget overhoudt voor andere minimaal noodzakelijk levensonderhoud. We kiezen voor deze graadmeters op basis van de studie 'Meten met twee maten' van het Planbureau voor de Leefomgeving (2018).

Onderverdeling in groepen

Op basis van de graadmeters energiequote en betaalrisico delen we huishoudens op in vier groepen (zie figuur 1):

A. Huishoudens met een hoge energiequote (meer dan 10%) en een betaalrisico. Dit is onze **hoofddoelgroep.** Zij ervaren op dit moment energiearmoede. Hier willen we direct mee aan de slag.
B. Huishoudens met alleen een hoge energiequote. Dit is een belangrijke **risicogroep**. Zij lopen de kans om de komende jaren in energiearmoede terecht te komen.
C. Huishoudens met alleen een betaalrisico. Deze groep is een **aandachtsgroep**. Hun situatie is ook zorgelijk, maar valt niet direct binnen de invloedsfeer van de energietransitie. Energie besparen heeft voor hen minder toegevoegde waarde. Hun energiequote is namelijk al relatief laag. Wel biedt de aanpak energiearmoede ook voor als kans tot kostenbesparing. We houden deze groep in beeld om te voorkomen dat ze in energiearmoede terecht gaan komen door bijvoorbeeld stijgende kosten van de energierekening of veranderend inkomen.
D. Huishoudens met een lage energiequote en geen betaalrisico; deze vallen buiten deze aanpak.

In de vier groepen hebben we het steeds over zowel huurders van corporaties, huurders van private eigenaren als particuliere huiseigenaren.

Figuur 1 – Schematische weergaven van de groepen op basis van de twee graadmeters

2.2 Doelgroep

Hoe ziet de doelgroep eruit?

De doelgroep bestaat uit huishoudens:

- met een **laag inkomen** uit werk of uitkering: tot 120% van het sociaal minimum voor alleenstaanden en tot 130% van het sociaal minimum voor meerpersoonshuishouden. Dit is de groep die ook een Gelrepas kan aanvragen.
- die wonen in een woning met een **laag energielabel** (wij gaan hier uit van label E of lager). Vaak is het een woning van voor 1995. Zij geven dus relatief veel geld uit aan energie. Vooral aan het op temperatuur houden van hun huis.
- Als het om een huiseigenaar gaat: die niet genoeg eigen geld of ruimte heeft in de hypotheek om energiebesparende maatregelen te nemen. We richten ons hierbij op woningen met een WOZ-waarde tot ongeveer 200.000 euro (grens sociale koopwoningen).

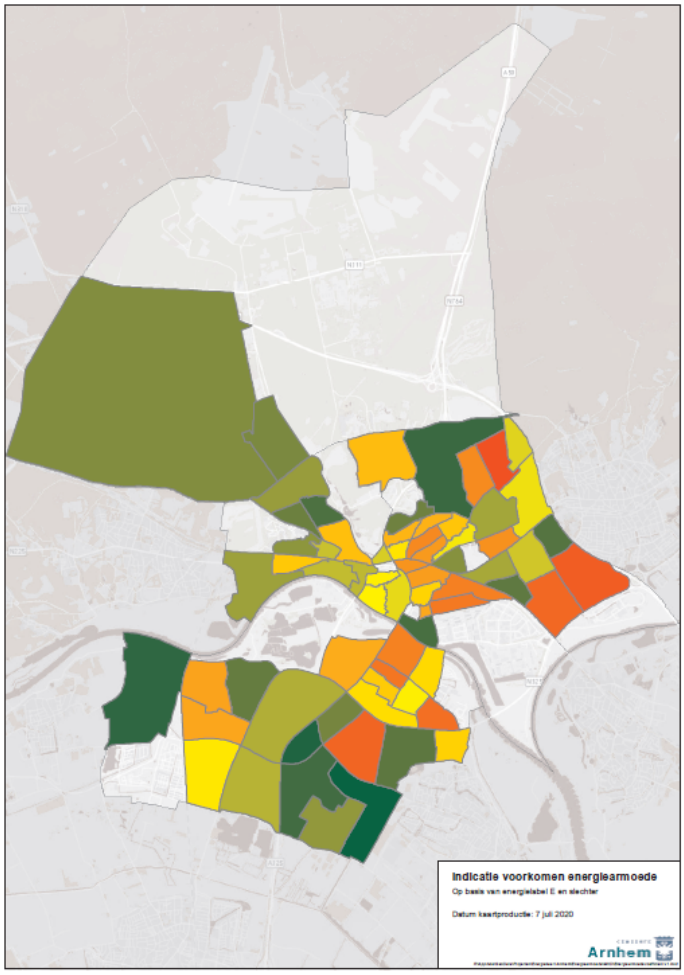
De doelgroep blijkt een hele diverse groep Arnhemmers te zijn. Het gaat om:
- huishoudens die ook op andere terreinen financiële problemen hebben met de betaling van ziektekosten(verzekering) of hypotheek/huur. Ze hebben soms zelfs schulden.
- huishoudens die vanwege hun sociaal-economische status of gezondheid het moeilijk vindt om juiste beslissingen te nemen om uit hun persoonlijke situatie te komen.
- huishoudens die door een klein sociaal netwerk niemand hebben die hen helpt om de nodige stappen te nemen.
- inwoners die vanwege handicap, ziekte of leeftijd noodgedwongen veel thuis zijn en daarom een hoge energierekening hebben.
- Inwoners met een migratieachtergrond, waaronder ook statushouders, die soms ook de taal niet machtig zijn en weinig zicht hebben waaraan ze energie uitgeven. Zo krijgen ze snel een hoge rekening.
- Inwoners die hun verwarming uit of heel laag zetten omdat ze de rekening niet kunnen betalen. Dit noemen we ook wel 'verborgen energiearmoede'.
- starters op de woningmarkt die een hogere huur hebben ten opzichte van huurders die al lang dezelfde woning huren.
- jongeren met schulden.
- ouderen die van een minimum inkomen rond moeten komen.

De diversiteit maakt het belangrijk om met deze inwoners op een juiste wijze te communiceren. Vooral het in echt contact komen van inwoners met een migratieachtergrond blijkt vaak lastig te zijn.

<u>Grootte van de doelgroep</u>
Landelijk gezien valt ongeveer 4% van de huishoudens in onze hoofddoelgroep: hoofddoelgroep A met een hoge energiequote en een betaalrisico. Wij verwachten dat in Arnhem het percentage hoger ligt dan deze 4%. In onze stad hebben we namelijk in verhouding meer mensen met een laag inkomen dan het landelijk gemiddelde. En in verhouding zijn er ook meer mensen die te maken hebben met armoede en schulden. Ook is Arnhem een stad met veel panden van voor 1950. Hierdoor zijn de huizen in Arnhem gemiddeld minder goed geïsoleerd dan in jongere steden. We zien ook dat aantal mensen met een betaalrisico de laatste jaren stijgt. De inschatting is dat we het in Arnhem over 14.000 tot 15.000 huishoudens hebben die te maken hebben met enige vorm van energiearmoede. Dat is zo'n 19% van de Arnhemse huishoudens.

Buurten met prioriteit

In samenwerking met Onderzoek & Statistiek hebben we op basis van onze graadmeters voor energiearmoede een kaart gemaakt van Arnhem waar per buurt is aangegeven in hoeverre er sprake is of dreigt van energiearmoede. Dit is te zien op kaart 1. De rode buurten zijn de buurten waar naar verhouding de meeste energiearmoede dreigt. In de oranje buurten is dat minder en in de donkergroene het minste. De rode buurten hebben onze prioriteit. Op basis van de analyse komen we tot de volgende wijken waar zich de meeste huishoudens met energiearmoede bevinden: Geitenkamp, Presikhaaf, Malburgen-Oost, Arnhemse Broek en Vredenburg.

Kaart 1 - Indicatie buurten waar energiearmoede relatief veel voorkomt

3. ERVARINGEN MET DE AANPAK VAN ENERGIEARMOEDE

In het ontwikkelen van deze aanpak konden we profiteren van meerdere ervaringen uit binnen- en buitenland met het verminderen van energiearmoede. De lessen die we hebben geleerd hebben wij verwerkt in deze aanpak. Meer over deze ervaringen leest u in bijlage 1.

3.1 Ervaringen in Plymouth, Groot Brittannië

Vooral de ervaringen in Plymouth, Groot Brittannië, hebben ons geïnspireerd. De inzet van energiecoaches in deze stad leidde niet alleen tot een verlaging van de energierekening met gemiddeld zo'n €250, - per jaar. Het gaf een groot deel van de bewoners, die vaak een gestapelde sociale problematiek kennen (armoede, werkeloosheid, gezondheidsproblemen), ook het gevoel dat ze weer meer controle kregen over hun leven.

3.2 Ervaringen in Nederland

Huishoudens in (dreigende) energiearmoede zijn vaak gemotiveerd om hun eigen situatie te verbeteren. Dat blijkt uit een landelijk onderzoek van TNO in 2017. De inzet van energiecoaches bleek daarbij belangrijk.

De belangrijkste uitkomsten uit het onderzoek van TNO/ECN zijn:

- Focus op de intrinsieke motivatie van de huishoudens: let niet alleen op techniek en geld, maar heb ook oog voor het sociale aspect, sociale problematiek. Een sociaal werker met kennis van energie bereikt wellicht meer dan de technicus die vooral kijkt naar besparing.
- Bezoek huishoudens meer dan één keer: benut de kracht van herhaling van het bezoek. Bied inzicht in de besparing door monitoring en breng samen met bewoners enkele gratis energiebesparende producten aan.
- Gebruik bij de opzet van een project voldoende tijd en middelen: besteed voldoende aandacht aan selectie, opleiding en waardering van de energiecoaches. Investeer in het contactmoment achter de voordeur en betrek organisaties bij de aanpak die het vertrouwen hebben van de doelgroep.

3.3 Ervaringen in Arnhem

Energiebank Regio Arnhem

De Energiebank Regio Arnhem (hierna te noemen Energiebank) biedt al sinds 2015 op drie manieren hulp aan huishoudens in het blijvend verlagen van de energierekening: hulp bij bewustwording, hulp bij besparing en hulp bij het verlagen van de energierekening. Tot nu toe zijn ongeveer 150 huishoudens geholpen in Arnhem. De Energiebank wil de komende drie jaar (2020-2022) gaan opschalen en 450 huishoudens gaan begeleiden in het verlagen van hun energierekening.

Pilot Energiearmoede 2019-2020

Op basis van de ervaringen in Plymouth zijn we in september 2019 in Arnhem een pilot gestart. De pilot richtte zich op delen van de wijken Geitenkamp, Arnhemse Broek en Kronenburg/ Vredenburg. In totaal zijn tot en met februari 2020 38 huishoudens twee keer bezocht. Deze huishoudens kregen allemaal gratis advies aan huis en gratis energiebesparende maatregelen. Dit leidde tot een energiebesparing van 200 tot 300 euro per jaar.

De bezochte huishoudens waren enthousiast over het aanbod. De pilot bevestigt dat een persoonlijke ondersteuning het beste effect heeft. Een bepaald deel van de doelgroep is goed te bereiken via een mailing en antwoordkaartje. Het bereiken van de meer kwetsbare doelgroepen vraagt een nauwere samenwerking met onze uitvoeringspartners binnen het armoedebeleid. Aandacht voor laaggeletterdheid en taalproblemen is daarbij heel belangrijk.

4. AANPAK

4.1 Doelstellingen

Het totaal aantal huishoudens dat in Arnhem te maken heeft met enige vorm van energiearmoede is groot. Zo groot dat we hen niet allemaal tegelijk kunnen helpen. Om die reden beginnen we met een ondersteuning van minimaal 2.500 huishoudens tot eind 2023. Als het ons lukt aanvullende financiering te vinden schalen we op naar 3.000 huishoudens.

Van deze groep:
- hebben alle huishoudens eind 2023 een lagere energierekening;
- heeft een groot deel een energiequote van minder dan 10%;
- heeft het overige deel uitzicht op een energiequote van minder dan 10%.

Eind 2023 hebben we daarnaast een aanbod ontwikkeld voor het resterende deel van de totale doelgroep. Dit aanbod is gevormd op basis van de ervaringen van de eerste jaren. Met dit aanbod helpen we vanaf 2024 de overige huishoudens in energiearmoede.

Met de aanpak energiearmoede willen wij ook een actieve bijdrage leveren aan het opleiden en omscholen van Arnhemmers voor een bijdrage aan de energietransitie. Ook gaan we actief op zoek naar hoe we verwachte positieve effecten van de aanpak op gezondheid en welzijn kunnen benutten.

4.2 Ondersteuningsaanbod

Kernpunten
Hoe bieden we de huishoudens ondersteunen in het verlagen van hun energierekening. De Arnhemse aanpak energiearmoede heeft drie kernpunten:
1. Een persoonlijke en integrale aanpak,
2. Die aansluit bij wat er speelt in de wijk en buurt, en
3. Aangeboden vanuit een netwerk van samenwerkende private en publieke partijen.

We lichten deze punten één voor één toe in de volgende 3 paragrafen.

4.3 Persoonlijke en integrale aanpak

Echt contact
Voor een goede aanpak is het dus van belang dat we in contact komen met de bewoners. Ervaringen in Europa, Nederland, bij de Energiebank en uit onze eigen pilot laten zien dat het cruciaal is om oog te hebben voor de specifieke leefsituatie van elk huishouden. En daarmee dus oog voor hun sociale problematiek en financiële situatie.

Het eerste contact met het huishouden vindt daarbij plaats door de organisatie of instelling die daarvoor het meest geschikt is en bij voorkeur al contact heeft met het huishouden, dus 'achter de voordeur' komt. Uit de praktijk blijkt het vooral effectief als huishoudens stap voor stap worden meegenomen door de ondersteuning.

Advies en hulp
Er is een hoofdrol weggelegd voor de energiecoach. Een energiecoach komt bij de huishoudens thuis en kijkt met de bewoner naar mogelijke besparingen. De energiecoach brengt in elk geval 2 bezoeken en nemen de huishoudens stap voor stap mee in energiebesparing en energiekostenverlaging.

Het ondersteuningsaanbod aan de huishoudens bestaat uit 3 onderdelen, modules. Het huishouden wordt zich bewust van hun energieverbruik (module A). En ze krijgen tips om hier meer grip op te krijgen. Ook krijgen ze hulp bij het installeren van energiebesparende maatregelen (module B). Dit kan variëren van eenvoudige maatregelen als radiatorfolie, ledlampen en tochtstrips Particuliere woningeigenaren krijgen het aanbod van een persoonlijk financieel advies voor verdere verduurzaming van hun woning (module C).

Integrale aanpak
Integraal betekent ook dat we verder kijken dan alleen energie. In overleg met de bewoner kan een coach de bewoner in contact brengen met bijvoorbeeld het sociale wijkteam om andere ondersteuning aan te bieden. Of is een bewoner geïnteresseerd in een baan in de energietransitie? Dan leggen we een verbinding naar onze partners op het terrein van Werk & Inkomen.

4.4 Aansluiten bij wat speelt in de wijk en buurt

Het tweede kernpunt van de aanpak is dat we aansluiten bij wat er speelt in de wijk. Er wordt al van alles ondernomen in de wijken waarbij wij kunnen aansluiten. Dat gaat van fysieke projecten op het gebied van duurzaamheid tot alles wat wordt gedaan op gebied van armoede, gezondheid en werk. We kijken hierbij ook naar de kansen die de Woondeal en de Arnhem-Oost aanpak. Met de aanpak van energiearmoede versterken we zo het hele aanbod.

We maken onderscheid tussen drie soorten wijken en buurten:

a. *Aandachtsbuurten/-wijken:* Hier heeft het verbeteren van de leefbaarheid de focus. We sluiten aan bij lopende projecten. Zo sluiten we aan bij verduurzamingsprojecten en groot onderhoud van met name de woningcorporaties. Maar we houden ook oog voor individuele gevallen.
b. *Kansrijke buurten/-wijken:* Hier nemen de gemeente en andere partijen het initiatief om de woningen voor 2030 van het aardgas af te halen. Vanuit het programma NemiA zijn hier een aantal projecten opgezet. Eén van de resultaten die we hier willen behalen is het verminderen van energiearmoede.
c. *Actieve buurten/-wijken:* Hier zijn bewonersgroepen actief. Zij nemen initiatief om met andere bewoners energie te besparen en energie op te wekken. Voorbeelden hiervan zijn de vier huidige Arnhemse 'Wijken van de Toekomst'. In deze wijken willen we meeliften op de (sociale) energie van wijkinitiatieven.

Naast de bovengenoemde projectmatige aanpak kunnen individuele huishoudens elders in de stad altijd gebruik maken van een ondersteuning in het verlagen van hun energierekening.

4.5 Netwerk van samenwerkende partijen

Het derde kernpunt in onze aanpak is dat we gaan samenwerken met een netwerk aan partijen. De aanpak energiearmoede biedt kansen voor meer domeinen. De aanpak vraagt daarom samenwerking met verschillende publieke en private partners. Samenwerking zorgt voor draagvlak en eigenaarschap bij alle partners. Samen bepalen we welke organisatie het beste het eerste contact met een huishouden kan leggen en per module welke partner daarvoor het meest geschikt is.

Het netwerk zal zich zeker verder uitbreiden als we aan de slag gaan.

Er zijn gesprekken gevoerd met veel van onze partners waaronder de woningcorporaties en de Energiebank. Zij herkennen allemaal het probleem van energiearmoede. Zij hebben vertrouwen in de aanpak die wij voorstellen en willen actief deelnemen aan de uitvoering en verdere ontwikkeling van de aanpak. Dit vraagt nog uitwerking en nadere afspraken.

<u>Sociaal ecosysteem</u>
Door gebruik maken van elkaars kennis en vaardigheden zullen alle partners in het netwerk voordeel hebben van de gezamenlijke aanpak. Zo versterken we elkaar en vullen elkaar aan. We gaan met andere woorden een '*sociaal ecosysteem*' ontwikkelen. Zo kunnen we samen onze kwetsbare huishoudens op de beste manier helpen. Sommige van de bovengenoemde organisaties zijn hier al mee bezig.

4.6 Koppelkansen

In de voorliggende aanpak zien wij kansen om een bijdrage leveren aan andere stedelijke opgaven.

<u>Werk & Inkomen</u>
De aanpak energiearmoede vraagt bijvoorbeeld om de inzet van energiecoaches en medewerkers met een technische achtergrond voor het installeren van de kleinschalige bewustwordings- en energie besparingsmaatregelen. Wij willen hiervoor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt opleiden en inzetten en hen enthousiast maken voor betaald werk in de bredere energietransitie.

<u>Gezondheid & Welzijn</u>
Langdurige armoede heeft serieuze gevolgen voor de fysieke en mentale gezondheid. Een lagere energierekening kan veel huishoudens wat lucht geven in hun persoonlijke situatie. Dat blijkt uit de ervaringen van het energiearmoede project in Plymouth, Engeland.

Er is ook een koppelkans met het thema levensloopbestendigheid, in het aanpassen van de woning, en de aanpak van schimmel in woningen. Het idee is dat als we met energiemaatregelen aan de slag gaan, wij signaleren of andere aanpassingen in de woning gewenst, verstandig en zinvol zijn.

4.7 Leren en verbeteren

Belangrijk onderdeel van de aanpak is continu verbeteren. Daardoor leren we voortdurend hoe we onze huishoudens in energiearmoede zo goed mogelijk kunnen ondersteunen. We hebben vijf onderzoeks- en leerdoelen opgesteld voor de komende drie jaar. Hiervoor werken we samen met onder andere Hogeschool Arnhem Nijmegen (HAN). De onderwerpen zijn 1) inzicht in de doelgroep (grootte, diversiteit), 2) een passend en flexibel, stadsbreed ondersteuningsaanbod, 3) schakelen van individueel naar collectief niveau en andersom, 4) netwerkontwikkeling en 5) kennis delen. Deze leerdoelen gaan ons helpen om voor eind 2023 een aanbod gereed te hebben voor de ondersteuning van alle overige huishoudens in de doelgroep die nog geen ondersteuning hebben ontvangen.

In de komende periode zullen we dan ook intensief gaan monitoren, waarbij we ook kijken naar de effecten van de aanpak op gebieden als armoede, schulden, gezondheid en werk.

5. UITVOERING

Op basis van de hierboven beschreven aanpak zien we de volgende verdeling van de huishoudens over de 3 wijktypen en individueel stadsbreed.

Tabel 1 - Overzicht ondersteuningsaanbod

Wijk- en buurttypen	Wat	Hoe	Aantal Huishoudens t/m 2023 *)
1. Aandachtswijken en -buurten	Projecten verhuurders	Aansluiten op de verduurzamingsprojecten van de verhuurders.	1.100 tot 1.350
	Individuele huishoudens (huurders en woningeigenaren)	Vanuit de verduurzamingsprojecten van de verhuurders gaan we huishoudens in aangrenzende delen van de buurten een ondersteuningsaanbod doen. We kiezen hierbij voor woningen die voorlopig niet op de planning staan voor verduurzaming vanuit de verhuurders.	
2. Kansrijke wijken en buurten	Projecten gemeente en verhuurders	Aansluiten op aardgasvrije en project.	750 tot 1.000
3. Actieve wijken	Wijkinitiatieven energietransitie	Ondersteunen wijkinitiatieven in de actieve wijken met onze aanpak energiearmoede	200
4. Stadsbreed individueel	Huurders en private eigenaren.	In de delen van de stad waar we geen projectmatige aanpak hebben (1, 2 of 3) zijn we alert op huishoudens die meest baat hebben bij individueel ondersteuningsaanbod.	450
		totaal	2.500-3.000

*) de range laat het minimum aantal huishoudens zien dat we gaan ondersteunen en het maximum haalbare met extra cofinanciering. De Energiebank zal van de genoemde huishoudens 450 huishoudens ondersteunen met modules A en B. Zij heeft hiervoor reeds een gemeentelijke subsidie ontvangen.

Niet elk huishouden zal elke module nodig hebben. Dit zal duidelijk worden als we stilstaan bij de uitvoering in het volgende hoofdstuk.

5.1 Aanpak in Aandachtsbuurten en -wijken

Het grootste gedeelte van onze doelgroep woont in de Aandachtsbuurten en -wijken. De wijken waar de meeste mensen met energiearmoede zijn: Geitenkamp, Arnhemse Broek, Presikhaaf en Malburgen. In deze buurten en -wijken gaan wij als volgt aan de slag:

Aansluiten bij projecten verhuurders
We sluiten aan bij projecten van woningcorporaties en andere verhuurders waar dat mogelijk is. Woningcorporaties gaan op de komende jaren een flink aantal woningen verduurzamen. Zij nemen die kosten voor hun rekening. Wij sluiten daar op aan vanuit de voorliggende aanpak energiearmoede.

Per verduurzamingsproject bekijken hoe de rol van de energiecoach eruit komt te zien. De eerste stap zal zijn module A: bewustwording. We beginnen met huishoudens zoveel mogelijk bewust maken van hun mogelijkheden. Ook met veranderingen in gedrag kan je namelijk veel energie besparen. Deze module zullen we niet individueel maar projectgewijs aanbieden, dus aan alle huishoudens binnen de verhuurdersprojecten. In elke woning zal een energiecoach in principe een aantal kleine energiebesparende maatregelen installeren; module B. We bekijken voor welke maatregelen het zinvol is die bovenop de verduurzamingsmaatregelen van de verhuurders te installeren. Kijk voor de modules nog eens naar tabel 1 in paragraaf 3.2.

Binnen een project zullen soms niet alle huishoudens binnen de doelgroep van de aanpak energiearmoede vallen. Als de inschatting is dat het overgrote deel van de huishoudens binnen de doelgroep valt, dan gaan we alle huishoudens de gratis ondersteuning aanbieden. Bij een groot gedeelte denken we aan 80% of meer. In het geval de verhouding anders ligt, is maatwerk nodig en zullen Arnhemmers die buiten de doelgroep vallen bij het Energieloket Midden Gelderland terecht kunnen voor een woonwensencoach. Een optie kan zijn dat een huishouden een kleine vergoeding betaalt voor het ondersteuningsaanbod. Dit zal van project tot project besproken worden tussen gemeente en verhuurder.

Initiëren Verminderen energiearmoede in aangrenzende straten en buurten
Naast de aansluiting op de verduurzamingsprojecten van de verhuurders gaan we in aangrenzende delen van de buurt of wijk ook huishoudens het ondersteuningsaanbod aanbieden. Hiervoor kiezen we een groep woningen, huizenblok of straat, die voorlopig niet op de planning staan om verduurzaamt te worden door de verhuurders. Op die manier kunnen we bewoners in energiearmoede direct al laten profiteren van een lagere energierekening.

Gespikkeld particulier bezit
In sommige buurten waar we op deze manier te werk gaan zit wat we noemen ‘gespikkeld bezit’. Dit zijn woningen die door de corporaties zijn verkocht. In deze buurten krijgen de woningeigenaren aanvullend op de huurders module B: het toepassen van kleine maatregelen. Als huishoudens ervoor openstaan, dan kunnen zij advies over vervolgstappen ontvangen (module C).

Op basis van gesprekken met de woningcorporaties, denken we tot en met 2023 zo'n 1.100 tot 1.350 huishoudens te kunnen helpen.

5.2 Aanpak in de Kansrijke buurten en - wijken

De aanpak in de Kansrijke buurten en wijken komen voor het grootste gedeelte overeen met de projectmatige aanpak in de Aandachtsbuurten en -wijken.

We gaan beginnen met het aanbieden van het ondersteuningsaanbod in de Kansrijke wijken Kronenburg/Vredenburg (project SmartPolder), Elderveld-Noord (aanvraag ingediend voor subsidie vanuit PAW) en Groen-West. We denken tot eind 2023 750 tot 1.000 huishoudens te gaan bereiken. Hiervan is een deel, zo'n 10%, particuliere eigenaar.

Voorbeeld van de aanpak:
Het project SmartPolder in Kronenburg, Vredenburg richt zich op huurders van corporatiewoningen (circa 90% van de woningvoorraad), eigenaren van voormalige corporatiewoningen (zogenaamd gespikkeld bezit) en overige particuliere eigenaren. Wij bieden hen allemaal module A en B; de eigenaren ook module C. In samenwerking met het projectteam én de bewoners wordt maatwerk geboden. Module A (bewustwording) wordt in groepsverband op één of meer informatieve bijeenkomsten aangeboden. Daarna komt een

energiecoach bij de huishoudens langs. Afhankelijk van de aard van de verduurzamingsmaatregelen van de verhuurders wordt module B wel, niet of deels aangeboden. Het moet namelijk wel zinvol zijn om de maatregelen te installeren. Eigenaren krijgen module C aangeboden.

5.3 Aanpak in de Actieve wijken

In de actieve wijken betrekken we de aanwezige wijkinitiatieven. Zij zijn al enige tijd actief rond het thema energietransitie. We stemmen met hen af hoe we het beste het ondersteuningsaanbod kunnen aanbieden.

We gaan beginnen met de initiatieven in het Spijkerkwartier en Arnhem-West. We gaan bespreken hoe we in hun activiteiten de aanpak een plek kunnen geven en wie daarin welke rol op zich neemt. Dat kan zijn door informatieve communicatiecampagne te organiseren, een informatiebijeenkomst of huishoudens direct benaderen

We schatten in dat we in de genoemde wijken in de komende 3 jaar 200 huishoudens kunnen gaan ondersteunen; huurders en particuliere woningeigenaren.

5.4 Stadsbreed individueel

Naast de aanpak in de drie typen wijken, zie de drie paragrafen hierboven, helpen we individuele huishoudens ook vraaggericht. Met vraaggericht bedoelen we dat we een huishouden helpen als zij er via ons als gemeente of één van onze partners om vraagt. Dit kan bijvoorbeeld gaan via de sociale wijkteams, Werk & Inkomen of een woningcorporatie.

Voorbeeld van de aanpak:
Een huishouden in het centrum dreigt betalingsachterstand op te lopen. Via een verwijzing van het sociaal wijkteam legt een energiecoach contact en biedt (naast het ondersteuningsaanbod van het sociaal wijkteam) in elk geval module A aan en indien gewenst module B aan. Mocht het gaan om een particuliere eigenaar dan wordt, rekening houdende met de financiële situatie van het huishouden, een advies op maat opgesteld voor de verdere verduurzaming van de woning (module C).

5.5 Uitvoeringsplan

Om tot uitvoering van de aanpak over te gaan zijn in elk geval de volgende stappen nodig:

- werken aan de samenwerking binnen het netwerk van private en particuliere partners, inclusief rolneming.
- werven van extra energiecoaches inclusief hun opleiding.

De aanpak energiearmoede zal worden afgestemd met de communicatiestrategie vanuit ArnhemAan zodat actuele informatie vindbaar is op de website en social media kanalen voor huishoudens uit de doelgroep en betrokken partners. Samen met onze partners zullen wij als gemeente invulling geven aan de communicatie naar en met de huishoudens uit de doelgroep, maar ook onderling in het netwerk over de wijze waarop wij huishoudens met een laag inkomen gaan ondersteunen in het verlagen van hun energierekening.

BIJLAGE 1: ERVARINGEN MET AANPAK ENERGIEARMOEDE

In het ontwikkelen van deze aanpak konden we profiteren van meerdere ervaringen met de aanpak van energiearmoede. De lessen die we hebben geleerd hebben wij verwerkt in deze aanpak. Dit geeft vertrouwen dat we goed op weg zijn naar een passend aanbod. In dit hoofdstuk kijken we eerst naar lessen uit Europa. Dan kijken we naar de ervaringen in Nederland. We sluiten af met wat we hebben geleerd van de pilot in Arnhem van 2019-2020.

1. Ervaringen in Europa

De eerste ervaringen in Arnhem met het tegengaan van energiearmoede zijn opgedaan tijdens het Europese subsidieproject Climate Active Neighbourhoods (kortweg CAN). Arnhem heeft van 2016 tot begin 2020 deelgenomen aan CAN. Hierin werkten we samen met 9 organisaties uit 4 EU-landen. In dit Europese project deden ook de steden Plymouth (Verenigd Koninkrijk) en Brest (Frankrijk) mee. De bewoners werden in beide steden door energiecoaches geholpen om meer energiebewust te worden. In hun woningen werden eenvoudige energiebesparende maatregelen geïnstalleerd. Deze maatregelen werden gratis aangeboden.

Ervaringen Plymouth

Vooral de ervaringen In Plymouth. Groot Brittannië, hebben ons geïnspireerd. De aanpak leidde niet alleen tot een verlaging van de energierekening met gemiddeld zo'n €250, - per jaar. Het had ook andere positieve effecten. Het gaf een groot deel van de bewoners het gevoel dat ze weer wat meer controle kregen over hun leven. Bewoners die vaak een gestapelde sociale problematiek kennen; armoede, werkloosheid, gezondheidsproblemen, schulden. Uit de monitoring die samen met de NHS (National Health Service) was opgezet bleek dat ongeveer 40% van de deelnemers in Plymouth aangaf zich beter te voelen en dat ongeveer de helft aangaf minder gebruik te maken van gezondheidsvoorzieningen als de huisarts. Ook de bezoeken aan het ziekenhuis en andere zorgverleners als de fysiotherapeut was met ongeveer 1/3 afgenomen. Een deel gaf aan zich zoveel beter te voelen dat ze ervoor openstonden om hun leven weer wat meer op de rails te krijgen. En dat in wijken waar sprake is van soms zelfs generatielange werkeloosheid.

Europese samenwerking

Op Europees niveau wordt al sinds enkele jaren kennis verzameld over energiearmoede. Dit gaat van de mate van energiearmoede in de lidstaten tot innovatief beleid en aanpak en ervaringen uit de praktijk. We hebben het dan over het EPOV-project, het Energy Poverty Observatory project. Het project maakt deel uit van de ambitie van de EU om energie armoede in alle lidstaten onder de aandacht te brengen en het zodoende aan te sporen om er actie op te ondernemen[1].

EPOV heeft een handleiding gemaakt om energiearmoede in de eigen situatie inzichtelijk en bespreekbaar te maken. Daarin wordt voorgesteld om:

- onderzoek te doen naar waar energiearmoede in de eigen stad of gemeente voorkomt,
- een gepast ondersteuningsaanbod op te stellen voor ieder huishouden in energiearmoede waarvan onderdeel uitmaken: bewustwording, maatregelen, financieel advies en een informatiepunt of helpdesk.
- te bepalen met welke partijen je samen de huishoudens wilt gaan ondersteunen met in elk geval de verhuurders van woningen, huurdersverenigingen en sociaal maatschappelijke organisaties
- af te spreken wie het ondersteuningsaanbod aan het huishouden aanbiedt.

[1] Meer informatie op: http://www.energypoverty.eu.

2. Ervaringen in Nederland

Huishoudens in dreigende energiearmoede zijn vaak zeer gemotiveerd om hun eigen situatie te verbeteren. Dat blijkt uit een landelijk onderzoek van TNO in 2017. De inzet van energiecoaches bleek daarbij belangrijk.

Het onderzoek toonde eveneens dat een goede voorbereiding niet mag ontbreken. Deze huishoudens leven in zware omstandigheden door armoede, slechte gezondheid en schulden. Dit vraagt meer dan een eenmalige ondersteuning door vrijwilligers voor tips en advies om energie te besparen. Het vraagt om een serieuze investering om deze doelgroep mee te krijgen in de energietransitie.

De belangrijkste uitkomsten uit het onderzoek van TNO/ECN zijn:

- Focus op de intrinsieke motivatie van de huishoudens: let niet alleen op techniek en geld, maar focus ook op het sociale aspect. Een sociaal werker met kennis van energie bereikt wellicht meer dan de technicus die vooral kijkt naar besparing.
- Bezoek huishoudens meer dan een keer: benut de kracht van herhaling van het bezoek. Bied inzicht in de besparing door monitoring en breng samen met bewoners enkele gratis besparende producten aan.
- Gebruik bij de opzet van een project voldoende tijd en middelen: besteed voldoende aandacht aan selectie, opleiding en waardering van de energiecoaches. Investeer in het contactmoment achter de voordeur en betrek organisaties bij de aanpak die het vertrouwen hebben van de doelgroep.

<u>Community of Practice</u>

Zestien Nederlandse gemeenten hebben zich in 2017 verenigd in de CoP (Community of Practice) rond het thema ‘Energietransitie huishoudens met een smalle beurs.’ Binnen deze CoP werken gemeenten samen met netbeheerders, de rijksoverheid en diverse kennisinstellingen. Zij zoeken naar oplossingen voor een energietransitie waarin alle huishoudens worden meegenomen.

Inzichten vanuit de CoP waren:

- De aanpak energiearmoede vraagt een integrale domein overstijgende aanpak;
- Veel gemeentes beschikken over een deel van de oplossing. Breng dit samen tot één geheel;
- Landelijk moet er meer aandacht komen voor dit thema. Denk aan een landelijke lobby.

In 2019 is Arnhem vanwege de betrokkenheid en ervaringen met de pilot Energiearmoede toegetreden tot de CoP. Op die manier kunnen we snel gebruik maken van de kennis en ervaringen van gemeenten die ook actief zijn in het verminderen van energiearmoede.

3. Ervaringen in Arnhem

<u>Energiebank Regio Arnhem</u>

In 2015 werd door netbeheerder Alliander het initiatief genomen voor het opstarten van de Energiebank Arnhem. Vanuit een unieke samenwerking met onder meer de gemeente Arnhem, Humanitas, welzijnsorganisatie Rijnstad en de Voedselbank ontstond een stichting. Deze zet zich in voor mensen die te weinig geld hebben om hun energierekening te betalen. Op basis van de lessen en ervaringen in Arnhem zijn inmiddels in vijf gemeenten een Energiebank actief.

De missie van de Energiebank is om huishoudens die moeite hebben hun energierekening te betalen op energievlak te helpen. De Energiebank biedt op drie manieren hulp in het blijvend verlagen van de energierekening: hulp bij bewustwording, hulp bij besparing en hulp bij het verlagen van de energierekening. Hiermee zet de Energiebank zich in voor armoedebestrijding, het omlaag brengen

van het energiegebruik en het verlagen van de uitstoot van CO2. Tot nu toe zijn 150 huishoudens geholpen in Arnhem.

De Energiebank gaat nu opschalen. In 2020 heeft de Energiebank Arnhem het 'Beleidsplan en Plan van Aanpak 2020-2022' opgesteld. Ze wil de komende drie jaar (2020-2022) 450 huishoudens begeleiden in het verlagen van hun energierekening. Om dit waar te maken heeft de Energiebank vanuit de gemeente Arnhem in 2020 subsidie toegewezen gekregen voor deze drie jaar. Voor regionale opschaling is er voor die drie jaar in juli 2020 een extra subsidie toegewezen vanuit de provincie Gelderland.

Pilot Energiearmoede 2019-2020

Op basis van de ervaringen in met name Plymouth, Engeland hebben we in Arnhem een kleine pilot uitgevoerd. Deze is gestart in september 2019. De pilot richtte zich op de wijken Geitenkamp, Arnhemse Broek en Kronenburg/Vredenburg. Het doel van de pilot was om te onderzoeken hoe we huishoudens met een laag inkomen goed kunnen ondersteunen bij het verlagen van de energierekening.

In totaal konden in de drie wijken 50 huishoudens gebruik maken van de energiecoach. Per wijk werd gekozen voor een andere benadering van de huishoudens, om zo gevoel te krijgen of de manier van benadering effect heeft op de reactie. In Geitenkamp nodigden we huishoudens uit met een geadresseerde brief (en een follow-up actie). In Arnhemse Broek vroegen we wijkcoaches om het aanbod mee te nemen binnen hun aanbod aan minimaregelingen. In Kronenburg/Vredenburg organiseerden we kleine promotie events op straat. Het aanbod aan maatregelen was voor alle wijken hetzelfde.

In totaal zijn tot en met februari 2020 38 huishoudens twee keer bezocht. Deze huishoudens werden voorzien van gratis advies aan huis. Dit bestond uit bewustwording over waar energie aan werd uitgeven en de installatie van een aantal energiebesparende maatregelen.

Resultaten Pilot

Zowel de bezochte huishoudens als de energiecoaches die zijn ingezet waren enthousiast over het aanbod. De pilot bevestigt dat een persoonlijke ondersteuning concreet bijdraagt aan het verlagen van de energierekening. Maar het heeft ook een serieus positief effect heeft op het gedrag, het binnenklimaat (waaronder ook wooncomfort) en het milieu. De besparingen motiveerden veel huishoudens om te kijken of ze nog meer konden besparen en zelfs energie opwekken (zonnepanelen).

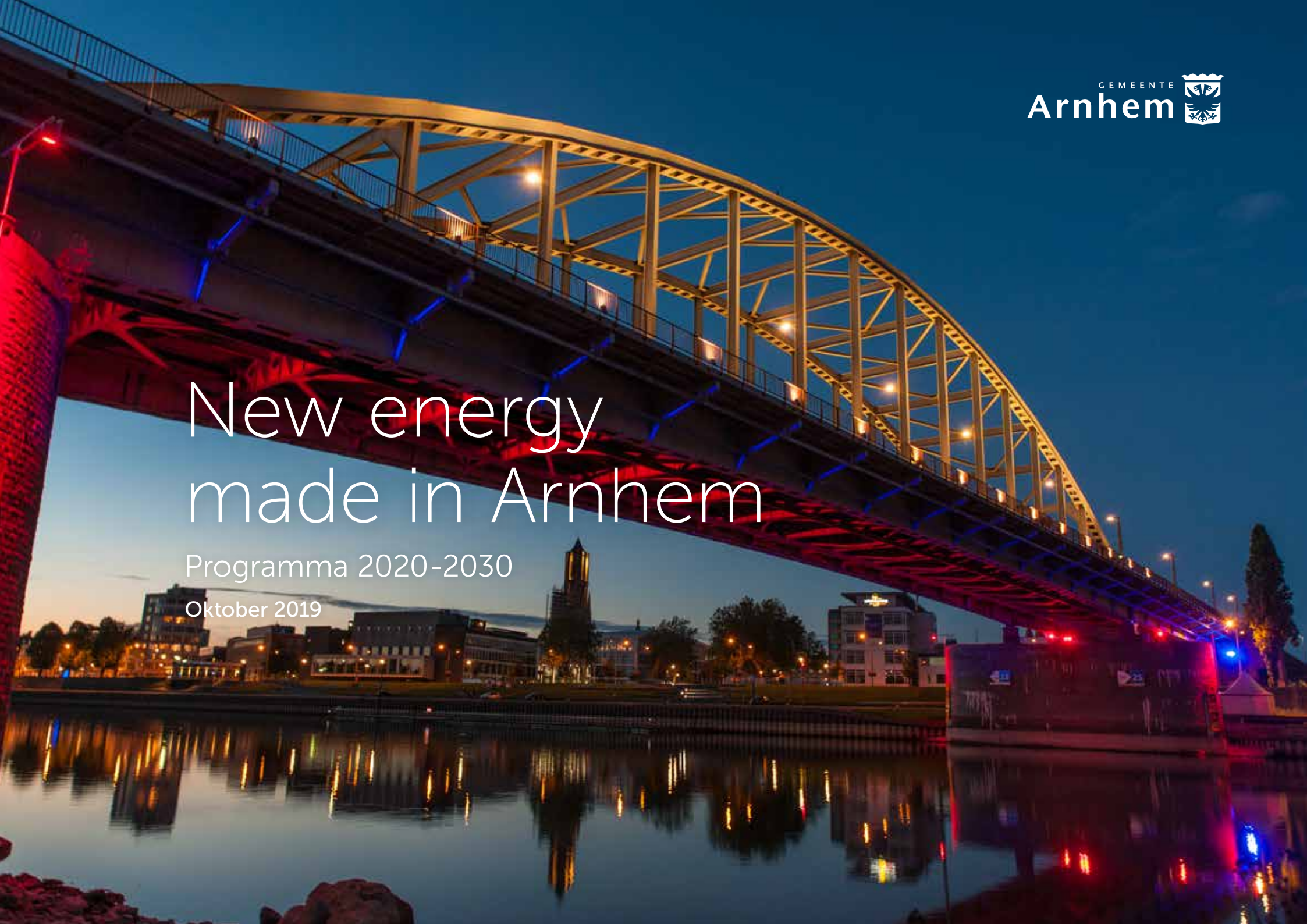
Een bepaald deel van de doelgroep is goed te bereiken via een mailing en antwoordkaartje. In Geitenkamp reageerde 32% op basis van een persoonlijke uitnodiging inclusief aanmeldkaartje. Maar als we echter verder inzoomen op meer kwetsbare doelgroepen, dan lopen we tegen de grenzen van het bereik aan. Bij een meer kwetsbare categorie in het Arnhemse Broek bleven de aanmeldingen vrijwel uit. Het bereiken van de meer kwetsbare doelgroepen vraagt een nauwere samenwerking met de uitvoeringspartners binnen het armoedebeleid. Aandacht voor laaggeletterdheid en taalproblemen moeten serieus worden genomen.

Bijlage 2: kosten aanpak energiearmoede (2020-2023) versus de kaders voor de besteding van het Klimaatfonds (zaaknummer 441703)

[De Kaders zijn g*eamendeerd door de Gemeenteraad vastgesteld op 15 mei 2019]*

Onderwerp	Spelregels	Argumenten voor financiering AANjaagfonds uit het Klimaatfonds
Voorwaarden voor bestedingen	1. Passend binnen het doel van de BR Duurzaam Arnhem. 2. In lijn met het bestedingsperspectief. 3. Een zo mogelijk kwantitatieve toelichting hoe de besteding bijdraagt aan (één van de) doelen van het fonds. 4. Investeringen worden gerealiseerd binnen de gemeentegrenzen. Een beperkt deel van de investeringen kan buiten de gemeente, maar binnen de regio Arnhem Nijmegen worden ingezet. 5. Er wordt aangeven in welke mate de investering wordt gedekt uit reguliere investeringen van betrokken instellingen / sectoren, uit besparingen op energie en/of uit bijdragen van andere overheden en derden. 6. Het is duidelijk welk instrumentarium wordt ingezet, passend binnen de beleidskaders. 7. Risico's zijn beschreven.	1. Lager energieverbruik van huishoudens met een laag inkomen draagt bij aan het realiseren van de doelstellingen van NemiA 2020-2030 en voldoet zodoende aan het doel van BR Duurzaam Arnhem. 2. Financiering van de aanpak voor de komende 3 jaar (tot eind 2023) is in lijn met het bestedingsperspectief aangezien deze bijdraagt aan het verminderen van energiearmoede bij specifieke groepen Arnhemmers en daarmee de doelstelling energiearmoede te verminderen zoals benoemd in de doelstellingen van NEmiA 2020-2030 en de motie die beide 29-1-2020 door de raad zijn vastgesteld c.q. aangenomen. 3. In de aanpak is voorzien dat 2.500, mogelijk oplopend naar 3.000, huishoudens in de periode tot eind 2023 ondersteuning krijgen bij het verlagen van hun energierekening. Op basis van ervaringen uit de pilot 2019-2020 betekent dit een gemiddelde CO2-besparing per huishouden van 600 kilogram per jaar (thema gebouwde omgeving). Vanaf 2023 betekent dit een jaarlijkse besparing 2,1 kton CO2. 4. De aanpak richt zich alleen op het ondersteunen van Arnhemse huishoudens in het verlagen van hun energierekening. 5. De aanpak energiearmoede is onderdeel van een pakket aan inspanningen en maatregelen in het kader van energiebesparing in de bestaande woningvoorraad. Het totale pakket bestaat uit o.a. de investeringen die woningcorporaties doen om hun woningen te verbeteren en de investeringen die particuliere woningeigenaren doen in o.a. isolatie en zonnepanelen. Binnen de begroting van de aanpak energiearmoede worden de kosten gefinancierd uit het Klimaatfonds. In het totale pakket van maatregelen om de bestaande woningen energiezuiniger te maken wordt een groot deel van de investeringen betaald door woningcorporaties en particuliere woningeigenaren. 6. Met de bijdrage uit het Klimaatfonds worden huishoudens actief geholpen hun (huur- of eigen) woningen ter verduurzamen en daarmee hun energierekening te verlagen. Hiervoor krijgen de huishoudens een specifiek ondersteuningsaanbod (3 modules) aangeboden. 7. Aan het verlenen van een bijdrage vanuit het Klimaatfonds aan de aanpak energiearmoede zijn geen risico's verbonden. We ramen dat we met een bijdrage van 1 miljoen euro 2.500 huishoudens gericht kunnen ondersteunen. Opschaling vindt plaats pas na verkrijgen van cofinanciering.

Onderwerp	Spelregels	Argumenten voor financiering AANjaagfonds uit het Klimaatfonds
	8. Waar mogelijk wordt 'social return on investment' onderdeel van de opdrachtverstrekking	8. Het op maat adviseren van de huishoudens zal extra werkgelegenheid gaan creëren. Zo zijn er meer energiecoaches nodig. We gaan samen met onze partners in de stad (zoals de Energiebank, het Energieloket en de woningcorporaties) actief bewoners met een afstand tot de arbeidsmarkt uitnodigen om mee te werken aan de opgave. We bieden hen een opleiding aan tot energiecoach of desgewenst een baan in de brede energietransitie.
	9. Uitgangspunt voor besteding is het multiplyer-effect, waarbij andere partijen meefinancieren, zoals provincie, rijk, bewoners en/of bedrijven.	9. Het multiplyer-effect ligt niet binnen deze aanpak energiearmoede, maar in het totale pakket aan maatregelen en inspanningen gericht op de energetische verbetering van de bestaande woningvoorraad. De aanpak energiearmoede is onderdeel van de totale aanpak. De totale investeringen aan verduurzamingsmaatregelen (isolatie, duurzame energieopwekking) die woningcorporaties en particuliere eigenaren doen om de doelen van het programma NemiA te halen in de Arnhemse woningvoorraad bedragen enkele honderden miljoenen euro's. Deze aanpak energiearmoede is een integraal onderdeel van de aanpak van de energetische verbetering van de bestaande woningvoorraad; daarmee is het te rechtvaardigen om een deel van die investeringen te beschouwen als het multiplyer-effect van de energiearmoede-aanpak. In de gezamenlijke uitvoering van de aanpak zullen de woningcorporaties de aanpak ondersteunen in menskracht, dus tijd, en communicatie. Dit is een niet-gekwantificeerd multiplyer-effect. Voor wat betreft de opschaling naar 3.000 huishoudens heeft de provincie Gelderland aangegeven open te staan voor een financiële bijdrage aan de aanpak en er zijn kansen voor EU-subsidiëring. Ook dit is een deel van het multiplyer-effect.
	10. Uitgangspunt is dat kosten voor bewoners minimaal gelijk blijven of dalen door een lagere energierekening.	10. De aangeboden hulp zal, gezien de resultaten van de Pilot Energie Armoede 2019-2020, in alle gevallen leiden tot een lagere energierekening in de orde van 200 tot 300 euro per jaar.
Bevoegdheid voor het doen van bestedingen	11. Bestedingsvoorstellen van meer dan €500.000,- worden ter goedkeuring aan de raad voorgelegd. Voor het overige is het college bevoegd.	11. aangezien het gaat om een investering van 1 miljoen is deze ter goedkeuring door de raad.
Verantwoording van de bestedingen	12. Verantwoording vindt plaats in de reguliere P&C-cyclus	12. wordt meegenomen in de P&C-cyclus.
	13. Het bestedingsperspectief wordt jaarlijks aangepast.	13. wordt doorlopende gemonitord.

GEMEENTE Arnhem

New energy made in Arnhem

Programma 2020-2030

Oktober 2019

New energy made in Arnhem

Programma 2020-2030

Oktober 2019

Voorwoord

Een klimaatneutraal en duurzaam Arnhem. Dat is waar we naar toe willen. Een groene en gezonde stad met schone lucht, waarin het ook voor onze kinderen en kleinkinderen nog prettig wonen is. Een stad met een schone economie die niet meer draait op kolen, olie en gas, maar op schone energiebronnen als zon en wind. Om daar te komen, zetten we de komende jaren vol in op de energietransitie: de strategie om Arnhem in 2050 onafhankelijk te laten zijn van fossiele brandstoffen.

De energietransitie als kans

We willen ook in Arnhem bijdragen aan het tegengaan van de opwarming van de aarde en concreet invulling geven aan de doelstellingen uit het Akkoord van Parijs. Dat vraagt om keuzes, maatregelen en investeringen. Die keuzes zijn tegelijk kansen; de energietransitie kan een vliegwiel zijn voor innovatie, nieuwe bedrijvigheid en extra werkgelegenheid. Door het verminderen van CO_2 dragen we niet alleen bij aan de aanpak van klimaatverandering, maar neemt ook de luchtkwaliteit, de gezondheid en de kwaliteit van het wonen van de Arnhemmers toe.

Tegengaan energiearmoede

Om deze transitie mogelijk te maken hebben we nadrukkelijk oog voor Arnhemmers die nu al moeite hebben om hun energierekening te betalen. De verwachting is dat de energiekosten hoger worden en de gasprijs de komende jaren fors stijgt. We willen voorkomen dat dit leidt tot energiearmoede: dat mensen een groter deel van hun beschikbaar inkomen dan kwijt zijn aan het verwarmen van hun huis en elektriciteit. De gemeente zet daarom actief in op het ondersteunen van Arnhemmers bij het isoleren van woningen en het overschakelen naar schone energiebronnen. Het uitgangspunt daarbij is dat de energietransitie voor iedereen haalbaar en betaalbaar is.

Aan de slag

Dit programma beschrijft hoe we onze doelen willen bereiken. Gecombineerd met een set aan concrete maatregelen laten we zien dat we niet willen blijven hangen in woorden of mooie vergezichten. Er ligt kortom een hoop werk op ons te wachten. Aan de slag dus.

Cathelijne Bouwkamp

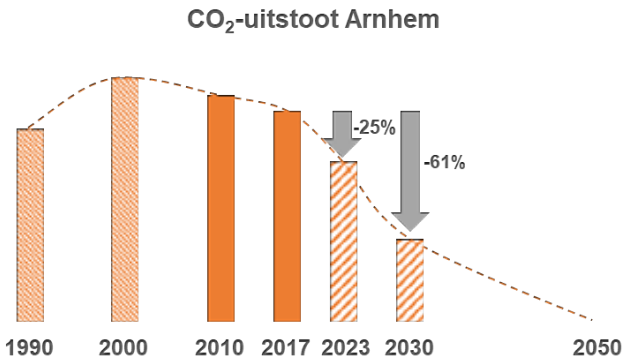
Wethouder Klimaat & Energie

Samenvatting

New energy made in [Arnhem] 2020-2030

De opgave

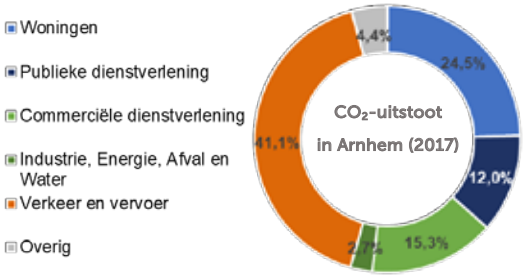
Arnhem volgt in haar ambities internationale afspraken, het klimaatakkoord en het Gelders Energieakkoord. Arnhem werkt toe naar een klimaatneutrale gemeente in 2050. Om dit te bereiken moet de komende jaren veel gebeuren. De doelstelling van het actieprogramma New energy made in Arnhem (NemiA) 2020-2030 is 61% CO_2-reductie ten opzichte van 2017, met als tussendoelstelling 25% in 2023.
Deze reductie wordt grotendeels gerealiseerd door het actieprogramma NemiA 2030 en overige programma's binnen de gemeente. Een deel van de reductie komt van autonome ontwikkeling, de resterende opgave zullen wij van buiten de gemeentegrens moeten halen of hier in de komende jaren aanvullende ambities op formuleren.

Totale reductie opgave 2030	61%	572 kTCO$_2$
Autonome ontwikkelingen	14%	130
(in)Direct binnen actieprogramma Nemia 2030	20%	191
(in)Direct binnen andere programma's Arnhem	1%	5
(in)Direct buiten eigen gemeentegrens	26%	246

Waar staan we nu?

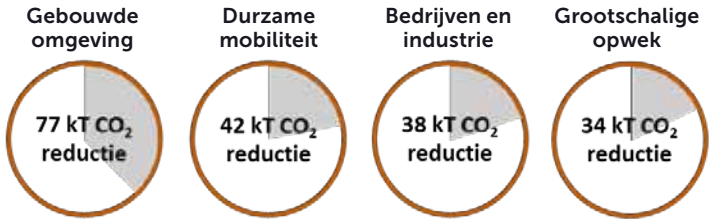
Het huidige energiegebruik van Arnhem bedraagt 12.366 TJ, dit veroorzaakt jaarlijks 938 kT CO_2-uitstoot. Dit is als volgt verdeeld over verschillende sectoren.

Sector	Energiegebruik (TJ/jaar)
Woningen	3.398
Publieke gebouwen	1.358
Mobiliteit	5.309
Bedrijven	1.518
Industrie	299
Overig	484
Totaal	12.366

Doelstelling per thema

Binnen verschillende thema's zijn acties opgesteld die leiden tot de volgende CO_2-reductiedoelstellingen per thema:

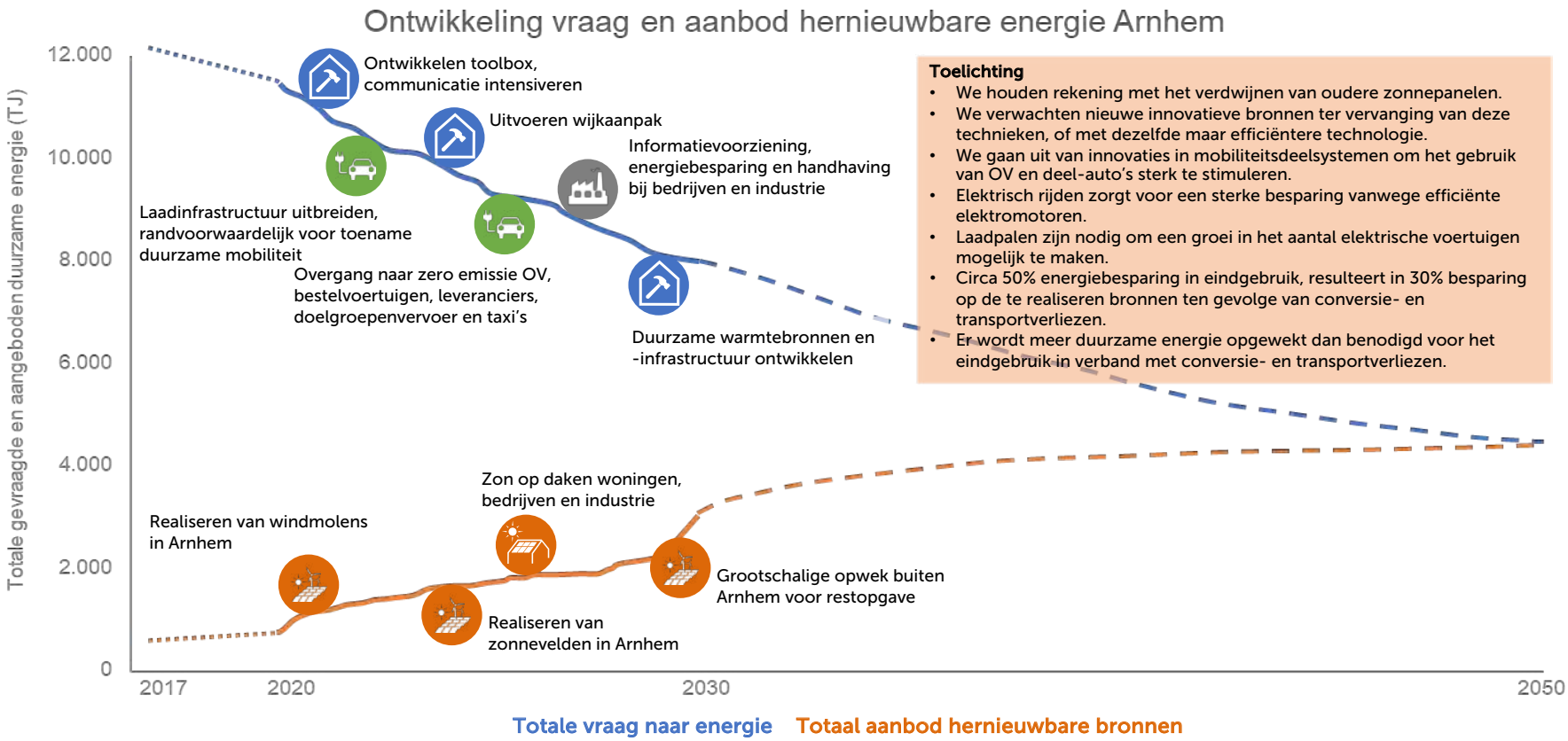
Gebouwde omgeving
Binnen de gebouwde omgeving werken we met een wijkgerichte aanpak aan het transitie gereed maken van woningen en gebouwen. We gaan isoleren, van het gas af, energie opwekken en op zoek naar duurzame warmtebronnen.

Bedrijven en industrie
Energie besparen, hergebruiken en opwekken bij bedrijven en industrie draagt bij aan de reductiedoelstelling. Dit bereiken wij door betere informatievoorziening, stimuleren van en handhaven op verplichte maatregelen.

Duurzame mobiliteit
Huidige vervoersmiddelen gaan we verduurzamen en het mobiliteitssysteem veranderen. Het gaat om infrastructuur, materiële veranderingen en om verandering in gedrag.

Grootschalige opwek
De elektriciteit die we in de toekomst nodig hebben wordt op een duurzame manier opgewekt. We doen onderzoek naar geschikte locaties en realiseren windmolens en zonnevelden.

Samenvatting

Toelichting

- We houden rekening met het verdwijnen van oudere zonnepanelen.
- We verwachten nieuwe innovatieve bronnen ter vervanging van deze technieken, of met dezelfde maar efficiëntere technologie.
- We gaan uit van innovaties in mobiliteitsdeelsystemen om het gebruik van OV en deel-auto's sterk te stimuleren.
- Elektrisch rijden zorgt voor een sterke besparing vanwege efficiënte elektromotoren.
- Laadpalen zijn nodig om een groei in het aantal elektrische voertuigen mogelijk te maken.
- Circa 50% energiebesparing in eindgebruik, resulteert in 30% besparing op de te realiseren bronnen ten gevolge van conversie- en transportverliezen.
- Er wordt meer duurzame energie opgewekt dan benodigd voor het eindgebruik in verband met conversie- en transportverliezen.

Belangrijkste doelstelling	2023	2030
Energiebesparing gebouwde omgeving	5%	15%
Bestaande woningen en publieke gebouwen aardgasvrij met lokale duurzame bron	1.500	6.500
Zonnepanelen op daken woningen en publieke gebouwen	150.000	250.000

Openbare laadpunten / snellaadpunten	1.000 / 20	6.000 / 100
Deelauto's / deelfietsen / actieve gebruikers per voertuig		1.000 / 2.000 / 15
Zero emissie bestelvoertuigen in binnenstad / vermindering vervoersbewegingen (in 2025)	100% / 25%	
Elektrische taxi's in de binnenstad		100%

Belangrijkste doelstelling	2023	2030
Energiebesparing bedrijven en industrie	5%	15%
Zonnepanelen op daken bedrijven en industrie	25.000	75.000
Bestaande bedrijven aardgasvrij met lokale duurzame bron	100	500

Windmolens in Arnhem	4	5*
Zonnevelden in Arnhem	18 MWp (circa 20 hectare)	42 MWp (circa 45 hectare)

*) Rest wordt bepaald binnen de regionale energiestrategie

Leeswijzer

Het programma New energy made in Arnhem 2020-2030 (NemiA) bestaat uit twee delen. Het eerste deel is ‘de koers’. Hierin staan de doelen en de strategische keuzes met de achtergrond van het programma. Ofwel, de richting die gekozen is voor Arnhem. Het tweede deel is het ‘actieprogramma’. Hierin staan de gekozen activiteiten om de koers te varen. Beide delen zijn zelfstandig te lezen.

Deel 1 – De Koers

In hoofdstuk 2 is de context van het programma toegelicht. De (inter)nationale, provinciale en regionale kaders komen in dit hoofdstuk aan bod. Hoofdstuk 3 gaat in op de Arnhemse koploperspositie in Duurzaamheid. Hieruit volgen in hoofdstuk 4, samen met een beschrijving van waar we nu staan, de doelen en ambities voor dit programma. Hoe wij als gemeente hierin acteren en wat de bepalende factoren zijn om het te laten slagen staat beschreven in hoofdstukken 5 en 6. In de laatste twee ‘koers’ hoofdstukken, hoofdstukken 7 en 8, staan de raakvlakken met andere beleidsvelden waar we aan werken en is de monitoring toegelicht.

Deel 2 – Actieprogramma

Na een inleiding op het actieprogramma wordt in hoofdstuk 2 tot en met 5 de inhoud en de opgave van de thema’s ‘gebouwde omgeving’, ‘duurzame mobiliteit’, ‘bedrijven en industrie’ en ‘grootschalige opwek’ beschreven aan de hand van Arnhemse voorbeelden. In deze hoofdstukken zijn de acties met bijbehorende doelstellingen voor 2023 en 2030, en de impact uitgewerkt. Hoofdstuk 6 gaat in op bewustwording en gedragsverandering wat thema overstijgend is. In hoofdstuk 7 komen activiteiten aan bod op aanverwante thema’s die helpen in het realiseren van het programma. Dit zijn bijvoorbeeld ‘human capital’ en ‘innovatie’.

Bijlage

In de bijlage is de raming van benodigde organisatie en middelen voor het nieuwe programma voor de periode 2020-2022 opgenomen. Daarna volgt een beschrijving van het proces en een begrippenlijst.

Inhoudsopgave

Voorwoord 3
Samenvatting 4
Leeswijzer 6
Inhoudsopgave 8

DE KOERS 11

1. Inleiding 12

2. Context 13
- 2.1 Internationaal 13
- 2.2 Nationaal 13
- 2.3 Provinciaal 13
- 2.4 Regionaal 14

3. Arnhem als koploper duurzaamheid 15
- 3.1 Integrale wijkaanpak 15
- 3.2 Duurzame mobiliteit 16
- 3.3 Arnhemse energie innovaties 17

4. Doelen, ambities en vertrekpunt 18
- 4.1 Energieverbruik en CO2-uitstoot 18
- 4.2 Invloedsfeer gemeente 20
- 4.3 Stappen tot nu toe 22

5. Rolneming 23
- 5.1 Presterende overheid 23
- 5.2 Samenwerkende overheid 24
- 5.3 Rechtmatige overheid 24
- 5.4 Responsieve overheid 25
- 5.5 Een regierol in de energietransitie 25

6. Bepalende factoren 26
- 6.1 Samenwerken en medeverantwoordelijkheid 26
- 6.2 Draagvlak 26
- 6.3 Integrale aanpak 26
- 6.4 Flexibel programmeren 27
- 6.5 Nationaal beleid 27

7. Samenhang met andere beleidsvelden 28
- 7.1 Ruimte en milieu 28
- 7.2 Circulaire economie 28
- 7.3 Economie 28
- 7.4 Human capital 29
- 7.5 Sociaal domein 29
- 7.6 Klimaatneutraliteit 29
- 7.7 Gebiedsrealisatie en vastgoed 29
- 7.8 Verduurzaming voedselsysteem 29
- 7.9 Klimaatadaptatie 29

8. Monitoring 30
- 8.1 Het belang van goede monitoring 30
- 8.2 Beschikbare en benodigde gegevens 30
- 8.3 Het samenbrengen van acties en effecten 30
- 8.4 Monitoring als evaluatiemiddel 30

ACTIEPROGRAMMA 33

1. Inleiding 34

2. Gebouwde omgeving 37
2.1 Transitievisie warmte opstellen 41
2.2 Wijkaanpak uitvoeren 43
2.3 Toolbox met ondersteunend instrumentarium ontwikkelen 45
2.4 Communicatie en bewustwording intensiveren 46
2.5 Energiearmoede aanpakken 47
2.6 Duurzame warmtebronnen en -infrastructuur voor Arnhem ontwikkelen 48
2.7 Uitvoeren van warmteprojecten 49
2.8 Ruimte bieden voor Arnhemse innovaties 50

3. Duurzame mobiliteit 51
3.1 Werkgeversaanpak modal shift 54
3.2 Uitbreiden gebruik zero emissie deelmobiliteit 55
3.3 Vergroten aandeel elektrische voertuigen 56
3.4 Verduurzamen/verminderen mobiliteitsbewegingen stadslogistiek 58
3.5 Taxibeleid verduurzamen 59
3.6 Zero emissie concessie doelgroepenvervoer 60
3.7 Vergroten aandeel zero emissie voertuigen leveranciers gemeente 61
3.8 Zero emissie openbaar vervoer concessie 62
3.9 Stimulering waterstof mobiliteit 63

4. Bedrijven en industrie 65
4.1 Communicatie en bewustwording intensiveren 68
4.2 Energiebesparing bevorderen 69
4.3 Opwek en hergebruik van energie bevorderen 70
4.4 Aardgasvrij maken bedrijven en industrie 71

5. Grootschalige opwek 73
5.1 Windmolens realiseren 76
5.2 Zonnevelden realiseren 78

6. Bewustwording en gedragsverandering 81
6.1 Activiteiten bewustwording en gedragsverandering 83

7. Acties op aanverwante thema's 84
7.1 Onderwijs en arbeidsmarkt 84
7.2 Partnerschappen 85
7.3 Stimuleren van innovaties 85

BIJLAGEN 89
Bijlage 1. Raming benodigde organisatie en middelen 90
Bijlage 2. Procesbeschrijving 91
Bijlage 3. Begrippenlijst 94

De Koers

New energy made in Arnhem

Programma 2020-2030

1. Inleiding

In het Coalitieakkoord 2018-2022 staat dat we koploper willen zijn op het gebied van duurzaamheid en daarnaast een actieve regierol willen innemen bij de warmtetransitie in de wijken. In april 2019 zijn de bijhorende koers, uitgangspunten en aanpak vastgesteld in 'De Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie'.

Voor de verduurzaming van de stad en de wijken hebben we forse proces- en investeringsmiddelen vrijgemaakt. Hierdoor kunnen we concreet aan de slag op regionaal-, stedelijk- en wijkniveau. We nemen hierbij de regie in handen en ondersteunen inwoners en bedrijven waar nodig. Dit vraagt om een concrete richting. Wat is de Arnhemse opgave en welke inspanningen horen hierbij? Arnhem onafhankelijk van fossiele brandstoffen in 2050, is het doel. Ofwel, het realiseren van de energietransitie in Arnhem.

De concrete richting hebben we vormgegeven in dit New energy made in Arnhem (NemiA) 2020-2030 programma. Het beschrijft de doelen en inspanningen die tot 2023 en tot 2030 nodig zijn. We laten zien hoe we onze koploperpositie invullen, welke rol de gemeente bij de verschillende activiteiten inneemt, welke afspraken met partners nodig zijn, wat er aan budgetten en menskracht nodig is, en hoe we de voortgang meten en monitoren.

We hebben het programma vormgegeven met een diversiteit aan Arnhemse partijen, zie bijlage 2. We hebben gezamenlijke werksessies gedaan en verdiepende één-op-één gesprekken gevoerd. De inhoud die we hieruit hebben opgehaald samen met de ervaring en ontwikkelingen vanuit de voorlopers van NemiA 2020-2030 (programma Arnhem Energiestad 2011-2014 en NemiA 2015-2020), de vastgestelde Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie (april 2019) en de Kaders voor het klimaatfonds (mei 2019) zijn gebruikt in het vormgeven van het programma.

NemiA 2020-2030 is dé koers voor Arnhem voor de komende jaren. Het biedt ons houvast om geformuleerde energietransitie ambities te realiseren en het is een bouwsteen voor de omgevingsvisie. In het programma staat het terugbrengen van de energietransitie gerelateerde CO_2-uitstoot centraal. Dit raakt ook andere beleidsvelden. Waar de beleidsvelden direct raken aan de energietransitie zijn ze benoemd en meegenomen in het programma.

We gaan aan de slag met Arnhemse bedrijven en inwoners daar waar de impact het grootst is. Het uitgangspunt is dat iedere Arnhemmer mee kan komen met de energietransitie, en dat de verdeling van maatschappelijke lasten eerlijk en duurzaam is. We doen het samen, eerlijk én duurzaam en de Arnhemmer staat daarbij voorop.

2. Context

In dit hoofdstuk beschrijven we de (inter)nationale, provinciale en regionale context voor de verdere verduurzaming van Arnhem.

2.1 Internationaal

In december 2015 hebben 195 landen, waaronder Nederland, het Klimaatakkoord van Parijs getekend. Een historisch moment. In het akkoord is het streven vastgelegd om de opwarming van de aarde te beperken tot 1,5 graad. CO_2-uitstoot wordt hiervoor als oorzaak genoemd, met fossiele brandstoffen als grote boosdoener. Hiervoor zijn maatregelen nodig op nationaal niveau tot en met de individuele bewoner.

2.2 Nationaal

Nederland heeft het Klimaatakkoord van Parijs ondertekend en haar doelstellingen bepaald voor 2030 (49% CO_2-uitstoot vermindering ten opzichte van 1990) en 2050 (minimaal 80-95% CO_2-uitstoot vermindering ten opzichte van 1990). Deze doelen zijn vastgelegd in de Klimaatwet. Op 28 juni 2019 is een concept Klimaatakkoord gepresenteerd dat dit vertaalt naar concrete doelstellingen op verschillende thema's. Aan vijf klimaattafels zijn voorstellen ontwikkeld: industrie, gebouwde omgeving, mobiliteit, elektriciteit, landbouw en landgebruik. Het Klimaatakkoord wordt naar verwachting in het najaar van 2019 gesloten. Hierin staat hoe inwoners, bedrijven, overheden en organisaties gaan zorgen voor minder CO_2-uitstoot. Wanneer dit duidelijk is wordt het Klimaatakkoord verder door vertaald naar Arnhem.

2.3 Provinciaal

Het Coalitieakkoord 'Samen voor Gelderland' 2019-2023 heeft als ambitie 55% CO_2-reductie in 2030 ten opzichte van 1990. Hierin volgt het de lijn van het Gelders Energieakkoord, een samenwerking tussen meer dan 200 organisaties en instellingen in de provincie Gelderland. De focus van het coalitieakkoord ligt op innovatie, energiebesparing, hernieuwbare energie en energie-infrastructuur.

De provincie heeft aangegeven een actieve rol op zich te nemen in de energietransitie. In het akkoord geeft ze aan dat ze gaat "regisseren waar nodig en faciliteren waar mogelijk, om de doelstellingen te realiseren" langs de lijnen:

- *Samenwerking met gemeenten (partnerschap)*, o.a. in de regionale energiestrategieën en via een doorontwikkeld Gelders Energieakkoord.
- *Bewustwording en draagvlak*, o.a. door het ondersteunen van informatiepunten en energiecoöperaties, door voorbeeldgedrag, en door proces- en financiële- burgerparticipatie voor wind- en zonneprojecten aan te moedigen.
- *Gericht stimuleren van innovatie*, o.a. door bestaande innovatieclusters zoals in Arnhem een impuls te geven en uit te dagen om mee te denken of te werken aan het realiseren van de doelstellingen.
- *Versnellen van energiebesparing en hernieuwbare energie*, o.a. door het opstellen van een klimaatplan voor het realiseren van de doelstelling in 2030 en het nakomen van de gemaakte afspraken met het Rijk: de realisatie van windenergie, het benutten van alle mogelijkheden voor zonne-energie op gebouwen en zonnevelden, een bijdrage aan de realisatie van nieuwe energiebronnen leveren als diepe geothermie, het gesprek aangaan met netbeheerders over het beheer en het ontwerp van het energienetwerk, het gesprek aangaan over energiearmoede met o.a. de Gelderse woningbouwcorporaties en het Rijk, en het beschikbaar stellen van kennis en financieringsinstrumenten voor het verduurzamen van corporatiebezit, de overgang naar aardgasloze wijken, en Wijken van de Toekomst.
- *De energie-infrastructuur wordt uitgebouwd* door een versnellingsteam op te zetten met de regio's en gemeenten om meer warmtenetten en een uitbereiding van de laadinfrastructuur voor mobiliteit op elektriciteit en waterstof te organiseren, business cases voor grootschalig duurzame opwek vorm te geven, en de wettelijke energiebesparingseisen bij bedrijven te handhaven.

2.4 Regionaal

De Regionale Energiestrategie (RES) is een instrument uit het Klimaatakkoord waarmee gezamenlijk keuzes worden gemaakt voor het opwekken van schone energie en voor hoe we woningen en gebouwen duurzaam gaan verwarmen. We werken toe naar een strategie om de lokale/regionale energiedoelstellingen te behalen voor 2030 met een doorkijk naar 2050. Dit doen we met de andere 15 gemeenten van de regio Arnhem-Nijmegen, de waterschappen, Alliander en de provincie Gelderland, in de Regio Arnhem-Nijmegen. We maken samen keuzes en afspraken voor de opwekking van duurzame elektriciteit, de warmtetransitie in de gebouwde omgeving en de daarvoor benodigde opslag en energie infrastructuur, en over het beslag dat dit legt op de ruimte. Ook de maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven in de regio zijn nauw betrokken. De RES bouwt voort op de Routekaart energietransitie Regio Arnhem-Nijmegen van maart 2018. Het NemiA programma dient ook als input voor het Arnhemse bod binnen de regionale energiestrategie (RES) Arnhem-Nijmegen. In juni 2020 dient het concept RES-bod gereed te zijn, in maart 2021 de definitieve uitwerking (RES 1.0). Deze wordt vervolgens elke twee jaar herijkt. Bovenstaande is als eis opgenomen in het Klimaatakkoord.

Verschillende niveaus spelen een rol in de verduurzaming van Arnhem. Van internationaal tot regio (groen), de gemeentegrenzen van de stad Arnhem (oranje) en uitwerking op wijkniveau (wit).

3. Arnhem als koploper duurzaamheid

Het voorgaande hoofdstuk omschreef de internationale-, nationale, provinciale- en regionale context voor de verduurzaming van Arnhem. Lokaal hebben we ook onze eigen ambities, visies en doelen. “Arnhem koploper in Duurzaamheid” staat in het Coalitieakkoord 2018-2021. Een koploper is een gemeente die activiteiten heeft gerealiseerd met de grootste impact ten opzichte van andere gemeenten of met de nieuwste aanpak, initiatieven of (sociale) innovaties. Koploperschap helpt in het realiseren van een opgave omdat je focus aanbrengt door keuzes te maken in wat je doet en het verhaal dat je hierover vertelt. Om te bepalen waar we als Arnhem koploper in zijn is een benchmark gedaan met de steden Den Haag, Nijmegen, Breda, Enschede, Amersfoort en Haarlem. In de benchmark is gekeken naar de historie van de stad, de huidige ontwikkelingen en ambities van Arnhemse partijen en onszelf als gemeente ten opzichte van de andere steden. Specifiek is gekeken naar de drie thema’s waarop we denken een koploperspositie te kunnen innemen:

1. Integrale wijkaanpak
2. Duurzame mobiliteit
3. Arnhemse energie innovaties

De benchmark maakt duidelijk wat onze kracht is op de drie thema’s en wat nodig is om hier een koploperspositie op te behalen via de Arnhemse energietransitie.

3.1 Integrale wijkaanpak

In Arnhem hebben we een lange geschiedenis van wijkgericht werken, onder andere met wijkregisseurs en wijkprogramma’s. Sinds 2015 werken we nog meer samen met de wijken en vanuit de wijken. Dit doen we met ‘Teams leefomgeving’ die aansluiten bij wat in de wijken leeft. Samen met wijkbewoners bekijken ze wat nodig is in de wijk. Dit gaat veelal over grote thema’s als ontmoeten, participatie en meer kansen voor kinderen. In een aantal wijken zijn bewoners zelf al actief op het gebied van duurzaamheid en de energietransitie. Burgerinitiatief en -participatie zijn voorwaarden voor succes in een wijkaanpak. De Arnhemse wijkaanpak is een succesvoorbeeld van participatie in de praktijk voor andere steden.

Lijn 2030

Lijn 2030 is een initiatief van Arnhem AAN. Het elektrische busje gaat met zijn kundige bestuurder op aanvraag langs in Arnhemse wijken om met bewoners te praten over zaken die in de buurt belangrijk zijn. De gesprekken gaan over groen, afval, parkeren, spelen en over energie vraagstukken als energie besparen, aardgasvrij maken van woningen en het plaatsen zonnepanelen. Door deze gesprekken brengt lijn 2030 thema’s naar boven die mogelijk nog weinig leven in wijken en toch belangrijk zijn voor de toekomst van de wijk. **www.lijn2030.nl**

De kracht van de ‘Teams leefomgeving’ zit in het verbinden en borgen van de wijkopgaven met de initiatieven in de wijk. In de aanpak van een wijk worden fysieke opgaven, bijvoorbeeld het verbeteren van de infrastructuur, klimaatbestendigheid en het groen in de wijk, gecombineerd met de sociale opgaven, bijvoorbeeld armoede en eenzaamheid. Het combineren van fysieke en sociale opgaven in een wijk om de leefbaarheid te vergroten wordt ook wel een ‘integrale wijkaanpak’ genoemd. In Malburgen heeft de wijkaanpak geleid tot duurzamere oud- en nieuwbouwwoningen, meer beleefbaar groen in de wijk, en openbare ruimte als ontmoetingsruimte. De energietransitie is een fysieke opgave met een groot sociaal effect. Het vraagt immers om investeringen die niet elke inwoner kan doen.

Tegelijkertijd is het een grote ingreep in de gebouwde omgeving die kansen biedt om andere opgaven gelijktijdig mee te nemen. Een aanpak die meerdere gemeenten pogen te realiseren, maar waar nog niet veel succesvoorbeelden van zijn. Met de Arnhemse wijkaanpak willen we koploper zijn. Dit vraagt om regie door budget vrij te maken en onze processen integraal in te richten. Dan laten we vanuit de praktijk zien dat onze Arnhemse wijkaanpak ook voor de energietransitie werkt.

3.2 Duurzame mobiliteit

Arnhem is de enige stad in Nederland die vanaf 1949 nog steeds gebruik maakt van een trolleybusnetwerk voor openbaar vervoer. Inmiddels rijden er, sinds begin 2019, twee Trolley 2.0-stadsbussen die hun batterij opladen tijdens het rijden. Hierdoor kunnen ze 10 kilometer zonder bovenleiding elektrisch rijden. We hebben met drie andere steden in Nederland een milieuzone. Bij Den Haag en Nijmegen is deze in ontwikkeling. In Gelderland is Arnhem koploper van elektrische laadinfrastructuur. Landelijk staat Arnhem op de achtste plaats. We doen mee in Europese E-mobility-projecten. De gemeente kan op deze manier bedrijven zoals Allego toegang geven tot een internationaal speelveld. Hierdoor krijgen ze ruimte voor innovatieve oplossingen en hebben ze toegang tot middelen om businesscases rond te krijgen. Ook waterstof heeft bij ons, als Energiestad, een prominente positie. Op het Industriepark Kleefse Waard (IPKW) hebben we één van de vier openbare waterstoftankstations van heel Nederland. Hiermee zijn we onderdeel van de nationale hoofdinfrastructuur voor waterstof-elektrisch vervoer. Het Arnhemse bedrijf HyGear (waterstofinstallaties) is actief bij de verdere ontwikkeling van deze infrastructuur. We zetten in op groene waterstof.

Andere gemeenten zetten ook in op duurzame mobiliteit. Laadinfrastructuur, zowel elektrisch als waterstof, de modal shift en het gebruik van deelmobiliteit zijn vaak ingezette acties. Door de trolleybus en het -netwerk te blijven ontwikkelen, en in te zetten op volledig uitstootvrije (zero emissie) deelmobiliteit kunnen we koploper worden op Duurzame Mobiliteit. Ook op het gebied van efficiënte stadslogistiek en met een groen taxibeleid kunnen we voorop lopen.

eHub

eHubs zijn plekken op straat met elektrische fietsen, scooters en auto's die gedeeld kunnen worden door gebruikers. De regio Arnhem-Nijmegen neemt deel aan een Europese proef hiermee. In de regio Arnhem-Nijmegen moeten uiteindelijk 13 eHubs ontstaan. Zowel Nijmegen als Arnhem willen in dit project deelsystemen voor mobiliteit stimuleren met zowel elektrische fietsen, elektrische bakfietsen, e-scooters en elektrische auto's. Er wordt ook aandacht besteed aan het gebruik van de eHubs en mobiliteitsgedrag.

H2Nodes

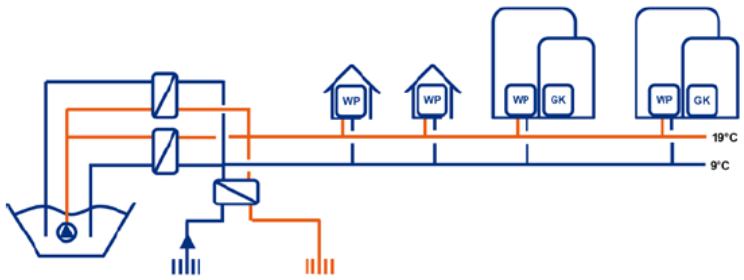
Met H2Nodes wordt het gebruik van waterstof gestimuleerd en wordt een nieuw openbaar waterstoftankstation geopend in Arnhem. H2Nodes is een Europees project het netwerk wil versterken van waterstoftankstations in Noord-Europa. Met H2Nodes wordt het gebruik en de techniek rondom waterstofmobiliteit gestimuleerd. We werken binnen dit project samen met lokale en internationale partners aan schonere lucht.

3.3 Arnhemse energie innovaties

Arnhem wordt Energiestad genoemd. Het is aan ons om dit uit te dragen en hier eigenaarschap in te tonen. Deze naam komt voort uit onze rijke historie in de publieke elektriciteitsvoorziening, en uit de diverse startups in Arnhem die zich bezig houden met het onderzoeken en ontwikkelen van nieuwe vormen van opwekking, transport en opslag van elektriciteit.

Smart Polder

Een innovatieve combinatie van bestaande technologieën door Arnhemse bedrijven. Het gemaal aan de Burgemeester Matsersingel, dat zorgt voor de waterhuishouding in de wijk Vredenburg/Kronenburg, wordt aangepast zodat er warmte en koude uit het oppervlaktewater kan worden gehaald. Een start van het aardgasvrij maken van de wijk. Samen met een 'Warmte Koude Opslag installatie' kunnen omliggende woningen, kantoren en gebouwen van warm water worden.

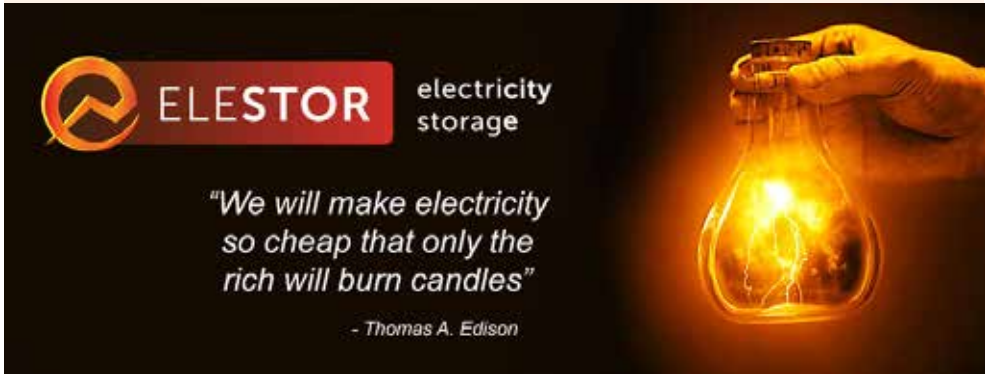

Op het Industriepark Kleefse Waard (IPKW) vinden ontwikkelingen plaats voor het gebruik van waterstof en energieopslag. Door de mogelijkheden die waterstof en energieopslag hebben in de energietransitie te benadrukken en het gebruik ervan te stimuleren brengen we Arnhem in positie van koploper op het gebied van (groene) waterstof en energieopslag, gemaakt en gebruikt in Arnhem.

Het zijn de aanwezige vakkennis, expertise en faciliteiten die maken dat professionele partijen kiezen voor Arnhem als basis. Het is aan ons om Arnhem aantrekkelijk te houden en te maken voor zowel startups als innovatieve (energie) bedrijven die ons verder helpen met de energietransitie. Hiervoor liggen zowel kansen op het gebied van human capital als op het aantrekkelijk maken voor bedrijven om zich hier te vestigen. Daarmee is Arnhem nu en in de toekomst de plek waar energie innovaties ontwikkeld, gebruikt en geëxporteerd worden.

Flow battery van Elestor

De baanbrekende 'flow battery' van Elestor slaat elektriciteit op voor een fractie van de kosten van traditionele batterijen, veilig en met een lange levensduur. Voor de batterij worden waterstof en broom gebruikt, elementen die in overvloed op de wereld aanwezig zijn, in tegenstelling tot de materialen in de huidige batterijen.

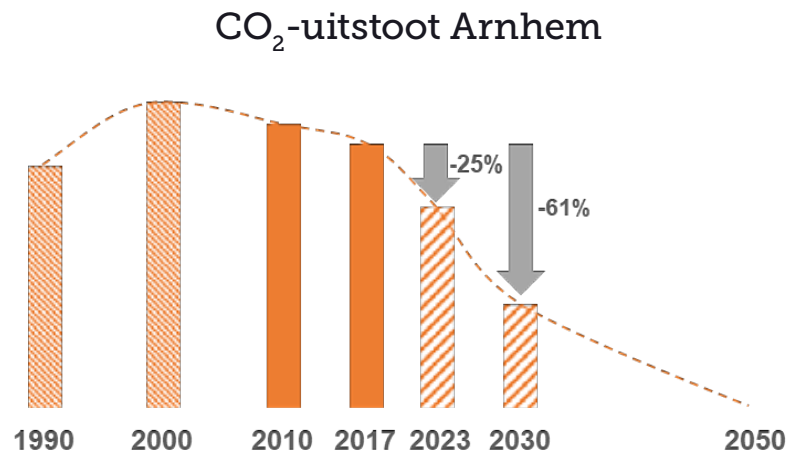

4. Doelen, ambities en vertrekpunt

We werken met dit programma NemiA 2020-2030 aan de ambitie om als Arnhem in 2050 klimaatneutraal te zijn. Dit betekent dat alle activiteiten binnen de grenzen van de gemeente geen negatief effect hebben op het klimaat. De uitstoot van broeikasgassen – bijvoorbeeld CO_2, methaan en oplos- en koelmiddelen – is nul. Energie wordt zoveel mogelijk zelf duurzaam opgewekt. Waar dit niet lukt, wordt dit duurzaam ingekocht binnen de regio.
Ofwel, een stad met een toekomstbestendige economie die niet meer draait op kolen, olie en gas, maar op schone energiebronnen als zon en wind. Om daar te komen, zetten we de komende jaren vol in op de energietransitie.

Wij hebben samen met andere Gelderse gemeenten en de provincie een hoge ambitie. Daarom hebben we ons gecommitteerd aan de doelstelling van het Gelders Energie Akkoord om als Arnhem in 2030 55% minder CO_2 uit te stoten dan in 1990. Deze ambitie is ook het vertrekpunt voor de regionale energiestrategie.

De CO_2-uitstoot van Arnhem en alle andere gemeenten wordt bijgehouden in de landelijke Klimaatmonitor. De Klimaatmonitor kijkt naar het gebruik van elektriciteit, aardgas en andere fossiele brandstoffen in de gemeente om van daaruit de CO_2-uitstoot te berekenen [1]. We gebruiken de cijfers van de Klimaatmonitor van 2017 om de voortgang van dit programma te meten. Dit is het meest recente jaar waarvan CO_2-uitstoot berekeningen beschikbaar zijn. Dit heeft effect op de reductieopgave omdat Arnhem sinds 1990 is gegroeid en daarmee ook de energievraag en uitstoot in absolute zin. Tegelijkertijd is vanaf 2000 een dalende trend te zien. We compenseren voor de groei en dalende trend voor de jaren tussen 1990 en 2017 in de doelstelling door de CO_2-reductieopgave voor 2030 op 61% te zetten ten opzichte van 2017. Om deze doelstelling te halen moet de dalende trend vanaf 2000 de komende jaren versnellen.

Op basis van de verschillende klimaatambities komen we als Arnhem tot de volgende doelstellingen voor het NemiA 2020-2030 programma:

1. In 2030 is de Arnhemse uitstoot van CO_2 61% lager dan die van 2017 (gelijk aan GEA ambitie van 55% ten opzichte van 1990).
2. In 2023 is de Arnhemse uitstoot van CO_2 25% lager dan die van 2017.

4.1 Energieverbruik en CO_2-uitstoot

Het doel van dit programma is om de CO_2-uitstoot in onze stad te reduceren via energietransitie maatregelen. Om iets te kunnen zeggen over hoeveel hiervoor nodig is duidelijkheid nodig over de huidige totale uitstoot.
Het totale energiegebruik van Arnhem (12.366 TJ in 2017, inclusief snelwegen) is in te delen in verschillende sectoren, die aansluiten bij de sectortafels van het Klimaatakkoord. De energiebronnen die het energieverbruik voorzien in deze

[1] De berekening van de CO_2-uitstoot in de Klimaatmonitor gaat niet verder terug dan 2010. Cijfers van de jaren hiervoor zijn op basis van emissieregistratie en minder nauwkeurig.

sectoren zijn samen verantwoordelijk voor de totale CO_2-uitstoot (938 kT) in de stad.

De gegevens zijn afkomstig uit de Klimaatmonitor en onder andere gebaseerd op data van netbeheerders en RWS. Het energiegebruik van de industrie en van overige sectoren is gebaseerd op emissieregistratie cijfers.

Gebouwde omgeving

Binnen de gebouwde omgeving wordt gekeken naar het energiegebruik van woningen en publieke gebouwen. Deze bestaat uit het verwarmen en het elektriciteitsgebruik van apparaten en verlichting binnen deze gebouwen. De CO_2-uitstoot is goed voor respectievelijk 24,5% en 12,0%.

Mobiliteit

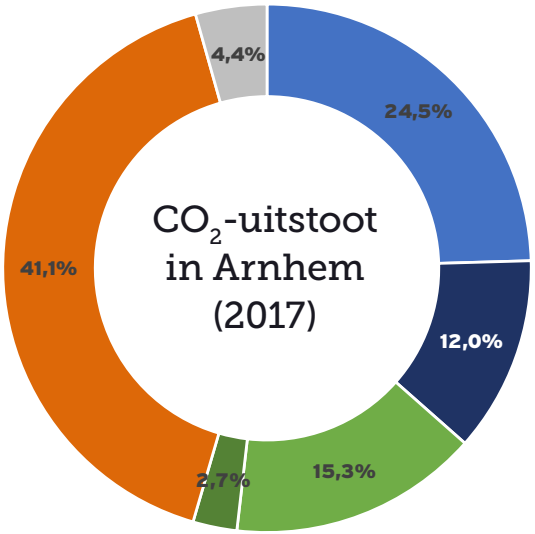
Het grootste deel van het huidige energiegebruik in Arnhem, en bijbehorende emissies, komt voort uit de sector mobiliteit met 41,1% van de CO_2-uitstoot. Hieronder valt persoonlijk autovervoer, openbaar vervoer, mobiliteit van bedrijven en de scheepvaart. Voor het wegverkeer wordt ook de uitstoot van de snelwegen binnen de gemeentegrenzen meegenomen.

Bedrijven & industrie

Het energiegebruik van commerciële dienstverlening (bedrijven) en de industrie bedraagt respectievelijk 15,3% en 2,7% van de CO_2-uitstoot. Hieronder valt de energie die nodig is voor industriële processen, en de energie voor verwarming, verlichting, IT en andere apparaten in bedrijven.

Overig

Daarnaast valt er nog een deel van de uitstoot binnen overige sectoren. Dit bedraagt in totaal 4,4%. Hieronder valt onder andere de uitstoot van landbouw, bosbouw, visserij, waterzuivering en afvalverwerking. Het aandeel van deze verschillende sectoren is relatief klein, daarom wordt hier in dit programma niet de focus op gelegd.

Sector	Energiegebruik (TJ/jaar)	CO_2-uitstoot (kT/jaar)	CO_2-uitstoot (%)
Woningen	3.398	230	24,5
Publieke gebouwen	1.358	112	12,0
Mobiliteit	5.309	386	41,1
Bedrijven	1.518	144	15,3
Industrie	299	25	2,7
Overig	484	41	4,4
Totaal Arnhem	12.366	938	100

4.2 Invloedsfeer gemeente

De doelstellingen vragen ons om grote stappen te zetten in het verminderen van het gebruik van energie, een efficiënter gebruik, en om de energie die we gebruiken duurzaam op te wekken. Hoe realistisch is deze opgave voor ons als Arnhem? Op basis van een modelstudie is de inschatting gemaakt dat **14%** van de Arnhemse opgave wordt ingevuld door **autonome ontwikkelingen** (130 kT CO_2). Dit zijn innovaties en technologische ontwikkelingen die ervoor zorgen dat het energiegebruik efficiënter en minder wordt, en ook acties die buiten de gemeente worden ingezet. Voorbeelden hiervan zijn:

- Verduurzaming mobiliteit afkomstig van buiten Arnhem
- Effectievere opwekking van elektriciteit en warmte
- Efficiëntieverhoging van apparaten en processen

Ook instrumentarium uit het Klimaatakkoord dat op Rijksniveau wordt ontwikkeld en invloed heeft op lokaal niveau zoals CO_2-belasting voor grote bedrijven en industrie valt hieronder.

Totale reductie opgave 2030	61%	572 kT CO_2
Autonome ontwikkelingen	14%	130
(in)Direct binnen actieprogramma NemiA 2020-2030	20%	191
(in)Direct binnen andere programma Arnhem	1%	5
(in)Direct buiten eigen gemeentegrens	26%	246

In het actieprogramma (deel 2) zijn acties geformuleerd waar wij als gemeente de komende 10 jaar op gaan inzetten. Met deze acties hebben we zowel direct als indirect invloed op de CO_2-reductie in Arnhem. De totale CO_2-reductie van alle acties binnen de verschillende thema's komt neer op **20%** van de opgave voor Arnhem in 2030 (191 kT CO_2). Hier valt onder andere onder:

- Isolatie woningen en gebouwen
- Aardgasvrij verwarmen woningen en gebouwen
- Elektrisch vervoer
- Energiebesparende maatregelen bedrijven
- Eigen energiegebruik gemeente (panden, voertuigen en openbare ruimte)
- Energieopwekking binnen de gemeentegrenzen

Naast de acties vanuit het programma NemiA 2020-2030 zijn **in andere programma's** aanvullende acties opgenomen die een CO_2-reductie realiseren zoals in het programma 'Luchtagenda' en 'Arnhem Beter Bereikbaar'. Deze additionele acties dragen voor **1%** bij aan de Arnhemse opgave (5 kT CO_2).

Het overige deel van de totale CO_2-reductie kunnen we niet binnen onze eigen grenzen realiseren. Als we kijken naar de hoeveelheid energie die nodig is om zelfvoorzienend te zijn, en de ruimte die hiervoor nodig is dan kunnen we met de huidige technieken binnen onze gemeentegrenzen niet alles realiseren. We zijn een gemeente met een stedelijk karakter en een beperkte beschikbare ruimte in het buitengebied. In de RES Arnhem-Nijmegen wordt uitgezocht of dit deel van onze Arnhemse opgave binnen de regio gerealiseerd kan worden. Zo niet, dan zal Arnhem extra inspanningen moeten leveren. Het deel van onze energievraag dat we **niet binnen onze gemeentegrenzen** kunnen realiseren correspondeert met **26% CO_2-reductie**.

Eerste vuilniswagen op waterstof

Afvalinzamelaar Suez start in 2020 met een proef voor het inzamelen van afval met 7 waterstof aangedreven inzamelvoertuig in Arnhem. Dit is een resultaat van het Europese samenwerkings-project HECTOR.

De resterende 39% CO_2-uitstoot in 2030 komt uit verschillende sectoren. Een groot deel van de mobiliteit gebruikt nog fossiele brandstoffen en binnen de gebouwde omgeving en bij bedrijven en industrie wordt nog volop gebruik gemaakt van aardgas in 2030. Het aandeel hernieuwbaar opgewekte elektriciteit (binnen en buiten de gemeentegrenzen) is lager dan de totale verwachte elektriciteitsvraag in 2030 in Arnhem.

4.3 Stappen tot nu toe

De afgelopen jaren hebben we voortgang geboekt in de energietransitie. Vanaf 2011 hebben we in Arnhem via het programma Arnhem Energiestad 2011-2014 duurzame energieprojecten opgezet en zijn we innovaties gestart die helpen om de CO_2-uitstoot naar beneden te brengen, met positief resultaat:

- Een stijging van het percentage opgewekte hernieuwbare energie in 2014 naar 5,3%. Wat boven het toenmalig landelijk gemiddelde lag van 4,5%;
- Een afname in het gemiddelde energieverbruik per huishouden van 8,3% in 2014 ten opzichte van 2009;
- Een stevige basis gelegd voor een omvangrijk netwerk met partijen die actief werken aan een duurzaam Arnhem;
- Een verdubbeling van het aantal stadswarmte aansluitingen én de bron van de stadswarmtenet is veranderd (AVR Duiven in 2014) wat zorgt voor 70% CO_2-reductie ten opzichten van aardgas gebruik.

We hebben deze positieve lijn doorgezet in het programma New energy made in Arnhem 2015-2020. Het programma is opgezet en tot uitvoering gebracht met de kennis en kunde van duurzame elektriciteit voor de gebouwde omgeving en de vervoerssector uit onze stad. Daarbij hebben we ingezet op het creëren van meer banen en het aantrekken van investeringen. Binnen dit programma zijn onder andere de volgende resultaten behaald:

- Het totaal aantal banen in de Energie- en Milieutechnologie (EMT) sector is gegroeid naar 8.000 in 2018 ten opzichte van 7.500 in 2014;
- We hebben het netwerk met partners verder uitgebreid en verstevigd naar bijna 140 deelnemers vanuit maatschappelijke organisaties, overheid, ondernemers, onderwijs, onderzoek, en ondernemende inwoners (117 partners in 2014);
- Het aantal zonnepanelen op daken is gegroeid van 12.000 naar 82.000;
- Het gemiddelde energiegebruik van huishoudens is met 7,1% gedaald ten opzichte van 2014;
- Het eigen wagenpark is tijdens dit programma verder verduurzaamd (55% van de gereden kilometers met het eigen wagenpark zijn gereden op duurzame brandstoffen);
- De hoeveelheid duurzame energie opwek is naar 6,7% gestegen in 2018.

In 2017 heeft de rekenkamer het programma NemiA 2015-2020 doorgelicht.
Na interviews en gesprekken met de stad, ambtenaren en raadsleden concludeerde de rekenkamer dat het tijd is om vaart te maken, maar dat ambities en opgaves ook gepaard moeten gaan met beschikbaarheid van capaciteit en middelen. Ook gaf zij aan dat de doelen deels onvoldoende meetbaar zijn. Dit advies hebben we meegenomen bij het vormgeven van dit programma door de doelstellingen en de bijhorende activiteiten zoveel mogelijk in de meetbare en herleidbare eenheid CO_2 te definiëren en hier actieve monitoring op te doen. De raad heeft de conclusies en aanbevelingen overgenomen.

Duurzame warmte

Een groot aantal gebouwen (80) en woningen (4.975) in Arnhem is al aangesloten op het warmtenet dat in Arnhem, Duiven en Westervoort loopt met als warmtebron de afvalverbranding (AVR) in Duiven. Daarmee is een deel van de warmtevraag al op een duurzame manier voorzien: dit voorkomt jaarlijks 16,1 kT CO_2-uitstoot.

Zonne energie

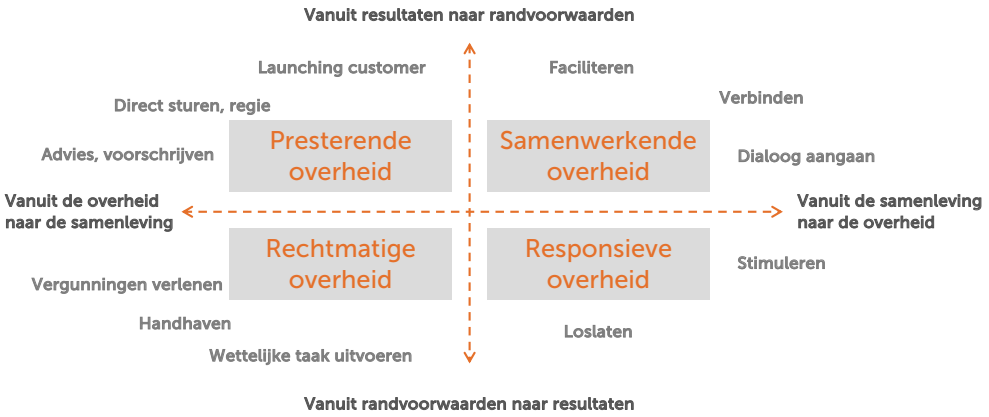
Daarnaast liggen er op veel Arnhemse daken al zonnepanelen - in augustus 2019 een totaal van 82.000 zonnepanelen. Met deze duurzaam opgewekte energie wordt jaarlijks 9,5 kT aan CO_2-uitstoot voorkomen.

Begin 2019 is ook een zonnepark geopend op het terrein van de RWZI aan de Drielsedijk. Daarmee komt het aantal zonnepanelen in veldopstelling in Arnhem op 7.380. De energie die hier duurzaam wordt opgewekt voorkomt jaarlijks 1 kT aan CO_2-uitstoot.

5. Rolneming

Om doelstellingen te behalen kunnen we verschillende rollen aannemen om de nodige invloed uit te oefenen. Een gemeente is het meest effectief als zij opereert binnen haar cirkel van invloed, en deze probeert te vergroten door het zoeken van medestanders en partners om stappen mee te zetten. Dat vraagt om durf, creativiteit en een actieve houding. In dit hoofdstuk laten we aan de hand van het sturingsmodel van de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur (NSOB) zien welke rollen er zijn en hoe wij ze zelf toepassen in de energietransitie. Aan de hand van dit sturingsmodel hebben we in het actieprogramma bij elke actie aangegeven welke rol van ons nodig is om tot uitvoering te komen. De rollen die de gemeente kan nemen verschillen sterk van elkaar daarom hebben we per actie gekeken wat de meest passende rol is.

De linkerkant van het model laat de rollen zien waarbij de gemeente binnen haar cirkel van invloed opereert: presterende en rechtmatige overheid. De rechterkant van het model vraagt om samenwerking met lokale en regionale partners om de gemeentelijke cirkel van invloed te vergroten. Het regionale portefeuillehoudersoverleg duurzaamheid, het G40 netwerk en de VNG zijn hier voorbeelden van.

5.1 Presterende overheid

Een presterende overheid geeft duidelijk richting, voert regie en geeft advies. Wij zijn zelf initiatiefnemer, opdrachtgever, marktpartij of launching customer en geven daarin het goede voorbeeld. Inkoop- en aanbestedingsbeleid wordt als sturend instrument gebruikt voor het realiseren van de transitieopgaven.

Arnhemse voorbeelden

- Arnhem stelt grond beschikbaar voor het ontwikkelen van duurzame elektriciteitsopwek via windmolens en zonnepanelen.
- Arnhem stelt uitdagende en aansprekende ambities en -eisen in aanbestedingen en inkooptrajecten, o.a. via de CO_2-prestatieladder
- Arnhem heeft sinds 2016 prestatieafspraken met alle woningcorporaties en huurdersorganisaties, waarin de partijen samen werken aan betaalbaar en duurzaam wonen, in leefbare wijken met, indien nodig, de beschikbaarheid van passende zorg.
- Arnhem neemt, samen met professionele partners, initiatief tot het onderzoeken en ontwikkelen van hernieuwbare warmtebronnen (aquathermie, riothermie, bodemwarmte, geothermie, industriële restwarmte).

Voorbeelden van andere gemeenten

- Enschede is launching customer van het duurzaam mobiliteitsplatform Stad-up dat een Mobility as a Service oplossing (MaaS-oplossing)

ontwikkelt. Werknemers reizen met OV, elektrische deelauto's en elektrische fietsen in plaats van eigen auto's op benzine of diesel.
- De zwaarwegende factor duurzaamheid in de aanbesteding van het taxibeleid in Amersfoort heeft geleid tot de ontwikkeling van een volledig elektrisch wagenpark voor de regionale taxi.
- In Den Haag is een duurzame logistieke regio hub aanbesteding uitgezet om een distributiepunt te organiseren van waar vervoerders emissieloos de stad kunnen bevoorraden.

5.2 Samenwerkende overheid

Een samenwerkende overheid stelt het voeren van de dialoog centraal. We pakken de rol van makelaar: faciliteren, verbinden en informatie delen. Gezamenlijk pakken we projecten op en maken we initiatieven van bewoners, bedrijven en anderen mogelijk.

Arnhemse voorbeelden

- Het netwerk van partijen aangesloten in New energy made in Arnhem.
- We hebben samen met VNO-NCW, de Arnhemse bedrijfskoepels en de Omgevingsdienst Regio Arnhem (ODRA) de 'Arnhemse bedrijvenaanpak' opgesteld die nu in uitvoering is.
- Arnhem werkt samen met partners in het Energieloket Midden Gelderland, voor informatievoorziening en hulp bij energiebesparing en -opwek aan bewoners en bedrijven.
- Arnhem werkt samen met zorginstellingen uit de regio Arnhem, ODRA en stichting Milieuplatform Zorgsector aan de afspraken over onder meer energiebesparing en - opwek in de Green Deal verduurzamen zorginstellingen Arnhem e.o..
- Arnhem werkt samen met ontwikkelaars en de energiecoöperatie aan de ontwikkeling van 4 windmolens en een zonneveld op Koningspleij Noord.
- Arnhem heeft de leiding over de bewustwordingscampagne Arnhem AAN en de Aanjagers, en werkt hierin samen met stedelijke partners.

Voorbeelden van andere gemeenten

- Zeist werkt in het initiatief Samen Duurzaam Zeist samen met inwoners en ondernemers aan initiatieven die bijdragen aan een groen, duurzaam en gezond Zeist. Zo biedt de gemeente letterlijk ruimte aan voor initiatieven en worden bijvoorbeeld gesprekken met wethouders en de bevolking georganiseerd om goede ideeën op te halen.
- Deurne werkt samen met verbindingsorganisatie Energyport Peelland en andere gemeenten om meer zonne-energie op te wekken. Zij leveren onder andere ondersteuning bij communicatie en stellen grond beschikbaar voor zonnevelden.

5.3 Rechtmatige overheid

De rechtmatige overheid stelt de uitvoering van de wettelijke taak centraal.
In deze rol reguleren wij maatschappelijke initiatieven en stellen we kaders voor de uitvoering. We creëren beleidsruimte voor initiatieven (omgevingsvisie) en regelruimte (beperken van onnodige regels en zorgen voor duidelijke regels) om een gelijk speelveld creëren.

Arnhemse voorbeelden

- Arnhem heeft een milieuzone voor het binnenstedelijk gebied, gericht op het weren van vervuilende vervoersmiddelen, en handhaaft op de naleving ervan.

- Arnhem verplicht ontwikkelaars tot opstellen van een energievisie bij nieuwbouw van meer dan 50 woningequivalenten.
- De Omgevingsdienst Regio Arnhem (ODRA) adviseert en houdt toezicht en handhaaft op het nemen van energiemaatregelen door bedrijven en instellingen.
- Arnhem heeft door de raad vastgestelde criteria voor de locatiekeuze van zonnevelden.

Voorbeelden van andere gemeenten

- Gouda handhaaft de plicht van bedrijven en scholen om energie te besparen. Dit gebeurt in combinatie met stimulerende initiatieven, zo wordt in samenwerking met Omgevingsdienst Midden-Holland en ondernemersplatform DPG advies geboden over besparingsmogelijkheden.

5.4 Responsieve overheid

In de rol van responsieve overheid treedt de overheid grotendeels terug, laat ze los en geeft ze ruimte. De gemeente ondersteunt en stimuleert de initiatieven die uit de Arnhemse samenleving komen.

Arnhemse voorbeelden

- Arnhem heeft een duurzaamheidslening voor particuliere woningeigenaren, waarmee zij isolatie-, warmte- en opwekmaatregelen kunnen financieren.
- Arnhem heeft een Aanjaagfonds voor wijkinitiatieven op het gebied van energietransitie en klimaatadaptatie.
- Arnhem co-financiert wijken die Wijk van de Toekomst[2] willen worden.

Voorbeelden van andere gemeenten

- Den Haag past regelgeving die belemmerend werkt voor duurzame initiatieven van burgers en bedrijven aan vanuit de lijn in het coalitieakkoord "Vertrouwen op Haagse Kracht"van.

5.5 Een regierol in de energietransitie

Rijksdienst voor ondernemend Nederland (RVO) geeft in meerdere energietransitie onderzoeken aan dat een actieve en initiërende rol van de gemeente (presterende overheid) een grote succesfactor is in het slagen van de transitie en het bereiken van doelen. Arnhemse samenwerkingspartners vragen om een duidelijke richting en keuzes van de gemeente, zodat ze op basis hiervan zelf kunnen gaan handelen. De afgelopen jaren heeft Arnhem vooral ingezet op ruimte geven voor ontwikkelingen die vanuit de samenleving ontstaan en van daaruit beleid bepalen. Dit is een meer samenwerkende en responsieve rol. De regierol vraagt om een verschuiving naar een meer presterende overheid. Zodat we duidelijkheid en richting geven vanuit onze eigen cirkel van invloed aan een uitvoerbare en betaalbare energietransitie. En, we tonen echt leiderschap met lef, doorzettingsvermogen, durven buiten de lijntjes te gaan, en inspireren anderen. Zodat we een echte koploper worden op het gebied van duurzaamheid.

De Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (RLI) adviseert in haar rapport 'Opgaven voor duurzame ontwikkeling', uit juli 2016, dat goed doordacht transitiemanagement noodzakelijk is om de grote veranderingen van o.a. de energietransitie voor elkaar te krijgen. Dat betekent dat er commitment van politiek en bestuur en van de samenleving moet zijn voor de beoogde veranderingen, en dat er heldere lange termijn doelen moeten worden gesteld. De RLI pleit voor koersvastheid in tijden van verandering. NemiA 2020-2030 is onze koers voor de komende jaren en hiermee nemen wij de regie op de Arnhemse energietransitie.

[2] Het programma Wijk van de Toekomst richt zich op Gelderse wijken die vooroplopen in de energietransitie naar een duurzame aardgasvrije wijk.

6. Bepalende factoren

Naast de rol die wij innemen om de doelstellingen te behalen zijn er andere factoren die hier invloed op hebben. We beschrijven deze factoren en hoe we deze meenemen in dit programma.

6.1 Samenwerken en medeverantwoordelijkheid

Geen van de partijen kan de energietransitie afzonderlijk realiseren, ook wij niet. We moeten het samen doen. Met de Arnhemse en regionale partners, en met het Rijk, de Vereniging Nederlandse Gemeenten, de G40, de provincie Gelderland, de Waterschappen en partners binnen het Gelders Energieakkoord.

Het Arnhemse netwerk rondom New energy made in Arnhem bestaat inmiddels uit bijna 140 partners: overheden, bedrijven, maatschappelijke instellingen, onderwijs- en onderzoeksinstellingen en Arnhemmers. Via partnerschappen en wijkconvenanten willen we de medeverantwoordelijkheid en bijdrage van onze samenwerkingspartners in de energietransitie concretiseren. In de overeenkomsten staan afspraken over doelen, rollen en concrete bijdragen. Deze sluiten aan bij de rol van verschillende partijen in de processen en projecten van het actieprogramma van NemiA 2020-2030 (deel 2 van het totaal programma). De partnerschappen, convenanten en proces- en projectafspraken spelen in op het advies van de Rekenkamer bij de doorlichting van NemiA 2015-2020; om afspraken met partners en stakeholders minder vrijblijvend te maken zodat de maatschappelijke opgave echt aangepakt kan worden.

6.2 Draagvlak

De energietransitie vraagt om ingrijpende maatregelen als het aardgas vrij maken van woningen en andere gebouwen. Deze veranderingen raken de directe levenssfeer van mensen. Om dit gezamenlijk voor elkaar te krijgen is bij de inwoners van Arnhem acceptatie van de verandering nodig en de bereidwilligheid om mee te doen en de ontwikkelingen te steunen. Ook wel draagvlak genoemd. Inwoners moeten begrijpen waarom (de noodzaak) een verandering nodig is om de verandering te accepteren en actief bij te dragen. De effectiviteit van de verandering is afhankelijk van acceptatie van de kwaliteit van de oplossing. We hebben als Arnhem betaalbaarheid, betrouwbaarheid en zekerheid voorop staan. Wanneer we dit bij elke maatregel of activiteit voorop stellen krijgen we inwoners mee en kunnen we onze doelen realiseren.

We zien het als onze taak om bewoners, bedrijven en andere partijen te stimuleren om actie te ondernemen en actief deel te nemen aan de vormgeving van de activiteiten. Hiervoor moeten we momentum creëren. We gaan het gesprek aan op een gelijkwaardig niveau en bieden handelingsperspectief. We maken keuzes voor Arnhem, bieden duidelijkheid over wat er gaat gebeuren, geven advies voor concrete stappen, brengen partijen samen, geven samen vorm aan de uitvoering, realiseren samen, en we bieden mogelijkheden om alle Arnhemmers mee te laten doen in de energietransitie. Zodat iedereen stappen kan zetten.

Mensen zetten makkelijker stappen als het aansluit bij datgene dat op dat moment bij ze leeft. Veel Arnhemmers ervaren energie als een vaste last die maandelijks betaald moet worden, en die zelfs leidt tot energiearmoede. Door het energiebewustzijn en duurzaam gedrag te koppelen aan thema's die de mensen dagelijks bezighouden, zoals armoede, eenzaamheid en gezondheid, is de kans op verandering groter. Bij bedrijven kan het bijvoorbeeld gaan over uitbreiding of krimp waarbij we planologisch ruimte kunnen creëren, gunstige voorwaarden bieden en belemmeringen wegnemen of beperken.

6.3 Integrale aanpak

Het aansluiten bij actuele situaties zorgt voor meer draagvlak voor de nodige energietransitie maatregelen. Dit betekent dat meerdere onderwerpen uit de leefomgeving worden gecombineerd. Een integrale aanpak waarin opgaven in de wijk als parkeerproblematiek worden gecombineerd met duurzame mobiliteit activiteiten als deelauto's en verbeterde openbaar vervoer infrastructuur. Het

biedt kansen om tegelijkertijd te werken aan comfortabel wonen, onderhoud aan de riolering, wegen en straten, een groene en aantrekkelijke leefomgeving, werkgelegenheid, onderwijs in bijvoorbeeld nieuwe energietechnieken, en het aanpakken van energiearmoede. We koesteren initiatieven van wijkbewoners en ondernemers en koppelen deze met de energietransitie opgave. Waar wijken zich niet spontaan organiseren nemen we het voortouw om bewoners bij elkaar te brengen rondom thema's als energiearmoede, leefbaarheid en gezondheid. Waar het combineren van andere wijkopgaven een kans is wordt deze benut om een betaalbare en gedragen energietransitie te realiseren.

6.4 Flexibel programmeren

De energietransitie is complex vanwege de zichtbare en tastbare invloed op de leefomgeving van iedereen, de verschillende belangen van partijen die een rol spelen, en door de snelle technologische ontwikkeling van bestaande en nieuwe duurzame energie oplossingen. In deze onzekere en steeds veranderende omgeving is het belangrijk om flexibel te zijn in de richting die je uitzet. De uitdaging is om duidelijkheid te bieden voor de korte termijn, lange termijn ambities in het vizier te houden en tegelijkertijd flexibel in te kunnen spelen op actuele ontwikkelingen.

6.5 Nationaal beleid

In het kader van het Klimaatakkoord wordt op Rijksniveau beleid en instrumentarium ontwikkeld dat invloed heeft op lokaal niveau. Op dit moment wordt gesproken over CO_2-belasting voor grote bedrijven en industrie, een labelplicht, gebouwgebonden financiering, en het aanpassen van de warmtewet en gaswet. Het succes van dit beleid en instrumentarium en de snelheid waarmee dit ingevoerd gaat worden heeft grote invloed op het behalen van de lokale doelen.

7. Samenhang met andere beleidsvelden

Ook op andere beleidsterreinen dan de energietransitie wordt CO_2-uitstoot gereduceerd, energie bespaard, duurzame energie opgewekt en worden innovaties aangejaagd. Om de ambitieuze doelstelling op CO_2-reductie te halen hebben we alle inspanningen hard nodig, waarbij NemiA 2020-2030 zich focust op CO_2-reductie maatregelen voor de realisatie van de energietransitie. Daarnaast is het niet altijd mogelijk om een harde knip te leggen tussen de verschillende beleidsvelden omdat het een gezamenlijke inspanning is, en ze effect hebben op elkaar. Dit hoofdstuk geeft een opsomming weer van Arnhemse ontwikkelingen in beleidsvelden die een directe of indirecte verbinding hebben met de energietransitie en bijdragen aan de CO_2-reductie doelstelling.

7.1 Ruimte en milieu

- Prestatieafspraken met woningcorporaties over onder andere verduurzaming van de woonportefeuille als uitwerking van de Arnhemse woonprincipes 2025 (december 2015).
- Duurzame energie opwekking is een belangrijk onderwerp in de structuurvisie (2012) en de nog op te stellen omgevingsvisie.
- In de nota 'De Arnhemse binnenstad binnen bereik' (november 2017) en het programma Ruimte voor ontwikkeling, programmalijn 'Arnhem beter bereikbaar', zijn duurzame mobiliteit en duurzaam openbaar vervoer een belangrijk onderdeel.
- De Luchtagenda (januari 2019) geeft invulling aan het verlagen van stikstof en fijnstof in de stad, en heeft impact op de uitstoot van CO_2, met onder andere een Euro 3 milieuzone, het stimuleren van elektrisch (deel)vervoer en duurzame stadslogistiek.

7.2 Circulariteit

- De regio Arnhem-Nijmegen is beste circulaire regio van Nederland, 2018.
- Het regionale portefeuillehoudersoverleg (PFO) Economie heeft drie ambities bepaald waarvan circulaire economie er één van is. Vanuit PFO Duurzaamheid zetten we regionaal in op:
  - Zoveel mogelijk circulaire inkoop (eventueel gezamenlijk)
  - Bouw en Urban Mining
  - Bedrijfsafval
- Vanuit PFO Economie wordt ingezet op aanjagen en stimuleren van bedrijven om bedrijfsprocessen en producten circulair te maken. Onder andere door goede voorbeelden uit de regio te laten zien als voorbeeld voor anderen.
- Wij ondersteunen als gemeente Arnhem circulaire initiatieven als inkoper, bevoegd gezag (aanpak belemmerende regelgeving), financieel ondersteuner (investeringsagenda), promotor annex verbinder en beleidsmaker op het gebied van bedrijventerreinen en arbeidsmarkt.
- Circulaire werklocatie IPKW in Arnhem, en koplopers Stexfibers (hennepvezels verzachtende techniek voor high-end textiel in plaats van milieubelastend katoen), Elestor en Peeze (100% gecertificeerde klimaatneutrale Arabica koffie) werkt aan het sluiten van grondstof kringloop.
- Arnhem heeft in 2019 de Green deal circulaire Grond-, weg- en waterbouw ondertekend, en streeft naar zo veel mogelijk circulariteit in haar openbare werken.
- In het afvalbeleid afvalplan 2012-2020 'Van afval naar grondstof' en bij de aanbestedingen van afvalstromen worden hoge eisen gesteld aan circulariteit en het motto "geen afval maar grondstof".
- Arnhem participeert in een regionaal project met gemeente Nijmegen, Duiven, HAN en WUR rond afvalstoffen en grondstoffen op bedrijventerrein.

7.3 Economie

- Vanuit het programma 'Vitale Economie' werken we aan een sterk energiecluster in Arnhem en de regio. Dit doen we door aantrekkelijke kennis- en werklocaties te realiseren en energie-gerelateerde innovaties te stimuleren. Dit draagt positief bij aan Arnhem als goed vestigingsklimaat en nieuwe werkgelegenheid.
- Het evenementenbeleid wordt aangepast om evenementenorganisatoren te stimuleren om te verduurzamen, met focus op thema's energie, mobiliteit en afval.

7.4 Human Capital

- Een human capital agenda is in ontwikkeling.
- Hybride onderwijsvormen om technisch talent aan te trekken worden ontwikkeld.
- We stimuleren Innovaties die de energietransitie versnellen en het aantrekken en opleiden van technisch talent voor de energiesector.

7.5 Sociaal domein

- Het bestrijden van armoede krijgt veel aandacht, en er wordt samengewerkt in het bestrijden van energiearmoede. In het programma Doorbraak naar werk (juli 2019) wordt ingezet op inclusie, social return en werk maken van duurzaamheid.
- We zetten de huisvestingssubsidies, die we aan maatschappelijke instellingen verlenen, in als sturingsinstrument op duurzame doelstellingen.

7.6 Eigen organisatie

- We hebben de ambitie om met onze eigen organisatie energie en klimaatneutraal te worden. In het Klimaatplan is onze CO_2-footprint bepaald en zijn CO_2-reductie maatregelen in juli 2019 vastgesteld. Voorbeelden hiervan zijn het toepassen van zonnepanelen op onze gebouwen, het stimuleren van elektrisch vervoer en gebruik van openbaar vervoer, het gebruiken van ledlampen voor openbare verlichting en het energieneutraal maken van de gemeentewerf. De doelstelling is vastgesteld op 40% CO_2-reductie in 2023 ten opzichte van 2018.
- Eind 2019 willen we gecertificeerd zijn voor de CO_2-prestatieladder trede 3, het gebruikelijke instapniveau. Om de CO_2 uitstoot van onze eigen organisatie (gemeente Arnhem, Sportbedrijf Arnhem en Scalabor), bij te houden, is een CO_2 managementsysteem nodig, dat jaarlijks wordt getoetst op ambities, reductie en continue verbetering door een onafhankelijke en geaccrediteerde Certificerende Instelling.
- We hebben de ambitie om gecertificeerd te worden voor treden 4 en 5. Dan wordt bijvoorbeeld ook de CO_2-uitstoot van alle leveranciers waar we als gemeente inkopen meegenomen.

7.7 Gebiedsrealisatie en vastgoed

- Het stellen van voorwaarden aan duurzame gebiedsontwikkeling en het beschikbaar stellen van gemeentelijke gronden voor grootschalige opwek zijn belangrijke beïnvloedingsfactoren voor de verduurzaming van de stad.
- Voorwaarden bij gebiedsontwikkeling voor de reductie van CO_2 zijn nodig om een klimaat neutrale stad te worden. Bij bouwprojecten zijn de materialen door hun productiemethoden en transport verantwoordelijk voor ongeveer 20% van de CO_2-uitstoot in de bouw.

7.8 Verduurzaming voedselsysteem

- We zetten in op stadslandbouw met de Arnhemse visie Stadslandbouw (2017). Hiermee organiseren we korte ketens tussen producent en consument waardoor minder transport nodig is. Zowel van de producten naar de consument als van de reststromen omdat de betere afstemming tussen consument en producent minder voedselverspilling oplevert.

7.9 Klimaatadaptatie en groen

- In de structuurvisie 2012-2020 zijn de ambities voor het voorkomen en verminderen van hittestress opgenomen.
- Een aanpak klimaatadaptatie is in de maak, waarin wordt beschreven hoe we de nationale ambities voor klimaatadaptatie vertalen naar Arnhem en onze stad klimaatbestendiger maken, op het gebied van droogte, hitte, wateroverlast en waterveiligheid.
- Vergroenen van de stad: er wordt geïnvesteerd in de kwaliteit en de variatie van het groen in de stad. Voor het bevorderen van de biodiversiteit en de leefomgeving van dieren is het belangrijk om het groen in de stad meer met elkaar te verbinden.
- Het groen in onze stad vangt zowel CO_2 als de gevolgen van de klimaat-verandering (wateroverlast) op. Dit vergt de ontwikkeling van een integrale kijk op groen bij de totstandkoming van het omgevingsplan en de omgevingsvisie.

8. Monitoring

De voorgaande hoofdstukken hebben onze ambitie voor de komende 10 jaar en de rol die we hierin nemen beschreven. We weten met de doelstelling waar we heen willen en we weten waar we nu staan. Om onderweg te weten waar we staan, is monitoring van de voortgang noodzakelijk.

8.1 Het samenbrengen van acties en effecten

In het vorige hoofdstuk hebben we laten zien welke andere beleidsvelden invloed hebben op de CO_2-uitstoot van Arnhem. De monitoring van de totale CO_2-reductie in de stad vindt plaats binnen dit programma en laat zien welke resultaten over de diverse beleidsvelden worden bereikt. In de metingen is hierbij geen onderscheid tussen het beïnvloedbare deel van de CO_2-reductie en het deel dat toe te schrijven is aan autonome ontwikkelingen. Door de CO_2-reductie actief te monitoren en samen te voegen wordt sturing gegeven aan het behalen van de doelen, de uitvoering van actieprogramma en aan de acties in andere beleidsvelden.

8.2 Het belang van goede monitoring

Meten is weten. Zeker in een transitie waarin nog veel onduidelijk is helpt monitoring om de lange termijn koers vast te houden en te zien of we toewerken naar waar we heen willen. Ook het Rekenkamer onderzoek naar het programma New energy made in Arnhem 2015-2020 gaf dit aan. Daarnaast is goed monitoren van belang om samen te leren van de impact van projecten en processen die in gang worden gezet. Zowel op inhoud, bijvoorbeeld de hoeveelheid CO_2-reductie, als op het proces, hoe gaat de samenwerking. Het kunnen onderbouwen van de voortgang met cijfers draagt bij aan de acceptatie bij inwoners en bedrijven.

8.3 Beschikbare en benodigde gegevens

Om goed te kunnen monitoren hebben we gegevens nodig. Voor de monitoring van de voortgang van het actieprogramma gebruiken we de Klimaatmonitor als voornaamste bron. Daarnaast halen we aanvullende gegevens op bij partijen zoals netbeheerder Liander, warmteleverancier Nuon, woningcorporaties, en onze Arnhemse samenwerkingspartners. In het actieprogramma staan de indicatoren per actie benoemd waarop gemonitord wordt. Hier staat ook een tabel met de te monitoren indicatoren en welke brongegevens hiervoor nodig zijn. Tenzij anders vermeld worden deze gegevens minimaal 1 keer per jaar verzameld. Inhoudelijke data (waaronder die in de Klimaatmonitor) loopt over het algemeen 1 of 2 jaar achter op de actualiteit. Dit komt omdat de informatie vanuit veel partijen/bronnen aangeleverd wordt. Real time monitoren vraagt om een aanzienlijke hoeveelheid zelfstandig bijgehouden data. De vraag is dan vooral wat dit extra oplevert versus de kosten die hiermee gepaard gaan.

Niet alle acties in het actieprogramma zijn te kwantificeren en daarmee te monitoren. Wat is het effect van de acties om draagvlak en bewustzijn te vergroten en gedragsverandering teweeg te brengen? De acties in het actieprogramma die dit als primair doel hebben worden gemonitord via enquêtes, gesprekken of een focusgroep waarin kwantitatieve en kwalitatieve vragen worden gesteld aan de doelgroep.

8.4 Monitoring als evaluatie middel

Bij de uitvoering van het actieprogramma staan we ieder jaar stil bij het meten van de effecten van de betreffende actie. Als acties veel effect hebben zetten we daar extra op in. Als blijkt dat acties niet het gewenste effect hebben stoppen we ze of passen we ze aan. Op basis hiervan actualiseren we het actieprogramma elke twee jaar. Nieuwe energietransitie acties die in de tussentijd ontwikkeld zijn krijgen dan ook een plek.

Actieprogramma

New energy made in Arnhem

Programma 2020-2030

1. Inleiding

De koers is bepaald. We zetten de komende jaren vol in op de energietransitie om koploper te worden in duurzaamheid. We werken toe naar een toekomstbestendige stad waarin de economie draait op schone energiebronnen als zon, wind en duurzame warmte. Het programma NemiA 2020-2030 is onze houvast in het realiseren van onze energietransitie ambities, en het is een bouwsteen voor de omgevingsvisie.

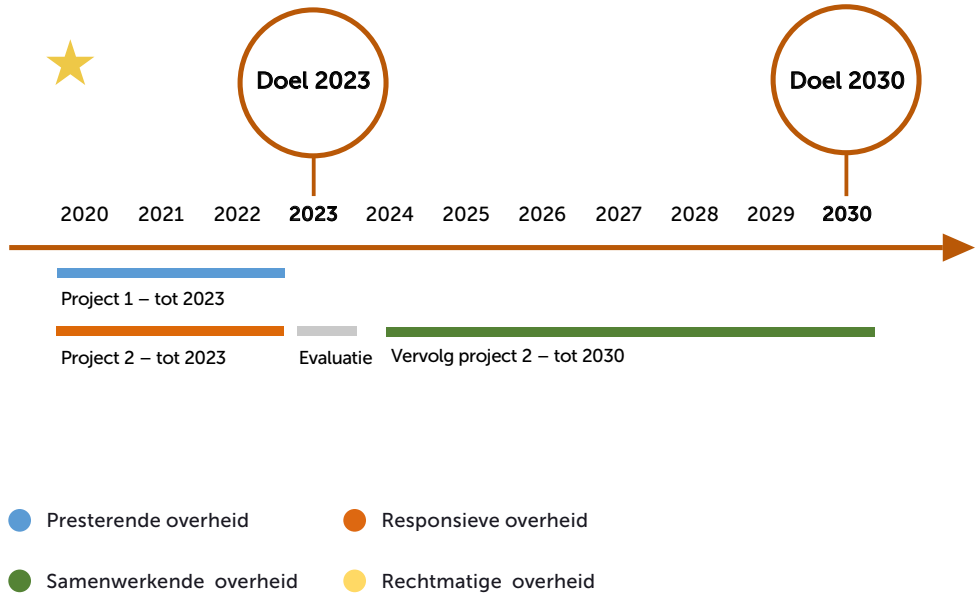
Op verschillende niveaus zijn klimaatambities gesteld: Parijs, het Nationaal Klimaatakkoord en het Gelders Energieakkoord. We hebben de klimaatambities vertaald in eigen doelstellingen voor dit programma:

1. In 2030 is de Arnhemse uitstoot van CO_2 61% lager ten opzichte van 2017 (gelijk aan GEA ambitie van 55% ten opzichte van 1990).
2. In 2023 is de Arnhemse uitstoot van CO_2 25% lager ten opzichte van 2017.

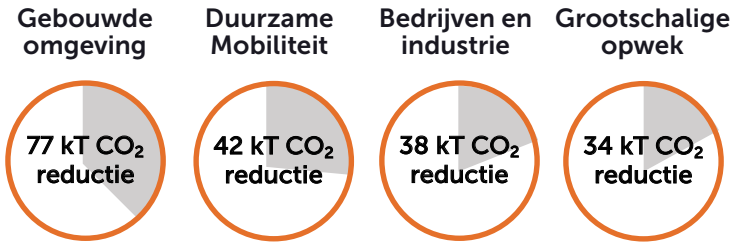
Koploper zijn betekent dat we activiteiten realiseren met een grotere impact dan andere gemeenten, of dat we nieuwe aanpakken, initiatieven of (sociale) innovaties ontwikkelen en toepassen. Een koploperpositie in de energietransitie past Arnhem. Nu al kiezen startups en multinationals, die dagelijks samenwerken, aan de ontwikkeling van nieuwe energiesystemen om dit vanuit Arnhem te doen. Wij staan bekend om onze wijkaanpak, een succesvoorbeeld van participatie in de praktijk. Als we energietransitieopgaven koppelen aan onze Arnhemse wijkaanpak, met Arnhemse innovaties, en laten zien dat dit werkt, zijn we een echte koploper. Duurzame mobiliteit is ook een koploperkans voor ons. We hebben relatief veel laadpunten en als één van de weinige gemeenten in Nederland een waterstoftankstation. Door in te zetten op volledig uitstootvrije (zero emissie)
deelmobiliteit, efficiënte stadslogistiek, en een groen taxibeleid worden we koploper. Hoe we dit gaan doen is uitgewerkt in dit actieprogramma.

Het Rijk geeft aan de hand van vijf sectortafels invulling aan het Nationale klimaatakkoord. Dit zijn: gebouwde omgeving, mobiliteit, industrie, elektriciteit en landbouw. Het actieprogramma is opgedeeld aan de hand van vier van deze thema's: Gebouwde omgeving, Mobiliteit, Bedrijven en Industrie, en Grootschalige opwek (elektriciteit). Het thema landbouw valt weg omdat deze sector minimaal aanwezig is in onze gemeente.

Elk thema is een hoofdstuk en bestaat uit een aantal acties waar we op inzetten om de CO_2-uitstoot in Arnhem terug te brengen, en om de energietransitie te realiseren. De thema's worden in de hoofdstukken eerst kort toegelicht waarna alle bijhorende acties worden beschreven in een eigen paragraaf. Voor elke actie is een overzicht gemaakt van de nodige activiteiten in de tijd, zoals het opstarten van processen en het vormgeven van projecten, de rol die wij hierin innemen en het doel van de actie. De acties die onze koploperpositie op duurzame mobiliteit en integrale wijkaanpak versterken zijn gemarkeerd met een ster.

Alle acties van een thema tellen op tot het aandeel CO_2-reductie dat dit thema heeft in de doelstelling van het programma waar wij als gemeente directe invloed op hebben. Dit is in totaal 191 kT CO_2-reductie in 2030. Het overige deel (381 kT) komt voort uit autonome ontwikkelingen, andere programma's en uit activiteiten die niet binnen onze eigen gemeentegrenzen passen (zie ook hoofdstuk 3). Samen leidt dit tot 61% CO_2-reductie in 2030 ten opzichte van 2017.

Het niveau van uitwerking van de thema's in het actieprogramma verschilt in concreetheid en in omvang. De thema's 'mobiliteit' en 'gebouwde omgeving' zijn het meest omvangrijk omdat we hier ook onze koploperspositie mee kunnen waarmaken.

Na de thema hoofdstukken staat in het hoofdstuk 'Acties op aanverwante thema's' acties benoemd op onderwerpen die positief bijdragen aan het halen van de doelstelling en voor alle energietransitie thema's gelden. Bijvoorbeeld 'het stimuleren van innovaties' en 'arbeidsmarkt vergroten'. Per thema zijn de benodigde middelen en fte's voor de periode tot en met 2022 aangegeven. In bijlage 1 is hiervan een overzichtstabel opgenomen.

Gebouwde omgeving

2. Gebouwde omgeving

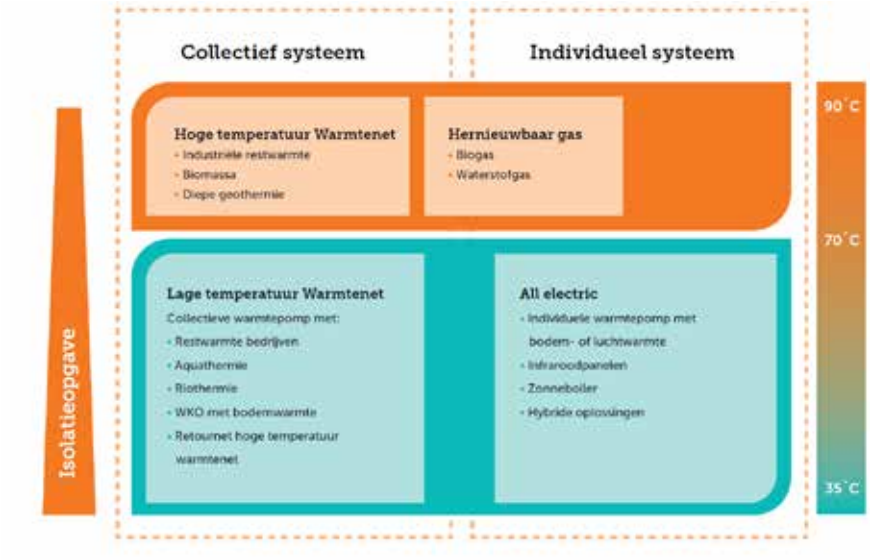
We zijn uiterlijk 2050 overgegaan van fossiele energie naar schone energie. Het afbouwen van het gebruik van aardgas voor de verwarming van woningen en gebouwen is hierin een belangrijk onderdeel. Dit is hét doel van 'De Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie', die op 17 april 2019 is vastgesteld door de gemeenteraad. In dit hoofdstuk hebben we 'De Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie' uitgewerkt in acties met concrete doelen met bijhorende activiteiten, impact en rollen. Het actieprogramma gebouwde omgeving voor NemiA 2020-2030 bestaat uit deze acties:

- Transitievisie warmte opstellen
- Wijkaanpak uitvoeren
- Toolbox met ondersteunend instrumentarium ontwikkelen
- Communicatie en bewustwording intensiveren
- Energiearmoede aanpakken
- Warmtebronnen en - infrastructuur voor Arnhem ontwikkelen
- Uitvoeren van warmteprojecten
- Ruimte bieden voor Arnhemse innovaties

Door een duidelijke doelstelling met acties op dit thema vast te stellen, van hieruit samen met gebiedspartners plannen te ontwikkelen en daarin aansluiting te zoeken met ontwikkelingen en opgaven in de wijken, leggen we de basis om de komende jaren flinke stappen te maken in de verduurzaming van de gebouwde omgeving in Arnhem.

De opgave

Arnhem heeft ruim 74.000 woningen en ruim 4.500 gebouwen van publieke bedrijven en instellingen. De acties in dit hoofdstuk richten zich op deze gebouwen, hier wordt naar verwezen als gebouwde omgeving. De gebouwen van commerciële bedrijven, instellingen en industrie vallen onder het thema 'bedrijven en industrie' (hoofdstuk 4). Het energiegebruik in de gebouwde omgeving is in totaal 4.756 TJ in 2017 en is goed voor bijna 36,5% (342 kT) van de totale CO_2-uitstoot van Arnhem. Ongeveer 75% van het energiegebruik is aardgasgebruik. Willen we minder CO_2 uitstoten, dan moeten we meer energie opwekken met bijvoorbeeld zonnepanelen en met alternatieve energie infrastructuren gaan verwarmen, douchen en koken. Het aardgasvrij maken van de gebouwde omgeving is een enorme opgave. 68.000 woningen in Arnhem gebruiken aardgas voor de verwarming van de woning. We moeten gebouwen isoleren en beter ventileren, koken op inductie, alternatieve energie-infrastructuur in de straat leggen of de bestaande infrastructuur aanpassen. Op basis van de huidige stand der techniek zijn er vier energiesystemen mogelijk die duurzame energie naar woningen en gebouwen kunnen brengen. Het gasnet (voor hernieuwbaar gas), een hoge temperatuur warmtenet, een lage temperatuur warmtenet en een elektrisch netwerk. De duurzame energie kan opgewekt worden uit veel verschillende bronnen. De systemen verschillen in of ze collectief of individueel kunnen worden toegepast en bij ieder systeem hoort ook een grotere of kleinere isolatieopgave.

Voor deze energiesystemen zullen nieuwe warmtebronnen gevonden moeten worden, zoals warmte uit afval- of oppervlaktewater. Bij de rioolwaterzuivering in Elderveld onderzoeken we hoe restwarmte uit het afvalwater van de zuivering ingezet kan worden. In Vredenburg/Kronenburg onderzoeken we in het project Smart Polder hoe warmte uit oppervlaktewater gecombineerd kan worden met warmte-koude opslag in de bodem. Onder hernieuwbaar gas vallen biogas (groen gas) en waterstofgas. Waterstof die met de huidige technieken en kosten wordt opgewekt, wordt vooral door industrie gebruikt en waar mogelijk door de transportsector. Dit wordt voornamelijk gedaan voor toepassingen waar geen andere duurzame alternatieven voorhanden zijn. Op dit moment zijn er nog geen concrete kansen om waterstof grootschalig toe te passen in de gebouwde omgeving, wel worden er eerste pilots uitgevoerd. Daarom delen we deze bron in dit programma (tot 2030) voor de gebouwde omgeving nog geen specifieke cijfers toe. We pakken wel alle kansen voor verdere ontwikkeling van groene waterstof in Arnhem en we houden de ontwikkelingen scherp in de gaten.

Waterstofontwikkelingen in Arnhem

In een intentieverklaring hebben 10 partijen zich in april 2019 verbonden aan het project Power to Power. Binnen dit project gaat ervaring opgedaan worden met het omzetten van overschotten van hernieuwbare elektriciteitsproductie in waterstof om dit tijdelijk op te kunnen slaan. Het uiteindelijk doel wat vastgelegd is in de intentieverklaring is 's werelds eerste volledig functionerende power to power plant op megawatt schaal; een op waterstof gedragen energieopslagsysteem op bedrijventerrein IPKW.

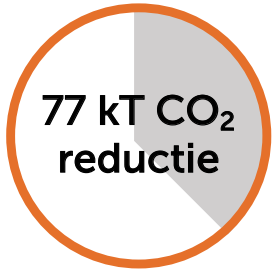
Waterstofontwikkelingen buiten Arnhem

Onderzoekers van de KU Leuven zijn erin geslaagd een speciaal zonnepaneel te ontwikkelen dat waterstofgas maakt uit het vocht in de lucht. Na 10 jaar ontwikkeling is het rendement van één paneel opgedreven tot 250 liter per dag, een wereldrecord volgens de onderzoekers. Twintig van deze zonnepanelen zouden een gezin een winter lang van stroom en warmte kunnen voorzien. (Bron: www.vrt.be)

De CO_2-uitstoot binnen de gebouwde omgeving ligt grotendeels binnen onze directe invloed. We hebben verschillende mogelijkheden om het nemen van energiebesparende maatregelen voor woningen en publieke gebouwen te stimuleren. Afdwingen kan (nog) niet. Wel zijn we net als andere gemeenten verplicht om uiterlijk in 2021 een transitievisie warmte op te stellen. Hierin wordt opgenomen wanneer en op welke manier wijken voor 2030 aardgasvrij worden. Het doel is om met de voorgestelde acties 77 kT CO_2-besparing te bereiken in 2030. Voor alle acties in de gebouwde omgeving is tot en met 2021 het volgende benodigd:

Benodigdheden	15 FTE	€7.500.000

Gebouwde omgeving

Externe ontwikkelingen zoals de object gebonden financiering waar op Rijksniveau over besloten wordt en technologische ontwikkelingen zoals nieuwe isolatietechnieken en warmtebronnen zullen bijdragen aan nog meer CO_2-reductie in Arnhem, maar deze liggen buiten onze invloedssfeer.

Wat doen we nu al?

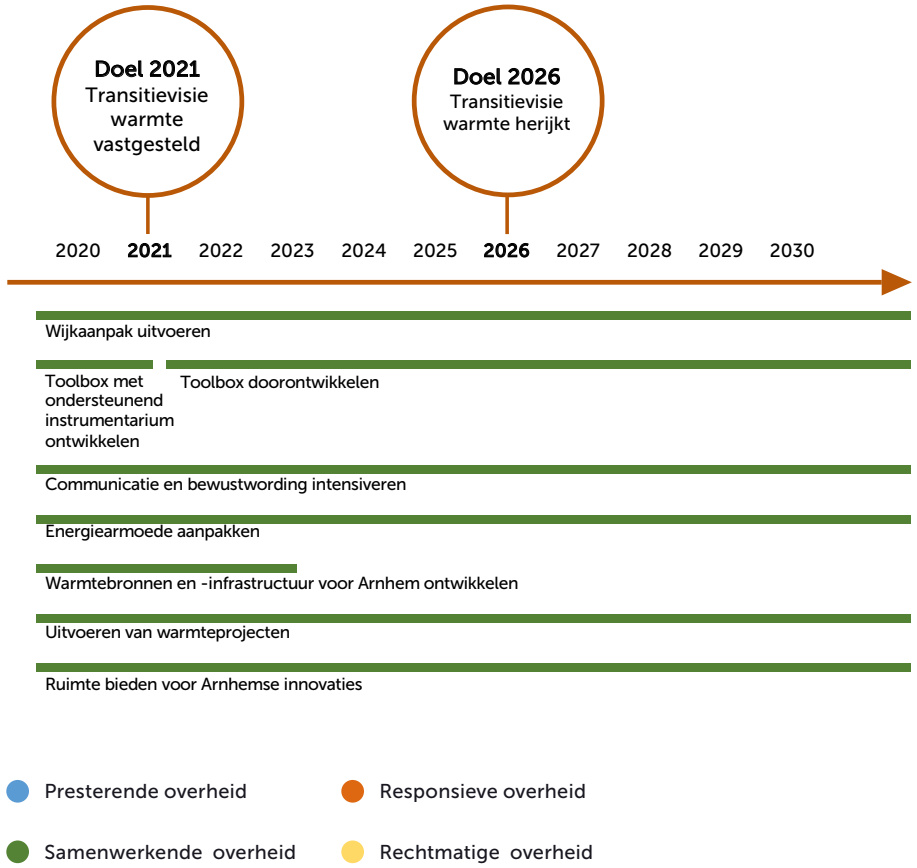
We nemen met 'De Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie' de regie als gemeente door richting te geven aan de transitie in de gebouwde omgeving. We nemen hierin een presterende en samenwerkende rol: we hebben de leiding over de communicatiecampagne op energiebesparing Arnhem AAN, we gaan actief de wijken in om samen met bewoners en bedrijven op zoek te gaan naar manieren om energie te besparen en alternatieven voor aardgas te vinden, we ontwikkelen tools om bewonersinitiatieven verder te helpen zoals het AANjaagfonds en de Aanjagers en werken hierbij samen met onze stedelijke partners. Zo hebben we het initiatief genomen om samen met corporaties, waterschap en netbeheerder in de wijk Elderveld te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn van gebruik van restwarmte van de rioolwaterzuivering voor de wijk. In de vier 'Wijken van de toekomst' binnen het programma van het Gelders Energie Akkoord loopt een soortgelijk onderzoek naar alternatieve warmteoplossingen. Dit zijn de wijken Spijkerkwartier, Alteveer Cranevelt, Heijenoord, Lombok en Hoogkamp. Het isoleren van woningen is hier al gestart. En in Kronenburg/Vredenburg werken we aan een energieconcept van warmte uit oppervlaktewater in combinatie met WKO. In de verduurzaming van de gebouwde omgeving maken we zoveel mogelijk gebruik van onze ervaring met de Arnhemse wijkaanpak. Dit betekent dat we bij de technische opgave van de energietransitie de sociale- en ruimtelijke opgaven van de wijk zoveel mogelijk meenemen. Een succesvol voorbeeld hiervan is Malburgen, waar de wijkaanpak heeft geleid tot duurzamere oud- en nieuwbouwwoningen, meer beleefbaar groen in de wijk en openbare ruimte als ontmoetingsruimte.

Gebouwen bieden ook mogelijkheden voor het opwekken van energie met bijvoorbeeld zonnepanelen op daken. Als gemeente hebben we een klein deel van deze gebouwen in eigen bezit. We zijn al bezig om deze gebouwen verder te verduurzamen. Zo hebben we ledverlichting toegepast en maatregelen genomen zoals vervanging door zuinige installaties en het inregelen en optimaliseren van deze installaties en HR++ glas. Dit is al bij veel panden van de gemeente toegepast. Er liggen daarnaast 5.000 zonnepanelen op gemeentelijke panden, 8 panden zijn aangesloten op het stadswarmtenet, 4 panden hebben een warmte-koude opslag (WKO) en 3 panden warmtepompen. Daarnaast worden er pilots uitgevoerd om nieuwe technieken en oplossingen te onderzoeken. Zo zijn er brandstofcellen aangebracht in twee panden. In zijn algemeenheid wordt er sowieso bij (reguliere) vervangingsinvesteringen van gemeentelijke panden gekeken of er binnen de bestaande budgetten duurzame varianten mogelijk zijn.
Vanaf medio 2019 is inzicht mogelijk in het energieverbruik per pand. Hierdoor is inzichtelijk wat het effect is van genomen maatregelen en of er afwijkend energieverbruik voorkomt, zodat hierop gemonitord en gestuurd kan worden.
De potentie voor energieopwekking die aanwezig is bij gebouwen van commerciële partijen en instellingen is uitgewerkt in hoofdstuk 4 van het actieprogramma onder het thema 'bedrijven en industrie'.

2.1 Transitievisie warmte opstellen

Een belangrijke afspraak die aan de sectortafel Gebouwde Omgeving van het landelijk Klimaatakkoord is gemaakt, is de verplichting voor gemeenten om uiterlijk eind 2021 een transitievisie warmte vastgesteld te hebben. Hierin komt te staan welke wijken als eerste aan bod komen om de transitie naar een alternatieve warmteoplossing te maken. Dit zijn de wijken waar de meeste kansen liggen op het technische vlak, slimme koppelingen gelegd kunnen worden met andere opgaven in de wijk en waar bewoners bereid zijn om aan de slag te gaan. Voor de wijken die vóór 2030 van het gas af gaan, moeten in 2021 ook de potentiële energiebronnen en -infrastructuren bekend zijn. Uiterlijk eind 2021 heeft elke gemeente een transitievisie warmte voor de gehele gemeente, die is vastgesteld door de gemeenteraad. Door de transitievisie eens in de 5 jaar te actualiseren kunnen voortgang, ervaringen en innovaties hierin worden verwerkt. Hiervoor is in 2019 een stadsbrede warmteverkenning uitgevoerd waarin de meest aannemelijke alternatieve warmteoplossingen en -bronnen per wijk in kaart zijn gebracht. Ook zijn de meest kansrijke gebieden geïnventariseerd en besproken.

Om te komen tot een gedegen transitievisie warmte zijn er verschillende acties nodig die voor eind 2021, maar ook in de periode daarna, uitgevoerd moeten worden. Deze acties zijn uitgebreid beschreven in dit hoofdstuk. De resultaten ervan vormen input voor de transitievisie warmte in 2021 en de herijking in 2026.

Zo doen we als onderdeel van het technisch-economisch spoor verder onderzoek naar potentiële bronnen en de warmte-infrastructuur (zie actie 2.6) en gaan we de wijken in om samen met bewoners en andere stakeholders te bekijken hoe energie bespaard kan worden en (voor sommige wijken) wat alternatieven zijn voor aardgas in de betreffende wijk. Elke wijk is anders en heeft een eigen benadering nodig, die aansluit bij de doelgroep (zie 2.2). Hiervoor ontwikkelen we een toolbox met instrumenten die op verschillende wijzen ingezet kunnen worden (zie actie 2.3 en 2.4). Eén van de uitgangspunten die de gemeente heeft gesteld in de Arnhemse aanpak wijkgerichte energietransitie is dat de energietransitie niet mag leiden tot (verdere) energiearmoede en schuldenproblematiek en dat de energietransitie bij voorkeur wordt ingezet als instrument tegen energiearmoede. Daarom zetten wij in op een aanpak tegen energiearmoede (zie actie 2.5) die onderdeel wordt van de transitievisie warmte.

De formele aanwijzing van de plannen en warmteoplossing per wijk vindt plaats in de transitievisie warmte. Dit weerhoudt de gemeente, stakeholders en vele wijkinitiatieven er niet van om nu al te starten waar kansen zich voor- doen (zie actie 2.7). Op deze manier kunnen al eerste ervaringen worden opgedaan die we meenemen bij het opstellen van de transitievisie warmte. Binnen deze projecten wordt actief ingezet om ruimte te maken voor (Arnhemse) innovaties (zie actie 2.8).

Doel is een door de gemeenteraad vastgestelde transitievisie warmte eind 2021 waarin staat met welke wijken wanneer gestart wordt met de warmtetransitie, met welke partijen we dit gaan doen en met welke warmteoplossing inclusief warmtebron (voor de wijken vóór 2030). Een herijking van de transitievisie warmte zal in 2026 plaatsvinden, waarin de eerste ervaringen, nieuwe inzichten en innovaties meegenomen worden.

Voor de acties op gebouwde omgeving zijn de kosten geraamd tot en met 2021. Er wordt een nieuwe inschatting van formatie en benodigde middelen opgenomen in de transitievisie warmte.

Monitoring

Indicator	Bron
Transitievise warmte vastgesteld	Gegevens gemeente

2.2 Wijkaanpak uitvoeren

Om in 2021 te kunnen besluiten welke wijken voor 2030 van het gas af gaan, gaan we in de periode 2019-2021 actief de wijken in, om samen met bewoners en bedrijven op zoek te gaan naar manieren om energie te besparen, in de wijk op te wekken en alternatieven voor aardgas te vinden. Gezien het feit dat de opgave maar ook het draagvlak en het zelforganiserend vermogen per wijk verschillen, vraagt dit om een aanpak per wijk. Deze aanpak wordt samen met bewoners en overige gebruikers gedaan en sluit aan bij andere ontwikkelingen in de wijk. Waar het zelforganiserend vermogen onvoldoende ontstaat, neemt de gemeente samen met stedelijke partners het voortouw.

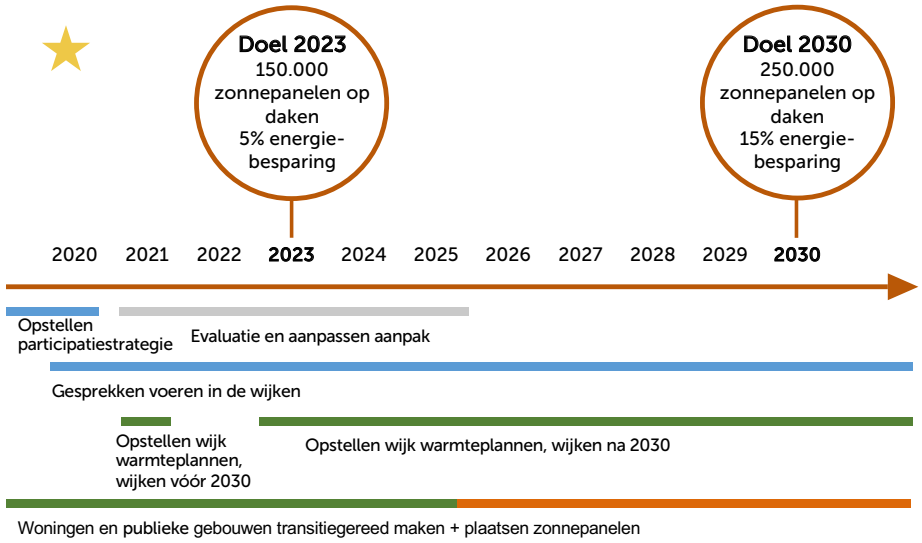
De eerste stap is het opstellen van een participatiestrategie. Hierin wordt uitgedacht hoe alle inwoners en bedrijven betrokken worden op een manier die onder andere aansluit bij de staat van de woningen, de bewoners, maar ook het aantal initiatieven dat er al is. Voor de wijken die voor 2030 van een duurzame warmteoplossing worden voorzien, stellen we een wijk warmteplan op waarin de aanpak hoe en wanneer de wijk over kan gaan op een duurzame warmteoplossing is beschreven.

Het doel van de wijkaanpak is om in gesprek te gaan met de bewoners van alle Arnhemse wijken over:

- Wat bewoners zelf kunnen doen aan energiebesparing, energie opwek en het transitiegereed maken van hun woning met kleine en grotere maatregelen (bewustwording en aanzetten tot handelen / no regret maatregelen).
- Een per wijk met bewoners en andere stakeholders op te stellen wijk warmteplan om op termijn aardgasvrij te worden. In de transitievisie warmte komen deze warmteplannen per wijk terug. Deze warmteplannen per wijk hoeven niet allemaal dezelfde inhoudsopgave te hebben. Plannen voor wijken die voor 2030 aan de beurt zijn, zullen gedetailleerder zijn dan plannen voor wijken die pas in 2045 aan de beurt zijn.

Naast de opgave om de gebouwde omgeving duurzaam te verwarmen, bieden de daken van de gebouwde omgeving kansen voor de opwek van elektriciteit met zonnepanelen op daken. Op dit moment ligt er circa 23.500 kWpiek aan zonnepanelen op Arnhemse daken van woningen en bedrijven (circa 73.000 zonnepanelen). Dit is ongeveer 2,7% van het huidige elektriciteitsgebruik in Arnhem. We nemen ‘zon op dak’ als onderdeel mee van de wijkaanpak om de contactmomenten met de inwoners optimaal te benutten. Naast het richten op daken van particuliere woningen ondersteunen we corporaties om (grote) zon projecten op de daken van hun bezit te realiseren.

Het resultaat van de wijkaanpak is dat alle bewoners zich bewust zijn van de opgave van de energietransitie en hieraan een bijdrage leveren op een manier die past bij de bewoners en de wijk waarin ze wonen. Om dit mogelijk te maken wordt een instrumentarium/toolbox ontwikkeld (zie acties 2.3 en 2.4). Het doel is uitgedrukt in energiebesparing, dit is de netto besparing inclusief de te verwachten toename van woningen en bijbehorende energievraag.

Monitoring

Indicator	Bron
Energiegebruik gebouwde omgeving	Klimaatmonitor
Aantal zonnepanelen op daken	Greenspread
Aantal aanvragen duurzaamheidslening	Gegevens gemeente
Aantal aanvragen subsidie energiebesparing eigen huis (SEEH)	Gegevens gemeente

Koppelingen

- Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie.
- Warmteverkenning.

2.3 Toolbox met ondersteunend instrumentarium ontwikkelen

Om de wijkgerichte energietransitie vorm te geven en te versnellen, zal er op landelijk, regionaal en stedelijk niveau ondersteunend beleid en instrumentarium worden doorontwikkeld. Op regionaal en stedelijk niveau heeft de gemeente directe invloed op de ontwikkeling hiervan. We ontwikkelen een toolbox waarin alle instrumenten om de energietransitie te versnellen zijn opgenomen. Deze instrumenten zijn gericht op verschillende doelgroepen: woningeigenaren, huurders en bedrijven, instellingen en verenigingen.

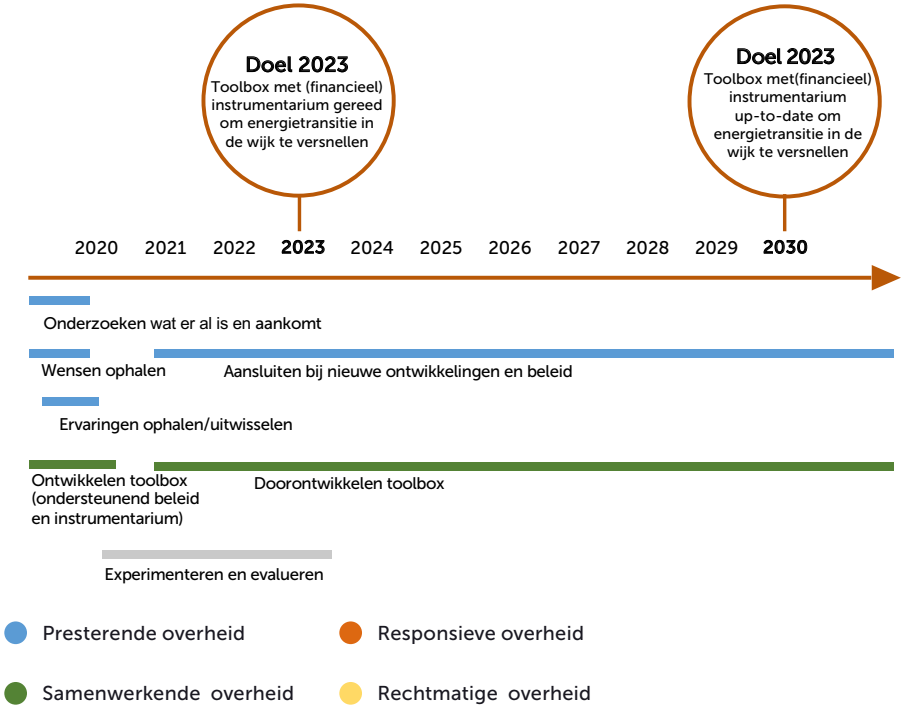
We maken eerst inzichtelijk wat er al is, vervolgens kijken we of er nog instrumenten missen en wat we kunnen toevoegen. Het is van belang hier helder over te communiceren zodat de eindgebruiker de instrumenten ook goed kan gebruiken. Dit brengen wij onder bij de doorontwikkelde campagne van Arnhem AAN (zie actie 2.4).

Belangrijk onderdeel hiervan is de ontwikkeling van financieringsinstrumentarium. De kosten van de energietransitie zijn aanzienlijk. Een deel van de aanpassingen vormen voor eigenaren rendabele investeringen: via lagere energiekosten kunnen ze deze investeringen terugverdienen. Dat betekent trouwens niet dat deze kosten voor iedereen financierbaar zijn.

Op alle overheidsniveaus zullen snel maatregelen genomen moeten worden om de transitie betaalbaar te houden. Denk aan maatregelen in de sfeer van subsidies, financieringsconstructies, belasting, energieprijzen en regelgeving. Deze maatregelen zijn van groot belang voor het welslagen van de energietransitie. Arnhem staat open voor verantwoorde experimenten met nieuwe financieringsconstructies.

Instrumenten zoals lage renteleningen moeten doorontwikkeld worden om voorfinanciering mogelijk te maken. Een ander deel van de investeringen voor de aanpassingen zal zich niet laten terugverdienen. De vraag is dus hoe te komen tot een rechtmatige verdeling van deze kosten, zodat in beginsel ieder huishouden en iedere gebouweigenaar in staat is om de voor de verduurzaming benodigde investeringen te dragen. De gemeente gaat verder met het ontwikkelen van en experimenteren met nieuwe financieringsconstructies, zoals de duurzaamheidslening. Daarbij wordt aangesloten bij landelijke experimenten zoals gebouwgebonden financiering en woonabonnementen

Van belang bij de betaalbaarheid is ook het moment van investeren. Het is belangrijk dat hierover bij de Arnhemmer duidelijkheid en voorzienbaarheid wordt gecreëerd en dit moment gekoppeld wordt aan natuurlijke momenten van investeringen zoals bij groot onderhoud en verhuizing.

Monitoring

Indicator	Bron
Goed gevulde toolbox met instrumenten voor verschillende doelgroepen	Gegevens gemeente

Koppelingen

- Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energiestransitie.

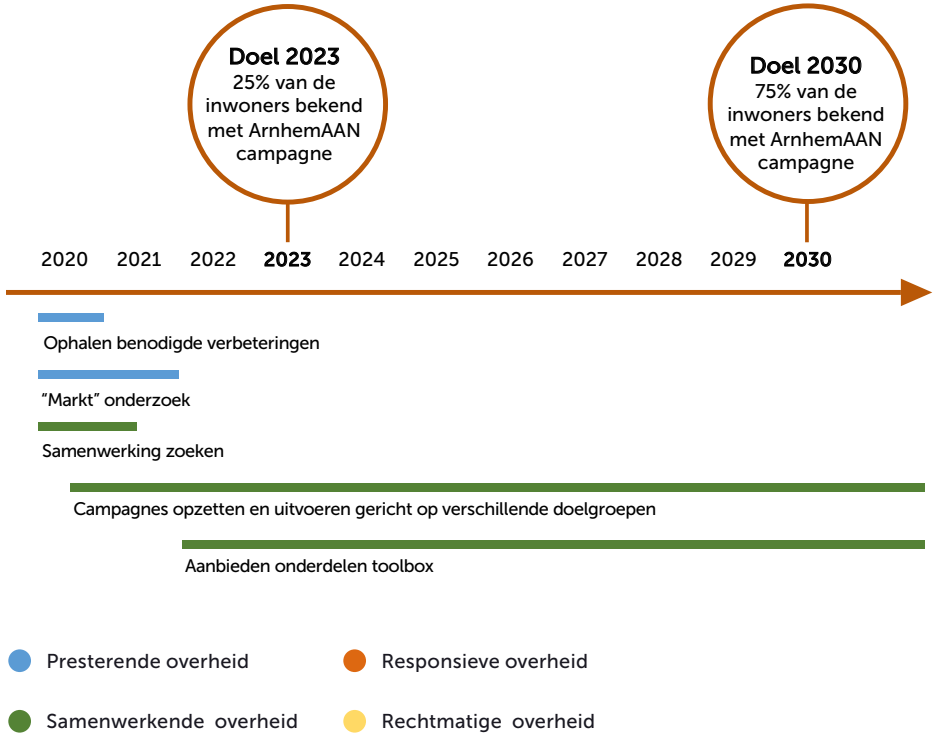
2.4 Communicatie en bewustwording intensiveren

In september 2017 zijn we de stadscampagne Arnhem AAN gestart. In de toenmalige maatschappelijke context was het nodig om vooral te werken aan bewustwording op het gebied van energiegebruik en duurzame opwek. Inmiddels is de situatie veranderd. Het duurzame energiethema heeft landelijk meer aandacht gekregen en qua bewustwording is er een flinke slag gemaakt. Lokaal heeft de campagne Arnhem AAN enige bekendheid verworven. Het is de 'vlag' waaronder we de energietransitie in de wijken vormgeven. De Arnhemse gemeenteraad heeft medio voorjaar 2019 "De Arnhemse aanpak wijkgerichte energietransitie" vastgesteld en daarin bepaald dat alle communicatie zal gaan verlopen via Arnhem AAN. Door deze ontwikkelingen verschuift de focus van Arnhem AAN van bewustwording naar gedragsverandering, gericht op energiebesparing.

Hierin zoeken wij samenwerking met partners in de stad zoals woningcorporaties, wijkinitiatieven en -collectieven en versterken en verbreden wij de Arnhem AAN campagne.

De onderdelen van de toolbox (zie actie 2.3) worden inzichtelijk aangeboden, met een heldere structuur van welke instrumenten voor welke doelgroep bedoeld zijn. Voorbeelden hiervan zijn het Aanjaagfonds voor buurtinitiatieven die verder geholpen willen worden en de duurzaamheidslening voor particuliere woningeigenaren.

Deze communicatie wordt voor alle inwoners van alle wijken in Arnhem ingezet. Binnen de wijkaanpak wordt een participatieaanpak ontwikkeld die aansluit bij de stadsbrede communicatie. Doel is om de campagne Arnhem AAN te specificeren voor de verschillende wijken en de campagne zelf te verbreden naar partnerschap van afzenders (gemeente, corporaties) en onze partners te committeren aan de campagne.

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal inwoners bekend met Arnhem AAN campagne	Enquête
Scores op bewustwording in onderzoek onder inwoners (bijvoorbeeld Digipanel)	Digipanel onderzoek
Aantal aanvragen energieloket	Gegevens Energieloket
Aantal unieke bezoekers websites (Arnhem AAN, energieloket)	Gegevens webbeheerder

Koppelingen

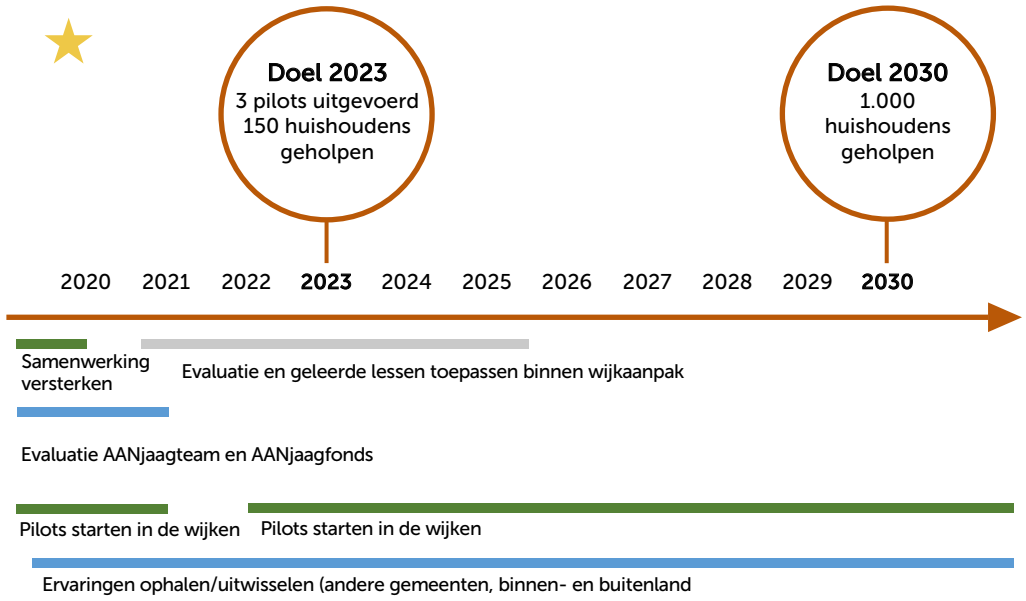
- Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie.

2.5 Energiearmoede aanpakken

Niet iedereen is in staat om zomaar mee te doen met de energietransitie. Zeker niet als er prangende kwesties bij mensen spelen rondom veiligheid, leefbaarheid, schulden of andere problemen in de privésfeer. De insteek is om voor alle wijken een zodanige betrokkenheid van de bewoners te realiseren dat de energietransitie op een eerlijke wijze kan worden gerealiseerd. Veel aanpassingen zijn nodig achter de voordeur. Dit dwingt tot nauwe aansluiting bij de dynamiek in de wijken. Daarbij is samenwerking met sociale wijkteams en teams leefomgeving essentieel. We evalueren het Aanjaagteam en het Aanjaagfonds en onderzoeken hoe deze hieraan kunnen bijdragen.

In een drietal wijken starten we een pilot energiearmoede. In deze wijken worden energiecoaches ingezet, die bewoners helpen op weg naar een lagere energierekening. De lessen die in deze pilots worden geleerd, nemen we mee in de wijkgerichte aanpak.
Dit betekent:

- Samen met professionele stakeholders het voortouw nemen in wijken die dat nodig hebben en waar kansen ontstaan.
- Samen met partners op wijkniveau acties uitvoeren, pilots starten en maat-regelen nemen in een aantal wijken rondom het tegengaan van toenemende energiearmoede.

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal huishoudens geholpen	Gegevens gemeente voor de pilot Energiebank

Koppelingen

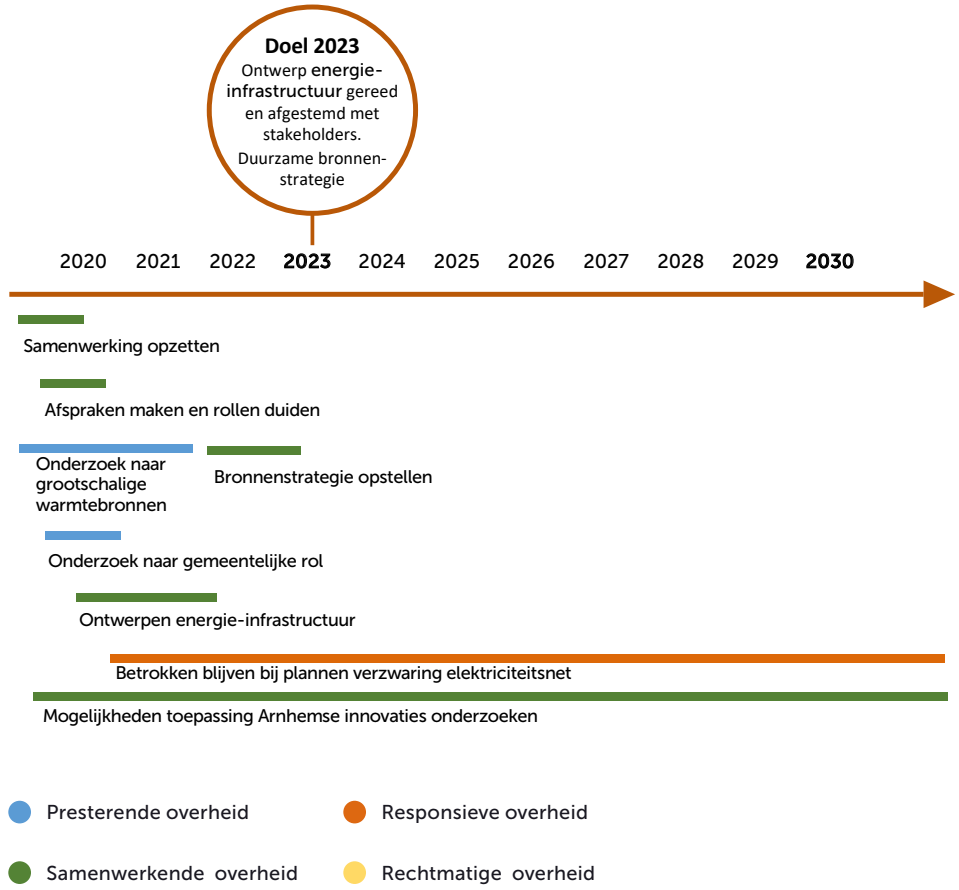
- Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie.

2.6 Duurzame warmtebronnen en -infrastructuur voor Arnhem ontwikkelen

Om de gesprekken met de inwoners goed te kunnen voeren en om als gemeenteraad wijken aan te kunnen wijzen die van het gas af gaan (transitievisie warmte), is het nodig om te weten welke infrastructuur en hernieuwbare energiebron(nen) in die wijken beschikbaar zijn als alternatief voor aardgas. Dit vergt nog verder onderzoek en vooral ook afstemming met de wijkbewoners en stakeholders. Op basis hiervan wordt een gewenste energie-infrastructuur ontworpen. Dit zal voor sommige delen van Arnhem een netwerk met duurzame warmte zijn en voor andere delen een verzwaard elektriciteitsnet.

Zonder duurzame warmtebronnen kunnen we de gebouwde omgeving niet verduurzamen. Daarom wordt onderzocht wat de potentie is van grootschalige duurzame warmtebronnen zoals diepe geothermie en aquathermie, die in meerdere wijken via grootschalige waternetten kunnen worden ingezet. Deze onderzoeken voeren we samen met de regio uit en dit is ook onderdeel van de RES, waar het gaat om het verdelingsvraagstuk van regionale bronnen. Naast grootschalige warmtebronnen wordt ook gezocht naar kleinschalige warmtebronnen die de warmtevraag van (een deel van) een wijk kunnen voorzien. Dit moet bij elkaar leiden tot een bronnenstrategie voor Arnhem waarbij zowel de lokale potentie is meegenomen als de afstemming is gezocht met betrekking tot regionale bronnen.

De overstap naar aardgasvrije warmteoplossingen heeft ook effect op het elektriciteitsnet. Door collectieve warmtepompen in een warmtenet of individuele warmtepompen voor woningen te gebruiken, neemt de elektriciteitsvraag toe. Aan de hand van de voorgestelde warmteoplossing uit de transitievisie warmte wordt door Liander het effect op het elektriciteitsnet berekend. Deze verzwaring kan uitgesteld of zelfs voorkomen worden wanneer gebruik wordt gemaakt van opslag in de vorm van elektriciteit, warmte of waterstof. Hier liggen kansen voor het toepassen van (Arnhemse) innovaties. Door als gemeente hierin nauw samen te werken, kunnen mogelijkheden voor deze innovaties in een vroeg stadium worden herkend en ondersteund. Als gemeente kunnen wij mogelijk een rol spelen in de aanleg, het onderhoud of het beheer van de warmte-infrastructuur. Wij gaan onderzoeken of deze rol gewenst is.

Monitoring

Indicator	Bron
Het ontwerp van de energie-infrastructuur	Gegevens gemeente
Bronnenstrategie	Gegevens gemeente

Koppelingen

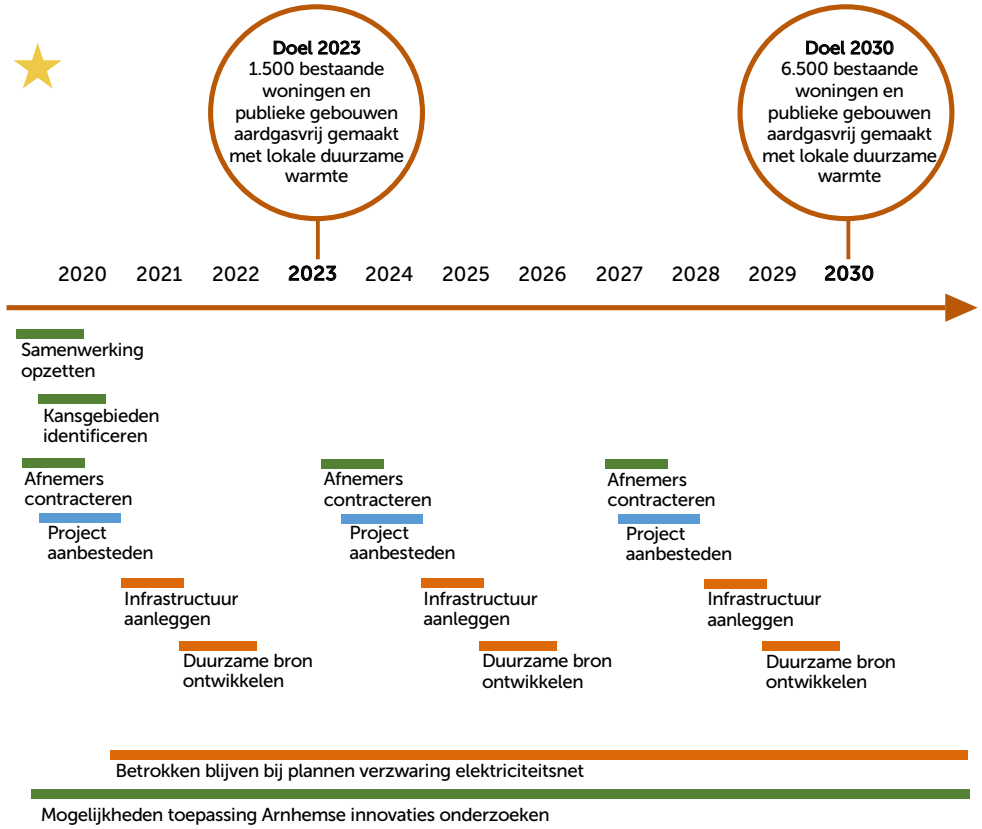
- Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie.

2.7 Uitvoeren van warmteprojecten

Naast het transitiegereed maken van de woningen en gebouwen in Arnhem zijn er in verschillende wijken kansen en initiatieven om de komende jaren, samen met bewoners, bedrijven en woningcorporaties, aan de slag te gaan met het ontwikkelen van een alternatieve warmtevoorziening. Door hier nu al mee te starten wordt waardevolle ervaring opgedaan die meegenomen kan worden in de verdere ontwikkeling van de toolbox en de wijkaanpak.

Een aantal projecten zijn al gestart zoals het Smart Polderproject in Vredenburg/Kronenburg. Deze worden de komende jaren uitgevoerd. Wij geven uitvoering aan de warmteplannen voor de wijken die zijn opgenomen in de transitievisie warmte en kijken actief naar gebieden waar zich kansen voordoen. We ondersteunen initiatieven door deze verder uit te laten werken en helpen bij het samenbrengen van partijen, de aanbesteding en (externe) financiering.

Indien uit onderzoek naar voren komt dat grootschalige duurzame bronnen haalbaar zijn, dan wordt de komende jaren een start gemaakt met de ontwikkeling hiervan. De ontwikkeling van een warmtebron zoals geothermie neemt al snel meer dan 10 jaar in beslag. Daarom is het niet de verwachting dat deze voor 2030 operationeel zal zijn. Voor de projecten waarbij woningen en gebouwen de komende jaren op een alternatieve manier gaan worden verwarmt, worden kleinschalige lokale duurzame bronnen ontwikkeld.

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal woningen van het aardgas af	Gegevens gemeente

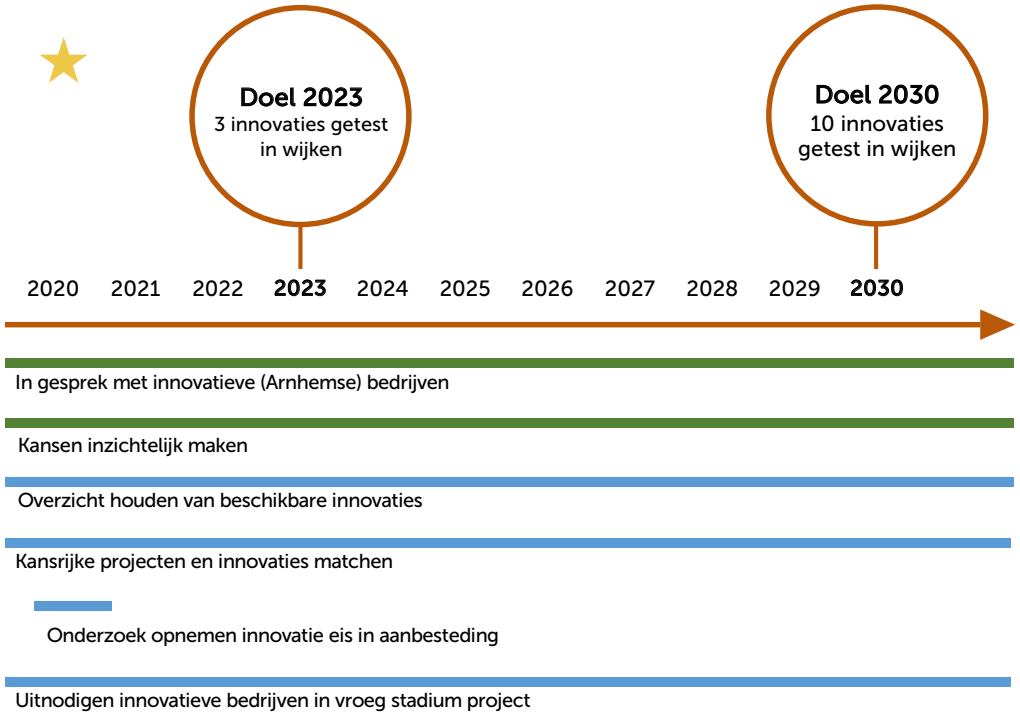
Koppelingen

- Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie.

2.8 Ruimte bieden voor Arnhemse innovaties

In de warmtetransitie zijn er ook kansen voor Arnhemse bedrijven om in de wijken innovaties mee te ontwikkelen en toe te passen. Waar wij in de komende jaren aan de slag gaan worden nadrukkelijk (Arnhemse) innovatieve bedrijven uitgenodigd om mee te denken en mee te doen. Daarnaast zoeken wij actief samenwerking met onderwijsinstellingen, innovatieve bedrijven en grote bedrijven die betrokken zijn bij warmteprojecten om te komen tot nieuwe oplossingen die de warmtetransitie kunnen versnellen. Hiermee worden kansen gecreëerd voor regio en stad en krijgen de Arnhemse economie en werkgelegenheid een impuls. Daarnaast onderzoeken we of we het toepassen van (Arnhemse) innovaties onderdeel willen maken van de aanbesteding van warmteprojecten.

In de wijken met waar bewoners open staan voor innovaties gaan we samen met wijkbewoners, ondernemers en andere stakeholders starten met pilots waarbij de Arnhemse innovaties in de praktijk worden getest. Hiervoor is het nodig dat we weten in welke wijken dit mogelijk is (onderdeel van de wijkaanpak) en welke innovaties er in Arnhem zijn die getest kunnen worden in de praktijk. Dit moet vervolgens bij elkaar worden gebracht.

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal innovaties getest in wijken	Gegevens gemeente

Koppelingen

- Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie.

Duurzame mobiliteit

3. Duurzame mobiliteit

We kunnen en willen koploper worden op duurzame mobiliteit. Een belangrijk deel van het energieverbruik en de CO_2-uitstoot van Arnhem zit in de manier waarop we ons verplaatsen van, naar en binnen Arnhem. We werken aan een toekomst waarin deze mobiliteit op een duurzame manier georganiseerd is. Huidige vervoersmiddelen moeten verduurzamen en een verandering van het mobiliteitssysteem is nodig. Dit betekent dat auto's, scooters, bussen en vrachtwagens niet meer op fossiele brandstoffen rijden en het mobiliteitssysteem slim, schoon, veilig en aangenaam is. Het gaat om infrastructuur en materiële verandering, én om een verandering in gedrag.

Het actieprogramma mobiliteit voor NemiA 2020-2030 bestaat uit de acties:

- Werkgeversaanpak modal shift
- Uitbreiden gebruik zero emissie deelmobiliteit
- Vergroten aandeel elektrische voertuigen
- Verduurzamen/verminderen mobiliteitsbewegingen stadslogistiek
- Taxi-beleid verduurzamen
- Zero emissie concessie doelgroepenvervoer
- Vergroten aandeel zero emissie voertuigen leveranciers gemeente
- Zero emissie OV-concessie
- Stimulering waterstof mobiliteit

Deze acties worden in de volgende paragrafen beschreven.

We werken met partijen samen om de concrete doelstellingen van de acties te realiseren. Hiermee verduurzamen we het huidige energiegebruik, besparen we energie door ons minder te verplaatsen en op een efficiëntere manier.

De opgave

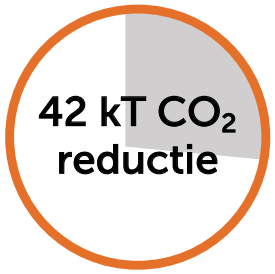
De manier waarop we ons verplaatsen heeft ook belangrijke consequenties voor de manier waarop we onze ruimte inrichten. 35% van onze gemeente bestaat uit bebouwde omgeving, wegen, stoep en spoor. Hiervan wordt 3% ingenomen door parkeervakken. Door duurzame mobiliteit mee te nemen in ruimtelijke ontwikkelingen kunnen we deze ruimte efficiënter en anders gaan besteden. Zo kan nagedacht worden over lagere parkeernormen in een wijk, waardoor er meer behoefte ontstaat voor deelauto-concepten en er meer ruimte is voor groen.

Alle mobiliteit in onze gemeente zorgt op dit moment voor circa 41% van de totale CO_2-uitstoot van Arnhem (386 kT). Het verduurzamen van mobiliteit speelt dus een belangrijke rol in de opgave om in 2030 61% CO_2-reductie te realiseren. Net als onze totale CO_2-reductie ambitie, is niet elk deel van de mobiliteitsopgave door ons als gemeente te beïnvloeden. De mate van invloed die wij hebben op de opgave om de mobiliteitssector te verduurzamen is onder te verdelen in drie categorieën:

- De uitstoot waar wij invloed op hebben is naar schatting 100 kT CO_2. Dit is bijna 30% van de uitstoot in de mobiliteitssector. Lopende programma's en nieuwe doelstellingen en acties dragen bij aan het verduurzamen van dit deel.
- Een deel van de uitstoot die wordt toegerekend aan Arnhem, waar wij als gemeente geen (in)directe invloed op hebben, is doorreizend verkeer over de snelweg, scheepvaart en railverkeer. Dit is naar schatting circa 200 kT.
- Door autonome ontwikkelingen (verduurzaming scheepvaart, transitie naar elektrisch vervoer buiten Arnhem etc.) is een reductie van circa 90 kT te verwachten (25% van de totale uitstoot van de mobiliteitssector).

Duurzame mobiliteit

Wanneer de inspanningen worden uitgevoerd en de doelstellingen voor 2030 worden gehaald verwachten wij een CO_2-reductie binnen de mobiliteitssector van 42 kT. Samen met andere stakeholders en bewoners kunnen we een groter bereik creëren. Dit kan bijvoorbeeld door te streven naar landelijke normen voor zero emissie vervoer, lobby voor verduurzaming van de scheepvaart etc.

Om met de verschillende acties deze reductie te behalen is tot en met 2022 het volgende benodigd:

Benodigdheden	2 FTE	€2.015.000

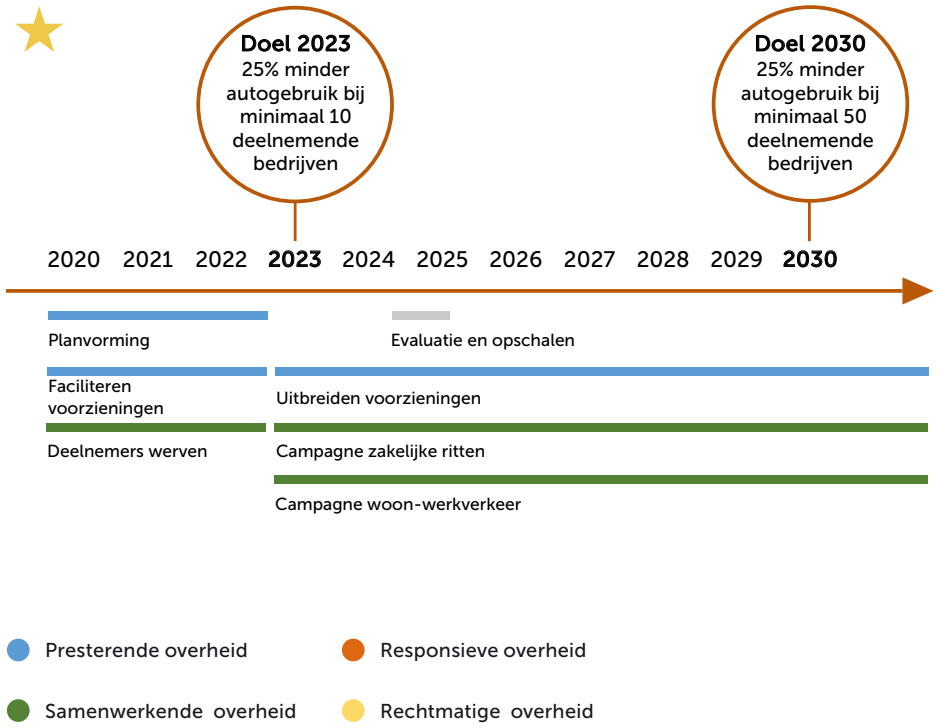
Wat doen we al?

Wij zetten proactief in op een versnelling van de verduurzaming van mobiliteit. De ambitieuze Luchtagenda van begin 2019 is hier een voorbeeld van. Hierin scherpen we de milieuzone voor diesel bestelvoertuigen aan, organiseren we schone walstroom voor schepen, en onderzoeken we de mogelijkheden en het effect van het omleiden van doorgaand verkeer rondom het centrum. Verder werken we vanuit de programmalijn 'Arnhem beter bereikbaar' van het programma Ruimte voor ontwikkeling aan inclusief, veilig en duurzaam vervoer. Hierbij houden we rekening met de ruimtelijke inpassing en kostenefficiëntie. Ook werken we aan een dekkend openbaar laadnetwerk voor elektrische voertuigen en zijn er plannen voor meer snellaad-locaties. Ook werken we aan het koppelen van laadvoorzieningen aan lokaal duurzaam opgewekte elektriciteit.

We hebben als Arnhem een unieke positie in Nederland op mobiliteitsgebied. Door de inzet van de elektrische Trolleybus is een groot deel van het openbaar vervoer schoon. Met de doorontwikkeling naar de Trolley 2.0 kunnen de bussen tot 12 km buiten het trolleynetwerk op elektriciteit rijden. Een ontwikkeling die we willen versterken is de inzet van waterstofmobiliteit. We hebben een sterk vertegenwoordigde Energie en Milieutechnologie sector in Arnhem waardoor kennis, expertise en de mogelijkheid om hier stappen in te zetten aanwezig is. We investeren met de Provincie Gelderland, en werken samen met kennisinstellingen en de markt om de waterstof ontwikkelingen in Arnhem uit te breiden. Ook werken we met de provincie Gelderland aan een zero-emissie busconcessie in 2023 waar de Trolley 2.0 een grote rol in krijgt.
Naast de transitie naar schonere mobiliteitstechnieken voeren we actief beleid om het autogebruik te verminderen en het gebruik van fiets en Ov te bevorderen (modal-shift). Zo werken we intensief samen met de provincie Gelderland binnen het HOV-Actieplan aan een netwerk van Hoogwaardig Openbaar Vervoer verbindingen om autogebruikers een goed alternatief te bieden.

3.1 Werkgeversaanpak modal shift

Bijna de helft van de uitstoot van onze mobiliteit komt van zakelijk- en woon-werkverkeer. Werkgevers hebben daarmee een belangrijke taak, aangezien ze invloed hebben op de mobiliteit van hun werknemers. Door als gemeente samen met werkgevers een aanpak te ontwikkelen waarmee werknemers van bedrijven met minimaal honderd medewerkers gestimuleerd worden om zakelijke ritten en woon-werkverkeer via slimme en schone alternatieven te organiseren wordt vervoer een stuk duurzamer. En door het gebruikt van OV en fietsen te belonen in plaats van autorijden wordt de 'modal shift' gestimuleerd.

We stimuleren het gebruik van de werkgevers aanpak vanuit een samenwerkende rol door campagne te voeren om gedragsverandering teweeg te brengen, een belangrijke factor voor succes. We geven samen met bedrijven vorm aan de middelen en faciliteiten om slim en schoon transport aantrekkelijk te maken. Denk aan fietsinfrastructuur, parkeervakken voor deelauto's en OV als volwaardig alternatief. Daarnaast nemen we regie door duurzaam mobiliteitsbeleid op te stellen, werknemers te stimuleren en te belonen, en te investeren in voorzieningen voor duurzaam vervoer.

Monitoring

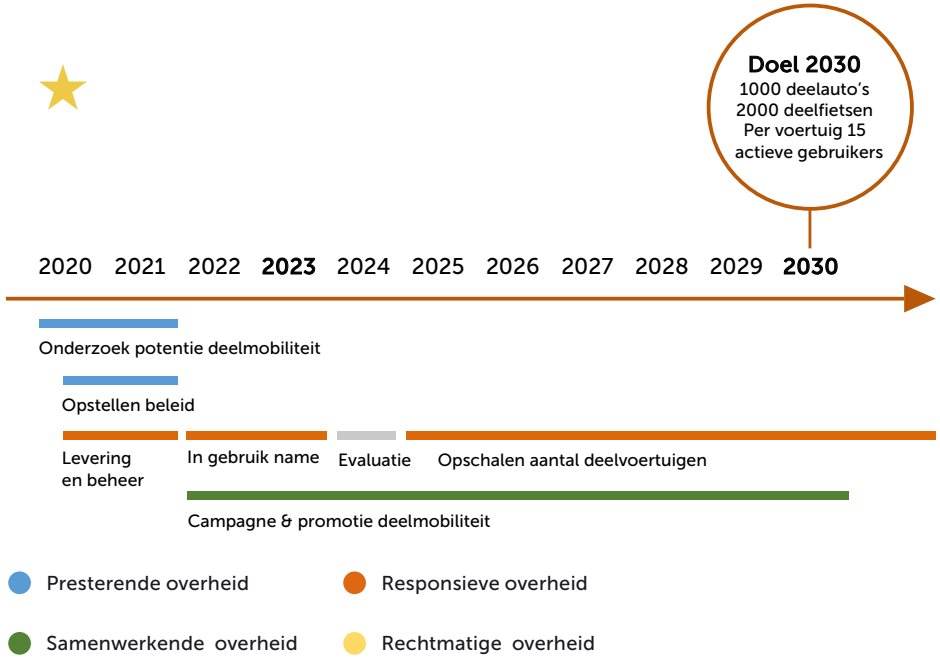
Indicator	Bron
Aantal deelnemende bedrijven	Overzicht gemeente
Aantal gereden auto kilometers, OV en fiets kilometers	Administratie van het bedrijf (nulmeting uitvoeren in startjaar)

Koppelingen

- Programmalijn 'Arnhem Beter Bereikbaar' van programma Ruimte voor ontwikkeling (gemeente Arnhem).
- Programma 'Slim & Schoon onderweg' (gemeenten regio Arnhem Nijmegen, provincie, Rijkswaterstaat, ministerie Infrastructuur en Waterstaat, bedrijfsleven en vervoerders).
- Arnhemse Luchtagenda (januari 2019).

3.2 Uitbreiden gebruik zero emissie deelmobiliteit

Inwoners en forenzen, naast het bestaande OV, een aanbod van andere soorten van mobiliteit nodig om hun eigen auto of zakelijke leaseauto te laten staan of zelfs in te ruilen. Dit is nodig om het aantal autokilometers in de stad te reduceren. Een toenemend, gespreid en gevarieerd aanbod van deelmobiliteit helpt gerichte doelgroepen om duurzame voertuigen en fietsen te delen. Op dit moment is hebben we geen beleid dat deelmobiliteitsaanbieders faciliteert en zelfs stimuleert in de uitrol hiervan. Normen voor deelmobiliteit in gebiedsontwikkelingen zijn nodig. Daarnaast moeten we ruimte beschikbaar stellen voor nieuwe deelvervoer-oplossingen, zoals deelscooters en Light Electric Vehicles (LEV's) (o.a. elektrische steps).

De impact van het inzetten van schone deelmobiliteit is groot (circa 5 kT CO_2-reductie). Dit komt omdat de hoeveelheid gemaakt kilometers wordt ingeperkt en de hoeveelheid vervuilende kilometers wordt teruggebracht. Deelmobiliteit biedt ook kansen voor ontwikkelingen in de openbare ruimte. Door deelmobiliteit te stimuleren is er minder ruimte nodig voor parkeren, ruimte die bijvoorbeeld gebruikt kan worden voor meer groen in de stad.

Deelmobiliteit in andere steden

Amsterdam heeft anno 2019 al 500+ deelauto's en wil in 2025 in de stad 2.500 deelauto's hebben rijden. Delft kende begin dit jaar 800+ deelfietsen met 10.000 geregistreerde gebruikers. Op topdagen worden >4 ritten per dag per fiets gereden. Bron: www.gelderlander.nl

We dagen de markt uit om deelmobiliteitconcepten in Arnhem te introduceren door normen voor deelmobiliteit op te stellen. Hierin beschrijven we hoe deelmobiliteit in de bestaande openbare ruimte en nieuwbouwontwikkelingen wordt meegenomen en gekoppeld wordt aan parkeerbeleid. Met de normen geven we richting en nemen we regie, en tegelijkertijd bieden we ruimte voor eigen initiatief waarin we een meer samenwerkende rol aannemen. Op deze manier versnellen we de ontwikkeling van deelvervoer in nieuw te bouwen wijken.

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal elektrische deelauto's en deelfietsen	Gegevens aanbieder deelmobiltieit
Aantal actieve gebruikers deelmobiliteit	Gegevens aanbieder deelmobiliteit
Aantal gereden kilometers binnen Arnhem met deelmobiliteit	Gegevens aanbieder deelmobiliteit

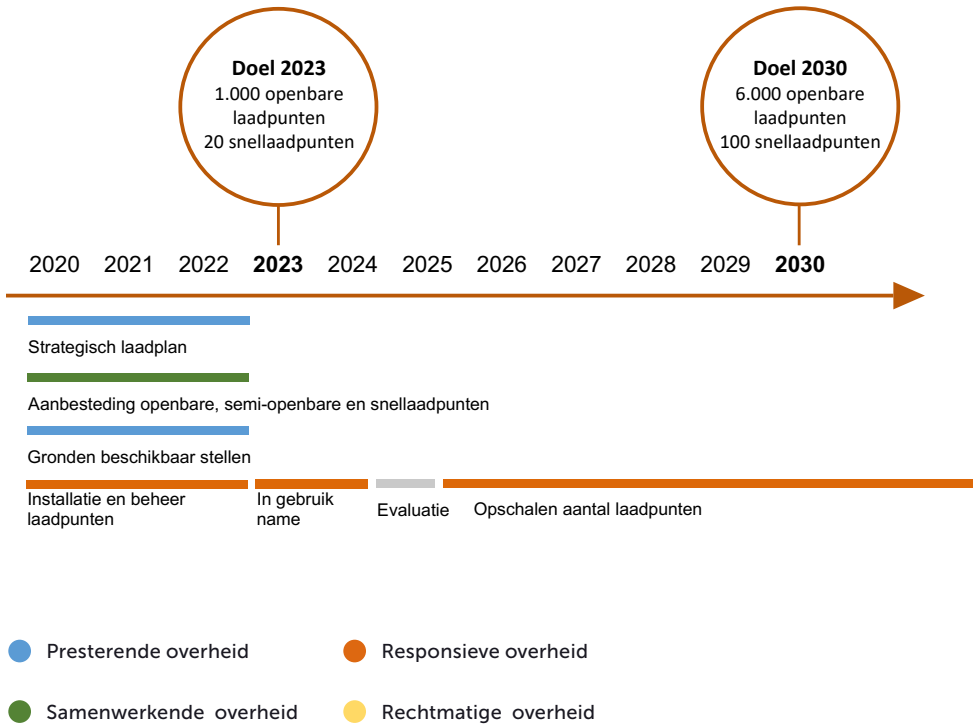
Koppelingen

- E-hubs pilot-programma (3 e-hubs met deelauto's en deelfietsen worden dit jaar nog aangelegd in Arnhem; start in 3e kwartaal 2019).

3.3 Vergroten aandeel elektrische voertuigen

Elektrisch vervoer kent een ongekende opmars en elektrische voertuigen nemen richting 2030 een steeds groter marktaandeel voor hun rekening op de Nederlandse wegen. Naar verwachting is in 2030 ca. 20% tot 30% van de Nederlandse personenauto's volledig elektrisch. Voor Arnhem zou dit een CO_2-reductie van maximaal 70 kT betekenen. Een groot deel hiervan is toe te kennen aan de autonome ontwikkeling, buiten de eigen invloed. De aanleg van voldoende laadinfrastructuur is randvoorwaardelijk om deze ontwikkeling mogelijk te maken en daarmee de reductie te behalen. Door als stad voorop te lopen in het aantal beschikbare laadpunten wordt de transitie naar elektrisch vervoer in Arnhem versneld en daarmee een groter aandeel elektrische voertuigen. De CO_2-reductie van de aanvullende inspanningen is naar schatting 20 kT. Om dit mogelijk te maken hebben we een beleidsplan laadinfrastructuur (strategisch laadplan) nodig[3]. We moeten ruimte beschikbaar stellen voor laadpalen en snelladers. De investering, ontwikkeling en exploitatie van het laadnetwerk is aan de markt. Waar de laadpalen nog niet rendabel zijn maar wel strategisch gezien geplaatst moeten worden nemen we regie door mee te investeren als presterende overheid.

In een 'strategisch laadplan' bepalen we hoeveel palen wanneer en waar geplaatst worden om de ontwikkeling van elektrische voertuigen te stimuleren. We nemen hierbij een rol als presterende overheid waar we opdrachtgever zijn van het uitvoeringsplan en er extra aandacht is voor lokale ondernemers. We organiseren publieke laadpunten en stimuleren semi-openbare laadpunten. Op dit moment hebben we circa 550 (semi) publieke laadpunten. Uit voor Arnhem gemaakte prognoses vanuit Over Morgen data-tooling, blijkt dat er 6.000 openbare laadpunten nodig zijn in 2030 waarvan ongeveer 100 snellaadpunten.

[3] Zie Nationale Agenda Laadinfrastructuur

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal publieke laadpunten	Gegevens gemeente, Klimaatmonitor
Aantal publieke snelladers	Gegevens gemeente
Aantal semi-publieke laadpunten	Gegevens gemeente, Klimaatmonitor
Bezettingsgraad laadpalen	Gegevens laadpuntbeheerder
Vervoersbewegingen elektrische voertuigen binnen milieuzone.	Data op basis van kentekenregistratie bij binnentreden milieuzone
Percentage vervoersbewegingen elektrische voertuigen ten opzichte van totaal aantal vervoersbewegingen	Data op basis van kentekenregistratie bij binnentreden milieuzone

Koppelingen

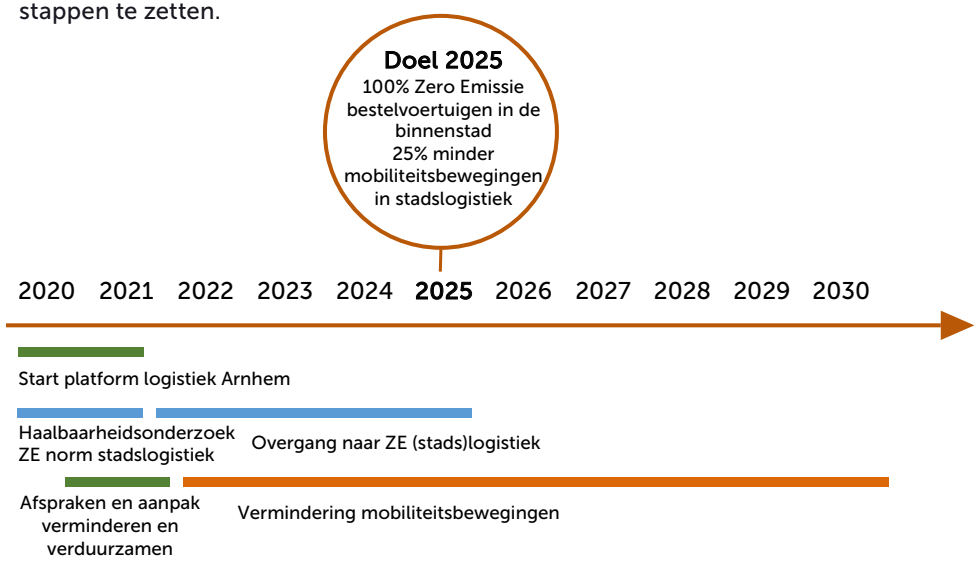
- Arnhemse Luchtagenda (januari 2019).
- Programmalijn 'Arnhem Beter Bereikbaar' van programma Ruimte voor ontwikkeling (gemeente Arnhem).
- Programma Vitale Economie: programmalijn Toekomstbestendig Vestigingsklimaat.
- Sustainable Urban Mobility Plans (SUMP).

3.4 Verduurzamen/verminderen mobiliteitsbewegingen stadslogistiek

We zien een druk op de leefomgeving en bereikbaarheid ontstaan met de toename van stadslogistieke distributie, busjes die bestellingen afleveren. De beschikbaarheid van schonere bestelbussen en vrachtvoertuigen neemt toe. Om onze stad leefbaar te houden zijn deze duurzame vervoersmiddelen nodig en moeten mobiliteitsbewegingen beperkt worden. Hiervoor is intensieve samenwerking (platform logistiek Arnhem) mét en tússen distributeurs/vervoerders (aanbodkant) en hun klandizie (vraagkant; Arnhemse ondernemers) nodig. We doen een haalbaarheidsonderzoek naar duurzame stadslogistiek in 2025 om vanuit de resultaten regie hierop te voeren als presterende overheid. Dit doen we onder andere door de vraag- en aanbodkant op het gebied van stadsdistributie samen te brengen. Een constante dialoog met de betrokken stakeholders is nodig omdat de belangen voor (kleine) ondernemers, inwoners en gemeente groot zijn.

We gaan verder op de maatregelen die we op dit gebied al in gang hebben gezet: de grenzen van de milieuzone voor stadslogistiek zullen bijvoorbeeld minimaal de grootte krijgen van de huidige milieuzone. Hiermee dwingen we distributeurs om stappen te zetten.

Monitoring

Indicator	Bron
Vervoersbewegingen binnen milieuzone en percentage vervoersbewegingen elektrische bestelvoertuigen ten opzichte van totaal bestelvoertuigen	Data op basis van kentekenregistratie bij binnentreden milieuzone
Vervoersbewegingen bestelvoertuigen binnenstad (milieuzone)	Data op basis van kentekenregistratie bij binnentreden milieuzone (nulmeting uitvoeren in startjaar)

Koppelingen

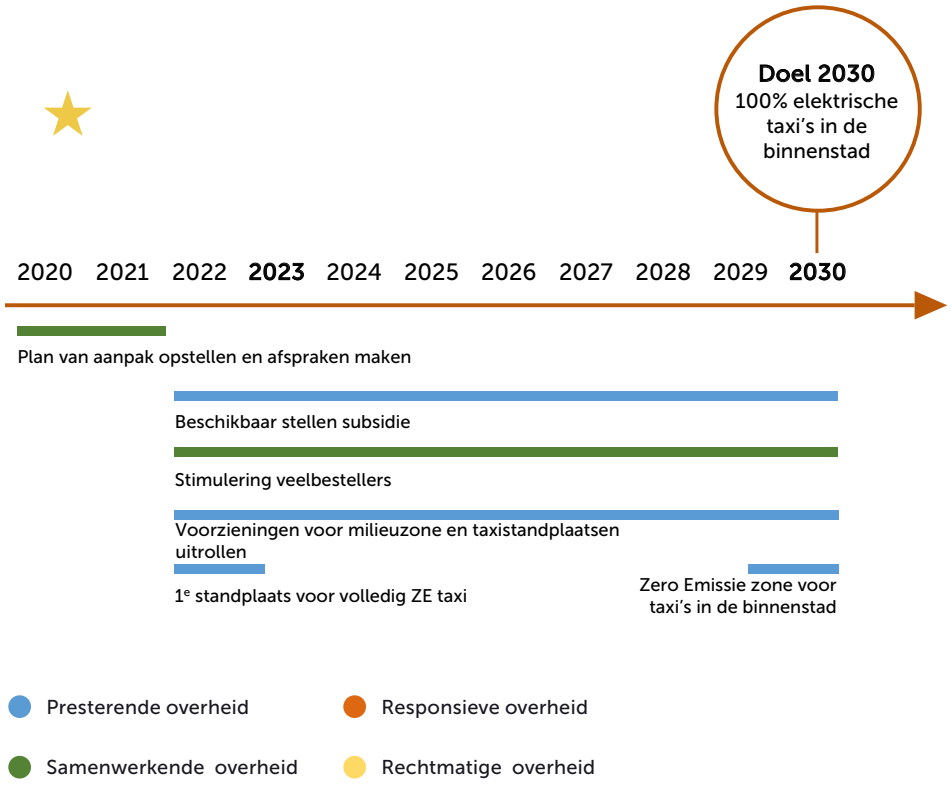
- Programmalijn ‘Arnhem Beter Bereikbaar’ van programma Ruimte voor ontwikkeling (gemeente Arnhem).
- Arnhemse Luchtagenda (januari 2019).
- Programma Vitale Economie; programmalijn toekomstbestendig vestigingsklimaat en aantrekkelijke stad.

Presterende overheid
Responsieve overheid
Samenwerkende overheid
Rechtmatige overheid

3.5 Taxibeleid verduurzamen

Taxi's rijden 35 keer meer kilometers dan een gemiddelde personenwagen in de stad. Door hun zichtbaarheid in het straatbeeld kunnen ze een voorbeeldfunctie vervullen. Als alle taxi's volledig elektrisch gaan rijden wordt CO_2-, fijnstof- en stikstofdioxide-uitstoot vermeden. We gaan in dialoog met de taxibranche, Stichting Kwaliteitstaxi Arnhem (SKTA) en haar chauffeurs, en stimuleren ze om de overstap te maken naar een zero emissie voertuig. Het vraagt om investeringen van de taxiondernemingen en -chauffeurs in nieuwe elektrische voertuigen. We onderzoeken de mogelijkheden voor subsidies op voertuigen om ze te stimuleren om de overstap te maken. Zo is de relatie met actie 3.9, stimuleren waterstofmobiliteit, al gelegd; taxichauffeurs kunnen ook gebruik maken van deze regeling. Ook bekijken we de mogelijkheden om mee te investeren in laadpalen als presterende overheid en het organiseren van snellaadpunten op strategische plekken. En we helpen met de marketing van "de groene taxi".

De gemeente gaat samen met de taxibranche, Stichting Kwaliteitstaxi Arnhem (SKA) en haar chauffeurs een plan van aanpak en afspraken maken met als doel 100% elektrische taxi's in de Arnhemse binnenstad.

Monitoring

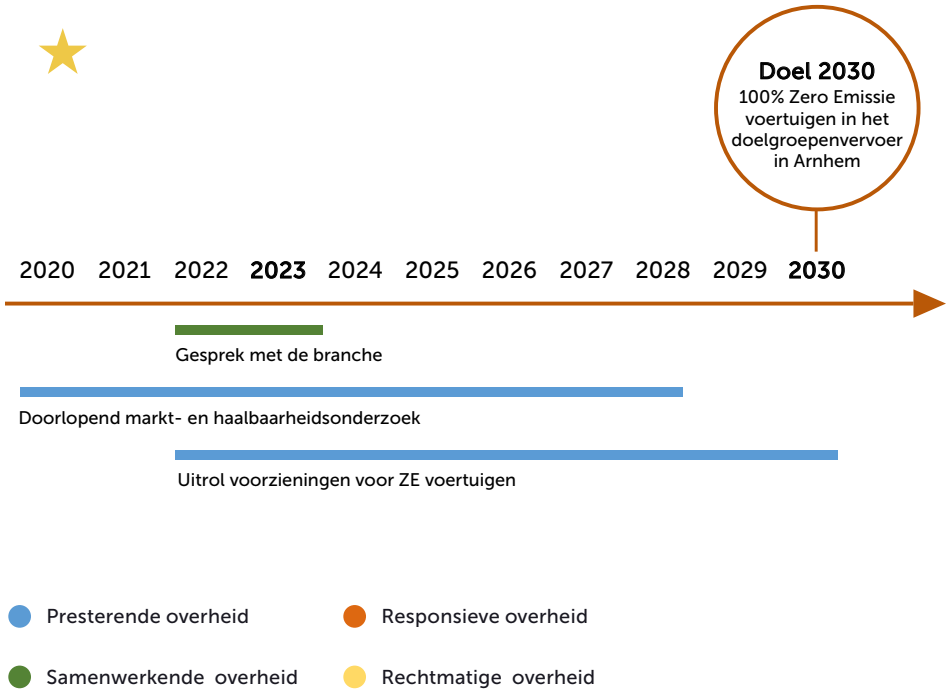
Indicator	Bron
Aantal elektrische taxi's aangesloten bij de SKTA	Gegevens SKA
Percentage elektrische taxi's van totaal aantal taxi's aangesloten bij de SKTA	Gegevens SKA
Aantal elektrische taxi's binnenstad (milieuzone)	Data op basis van kentekenregistratie bij binnentreden milieuzone

3.6 Zero emissie concessie doelgroepenvervoer

Net als taxi's, rijden voertuigen in het doelgroepenvervoer relatief veel kilometers in de stad. Doelgroepenvervoer bestaat uit personenwagens en (rolstoel)taxibussen voor Wmo-vervoer (Wet maatschappelijke ondersteuning) en leerlingenvervoer. Beiden zijn onderdeel van de doelstellingen voor 2023 en 2030.

Met onze milieuzone sturen we op verduurzaming van het doelgroepvervoer. We kunnen hier meer behalen doordat we voor het grootste deel van deze markt als gemeente zelf opdrachtgever zijn, al dan niet gezamenlijk met omliggende gemeenten in de Vervoersorganisatie Regio Arnhem-Nijmegen. Aangezien we hier zelf inkopende partij in zijn, is het opschalen van het aandeel elektrische voertuigen naar 100% elektrisch in 2030 als inkoopvoorwaarde te realiseren. Als mede-concessieverlener nemen we een sturende rol door de inkoopvoorwaarden voor voertuigen in dit type vervoer te bepalen. De beschikbaarheid van rolstoeltaxibussen is nog een aandachtspunt. Anders dan gewone, elektrische personenwagens zijn deze nog maar met een kleine actieradius (100-150 km) beschikbaar. We verwachten dat in 2030 rolstoeltaxibussen ruimschoots beschikbaar zijn.

Om te zorgen dat op elk moment de juiste inkoopeisen voor bepaalde type voertuigen worden gesteld, is een constante dialoog nodig tussen vervoerders, leveranciers van (rolstoel)taxibussen en onze inkooporganisatie. Van vervoerders wordt verwacht dat ze investeren in elektrische voertuigen en bijbehorende laadinfrastructuur.

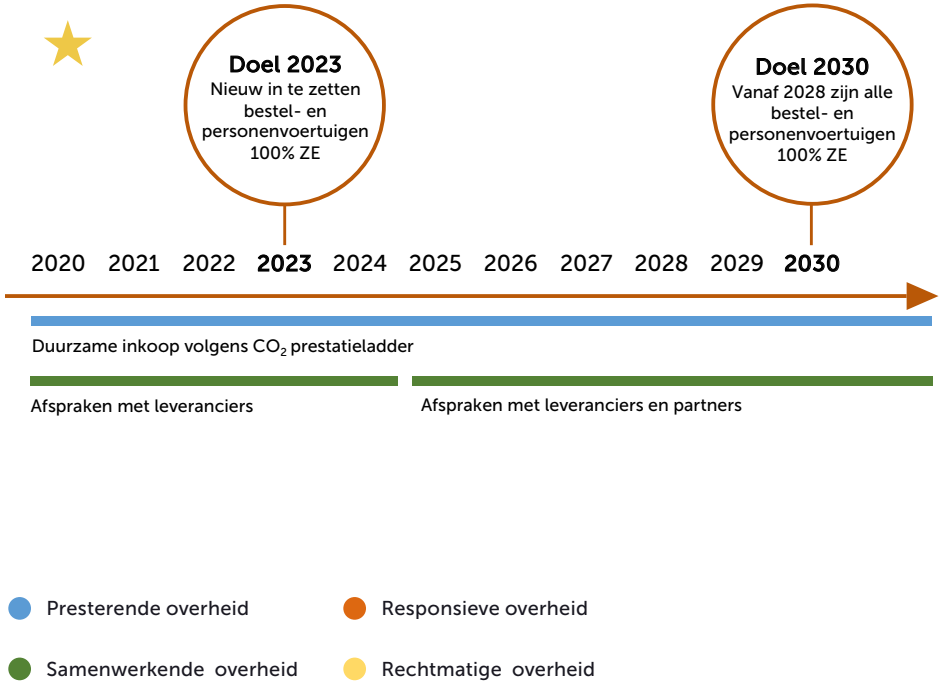
Monitoring

Indicator	Bron
Aantal elektrische taxi's binnen de concessie(s) doelgroepenvervoer	Gegevens concessiehouder
Percentage elektrische taxi's binnen de concessie(s) doelgroepenvervoer	Gegevens concessiehouder

3.7 Vergroten aandeel zero emissie voertuigen leveranciers gemeente

We zijn als gemeente zelf een relatief grote inkooporganisatie. Dit betekent dat we veel vervoersstromen veroorzaken. Door te zorgen dat deze zoveel mogelijk beperkt worden en duurzaam zijn geven we vorm aan onze voorbeeldfunctie. Hier ligt de kans om eerder dan de markt volledig elektrisch vervoer in te kopen bij onze leveranciers. Dit kan in het begin tot hogere inkoopprijzen leiden. De verwachting is dat vanaf 2023 elektrische equivalenten van personen- en bestelvoertuigen goedkoper zijn in aanschaf dan het diesel/benzine alternatief. Richting 2030 is deze keuze, naast CO_2-uitstoot besparend en het positieve voorbeeldgedrag dat het oplevert, in toenemende mate kostenbesparend.

De nieuw in te zetten bestel- en personenvoertuigen zijn vanaf 2023 volledig elektrisch. Voertuigen mogen niet ouder zijn dan 5 jaar, waardoor in 2028 (twee jaar eerder dan voor de rest van Arnhem) alle bestelauto's, die voor ons rijden als opdrachtgever, elektrisch zijn. Dit geldt voor alle voertuigen waaraan in aanbestedingen eisen kunnen worden gesteld. Zo nemen we de regie op dit onderwerp als presterende overheid. We verduurzamen ons inkoopproces door de CO_2-prestatieladder te gebruiken en verwachten van vervoerders dat ze investeren in de nieuwe, duurzame voertuigen. Vanuit de voorbeeldfunctie die de gemeente heeft, geldt dit ook voor het eigen wagenpark.

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal zero emissie personen en bestelauto's leveranciers	Gegevens leveranciers
Aantal conventionele personen en bestelauto's leveranciers	Gegevens leveranciers

Koppelingen

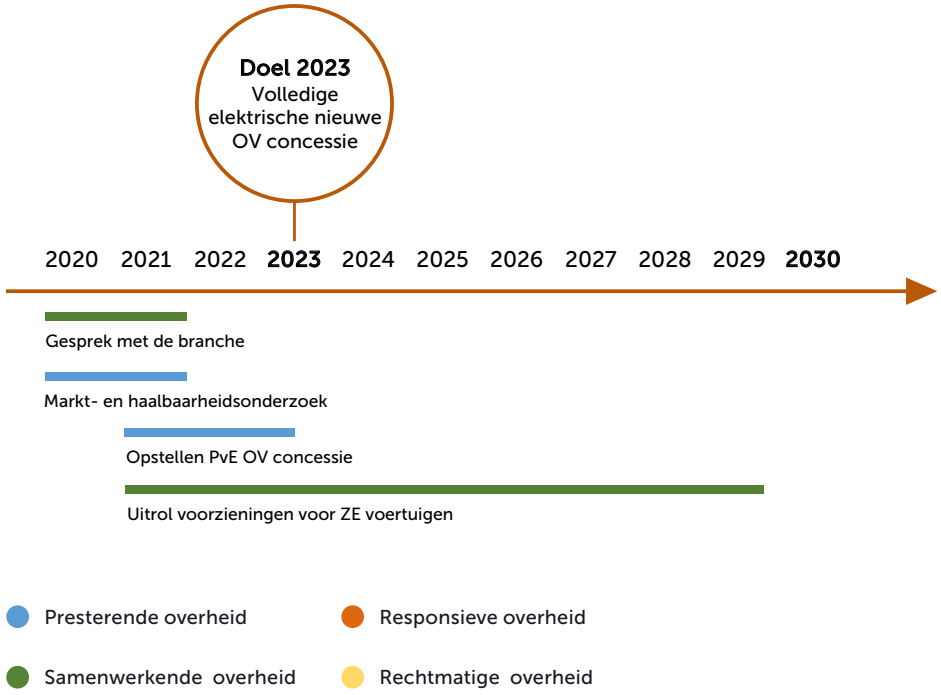
- Klimaatplan gemeente Arnhem (met CO_2-prestatieladder)

3.8 Zero emissie openbaar vervoer concessie

Onze huidige openbaar vervoer concessie Arnhem-Nijmegen kent een contractduur tot 2023. In de komende jaren maken we het programma van eisen voor de nieuwe concessie ná 2023. Duurzaamheid is hierin een belangrijke inkoopvoorwaarde. Een groot deel van de bussen rijdt nu op groen gas rijdt. In 2023 wordt elektrisch de standaard. Dit komt uit het Bestuursakkoord ZE (zero emissie) busvervoer (2016). Hierin is de verplichting opgenomen om vanaf 2025 alleen nieuwe zero emissie bussen te laten rijden.

Vanuit een rol van samenwerkende overheid brengen we de dialoog op gang tussen de vraag- en aanbodkant. Samen bepalen we een goede set aan inkoopvoorwaarden die realistisch en betaalbaar is. De provincie heeft de regie als concessieverlener en wij zijn als gemeente een onderdeel van de inkooporganisatie Stadsregio Arnhem-Nijmegen.

Een volledig elektrische OV-concessie zal waarschijnlijk kostenverhogend zijn, maar ook significante duurzame impact hebben op de stad (6 kT CO_2-reductie[4]). Vervoerders investeren in voertuigen die op korte termijn nog duurder zijn dan het diesel/benzine alternatief. Positief is dat de aanleg en bekostiging van de laadinfrastructuur wordt losgekoppeld van de concessie. De laadinfrastructuur hoeft niet door de nieuwe vervoerder te worden betaald, maar zal voor 90% bekostigd worden door de provincie Gelderland. Dit maakt de haalbaarheid groter en houdt het openbaar vervoer betaalbaar.

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal zero emissie bussen binnen OV-concessie	Gegevens concessiehouder
Percentage zero emissie bussen binnen OV-concessie	Gegevens concessiehouder

Koppelingen

- Programmalijn ‘Arnhem Beter Bereikbaar’ van programma Ruimte voor ontwikkeling (gemeente Arnhem).
- Bestuursakkoord ZE Busvervoer - 2016, 14 vervoersautoriteiten (waaronder provincie Gelderland) en het Rijk.

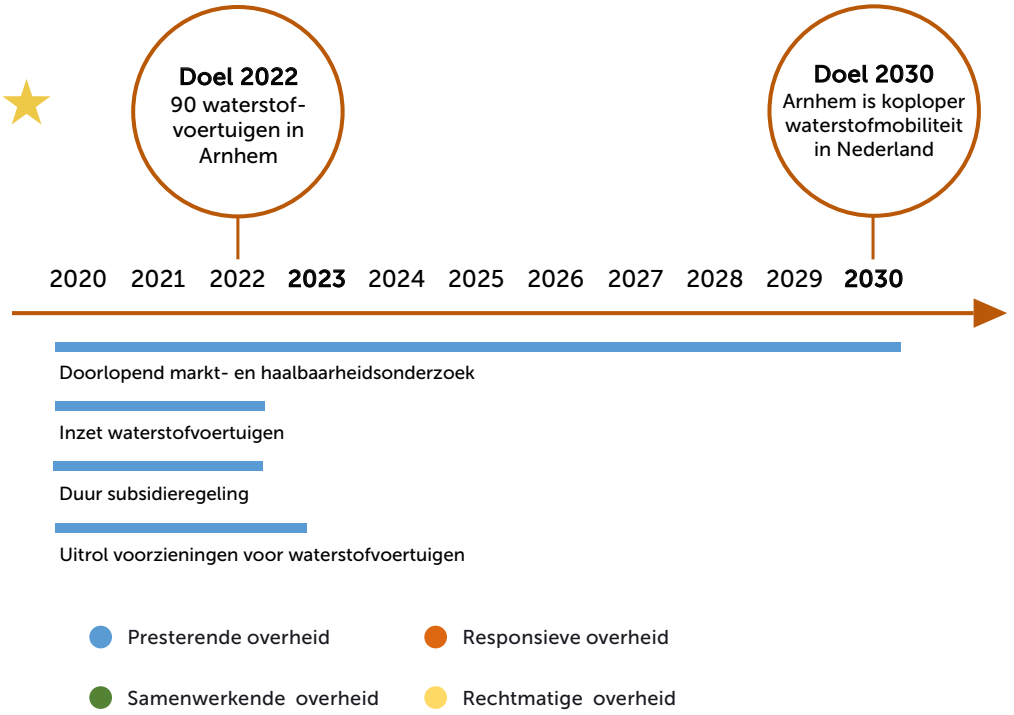
[4] Op basis van uitstoot huidige bussen binnen de bebouwde kom

3.9 Stimulering waterstof mobiliteit

Het is op dit moment onduidelijk hoe de rol van waterstof gaat zijn in de mobiliteitssector. Qua ontwikkelingen loopt de markt voor waterstofmobiliteit achter op die van batterijen voor elektrische voertuigen. Op dit moment wordt hard gewerkt aan het doorbreken van het kip-ei probleem (eerst waterstoftankstations of waterstofvoertuigen). We willen graag koploper worden op het gebied van waterstofmobiliteit. Zo hebben we een aanbesteding gegund om uiterlijk in 2022 90 waterstofvoertuigen te laten rijden in een straal van 30 km rond Arnhem. Deze voertuigen gaan tanken bij het waterstoftankstation van PitPoint aan de Westervoortsedijk. We hebben samen met de provincie Gelderland in het H2Nodes programma geinvesteerd van waaruit het nieuwe waterstoftankstation wordt gerealiseerd.

De inzet van 80 waterstofvoertuigen biedt ons en de samenwerkingspartners (H2Nodes[5] partners, kennis- en onderwijsinstellingen en marktpartijen) kennis en ervaring voor de verdere marktonwikkeling van waterstofmobiliteit. We ontwikkelen een visie en strategie voor groene waterstof in 2030, met daarbinnen de toepassing van waterstof voor mobiliteit. Doel is om als stad in 2030, ook op het vlak van waterstofmobiliteit, koploper te zijn in Nederland.

Deze actie heeft slechts een kleine impact op de CO_2-reductie in Arnhem door de beperkte schaal en het gebruik van waterstof dat uit aardgas wordt gemaakt. De reductie over de levensduur van een auto is circa 20% tot 30% CO_2-reductie ten opzicht van een vergelijkbare benzine auto.

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal waterstoftankstations in Arnhem en Nederland	Data RWS, Klimaatmonitor, PitPoint
Kilogram getankte waterstof bij Arnhemse waterstofstations	Data PitPoint

Koppelingen

- H2Nodes programma met onder andere de provincie Gelderland en PitPoint.
- Programma Vitale economie; programmalijn sterker energiecluster.

[5] Met het Europese programma H2Nodes wordt het gebruik van waterstof gestimuleerd. We werken binnen dit project samen met lokale en internationale partners aan schonere lucht.

Bedrijven en industrie

4. Bedrijven en industrie

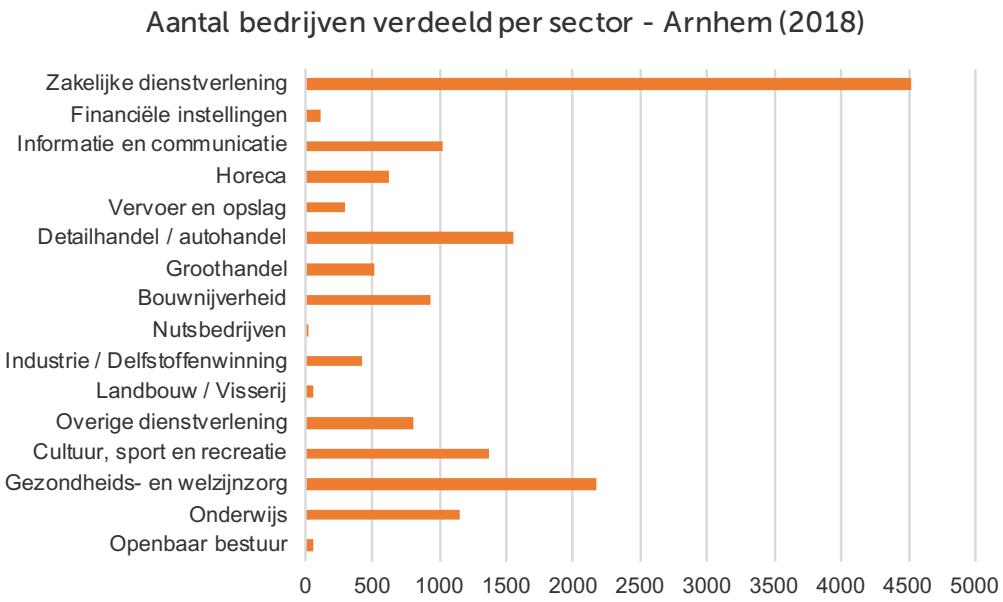
Alle bedrijven in Arnhem hebben een bijdrage te leveren aan het terugdringen van de CO_2-uitstoot. Een gemeenschappelijk aanpak is echter lastig. Zaken als energiebesparing zijn niet de voornaamste prioriteit van bedrijven. De uitdaging zit hem dan ook in het in beweging krijgen van de Arnhemse bedrijven en hen te overtuigen dan wel te verplichten maatregelen te nemen. Op collectief niveau kun je meer doen dan op individueel niveau. Binnen Arnhem hebben we een aantal collectieven die een rol spelen in de aanpak van bedrijven en industrie. Deze zijn beschreven in dit hoofdstuk. De aanpak is uitgewerkt in acties met concrete doelen met bijhorende activiteiten, impact en rollen. Het actieprogramma bedrijven en industrie voor NemiA 2020-2030 bestaat uit de acties:

- Communicatie en bewustwording intensiveren
- Energiebesparing bevorderen
- Opwek en hergebruik van energie bevorderen
- Aardgasvrij maken van bedrijven en industrie

Vanuit een duidelijke doelstelling met bijbehorende acties gericht op het verminderen van de CO_2-uitstoot van bedrijven en de industrie in Arnhem, ontwikkelen we samenwerkingen met bedrijven en hun koepelorganisaties. We trekken samen op, ontwikkelen plannen en stimuleren initiatieven en opgaven die spelen voor bedrijven en de industrie. Hiermee zorgen wij er met elkaar voor dat de bedrijven in Arnhem een bijdrage leveren in het terugdringen van de CO_2-uitstoot.

De opgave

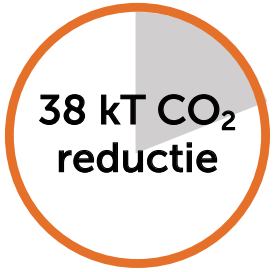
In Arnhem hebben wij in totaal circa 15.650 bedrijven, instellingen en industrieën. Deze bedrijven zijn onder te verdelen in verschillende sectoren. Het is echter moeilijk om ze in hokjes in te delen. Elk bedrijf is anders in aantal medewerkers, energiegebruik, type gebouw en grootte. Wat de bedrijven wel gemeenschappelijk hebben, is het gebruik van energie en de daaraan gerelateerde CO_2-uitstoot. Het energiegebruik is onder andere gerelateerd aan verwarming van het gebouw, gebruik van apparaten, verlichting alsmede processen.

Het energiegebruik van commerciële bedrijven en industrieën is 1.817 TJ in 2017. Dit zorgt in totaal voor 169 kT CO_2-uitstoot, 18% van de totale CO_2-uitstoot van Arnhem. Dit energiegebruik is verdeeld in 45% aardgas en 55% elektriciteit. Om de CO_2-uitstoot terug te dringen is in eerste instantie ingezet op bewustwordings- en besparingsmaatregelen, zowel gericht op gas als elektriciteit. Daarnaast zijn er kansen voor opwek van en hergebruik van energie door zonnepanelen op daken en het gebruik van restwarmte.

De CO_2-uitstoot van bedrijven en industrieën ligt grotendeels binnen onze directe invloed. We hebben verschillende mogelijkheden om het nemen van energiebesparende maatregelen voor commerciële bedrijven en industrieën te stimuleren. Acties afdwingen kan alleen bij erkende maatregelen die binnen 5 jaar terug te verdienen zijn. In de transitievisie warmte is ook aandacht voor commerciële bedrijven. Deze visie, die eind 2021 vastgesteld moet zijn, beschrijft wanneer en op welke manier bedrijven binnen wijken en op bedrijventerreinen aardgasvrij worden. Het doel is om met de voorgestelde acties 38 Kt CO_2-besparing te bereiken.

Bedrijven en industrie

Voor het uitvoeren van de acties gericht op bedrijven en de industrie is tot en met 2022 het volgende benodigd:

Benodigdheden	1,5 FTE	€1.200.000

Wat doen we nu al?

Als gemeente zijn we momenteel in gesprek met VNO-NCW en de bedrijfskoepels in Arnhem om te komen tot bevordering van de uitvoering van de Verplichte Erkende Maatregelen (EML) vanuit de Wet Milieubeheer. Deze wet verplicht midden- en grootverbruikers van energie tot het uitvoeren van erkende maatregelen die binnen 5 jaar terug te verdienen zijn. Ondanks dat dit een wettelijke verplichting is, is dit bij veel bedrijven nog (onvoldoende) bekend. De ODRA zorgt voor de handhaving hiervan en beoordeeld momenteel circa 100 bedrijven per jaar.
In de samenwerking met VNO-NCW en de bedrijfskoepels is een subsidie van de provincie toegekend voor tegemoetkoming in de kosten voor energiescans. De gemeente verhoogt deze provinciale subsidie met 25%, omdat wij het belangrijk vinden dat bedrijven deze verplichting gaan nakomen.
Daarnaast willen we bij kleinverbruikers ook energiebesparing stimuleren. Zij zijn niet verplicht om de erkende maatregelen uit te voeren, maar hebben wel een zorgplicht. Als gemeente hebben wij voor kleinverbruikers een aanvullende subsidieregeling met soortgelijke vergoedingen als voor de subsidieregeling voor midden- en grootverbruikers.

Vooruitlopend op deze stadsbrede subsidieregeling is in 2018 al een pilot gestart met energiescans voor ondernemers in de binnenstad.

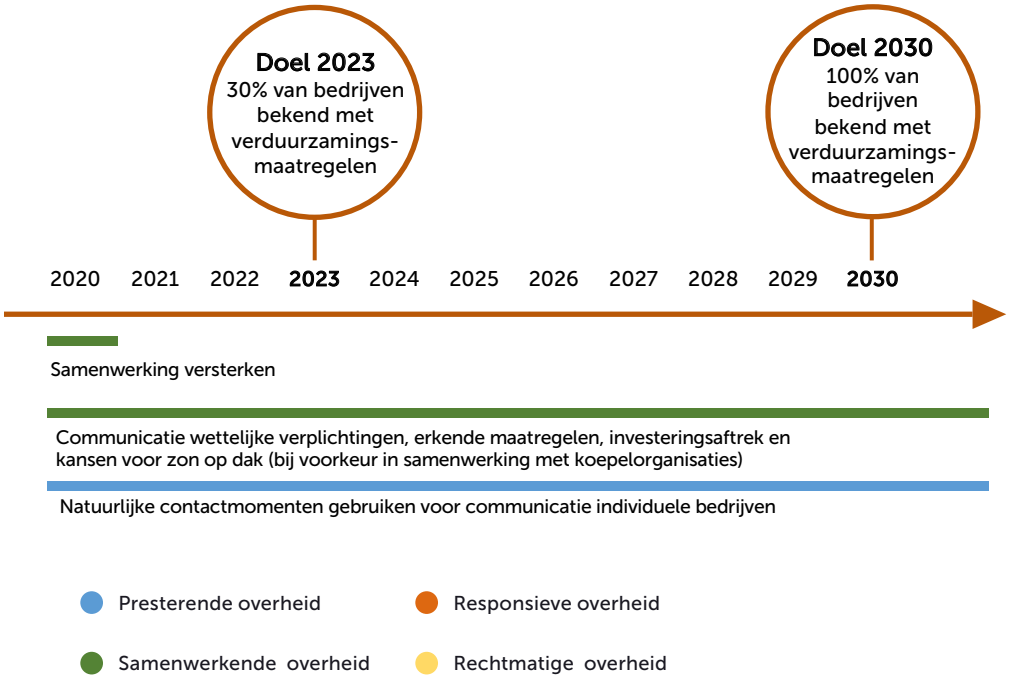
Vanuit de ontstane samenwerking met VNO-NCW en de bedrijfskoepels willen we verder gaan met energiebesparing en stimuleren van energie-opwek en -transitie.

Momenteel zetten we in op het stimuleren van energie-opwek bij bedrijven door het organiseren van informatiebijeenkomsten over mogelijkheden voor SDE-subsidie voor zonnepanelen op bedrijfsdaken. Naast informatieverstrekking krijgen bedrijven ook een adviesgesprek aangeboden om na te gaan of de aanvraag van de SDE subsidie interessant voor hen is.

4.1 Communicatie en bewustwording intensiveren

De komende jaren gaan wij door met het vergroten van het bewustzijn bij commerciële bedrijven en industrieën. We beseffen ons dat verduurzamingsmaatregelen bij hen niet de hoogste prioriteit heeft. We bieden hierbij ondersteuning door heldere communicatie over onder andere aankomende wettelijke verplichten, zoals de verplichting voor kantoren voor het hebben van minimaal energielabel C en de erkende maatregelen vanuit de Wet Milieubeheer. Ditzelfde doen wij op het gebied van kansen voor bedrijven voor zon op dak, de mogelijkheden van investeringsaftrek voor bedrijven, energiescans, maar ook door het verkennen van mogelijkheden voor het bieden van duurzame inkoopacties of financieringsconstructies om investeringen mogelijk te maken. Bij voorkeur doen wij dit samen met koepelorganisaties. Via hen kan een grote groep bedrijven worden bereikt. Wij sluiten aan bij hun communicatiemomenten, zoals bijeenkomsten of nieuwsbrieven. Voor individuele bedrijven gebruiken wij voor zover mogelijk natuurlijke contactmomenten om communicatie op het gebied van duurzaamheid mee te combineren.

We blijven in gesprek met koepelorganisaties over de rol die commerciële bedrijven en industrieën hebben in de energietransitie en wat zij hierbij nodig hebben van de gemeente.

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal op de hoogte van verduurzamings-maatregelen en verplichtingen	Enquête
Aantal bedrijfsbezoeken	Gegevens gemeente
Aantal bijeenkomsten voor bedrijven waarbij verduurzaming op de agenda staat	Gegevens gemeente

Koppelingen

- Programma Vitale economie; Toekomstbestendige werklocaties.

4.2 Energiebesparing bevorderen

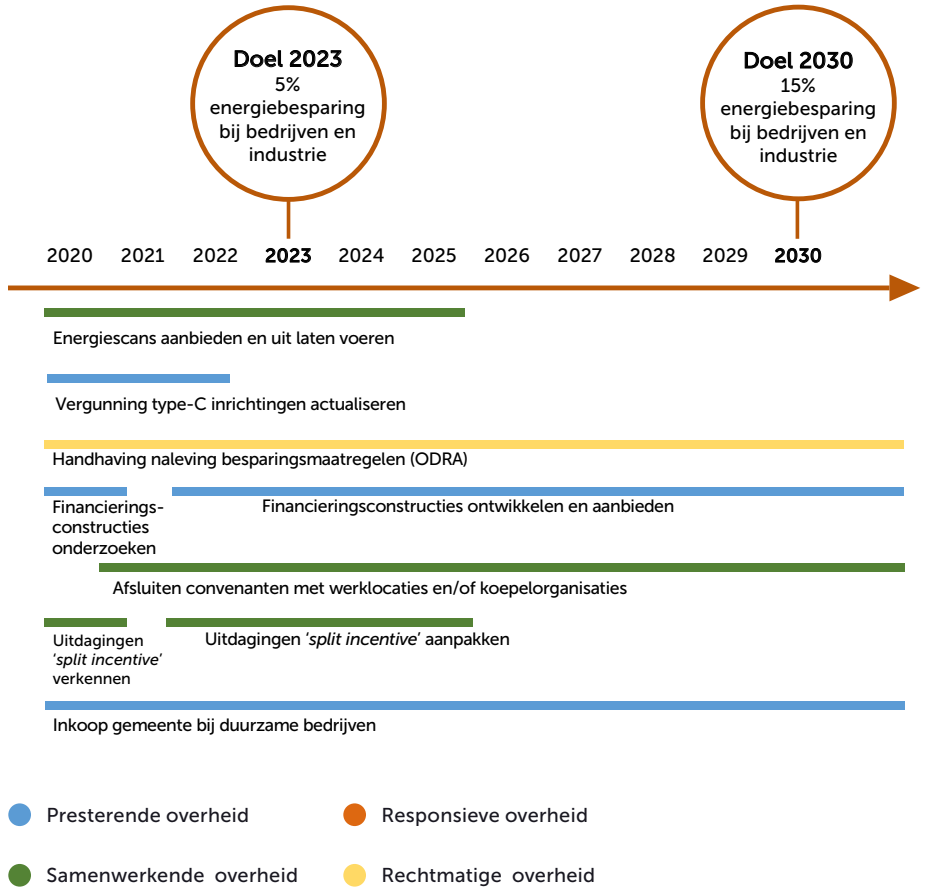
Bij commerciële bedrijven en de industrie kunnen grote stappen worden gezet in het besparen van energie. Om inzicht te krijgen in de wettelijke maatregelen die genomen moeten worden, bieden wij momenteel al energiescans voor bedrijven aan. Bij midden- en grootverbruikers wordt 50% van de kosten voor de energiescan gedekt door de provincie en 25% door de gemeente tot het plafondbedrag. Voor kleinverbruik vergoeden we als gemeente 75% van de kosten tot het plafondbedrag. De erkende maatregelen die binnen 5 jaar terug te verdienen zijn, moeten verplicht worden uitgevoerd vanuit de Wet Milieubeheer. We onderzoeken financieringsconstructies zoals een duurzaamheidslening voor bedrijven om de benodigde investeringen mogelijk te maken. We continueren de opdracht aan de omgevingsdienst (ODRA) voor handhaven op naleving van de besparingsmaatregelen in verband met de veranderende Erkende Maatregelenlijst en herhalingscontroles.

Momenten van gronduitgifte, herplaatsing of vergunningsaanvragen gaan wij gebruiken om het nemen van duurzaamheidsmaatregelen af te dwingen. Bij voorkeur hanteren gemeenten in de regio dezelfde voorwaarden. Wij gaan hierover met hen in gesprek. Voor inrichtingen die niet op basis van de Wet Milieubeheer, maar enkel op grond van de vergunning benaderd kunnen worden gaan wij de komende jaren de vergunningen actualiseren. Door hier een goede energie- en duurzaamheidsparagraaf in op te nemen, worden maatregelen voor de toezichthouder afdwingbaar.

Als gemeente geven wij het goede voorbeeld door in te kopen en samen te werken met bedrijven die vooroplopen op het gebied van duurzaamheid.

Waar dit een toegevoegde waarde heeft, sluiten we convenanten met werklocaties en/of koepelorganisaties om duurzaamheidsambities en de ondersteuning daarin vanuit de gemeente uit te spreken en vast te leggen.

We gaan samen met bedrijven in gesprek over de uitdagingen voor verduurzaming door het zogenoemde 'split incentive'. Hierbij is het bedrijf geen eigenaar van het gebouw, waardoor deze beperkte mogelijkheden heeft om verduurzamingsmaatregelen te nemen.

Monitoring

Indicator	Bron
Energiegebruik bedrijven en industrie	Klimaatmonitor

Koppelingen

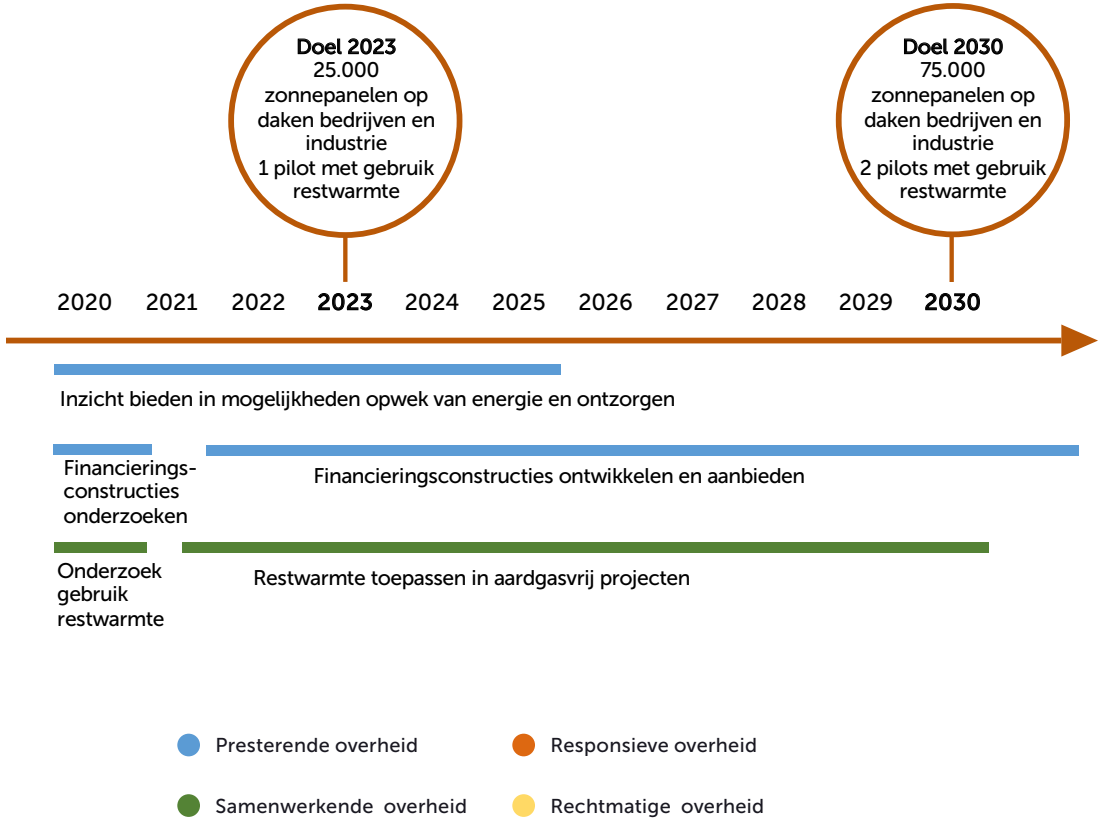
- Vitale economie - toekomstbestendige werklocaties.

4.3 Opwek en hergebruik van energie bevorderen

De daken van commerciële bedrijven en industrieën en de beschikbare ruimte op werklocaties bieden mogelijkheden voor opwek van duurzame elektriciteit met voornamelijk zonnepanelen. We stimuleren de opwek van energie op deze locaties door bedrijven en parkmanagement inzicht te bieden in de mogelijkheden en te ontzorgen waar mogelijk. Om de benodigde investeringen mogelijk te maken onderzoeken wij financieringsconstructies, zoals een duurzaamheidslening voor bedrijven. Hierbij richten wij ons bij voorkeur op collectieven zoals koepelorganisaties.

Bij verschillende bedrijven en industrieën is restwarmte beschikbaar uit processen en koeling. Deze warmte wordt momenteel grotendeels afgegeven aan de buitenlucht of geloosd in het oppervlaktewater. Als gemeente gaan we samen met de betreffende bedrijven onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om de restwarmte her te gebruiken voor eigen gebruik of voor omliggende bedrijven of woningen. Bij vestiging van nieuwe bedrijven met mogelijke restwarmte worden hier van te voren al afspraken over gemaakt.

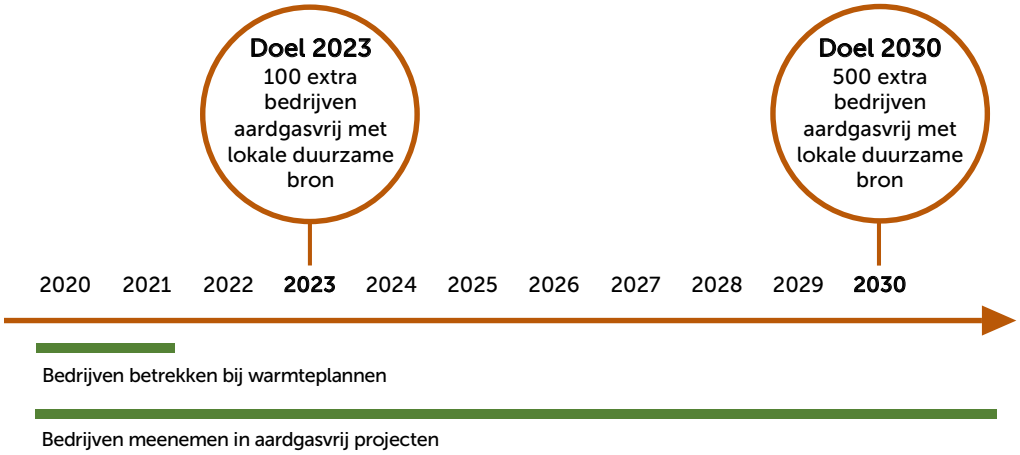
Monitoring

Indicator	Bron
Energiegebruik bedrijven en industrie	Klimaatmonitor
Hoeveelheid zonnepanelen op daken	Overzicht Greenspread

4.4 Aardgasvrij maken bedrijven en industrie

Net als de rest van de gebouwde omgeving moeten bedrijven en industrieën ook uiterlijk in 2050 aardgasvrij zijn. In hoofdstuk 2 zijn acties benoemd gericht op woningen en publieke bedrijven en instellingen. Deze acties komen samen in de transitievisie warmte die eind 2021 moet zijn vastgesteld. Hierin staat wanneer en op welke manier bedrijven van het aardgas af gaan. Om dit te kunnen bepalen gaan we actief in gesprek met bedrijven. De warmtevraag en vraag naar aardgas voor andere toepassingen verschilt sterk tussen bedrijven. We nodigen bedrijven daarom al in een vroeg stadium uit voor bijeenkomsten over wijk warmteplannen. Zo krijgen wij wederzijds inzicht in de kansen en de uitdagingen van het aardgasvrij krijgen van bedrijven. Daarnaast zijn bedrijven mogelijk interessant als warmtebron door hun restwarmte in te zetten voor de warmtevraag van andere bedrijven of dichtbijgelegen woningen. Dit nemen wij mee in de bronnenstrategie die voor heel Arnhem wordt ontwikkeld.

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal bedrijven mee in aardgasvrij project	Gegevens gemeente
Aantal bedrijven aardgasvrij	Gegevens gemeente of Klimaatmonitor

Grootschalige opwek

5. Grootschalige opwek

We streven naar een elektriciteitsgebruik in 2050 zonder fossiele brandstoffen. Dit vraagt om duurzame elektriciteit. Want ook al zetten we flink in op besparing in de andere thema's ('gebouwde omgeving', 'duurzame mobiliteit' en 'bedrijven en industrie'), in het toekomstige energiegebruik zal het percentage elektriciteit hoger zijn dan nu. Dit komt onder andere door de omschakeling naar elektrisch vervoer en verwarming met warmtepompen. In dit hoofdstuk gaan we in op hoeveel duurzame elektriciteitsopwekking we nodig hebben, wat we binnen onze gemeentegrenzen kunnen realiseren, en wat wij aan de regio vragen voor het deel dat we niet binnen onze gemeentegrenzen kunnen realiseren. We hebben de voorkeur om de opwekking zo dichtbij mogelijk te realiseren. Waar we op inzetten, met welk doel, bijhorende activiteiten, impact en rollen is in dit hoofdstuk uitgewerkt. Het actieprogramma grootschalige opwek voor NemiA 2020-2030 bestaat uit de twee acties:

- Windmolens realiseren
- Zonnevelden realiseren

"Eerst de daken vol leggen en dan pas de grond gebruiken", is een veel gehoord argument. Beiden hebben we nodig om onze doelen binnen de gestelde tijd te realiseren. Wanneer in 2030 zonnepanelen op 50% van de geschikte[6] daken in de gemeente Arnhem liggen, wekken deze naar schatting 5% van de energievraag op. In 2050 kan dit 14% zijn, wanneer alle geschikte daken benut worden voor zonnepanelen. Zon op dak is dus een belangrijk thema maar niet voldoende om aan de elektriciteitsvraag te voldoen. We hebben dus ook grootschalige opwek op land nodig. De focus hierbij ligt, in ieder geval voor de komende 10 tot 20 jaar, op grondgebonden zonnevelden en windmolens. Dit zijn bewezen technologieën die binnen een afzienbare termijn veel elektriciteit kunnen opwekken. We gaan bij dit thema uit van windmolens boven 30 meter tiphoogte en van grondgebonden zonnepaneleninstallaties met een oppervlakte van meer dan 0,5 ha. Zowel zon op dak als de (gebouw-gebonden) windmolens kleiner dan 30 meter tiphoogte zijn uitgewerkt onder het thema 'gebouwde omgeving'.

Grootschalige opwek realiseren is meer dan het bepalen van een hoeveelheid en het selecteren van een locatie. Grootschalige opwek van zonne-energie en windenergie heeft een grote ruimtelijke impact. Windmolens hebben bijvoorbeeld een grote zichtbaarheid in het landschap en zonnevelden gebruiken veel grondoppervlakte. Daarom kijken we ook naar het integreren van deze windmolens en zonnevelden in het landschap, en naar de acceptatie en de benodigde participatie hiervoor. Het is een ruimtelijk vraagstuk en daarmee raakt het de Omgevingswet. De geformuleerde doelen voor 2023 en 2030 in het actieprogramma zijn dan ook onderdeel voor de op te stellen Arnhemse Omgevingsvisie.

De opgave

Het huidige elektriciteitsgebruik (2017) in Arnhem vraagt om circa 70 windmolens en 450 hectare zonnevelden. Als we uitgaan van de besparingsmaatregelen, het aardgasvrij maken van woningen en gebouwen, en de ontwikkelingen rondom elektrische mobiliteit waar we op inzetten dan zouden we in 2030 80 windmolens en 600 hectare zonnevelden nodig hebben. We zijn een gemeente met een stedelijk karakter en een beperkte beschikbare ruimte in het buitengebied. We zijn als Arnhem een groene gemeente. Daarmee is ons landschap waardevol voor recreatie en natuur. Hoe we omgaan met grootschalige opwek in het landschap is daarom een belangrijke overweging. Het benodigde aantal windmolens en zonnevelden is met de huidige beperkingen niet te realiseren binnen onze gemeentegrenzen.

We werken met andere regiogemeenten samen aan de Regionale Energiestrategie (RES) Arnhem-Nijmegen. Een van de onderdelen van de RES is een strategie ontwikkelen voor grootschalige hernieuwbare energie op land, binnen de regio. Hierbij kijken we met de andere gemeenten uit de regio naar hoeveel windmolens en hoeveel hectare zonnevelden mogelijk is in welke gebieden. Bij de selectie van gebieden kijken we naar de landschappelijke kwaliteit, draagvlak, maatschappelijke kosten en mogelijke koppelkansen als klimaatadaptatie en recreatie. Onze duurzame elektriciteitsopgave is onderdeel van de RES Arnhem-Nijmegen.

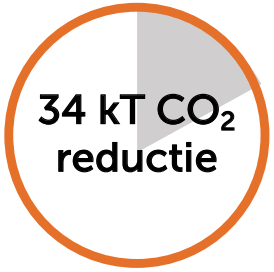
[6] Geschikt qua zoninstraling en verwachte draagkracht

Voor het deel dat we niet binnen onze gemeentegrenzen kunnen realiseren (246 kT CO_2 reductie) wordt in de RES bekeken of dit binnen de regio gerealiseerd kan worden. De provincie zal wanneer dit niet lukt met de andere Gelderse regio's kijken of daar mogelijkheden zijn.

Opwek vermogen windmolen en zonneveld

Volgens de huidige stand van de techniek wekt een gemiddelde windmolen op land (3 MW) circa 26 TJ per jaar op, wat een CO_2-reductie van 3 kT oplevert. Een zonneveld van 10 hectare wekt ongeveer 35 TJ per jaar op, wat een CO_2-reductie van 4,2 kT oplevert. Dit zijn gemiddeldes en kunnen per project verschillen.

Grootschalige opwek

Binnen onze gemeentegrenzen kunnen we 34 kT aan grootschalige opwek realiseren.

Om de voorgestelde hoeveelheid grootschalige opwek te realiseren is tot en met 2022 het volgende benodigd:

Benodigdheden	2 FTE	€400.000

Wat doen we nu al?

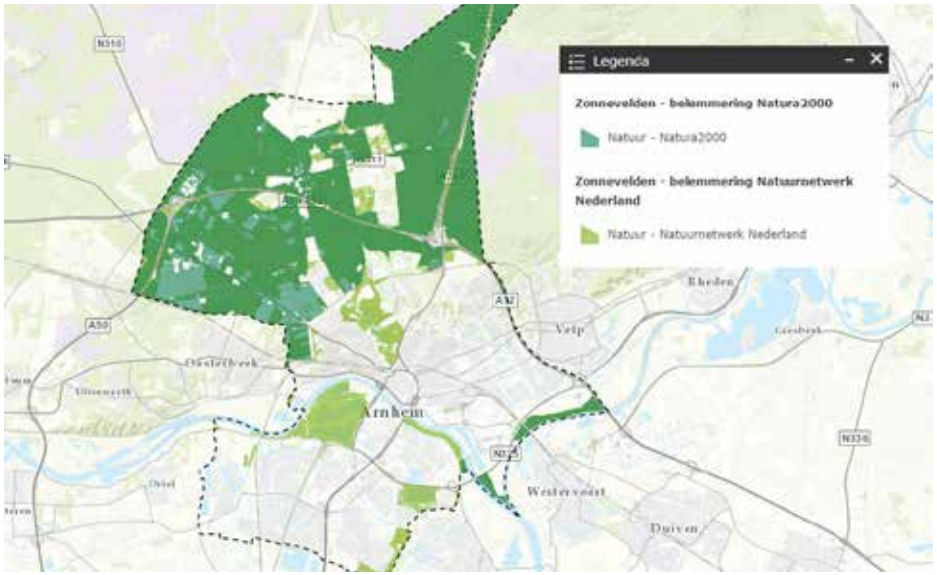
Vanuit het programma van New energy made in Arnhem – 2015-2020 – zijn verschillende projecten met zonnevelden en windmolens gestart. Zevenentwintig locaties voor zonnevelden zijn gewogen aan de hand van onze criteria voor de locatiekeuze van zonnevelden, vastgesteld in 2016. Daarvan zijn er nu 9 geschikt bevonden. Deze hebben een totale opwekpotentie tussen de 19 en 25 MW. Eén van deze locaties is het zonneveld van 2 MW bij de waterzuivering van Waterschap Rivierenland, dat begin 2019 geopend is. Een andere locatie is het zonneveld Koningspleij. Het gaat hier om een zonneveld van 12 MW. Nabij het zonneveld zijn 4 windmolens van elk 3 MW gepland. De besluitvorming over de ruimtelijke procedures van wind- en zonnepark ligt bij de Raad van State. Naar verwachting worden het wind- en zonnepark in 2020 geopend.

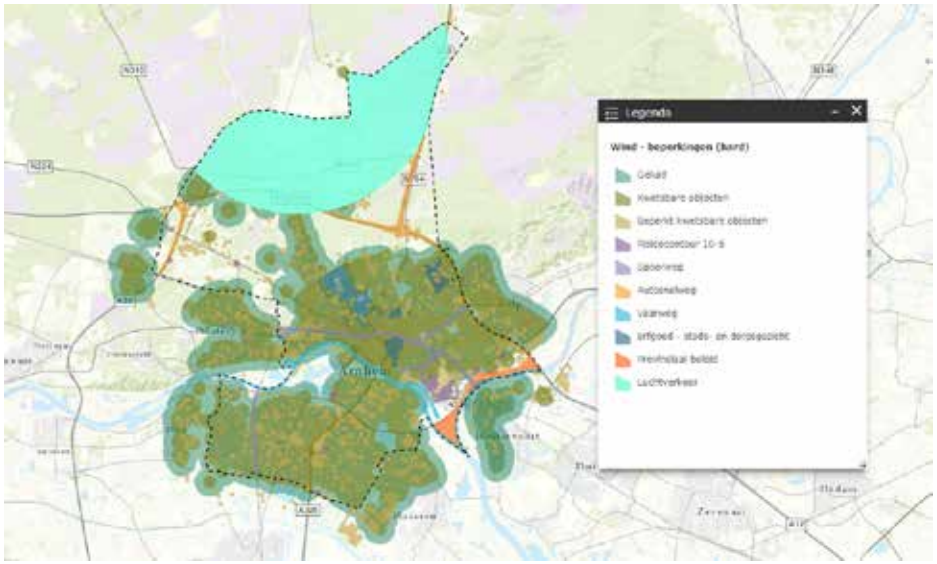
5.1 Windmolens realiseren

Ons grondgebied bestaat grotendeels uit bebouwd gebied en waardevolle landschaps- en natuurgebieden. Voor beide type gebieden bestaan nationale kaders die belemmerend werken op het realiseren van windmolens. Afhankelijk van de grootte van de windmolen moet deze minimaal 400 meter van woningen afstaan. Er wordt een uitzondering gemaakt wanneer een woning wordt bestempeld als molenaarswoning. Dan mag deze afstand kleiner zijn. De landschaps- en natuurgebieden in onze gemeente vallen deels onder 'Natuurnetwerk Nederland' en 'Natura 2000'. Realisatie van windmolens is hier mogelijk mits het binnen de strenge eisen valt rondom ecologie en natuurwaarde behoud. Vanuit natuur en ecologie zou het mogelijk zijn om een grotere locatie met meerdere windmolens te realiseren op de Veluwe, waar de afstand tot woonbebouwing groot genoeg is. Het radar gebied van Defensie op en rondom vliegveld Deelen is echter een harde belemmering, waardoor het realiseren van windmolens in dit gebied op dit moment uitgesloten is.

In het traject van de Regionale Energiestrategie formuleren we principes en criteria om tot gebieden te komen voor het realiseren van windmolens en zonnevelden. Het kan zijn dat deze op gespannen voet staan met huidige kaders die in de huidige vorm belemmerend werken. We trekken in dat geval gezamenlijk op met de regiogemeenten om lobby te voeren richting instanties waarvan de huidige kaders belemmerend werken. Het gezamenlijk werken aan een Regionale Energiestrategie zorgt voor ruimte voor het realiseren van windmolens en zonnevelden. Zo heeft Rijkswaterstaat, één van de betrokken stakeholders, al aangegeven mogelijkheden te willen bieden voor windenergie in de rivierbedding en rivier als er binnen de regio geen ruimte is. Ze gaan dus alleen akkoord met windmolens in de rivierbedding en rivier als er binnen de gemeente en de regio echt geen andere ruimte is om de opgave te realiseren. Waarbij het niet willen op een bepaalde locatie geen geldend argument is.

Figuur 1

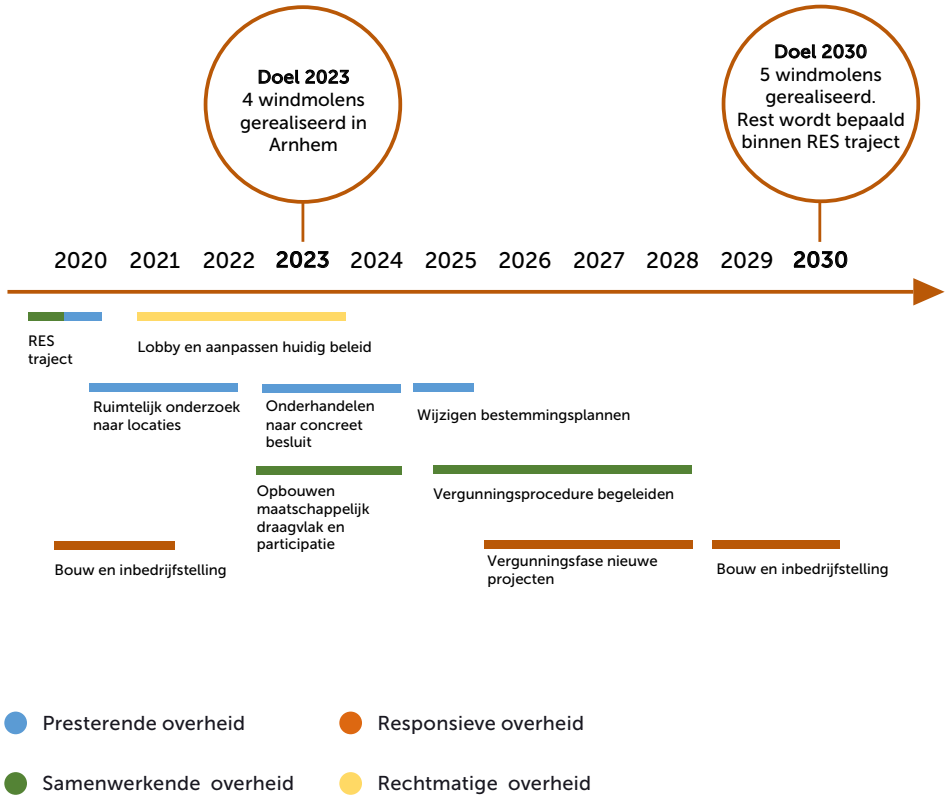
Figuur 2

Uiteindelijk moet de RES gerealiseerd worden. De basis voor de eisen aan initiatiefnemers rondom proces- en financiële participatie en landschappelijke inpassingseisen wordt in de RES gelegd. De concrete uitwerking van wat dit betekent voor de Arnhemse eisen voor draagvlak, lokaal/regionaal eigenaarschap en winstdeling voor omwonenden (zoals genoemd in het coalitieakkoord) is een verantwoordelijkheid voor ons zelf als gemeente.

De doelstelling voor 2030 is sterk afhankelijk van de uitkomsten van het RES traject. Voor 2023 hebben we het doel om 4 windmolens die nu in voorbereiding zijn bij Koningspleij gerealiseerd te hebben. We begeleiden de vergunningsprocedure(s) die meerdere jaren duren. In de omgevingsvergunningen nemen we een einddatum op zodat de installaties na afloop van de levensduur worden afgebroken. Daarnaast gaan we proberen om zoveel mogelijk Arnhemse partijen te betrekken bij de te bouwen windparken. Ook EMT-gerelateerde bedrijven en instellingen kunnen hun innovatieve positie hiermee versterken. We nemen hiermee een kaderstellende rol in. Hoe we dit gaan doen werken we het komende jaar uit.

Uit analyses (een quickscan uit 2013 van de provincie Gelderland en een analyse van Over Morgen in 2019) komen twee locaties waar windmolens gerealiseerd kunnen worden die meegenomen worden in het RES traject. De eerste is de waterzuivering bij de Drielsedijk waar jaren een kleine windmolen heeft gestaan. De tweede locatie is IJsseloord 2, dat dichtbij de rivier, op de grens met andere gemeenten, en nabij bebouwing en ganzenfourageergebied ligt. Deze aspecten worden in de RES onderzocht en behandeld. Vooralsnog is enkel de windmolen aan de Drielsedijk meegenomen in de doelstelling voor 2030. Afhankelijk van het RES traject worden aanvullende locaties opgenomen.

Om zowel de 4 geplande windmolens als eventuele toekomstige aantallen te realiseren werken we samen met grondeigenaren en Liander om een haalbare locaties te selecteren waarbij de maatschappelijke kosten relatief laag blijven. Daarnaast voeren we gesprekken met energiecoöperaties en burgerinitiatieven om de participatie bij projecten vorm te geven.

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal gerealiseerde windmolens	Gegevens gemeente, Klimaatmonitor
Duurzame windenergie opgewekt TJ/jr	Gegevens leverancier, Klimaatmonitor

5.2 Zonnevelden realiseren

Het zonnepark bij de rioolwaterzuivering aan de Drielsedijk dat in het voorjaar van 2019 is gerealiseerd (7.200 panelen) is het eerste zonnepark van Arnhem. In Arnhem hebben we nog 9 locaties waar wordt gewerkt aan de realisatie van zonnevelden. 8 van deze locaties zijn toegewezen op basis van de in 2016 vastgestelde 'Criteria voor de locatiekeuze van zonnevelden in Arnhem'. Wijkinitiatief Duurzaam Craneveer is daarnaast bezig met de realisatie van zonnecarports boven de parkeerplaats van het Nederlands Openluchtmuseum. Samen met het zonneveld van de rioolwaterzuivering aan de Drielsedijk tellen de locaties op tot 34 hectare zonnevelden.

Locatie	Grootte (ha)	Status
Koningspleij-Noord	9	Ver in voorbereiding
Akzohaven	4,5	Initiatief bij IPKW
Ijsseloord 2	5	Initiatief bij Giesbers
Geluidscherm Schuytgraaf	3	Momenteel niet rendabel, geluidsscherm wordt wel 'zonnepaneel-klaar' gebouwd
Rioolwaterzuivering Drielsedijk	2	Gerealiseerd (voorjaar 2019)
Rolbaan	4	Wordt uitgewerkt in de context van het zoekgebied Deelen
Gelredome	1,5	Business case wordt verder uitgewerkt
Knooppunt Velperbroek	2,5	Initiatief bij Rijkswaterstaat
Nieuwe Haven	1	Wacht op brede visie op de haven
Openluchtmuseum	1,5	Marktverkenning gestart
Totaal	**34,0**	

We zijn kaderstellend, doordat we met de vastgestelde criteria heldere eisen en wensen stellen aan initiatiefnemers van zonnevelden. Het zijn eisen voor hoe een project in het landschap geïntegreerd wordt en welke participatie mogelijkheden we verwachten in het proces van ontwerpen en financiën. Wij geven een kader aan initiatiefnemers waar ze aan moeten voldoen om een zonneveld te realiseren en voeren zo een strategie voor kwaliteit en draagvlak. In de RES onderzoeken we of er locaties zijn die nu nog niet in aanmerking komen voor zonnevelden vanuit huidige beleidskaders of andere belemmerende kaders.

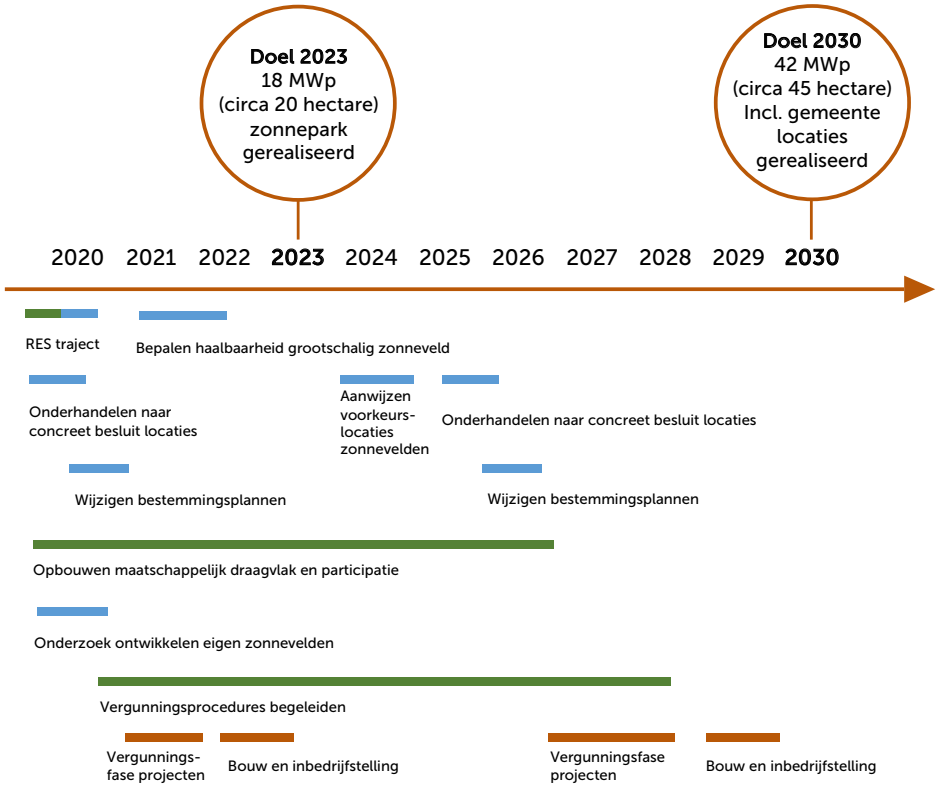
Onze doelstelling is om in 2023 20 hectare van de 9 nog niet gerealiseerde locaties gereed te hebben. De overige locaties worden voor 2030 gerealiseerd, aangevuld met nieuwe locaties, zoals Deelen of kleine initiatieven. We werken toe naar het realiseren van 45 hectare aan zonnevelden in 2030 in onze gemeente.

Voor de realisatie hanteren we drie categorieën van schaalgrootte waarbij we bij elk een andere rol en strategie voeren:

- Large - groter dan 10 hectare: Dit zijn initiatieven op grootschalige, soms geclusterde locaties waar veelal bovengemeentelijke belangen spelen. Dit type grootschalige zonnevelden nemen we mee in de RES. Bijvoorbeeld het zoekgebied met potentie rondom Deelen, waar we met meerdere partijen (Defensie, Alliander, gemeente Ede, provincie) de haalbaarheid bepalen. Wij hebben hierin een regierol.
- Medium - tussen 2 en 10 hectare: In de afgelopen jaren zijn 27 locaties binnen deze schaalgrootte afgewogen aan vastgestelde criteria. Hiervan zijn er 9 geschikt bevonden (zie tabel). 6 van deze locaties zijn in gemeentelijk eigendom, hierop nemen wij een regierol met als doel dat we deze locaties in 2030 gerealiseerd hebben. Daarnaast benaderen we de grondeigenaren van overige locaties actief en helpen we hen bij de ontwikkeling om de kans op realisatie te vergroten.
- Small – kleiner dan 2 hectare: Initiatieven van dit formaat spelen een belangrijke rol in de verduurzaming van de gebouwde omgeving en de wijkgerichte energietransitie. Bijvoorbeeld het wijkinitiatief Duurzaam Craneveer op de

parkeerplaats bij het Nederlandse Openluchtmuseum en het initiatief op de Hoogkamp. We treden hier als gemeente faciliterend op.

Het ontwikkelen van eigen zonnevelden kan dienen als financieringsinstrument. De opbrengsten uit een zonnepark worden hierbij ingezet voor andere duurzaamheidsmaatregelen. We streven naar financiële deelname van Arnhemse partijen en bewoners en lokaal eigenaarschap. Dit kan al dan niet via energiecoöperaties. We onderzoeken het komende jaar of we dit via een kaderstellende rol doen of via een faciliterende rol.

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal hectare aan zonnevelden gerealiseerd	Overzicht Greenspread
Duurzame zonne-energie opgewekt in TJ per jaar	Overzicht Greenspread

Koppelingen

- Zonnewijzer provincie Gelderland.
- Concept zonneladder Rijk.

Presterende overheid
Responsieve overheid
Samenwerkende overheid
Rechtmatige overheid

Bewustwording en gedragsverandering

6. Bewustwording en gedragsverandering

Energie besparen, het opwekken van hernieuwbare energie en het afkoppelen van het aardgas zijn grote opgaven. Het zijn opgaven die we alleen maar succesvol kunnen uitvoeren als we dit samen doen met alle Arnhemmers: inwoners, ondernemers, instellingen en overheden. We hebben elkaar hard nodig. Een klein deel van de Arnhemmers is actief bezig met energiebesparing. Diverse groepen in Arnhem zijn werken aan het verduurzamen van de hele buurt of wijk. Het overgrote deel van Arnhem moet deze stap nog zetten. Hoofdstuk 2 'gebouwde omgeving' geeft aan wat we hiervoor gaan doen. Betaalbaarheid, betrouwbaarheid en zekerheid voor de eindgebruiker staat hierbij voorop. We bieden zoveel mogelijk handelingsperspectief voor iedereen. Dit doen we ook voor het thema (schone en) 'duurzame mobiliteit'. Handelingsperspectief, maar ook acceptatie en draagvlak zijn nodig om mensen in beweging te krijgen, zodat ze de keuzes voor verduurzaming maken. Bewustwording is de eerste stap in verandering.

Stadscampagne Arnhem AAN is in 2017 gestart om bewustwording en gedragsverandering teweeg te brengen. Het verduurzamingsverhaal wordt verteld aan de hand van voorbeelden van de buurman en buurondernemer. Vanuit de overtuiging: kleine en grote stappen zijn goed. Met Lijn 2030 (www.lijn2030.nl) als het rijdende boegbeeld van Arnhem AAN zorgen we dat inwoners en ondernemers in gesprek gaan over klimaat en energie. De Aanjagers ondersteunen wijkinitiatieven, zowel met bewustwording als met de uitvoering van maatregelen op het gebied van energiebesparing en hernieuwbare opwek. Inmiddels zijn er meer dan 20 wijkinitiatieven actief in Arnhem.

Steeds meer partijen willen zich aansluiten bij Arnhem AAN en van hieruit hun duurzame doelstellingen communiceren, bijvoorbeeld de woningbouwcorporatie. Ook worden diverse duurzame activiteiten in de stad onder de noemer van Arnhem AAN georganiseerd. Zo ontstaat er een stads brede duurzaamheidsbeweging wat het overzichtelijk houdt voor Arnhemmers.

Bij alle thema's van dit programma (gebouwde omgeving, duurzame mobiliteit, bedrijven en industrie, en grootschalige opwek) zijn communicatie- en bewustwordingsacties en inspanningen nodig. Alle communicatie activiteiten worden onder de vlag van Arnhem AAN gelanceerd. In de communicatie kiezen we drie doelgroepen:

Inwoners, met daarbij onderscheid in de volgende subdoelgroepen:

- inwoners die actief zijn en wijken waar al wijkinitiatieven lopen op het thema energie
- huurders en verhuurders
- woningeigenaren, waaronder ook VvE's
- huishoudens met een minimum inkomen

Bedrijven en instellingen met daarbij aandacht voor bewustwording, zowel onder werkgevers als werknemers, stimulering en handhaven. We onderscheid de volgende subdoelgroepen:

- retail
- midden en klein bedrijf (MKB)
- grote bedrijven
- instellingen, waaronder verenigingen, overheden, scholen

Bezoekers, waaronder van evenementen

De communicatie- en bewustwordingsactiviteiten zijn opgenomen in het actieprogramma van de thema's. Daarnaast zetten we in op een aantal activiteiten om de bewustwording en gedragsverandering in algemene zin te vergroten. Deze zijn hieronder toegelicht. De activiteiten worden tussentijds geëvalueerd en zo nodig aangepast, bijgestuurd en aangevuld.

6.1 Activiteiten bewustwording en gedragsverandering

Actieplan per doelgroep uitwerken voor bewustwording en gedragsverandering
De campagnes en activiteiten van Arnhem AAN worden verdeeld over de diverse genoemde doelgroepen. Per doelgroep (inwoners, bedrijven en instellingen en bezoekers) wordt een actieplan uitgewerkt, aanvullend op en in samenhang met de acties uit dit programma NemiA 2020-2030.

Lijn2030 voortzetten

Lijn 2030 het boegbeeld van Arnhem AAN. Lijn2030 wordt de komende jaren nog meer ingezet voor onder andere de wijkaanpak (paragraaf 2.2). We zorgen dat Lijn2030 beschikbaar is en blijft om in de wijken het gesprek te voeren over duurzaamheid. Hiervoor hebben we capaciteit nodig: voldoende mensen die dit kunnen en willen doen. Op dit moment zitten de Aanjagers op Lijn2030. Zij hebben goed contact kunnen krijgen met inwoners en zijn voldoende op de hoogte van de lokale energietransitie.

Goede voorbeelden uitdragen

We willen zoveel mogelijk Arnhemmers inspireren met goede voorbeelden. Dit doen we ook vanuit Arnhem AAN. We hebben daarbij extra aandacht voor Arnhemse innovaties.

Goede informatievoorziening voor inwoners, bedrijven en instellingen

Informatie over de energietransitie en de mogelijkheden die er zijn voor Arnhemmers om hier iets in te doen moet goed beschikbaar zijn. We besteden extra aandacht aan ‘follow up’ na informatieverstrekking. We hebben een plek nodig waar iedere inwoner (eigenaar of huurder) en bedrijf of instelling terecht kan. Waar vragen zodanig beantwoord worden dat ze verder kunnen en niet afhaken. Het energieloket midden Gelderland (ELMG) is een goede plek voor de doelgroep woningeigenaren. We werken nog aan een plek voor de andere doelgroepen (inwoners, bedrijven en instellingen).

Website Arnhem AAN vernieuwen

We gaan aan de slag met de website van Arnhem AAN en zorgen er voor dat deze ook van waarde is voor de verschillende doelgroepen. De website fungeert als basisplatform en wordt gekoppeld aan sociale media acties, uiteraard ook weer per doelgroep. Naast bewustwording en gedragsverandering zijn informeren en het bieden van concreet handelingsperspectief (per doelgroep) communicatiedoelen. De communicatie activiteiten uit dit NemiA 2020-2030 programma, algemeen en van de verschillende thema’s, worden opgenomen.

Aanhaken bij communicatie van thema’s die raken aan energie

We koppelen de campagne Arnhem AAN aan activiteiten voor bewustwording en gedragsverandering voor thema’s die de energietransitie direct raken. Denk hierbij aan bijvoorbeeld klimaatadaptatie met de onderwerpen wateroverlast, hitte stress en droogte.

Voor de activiteiten op het gebied van bewustwording en gedragsverandering is tot en met 2022 het volgende benodigd:

Benodigdheden	1 FTE	€700.000

7. Acties op aanverwante thema's

7.1 Onderwijs en arbeidsmarkt

Door toenemende krapte op de arbeidsmarkt en de veranderende beroepseisen kan de energietransitie alleen maar succesvol zijn als tijdig op de veranderende arbeidsmarktbehoeftes wordt geanticipeerd. Tegelijkertijd zal de transitie ook tot verlies van banen leiden en is aandacht voor het borgen van inclusiviteit van de arbeidsmarkt essentieel. Human capital en digitalisering zijn voorwaarden voor de energietransitie.

De Human Capital Agenda van de landelijke Topsector Energie haakt aan op arbeidsmarkttekorten en onderscheidt vijf prioriteiten:

- Vergroten van de (zij)instroom: meer energietechnici op de arbeidsmarkt.
- Scholieren in het voortgezet onderwijs interesseren voor energietechniek.
- Vergroten van de instroom in de energiesector via topsectorbeurzen.
- Vernieuwing van het huidige opleidingsaanbod in het beroepsonderwijs.
- Permanente scholing van docenten in het beroepsonderwijs.

Samenwerking tussen werkgevers- en werknemersorganisaties, overheden en regionale organisaties is cruciaal voor het succes. (bron: SER rapport Energietransitie en werkgelegenheid; Kansen voor een duurzame toekomst, april 2018)

In Arnhem zetten wij in op versterking van de samenwerking van bedrijven en kennisinstellingen, zodat we samen met het bedrijfsleven en onderwijsinstellingen kunnen anticiperen op wat de maatschappij 'straks' nodig heeft. Dit doen we door:

- Het ontwikkelen van een Human Capital aanpak op kraptesectoren, zoals de energiesector.
- Het ontwikkelen van een aantrekkelijk klimaat voor studenten in Arnhem en regio.
- Het stimuleren van intensieve samenwerking tussen kennisinstellingen onderling en met bedrijven, stad en regio. Zij kunnen door intensievere samenwerking zorgen voor werkgelegenheid en voor de benodigde, passende opleidingen en een betere match van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt.

Concreet zal dit laatste plaatsvinden op het IPKW binnen het te ontwikkelen Innovatielab voor New Energy & Mobility (werktitel). De initiatiefnemers: de Gemeente Arnhem, de Provincie Gelderland, IPKW, het bedrijfsleven en de HAN hebben gezamenlijk een visiedocument ontwikkeld waaruit de vraag, de meerwaarde en vooral ook de noodzaak van een hybride leer- en werkomgeving blijkt. In het Innovatielab staat de samenwerking in de quadruple helix (onderwijs-onderzoek-bedrijfsleven en overheid) centraal. Maar het is meer dan alleen een hybride leer- en werkomgeving. Het is ook de ideale vestigingsplek voor startups en voorziet in ontmoetings- en trainingsfaciliteiten. Het Innovatielab opent in 2020/2021 zijn deuren.

We nemen als gemeente daarnaast het initiatief om lokale en regionale bouw- en installatiebedrijven bij elkaar te brengen en te stimuleren tot (betere) samenwerking. Dit met als doel dat deze bedrijven hun krachten bundelen en gezamenlijk gaan werken aan adequate en integrale oplossingen voor de verduurzaming en energietransitie van de Arnhemse wijken.

7.2 Partnerschappen

Elke gemeenten is aan het werk met de energietransitie. De uitdaging die we hebben liggen op het gebied van besparing, duurzame opwek, en gedragsverandering is groot. Onderlinge samenwerking kan helpen om vooruit te komen. De RES is hier een voorbeeld van. Daar hebben wij als Arnhem onze buurgemeenten voor nodig. Er zijn ook maatregelen die een grote CO_2-reductie kunnen realiseren, maar waar wij als Arnhem geen directe invloed op hebben. Bijvoorbeeld het verlagen van de snelheid op de rijkssnelwegen rondom Arnhem. Dit zou een substantiële verlaging van CO_2-uitstoot, fijnstof en geluid opleveren. Arnhem kan dit niet alleen. Dit vraagt om een lobby op landelijk niveau. Door een alliantie te vormen met andere gemeenten en provincies kan het gesprek over maximum snelheid rondom kernen op de politieke agenda worden gezet. Dit is een ambitieus voorbeeld waarmee we grote stappen kunnen zetten. En daar zijn er meer van. Daarom zoeken we als Arnhem de komende jaren nog meer contact met andere gemeenten. Onze buren, provinciegenoten en ook anderen daarbuiten waarmee we gezamenlijk aandacht kunnen vragen voor impactvolle onderwerpen. We verzamelen concrete voorbeelden en beschrijven waar ze vastlopen om gerichte lobby in te zetten. Aanpassingen in de regelgeving kunnen we alleen organiseren met anderen.

7.3 Stimuleren van innovaties

Wil Arnhem uiteindelijk uitkomen op 55% CO_2-reductie in 2030, dan is het zaak in het heden zowel meters te maken (onder meer via energiebesparing, duurzame opwek, hernieuwbare warmte) als meters voor te bereiden (onder meer voor grootschalige energieopwek, ontwikkeling warmtebronnen en opslag van elektriciteit en warmte). De actieve ontwikkeling van innovaties is ook onderdeel van deze strategie, aangezien het tijd kost om van de ontwikkeling van innovaties naar het grootschalig kunnen toepassen ervan te komen.

In de ontwikkeling van innovaties zijn verschillende fasen te onderscheiden: Ontdekking, Ontwikkeling, Demonstratie en Toepassing. In de opeenvolgende fasen hebben bedrijven behoefte aan verschillende instrumenten en financierings-regelingen, veelal afkomstig van de overheid. Ook als gemeente kunnen we bijdragen aan het stimuleren van energiegerelateerde innovaties. De ontwikkeling hiervan draagt zowel bij aan het realiseren van onze klimaatdoelstellingen als aan de versterking van ons lokaal ecosysteem van bedrijven en kennisinstellingen op het gebied van duurzame energie. Het belang en de betrokkenheid van Arnhem per onderscheidende fase verschilt:

- **Ontdekking:** Dit is de tekentafelfase, waarin een bedrijf onderzoek doet naar een technologie, en het mogelijke toepassingsgebied. Bedrijven kunnen een beroep doen op regelingen van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) om bijvoorbeeld onderzoeksprojecten te formuleren. In deze fase ziet gemeente Arnhem geen rol voor ondersteuning weggelegd. In deze fase en het begin van de volgende fase kunnen Stichting KIEMT en OostNL ook als wegwijzers fungeren richting partners en financiering.

- **Ontwikkeling:** In deze fase wordt gewerkt aan prototypes en proeftuinen in een relevante, maar gecontroleerde en op zichzelf staande omgeving. Eventuele partners worden gezocht en haalbaarheidsstudies worden gemaakt ter voorbereiding op het testen van het product in de uiteindelijke operationele omgeving. Voor de gemeente is deze experimenteerfase van innovaties interessant, omdat er sprake is van samenwerking en dynamiek tussen bedrijven en vaak ook met kennisinstellingen. Dit leidt tot een uitdagend ecosysteem op het gebied van energie dat als een magneet kan werken op nieuwe startups, MKB'ers en studenten. Zelfs als niet alle testen en prototypes uitmonden in een succes, draagt het bij aan een ondernemer- en innovatievriendelijk klimaat dat zorgt voor extra werkgelegenheid. De gemeente kan met het co-financieren van haalbaarheidsstudies en procesgeld bijdragen aan de voorbereiding die in deze fase nodig is om de ontwikkeling naar de volgende fase te maken. Ook kunnen we subsidiescans laten uitvoeren om te kijken of de innovatie toegang heeft tot grotere subsidies op rijks-en Europees niveau.

- **Demonstratie:** De proeftuin is geslaagd en de technologie kan worden geïntegreerd in de uiteindelijke operationele omgeving. De focus van het bedrijf ligt nu op productie en certificering. Deze fase is voor Arnhem interessant omdat innovaties in Arnhemse wijken en bedrijventerreinen een podium kunnen krijgen, concreet kunnen worden gemaakt en kunnen worden getest. Zo gaan ze bijdragen aan de CO_2-reductie in de stad. Daarnaast laat het zien dat Arnhem proeftuin is voor energie innovaties. Mocht deze demonstratie succesvol zijn dan is het aan de gemeente, samen met het bedrijf, om te besluiten wat de volgende stap zal zijn.

- **Toepassing:** De technologie is technisch, juridisch en commercieel gereed om op grote schaal te worden toegepast. De volgende stappen zijn productie en marktintroductie van het product. In deze fase zouden we in het geval bij een interessante innovatie als gemeente de rol van opdrachtgever op ons kunnen nemen en een opdracht kunnen verlenen aan de lokale marktpartij om de innovatie daadwerkelijk toe te passen. Als overheid kan je hiermee bovendien een succesvolle commerciële lancering van de innovatie stimuleren. In deze fase is er geen sprake meer van subsidie.

De gemeente heeft belang bij en speelt een rol in de fasen ontwikkeling, demonstratie en toepassing. Als we in Arnhem innovaties willen toepassen binnen onze ideeën, dan moeten we zo veel mogelijk aan de voorkant aangeven wat we willen en proactief handelen. De kans op succesvolle pilots is groter als we goed zicht hebben op de onderscheidende innovaties waaraan in Arnhem wordt gewerkt, in welk stadium deze innovaties zich bevinden en hoe deze zouden kunnen worden ingezet voor de opgave van de energietransitie.

Inzicht in welke innovaties en ontwikkeling van innovaties

Het toepassen van innovaties is meestal duurder dan de toepassing van de bestaande technologie; waterstof versus diesel, ecovat versus gewoon aardgas stoken. Daarnaast speelt ook dat het tijd en tests kost om de techniek en het gebruiksgemak goed te krijgen, dat er veel regels zijn en relatief veel verschillende partijen die op één lijn moeten komen wil de innovatie ergens in de energie 'keten' opgenomen worden. In de praktijk blijkt dat dit de draagkracht en tijd van de meeste ondernemers ver overstijgt; er is sprake van een 'marktfalen'.
Om de innovaties te kunnen laten bijdragen aan een sterk energiecluster, het vergroten van de werkgelegenheid, en gereed te maken voor toepassing in de Arnhemse wijkgerichte energietransitie, zal de gemeente inzet plegen om het marktfalen op te heffen. Dit doen we door een stimuleringsregeling voor innovaties, gecoördineerd vanuit het programma **Vitale economie**. - Gemeentelijke rol: **Stimuleren**

Demonstratie en toepassing

Met het inzicht in welke Arnhemse innovaties kunnen bijdragen aan de (wijkgerichte) energietransitie, zijn er de volgende acties via het programma New energy made in Arnhem:

- In wijken waar de gemeente het voortouw neemt in de energietransitie, zullen we gericht (Arnhemse) innovaties een plek geven, en meehelpen om eventuele onrendabele toppen af te dekken - **Regie**
- In wijken waar ruimtelijke ontwikkelingen zijn, stimuleren we ontwikkelaars om ook buiten de nieuwbouw een deel van de bestaande bouw van het aardgas af te krijgen, en daarbij innovaties te gebruiken. De gemeente kan meehelpen om eventuele onrendabele toppen af te dekken - **Stimuleren**
- In wijken waar wijkinitiatieven zelf ideeën hebben over innovaties faciliteren we deze ideeën en ontwikkelingen. De gemeente kan meehelpen om eventuele onrendabele toppen af te dekken – **Faciliteren**

Eusebius
HESS
brengtrolley
5240
BX-FT-74

Bijlagen

New energy made in Arnhem

Programma 2020-2030

Bijlage 1. Raming benodigde organisatie en middelen

NemiA 2020-2022

Thema	Inschatting benodigde middelen t/m 2022	FTE	CO_2-reductie (kT)
Gebouwde omgeving	€7.500.000 (t/m 2021*)	15 (t/m 2021*)	77
Duurzame mobiliteit	€2.015.000	2	42
Bedrijven en industrie	€1.200.000	1,5	38
Grootschalige opwek	€400.000	2	34
Bewustwording en gedragsverandering	€700.000	1	-
Totaal	**€11.815.000**	**21,5**	**191**

* Voor de acties op gebouwde omgeving zijn de kosten geraamd tot en met 2021, en wordt een nieuwe inschatting van formatie en benodigde middelen in de transitievisie warmte opgenomen, die in 2021 aan de raad wordt aangeboden.

Bijlage 2. Procesbeschrijving

Het programma New energy made in Arnhem 2020-2030 is een herijking van het programma New energy made in Arnhem 2015-2020. Het nieuwe programma is opgesteld met een aantal aandachtspunten uit de ervaringen en voortgang van het vorige programma (een voortgangsrapportage in 2017) en een onderzoek van de rekenkamer. De aandachtspunten zijn als volgt:

- Meetbare en SMART geformuleerde doelstellingen;
- Concrete, minder vrijblijvende, rolverdeling van gemeente en andere partijen;
- Weergave van CO_2-reductie;
- Doelen en acties zijn afgestemd op internationale, landelijke, provinciale en regionale context.

Februari 2019 zijn we gestart met het vormgeven van het nieuwe programma. Onze eigen specialisten hebben samen met Arnhemse partijen, en met hulp van bureau Over Morgen gewerkt aan een nieuwe visie, doelstellingen en concrete acties voor de periode 2020-2030. We hebben verschillende partijen betrokken in groepsverband en individueel via werksessies en interviews. Onderstaand figuur geeft een overzicht van de betrokken partijen en hoe zij betrokken zijn. De diversiteit aan specialisten en partijen heeft een inhoudelijk sterk en gedragen programma opgeleverd waar we met de stad mee aan de slag gaan.

De gemeentelijke werkgroep heeft samen met Over Morgen het programma opgesteld. Hiervoor hebben ze bepaald wie er betrokken werd en welke vorm en inhoud van de werksessies en interviews gebruikt werden om tot de inhoud van het programma te komen.

De begeleidingsgroep was een klankbordgroep bestaande uit personen die Arnhem goed kennen en actief zijn in de energietransitie. De begeleidingsgroep bestond uit Alliander, provincie Gelderland, Clean Mobility Center, Ondernemerscontact Arnhem, Portaal, Vivare, Rijn en IJssel Energiecoöperatie en Hoogkamp Energie. Gedurende het proces zijn zij geraadpleegd over de inhoud, en namen zij deel aan sessies.

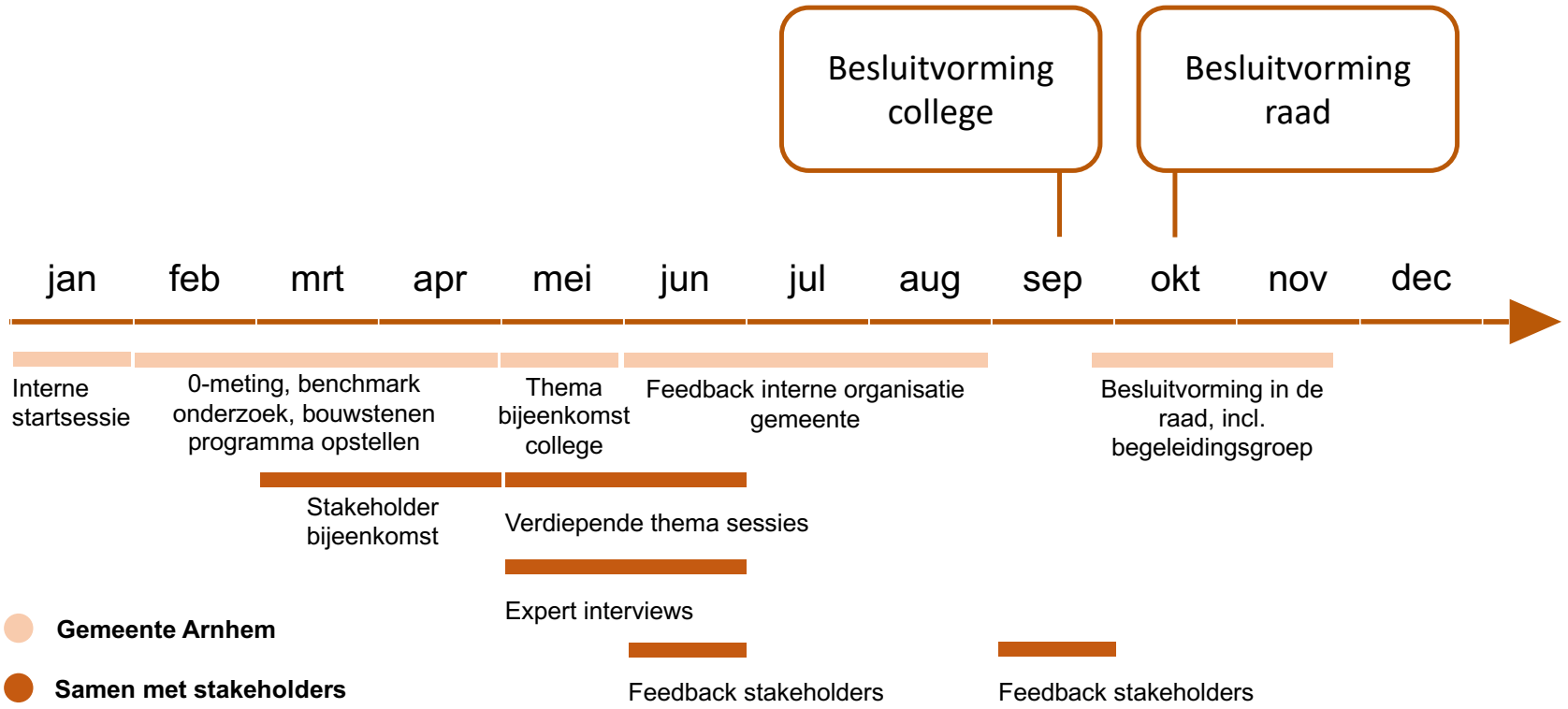
Voor één van de werksessies hebben wij de begeleidingsgroep uitgebreid met andere stakeholders om samen met hen vanuit een bredere kijk naar de verschillende thema's te kijken. De partijen die hierbij betrokken zijn, zijn weergegeven in onderstaand overzicht.

Op regelmatige basis heeft er afstemming plaatsgevonden met wethouder Cathelijne Bouwkamp, portefeuillehouder duurzaamheid. Zij gaf samen met haar staf de **bestuurlijke begeleiding**. Daarnaast is een themabijeenkomst georganiseerd voor het college rondom de koploperpositie in duurzaamheid.

Experts. Om vakinhoudelijke kennis zijn een aantal experts geïnterviewd over onze rol in de energietransitie op de thema's gebouwde omgeving, mobiliteit, grootschalige opwek, en bedrijven en industrie. Dit hebben wij gedaan met Kiemt, Hogeschool Arnhem-Nijmegen, RWS, Clean Mobility Center en Nuon.

De tijdlijn geeft de verschillende activiteiten in het proces weer met in het 'licht oranje' onze interne activiteiten, en in het 'donker oranje' de activiteiten die we samen met Arnhemse partijen hebben gedaan.

Werkgroep
Begeleidingsgroep
Betrokken partijen
Gemeente Arnhem
Programmateam New energy made in Arnhem
College
Raad
provincie Gelderland
Clean Mobility Center
Waterschap Rijn en IJssel
One Oost Nederland Energiek
HOOGKAMP Energie
OKA Ondernemers Kontakt Arnhem
hier opgewekt
Rijkswaterstaat Ministerie van Infrastructuur en Milieu
alliander
RIJN EN IJSSEL ENERGIE COÖPERATIE
kiemt
Stichting Arnhemse Bedrijventerreinen StAB
PORTAAL
Vivare
ArtEZ
VEOLIA
Hogeschool van Arnhem en Nijmegen
Horeca Nederland
VNO NCW
BINNENSTAD ARNHEM made in Arnhem
allego
Rijksoverheid
volkshuisvesting Arnhem
NUON
Elaad nl
TOV ARNHEM

Besluitvorming college
Besluitvorming raad
jan
feb
mrt
apr
mei
jun
jul
aug
sep
okt
nov
dec
Interne startsessie
0-meting, benchmark onderzoek, bouwstenen programma opstellen
Thema bijeenkomst college
Feedback interne organisatie gemeente
Besluitvorming in de raad, incl. begeleidingsgroep
Stakeholder bijeenkomst
Verdiepende thema sessies
Expert interviews
Feedback stakeholders
Feedback stakeholders
Gemeente Arnhem
Samen met stakeholders

Bijlage 3. Begrippenlijst

Een aantal begrippen, getallen en eenheden zijn niet vanzelfsprekend, deze worden als volgt toegelicht:

- CO_2-prestatieladder: een instrument voor organisaties om CO_2 uitstoot in kaart te brengen en te verminderen. Er zijn verschillende treden, waarbij elke stap verder de organisatie verder verduurzaamt.
- Energiearmoede: wanneer een groot deel van het beschikbaar inkomen aan elektriciteit, gas en brandstof besteedt wordt is het de moeite waard om te zoeken naar besparingsmogelijkheden.

Grootschalige opwek

Hiermee worden installaties bedoeld waarmee op grote schaal duurzame energie geproduceerd kan worden. In Arnhem zijn de opties windturbines of zonneparken. 1 windturbine levert ongeveer evenveel op als 7 hectare zonneveld.

Gebouwde omgeving

- Aquathermie, geothermie en riothermie: warmte die uit oppervlaktewater (aqua), uit diepere aardlagen of het riool onttrokken wordt.
- No regret maatregelen & transitiegereed: maatregelenals basisisolatie, ventilatie en koken met inductie die je nu gelijk kunt nemen om je huis te verduurzamen en klaar te maken voor een van de opties in duurzame warmtevoorziening, van het gas af.
- Warmtenet: een systeem dat warm water, op duurzame wijze verwarmt, rondpompt om woningen en gebouwen te verwarmen.
- WKO: warmte-koude opslag: een systeem dat warmte of verkoeling opslaat voor later gebruik.

Duurzame mobiliteit

- E-mobility: mobiliteit met elektrische voertuigen
- Laadinfrastructuur: het netwerk van laadpunten waarmee elektrische voertuigen opladen
- Modal shift: verschuiving van autovervoer naar OV en de fiets.
- ZE vervoer: vervoer zonder uitstoot van CO_2 (zero emissie).

CO_2 en kiloton (kT)

In dit programma wordt vaak verwezen naar CO_2. Dit gaat over de uitstoot (emissie) van broeikasgassen als gevolg van de energie die we gebruiken.

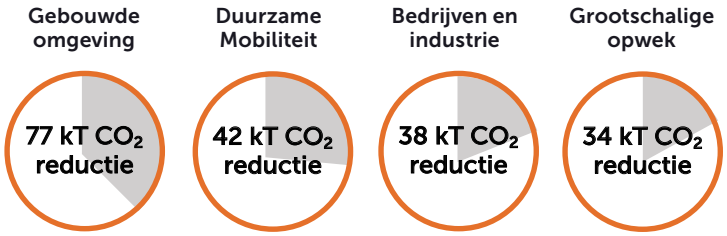
- Een doelstelling met een % CO_2 (reductie) is een aandeel van de totale uitstoot van de stad.
- Een aantal kT CO_2 is een precieze hoeveelheid (1 kT = 1 kiloton = 1.000.000 kg) die bespaard wordt door bepaalde activiteiten op een duurzamere manier of niet meer te doen.

Voorbeelden:

- De opwek van een windmolen (3 MW) bespaart circa 3 kT CO_2-uitstoot per jaar vergeleken met de gemiddelde uitstoot van grijze stroom (de huidige mix van elektriciteit, grotendeels uit kolen- en gascentrales).
- Het energiegebruik voor verwarming, warm water enelektriciteit van een gemiddeld Arnhems huishouden is goed voor circa 5,3 ton CO_2 per jaar. 1 kT staat gelijk aan het energiegebruik van 185 huishoudens.
- Een elektrische auto bespaart ongeveer 2,2 ton CO_2 per jaar ten opzichte van een vergelijkbare benzine auto. Dit is wanneer de elektrische auto op grijze stroom rijdt (de huidige mix van elektriciteit, grotendeels uit kolen- en gascentrales). Anders is de besparing nog hoger; 3,4 ton. 1 kT staat gelijk 300 elektrische auto's die volledig op duurzaam opgewekte elektriciteit rijden. 890 elektrische auto's op grijze stroom.

TJ en TWh

Hoeveelheden energie worden uitgedrukt in joule (J) of in het aantal joule dat per uur wordt opgewekt (bijv. kWh). In het rapport wordt verwezen naar GJ, TJ of PJ – 1 miljard tot 1.000.000 miljard joule), en in de Regionale Energie Strategie gaat het vaak over 35 TWh dat opgewekt moet worden met zonneparken en windmolens in het hele land.

100 TJ = 12,5 kT CO_2-reductie
Dit staat ongeveer gelijk aan:

4 windturbines (type Koningspleij)

7.000 woningen met zonnedaken (12 panelen/ woning)

28 ha zonneveld

Colofon

Het programma New Energy Made in Arnhem is opgesteld door bureau Over Morgen in opdracht van, en in samenwerking met, gemeente Arnhem.

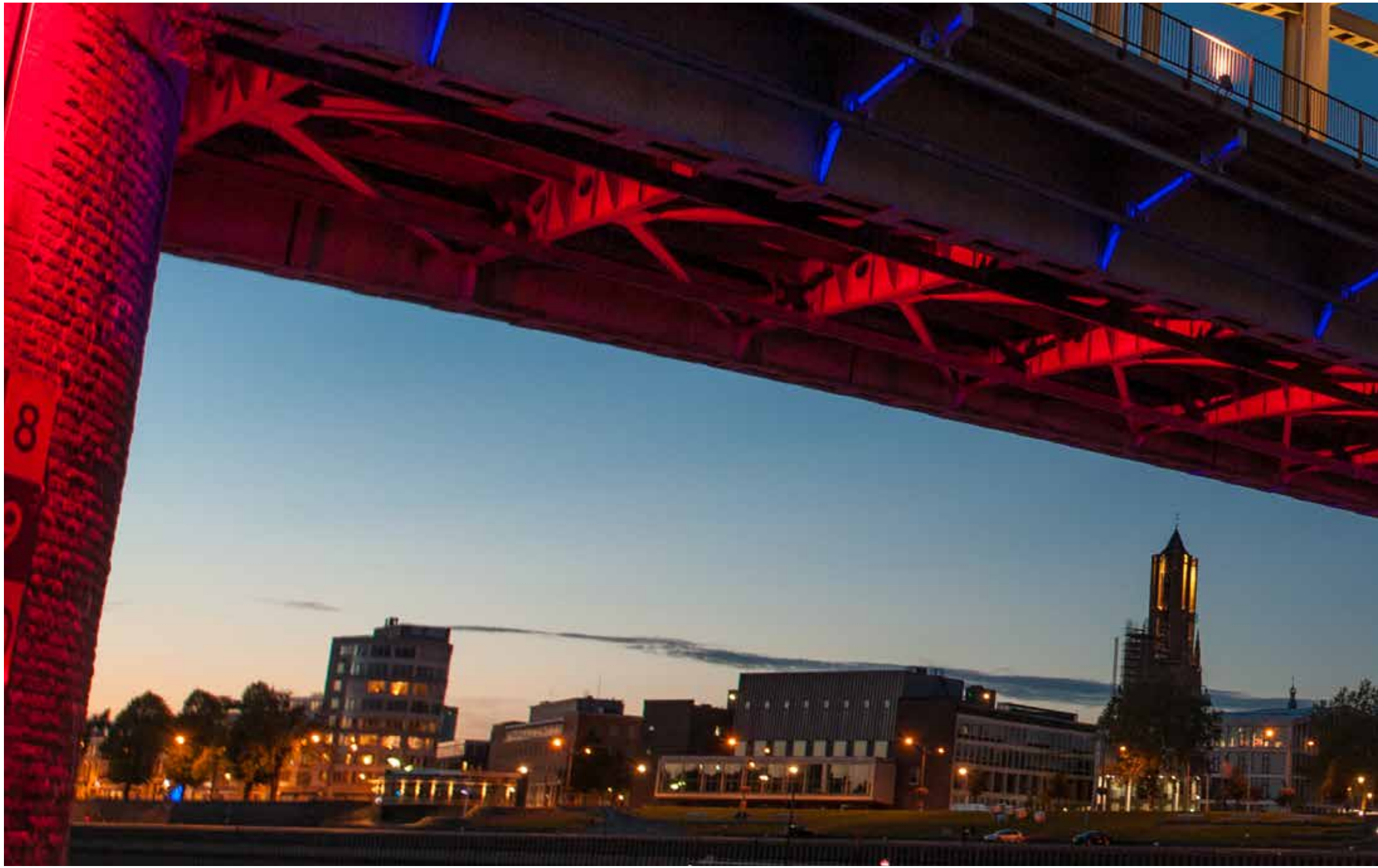
Fotografie

Rinus Baak - cover, p. 15, 16, 51, 65, 70, 71, 75, 81, 84, 87, 98, 99
Robin Ammerlaan - p. 10, 31, 32, 35, 37, 42, 43, 44, 88
Leslie Goedhart - p. 97
Stefan Verkerk - p. 12
Wytske Averink - p. 7, 22, 57, 73
Suez - p. 21

Vormgeving

www.mick-ontwerpt.nl

New energy made in Arnhem

Programma 2020-2030

Oktober 2019

Gemeenteraad Arnhem

Bijeen op	29 januari 2020
Ter bespreking van	New energie Made in Arnhem
Motie van	Vincent Bouma, PvdA Mark Coenders, GroenLinks Muriël Simons, GroenLinks Talib Aydemir, Denk/Verenigd Arnhem Daniël Becker, Christen Unie Lea Manders, Arnhem Centraal
Titel motie	Arnhems Actieplan Energiearmoede
Nummer Zaaknummer	**20M08** 396707

De Raad,

Gehoord de beraadslaging,

Constaterende dat:

- Het voorkomen van energiearmoede als een van de speerpunten wordt benoemd in NeMiA 2020-2030 in het hoofdstuk ´De bebouwde omgeving´.
- Klimaatverandering alleen haalbaar is als iedereen mee doet
- Het college momenteel op verschillende gebieden met ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid bezig is.

Overwegende dat:

- Niet iedereen de financiële draagkracht heeft om zelf mee te kunnen betalen aan de energietransitie
- Het college meer zou kunnen doen aan het voorkomen van energiearmoede dan nu beschreven is

Verzoekt het college:

- Om uiterlijk in Q3 met een actieplanplan "Arnhemse aanpak energiearmoede" te komen
- Hierbij inzichtelijk te maken hoeveel middelen daarvoor beschikbaar zijn.

AANGENOMEN

20m08/P.2

en gaat over tot de orde van de dag

Vincent Bouma, PvdA
Mark Coenders, GroenLinks
Muriël Simonis, GroenLinks
Talib Aydemir, Denk/Verenigd Arnhem
Daniël Becker, Christen Unie
Lea Manders, Arnhem Centraal

AANGENOMEN

Voor 27

Tegen 11

Motie "Arnhems Actieplan Energiearmoede" (20M08)

GROENLINKS	6	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Dolsma		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		

Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
van Es		
Maref		
Loos		

CDA Arnhem	2	0
Hutten		
van den Broek		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Aydemir		
Bal		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Dijk		
Venhoek		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Afdeling Arnhem	2	0
de Groot		
Hegge		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	0	3
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	0	2
Verheij		
Sanders		

Totaal 38

Aan de gemeenteraad

Datum : 2 juni 2020
Zaaknummer : 476415
Contactpersoon : Ursula van Wandelen
Telefoonnummer : 06-23015813

Onderwerp: uitwerking Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie

Geachte voorzitter en leden,

Met deze brief willen wij u informeren over de voortgang en uitwerking van de Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie, zoals door uw raad in april 2019 is vastgesteld.

Inleiding
Arnhem werkt toe naar een klimaatneutrale gemeente in 2050. Eén van de thema's uit het 'New energy made in Arnhem' (NemiA) programmaplan 2020-2030, vastgesteld door uw raad op 29 januari 2020, is de gebouwde omgeving. Binnen de gebouwde omgeving werken we met een wijkgerichte aanpak aan het besparen van energie, het transitie-gereedmaken (isoleren) van woningen en gebouwen en het aardgasvrij maken van (delen van) buurten en wijken. De kaders voor deze wijkgerichte aanpak zijn door uw raad vastgesteld in april 2019 in de 'Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie'. Zeven uitgangspunten staan hierin centraal:

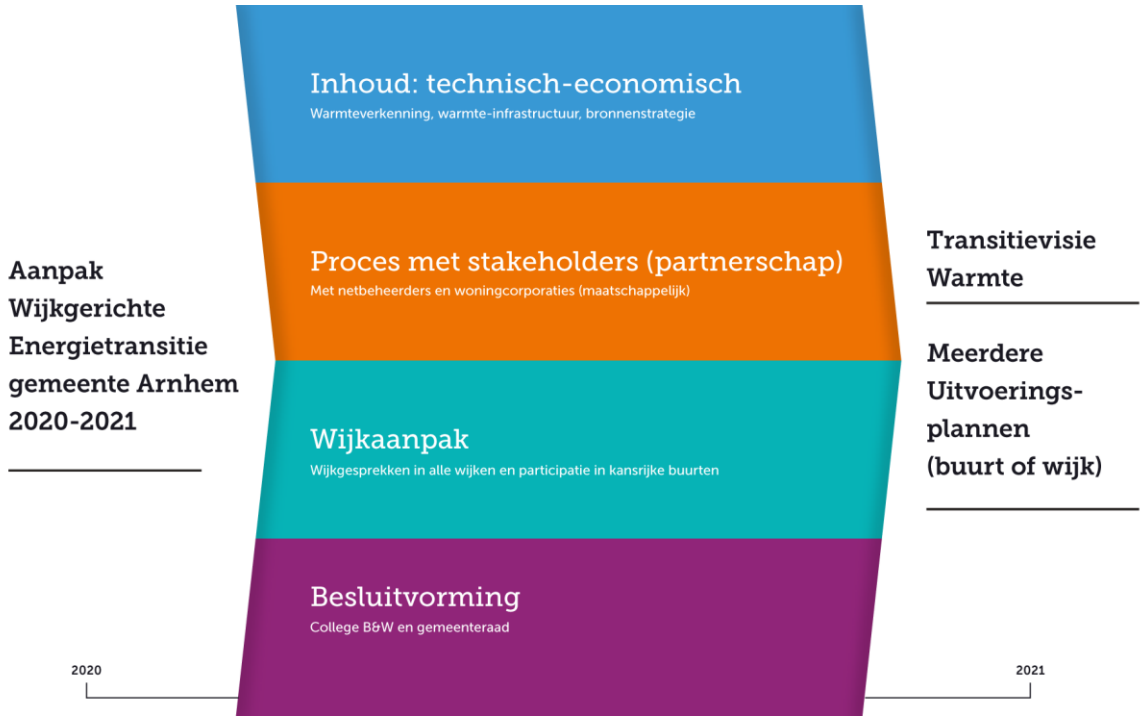
1. De Trias Energetica is leidend; eerst besparen.
2. De meest duurzame oplossing gaat voor. Minder duurzame bronnen zijn tijdelijk en decentrale bronnen hebben de voorkeur.
3. De aanpak is wijkgericht en samen met bewoners en overige gebruikers. Hierbij wordt aangesloten bij andere ontwikkelingen in de wijk.
4. Waar zelforganiserend vermogen onvoldoende ontstaat, neemt de gemeente samen met stedelijke partners het voortouw, maar altijd in verbinding met de bewoners.
5. Ruimtelijke impact is niet te voorkomen. Ruimte wordt eerst gezocht in verhard stedelijk gebied.
6. Betaalbaarheid, betrouwbaarheid en zekerheid voor de eindgebruiker staan voorop.
7. De energietransitie mag niet leiden tot (verdere) energiearmoede en schuldenproblematiek en wordt bij voorkeur ingezet als instrument tegen energiearmoede.

Transitievisie Warmte
In het derde kwartaal van 2021 wordt de Transitievisie Warmte aan u voorgelegd ter besluitvorming. Hierin wordt het tijdspad geschetst waarop wijken en/of buurten van het aardgas gaan. Het brengt daarmee een eerste prioritering aan: welke wijken/buurten zijn vóór 2030 aan de beurt en welke wijken daarna. Voor de wijken/buurten die op de planning staan vóór 2030 zal de Transitievisie Warmte inzicht geven in de mogelijke alternatieve en kansrijke warmteoplossingen. Het betreft hier een globale richting; de definitieve keuze voor het alternatief voor aardgas per wijk/buurt wordt genomen in een apart door de raad vast te stellen uitvoeringsplan per wijk of buurt. De uitvoeringsplannen worden in samenspraak met de bewoners gemaakt.

De uitvoeringsplannen voor de wijken die voor 2030 van het aardgas gaan, worden medio 2022 ter besluitvorming aan de raad voorgelegd. Met de Transitievisie Warmte verschaffen we onze inwoners en stakeholders duidelijkheid over de fasering van de warmtetransitie. Hierdoor kunnen zij plannen en investeringen afstemmen. Graag informeren wij u met deze raadsbrief over de uitwerking van de wijkgerichte aanpak voor de komende periode tot aan het vaststellen van de Transitievisie Warmte.

Figuur 1 laat zien dat de aanpak om tot de Transitievisie Warmte te komen uit vier sporen bestaat. Het eerste spoor gaat over de inhoudelijke onderzoeken die gedaan worden. Bijvoorbeeld naar de capaciteit van lokale warmtebronnen in de wijk en naar het meest aannemelijke alternatief voor aardgas per wijk. Het tweede spoor gaat over de samenwerking met de maatschappelijke en professionele partners, zoals de woningcorporaties en de netbeheerder. Het is ons uitgangspunt om zoveel mogelijk te werken met duurzame decentrale bronnen met restwarmte. Voor de wijken/buurten, die door de aard van de bebouwing afhankelijk zijn van hoge temperatuurwarmte en waar geen decentrale bron aanwezig is, is Vattenfall de meest logische gesprekspartner. Spoor 3 betreft de wijkaanpak: de samenwerking met onze bewoners en andere wijkgebruikers. Deze vormt het hart en daarmee de kern van de aanpak. Daarover volgt meer informatie na figuur 1. En ten slotte, spoor 4 gaat over het besluitvormingsproces. Tijdens het proces organiseren we een aantal raadsinformatiebijeenkomsten om u mee te nemen wat betreft inhoud en proces.

Figuur 1: proces voor Transitievisie Warmte met vier sporen

Uitwerking spoor 3, de wijkaanpak energietransitie

De energietransitie is een grote opgave die vraagt om samenwerking van overheden, bedrijven en bewoners. We hebben elkaar nodig om stappen te kunnen zetten. Als gemeente nemen we het voortouw om in gesprek te gaan

over deze belangrijke opgave met onze inwoners en ondernemers in de wijken. Hiermee geven we invulling aan de uitgangspunten 3 en 4 van de Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie. We vinden het belangrijk om als gemeente niet top down aan te wijzen welke wijken voor 2030 van het aardgas zullen gaan. Dit willen we doen samen met onze stakeholders, inwoners en ondernemers. In 2019 hebben wij een warmteverkenning uitgevoerd. Deze geeft ons inzicht in het meest aannemelijke alternatief voor warmte tegen de laagste maatschappelijke kosten. Per wijk zijn hierin de potentiële warmtebronnen en warmteoplossingen omschreven. Hierbij is gekeken naar de status van het vastgoed, de aannemelijkheid van een warmtebron/optie en meekoppelkansen. Om te komen tot prioritering zien wij voor de korte termijn als kansrijk de wijken/buurten waar een decentrale bron met restwarmte aanwezig is, waar de technische haalbaarheid is onderzocht en waar er bovendien sociale meekoppelkansen zijn. Hierbij hebben wij in ogenschouw genomen dat een diversiteit aan wijken/buurten wenselijk is om brede ervaring op te doen.

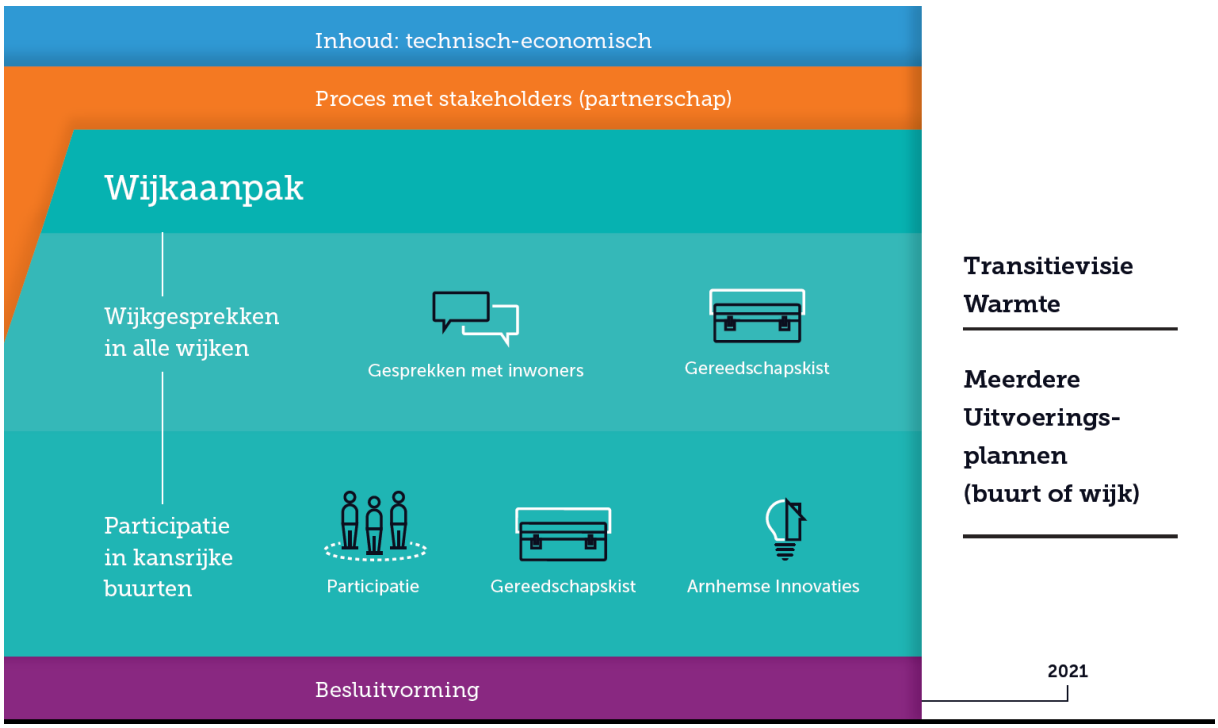
Dit heeft geleid tot een ***voorlopige indeling*** in twee typen wijken: ***de kansrijke wijken en de overige wijken***. Onze werkwijze in het opstellen van de Transitievisie Warmte verschilt in deze twee typen wijken. We gaan adaptief om met deze voorlopige indeling: als tijdens het proces blijkt dat 2030 te vroeg is voor sommige kansrijke wijken/buurten, dan worden ze in de Transitievisie Warmte niet opgenomen als wijken die voor 2030 van het aardgas af gaan. En als andersom blijkt tijdens de wijkgesprekken in overige wijken, dat er zwaarwegende redenen zijn om nader te onderzoeken of een bepaalde wijk wél voor 2030 van het aardgas kan gaan, zullen we dit nader onderzoeken. Het verschil tussen de twee typen wijken en de werkwijze van de gemeente in deze wijken wordt hieronder toegelicht.

Kansrijke wijken/buurten: wijken of buurten die het meest kansrijk zijn om vóór 2030 van het aardgas af te gaan, o.a. vanwege de aanwezigheid van een decentrale bron met restwarmte en/of -koude of wijken/buurten die geschikt zijn, of eenvoudig geschikt te maken zijn, voor een all-electric oplossing vanwege de aanwezigheid van woningen met een hoog energielabel. Dat deze wijken/buurten kansrijk zijn om voor 2030 van het aardgas af te gaan, wil nog niet zeggen, dat ze in de Transitievisie Warmte daadwerkelijk zullen worden aangewezen als dergelijke wijken. We nemen als gemeente namelijk ook de regie om samen met stakeholders, inwoners en ondernemers in de wijken te onderzoeken of deze wijken/buurten daadwerkelijk vóór 2030 aardgasvrij kunnen worden, hoe we energie kunnen besparen en hoe we woningen en gebouwen transitiegereed kunnen maken. In de loop van deze participatieprocessen in 2020 en 2021 wordt helder of (een deel van) de kansrijke wijk/buurt ook echt van het aardgas kan voor 2030, met oog op besluitvorming in het derde kwartaal van 2021 over de Transitievisie Warmte. Bij 'groen licht' voor een wijk/buurt om voor 2030 van het aardgas te gaan, wordt er samen met de bewoners en ondernemers een uitvoeringsplan per wijk/buurt opgesteld waarin een keuze wordt gemaakt over de infrastructuur, duurzame bron, planning en kosten. Het opstellen van de uitvoeringsplannen zal in sommige gevallen deels parallel lopen aan het opstellen van de Transitievisie Warmte. We verwachten dat de eerste uitvoeringsplannen medio 2022 voorgelegd zullen worden aan de raad. Een aantal kansrijke wijken/buurten, zoals Vredenburg/Kronenburg, Elderveld-Noord, Hoogkamp/Sterrenberg en Hoogstede/Klingelbeek zijn breed geïnformeerd over de kans die zich mogelijk voordoet om te versnellen in de energietransitie en dat we deze kans samen met de bewoners verder willen onderzoeken. Met een aantal wijken/buurten hebben wij helaas alleen nog gesprekken gevoerd met de duurzaamheidswerkgroepen van bewoners en stonden wij op het punt de wijk in te gaan. Deze wijkgesprekken hebben we echter vanwege corona uit moeten stellen. Wij hopen de wijkgesprekken na de zomer weer op te kunnen pakken.

Overige wijken: wijken waarvoor we niet direct een aanleiding of kans zien om voor 2030 aardgasvrij te worden. De gemeentelijke aanpak voor deze wijken focust vooral op energiebewustwording, energiebesparing en draagvlak creëren voor warmtetransitie in het algemeen. Basis hiervoor is een generieke, stadsbrede aanpak via de communicatiecampagne ArnhemAAN. Daarnaast worden in alle overige wijken gesprekken met wijkbewoners en ondernemers gevoerd. In deze gesprekken informeren we inwoners en ondernemers over het feit dat de wijk nog niet voor 2030 van het aardgas gaat, maar dat mensen wel kunnen bijdragen door het energieverbruik te verlagen en (deels) hernieuwbaar op te wekken. We informeren ze hoe ze maatregelen op het vlak van energie besparen en het opwekken van hernieuwbare energie kunnen nemen. Tweede doelstelling van de wijkgesprekken is om met inwoners en ondernemers het gesprek aan te gaan over de energietransitie, te luisteren wat er speelt en vragen, dilemma's en zorgen van mensen te inventariseren. De wijkgesprekken zouden eigenlijk starten in april 2020, maar zijn vanwege het coronavirus uitgesteld tot september 2020. Deze gesprekken vinden plaats van september 2020 tot mei 2021 en leveren input voor de Transitievisie Warmte.

Twee van de vier Arnhemse ***Wijken van de Toekomst*** (Hoogkamp en Arnhem-West) behoren tot de categorie van kansrijke wijken. De twee andere Wijken van de Toekomst, Spijkerkwartier en Alteveer Cranevelt, zien wij niet als kansrijk om voor 2030 van het aardgas af te gaan. Deze wijken zijn al wel gestart met een intensieve aanpak als Wijk van de Toekomst. In deze wijken zullen de bewoners doorgaan met werken aan energiebewustwording, besparing (collectief) en het transitie-gereedmaken van de woningen, teneinde tussen 2030 en 2040 van het aardgas af te gaan. De gemeente heeft hier een faciliterende rol. De wijkaanpak met uitsplitsing in twee typen wijken is in onderstaand figuur weergegeven.

Figuur 2: uitwerking wijkaanpak in twee typen wijken

In bijlage 1 is de kaart van Arnhem opgenomen waarop te zien is welke wijken tot welke categorie behoren. Hierbij is het van belang om nogmaals te benadrukken dat dit om een voorlopige indeling gaat. De wijkgerichte aanpak gaat uit van de Trias Energetica (uitgangspunt 1 uit de Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie): overal waar we in gesprek gaan met onze bewoners, zetten we eerst in op energiebesparing door gedragsverandering en investeringen in kleine en grotere maatregelen als isolatie. Energie die niet gebruikt wordt, hoeft immers ook niet opgewekt te worden. We werken hierbij samen met partijen als het Energieloket Midden Gelderland en de Energiebank. Voor de warmtevraag maken we in eerste instantie gebruik van decentrale bronnen met restwarmte, zoals restwarmte van bedrijven (datacenter aan de rand van Plattenburg) of energie uit oppervlaktewater (Vredenburg/Kronenburg) of afvalwater (Elderveld-Noord) en zetten we in op zonnepanelen op daken (uitgangspunt 2). In de kansrijke wijken grijpen we ook de ruimtelijke ontwikkelingen die daar spelen aan als kans. Denk aan de vervanging van het gemaal in Vredenburg, het vervangen van het riool in Elderveld-Noord en de nieuwbouwontwikkelingen in Arnhem-West, waar we onderzoeken of een deel van de bestaande wijk ook op het nieuw aan te leggen warmtenet aangesloten kan worden (uitgangspunt 5).

Participatiekompas voor de wijkaanpak

Samen met bureau STIPO hebben we de 'Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie' vertaald in een werkwijze om met bewoners in de verschillende wijken samen te werken aan de energietransitie. Het ontwikkelde Participatiekompas is opgenomen in bijlage 2 en geeft ons handvatten voor het op maat samenwerken met Arnhemmers in al hun diversiteit. Het uitgangspunt is dat iedereen een aanknopingspunt heeft waar hij op aan kan sluiten om het gesprek over de energietransitie te starten. Het Participatiekompas bestaat uit vier coördinaten:

1. ***Transitietempo***: onderscheid naar de hiervoor toegelichte twee typen wijken (kansrijke wijken en overige wijken);
2. ***Type participatie dat nodig is:*** participatie op projectniveau rondom een lokale bron, participatie op wijk/buurtniveau voor een uitvoeringsplan en participatie om tot een ontzorgingsaanbod te komen;
3. ***Diverse snelheden onder bewoners:*** van innovatoren die vooroplopen, de groep die aanhaakt als het aanbod helder is tot degenen die als laatste aanhaken, volgens de innovatie-adaptatiecurve van Rogers;
4. ***Diverse voorkeurstypen onder bewoners:*** bewoners verschillen van elkaar, bijvoorbeeld in hun interesse voor het onderwerp energietransitie en hun houding richting de overheid, maar ook in hun levensfase en daarmee samenhangend de tijd en energie die ze hebben om te participeren.

Het Participatiekompas helpt ons om per wijk tot een passende participatie-aanpak te komen en om onze werkwijze tussentijds aan te passen op basis van geleerde lessen.

Toolbox energietransitie

Omdat betaalbaarheid, betrouwbaarheid en zekerheid voor de eindgebruiker (uitgangspunt 6) voorop staan, ontwikkelen we een toolbox waarin alle (beleids)instrumenten voor verschillende doelgroepen (huurder, woningeigenaar, bedrijf, instelling of vereniging) zijn opgenomen. Denk aan financiële regelingen als leningen en subsidies, maar ook aan energiecoaches en warmtecamerawandelingen met de buurt. Het communicatieplatform ArnhemAAN geeft de doelgroepen informatie over deze instrumenten en ook in de wijkgesprekken wordt er aandacht aan besteed. Naast het communiceren van de bestaande instrumenten, biedt de toolbox ons zicht op welke nieuwe instrumenten ontwikkeld zouden kunnen worden. In de wijkgesprekken kan ook blijken dat er nieuwe instrumenten nodig zijn. Die vullen we aan waar nodig en mogelijk.

Arnhemse Aanpak Energiearmoede

Daarnaast werken we aan een plan van aanpak voor het bestrijden van energiearmoede, omdat de energietransitie niet mag leiden tot (verdere) energiearmoede en schuldenproblematiek (uitgangspunt 7). Dit plan van aanpak zal in het derde kwartaal van 2020 zoals besproken naar u toekomen.

Vervolg

Tijdens de behandeling van het programmaplan New energy made in Arnhem 2020-2030 op de politieke avond van 4 december 2019 heeft wethouder Bouwkamp toegezegd 1 x per half jaar de raad d.m.v. een informatief gesprek mee te nemen in inhoud en voortgang van het programma. Op weg naar besluitvorming over de Transitievisie Warmte in 2021, organiseren we een aantal informatieve raadsbijeenkomsten.

Hoogachtend,
het college van burgemeester en wethouders van Arnhem,
de secretaris, de burgemeester,

Wijkgerichte energietransitie

versie mei 2020

Arnhem

- Kansrijk aardgasvrij voor 2030
- Kansrijk aardgasvrij voor 2030 (wijk van de toekomst)
- Energie besparen
- Energie besparen (wijk van de toekomst)
- Parken / buitengebied
- Industrieterrein

Arnhem Aan

Participatiekompas

Arnhemse Wijkgerichte Energietransitie

STIPO
maart 2020

Interreg North-West Europe Climate Active Neighbourhoods

GEMEENTE Arnhem

Het Participatiekompas is mede mogelijk gemaakt door financiering
vanuit het Europese Fonds voor de Regionale Ontwikkeling

Interreg
EUROPEAN UNION
North-West Europe
Climate Active
Neighbourhoods
European Regional Development Fund

stipo

GEMEENTE
Arnhem

Maart 2020

STIPO, team voor stedelijke ontwikkeling, werkt aan betere steden.
Samen met de gebruikers richten we ons op: Langdurige kwaliteit ademend met de wensen van de tijd, de ziel van de plek met onderscheidend vermogen waarin mensen willen blijven investeren, gelaagdheid voor meervoudig en divers gebruik voor een eerlijke en inclusieve stad, publieke kwaliteit met de openbare ruimte als plek voor interactie en de plinten als de kapstok van de omgeving, eigenaarschap van de mensen, ondernemers en gebruikers van de plek.

Voor meer informatie www.stipo.nl

Voorwoord

De gemeente Arnhem staat net als elke andere gemeente in Nederland voor een grote opgave: in 2050 willen we klimaatneutraal zijn. Eén van de thema's uit het 'New energy made in Arnhem' (NemiA) programmaplan 2020-2030 is de gebouwde omgeving. Binnen dit thema werkt de gemeente met een wijkgerichte aanpak aan het besparen van energie, het transitie gereed maken (isoleren) van woningen en gebouwen en het aardgasvrij maken van wijken en buurten. De kaders voor deze wijkgerichte aanpak zijn door de gemeenteraad vastgelegd in de 'Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie' (april 2019).

In Arnhem zijn de afgelopen jaren al veel initiatieven voor verduurzaming van de gebouwde omgeving ontstaan vanuit bewoners zelf. Denk aan de vele buurtinitiatieven die een stapje verder zijn geholpen met het Aanjaagfonds, de vier Wijken van de Toekomst, maar ook de stappen die bewoners en bedrijven individueel zetten om hun eigen woning of bedrijfspand te verduurzamen Omdat gemeenten de regierol in de energietransitie hebben gekregen, neemt gemeente Arnhem ook in wijken waar het initiatief niet vanuit bewoners vanzelf ontstaat, het voortouw. Dit doet de gemeente samen met andere stakeholders, zoals woningcorporaties en de netbeheerder, door in gesprek te gaan met bewoners en bedrijven over de opgave van de wijkgerichte energietransitie.

Samen met bureau Stipo heeft gemeente Arnhem het raadskader voor de 'Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie' vertaald in een werkwijze om met bewoners in de verschillende wijken van Arnhem samen te werken aan de energietransitie. Voorliggend participatiekompas is het eindresultaat, dat is opgesteld in nauwe samenwerking met de ambtenaren van het team Wijkgerichte Energietransitie en de Teams Leefomgeving van alle Arnhemse wijken en buurten. De kennis van en ervaring met de diverse bewonersinitiatieven in de Arnhemse wijken hebben hiervoor een goede basis geboden. De kern van de werkwijze wordt beschreven in hoofdstuk 2 waarin het Participatiekompas wordt uitgewerkt. Dit model geeft handvatten om samen en op maat in de wijken aan de slag te gaan.

Inhoudsopgave

Inleiding **5**
1.1 De Arnhemse Aanpak voor de Wijkgerichte Energietransitie 5
1.2 De doelstelling voor de participatie 7
1.3 Participatie Eisen vanuit het Klimaatakkoord 8
1.4 Werkwijze bij het opstellen van de strategie en de uitwerking per wijk 9
1.5 Leeswijzer 9

Het Participatiekompas, voor maatwerk in de wijken **10**
2.1 Coördinaat 1: het Transitie Tempo 12
2.2 Coördinaat 2: het type participatie 16
2.2.1 Projectparticipatie rond een kansrijke bron 16
2.2.2 Participatie om tot een gedragen wijkuitvoeringsplan te komen 17
2.2.3 Participatie om tot het best passende ondersteuningsaanbod voor de woningen te komen 18
2.3 Coördinaat 3: de diverse snelheden in omgaan met verandering 20
2.4 Coördinaat 4: Bewoners naar voorkeursprofiel 23

Samen aan de slag met bewoners **28**
3.1 Heldere uitnodiging en structuur 28
Blijven uitnodigen 29
3.2 Aansluiten bij het dagelijks leven van bewoners 29
Sluit aan bij onderwerpen die WEL belangrijk voor mensen zijn 30
Denk na over tijdstippen, juiste momenten en plekken 31
Help mensen de transitie in stukjes te knippen 32
Zorg voor een natuurlijke doorlopende flow 34
Werk vanuit een vertrouwde afzender 34

Nawoord **35**

Hoofdstuk 1

Inleiding

Arnhem gaat uiterlijk in het jaar 2050 over van fossiele energie naar schone energie. Een belangrijk onderdeel hiervan is het besparen van energie en het uitfaseren van aardgas voor de verwarming van woningen en gebouwen. In het participatiekompas wordt beschreven hoe per wijk de bewoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties worden betrokken bij de wijkgerichte energietransitie.

1.1 De Arnhemse Aanpak voor de Wijkgerichte Energietransitie

Kenmerkend voor de Arnhemse Aanpak is de mantra: We doen het samen, eerlijk en duurzaam en de bewoners spelen daarbij een belangrijke rol. De noodzakelijke energietransitie is een kans om energiearmoede tegen te gaan en innovaties van Arnhemse bedrijven in te zetten. Arnhem streeft naar een goede en tijdige betrokkenheid van inwoners, bedrijven en maatschappelijke partijen. Bij kansen om een collectieve voorziening voor warmteopwekking en -distributie te realiseren doet de gemeente dat bij voorkeur in de vorm van een open publieke voorziening.

In 2021 besluit de raad over de transitievisie warmte. Hierin wijst de raad aan welke buurten of (delen van) wijken vóór 2030 van het aardgas gaan, welke alternatieve warmtebronnen daar kunnen worden toegepast, en welke buurten of (delen van) wijken na 2030 aan de beurt zijn. Om deze transitievisie warmte op te kunnen stellen worden per buurt of wijk de alternatieve warmte-oplossingen inzichtelijk gemaakt en stakeholders, bewoners en wijkinitiatieven betrokken bij de keuzes die moeten worden gemaakt.

De transitievisie warmte wordt vanuit diverse sporen opgezet:

- het economisch-technische spoor met onder meer de bronnen-strategie;
- het spoor met alle cruciale stakeholders;
- het spoor in de buurten of wijken rond de dagelijkse sociaal/maatschappelijke praktijk.

De diverse sporen beïnvloeden elkaar onderling, zodat het maatschappelijk draagvlak en het persoonlijke verhaal van bewoners altijd in zicht is bij de ontwikkeling van de aanpak voor de overstap naar een alternatieve warmtevoorziening in de wijk. Het is binnen dit rijke en zorgvuldige proces dat de transitievisie warmte wordt opgesteld, alsmede de separate uitvoeringsplannen.

Leidende uitgangspunten bij de Arnhemse AANpak (april 2019)

De energietransitie is een complex proces, waarin tal van dilemma's naar boven komen. De gemeenteraad heeft een serie uitgangspunten geformuleerd die als richtlijn geldt bij het maken van de keuzes.

1. De Trias Energetica is leidend; eerst besparen.
2. De meest duurzame oplossing gaat voor. Minder duurzame bronnen zijn tijdelijk en decentrale bronnen hebben de voorkeur.
3. De aanpak is wijkgericht en samen met bewoners en overige gebruikers. Hierbij wordt aangesloten bij andere ontwikkelingen in de wijk.
4. Waar zelforganiserend vermogen onvoldoende ontstaat, neemt de gemeente samen met stedelijke partners het voortouw, maar altijd in verbinding met de bewoners.
5. Ruimtelijke impact is niet te voorkomen. Ruimte wordt eerst gezocht in verhard stedelijk gebied.
6. Betaalbaarheid, betrouwbaarheid en zekerheid voor de eindgebruiker staan voorop.
7. De energietransitie mag niet leiden tot (verdere) energiearmoede en schuldenproblematiek en wordt bij voorkeur ingezet als instrument tegen energiearmoede.

1.2 De doelstelling voor de participatie

Arnhem is zowel een initiatiefrijke stad met veel lokale duurzame energie activiteiten in de diverse buurten als een stad met grote corporatiewijken waar meer sociale problematiek samenkomt. De Arnhemmers in al deze wijken staan heel verschillend in de energietransitie. Sommige mensen vinden het heel erg belangrijk om in actie te komen en het klimaat te verbeteren, anderen staan er onverschillig in, hebben veel eigen zorgen of vinden het bijvoorbeeld vooral aan Den Haag om met oplossingen te komen. Toch zullen al deze mensen, onafhankelijk van hun houding en positie, betrokken moeten worden bij de energietransitie.

Het participatiekompas geeft antwoord op de vraag hoe je de Arnhemmers in al hun diversiteit op maat kunt betrekken. En ook wanneer het verstandig is om te beginnen met het betrekken van mensen. Het uitgangspunt is dat iedereen een haakje heeft waar je op aan kunt sluiten om het gesprek over de transitie te starten. Het is niet de verantwoordelijkheid van de bewoner om uit zichzelf mee te doen en de energietransitie belangrijk te vinden, het is aan de gemeentelijke professionals om het haakje voor gesprek te vinden.

De energietransitie is een traject dat het komende decennium veel aandacht zal blijven vragen. Op dit moment ligt de focus op het ontwikkelen van de gemeentelijke strategie, waaronder de warmtetransitie visie, die de aanpak voor de komende jaren gaat bepalen. Bewoners worden hierbij betrokken, maar veel speelt zich nog vooral op papier af. Hierna volgt de - voor bewoners - wat onzichtbare fase van voorbereidingen en daarna een heel zichtbare en tastbare periode van werk in uitvoering, zowel op straat als in de woningen. Deze afwisseling in nauwe betrokkenheid en minder zichtbare betrokkenheid, daagt uit tot slimme communicatiestrategie en meerdere manieren om bewoners ook betrokken te houden als er even geen nieuws te melden is.

Ook zijn niet alle onderdelen van het proces om tot aardgasvrije wijken te komen voor dezelfde mensen interessant of belangrijk. Sommige bewoners denken graag mee bij de plannen, andere zijn vooral geïnteresseerd in (samen) doen. Met het participatiekompas wordt het proces in stukjes geknipt en mensen steeds in staat gesteld op maat mee te doen. Daarbij wordt ook rekening gehouden met mensen voor wie de transitie te complex is of aandacht vraagt die zij nu in hun leven niet kunnen opbrengen. Participatie houdt in dit geval in dat de werkwijze om ook hun woningen te isoleren en gereed te maken voor de overstap naar een andere warmtebron zo goed mogelijk past bij hun leven, wensen en (financiële) mogelijkheden. De participatie wordt dan meer ingevuld vanuit de methodiek van design thinking waarbij het leven van de bewoner centraal staat en niet zijn of haar bijdrage aan het ontwikkelproces. Er wordt maatwerk geleverd in het (ontzorg) aanbod, zodat iedereen mee kan doen.

Particuliere Woningeigenaren en Huurders

De focus in het participatiekompas ligt op het betrekken van de particuliere woningeigenaren. Zij zullen zelf een stap moeten zetten om hun woning op tijd gereed te maken voor de aansluiting op een andere warmtebron. Dat betekent echter niet dat de huurders niet meegenomen worden in de participatie rond de energietransitie. De woningcorporatie is verantwoordelijk voor een ordentelijk proces met haar huurders voor de aanpassingen van hun woningen. De gemeente heeft echter een belangrijke zorgplicht naar al haar bewoners en kijkt ook naar de kwetsbare huurders, waar energiearmoede dreigt of reeds speelt, die informatie onvoldoende begrijpen of niet zelfredzaam zijn. Daarnaast vindt de gemeente het ook belangrijk dat alle Arnhemmers hun energievraag naar beneden brengen, ook de huurders. Dat betekent onder meer dat de informatiecampagne over de energietransitie zich vanzelfsprekend ook op alle Arnhemmers richt en we wijkgesprekken met de hele stad voeren.

1.3 Participatie Eisen vanuit het Klimaatakkoord

Het Klimaatakkoord stelt vast dat burgerparticipatie bijdraagt aan de bevordering van draagvlak voor de maatregelen uit het klimaatbeleid. Zeker bij de realisatie van de aardgasvrije woningen/wijken, waar beleid reikt tot achter de voordeur van bewoners, is acceptatie en medewerking cruciaal.

Het Klimaatakkoord maakt onderscheid tussen participatie in de beleidsfase enerzijds, waarin de overheid de verantwoordelijkheid heeft voor een goed proces (Regionale Energie Strategie, Transitie Visie Warmte) en anderzijds, de participatie rond concrete projecten die geïnitieerd zijn door bewoners, een lokaal bedrijf of maatschappelijke organisatie. Dit kunnen projecten zijn als lokale windmolens, deelauto's in de wijk of een collectieve warmte oplossing. In dat geval ligt de verantwoordelijkheid vooral bij de initiatiefnemer.

Het Rijk is weinig concreet over de eisen aan de invulling van de participatie bij de ontwikkeling van de RES, Transitie Visie Warmte en de uitvoeringsplannen. Mogelijk verandert dat in de komende jaren als de contouren van de oplossingen beter zichtbaar worden en mogelijkheden ontstaan voor meer 'dwingende' aanpakken. In ieder geval gaat de Omgevingsvisie - die per 2021 van kracht wordt - inspraak mogelijk maken.

Een goed aanknopingspunt voor de Arnhemse aanpak is het streven in het Klimaatakkoord naar een evenwichtige eigendomsverhouding (50%) in de nieuwe energie oplossingen. Er wordt verwacht dat er bewust wordt nagedacht over publiek eigenaarschap, bijvoorbeeld in de vorm van energiebedrijven waarin bewoners, overheden en/of lokale bedrijven participeren, naast de voorzieningen die de grote bestaand bedrijfsleven gaat bieden. Deze lokale publieke ondernemingen zijn meer dan alleen een technische/economische oplossingen, ze dragen ook bij aan de lokale veerkracht, versterken het sociale weefsel en bieden een verdienmodel dat een deel van de opbrengsten weer laat terugvloeien naar de wijk.

Vanuit het Klimaatakkoord zijn aanbevelingen en handreikingen beschikbaar. De handreiking participatie in duurzame energie-projecten biedt een overzicht van wettelijke leidraden en mogelijke instrumenten om participatie vorm te geven, evenals inspiratie uit voorgaande processen. https://www.klimaatakkoord.nl/participatie/handreiking-participatie-duurzame-energie/participatie-in-beleidsfase

1.4 Werkwijze bij het opstellen van de strategie en de uitwerking per wijk

Het participatiekompas en de separate uitwerking per wijk bouwt voort op de ervaringen die reeds zijn opgedaan door het AANjaagteam, de expertise van de diverse ambtelijke professionals in de wijken en de vele onderzoeken die zijn uitgevoerd. Op basis van deskresearch van het bestaand materiaal en aanvullende verklarende interviews zijn wijkprofielen opgesteld. Deze profielen zijn vervolgens in een tweetal werksessies verrijkt en aangescherpt door de teams Leefomgeving en de leden van het ambtelijke energietransitie team. Parallel hieraan is een eerste aanzet tot de overkoepelende strategie opgesteld. Ook deze is getoetst door de beide teams alvorens deze verder is uitgewerkt.

Bronnen:

- Warmteverkenning http://data.overmorgen.nl/arnhem
- Storymaps per buurt
- Betrokkenheidsanalyse Bewoners door Citisens, inclusief verdiepingsanalyse
- De Arnhemse AANpak van de Wijkgerichte Energietransitie
- Wijkinitiatieven ArnhemAAN
- Evaluatie 1 jaar Lijn 2030
- Smart Energy Cities methodiek
- Energiemonitor 2019 HOOM
- Handreiking Participatie in Duurzame Energie, bijlage bij Klimaat Akkoord

1.5 Leeswijzer

Na dit inleidende hoofdstuk waarin de doelstellingen, vereisten en werkwijze kort zijn beschreven wordt in hoofdstuk 2 het Participatiekompas toegelicht. Het Participatiekompas is het instrument waarmee voor iedere wijk de participatie strategie kan worden vastgesteld. Dit hoofdstuk vormt de kern van dit documenten legt de basis voor de verdere uitwerking per wijk in de latere hoofdstukken. Hoofdstuk 3 biedt vervolgens praktische tips voor de projectmanager Participatie bij de organisatie van de participatie in zijn of haar wijken.
In de bijlage zijn ter inspiratie verschillende instrumenten opgenomen die mogelijk van nut kunnen zijn bij het ontwikkelen van een passend aanbod in de wijk.

Het participatiekompas wordt vergezeld door een eerste voorlopige uitwerking per wijk, uitgaande van de verdeling in kansrijke wijken, wijken van de toekomst en de overige wijken. Op basis van deze aanzet kan de projectmanager participatie de aanpak per wijk verder uitwerken.
Dit is een apart document, getiteld ‘Op maat aan de slag in de Arnhemse Wijken’.

Hoofdstuk 2

Het Participatiekompas, voor maatwerk in de wijken

Het participatiekompas voor heel Arnhem is een veelomvattend geheel: een heel scala aan wijken, doelgroepen, mogelijke energieoplossingen, tijdspaden en zo verder. Iedere wijk heeft haar eigen buurtjes, couleur locale, wijkvraagstukken, bewonersorganisaties en sociale dynamiek. Om zo goed mogelijk recht te doen aan deze diversiteit en er voor te zorgen dat in alle wijken de bewoners op maat worden meegenomen in de energietransitie is het Participatiekompas ontwikkeld.

Het Participatiekompas kent vier coördinaten die de participatie aanpak en inzet van specifieke tools per wijk bepalen:

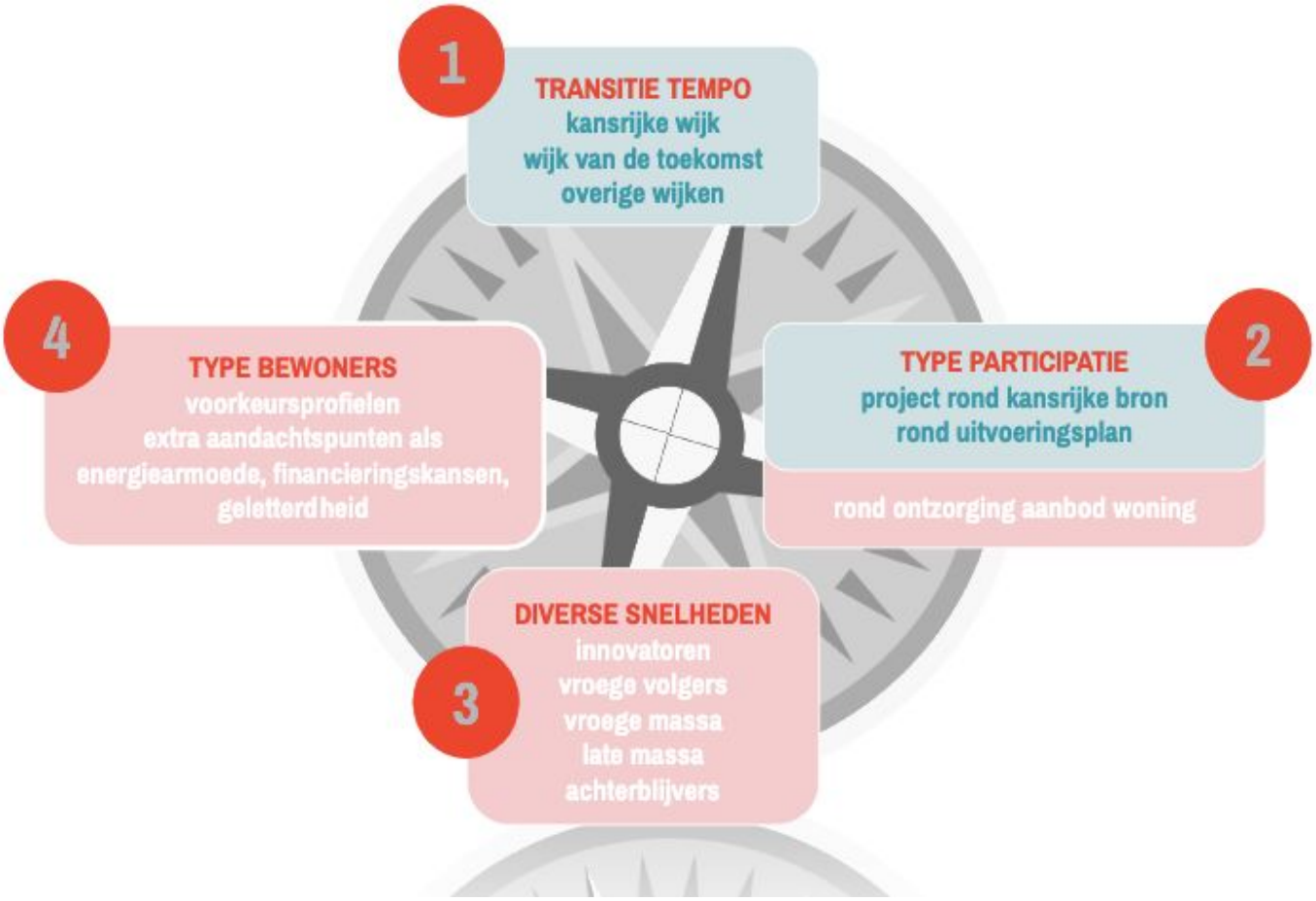
1. **Het transitie tempo**: onderscheid naar drie typen wijken, de wijken met kansen om te versnellen rond een bron, wijken van de toekomst en de overige wijken die allemaal vast aan de slag gaan met bewustwording, energie besparen, isoleren en andere zogenaamde no-regret maatregelen.
2. **Het type participatie dat nodig is**: projectparticipatie rond een kansrijke bron in de wijk, participatie bij de ontwikkeling van het uitvoeringsplan voor een buurt of (delen van de) wijk en de participatie om tot het best passende aanbod te komen om bewoners te ontzorgen bij het aardgas ready maken van hun woning (inmeten, offertes, aannemer, financiering, tijdelijk opslag spullen, tijdelijke woning ect).
3. **De diverse snelheden onder bewoners**: van innovatoren die voorop lopen, de massa die aanhaakt als het aanbod helder is tot degenen die als laatste aanhaken, volgens de innovatie-adaptatie curve van Rogers.
4. **De diverse voorkeurstypen onder bewoners**: kritische vernieuwers, stadse nomaden, eigengereide digitalen, honkvaste buurtbewoners, geïnformeerde gezinsdrukte, gevestigde beïnvloeders, zorgzame senioren en zelfbewuste aanpakkers, volgens het Citisens model.

Het is duidelijk dat een kansrijke wijk, met vooral hoogopgeleide bewoners met veel vertrouwen in overheid en eigen kunnen een andere strategie vraagt dan een kansrijke wijk met dezelfde opgave maar een heel ander type bewoners. De aanpak is weer anders als de wijk vooralsnog nog niet van het aardgas af zal gaan, maar de bewoners wel bewust moeten worden van de veranderingen die er ook in hun woning nodig zijn. Naast de verschillen zijn er ook overeenkomsten dwars door de wijken heen. De overeenkomsten bieden ook voeding voor de ontwikkeling van nieuwe instrumenten en tools.

Het Participatiekompas stelt de projectmanager Participatie is staat om per wijk te bepalen wat er nodig is en steeds weer opnieuw zijn of haar koers te bepalen. De eerste strategische lijn voor 2020-2021 voor de diverse wijken is uitgewerkt in het begeleidende document ‘Op maat aan de slag in de Arnhemse Wijken’.

Het Participatiekompas: zet je koers uit in de wijk!

- Wat is nu, op dit moment, het participatie vraagstuk?
- Waar staat de wijk per coördinaat?
- Wat biedt de Arnhemse Toolbox dat ik kan inzetten?
- En met welke bewoners, ondernemers en organisaties kan ik samenwerken?

Arnhemse Toolbox Energietransitie

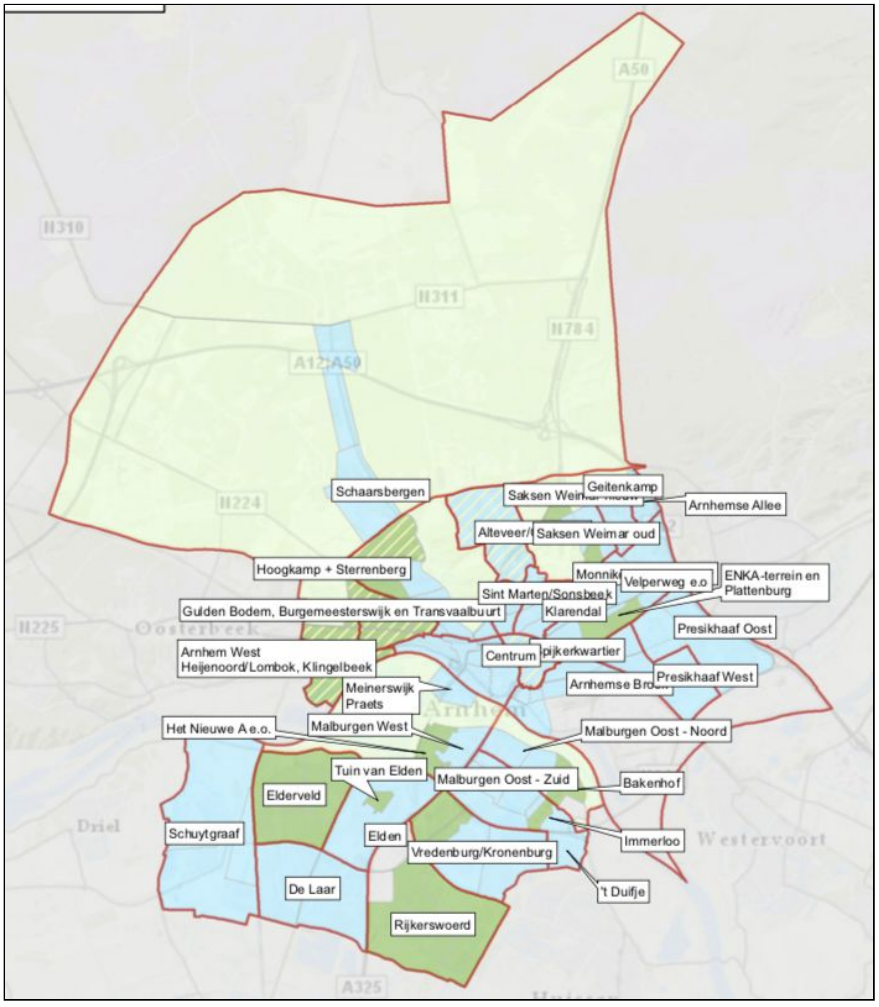
De gemeente biedt een uitgebreide toolbox met instrumenten die variëren van online informatiebronnen en fysieke vraagbaken in de wijk zoals Lijn 2030 , adviesmogelijkheden voor bewoners via bijv. een woonwensen coach of de 10x10 coaches voor mensen met een migratieachtergrond, juridische aanpassingen zoals het vereenvoudigen van vergunningen en financiële ondersteuning via onder meer de energiebespaarlening.

2.1 Coördinaat 1: het Transitie Tempo

Binnen Arnhem zijn drie typen wijken onderscheiden op basis van een analyse van de status van het vastgoed, de technische haalbaarheid, de sociale en technische meekoppelkansen, aannemelijke warmte opties en een spreiding in diversiteit van de wijken om optimaal te kunnen leren.

- *Kansrijke wijken voor 2030 aardgasvrij*: wijken of buurten binnen wijken die op dit moment het meest kansrijk zijn om voor 2030 op een andere warmtebron over te stappen, ofwel vanwege de aanwezigheid van een decentrale bron of de goede staat van het vastgoed.
- *Wijken van de Toekomst*: wijken, die niet onder de kansrijke wijken vallen, maar waar vanuit het Wijken van de Toekomst-programma reeds veel initiatief onder bewoners is gestart, van onderzoek naar alternatieve bronnen tot bewustwordingscampagnes. Deze worden echter niet allemaal kansrijk geacht om voor 2030 van het aardgas af te gaan.
- *Overige wijken:* wijken die allemaal vast aan de slag gaan met bewustwording, energie besparen, isoleren en andere zogenaamde no-regret maatregelen. De gemeente voert met al deze wijken een gesprek over de energietransitie. Onder 'overige wijken' vallen ook de buurten binnen de 'kansrijke wijken' die niet mee kunnen doen aan de kansen rond de bron. Deze wijken worden vooralsnog niet kansrijk geacht om voor 2030 van het aardgas af te gaan.

Deze verdeling is geen idee-fixe. Als op enig moment duidelijk wordt dat versnelling niet mogelijk is, of er zich juist in andere wijken een kans voordoet kan er op -of afgeschaald worden in inzet in de wijk.

Kansrijke wijken voor aardgasvrij in 2030

In de kansrijke wijken wordt in 2020 en 2021 onderzocht of deze wijk voor 2030 van het aardgas af zou kunnen. Er zijn twee soorten kansrijke wijken. Het eerste type kansrijke wijk kent een reële kans op de ontwikkeling en haalbare exploitatie van een decentrale warmtebron in de wijk. Deze bron hoeft niet beschikbaar te zijn voor de hele wijk. Vaak zal er dan ook sprake zijn van een kansrijk project voor een of meerdere buurten binnen de wijk, terwijl de rest van de wijk zich bij de 'overige wijken' schaart en zich via de campagnes en ondersteuning vanuit ArnhemAAN en ELMG klaarmaakt voor de transitie.

- Vredenburg/Kronenburg: Lokaal warmtenet (MT) met thermische energie uit oppervlaktewater;
- Plattenburg: Lokaal warmtenet (MT) met restwarmte van het datacenter op het Akzo terrein;
- Hoogkamp: Lokaal warmtenet (MT) met warmte vanaf een thermisch zonneveld;
- Elderveld: Lokaal warmtenet (LT/MT) met thermische energie uit afvalwater (RWZI);
- Arnhem West: Diverse kansen op een lokaal warmtenet /LT/MT/HT), waaronder herontwikkelingsproject de Hes (bodemwarmte) en de herontwikkeling van Het Dorp;
- Malburgen Oost (Immerloo): warmtenet/stadswarmte van Vattenfall (corporatie traject).

Er wordt een werkgroep ingesteld waarin bewoners zijn vertegenwoordigd om tot een goede aanpak van het project te komen. Per wijk wordt gekeken wie allemaal een plek in de werkgroep dienen te krijgen om tot een goede afspiegeling van de voor het project relevante bewoners te komen. Zie hiervoor de uitwerking per wijk.

De andere kansrijke wijken zijn recente nieuwbouwwijken waar de woningen al op label A tot A+++ zitten of met relatief weinig inzet aangepast kunnen worden naar Label A. In deze wijken wordt ingezet op een overstap naar all electric, individueel of collectief.

Het gaat om de wijken:

- Malburgen Oost-noord: De Bakenhof/Stadseiland
- Malburgen West: Het Nieuwe A
- Rijkerswoerd
- Monnikenhuizen: Saksen Weimar
- Monnikenhuizen: Nieuw Monnikenhuizen
- Elden: Tuin van Elden

In deze wijken hoeft geen alternatieve bron te worden ontwikkeld. Echter, duurzame opwekking van elektriciteit is wel een belangrijk thema. En er zal wel een afweging worden gemaakt of het verstandig is om te werken met collectieve warmtepompen of juist dit per woning individueel of groepjes woningen op te lossen. Daarnaast zullen alle bewoners aan de slag moeten om de laatste stap te zetten om de woning gereed te maken voor de overstap. Mogelijk kunnen er onderdelen uit de diverse wijken samen genomen worden, omdat het steeds om dezelfde vraagstukken gaat. Daarnaast ligt het

voor de hand dat er samenwerking mogelijk is in betrekken van leveranciers of organiseren van vraagbundeling.

Wijken van de Toekomst

Het programma Wijken van de Toekomst richt zich op één van de hoofdthema's van de energietransitie in de gebouwde omgeving: de stapsgewijze afkoppeling van het aardgas van de Gelderse wijken én de opbouw van een nieuwe basis voor warmtevoorziening. Het programma maakt onderdeel uit van het Gelders Energieakkoord en is reeds in 2016 gestart. Een Wijk van de Toekomst richt zich zowel op de aardgasvrij opgave, als op duurzaam vervoer en aanpassingen rond klimaatadaptatie en is dus breder georiënteerd dan alleen de energietransitie. De activiteiten van de initiatieven in deze wijken worden ondersteund vanuit de provinciale subsidie Wijk van de Toekomst met cofinanciering van de gemeente. Daarnaast zijn AANjagers, met middelen uit het AANjaagfonds, ingezet om de bewonersinitiatieven te ondersteunen. In principe zijn er vier Wijken van de Toekomst in Arnhem. De wijken Arnhem West en Hoogkamp zijn echter ook aangewezen als kansrijke wijken. Rest de wijken:

- Alteveer - Cranevelt / Duurzaam Craneveer
- Spijkerkwartier / Spijkerenergie

Om het initiatief in deze wijken recht te doen is er voor gekozen deze twee Wijken van de Toekomst apart te benoemen in het participatiekompas. De bestaande trekkers in de wijken, de bewonersinitiatieven Duurzaam Craneveer en Spijkerenergie, zijn door de gemeente ook aangewezen als belangrijke partner in de ontwikkeling van de uitvoeringsplannen. Daarnaast zijn ze een cruciale partner in de uitvoering van de bewustwordingsactiviteiten in de wijken.

De Arnhemse Wijken van de Toekomst worden op dit moment begeleid door de procesbegeleiders vanuit het programma Wijken van de Toekomst. Voor het vervolg is het belangrijk dat er heldere afspraken komen waarin duidelijk vermeldt staat welke rol en verantwoordelijkheid de bewonersinitiatieven Duurzaam Craneveer en Spijkerenergie hebben in de begeleiding van de ontwikkeling van de uitvoeringsplannen, de bewustwordingsactiviteiten en waar van toepassing, de lopende onderzoeken rond decentrale bronnen. Daarbij is het ook belangrijk dat helder is hoe zij samen met de gemeente de andere bewoners in de wijk gaan betrekken. Per wijk moet worden bezien welke rol gevraagd kan worden en men bereid is te nemen. Zie hiervoor ook de uitwerking per wijk.

Overige wijken

In de overige wijken worden mensen bewust gemaakt van de energietransitie: wat is de aanpak van de gemeente, wat gaat er in hun wijk gebeuren, wat kunnen ze zelf nu al doen om hun energievraag te verminderen en hoe kunnen ze hun woning gereed gaan maken voor de overstap naar een andere energiebron. Deze wijken hebben een ander tijdspad dan de kansrijke wijken, zij zullen nog niet voor 2030 van het aardgas afgaan.

Het wijkgesprek

In al deze wijken vindt een wijkgesprek met de wijkbewoners plaats, waarin wordt uitgelegd hoe de Arnhemse aanpak er uit ziet de komende jaren, hoe bewoners zich kunnen informeren en zelf aan de slag kunnen gaan en wordt opgehaald wat bewoners bezighoudt, waar ze zich zorgen over maken of wat ze van de gemeente of andere partijen verwachten.

Dit gesprek wordt georganiseerd in samenwerking met de logische partners in de wijk. Denk aan de woningcorporaties, het duurzaamheidsinitiatief en de wijkvereniging.

In de nadere uitwerking van de wijken in hoofdstuk 6 is onderscheid gemaakt tussen wijken met vooral koop of huur en zijn de wijken die in voorgestelde aanpak op elkaar lijken geclusterd. Dit geeft de volgende clustering:

overige wijken met vooral koopwoningen

- Elden en De Laar;
- Schaarsbergen, Burgemeesterswijk, Gulden Bodem en Velperweg e.o.;
- St. Marten, Sonsbeekkwartier en Transvaalbuurt;
- Monnikenhuizen en Presikhaaf Oost.

overige wijken met vooral huurwoningen (corporatie bezit en vrije sector huur)

- Klarendal, Arnhemse Broek, Presikhaaf West, Malburgen Oost-noord en Malburgen West;
- Geitenkamp en Malburgen Oost-zuid;
- Centrum.

2.2 Coördinaat 2: het type participatie

In de wijken spelen verschillende vraagstukken rond de energietransitie. Deze vragen allemaal hun eigen participatie aanpak. Soms is het belangrijk alle bewoners in de wijk te betrekken, en soms is het vooral belangrijk om alleen de bewoners die het betreft goed aan tafel te hebben zitten. Soms wil je samen met bewoners co-creëren en soms gaat er er meer om goed te luisteren, dit goed te vertalen en dat weer goed terug te geven. De complexiteit van de transitie zorgt ervoor dat in de wijk vaak meerdere zaken tegelijkertijd spelen: met een initiatiefrijke groep bewoners worden de kansen rond een bron verkend, de hele wijk wordt daarnaast betrokken bij de ontwikkeling van het wijkuitvoeringsplan en mogelijk loopt er ook nog een traject met een woningcorporatie rond de renovatie en verduurzaming van een flat. Als projectmanager Participatie, en als WET team, is het belangrijk om al deze trajecten goed te onderscheiden en te voorzien van eigen participatie aanpakken. Daarbij bezie je ook steeds waar deze trajecten elkaar onderling beïnvloeden, versterken of tegenwerken.

In het participatiekompas worden daarom drie soorten participatie onderscheiden. Bij het bepalen van de koers voor de buurt of (delen van de) wijk bepaal je welke soort(en) participatie nodig is.

2.2.1 Projectparticipatie rond een kansrijke bron

In sommige gevallen is er een specifieke kans om een mogelijke warmtebron te ontwikkelen en neemt de gemeente het voortouw met stakeholders of is er een initiatief genomen door de bewoners om zelf tot een alternatieve warmtebron te komen. Om deze alternatieve bron rendabel te kunnen exploiteren is in veel gevallen een minimaal aantal afnemers nodig. Dat kunnen bewoners en/of bedrijven en maatschappelijke organisaties zijn. De participatie is in deze gevallen gericht op:

- Het zo goed mogelijk uit te voeren van het project zelf. Zijn alle stakeholders goed betrokken, kan iedereen die relevant is zijn mening uiten, is er ruimte om in de uitvoering een rol te nemen?
- Benutten van de kans, door het werven van het benodigd aantal bewoners die warmte van de bron gaan afnemen. Hoeveel bewoners zijn er minimaal nodig? Wanneer is het aanbod (de prijs, de aanpassingen in de woning etc.) van dien aard dat zij mee willen doen? Wat houdt mensen tegen?

Projectparticipatie speelt in de kansrijke wijken en in de Wijken van de Toekomst.

<u>kansrijke wijk</u>
Verantwoordelijk voor de participatie: de gemeente.
Mogelijke vorm: op te richten projectwerkgroep waarin een afvaardiging van bewoners, gemeente, en andere logische betrokkenen (ontwikkelaar, corporatie, netbeheerder, technische partij, mogelijk bewonersinitiatief) vertegenwoordigd zijn.

Wijken van de Toekomst
Verantwoordelijk voor de participatie: het bewonersinitiatief (heldere afspraken vastleggen) met op de achtergrond de gemeente als partner
Mogelijke vorm: het bewonersinitiatief waarin diverse bewoners zijn verenigd, aangevuld met momenten waarop de gemeente en andere logische betrokkenen aanschuiven (andere bewonersorganisaties in de wijk, ontwikkelaar, corporatie, netbeheerder, technische partij).

2.2.2 Participatie om tot een gedragen wijkuitvoeringsplan te komen

Voor alle wijken moet - op termijn - een uitvoeringsplan worden ontwikkeld. In dit plan staat tenminste vermeldt wat de bron voor de wijk gaat worden, wat de tijdsfasering is en wie welke rol heeft in het proces daar naartoe.

Het rijk is weinig specifiek over de uitwerking. Belangrijk is dat bewoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties worden betrokken bij het opstellen ervan. En dat het plan acht jaar voordat de wijk van het aardgas afgaat gereed is. Voor Arnhem betekent dit het volgende:

- Voor de wijken die daadwerkelijk voor 2030 van het aardgas afgaan moet in 2022 het uitvoeringsplan gereed zijn. Het plan moet uitwijzen of, hoe en onder welke voorwaarden dit haalbaar is. Alle bewoners in de wijk moeten betrokken worden of de oprechte kans hebben om mee te praten bij het opstellen van het uitvoeringsplan.
- In het projectplan Wijken van de Toekomst uit het Gelders Energieakkoord is opgenomen dat de bewonersinitiatieven het voortouw nemen in de ontwikkeling van het uitvoeringsplan. De betreffende wijken van de toekomst zijn geen kansrijke wijk, de horizon is hier 2040 of mogelijk zelfs 2050.
- De overige wijken hoeven voorlopig nog geen uitvoeringsplan te hebben. Voor deze wijken zijn de bestaande warmteverkenning en de gemeentebrede transitievisie warmte (in de maak) voorlopig voldoende.

kansrijke wijk
Verantwoordelijk voor de participatie: de gemeente.
Mogelijke vorm: het uitvoeringsplan zelf wordt ontwikkeld door de partners in de projectwerkgroep van de wijk waarin de gemeente, bewonersorganisatie en andere partners zijn verenigd. De kansen rond de mogelijke warmtebron voor de wijk zijn het vertrekpunt voor het plan.
In een serie bewonersbijeenkomsten worden steeds onderdelen van het plan besproken en/of getoetst bij de bewoners van de wijk.[1] Om er zeker van te zijn dat er een brede vertegenwoordiging van de bewoners is kan ervoor gekozen worden aanvullend een klankbordgroep (twee bewoners per flat, buurt) in te stellen. Dit is vooral belangrijk in wijken waar mensen niet snel uit zichzelf naar een bijeenkomst komen, of de verschillen tussen de diverse buurten in de wijk heel groot zijn.

[1] Zie het Hoofdstuk Samen aan de Slag voor tips om zoveel mogelijk mensen in de wijk te bereiken.

Wijken van de Toekomst
Verantwoordelijk voor de participatie: het bewonersinitiatief en de gemeente trekken hier samen op. Er worden specifieke afspraken gemaakt waarin de verantwoordelijkheden over en weer duidelijk zijn. De gemeente kan de rol van de eerste verantwoordelijke op zich nemen, of andersom het buurtinitiatief. Dit is afhankelijk van de wensen van het initiatief.
Mogelijke vorm: het uitvoeringsplan wordt ontwikkeld binnen de structuur van het bewonersinitiatief waarin diverse energieke bewoners zijn verenigd, aangevuld met momenten waarop de gemeente en andere logische betrokkenen aanschuiven (andere bewonersorganisaties in de wijk, ontwikkelaar, corporatie, netbeheerder, technische partij).
Ook hier kan het verstandig zijn een klankbordgroep in te stellen. De coördinatie hiervan ligt bij de gemeente.

2.2.3 Participatie om tot het best passende ondersteuningsaanbod voor de woningen te komen

Bijna alle bewoners in de Arnhem zullen aanpassingen aan hun woningen moeten (laten) doen. Het is belangrijk dat hiervoor een goed ondersteuningsaanbod wordt geboden. Zo'n aanbod kan bestaan uit een advies voor de benodigde aanpassingen, een voorselectie van betrouwbare bouwpartijen en leveranciers, juridische ondersteuning rond de aanvraag van vergunningen, financiële ondersteuning middels leningen of bijvoorbeeld een woonabonnement en praktische hulp, zoals het aanbrengen van eenvoudige isolatiematerialen voor kierdichting. Veel van de onderdelen voor het aanbod zijn reeds opgenomen in de Toolbox Energietransitie. Andere zullen de komende jaren nog worden ontwikkeld, ofwel door bewoners zelf, ofwel door ondernemers, gemeente of een samenwerking daar tussen.

Wat voor ondersteuningsaanbod er nodig is is afhankelijk van de bewoners in de wijk en het benodigde type aanpassingen aan hun woning. Bewonersinitiatieven die zelf met een plan voor hun wijk zijn gekomen, zoals in Hoogkamp, zullen mogelijk zelf zo'n aanbod ontwikkelen. De projectmanager Participatie heeft in dit geval een faciliterende rol en koppelt de initiatiefnemers aan de verschillende instrumenten in de Toolbox Energietransitie.

In de wijken met veel corporatiebezit en gespikkeld bezit is een ander type ondersteuningsaanbod nodig. Vaak zal het de vraag zijn of hier wel uitgebreide participatietrajecten moeten worden opgezet om tot een visie voor de wijk te komen. Mensen kunnen het lastig vinden om dit soort complexe trajecten te overzien, worden in beslag genomen door zorgen in het eigen leven, en beschikken niet over voldoende zelfstartend vermogen en financiële armslag om zelfstandig hun woningen gereed te maken over de overstap. De bewoners moeten netjes meegenomen worden in de aanpak voor hun wijk en de ruimte krijgen hun mening te geven. Maar belangrijker in deze wijken is dat de bewoners ontzorgd worden en vooral geholpen worden met het nemen van concrete stappen. Hier ligt een grote verantwoordelijkheid voor de gemeente om de mensen op maat te ondersteunen.

De participatie neemt in dit geval meer de vorm aan van co-creatie en is er op gericht om tot een passend ondersteuningsaanbod en werkwijze te komen. Aan de hand van visuele werkvormen met veel fotobeelden en tekeningen worden inzichten opgehaald, belangrijke belemmeringen in kaart

gebracht en randvoorwaarden genoteerd die bewoners inbrengen. De projectmanager Participatie vertaalt deze naar een uitvraag voor het benodigde aanbod door professionele partijen en de gemeente. En wellicht naar aanvullende sociale activiteiten in de wijk, waarin bewoners of maatschappelijke organisaties (elkaar) helpen.

Door samen te ontwerpen, waarin het leven van de bewoner centraal staat en inzicht wordt verkregen in de ambities en obstakels die een bewoner heeft te overwinnen (ook wel service design genoemd) is het mogelijk het aanbod en campagnemateriaal zo goed mogelijk te laten aansluiten op de taal, aanpak en diensten die de bewoner passen. Denk bijvoorbeeld aan een oudere dame die zich vooral zorgen maakt over de volgestouwde zolder die leeg moet worden geruimd voor de isolatie van het dak, of het Hindoestaanse gezin dat misschien wel twee zonneboilers nodig heeft omdat ze drie keer per dag willen douchen om rein aan tafel te kunnen gaan.

Deze wijze van participatie is vooral van belang in de wijken met veel corporatiebezit of gespikkeld bezit: zoals Vredenburg/Kronenburg, Malburgen, Presikhaaf, Geitenkamp. En is onafhankelijk van het onderscheid kansrijke wijk, wijk van de toekomst of overige wijk. In al deze wijken moet voor de (in meer of mindere mate) kwetsbare bewoners een ondersteuningsaanbod worden ontwikkeld. In het derde kwartaal van 2020 is het plan Energiearmoede gereed dat een belangrijk onderdeel van het aanbod zal zijn.

Dit ondersteuningsaanbod wordt logischerwijze onderdeel van de groeiende Toolbox Energietransitie.

2.3 Coördinaat 3: de diverse snelheden in omgaan met verandering

Een belangrijke zorg die bij veel politici en ambtenaren leeft is de ervaring dat niet alle bewoners uit zichzelf naar informatiebijeenkomsten komen en aan de slag gaan met hun woningen. Zij komen in hun werk bewoners tegen die totaal geen interesse hebben voor het thema energietransitie of ronduit negatief zijn over het onderwerp. Er zijn twee manieren om hier vanuit het participatiekompas op in te spelen:

- Erkennen dat er onderscheid bij mensen is in hun omgang met nieuwe innovaties (wat de energietransitie feitelijk is) zoals in deze paragraaf wordt beschreven en gericht sturen op wie je in welke fase van de ontwikkeling betrekt (en dus ook mensen voorlopig nog even laten - die komen straks wel).
- Erkennen dat mensen allemaal heel verschillende behoeften, voorkeuren en ambities hebben zoals in de paragraaf 2.4. aan de hand van het Citisens model wordt uitgewerkt en daar actief op inspelen met de soorten activiteiten, communicatieboodschappen en ondersteuningsaanbod.

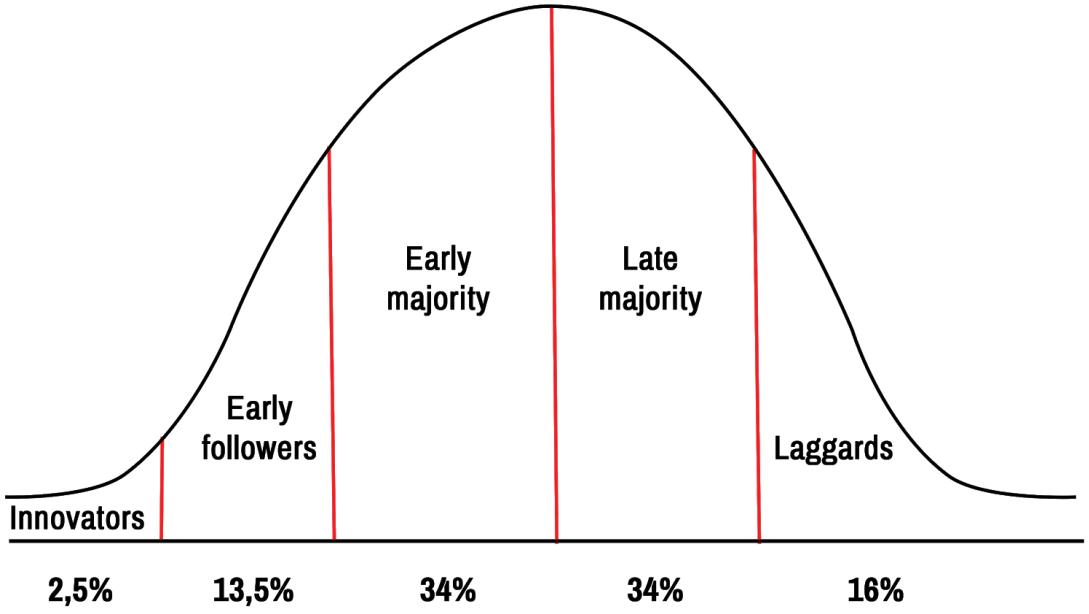
100% slagingskans?
In beide gevallen blijft gelden: participatie garandeert geen 100% slagingskans. Daar is het ook niet voor bedoeld. Participatie gaat erover dat mensen het recht hebben om nauw betrokken te worden bij de veranderingen die overheidswege worden ingezet en zich in hun leven afspelen. En het recht het met deze veranderingen eventueel ook volstrekt oneens te zijn. Bij participatie krijgen de mensen de kans om zich te informeren, actief mee te praten, zelf vorm te geven en mogelijk ook zelf (met andere bewoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties) de uitvoering op te pakken.

Bij de energietransitie moet iedereen uiteindelijk van het aardgas af. Dat kun je niet met een participatieproces regelen. Je kunt de groep mensen die begrijpt dat het noodzakelijk en onvermijdelijk is wel veel groter maken en ook kun je ervoor zorgen dat de overstap naar een andere warmtebron zo makkelijk mogelijk is voor een zo groot mogelijk aantal (hele diverse) mensen of anders gesteld, zoveel mogelijk onnodig leed voorkomen. Echter, er zal wetgeving aan te pas moeten komen om echt iedereen over te laten stappen. Zolang het een vrije keus is, kun je ook nee zeggen tenslotte.

De verwachting is dat er snel aanvullend instrumentarium zal komen om gemeenten te ondersteunen om ook de groep die niet uit zichzelf wil of kan meedoen over te laten stappen. De afweging tussen het publieke belang, het collectieve belang van een groep en het belang van de individu wordt dan een spannende.

Bewoners volgens de innovatie adoptie curve

Vanuit onderzoek naar innovatie is bekend dat de adoptie van nieuwe producten en diensten via een vast stramien verloopt.[2] Als deze curve vertaald[3] wordt naar de energietransitie dan ziet dat er als volgt uit:

2,5% innovatieven: in de energietransitie zijn het vaak drie à vier bewoners, die in een buurt de koppen bij elkaar steken. Mensen die graag het wiel uitvinden en uit een enorme persoonlijke drive op zoek gaan naar nieuwe oplossingen.

13,5% vroege volgers: de eerste groep bewoners, die enthousiast mee gaat doen met de innovatoren, wil wel wat uitproberen en is trendgevoelig. Mensen die niet van *scratch* willen beginnen, maar wel graag meedoen vanaf het prille begin.

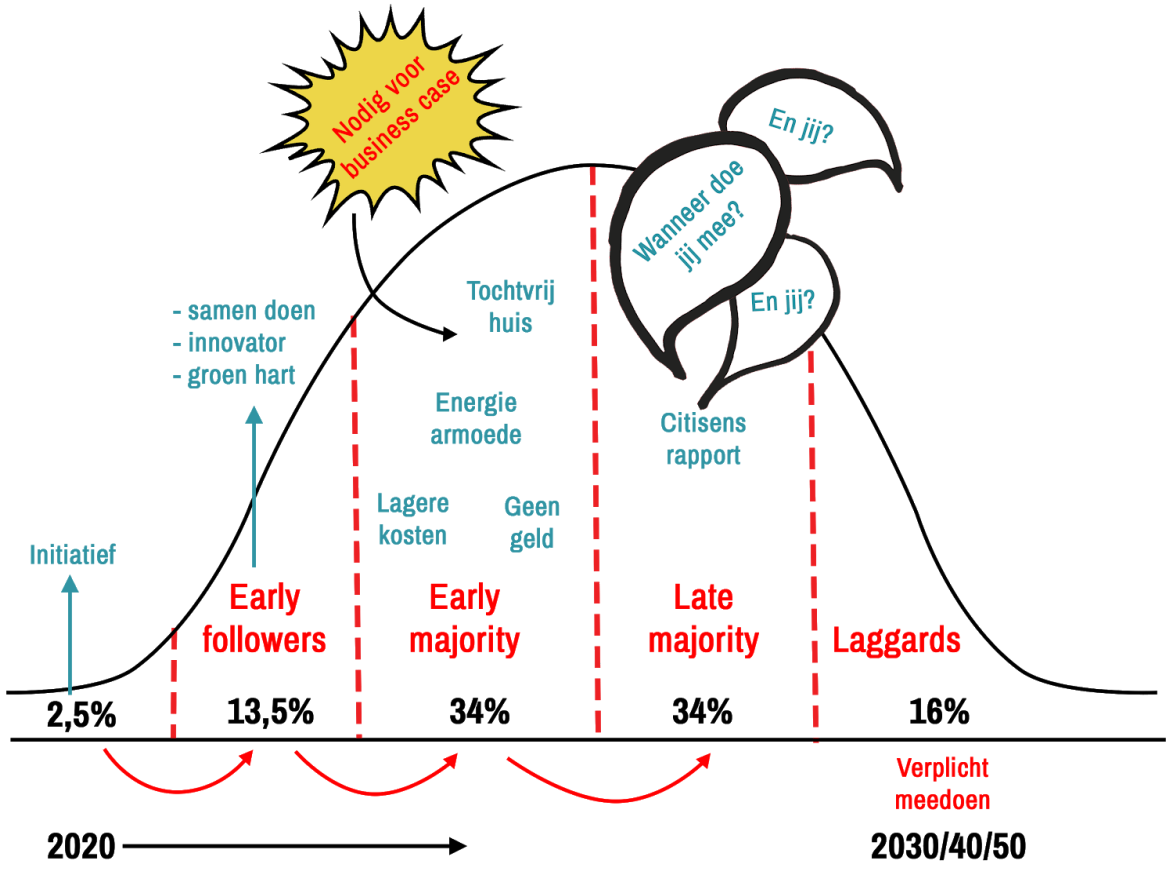
34% vroege meerderheid: de groep die aan de slag gaat als het aanbod of de aanpak in de wijk bekendheid heeft gekregen. Hier begint de markt zijn werk te doen. Een kleine groep mensen laat zien dat het kan, wat vertrouwen geeft dat het werkt. Mensen zijn nieuwsgierig, wellicht trots en doen graag mee met de succesvolle nieuwe aanpak in hun wijk.

34% late meerderheid: de groep mensen die instapt als het proces helemaal rond is, gemeengoed is geworden en eigenlijk moeten ze nu ook wel mee. Er is op dit moment dus geen sprake meer van een vernieuwing: het is helder wat er moet gebeuren, wat de oplossing is en de meeste andere mensen zijn al lang bezig met de verduurzamingsmaatregelen.

[2] Het innovatie en adoptiemodel van Rogers
[3] Werkwijze uit het Smart Energy Cities model

16% achterblijvers: de groep bewoners die afwacht en normaal pas instapt als de innovatie in de uitverkoopschappen ligt (achterhaald is). In het geval van de energietransitie zullen voor deze groep waarschijnlijk dwingende maatregelen nodig zijn.

Vanuit dit model kan ook de tijdslijn voor de participatie in de energietransitie gevolgd worden. Het begint met het bijeenbrengen van een eerste groep innovatieven, die het leuk vinden om te starten en van daaruit wordt de groep betrokkenen steeds groter. Dit is een volgordelijk proces. Vaak is er veel politieke of ambtelijke onrust omdat bepaalde groepen niet bereikt worden. Het is belangrijk dat de projectmanager Participatie zijn of haar uiterste best doet om alle mensen erbij te betrekken, maar wel op het juiste moment. Het is niet zinvol om 'achterblijvers' al vanaf het prille begin te betrekken, zij zullen niet in iets onduidelijks stappen.

Dus,

- met *innovatieven*, zoals we die in Arnhem kennen vanuit de Wijken van de Toekomst en het Aanjaagfonds, verken je het vraagstuk van de wijk, heb je het over technische zaken, duik je in de complexe materie. Laat hen aansluiten bij het strategische stakeholder overleg. En ga met hen de energie in de wijk aanwakkeren. Maar realiseer je, vanuit hun passie zijn het soms slechte verbinders. De empathie voor bewoners zonder groen innovatief hart is niet groot.

- Met de *eerste volgers* ga je de stap naar 'gewone mensen taal' maken. Zij hebben meer aansluiting bij andere bewoners en snappen beter wat bij hen speelt, wat ze belangrijk vinden. Deze groep kan het aanbod voor de wijk met de gemeente en andere stakeholders ontwikkelen.

- Met de *vroege meerderheid* ga je het aanbod als eerste testen en verbeteren. Zij tekenen in op de campagne, om allerlei redenen, en snappen dat het nog in ontwikkeling is. Ze vinden het leuk om samen met elkaar dit te doen.

- De *late meerderheid* krijgt relatief de minste aandacht. Het aanbod is rond, het is duidelijk wat er moet gebeuren en waar mensen moeten zijn. Zij kunnen met de reguliere aanbieders, financieringsmogelijkheden en ondersteuning vanuit de Toolbox Energietransitie aan de slag. Tenzij het vanuit de collectieve oplossing nodig is dat ze meedoen, dan zul je actief campagne moeten voeren om hen te stimuleren. Gaan ze dan niet mee, dan vallen ze in de volgende groep.

- De *achterblijvers* vragen wel aandacht. Wat is de reden dat ze niet aanhaken? Afhankelijk van het gekozen aanpak voor de wijk zullen ze of al op korte termijn moeten (bij een collectieve oplossing) of tot 2050 kunnen wachten. Tegen die tijd heeft het Rijk instrumentarium of wetgeving gereed voor deze groep. Echter, je wilt voorkomen dat er schrijnende redenen zijn of in de tijd gaan ontstaan (zoals stijging energieprijzen).

2.4 Coördinaat 4: Bewoners naar voorkeursprofiel

De tweede manier om recht te doen aan de diversiteit onder bewoners is door rekening te houden met de diverse voorkeursstijlen van mensen. Onderzoeksbureau Citisens heeft voor Arnhem de diverse wijken in kaart gebracht (zie het schema op de volgende pagina).

De voorkeursstijlen zijn een geabstraheerde werkelijkheid. Niemand valt voor 100% binnen een van de kleuren. Echter, voor het maken van een eerste ontwerp voor de aanpak voor de wijk geven de profielen veel inzicht. Vooral ook om te weten wat zeker niet de juiste aanpak gaat zijn!

De verfijning vindt plaats in de praktijk, wanneer de lessen en ervaringen uit de eerste bijeenkomst, informatiemarkt of 'buren-helpen-buren-isoleren' dag worden vertaald naar de aanpak voor het volgende moment of het ontwerp van de communicatie materialen. De profielen geven geen specifiek zicht op de grote groep mensen met een migratieachtergrond in 1e, 2e of 3e generatie, of er mensen met schuldenproblematiek zijn, of hoe belangrijk een bepaald groen park wordt gevonden of hoe graag men samen een buurtbedrijf zou willen starten. Voor deze verfijningslag haalt de projectmanager Participatie informatie op bij de teams leefomgeving, de sociale wijkteams, de bewonersorganisaties,

de culturele of migrantenorganisaties en de vele andere partners die helpen het beeld van de buurtjes in de wijk verder in te kleuren. Met hen, maar ook met de expertise binnen de gemeente rond de aanpak van energiearmoede, ondersteunen van lokaal initiatief, en andere programma's wordt de aanpak en de bijpassende activiteiten steeds verder bepaald.

De door het bureau Citisens gehanteerde doelgroepen

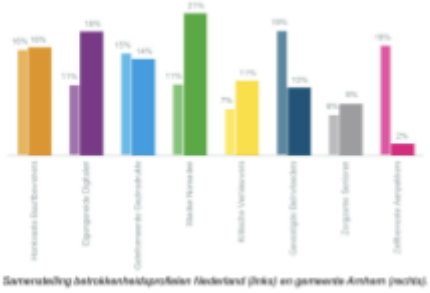
Arnhem volgens Citisens

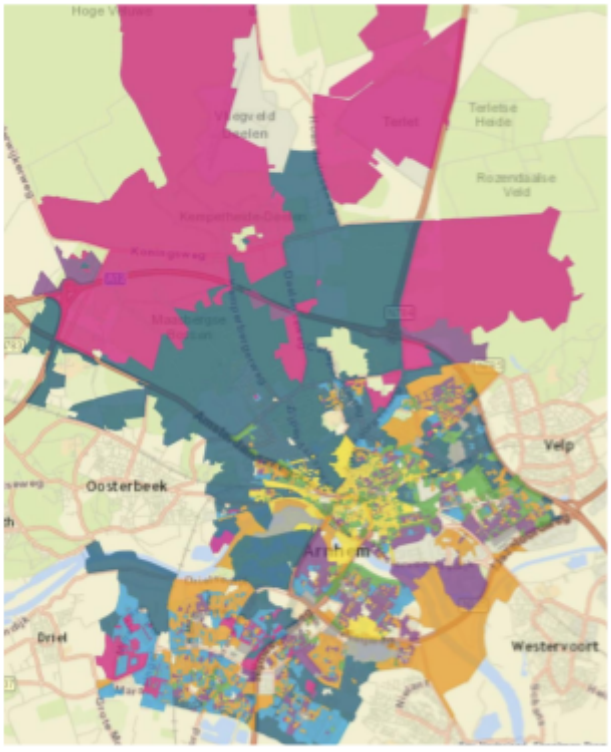
Zichtbaar wordt dat de wijken met veel huurwoningen vooral Honkvaste Buurtbewoners en Eigengereide Digitalen kennen. Deze mensen hebben het minste vertrouwen in de overheid, in zichzelf, hebben weinig budget en zijn ook niet bezig met de energietransitie. De wijken met vooral particulier eigendom en veelal oudere grote woningen zoals de omgeving van de Burgemeesterswijk en Klingelbeek zijn ook zeer homogeen: de Gevestigde Beïnvloeders. Deze groep heeft juist veel vertrouwen in zichzelf, in de overheid en ook budget en organisatievermogen om aan de slag te gaan.

Arnhem volgens Citisens verdeling

Arnhem onderscheidt zich ten opzichte van het gemiddelde in Nederland door:

- *oververtegenwoordiging Eigengereide Digitalen, Stadse Nomaden en Kritische Vernieuwers*
- *een ondervertegenwoordiging aan Gevestigde Beïnvloeders en Zelfbewuste Aanpakkers.*

In de nieuwbouwwijken in Arnhem Zuid leven veel mensen uit de groep Geïnformeerde Gezinsdrukte, gecombineerd vaak met Honkvaste Buurtbewoners. Deze beide groepen zijn vooral gericht op lokale vraagstukken: overlast, speelplekken, de school van de kinderen. Ze *doen* liever, dan dat ze *meepraten*. Het centrum daarentegen wordt gedomineerd door Kritische Vernieuwers. Ook dat zijn echte doeners, die meteen ook zelf initiatief nemen. Ze zitten daarnaast ook wel graag aan tafel bij gesprekken over de visie voor die wijk.

In voormalig corporatiewijken, waar veel herstructurering plaats heeft gevonden wonen vaak kleine groepjes Stadse Nomaden naast de bekende huurdersprofielen Honkvaste Buurtbewoners en Eigengereide Digitalen. Daarmee kan een combinatie ontstaan van mensen met totaal verschillende leefwerelden die elkaar slecht begrijpen. Tegelijk zijn Stadse Nomaden ook vaak wel enthousiast te maken voor kleine overzichtelijke buurtprojecten.

Wat vertellen deze profielen?

Het is belangrijk te beseffen dat al deze mensen moeten worden meegenomen in de overstap naar andere energiebronnen: ook de mensen die (om allerlei legitieme redenen) totaal niet bezig zijn met dit thema en er zelfs een aversie of angst voor hebben. De profielen helpen proactief in te spelen op te verwachten weerstanden, ruimte te creëren voor ongenoegen of positieve ideeën en naast de bewoners te gaan staan.

Bij iedere bewoner is een aanknopingspunt te vinden om het gesprek aan te gaan. De profielen laten zien wat 'ingangen' zijn om een gesprek te starten. Dat kan een onderwerp zijn dat hoog op de irritatie-lijst staat, een kanaal als een gewaardeerde buurtactiviteit waar je makkelijk op aan kan sluiten, of het optrekken met de vrijwilligersclub die in de buurt hoog aangeschreven staat. Maar ook juist onderwerpen in het persoonlijke leven van de bewoners, waar de energietransitie mogelijk een antwoord op kan bieden. Denk aan hoge energierekeningen door verouderde apparatuur en te weinig besef van de impact van gedrag op de energierekening. En aan gebrek aan comfort bij slecht geïsoleerde woningen, zeker bij mensen met een slechte gezondheid. Waar het omgaat is dat mensen merken dat ze worden gezien, dat er begrip is voor wat er speelt (in de wijk of hun leven), dat onderschreven wordt dat waarschijnlijk niemand zit te wachten op al deze rompslomp en kosten en… dat we het toch samen gaan doen! Dus hoe doen we het nu op een manier die bij jou / jullie past?

Daarnaast geven de profielen informatie weg die nuttig is voor de organisatie van activiteiten of het inrichten van het participatieproces. Zo is duidelijk dat de Geïnformeerde Gezinsdrukte te druk is en dat dit deels komt doordat ze kinderen hebben. De schaarse vrije tijd besteden ze dan liever niet aan inspraakavonden. Wat nu als er een activiteit wordt georganiseerd waarmee de ouders zich kunnen informeren en op snelle manier input kunnen geven, terwijl de kinderen zich vermaken met spelletjes of grappige weetjes over energie?

Bij sommige bewoners, vooral onder delen van de Honkvaste Buurtbewoners, speelt zoveel andere problematiek dat zij eigenlijk niet lastig gevallen moeten worden met de complexiteit van de transitie. Hier is het belangrijk dat de aanpak en het aanbod zo goed mogelijk passen bij wat ze nodig hebben, belangrijk vinden en aankunnen. De participatie is er hier op gericht deze inzichten op te doen. Daarvoor hoeven de mensen niet naar bijeenkomsten te komen, maar gaat de projectmanager Participatie zelf naar de mensen toe (thuis interviews, tijdens koffieochtenden of klaverjas avonden in het buurthuis, of sociale activiteiten die je zelf in de straat of portiek organiseert), betrekt deze professionals uit het sociale domein erbij en verdiept hij of zij zich zo goed mogelijk in wat een passend ondersteuningsaanbod zou kunnen zijn voor de benodigde aanpassingen in de woningen.

Aandacht voor senioren

Het betrokkenheidsprofiel **Zorgzame Senioren** is een lastig profiel, omdat de leeftijd doorloopt van de groep van 65 tot 75 die vaak nog zeer actief is en de mensen daarboven, die deels in een verzorgingsflat wonen of in corporatiebezit. Dit betrokkenheidsprofiel vinden we in meer of mindere mate verspreid over bijna alle overige wijken. De groep ouderen uit dit profiel laat zeer weinig van zich horen richting de gemeente of woningbouw. Hun betrokkenheid beperkt zich tot de eigen sociale kring. Een kwart van hen is actief in sociale activiteiten in de buurt.

De jonge (tot 75) senioren 'kleuren' vaak mee met de andere betrokkenheidsprofielen in de wijk, zoals de honkvaste buurtbewoner of de gevestigde beïnvloeder. Hen kom je ook tegen in de lokale duurzaamheidsinitiatieven en op de bewonersavonden.

In de leeftijdsgroepen daarboven wordt het lastiger. Ze zien vaak weinig nut in investeren in het energiezuinig maken van hun woning, niet zelden met het idee 'het zal mijn tijd wel duren'. En dat is begrijpelijk. Tegelijk is het helder dat de gehanteerde afschrijvingstermijn op duurzame investeringen (30 jaar) voor hen niet aantrekkelijk is. Daarnaast, voor mensen van boven de 75 jaar is het niet mogelijk om een (duurzame) lening af te sluiten. Dit is een belangrijk aandachtspunt bij de inzet van passend (financieel) instrumentarium in de wijken.

Bij particulier bezit is het vaak beter om in te spelen op de mutatiemomenten, wanneer de oudere bewoners naar een andere woning gaan en nieuwe jonge mensen met nog een hele wooncarrière voor zich de verouderde woning intrekken en grondig gaan opknappen.

Goed om voor deze groep senioren rust te creëren, en het duidelijk aan te geven als ze nog niets aan woning hoeven te doen.

Veel oudere senioren wonen ook in woningen van woningcorporaties of in zorginstellingen. In dat geval zal de instelling de aanpassing aan de woning verzorgen.

Wat wel belangrijk kan zijn, voor alle senioren, is het verlagen van hun energierekening. Senioren stoken vaak wat hoger, zijn meer thuis en hebben het ook regelmatig eerder koud. Wat zijn mogelijkheden om het comfort van je huis te verhogen en de rekening te verlagen? Bij het ontwerpen van nieuwe aanbod voor de Toolbox Energietransitie is het belangrijk goed aan te sluiten bij wat voor hen belangrijk is en te zorgen voor herkenning.

Een eerste uitwerking van de koers voor de diverse Arnhemse wijken is uitgewerkt in een aparte bijlage bij deze strategie. In het hoofdstuk volgen verschillende praktische tips gegeven die de projectmanager Participatie helpen, na bepaling van de juiste koers voor de betreffende wijk voor een gegeven periode, het proces goed in te richten.

Hoofdstuk 3

Samen aan de slag met bewoners

Concrete participatie aanbevelingen om in de praktijk mee te werken

3.1 Heldere uitnodiging en structuur

In het transitieproces is het belangrijk zowel mensen in beweging te brengen als rust te creëren. Niet iedereen hoeft meteen aan de slag en niet alles hoeft morgen. In de communicatie in de wijken zijn de volgende punten belangrijk om mee te nemen:

- Schets het grote plaatje voor heel Arnhem en laat zien hoe de wijk daarin past.
- Biedt een tijdslijn voor de wijk en benoem de verschillende stappen: energie besparen, uitvoeringsplan maken, woningen aardgasvrij ready maken, dan pas overstappen op andere bron.
- Geef per stap aan hoe de bewoners daarin betrokken worden: we doen het samen, eerlijk, duurzaam en met de wijk. U kunt meedenken en praten in een bewonersinitiatief of via de wijkraad, of meedoen via activiteiten en uiteindelijk bent u zelf degene die besluit over de aanpassingen in de woning. Ben daarnaast eerlijk over besluiten die een collectief karakter hebben en wellicht dwingend worden op termijn. Bewoners zijn niet gek, en willen weten wat ze te wachten staat.
- Ben ook duidelijk in wat bewoners wel en niet hoeven te doen. Als er nog geen urgentie is, zeg dat dan. Maar biedt altijd handelingsperspectief: dit kunt u al wel doen, daar is informatie te vinden.
- Laat zien hoe de gemeente haar verantwoordelijkheid als regisseur neemt en voor haar bewoners klaar staat met ondersteuning, informatie en concrete diensten.

In elk wijkgesprek, waarin de wethouder zoveel mogelijk aanwezig is, kunnen boodschappen worden meegenomen. Daarnaast is het verstandig de boodschap te vertalen naar mooie aantrekkelijke visuele middelen (infographic, animatie) die bewoners helpen de complexiteit te overzien en op vertrouwde plekken steeds te raadplegen zijn en een vaste plek in de communicatie hebben.

Stills uit animatie van gemeente Hilversum over de wijkaanpak in de wijk Hilversumse Meent

Een animatie kan bijvoorbeeld ook op het informatiescherm in het buurthuis of gezondheidscentrum worden afgespeeld of op de wijkwebsite. Zorg sowieso dat alle informatie te benaderen is vanuit de kanalen die bewoners gebruiken en verwacht niet dat bewoners zelf naar de daarvoor in het leven geroepen gemeentelijke website gaan: ben daar waar bewoners zijn.

Blijven uitnodigen

Het is aantrekkelijk als er een goed georganiseerde groep bewoners in een wijk aanwezig is, die als gesprekspartner kan dienen. Echter, zorg ervoor dat alle bewoners in de wijk zich steeds uitgenodigd voelen om mee te praten en actief te worden. Niet alleen aan het begin van het wijktraject, maar ook de komende jaren.

Veel initiatiefrijke bewoners met de juiste ingangen naar de gemeente kunnen andere bewoners ook een gevoel van uitsluiting geven en leiden tot afwenden en gebrek aan betrokkenheid. Voer als projectmanager Participatie het gesprek hierover met de georganiseerde bewoners en help hen een open deur te houden. Het gebeurt maar al te vaak dat er frustratie aan beide zijden ontstaat: niemand wil met ons meedoen vs. wij mogen niet meedoen, zij bepalen alles.

3.2 Aansluiten bij het dagelijks leven van bewoners

De meeste bewoners hebben niet gevraagd om de transitie naar alternatieve energiebronnen. Tegelijkertijd, het raakt wel iedereen. Het is daarom van groot belang dat de participatieaanpak aansluit bij het leven van de bewoners in elk van de wijken. Dat betekent een aanpak die aansluit bij de wijk, maar vooral ook bij de bewoners. Voor bewoners in bijvoorbeeld Geitenkamp en Immerloo betekent dit ontzorgen, in Hoogkamp wordt gezamenlijk gezocht naar een oplossing en in Saksen-Weimar zullen bewoners vooral geïnformeerd moeten worden, zodat ze op een voor hen passend moment individueel aan de slag kunnen gaan.

Hoe kun je goed aansluiten bij de behoeften van bewoners, bij hun levenspad en hun dagelijkse wegen. Dit kan heel concreet en praktisch zijn: via welke kanalen kunnen we bewoners aanspreken? Op welke plekken komen we ze tegen? Wanneer hebben ze tijd? Inzichten in huishoudenssamenstelling, inkomen, type woningen en de betrokkenheidsprofielen van Citisens zijn van groot belang voor het beantwoorden van deze vragen.

Bovendien zijn er enkele richtlijnen die ertoe bijdragen dat het gesprek voor bewoners een logisch karakter krijgt en je de kans op ontvankelijkheid voor het onderwerp vergroot:

- sluit aan bij onderwerpen die WEL belangrijk voor mensen zijn;
- denk na over tijdstippen, juiste momenten en plekken;
- help mensen de transitie in stukjes te knippen;
- zorg voor een natuurlijke doorlopende flow;
- werk vanuit een vertrouwde afzender.

Hieronder werken we deze punten kort met voorbeelden uit.

Sluit aan bij onderwerpen die WEL belangrijk voor mensen zijn

Energietransitie mag als begrip misschien niet op interesse rekenen, maar het onderwerp biedt tal van koppelkansen die wel passen bij vraagstukken uit het persoonlijke leven. Denk aan kostenbesparing, betere gezondheid, een warme woning zonder tocht en koude vloeren, kansen om buurtbewoners te ontmoeten. En in de wijk kunnen vragen spelen rond te weinig groen, te weinig cohesie, gebrek aan veerkracht om zelf problemen met elkaar op te lossen.

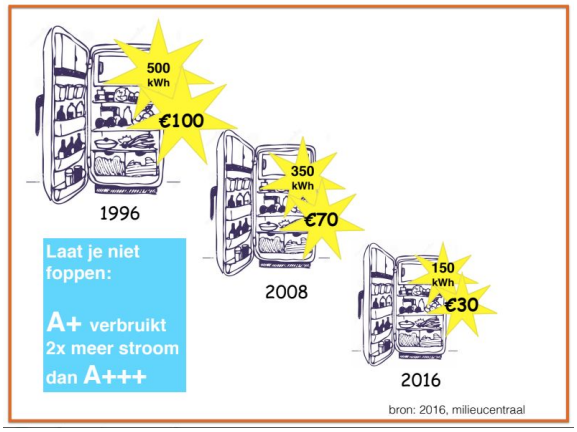
Kortom: leg niet het energievraagstuk bij bewoners neer, maar laat de kansen die de transitie hen ook biedt op een begrijpelijke manier landen.

Hoe start je?
Huisbezoeken bieden de kans bewoners te spreken in hun eigen vertrouwde omgeving. Het is een op een contact in plaats van in een grote groep. Veel mensen voelen zich dan veiliger en praten makkelijker. Bovendien biedt zo'n bezoek inzichten die je alleen maar op kunt doen als je in iemands huis komt. Ga mee met een bekend gezicht in de wijk. Het gesprek zal vaak gaan over andere zaken die de realiteit bepalen: armoede, schuldenproblematiek, ziekte, werkloosheid. Biedt een luisterend oor en bouw aan vertrouwen.

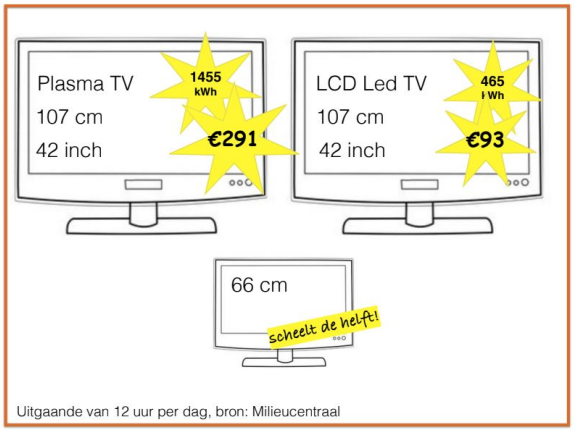
Vertaal wat je hoort en zorg voor herkenning 'hé dat gaat over mij!'
Kijk goed om je heen, luister naar de opmerkingen van bewoners en vertaal die terug naar communicatieboodschappen bij bijeenkomsten. Laat hun opmerkingen terugkomen in je verhaal, maak er posters van en hang ze tegen de wanden, vertaal het naar een quiz of toneelstuk.

Denk na over tijdstippen, juiste momenten en plekken

Het moet niet ingewikkeld zijn om op de hoogte te blijven of mee te doen aan een activiteit.

Deel uitnodigingen uit op praktische locaties zoals het winkelcentrum om de hoek, de basisschool, kerk of moskee en zoek ouderen op in het zorgcentrum.

Denk aan tijdstippen. Doorgaans is het niet handig bijeenkomsten te organiseren tijdens reguliere werktijden, tenzij je in een wijk met veel gepensioneerden actief bent of juist huismoeders wilt benaderen. En in een wijk met veel kinderen zoals Rijkerswoerd organiseer je geen activiteit op zaterdagmorgen wanneer de helft van de ouders langs het sportveld staat. Vaak is het verstandig om aan te sluiten bij reeds bestaande evenementen, zo maak je de drempel om aan te sluiten minder hoog. Dat hoeven niet perse wijkactiviteiten zijn, denk ook de Rotary avonden of de samen eet-avonden in het buurthuis.

Denk aan de vorm. In een gezinswijk waar ouders vreselijk druk zijn is het slim om wat leuks voor de kinderen te organiseren als de ouders naar de informatiebijeenkomst gaan. In een multiculturele wijk kan het slim zijn om bijeenkomsten en informatie te verzorgen in een andere taal of samen met iemand uit de gemeenschap zelf. En bij ouderen stuur je uitnodigingen in een groter lettertype.

Help mensen de transitie in stukjes te knippen

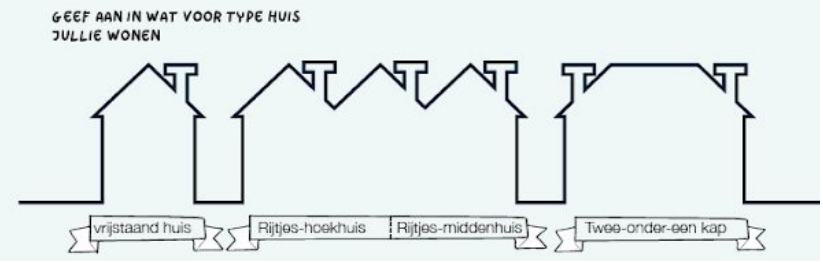
De energietransitie gaat over veel verschillende dingen en is zo groot dat het verlammend kan werken. Er zijn goede voorbeelden van simpele tools die mensen inzicht geven en alles wat er moet gebeuren opknippen in behapbare stappen, zodat mensen meer vertrouwen krijgen in hun eigen kunnen.

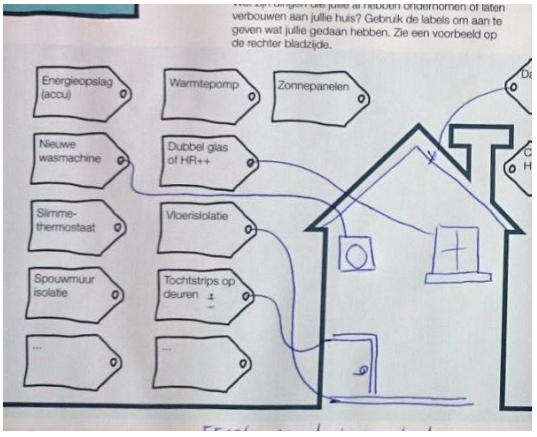
Invulboekje energiegebruik en ritme van je huis
Veel mensen hebben weinig inzicht in hun energiegebruik en realiseren zich niet welke apparaten allemaal energie verbruiken, hoe vaak ze die eigenlijk gebruiken en hoeveel dat voor hun energierekening betekent. De TV kan achteloos de hele dag aanstaan, maar als het een groot plasma scherm is dan kost dat stiekem een hoop geld.

Smart Energy Cities ontwikkelde een invulboekje waarmee bewoners enkele dagen voor een gepland interview mee aan de slag gaan. Het is visueel aantrekkelijk vormgegeven en helpt mensen aan de hand van leuk geformuleerde vragen zich voor te bereiden op een energiegesprek. Er wordt gevraagd naar huishoudenssamenstelling, aanpassingen in huis en hoe beslissingen tot stand komen. Ook bevat het boekje een quiz die de kennis van bewoners test. Het boekje helpt bewoners te begrijpen waar de energietransitie over gaat en wat het voor hen betekent. Het is een mooie basis voor een gesprek en helpt om snel te verdiepen en onverwachte inzichten op te halen.

Het is belangrijk om het boekje af te stemmen op het type bewoners dat ermee moet worden bereikt. Voor de gemeente Apeldoorn ontwikkelde Ideate een speels boekje dat een stapje verder gaat dan het invulboekje zoals gemaakt door Smart Energy Cities. Naast invulopdrachten wordt informatie verstrekt op maat. Zo kunnen mensen ontdekken in welk bewonersprofiel ze passen en worden enkele no-regret maatregelen op een rijtje gezet. Dit boekje bevat tevens een opdracht die bewoners laat nadenken over het ritme van hun huis, zo worden mensen bewust gemaakt van de vele momenten op een dag waarop ze gebruik maken van energie.

Het kan ook stimulerend zijn om bewoners hun ingevulde boekje mee te laten nemen naar een gezamenlijke activiteit, zo worden mensen uitgenodigd in gesprek te gaan over overeenkomsten en verschillen tussen elkaars energiegebruik.

Werkboek aardgasvrij

Voor een type bewoners dat kapitaalkrachtig is en overweegt nu of in de toekomst een renovatie aan de woning te verrichten stelde Smart Energy Cities een werkboek samen. Middels zeven stappen wordt de bewoner geholpen de routekaart uit te stippelen met het oog op het energiezuinig maken van de woning. Met gebruik van concrete vragen en tijdslijnen wordt ingezet op slimme en natuurlijke momenten in het leven van de bewoner, zoals een voorziene verbouwing.

Energiemaatregelen om mee te nemen

Beschrijf welke zaken u in één keer goed kan/wilt meenemen in de verbouwing

O Isolatie muren, vloer, dak, ramen/deuren	
O Kierdichting	
O Warmteafgifte	

		nooit	<2 jr	2-5 jr	5-10 jr	>10 jr
1	Hoelang wilt u hier nog blijven wonen?		*	*		
2	Heeft u plannen voor gezinsuitbreiding?					
3	Liggen er interne verhuizingen of de aan-pak van (kinder)kamers in het verschiet?					

Er wordt een tijdlijn geboden tot na 2040, zo wordt bewoners duidelijk gemaakt dat het niet allemaal nu hoeft te gebeuren. Het biedt inzicht in het feit dat de route naar een energiezuinige woning in stapjes kan. Het werkboek komt in een map die verder toelichtingen bevat, waarnaar op verschillende plekken in het werkboek wordt verwezen. Deze tool biedt kennis en inzicht op een toegankelijke manier en is daarom geschikt voor de woningeigenaar die met een duwtje in de rug zelf aan de slag gaat.

Informatiemarkt

Een informatiemarkt is een vrijblijvende en informele werkvorm waar bewoners gericht langs kraampjes en tafels kunnen lopen. Plaats panelen met centrale boodschappen en zorg voor iemand die het gesprek aangaat met bewoners: zo wordt voor de bewoner duidelijk wat er gaande is. Opmerkingen van bewoners worden serieus opgevangen door ze op te schrijven op een groot vel papier. Het is duidelijk dat de opmerking is gehoord, is begrepen en serieus wordt genomen. Het

organiseren van een marktje kan met enige regelmaat, waarbij vaste onderdelen een plek hebben maar ook wisselende partijen aan kunnen sluiten.

Het fijne aan het organiseren van een marktje is dat er voor ieder wat wils is. Wel is het daarbij van belang dat alle partijen dezelfde boodschap uitdragen, anders ontstaat er verwarring.

Maar, deze werkvorm is niet voor elk type bewoners passend, bij groepen waar veel botsende belangen spelen of er wantrouwen richting de gemeente heerst kan het verstandiger zijn om stevige gespreksleiding te organiseren.

Zorg voor een natuurlijke doorlopende flow

Een veel voorkomend probleem in participatieprocessen is dat het gemeentelijke proces leidend wordt voor de communicatiemomenten. Pas als de gemeente weer iets te vertellen heeft wordt er iets georganiseerd. Geen nieuws, is dus geen contact. Voor bewoners is het politiek/ambtelijke traject in veel gevallen totaal niet interessant of relevant. Zij zijn met elkaar allerlei zaken aan het organiseren in de wijk en de gemeente is daar als partner bij betrokken.

- Richt het participatieproces in de wijk zo in dat het aansluit op de verwachtingen en logica van bewoners.
- Zorg dat de uitkomsten van de ene bijeenkomst weer terugkomen in een volgend moment.
- Maak een ketting van bijeenkomsten, posters, kleine activiteiten, nieuwsbrieven, wijkacties en zorg voor heldere consolidatie momenten waarop alles weer even bijeen komt.

Werk vanuit een vertrouwde afzender

Kies een afzender voor de uitnodigingen die past bij de genodigden. Soms is dat de wethouder, of de afdeling energietransitie van de gemeente, maar vaker ook zegt dat mensen niets en hebben ze liever een vertrouwde naam, zoals de ambtenaar van Team Leefomgeving of een betrokken bewonersorganisatie. De insteek moet steeds zijn: welke afzender resoneert het beste bij de bewoners die je wilt bereiken? En niet, wat is de structuur die de gemeente intern hanteert.

Hoofdstuk 4

Nawoord

Dit participatiekompas heeft ten doel het energietransitie team, en meer specifiek, de project managers participatie, voor de lange termijn te begeleiden in het opstellen van een aanpak, deze te evalueren en weer aan te passen voor de volgende fase van de transitie.

Met het participatiekompas heeft de project manager participatie een instrument in handen dat hem of haar in staat stelt steeds opnieuw te bepalen wat het participatie vraagstuk op dat moment is en hoe hij of zij daar een aanpak op kan ontwikkelen.

Daarnaast hebben we diverse praktische tips willen meegeven die we zelf in eigen praktijk hebben opgedaan en die helpen om die aanpak handen en voeten te geven.

De energietransitie is een zeer complex proces. Recht willen doen aan alle diverse bewoners met hun wensen en verwachtingen, angsten en onzekerheden, begrijpelijke onkunde of juist diepgaande expertise is een goede en noodzakelijke ambitie. We zullen ten slotte deze transitie met elkaar moeten klaren.

Wij, vanuit STIPO, hopen met dit participatiekompas een bijdrage te hebben geleverd in het ontwarren van de kluwen aan diversiteit, tijdspaden, doelstellingen en schaalgroottes en een strategische werkwijze te hebben opgeleverd om steeds opnieuw kaf van het koren te kunnen scheiden en een helder pad vooruit te kunnen bepalen.

Minouche Besters
Charlot Schans
Nienke Sluimer
STIPO Team voor Stedelijke Ontwikkeling

Aan de gemeenteraad

Datum : 18 februari 2020
Zaaknummer : 441491
Contactpersoon : Hans van Ammers
Telefoonnummer : 026 3774431

Onderwerp: Deelname gemeente aan twee Europese subsidieprojecten gericht op het verminderen van energiearmoede

Geachte voorzitter en leden,

Wij stellen u voor kennis te nemen van ons besluit van 18 februari 2020 om bij honorering van twee Europese subsidieprojecten de gemeentelijke bijdrage van € 305.000,- te financieren uit het Klimaatfonds. Met de deelname aan deze projecten halen we budget en kennis binnen om Arnhemmers die een groot deel van hun lage besteedbare inkomen kwijt zijn aan energiekosten, te helpen om hun energierekening te verlagen.

Inleiding
Zowel in de door u in april 2019 vastgestelde 'Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie' als in het op 29 januari jl. vastgestelde Arnhemse programma 'New Energy Made in Arnhem 2020-2030' is nadrukkelijk oog voor Arnhemmers die moeite hebben hun energierekening te betalen. Dit zijn inwoners die een groot deel van hun lage besteedbare inkomen kwijt zijn aan energiekosten. Mede omdat de verwachting is dat de gasprijs de komende jaren fors zal gaan stijgen en dat we willen dat de energietransitie voor iedere Arnhem haalbaar en betaalbaar is, is het risico groot dat deze inwoners een steeds groter deel van hun besteedbaar inkomen aan vooral het verwarmen van hun woning kwijt zullen zijn. Wij zetten daarom actief in op het ondersteunen van inwoners bij het isoleren van de woningen en het overschakelen naar duurzame energiebronnen. Wij zien in de deelname van de gemeente aan twee nieuwe Europese subsidieprojecten een manier om hieraan deels invulling te geven. De benodigde gemeentelijke bijdrage wordt uit het Klimaatfonds gefinancierd. Dit voorjaar horen we of de subsidieaanvragen ook daadwerkelijk worden toegekend.

Deelname van de gemeente aan twee Europese subsidieaanvragen
We hebben als gemeente de mogelijkheid deel te nemen aan twee Europese subsidieprojecten binnen het Interreg programma Noordwest-Europa (NWE): het project CAN-CAP en het project HEET. Beide Europese samenwerkingsprojecten richten zich op het verminderen van energiearmoede en dragen dus bij aan de haalbaarheid en betaalbaarheid van de doelstellingen van het energieprogramma. Binnen deze twee projecten ligt de focus in eerste instantie op huurders en woningeigenaren met een laag inkomen.

De projectaanvraag genaamd CAN-CAP gaat voort op het eind vorig jaar afgeronde EU-project Climate Active Neighbourhoods (kortweg CAN) en met name de positieve ervaringen die in Plymouth (VK) en Brest (F) zijn opgedaan in het verlagen van de energierekening van inwoners van achterstandswijken. Binnen CAN-CAP willen we 100 huurders van sociale huurwoningen gaan helpen hun energierekening te verlagen door het geven van advies en door in hun woningen kleine energiemaatregelen te installeren zoals bijvoorbeeld tochtstrips en LEDlampen. Als het project wordt toegekend gaan we daarin nauw samenwerken met onze woningcorporaties waarvan de woningen zijn.
In het project zijn nog 4 partners betrokken uit Frankrijk, Duitsland, België en het Verenigd Koninkrijk. Bij honorering zal het project ruim anderhalf jaar gaan lopen.

De tweede aanvraag voor Europese subsidie is voor het project genaamd HEET, waarbij de afkorting staat voor 'Homeowner Empowerment in the Energy Transition'. HEET richt zich op de groep woningeigenaren met een laag of onzeker inkomen. Zonder gerichte hulp en vooral zonder op maat gemaakte financiële arrangementen is deze groep woningeigenaren niet in staat hun woning te verduurzamen en zo hun energierekening te verlagen. Binnen dit project willen we 200 eigenaren gaan helpen hoe ze hun energierekening kunnen verlagen op dezelfde manier als bij de huurders in CAN-CAP. Daarnaast krijgen ze als huiseigenaar allemaal een advies over hoe ze hun woning verder kunnen verduurzamen met als resultaat een sterk verbeterd energielabel en dus een lagere CO2-uitstoot.
In het HEET-project doen naast de gemeente Arnhem en de Hogeschool Arnhem en Nijmegen (HAN) nog 9 partners uit België, Frankrijk, Luxemburg en het Verenigd Koninkrijk mee. De HAN zal onderzoek doen naar het effect van de hulp aan onze inwoners. Ook zal de HAN uit de ervaringen in alle deelnemende steden en gemeenten, lessen trekken voor een effectieve langjarige aanpak in Nederland en daarbuiten. Bij honorering krijgen we ruim 3 jaar om het project te gaan uitvoeren.

Aanvragen borduren voort op eerdere ervaringen rond het verminderen van energiearmoede
De beide EU-projecten waaraan we willen gaan deelnemen, bouwen qua aanpak voort op de ervaringen die Plymouth (VK) en Brest (F) én de ervaringen van onze eigen Energie Armoede Pilot die we eind vorig jaar zijn gestart. Ervaringen die allemaal zijn opgedaan binnen het EU-project CAN waar Arnhem ook partner in was en dat op 1 januari jl. is gestopt.

<u>Ervaringen in Engeland en Frankrijk</u>
In Plymouth en Brest werden bewoners door energiecoaches 1-op-1 geholpen om meer energiebewust te worden en werden in hun woningen eenvoudige energiebesparende maatregelen geïnstalleerd. Dit leidde niet alleen tot een verlaging van hun energierekening, en dus een vermindering van hun energiearmoede, maar de benadering bleek een groot deel van de bewoners ook het gevoel te geven dat ze weer wat meer controle kregen over hun leven. Dit leidde bij ongeveer de helft van de bewoners ertoe dat ze zich gezonder voelde en zodoende minder gebruik ging maken van gezondheidsvoorzieningen als de huisarts. De analyse is dat deze toename in welzijn en welbevinden kwam doordat ze op een positieve manier werden benaderd.

<u>Pilot Energie Armoede</u>

Gezien de hierboven beschreven positieve ervaringen zijn we in 2019 in delen van 3 wijken (Geitenkamp, Het Broek en Vredenburg/Kronenburg) een eigen pilot gestart. Met als doel ervaring op te doen met de manier waarop we onze eigen inwoners het beste kunnen helpen hun energierekening blijvend te verlagen. En dan gaat het om inwoners die nu een groot deel van hun besteedbaar inkomen aan energie besteden. Inmiddels zijn in de pilot 35 huishoudens benaderd door een energiecoach waarbij in alle gevallen de energierekening met minimaal € 150,- op jaarbasis is verlaagd. De betrokken bewoners geven aan heel positief te staan tegenover de geboden hulp.

Consequenties
Bij honorering van de Europese subsidieprojecten ontvangt de gemeente een subsidie van 60% op de geplande activiteiten. Dit houdt in dat we grofweg twee keer zo veel inwoners kunnen gaan helpen en ondersteunen in het verlagen van hun energierekening; in beide projecten tezamen zo'n 300 huishoudens. De samenwerking met onze buitenlandse partners geeft ons daarbij waardevolle kennis en ervaring in handen hoe wij onze inwoners het beste kunnen helpen. De organisaties die de hulp aan de bewoners gaan verlenen - zoals de Energiebank Arnhem en de Rijn en IJssel Energie coöperatie - zijn verder in staat energieadviseurs op te leiden die naar de huishoudens toe gaan om hen gericht te helpen. Ten slotte kan er geregeld worden dat (vooral) de woningeigenaren financieel advies krijgen hoe zij hun woning kunnen verduurzamen.

Met de Arnhemse activiteiten die we in beide subsidieprojecten willen gaan doen, is een budget gemoeid van bijna € 930.000,-. Bij honorering wordt 60% aan deze kosten gesubsidieerd. De overige 40% moet door de aanvrager, en dat zijn wij als gemeente, worden gefinancierd. Dat komt voor beide projecten neer op een eigen bijdrage van afgerond € 305.000. Hierbij is rekening gehouden met een provinciale bijdrage van € 30.000,- omdat de projecten bijdragen aan de provinciale doelstellingen voor de energietransitie. De eigen bijdrage zullen wij bij honorering van de projecten financieren uit het Klimaatfonds. De bijdrage voldoet aan de spelregels Klimaatfonds die hierover door u zijn vastgesteld.

Communicatie
We horen dit voorjaar of de projectaanvragen worden gehonoreerd. Als dat het geval is zullen we persberichten opstellen waarin we de deelname aan de projecten bevestigen en bij de feitelijke start van de activiteiten breed in en met de stad gaan communiceren.

Hoogachtend,
het college van burgemeester en wethouders van Arnhem,
de secretaris, de burgemeester,

Aan de gemeenteraad

Datum : 26 mei 2020
Zaaknummer : 474305
Contactpersoon : Betty Jacobi
Telefoonnummer : 06 54315322

Onderwerp: subsidieverlening aan stichting Energiebank regio Arnhem

Geachte voorzitter en leden,

Wij stellen u voor kennis te nemen van ons besluit van 26 mei jl. om geld vrij te maken uit het Klimaatfonds en subsidie te verlenen voor drie jaar (2020, 2021, 2022) aan de stichting Energiebank regio Arnhem (voortaan te noemen Energiebank) en op basis van een evaluatie van de resultaten van de Energiebank voor eind 2022 te besluiten over de wijze van voortzetting en financiering van de Energiebank.

Inleiding
Arnhem zet de komende jaren vol in op de energietransitie. We willen toewerken naar een klimaatneutraal en duurzaam Arnhem dat niet meer draait op kolen, olie en gas, maar overgaat op schone energiebronnen als zon en wind. Een uitdaging waarin we in aanloop naar 2050 heel concreet 74.000 woningen gereed moeten gaan maken voor nieuwe en duurzamere vormen van energie- en warmtevoorziening. Daarvoor zetten we in op het besparen van energie en het opwekken van duurzame energie. We hebben hierbij nadrukkelijk oog voor de Arnhemmers die nu al moeite hebben om hun energierekening te betalen. In de door de raad vastgestelde kaders 'Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie' (april 2019) en 'New Energy Made in Arnhem: programma 2020-2030' (januari 2020) is het uitgangspunt geformuleerd dat de energietransitie niet mag leiden tot (verdere) energiearmoede en schuldenproblematiek. Energiearmoede betekent dat mensen een groot deel van hun beschikbaar inkomen (=>10%) kwijt zijn aan het verwarmen van hun woning en elektriciteit.
In de afgelopen jaren hebben we de gasprijzen, o.a. door hogere belasting, zien stijgen. Met het oog op een fossielvrije toekomst dreigen deze kosten verder toe te nemen. De kostenstijging is vooral problematisch voor huishoudens die nu al een groot deel van hun besteedbaar inkomen kwijt zijn aan energie. Omdat deze groep huishoudens vaak ook in matig geïsoleerde woningen woont, zijn de gevolgen van de prijsstijging voor hen extra groot. Om te voorkomen dat de energietransitie leidt tot een tweedeling tussen zij die wel en zij die niet mee kunnen doen, spannen we ons in voor het aanpakken van deze zogenaamde energiearmoede. Hoewel de basis van de energiearmoede-aanpak voortvloeit uit de geschetste energietransitie, ligt het voor de hand om deze te verbinden met (en op onderdelen in te bedden in) het beleid rondom armoede en schulden.

Zowel vanuit het perspectief van het individuele welzijn van onze inwoners, als vanuit het perspectief van onze Arnhemse samenleving als geheel vinden wij het belangrijk dat zoveel mogelijk Arnhemmers zo zelfstandig mogelijk meedoen. Een goede financiële basis en het zo zelfstandig mogelijk verwerven van voldoende inkomen, zonder geldstress en zonder schulden te hoeven maken, zijn hierbij cruciaal. Tegelijkertijd erkennen we dat financiële zelfstandigheid niet voor iedereen vanzelfsprekend en ook mogelijk is. Voor die inwoners is passende ondersteuning nodig. Wij verbreden en verdiepen die ondersteuning door op het snijvlak van de energietransitie en armoede & schulden een aanpak voor het bestrijden en voorkomen van energiearmoede te ontwikkelen.
Het Plan van Aanpak Energiearmoede zal in het derde kwartaal van 2020 gereed zijn. In de aanpak werken wij met een groot netwerk van partners uit het fysieke, sociale en economische domein samen. Eén van de partners is de Stichting Energiebank Regio Arnhem (hierna te noemen de Energiebank).

De Energiebank wil energie als eerste levensbehoefte betaalbaar houden voor iedereen. De missie van de Energiebank is om huishoudens die moeite hebben hun energierekening te betalen op energievlak te helpen om daarmee hun energierekening blijvend te verlagen. De Energiebank biedt op drie manieren hulp: hulp bij bewustwording, hulp bij besparing en hulp bij het verlagen van de energierekening. Hiermee zet de Energiebank zich in voor armoedebestrijding, het omlaag brengen van het energiegebruik en het verlagen van de uitstoot van CO2. Tot nu toe zijn op deze manier vanaf het ontstaan van de Energiebank in het najaar van 2015, in Arnhem 150 huishoudens begeleid en is hun energieverbruik gemonitord. De huishoudens ontvangen daarnaast tips om energie te besparen via de nieuwsbrief van de Energiebank.

De Energiebank wil in 2030, samen met het netwerk van organisaties in Arnhem die aan armoede-bestrijding en energiebesparing werken, de helft van de doelgroep bezocht hebben. Voor de komende drie jaar (2020-2022) betekent dit het begeleiden van 450 huishoudens. Dit is een hoge ambitie, waarvoor een schaalsprong nodig is ten opzichte van de huidige manier van werken van de Energiebank. Door samen te werken met andere organisaties en mogelijk nieuwe methoden moet dit realiseerbaar zijn. Voor deze schaalsprong wordt voor de komende drie jaar subsidie aangevraagd bij gemeente Arnhem en voor het regionale deel bij de provincie Gelderland.

Consequenties
Door financiële middelen vrij te maken uit het Klimaatfonds kunnen we een bijdrage leveren aan het realiseren van energiebesparing (CO2-reductie) én zorgen we ervoor dat de huishoudens die in energiearmoede leven, kunnen besparen op hun energierekening. Subsidiëring van de Energiebank draagt zowel bij aan onze klimaat- en energiedoelstellingen als aan onze armoede- en schulddienstverleningsdoelstellingen.

In opdracht van de raad wordt momenteel gewerkt aan de 'Arnhemse aanpak Energiearmoede' die binnenkort aan u zal worden voorgelegd. In deze aanpak is voorzien dat de gemeente onder anderen gaat samenwerken met de energiecoaches van de Energiebank en het Energieloket Midden Gelderland. Deze eerste stap kan al een lagere energierekening opleveren van € 150 à € 200 per jaar. Deze

samenwerking moet op de langere termijn leiden tot een aanpak samen met meerdere partijen om structureel armoede aan te pakken en de groep kwetsbare Arnhemmers in de komende jaren te laten profiteren van de kansen van de energietransitie en hun (energie)armoede te verminderen. De kern van de Arnhemse Aanpak Energiearmoede laat zich als volgt omschrijven:

1. persoonlijke en integrale ondersteuning van de huishoudens die te maken hebben met energiearmoede,
2. aansluitend op de dynamiek van de wijken en buurten en
3. aangeboden vanuit een netwerk van samenwerkende sociaal-maatschappelijke partners.

De Energiebank is één van de partners en subsidiëring zorgt ervoor dat zij substantieel een bijdrage kunnen leveren aan bovengenoemde aanpak. Hiermee sluit de aanpak van de Energiebank naadloos aan op het brede armoede- en schuldenbeleid waarbij dezelfde potentiële groep huishoudens centraal wordt gesteld.

Communicatie

Vanuit de communicatiestrategie Arnhem AAN zullen we actief communiceren over de verlening van subsidie aan de Energiebank, de doelstellingen van de Energiebank en de samenwerking met de gemeente in de aanpak om energiearmoede tegen te gaan.

Hoogachtend,
het college van burgemeester en wethouders van Arnhem,
de secretaris, de burgemeester,

Ter inzage bijlage:
- Beleidsplan en Plan van Aanpak 2020-2022 stichting Energiebank Regio Arnhem

STICHTING ENERGIEBANK REGIO ARNHEM

BELEIDSPLAN en PLAN VAN AANPAK 2020 - 2022

Bestuur:

George Lagerberg, voorzitter

Sjaak van ’t Hof, lid

Lianne Konings, secretaris en penningmeester

mailadres: Liannekoni@gmail.com

Postadres: De Wolflaan 8, 6815 HJ Arnhem

KvK nr: 77019326

Beleidsplan Stichting Energiebank Regio Arnhem

In dit beleidsplan lichten we graag toe welke doelen de Stichting Energiebank Regio Arnhem (hierna te noemen de Energiebank) nastreeft en op welke wijze we deze doelen willen realiseren.

1. MISSIE EN VISIE

ONZE MISSIE
De Energiebank wil energie als eerste levensbehoefte betaalbaar houden voor iedereen. In Nederland zijn er ongeveer 750.000 huishoudens die te weinig geld hebben om hun energierekening te betalen. Voor Arnhem betekent dit ongeveer 10.000 huishoudens. Het is onze missie deze huishoudens op energievlak te helpen om daarmee hun energierekening blijvend te verlagen.

ONZE VISIE

- HULPGERICHT: Hulp bieden aan huishoudens in energiearmoede is waar we het voor doen. In alles wat we doen staat het belang van de mensen die we helpen altijd op nummer één.

- BESTENDIG: We geloven in korte termijn hulp met een langdurig effect. Daarom helpen we mensen om grip te krijgen op hun energiekosten en om hun kosten daadwerkelijk te verlagen. Hierdoor worden ze zelfredzaam en kunnen zij in de toekomst verdere stappen maken.

- INTEGER: We zijn open, eerlijk en onafhankelijk in de keuzes die we maken, de samenwerkingen die we aangaan en de adviezen die we geven. We zijn transparant in onze belangen en in onze verantwoording en we handelen nooit in strijd met de doelen en kernwaarden van de Energiebank.

- SLIM: We streven ernaar om met zo min mogelijk middelen zo veel mogelijk te bereiken. Dit doen we door waardevolle samenwerkingen aan te gaan en te kiezen voor een optimaal aanbod aan renderende slimme oplossingen – óók als deze gedoneerd worden.

- VOORUITSTREVEND: Verbeteren zit in onze aard. Dat maakt dat we continu bezig zijn om ons concept duurzamer, slimmer, effectiever, gemakkelijker en aansprekender te maken.

ONZE DOELSTELLINGEN
De doelstellingen van de Energiebank zijn:

- Energie als eerste levensbehoefte bereikbaar houden voor huishoudens die te weinig geld hebben om hun energierekening te betalen.
- Huishoudens op de korte termijn ondersteunen en op de lange termijn versterken, door op drie manieren hulp te bieden: hulp bij bewustwording, hulp bij besparing en hulp bij het verlagen van de energierekening.
- Duurzaamheid vinden we belangrijk. We willen dit verbinden aan het bestrijden van de gevolgen van armoede door donaties in de vorm van duurzaam opgewekte energie in de nabije toekomst mogelijk te maken.
- Als de organisatie in Arnhem is ingericht en functioneert en de processen goed zijn ingericht en getraind, kan deze methodiek ook worden toegepast in andere gemeenten en voor andere doelgroepen. Dat is niet ons eerste doel, maar de concrete vraag is door de provincie al aan ons gesteld.

Concluderend: De Energiebank zet zich in voor armoedebestrijding, het omlaag brengen van het energiegebruik en het verlagen van de uitstoot van CO_2.

ONZE STRATEGIE
Zoals gesteld: de Energiebank helpt huishoudens hun energierekening blijvend te verlagen. Met behulp van onze energiecoaches doorlopen huishoudens een traject van energiebewustwording waarin zij gestimuleerd en geholpen worden om energie te besparen. Daarnaast ontvangen huishoudens een pakket met energiebesparende producten. Dit alles met als doel om op korte termijn een langdurig effect te bereiken.
Tot nu toe zijn op deze manier 150 huishoudens in Arnhem begeleid. We houden contact met de gecoachte huishoudens door het blijvend monitoren van hun energieverbruik en het aanbieden van tips om energie te besparen via onze nieuwsbrief.

2. WAT WILLEN WE BEREIKEN

ONZE AMBITIE
De Energiebank heeft de volgende ambities:

1. **Energiecoaching**
   De eerste en belangrijkste ambitie van de Energiebank is een groeiend aantal Arnhemse huishoudens die moeite hebben met het betalen van de energierekening, te helpen door het bieden van energie-coaching en enkele gratis energiebesparende producten en diensten te geven. De doelgroep zijn huishoudens in een huurhuis die in aanmerking komen voor de Gelrepas.
   Onze aanpak bestaat uit coachingstrajecten, waarbij we volgens een vast stramien de mogelijkheden tot energiebesparing in kaart brengen, een aantal eenvoudige technische hulpmiddelen installeren en gedragsveranderingen realiseren. Om deze coachingstrajecten goed en verantwoord te kunnen organiseren, vragen wij de gemeente en de provincie subsidie om deze versnelling te realiseren.

2. **Witgoedregeling**
   De Energiebank wil stimuleren dat huishoudens die gebruik maken van faciliteiten ter bestrijding van armoede niet terug hoeven te vallen op, in aanschaf voordelige, maar in gebruik zeer onzuinige apparatuur. We willen samen met de gemeente, corporaties en mogelijk andere stakeholders werk maken van een aanbod aan energiezuinige apparatuur voor de doelgroep. Zo worden ze duurzaam en op langere termijn geholpen aan een lagere energierekening. In eerste instantie gaan we voor witgoed maar we willen zeker ook kijken hoe dit uit te breiden is naar andere energiezuinige apparatuur.

3. **Woningverbetering**
   De Energiebank wil er samen met de gemeente aan bijdragen dat zowel woningeigenaren als woningcorporaties de energiebehoefte per woning verkleinen om daarmee de woonlasten omlaag te brengen en het comfort te verhogen. De meeste huishoudens die door de Energiebank worden gecoacht en geadviseerd kunnen niet direct investeren in de woning door eigendom van een verhuurder of door gebrek aan financiële ruimte. Bewustwording en kleine energie besparende maatregelen voor de bewoners is nuttig, maar kan vele malen effectiever door extra financiële ruimte en/of inspanningen van de verhuurders. Het gaat dan niet alleen om de standaard verduurzamingsmaatregelen die corporaties planmatig oppakken, maar ook het beschikbaar maken van diensten als de aanpak van achterstallig onderhoud, CV-tuning en het aanbrengen van bijv. klokthermostaten.
   In samenwerking met de gemeente willen we met woningcorporaties en grote particuliere verhuurders in gesprek om voor hen een meer ondersteunende rol te spelen in het bezoeken en ondersteunen van de huishoudens binnen hun bezit. Verhuurders kunnen hun huishoudens doorsturen naar de Energiebank, waarna de coach van de Energiebank de huishoudens verder op weg helpt. Bij signaleren van uitdagingen, energielekken en bespaarkansen koppelt de

coach dit vervolgens terug aan de verhuurder. Zo ontstaat er een win-win voor alle partijen; de gemeente vermindert de schuldenproblematiek, de corporaties hebben minder problematische huurders en de Energiebank bereikt haar besparingsdoelstelling met directe winst voor de huishoudens.
Daarnaast kunnen wij ons ook richten op die groep huishoudens in een koopwoning die aan de criteria (in aanmerking komen voor de Gelrepas) voldoen om ze te helpen bij het verlagen van hun energiebehoefte. Aangezien de mogelijkheden hier anders zijn, zal het traject ook anders ingevuld worden. Hiervoor kan de beschikbare RRE-subsidie in 2020 een aantrekkelijke start vormen, waar wij graag met de gemeente over in gesprek gaan.

4. **Ondersteuning opschaling Energiebank in Gelderland**
   De Energiebank wil op verzoek van de provincie Gelderland een actieve bijdrage leveren aan nieuwe initiatieven in Gelderland om ook een Energiebank op te richten. We helpen met het opzetten van lokale Energiebanken door ondersteuning bij de werving en training van vrijwilligers, bij het vormgeven van de organisatie en het beschikbaar stellen van de algemene werkwijze van de Energiebank.

5. **Energieherverdeling**
   De Energiebank wil bereiken dat overschotten aan geproduceerde energie in de toekomst beschikbaar komen voor mensen die vanwege hun lage inkomen moeite hebben met het betalen van de energierekening. Wet- en regelgeving staan deze vorm van dienstverlening (nog) in de weg. Een eerste stap is om vanuit de Energiebank (letterlijk) aansluiting te zoeken bij lokale initiatieven voor de opwekking van duurzame energie waar ook de minder kapitaalkrachtige huishoudens van kunnen profiteren.

ONZE BEOOGDE RESULTATEN

1. Energiecoaching

Bovenal stelt de Energiebank zich voor de komende drie jaar tot doel om een solide organisatie neer te zetten. In 2030 wil de Energiebank, samen met het netwerk van organisaties in Arnhem die aan armoedebestrijding (bijvoorbeeld Rijnstad) en energiebesparing (bijvoorbeeld ELMG) werken, de helft van onze doelgroep bezocht hebben. Dat is een hoge ambitie en daarvoor is een schaalsprong nodig ten opzichte van de huidige manier van werken. Dat kan in samenwerking met andere organisaties en mogelijk nieuwe methoden. Daarvoor zoeken we de samenwerking met allerlei organisaties.
Om meer huishoudens te kunnen bereiken, hebben we een wervingsplan gemaakt.

Wat betreft het ondersteunen van huishoudens zijn dit de doelen voor de komende jaren:

Jaar	**2020**	**2021**	**2022**
Aantal huishoudens	100	150	200

In 2016 heeft ECN onderzoek gedaan naar de effectiviteit van interventies om energie efficiëntie te vergroten en energiearmoede te verlagen. Energiebank Arnhem maakte onderdeel uit van dit onderzoek. Uit dit onderzoek blijkt dat de interventies in gedragselementen er destijds toe leidden dat de huishoudens gemiddeld € 110,- per jaar bespaarden. Dit komt neer op een energiebesparing van 257 kWh en een besparing van 85 m³ gas per jaar per huishouden. Met het oog op de beoogde schaalsprong bij Energiebank Arnhem willen we het besparingseffect verhogen door het inzetten van meer technische hulpmiddelen naar gemiddeld € 200,- per huishouden per jaar. Hierbij beogen wij een besparing van 150m³ gas en 400 kWh op jaarbasis.

Deze doelstelling baseren we o.a. op landelijke resultaten binnen de aanpak energiearmoede en de verwachte resultaten uit de pilot Energiearmoede in de gemeente Arnhem.

Dit zal leiden tot het onderstaande overzicht:

	2020	**2021**	**2022**
Aantal begeleide huishoudens	100	150	200
Besparing in geld	€ 20.000	€ 30.000	€ 40.000
Energiebesparing	40.000 kWh	60.000 kWh	80.000 kWh
Besparing gas verbruik	15.000 m³	22.500 m³	30.00 m³

Op basis van bovenstaand overzicht zien we een rendement van in totaal € 160.000,- besparing bij in totaal 450 huishoudens over de drie jaar (met een blijvende besparing van € 90.000,- per jaar). Hiermee tonen we aan dat het de helft van de aangevraagde subsidie idealiter al binnen de projectperiode ten goede zou kunnen komen aan de doelgroep.

2. Witgoedregeling
De Energiebank gaat in gesprek met producenten en leveranciers van zuinige nieuwe of jong gebruikte huishoudelijke apparaten om bij haar klanten oude onzuinige apparaten te vervangen. Denk hierbij vooral aan koelkasten, vriezers, TV's , drogers en (vaat)wasmachines, maar er is bij de doelgroep ook behoefte aan andere apparaten om te vervangen als ze kapot gaan.
We willen samen met de gemeente, corporaties en mogelijk andere stakeholders werk maken van deze witgoedregeling: een aanbod aan energiezuinige apparatuur voor de doelgroep. Zo worden ze duurzaam en op lange termijn geholpen aan een lagere energierekening.

3. Woningverbetering
De kwaliteit van de woning is vaak een maat voor de behoefte aan energie. Slecht geïsoleerde huizen vragen om veel gas voor warmte. Veel mensen in een armoedesituatie wonen in zo'n huis. Om deze situatie te kunnen verbeteren, is inzet van de woningcorporaties en particuliere verhuurders nodig. De Energiebank gaat als eerste, samen met de gemeente, met de drie grote corporaties in overleg hierover. Doel van het overleg is dat de corporaties gerichte, aan de woning gebonden energiebesparende maatregelen gaan uitvoeren. Daarna worden ook de grote particuliere verhuurders benadert. Denk aan het verduurzamen van het serviceaanbod van woningcorporaties aan hun bewoners.

4. Ondersteuning opschaling Energiebank in Gelderland.
De Energiebank wordt al benaderd door andere gemeenten en corporaties om in andere gemeenten een bijdrage te leveren aan energiecoaching voor minima en de opstart van lokale Energiebanken. In de tweede helft van 2020 starten we met deze ondersteuning in gemeenten rondom Arnhem

5. Energieherverdeling
Het distribueren van overschotten aan energie is op dit moment wettelijk gezien lastig. De Energiebank zoekt aansluiting bij landelijke en plaatselijke initiatieven en partners (zoals Liander) om dit mogelijk te maken. Concrete resultaten liggen nog niet in het verschiet. De verwachting is dat in 2022 een eerste pilot kan worden gerealiseerd.

PLAN VAN AANPAK VAN DE ENERGIEBANK 2020 – 2022

HOE GAAN WE ONZE DOELEN BEREIKEN**?**
Onze belangrijkste ambitie is het de komende drie jaar coachen van het genoemde aantal van 450 huishoudens in Arnhem.
De ondersteuning van huishoudens doen we met onze energiecoaches, waarbij we het coachingstraject zoals dat de afgelopen jaren is gedaan willen optimaliseren op basis van de in het verleden opgedane ervaringen en de inzichten vanuit de pilot Energiearmoede in Arnhem. Binnen het traject ontvangen de huishoudens coaching, tips en energiebesparende producten om de energierekening structureel te verlagen. Het streven is dat het energieverbruik minimaal 10 tot 20% daalt. Uit onderzoek blijkt dat puur gedragswijziging een besparing van 10% oplevert, eenvoudige maatregelen (laaghangend fruit) kan nog eens 10% opleveren. Voorwaarde daarbij is wel dat het huishouden daaraan actief meewerkt.

De Energiebank werkt door haar activiteiten aan bewustwording bij de doelgroep over de Energietransitie en zo aan draagvlak voor de maatregelen die genomen moeten worden in de wijken.
Circa 30 (vrijwillige) energiecoaches adviseren huishoudens energie te besparen (gedragsverandering) en verstrekken gratis effectieve energiebesparende producten, zoals ledlampen, tochtstrippen en radiatorfolie, om deze totale besparing te bereiken. Ook oriënteert de Energiebank zich over het bieden van meer ingrijpende maatregelen, zoals als het aanbrengen van isolatie en het waterzijdig inregelen van de CV-installatie. Voor dit soort werkzaamheden kan mogelijk, in overleg met de gemeente en corporaties, een beroep worden gedaan op mensen in een uitkeringssituatie.
Om onze potentiële klanten te bereiken heeft de Energiebank een breed netwerk van contacten in de Arnhemse samenleving opgebouwd. Zo is welzijnsorganisatie Rijnstad betrokken bij het opleiden van de energiecoaches. Rijnstad heeft kennis van de doelgroep en de problematieken die hier spelen, onder andere wat betreft schuldsanering en budgetbeheer. Ook leggen we de link met het energieloket dat als portal kan dienen voor aanmelding en doorverwijzing.
De Energiebank stelt zich tot doel om de overige ambities (2-5) waar mogelijk met andere stakeholders binnen de planperiode van drie jaar te realiseren.

WAT IS ER NODIG?
De basis van de Energiebank wordt een solide en professionele organisatie. We werken met een paar (gedeeltelijk) betaalde medewerkers. Dat zijn: een algemeen coördinator (contact bestuur), een vrijwilligerscoördinator, een coördinator coaching, een trainer en een intervisor.
Bestuurlijk juridische stukken zijn voorbereid en goedgekeurd. We hebben een gedragscode, privacybeleid en privacyverklaring, aanmeldformulieren voor huishoudens en coaches.
Processen zijn beschreven en daarmee toetsbaar en reproduceerbaar. Binnenkort zullen wij de monitoringsmethodiek vastgesteld hebben, conform de door de gemeente gewenste criteria.
Om de ambitie te kunnen waarmaken, bouwen we een stevig en betrouwbaar netwerk van Energiecoaches op (opleiden en begeleiden). Tot nu toe gebeurde dat vrijwillig, maar om aan de toekomstige plannen te voldoen en kwaliteit te kunnen garanderen, is een professionaliseringsslag nodig. Het doel voor 2020, 100 huishoudens coachen, kan met onze energiecoaches. Om verder door te groeien komen er in 2020 nieuwe coaches bij die al ingewerkt worden en in 2021 direct mee kunnen draaien.
Daarnaast moet er ook capaciteit zijn voor organisatie, training en intervisie/supervisie. Vooral hierbij is externe financiële ondersteuning nodig. Ook moeten wij de beschikking hebben over voldoende energiebesparende producten en diensten om energiebesparing bij de doelgroep te bereiken.

FINANCIËN

De Energiebank is ambitieus. We willen toewerken naar een klein professioneel team en deels betaalde coaches die de schaalsprong realiseren om de ambities waar te maken. Voor de Energiebank Basis werken we de komende drie jaren met de volgende begroting.

UITGAVEN

Jaar	**2020**	**2021**	**2022**
Personele lasten*	€ 54.000	€ 54.000	€ 54.000
Inzet personeel voor opzet Energiebanken in andere gemeenten	€ 12.000	€ 12.000	€ 12.000
Energiebesparende producten**	€ 14.000	€ 14.000	€ 14.000
Beheer- en kantoorkosten	€ 4.000	€ 4.000	€ 4.000
Verzekeringen	€ 4.000	€ 4.000	€ 4.000
ICT/Telefonie	€ 4.000	€ 4.000	€ 4.000
Communicatie/marketing	€ 8.000	€ 8.000	€ 8.000
Vrijwilligers opl. & intervisie & bestuur	€ 6.000	€ 6.000	€ 6.000
Onvoorzien	€ 6.000	€ 6.000	€ 6.000
Totaal	**€ 112.000**	**€ 112.000**	**€ 112.000**

* Toelichting De personele lasten zijn als volgt gespecificeerd:
Algemene coördinatie 8 uur x 40 weken x € 75 = € 24.000
Coördinatie vrijwilligers en coaches 10 uur x 40 weken x € 50 = € 20.000
21% BTW over € 48.000 = € 10.180 (afgerond € 10.000).

** Voor energiebesparende producten is een vast bedrag per jaar opgenomen. In de praktijk zal dit niet gelijkmatig over de jaren worden opgemaakt. Naarmate we meer huishoudens helpen, wordt het bedrag hoger. We zullen dat door sponsoring oplossen.

INKOMSTEN

Jaar	**2020**	**2021**	**2022**
Gemeente Arnhem	€ 50.000	€ 50.000	€ 50.000
Provincie Gelderland	€ 62.000	€ 62.000	€ 62.000
Overige partijen*(sponsors)	?	?	?
Totaal	**€ 112.000**	**€ 112.000**	**€ 112.000**

ACTIEPLAN 2020 - 2022

1. We hebben een bestuur dat een actieplan, gericht op onze eerste ambitie, gaat uitvoeren. (gerealiseerd)
2. We zoeken nog naar een extra bestuurslid (vacature)
3. Plannen bespreken en afstemmen met huidige vrijwilligers. (gerealiseerd)
4. Verdere opbouw van het aantal energiecoaches, bestaande uit de vrijwilligers. (loopt) en mogelijk andere coaches zoals van de Energiecoöperatie.
5. Voortgang met coaching van huishoudens (loopt)
6. Verdere ontwikkeling van de intervisie voor de coaches (loopt)
7. Afspraken maken met corporaties, ArnhemAAN, Stichting Rijnstad, ELMG en andere organisaties over de inhoud van mogelijke samenwerking. Bijvoorbeeld met corporaties om te praten over de invulling van energiebesparende maatregelen ter ondersteuning van de doelen. ; met Rijnstad over het doorsturen van potentiële “klanten” en het opleiden, trainen en on the fly begeleiden van onze coaches
8. Afspraken maken met de coördinatoren: wat is hun taak, zijn ze daartoe goed in staat en bereid en hoe gaan we werken met vergoedingen? (beslispunten)
9. Actualisatie en optimalisatie van communicatiemiddelen en look-en-feel Energiebank;
10. Acquisitie richting potentiële stakeholders voor aanbod richting onze doelgroep.
11. Oriëntatie naar kansen en inkoop van diensten als cv-tuning (MBO stagiaires), led-advies, energievergelijking, monitoring (Watch-E), keuze energieleverancier (goedkope leverancier passend bij het verbruik, eigen expertise) etc.

PLANNING
Onderstaande planning start na definitieve goedkeuring en toekenning van de budgetten voor 2020.

2020

Q1 (jan-mrt)

- Informeren en betrekken huidige vrijwilligers bij doorstart Energiebank Arnhem;
- Ontwikkeling communicatiemiddelen (mogelijk o.a. vanuit pilot Energiearmoede);
- Versterken interne organisatie en regionale netwerk;
- Optimalisatie klantrelatiebeheer, aanbod, planning en coördinatie;
- Uitwerken betrokkenheid binnen subsidietraject HEET;
- Werven vrijwillige energiecoaches;
- Uitvoeren energiecoaching bij +/- 25 huishoudens.
- Oriëntatie werkgelegenheidstrajecten binnen aanpak Energiebank;
- Inrichten monitoring van resultaten;
- Organisatie intervisiebijeenkomst energiecoaches Q1.
- Ontwikkeling communicatiecampagne werving huishoudens en coaches najaar 2020

Q2 (apr-jun)

- Gesprek met een of meer kandidaat bestuursleden (penningmeester)
- Contracten met betaalde coördinatoren afsluiten;
- Investeren in lokale/regionale netwerk;
- Opbouwen nieuwe samenwerkingen met gemeente/maatschappelijke initiatieven e.d.;
- Opstarten promotie en wervingsactiviteiten Energiebank Arnhem;
- Versterken klantrelatiebeheer, planning en coördinatie;
- Eventuele deelname inzet subsidietraject HEET;
- Opstarten p.v.a. fondsenwerving en sponsoring;
- Uitvoer energiecoaching bij +/- 25 huishoudens;
- Organisatie intervisiebijeenkomst energiecoaches Q2.

Q3 (jul-sep)

- Oriëntatie en overleg met Woningcorporaties voor samenwerking;
- Inzet optimaal klantrelatiebeheer, planning en coördinatie;
- Projectpartner binnen HEET;
- Uitvoer actieve communicatiecampagne energiecoaching;
- Uitvoer energiecoaching bij +/- 25 huishoudens;
- Versterken huidige opzet uitvoer energiecoaching;
- Organisatie intervisiebijeenkomst energiecoaches Q3;
- Vergroten naamsbekendheid Energiebank.

Q4 (okt-dec)

- Focus op promotie en werving huishoudens voor coaching gesprekken;
- Uitvoer coaching gesprekken bij +/- 25 huishoudens;
- Projectpartner binnen HEET;
- Evaluatie inzet Energiebank 2020;
- Ontwikkeling plan van aanpak 2021;
- Organisatie intervisiebijeenkomst energiecoaches Q4.

2021

- Verbeteren van de kwaliteit en het rendement van geleverde diensten;
- Versterken naamsbekendheid Energiebank;
- Intensivering samenwerking gemeente, woningcorporaties en energiecoöperaties;
- Ontwikkeling sociale innovatie door o.a. witgoedregeling A+++ apparatuur, aanpassing bijzondere bijstand, en inzet nieuwe technieken (cv-tuning, Watch-E, displays, monitoring etc.).

2022

- Versterken integrale regionale aanpak voor een Sociale Energietransitie;
- Verhogen rendement uit bezoeken van de energiecoach;
- Versterken dienstverlening en monitoring resultaten;
- Opstarten pilot met doorleveren van energie.

MONITORING
Op basis van de planning wordt er ieder kwartaal een rapportage voor het bestuur opgesteld. De rapportage is een moment om eventuele verschillen in de planning te bespreken en aanpassingen aan onze acties en/of planning te maken.

SAMENWERKING EN RELATIES MET ANDEREN
Met het oog op de beschikbare RRE-subsidie in 2020 kan en wil de Energiebank haar werkzaamheden verder verbreden naar huishoudens met een eigen woning. Hiervoor is samenwerking gezocht met onder andere het Energieloket Midden Gelderland.

De Energiebank draagt bij aan het halen van de in het Arnhemse coalitieakkoord 2018 - 2022 gestelde doelen voor het uit de schulden helpen van Arnhemmers en hoewel het niet de doelstelling is, het in gang zetten van een energietransitie (van het aardgas halen van wijken), gekoppeld aan klimaatadaptatie en levensloopbestendigheid. Zo kan de Energiebank in een belangrijke behoefte voorzien van de gemeente Arnhem. Dit geldt ook voor woningcorporaties, welzijnsorganisaties en wijkteams die weten welke huishoudens een steuntje in de rug van de Energiebank kunnen gebruiken. Energiebank Arnhem wil intensief samenwerken met (lokale en regionale) producenten van duurzame energie, andere energiebedrijven en het netwerkbedrijf.

RISICO EN RISICOBEHEERSING

Het doel van de Energiebank is zoveel mogelijk Arnhemse huishoudens die moeite hebben met het betalen van de energierekening, te helpen. Risico's die ertoe kunnen leiden dat we dit doel niet realiseren zijn:

1. We bereiken te weinig mensen uit de doelgroep.
2. Onvoldoende geschikte medewerkers en vrijwilligers
3. Advies en begeleiding leiden niet tot gedragsverandering bij de doelgroep.
4. We vinden geen additionele financiering voor het door ontwikkelen van onze plannen.

Risico	**Oorzaak**	**Gevolg**	**Beheersmaatregel**
We bereiken te weinig mensen uit de doelgroep.	Communicatie bereikt de doelgroep niet op de juiste tijd en plaats	Informatie zet niet aan tot aanmeldingen.	Intensivering van de samenwerking met partners in de stad en actiever communiceren op de juiste plaatsen.
Onvoldoende geschikte medewerkers en vrijwilligers	De mensen die zich aanmelden voldoen niet aan de gestelde eisen	We kunnen onze ambities niet waarmaken	Samenwerking met de vrijwilligersbank, met bedrijven en organisaties om meer contacten en daardoor meer geschikte kandidaten te vinden; opleiding en training/intervisie om het niveau van onze mensen te verhogen
Advies en begeleiding leiden niet tot gedragsverandering bij de doelgroep.	- Motivatie: huishoudens passen gedrag niet aan. - Aansluiten bij doelgroep is onvoldoende.	Gewenste besparing wordt niet bereikt. Coaches krijgen niet het vertrouwen dat nodig is om resultaten te halen.	Beter zicht op motivatie door scherpere intake procedure. Evalueren/onderzoeken waar de oorzaak ligt. Oppakken in de opleiding en intervisie.
Geen extra financiering	Fondsenwerving en sponsoring loopt niet naar verwachting	Ambities kunnen niet worden vergroot.	Vooralsnog niet nodig, voor de jaren na 2022 moet er een nieuw, realistisch financieringsplan worden gemaakt.
Wat hangt er af van samenwerking met andere partijen zoals ELMG?			

CONCLUSIE

Wij willen dat de Energiebank voor overheid, woningcorporaties en bedrijven een serieuze partner wordt in het bedienen van huishoudens met een laag inkomen binnen de energietransitie. We hopen als maatschappelijk partner de sociaal maatschappelijke uitdagingen rond armoedebestrijding, gezondheid en sociale zekerheid te verbinden met de overkoepelende uitdaging van de Energietransitie.

Vanuit de Energiebank Arnhem ontwikkelen we nieuwe wegen om energiebesparing ook bereikbaar te maken voor een doelgroep die dat de komende jaren meer dan ooit nodig heeft.

- We willen een groeiend aantal Arnhemse huishoudens helpen met het blijvend verlagen van de energierekening;
- We willen bereiken dat woningcorporaties werken aan het verlagen van de energiebehoefte in hun woningbezit, om daarmee de kosten van hun huurders omlaag te brengen en het comfort te verhogen;
- De Energiebank wil zich oriënteren in de mogelijkheden om overschotten van geproduceerde energie beschikbaar te maken voor mensen met een laag inkomen.
- We willen binnen de regelingen voor armoedebestrijding meer aandacht en focus op duurzame alternatieven en aanpassing dan wel ontschotting tussen de verschillende regelingen. Bij de aanschaf van witgoedapparatuur zouden huishoudens niet terug hoeven te vallen op tweedehands apparatuur met hoog energieverbruik.
- We zoeken de samenwerking met witgoedspecialisten, Scalabor en andere potentiële stakeholders in de regio, om slimme constructies te ontwikkelingen voor opleiding, werkgelegenheid en het verlagen van de energierekening bij huishoudens thuis.

VOORWAARDEN VOOR UITVOERING

- Om de doelstellingen te behalen en de beoogde rol als maatschappelijk partner te kunnen waarmaken vragen wij een actieve samenwerking op de genoemde gebieden met de gemeente Arnhem en vice versa. We vragen bereidheid van de gemeente Arnhem om samen met ons op te trekken in de uitdagingen die de innovatie binnen het thema armoedebestrijding met zich meebrengt.

Bijlage 3: Energiebank versus de kaders voor de besteding van het Klimaatfonds (zaaknummer 474305)

[De Kaders zijn g*eamendeerd door de Gemeenteraad vastgesteld op 15 mei 2019]*

Onderwerp	Spelregels	Argumenten voor financiering Energiebank uit het Klimaatfonds
Voorwaarden voor bestedingen	1. Passend binnen het doel van de BR Duurzaam Arnhem. 2. In lijn met het bestedingsperspectief. 3. Een zo mogelijk kwantitatieve toelichting hoe de besteding bijdraagt aan (één van de) doelen van het fonds 4. Investeringen worden gerealiseerd binnen de gemeentegrenzen. Een beperkt deel van de investeringen kan buiten de gemeente, maar binnen de regio Arnhem Nijmegen worden ingezet. 5. Er wordt aangeven in welke mate de investering wordt gedekt uit reguliere investeringen van betrokken instellingen / sectoren, uit besparingen op energie en/of uit bijdragen van andere overheden en derden 6. Het is duidelijk welk instrumentarium wordt ingezet, passend binnen de beleidskaders. 7. Risico's zijn beschreven. 8. Waar mogelijk wordt 'social return on investment' onderdeel van de opdrachtverstrekking 9. Uitgangspunt voor besteding is het multiplyer-effect, waarbij andere partijen meefinancieren, zoals provincie, rijk, bewoners en/of bedrijven. 10. Uitgangspunt is dat kosten voor bewoners minimaal gelijk blijven of dalen door een lagere energierekening.	1. De Energiebank draagt bij aan het realiseren van de doelstellingen van NEMiA en voldoet zodoende aan het doel van BR Duurzaam Arnhem: De energiebank zet energiecoaches in om huishoudens te adviseren en ondersteunen in het nemen van energiebesparende maatregelen. Maatregelen die bijdragen aan een klimaatneutraal en aardgasvrij Arnhem. 2. De Energiebank is in lijn met het bestedingsperspectief aangezien het bijdraagt aan het realiseren van de energietransitie in wijken (De Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie, april 2019) en wel specifiek het speerpunt 'nemen van energiebesparende maatregelen' en de strategie genoemd in de energiedoelstellingen 2020-2030 (NEMiA 2020-2030) dat in janauri 2020 ter door de raad is vastgesteld.' 3. De Energiebank ondersteunt huishoudens in Arnhem om maatregelen te nemen die zijn gericht op het realiseren van feitelijke energiemaatregelen in de woningen en op gedrag (denk aan woonkamerdeur dicht doen om warmte binnen te houden, thermostaat een graadje lager). De Energiebank verstrekt gratis effectieve energiebesparende producten, zoals ledlampen, tochtstrippen en radiatorfolie tot circa € 150,--. Vanuit de Energiebank worden vooralsnog geen verdere investeringen gefinancierd. De maatregelen leiden tot energiebesparing, daling in het gasgebruik en kostenbesparing voor de huishoudens. 4. De Energiebank ondersteunt huishoudens in de gemeente Arnhem en heeft als ambitie dit op te schalen naar andere gemeenten in Gelderland. Voor dit laatste ontvangt zij gelden vanuit de Provincie Gelderland. Dit wordt apart verantwoord en gemonitord. 5. De energiebank werkt met vrijwillige coaches, waardoor de personele lasten gering zijn. Voor dekking van de lasten wordt subsidie gevraagd aan gemeente Arnhem en provincie Gelderland. Bovendien wordt in de toekomst gezocht naar sponsoren. 6. Naast passend energieadvies (radiator graadje lager, deuren dicht) door de energiecoaches worden energiebesparende maatregelen geinstalleerd zoals radiatorfolie, tochtstrips en led lampen. 7. In kanttekening 1.2 van de collegenota is het risico beschreven dat er onvoldoende energiecoaches geworven kunnen worden en de geleverde ondersteuning aan huishoudens er wellicht niet toe zal leiden dat de betrokken bewoners onvoldoende daadwerkelijk energie bespaart. Wij schatten dit risico laag in. Er zijn op dit moment al 30 vrijwilligers actief. 8. De Energiebank zet met name vrijwilligers in als energiecoaches. Daarnaast is het streven om een aantal betaalde krachten in te kunnen zetten. De Energiebank is niet primair bedoeld om Arnhemmers met afstand tot de arbeidsmarkt in te zetten. Dit is dus geen onderdeel van de ondersteuning die vanuit de Energiebank is voorzien. 9. Bewoners dragen bij aan een multiplyer-effect doordat zij altijd eigen inzet leveren aan de activiteiten (gedrag) en op basis van de uitkomsten van de ondersteuning eerder over te gaan tot het plegen van investeringen aan hun eigen huis en perceel. Naast subsidie uit het Klimaatfonds is de provincie Gelderland voornemend budget beschikbaar te stellen voor de komende 3 jaar. 10. De Energiebank financiert geen grote maatregelen en investeringen aan woningen en percelen maar richt zich voornamelijk op het geven van advies en het toepassen van kleine energiebesparende

Onderwerp	Spelregels	Argumenten voor financiering Energiebank uit het Klimaatfonds
		maatregelen in de woning om de energierekening blijvend naar beneden te brengen. De activiteiten van de Energiebank zijn helemaal gericht op het zorgen voor een lagere energierekening.
Bevoegdheid voor het doen van bestedingen	11. Bestedingsvoorstellen van meer dan €500.000,- worden ter goedkeuring aan de raad voorgelegd. Voor het overige is het college bevoegd.	11. voldoet aangezien het gaat om een bijdrage van in totaal € 150.000,- verspreid over 3 jaar (2020, 2012, 2022).
Verantwoording van de bestedingen	12. Verantwoording vindt plaats in de reguliere P&C-cyclus 13. Het bestedingsperspectief wordt jaarlijks aangepast.	12. wordt meegenomen in de P&C-cyclus. 13. wordt doorlopend gemonitord.

CEMEENTE Arnhem

Arnhemse Herstelagenda Corona-crisis

Voorwoord

Voor u ligt onze herstelagenda. Een agenda die een antwoord geeft op de crisis die heerst en onze stad wapent tegen de effecten daarvan. En een agenda die daarbij ziet dat in de grote opgaven voor de stad ook de kansen liggen om onze kracht als stad te versterken.

We zien het in de stad: corona raakt iedereen. Soms in de persoonlijke gezondheid, of die van familieleden. In het werk, op de frontlinie tegen het virus of in het draaiende houden van de belangrijkste processen, het onderwijs, de zorg en onze economie. De coronacrisis zet voor veel Arnhemmers het leven op de kop.

Ons land heeft in de afgelopen maanden een gezondheidscrisis meegemaakt die zijn weerga niet kent. Het coronavirus heeft in Nederland en in Arnhem sinds eind februari geleid tot tienduizenden besmettingen en ziekenhuisopnames, en duizenden doden. Een collectieve schok, die ook onze stad niet heeft overgeslagen.

De ontwikkelingen en maatregelen om het virus te bestrijden volgden elkaar aan het begin van de crisis in hoog tempo op. Er zijn maatregelen genomen die we een week daarvoor niet voor mogelijk zouden hebben gehouden. Een crisis die de veerkracht, creativiteit en volharding van onze stad stevig op de proef stelde.

En nog steeds doet. Want hoewel we voorzichtig licht aan de horizon van de gezondheidscrisis zien, is nog veel onzeker. Wat we wel weten: de impact is enorm. We zien grote effecten van de coronacrisis op sociaaleconomisch en sociaalmaatschappelijk vlak. We zien dat voor kwetsbare groepen de coronacrisis veel extra druk veroorzaakt. En we zien dat nieuwe groepen hard geraakt worden: mensen die ineens hun baan kwijt raakten, een inkomensval maken, hun onderneming kwijt raken of ernstige zorgen hebben over een dreigend faillissement.

We willen de bedrijvigheid, leefbaarheid, werkgelegenheid en aantrekkelijkheid van onze stad beschermen. Onze prachtige stad moet die stad blijven waar je wil wonen, werken en verblijven, coronacrisis of niet. En waar herstel vanwege de coronacrisis nodig is, willen we dat plegen. Dat wat onze stad uniek maakt, willen we versterken.

Daarom kiezen we er juist nu voor om te investeren. In onze mensen en in onze bedrijven. Met een herstel- en versterkingsplan dat investeringen laat zien, oplopend tot ruim €19 miljoen in onze exploitatie. We maken daarin een bewuste inhoudelijke keuze. We kiezen ervoor om daar te investeren waar de impact het grootst is, maar ook daar waar we bestaande transities en de unieke kansen van Arnhem verder kunnen versterken.

Juist nu Arnhem versterken door te investeren in de kracht van onze stad.

Inhoudsopgave

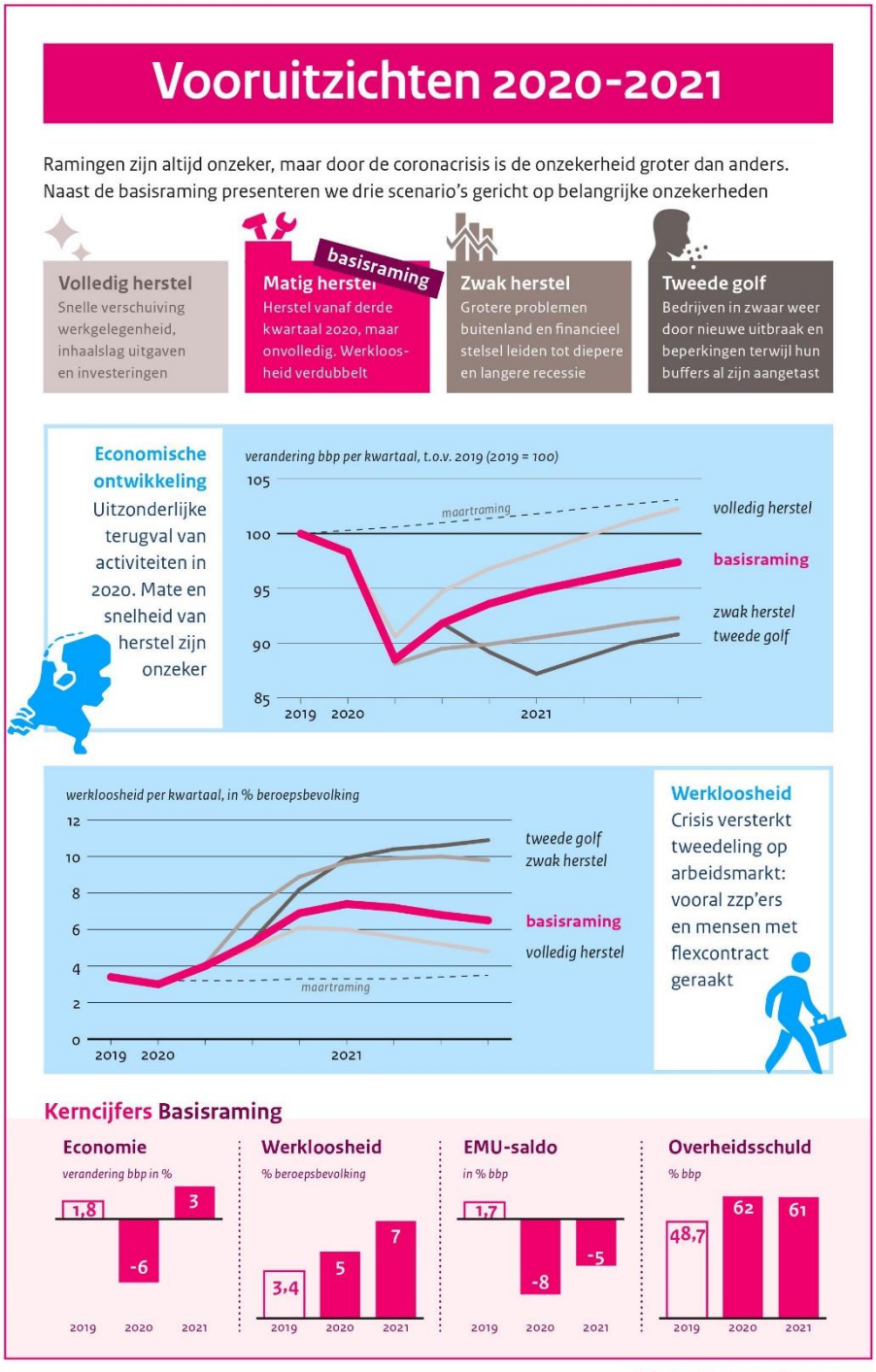
Voorwoord 2
Inhoudsopgave 3
1. De coronacrisis in Arnhem 4
1.1 Impact van corona op onze stad 4
1.1.1 Scenario's 4
1.1.3 Te verwachten effecten 5
1.1.4 Wat we nu al zien 5
1.1.4 Financiële impact coronacrisis in Arnhem 6
1.2 Arnhemse aanpak coronacrisis 8
1.2.1 Doen wat direct nodig is voor onze Arnhemmers 8
1.2.2 Waar mogelijk en nodig een Arnhemse invulling hanteren die verschil maakt 8
1.2.3 In verbinding met de stad 9
1.2.4 Aanpak voor middellange en lange termijn is nu nodig 9
2. Ons herstel- en versterkingspakket 10
2.1 Anticyclisch investeren 11
Investeren in de kracht en de toekomst van onze stad 11
2.2 Investeren in een sociaal sterke stad 13
Investeren in werk 14
Schulden voorkomen 14
Van opvang naar wonen 15
Prenatale zorg 16
2.3 Investeren in een leefbare en groene stad 17
Investeren in de kwaliteit van de openbare ruimte 18
Handhaving, veiligheid en ondermijning 18
2.4 Versterken en vernieuwen 19
Energy Innovatieprogramma en Innovatielab 19
Versterken agenda's (economie, groen en leefbaar) 20
Versterken verhaal Slag om Arnhem 20

1. De coronacrisis in Arnhem

1.1 Impact van corona op onze stad

1.1.1 Scenario's

Om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de financiële impact van de coronacrisis publiceren het Centraal Plan Bureau (CPB), De Nederlandse Bank en de Europese Commissie regelmatig rapportages waarin aan de hand van scenario's de gevolgen zo goed mogelijk worden geduid. De meest recente ramingen zijn opgenomen in de juniraming van

© Centraal Planbureau, Den Haag 2020

het CPB van 17 juni 2020. De inhoud van deze rapportages helpen om een inschatting te kunnen maken van de gevolgen voor onze begroting. Wel met de kanttekening dat de impact van de scenario's voor de gemeenten minder ingrijpend is omdat het Rijk gemeenten compenseert.
Het bepalen van de Arnhemse impact van de coronacrisis voor zowel de harde financiële impact als voor de aanvulling van het risicoprofiel heeft plaatsgevonden vóór de meest recente raming van het CPB in juni verscheen. Voor het bepaling van de impact is aangesloten bij een eerder gepresenteerd scenario van het CPB waarbij er sprake is van contactbeperkende maatregelen van 6 maanden, de industrie zwaarder getroffen wordt, de wereldhandel weg zakt, de werkloosheid oploopt tot meer dan 5% en er pas in 2021 weer sprake zal zijn van economische groei. Naar verwachting presenteert de Vereniging voor Nederlandse Gemeenten in de zomermaanden scenario's die specifieker toegespitst zijn op de gevolgen voor de gemeenten. Ter voorbereiding van de begroting 2021 worden de inschatting van de financiële impact en de gevolgen voor het risicoprofiel geactualiseerd.

1.1.3 Te verwachten effecten

De gevolgen van de coronacrisis op lange termijn zijn zeer onzeker. Op basis van het basisscenario, dat de gemeente Arnhem volgt, en rapporten van onder andere de Sociaal-Economische Raad en het Sociaal en Cultureel Planbureau, valt te denken aan de volgende effecten:

Grote effecten op economie, werk en welzijn
• Toename schulden • Toename werkloosheid, met name onder zzp'ers en flexwerkers • Nieuwe kwetsbare groepen, bijvoorbeeld onder zelfstandige ondernemers • Toename faillissementen • Krimp innovatieve sectoren • Uitstel of afstel investeringen

Als we het meest extreme scenario van het CPB aanhouden, valt ook te verwachten dat bovenstaande effecten als het ware 'escaleren'.

1.1.4 Wat we nu al zien

De coronacrisis heeft dus impact op allerlei aspecten van onze samenleving. Op www.arnhem.nl/coronavirus heeft de gemeente Arnhem via een *coronadashboard* de gevolgen voor Arnhem inzichtelijk gemaakt aan de hand van verschillende relevante cijfers op de terreinen economie, werk en welzijn. Hieronder zijn drie belangrijke impactvelden beschreven.

Impact op de zorg

Een gezondheidscrisis zoals de coronacrisis heeft natuurlijk grote impact op de zorg. Niet alleen op de vanzelfsprekend benodigde ziekenhuis- en verpleegzorg, maar ook op reguliere zorg waar de gemeente via de wet maatschappelijke ondersteuning een verantwoordelijkheid heeft. Tijdens de coronaperiode hebben veel zorgaanbieders op creatieve en alternatieve manieren de uitvoering van zorg voortgezet. Voor de zorg die niet geleverd kon worden vanwege de coronamaatregelen hebben de aanbieders compensatie ontvangen. Inmiddels zien we dat bijna alle zorg weer is opgepakt of op zeer korte termijn weer wordt opgepakt.

Veel inwoners van onze stad zijn goed door de afgelopen maanden heen gekomen. Er zijn echter inwoners die extra ondersteuning nodig hebben. Hoe groot die groep is weten we nu nog niet. Door het als risico te benoemen, kunnen we de mogelijke extra zorgvraag opvangen.

Impact op de economie

De coronacrisis de Nederlandse en dus ook Arnhemse economie flink geraakt. Het consumentenvertrouwen maakte in april 2020 de grootste daling ooit door. Ook de koopbereidheid van consumenten daalt enorm. Een Gelderse doorvertaling van de CPB-scenario's verwacht een daling van de bruto binnenlands product in onze provincie tussen de 1 en 8% in 2020.

Het ondernemersvertrouwen daalt. Bijna de helft van de ondernemers verwacht dat het voortbestaan van hun bedrijf in gevaar komt als de coronacrisis langer dan een half jaar aanhoudt. 37% van de zzp'ers zegt dat de voortgang van zijn/haar bedrijf wordt bedreigd. Met name ondernemers in de sector logies-, maaltijd en drankverstrekking zijn pessimistisch. In de sectoren groothandel, detailhandel en zakelijke dienstverlening worden ook veel Arnhemse banen bedreigd. Het Centraal Bureau voor de Statistiek meldt op 9 juni dat ondernemers zich inmiddels minder zorgen maken.

Impact op werk

Door de crisis zal het werkloosheidspercentage stijgen: in het gunstigste scenario naar circa de 4%, in het slechtste scenario loopt het op richting 9%. Nu al is een toename van het aantal ww-uitkeringen in Arnhem waar te nemen. Het aantal openstaande vacatures is flink gedaald, vooral in de horeca. Er zijn ook sectoren waar juist het aantal vacatures licht stijgt, bijvoorbeeld in de ICT, onderwijs en bouw.

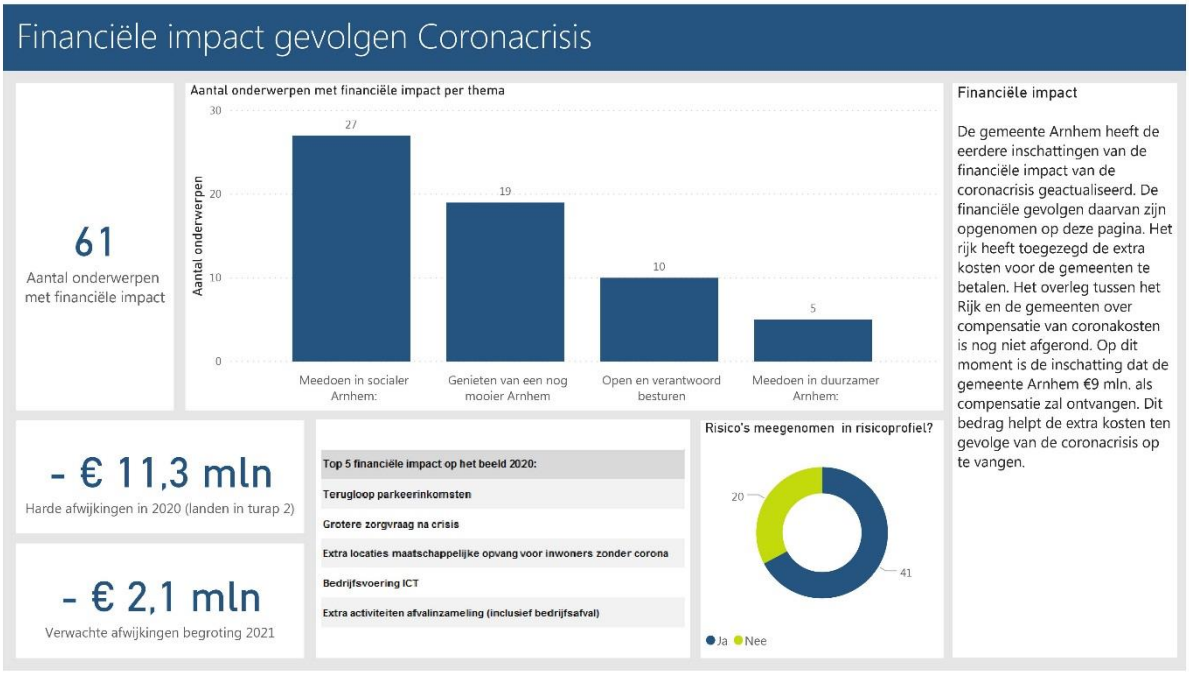
De instroom van participatiewet-uitkeringen voor de maand maart 2020 is gestegen ten opzichte van dezelfde maand in 2019, terwijl de uitstroom van deze uitkering lager is. Van de mensen die instromen, zien we dat een deel een relatief gunstige uitgangspositie heeft, onder de 45 jaar is en direct van de werkvloer komt. Tegelijk zien we dat 60% van de Arnhemmers die zich melden geen startkwalificatie heeft. Op basis van het gevolgde scenario verwachten we een toenemende instroom in de bijstand: in 2020 een stijging van +-250 inwoners en in 2021 nog eens een stijging van 300 inwoners.

1.1.4 Financiële impact coronacrisis in Arnhem

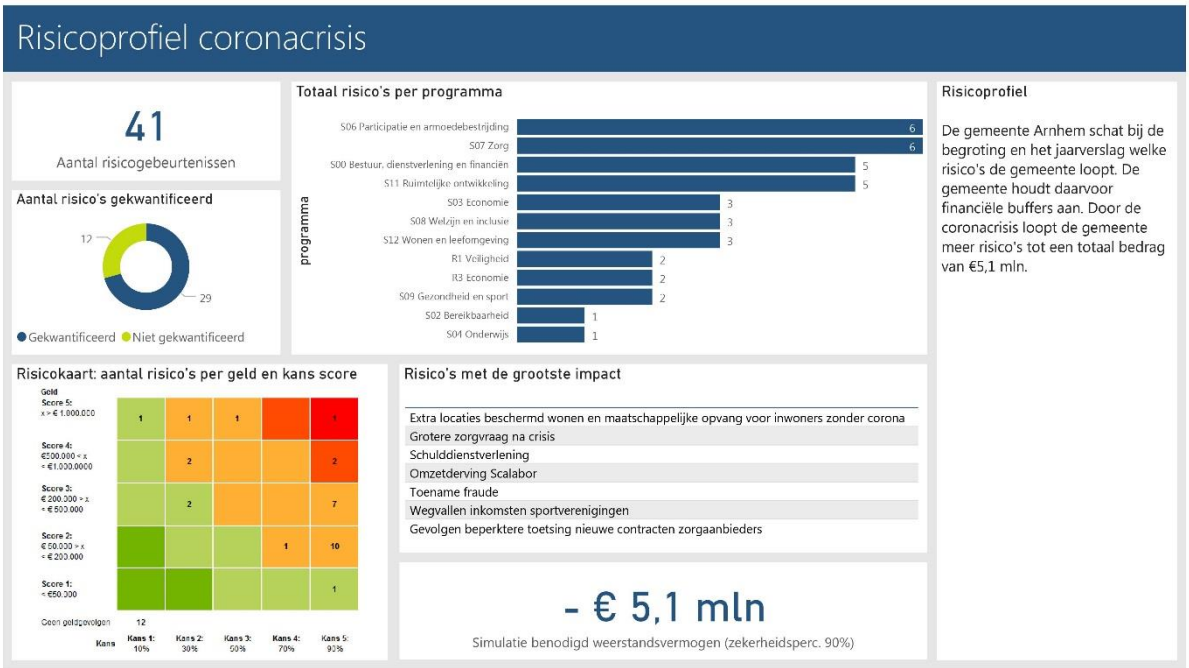
De coronacrisis heeft impact op de gemeentelijke financiën. De impactanalyse zoals opgesteld bij de Perspectiefnota is geactualiseerd. De 'harde' nadelige effecten die tot een overschrijding in onze begroting leiden, zijn in beeld gebracht. We schatten dit in op € 11,3 miljoen in 2020 en € 2,1 miljoen in 2021. Bij deze inschatting is uitgegaan van een duur van de beperkende maatregelen van 6 maanden. Dat is het uitgangspunt, maar we blijven monitoren en sturen zo nodig bij. We willen zekerheid bieden, maar zeker ook adaptief blijven. De impactanalyse sluit nauw aan bij het scenario van de basisraming van het CPB van 17 juni.

Ook is in beeld gebracht welke compensatie vanuit het Rijk en de provincie wordt ontvangen. In de komende periode wordt meer duidelijk over de nog te verwachten compensatie van het Rijk (voor de periode na 1 juni en voor beleidsvelden waarop nog geen compensatie is toegekend). Vooralsnog schatten we in dat de totale compensatie vanuit het

Rijk ruim € 9 miljoen bedraagt. Het Rijk dempt daarmee de impact van de gevolgen voor de gemeenten. Vóór de coronacrisis zijn de financiën van de gemeenten en ook van de gemeente Arnhem verslechterd door de toename van de kosten van zorg.

Niet op alle beleidsvelden worden nadelige effecten voor de begroting verwacht, maar we hebben wel een risico opgenomen in het risicoprofiel. Daarmee stijgt het risicoprofiel met ruim € 5 miljoen. Van de 41 risico's zijn er 12 nog niet gekwantificeerd. In de aanloop naar de begroting 2021 zullen waar nodig de risico-inschattingen nog worden geactualiseerd. In onderstaande figuur is het risicoprofiel in beeld gebracht en zijn ook de belangrijkste risico's genoemd:

1.2 Arnhemse aanpak coronacrisis

De impact van de coronacrisis noopt tot een duidelijke aanpak. In Arnhem hebben steeds de volgende uitgangspunten een rol gespeeld:

- We hebben oog voor kwetsbare groepen en de ondernemers in de stad.
- We willen onze stedelijke infrastructuur overeind houden.
- We zijn altijd in verbinding met de stad.

1.2.1 Doen wat direct nodig is voor onze Arnhemmers

Onze directe prioriteit is de gezondheid en veiligheid van onze inwoners. Onze crisisorganisatie en handhavingsstrategie zijn er op gericht om grootschalige coronabesmetting te voorkomen. We zorgen ervoor dat mensen de zorg krijgen die ze nodig hebben. Het Rijk nam vele besluiten die wij voortvarend doorvertaald hebben naar onze lokale situatie. Wij vragen veel van onze inwoners, instellingen en bedrijven. Voortdurend doen wij een beroep op eigen verantwoordelijkheid van de samenleving. We zijn er trots op hoe daar invulling aan is gegeven. Het is grotendeels aan de inwoners te danken dat we ons nu in fase bevinden waarin we stap voor stap ons normale leven hervinden.

1.2.2 Waar mogelijk en nodig een Arnhemse invulling hanteren die verschil maakt

Onze houding als het gaat om het vertalen van de landelijke regelingen is als volgt: met een zo passend mogelijke Arnhemse invulling. De afgelopen tijd hebben we daarbij ook steeds gezocht naar manieren om het verschil te maken. Met creativiteit, snelheid en aandacht. Als initiatiefnemer, financier, pleitbezorger, verbinder of anderszins. In afgelopen tijd resulteerde dit in elk geval in een Arnhemse invulling van maatregelen. Zo stelden we laptops beschikbaar aan kinderen in kwetsbare gezinnen voor onderwijs op afstand, gingen we met onze handhavers, politie, omgevingsdienst, Breng en jongeren een handhavingsamenwerking aan, ondersteunden we sportverenigingen, continueerden we subsidies met afspraken over alternatieve invulling zodat onze infrastructuur op orde bleef (ook in de zorg), deden we mee in een initiatief van samenwerkende hulporganisaties en in nauw overleg met Stichting Ondernemersfonds Arnhem lanceerden we een noodfonds voor (collectieven van) ondernemers met ideeën die de economische structuur overeind houden.[1]

Terwijl we ons voorbereidden op de stap voorwaarts, namen we ondertussen aanvullende, toekomstgerichte maatregelen: we verruimden de mogelijkheden voor de horecaterrassen, er kwam een loket dat ondernemers helpt met de coronaregels en we hebben acties ondernemen om ondernemerschap te behouden, en we hebben ingezet op snel nieuw werk voor Arnhemmers die hun baan kwijt raakten.

[1] Zie voor een overzicht van de ruim honderd maatregelen die ons college al genomen heeft de Raadsbrief "Arnhemse aanpak: de weg vooruit" d.d. 02-06-2020.

1.2.3 In verbinding met de stad

In onze aanpak van de coronacrisis stonden we nooit alleen, maar juist altijd in verbinding. We hielden de vinger aan de pols in het onderwijs en de zorg, gingen in gesprek met mantelzorgers en staan in nauw contact met verenigingen, culturele instellingen, ondernemers en ondernemersverenigingen. De afgelopen weken zijn contacten in de stad geïntensiveerd. Het beeld is diffuus: sommigen zijn hard geraakt, anderen in veel mindere of andere mate. De coronacrisis leidde ook tot positieve ontwikkelingen. Er kwam veel creativiteit los in de stad, en ook werden samenwerkingsvormen verdiept, verbreed en verstevigd door de 'crisismentaliteit'. Dat willen we graag vasthouden.

1.2.4 Aanpak voor middellange en lange termijn is nu nodig

Gezien de grote impact van de coronacrisis, zijn onze ruim 100 korte termijn maatregelen en acties noodzakelijk geweest, maar op zichzelf onvoldoende voor de lange termijn. Bovendien is veel onzeker, en zien we dat die onzekerheid zijn neerslag heeft in de stad. Wij willen daarom juist nu voor zekerheid en duidelijkheid zorgen, en daarmee het goede voorbeeld geven. Het college heeft daarom bij de Perspectiefnota besloten om een onderzoek uit te laten voeren naar de bestemmingsreserves in de zoektocht naar financiële ruimte, om van extra betekenis te zijn voor de stad. Extra financiële ruimte stelt ons in staat om een herstel- en versterkingspakket vorm te geven, die een herstelagenda biedt voor de stad, zijn ondernemers en inwoners.

2. Ons herstel- en versterkingspakket

We hebben financiële ruimte gezocht om gericht een aantal herstel- en versterkingsinvesteringen mogelijk te maken die de te verwachten effecten van de coronacrisis kunnen verzachten, vermijden of zelfs tegengaan. Waar innovatie en investeringen dreigen weg te vallen, kiezen wij ervoor om ze juist nu te doen. Investeringen die effect hebben in de sectoren die getroffen zijn, en voor de inwoners en ondernemers die door de coronacrisis worden getroffen.[2] Omdat de middelen van een gemeente beperkt zijn, kiezen we er juist steeds voor om die maatregelen te nemen die elkaar versterken, of voor een veelvoudig vermeerderingseffect zorgen. Daarnaast investeren we steeds in dat wat ons al sterk maakt. We doen dat langs vier pijlers:

Anticyclisch investeren	**Investeren in een sociaal sterke stad**	**Investeren in een leefbare en groene stad**	**Versterken en vernieuwen**
+€5,25 miljoen[3]	+€8,29 miljoen	+€3,08 miljoen	+€2,7 miljoen
We investeren in de stad om nu het verschil te maken voor het herstel én de grote opgaven in de belangrijke transities in onze stad door juist nu anticyclische investeringen te doen in de belangrijke transities van onze stad.	We beschermen werkgelegenheid en de meest kwetsbare groepen door te investeren in een sociaal sterke stad.	We houden onze stad aantrekkelijk en maken hem een nog mooiere plek om te wonen door te investeren in een leefbare en groene stad.	We investeren in innovatie, ons verdienvermogen als stad en dat wat ons allen bindt, door te kiezen voor versterken en vernieuwen.

[2] Hiermee geven wij eveneens uitvoering aan de aangenomen motie "Corona vergroot kloof tussen arm en rijk, gemeente moet die kloof verkleinen".
[3] Dit zijn met name kapitaallasten, die een veelvoud aan investeringen mogelijk maken.

2.1 Anticyclisch investeren

De coronacrisis brengt economisch zwaar weer met zich mee. Hierdoor ontstaat het risico dat er minder wordt geïnvesteerd in innovatie en de belangrijke transities zoals de energietransitie, circulaire economie, maar ook de woningbouwopgave. Hoewel de investeringsinstrumenten van een gemeente vaak beperkt zijn, geeft anticyclisch investeren ons nu direct de mogelijkheid om tegen de stroming in voor lokaal positief economisch effect te zorgen. Het anticyclisch inzetten van de gemeentelijke begroting komt erop neer dat in een periode van onderbesteding de overheid zijn eigen uitgaven vergroot. We maken hierbij de keuze om te investeren in de grote transities die in het verschiet liggen. Deze opgaven worden gedeeld door provincie, Rijk en Europa en geven ons de mogelijkheid om middels cofinanciering het investeringsvolume te vergroten. Het potentieel aan investeringen in de stad als het gaat om wonen, leefomgeving, mobiliteit, energie en klimaat die mogelijk geïntensiveerd en versneld kunnen worden bedraagt in de komende jaren meer dan 300 miljoen euro.

Investeren in de kracht en de toekomst van onze stad

Als het gaat om anticyclisch investeren, maken we dus een bewuste inhoudelijke keuze: we investeren in de kracht en de toekomst van onze stad, juist nu omdat een risico op het wegvallen van investeringen ontstaat. Daarom investeren we daar waar het bijdraagt aan de grote transities en de opgaven die daar bij horen zoals de energietransitie, duurzame mobiliteit, circulaire economie en klimaatadaptatie. Zo gaan we de effecten van de crisis niet alleen proactief te lijf, maar kiezen we ook voor oplossingen die onze stad meer klaarmaken voor de toekomst, en voor nieuwe kansen zorgen.

Investeren in de kracht van onze stad betekent daarbij dat we zoveel mogelijk aansluiten bij het sterke economische profiel van Arnhem en de regio: met bedrijven op het terrein van energie, energieopslag en duurzame elektriciteit. We gaan voor duurzaam, sociaal en lokaal. We zoeken daarin versterking van de werkgelegenheid in onze stad en regio, en een gerichte toeleiding naar banen voor Arnhemmers met minder kansen op de arbeidsmarkt.

En we doen het niet alleen. Daarin zit de multiplierkracht van onze investeringen. We zoeken bij voorkeur aansluiting op andere, reeds bestaande agenda's en samenwerkingen, om zo een zichzelf versterkend effect te creëren. Door een bijdrage te leveren aan de cofinanciering van voorgenomen investeringen van anderen. We denken daarbij aan de woondeal, de groene metropoolregio en de verstedelijkingsstrategie. Hierbij worden door gezamenlijke overheden de opgaven van de komende jaren bepaald. We vergroten daarvoor ook de plancapaciteit, om het investeren zo veel mogelijk te kunnen versnellen.

In de Arnhemse Begroting wordt voor deze herstelagenda opgeteld over de jaren 2021 tot en met 2024 een bedrag van bijna € 20 miljoen in de exploitatie vrijgemaakt. Voor een deel zijn dat ook de kapitaallasten waarmee in de jaren 2021 tot en met 2024 voor een fors bedrag aan investeringen kan worden gedaan. Indien voor nieuwe investeringen binnen de kaders van deze pijler anticyclisch investeren gekozen wordt om voor de periode van 3 jaar de marktrente te gebruiken, kan met de opgenomen kapitaallasten voor ruim € 13 miljoen geïnvesteerd worden (bij deze berekening is uitgegaan van een gemiddelde afschrijvingstermijn van 15 jaar). Bij medefinanciering kan dit een veelvoud worden.

We zien twee categorieën van investeringsmogelijkheden:

1. Investeringen die we in de toekomst sowieso moeten doen, maar nu alvast naar voren halen.
2. Ontwikkelingen in de stad die naar voren kunnen worden gehaald, door er vanuit ons in te investeren en daarbij combinaties te maken met andere overheidsagenda's.

2020: Wat we nu al extra doen (*ingezet in reactie op coronacrisis*)[4]
• Onderhoud fietspad Arnhem Centraal Station. • Groot onderhoud asfalt Velperplein. • Kruispunt Apeldoornseweg-Sonsbeeksingel, aanpassing inrichting en asfalt. • Renovatie Bushalte Station Arnhem-Zuid. • Diverse kleine werkzaamheden centrum. • Groot onderhoud fietspad Amsterdamseweg. • Onderzoek kabels en leidingen Oude Zevenaarseweg (graven proefsleuven). • Voorbereiding rioolvervanging Lelyweg e.o. • Voorbereiding uitvoering Olympusgebied. • Extra werkzaamheden Station Velperpoort.

2020: Wat we nog meer gaan doen (*korte termijn*)
• We maken een lobby-agenda in relatie tot onze herstelagenda en de herstelagenda's van andere overheden.

2021-2024: Wat we verder gaan doen (*middellange en lange termijn*)
We denken aan projecten[5] zoals: • Het versnellen van het realiseren van woningbouw in Schuytgraaf. • Investeren in de HOV-lijn Arnhem-Zevenaar via de Westervoortsedijk. • Duurzame mobiliteitshubs, zoals de Rozetgarage. • Het vergroenen en klimaatadaptief maken van het Croydonplein en omgeving (Kronenburg). • Het vergoenen en klimaatadaptief maken van de Van Muylwijkstraat. • Het opknappen van het Gele Rijdersplein. • Het verduurzamen van bedrijfsterreinen. • *En andere projecten en investeringen die passen bij onze uitgangspunten voor anticyclisch investeren.*

Jaar	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**
Bedrag	-	1.000.000	1.350.000	1.550.000	1.350.000

Beoogd effect korte en lange termijn:
+ Bevorderen werkgelegenheid
+ Energietransitie versnellen
+ Verduurzamen
+ Leefbaarder maken van de stad

[4] De opsomming is niet volledig maar geeft een beeld van de acties die reeds in gang zijn gezet.
[5] Daar waar nog raadsbesluiten nodig zijn, zullen wij daarvoor voorstellen aan de raad doen.

2.2 Investeren in een sociaal sterke stad

De coronacrisis heeft een grote sociaaleconomische en sociaalmaatschappelijke impact op onze stad. Veel Arnhemmers raakten hun baan kwijt, en zien zich plotseling geconfronteerd met een grote inkomensdaling en zorgen over de toekomst. Ondermens maken zich zorgen om het voortbestaan van hun bedrijf, of hebben zelfs te maken met een faillissement. Kwetsbare groepen in de stad hebben in het bijzonder onze aandacht. Daarom doen we een aantal investeringen om onze stad sociaal sterk te houden en werkgelegenheid te behouden.

2020: Wat we nu al extra doen (*ingezet in reactie op coronacrisis*)

- Samen met het onderwijs zijn we de Arnhemse Aanpak Onderwijs gestart, om ontwikkeling van kinderen tijdens en na schooltijd een extra boost te geven.
- Samen met bedrijfsleven en kennisinstellingen starten we een platform ter ondersteuning van starters in Arnhem.
- De pilot 'Geldzaken & Ondernemers gaat van start.
- Voor initiatieven die ook juist nu ruimte maken voor mensen die al langer aan de kant van de arbeidsmarkt staan, ondersteunen wij vanuit het Werkinvesteringsfonds.
- We zetten het platform 'Middengelderlandwerktdoor' neer, helemaal gericht op van werk naar werk.
- We zetten in op praktijkgerichte scholing (korte trainingen / opleidingen die leiden tot diploma of certificaat). Deze snelle omscholingstrajecten kunnen mensen helpen bij een switch van sector.
- We kijken wat mogelijk is aan oplossingen voor leerlingen in het speciaal onderwijs waarbij de stage (vaak de eerste werkplek) wegvalt.
- We trekken nauw samen op met UWV op de groep mensen die een uitkering aanvraagt en waarvan verwacht wordt dat ze niet binnen een jaar een nieuwe baan vinden.
- We versnellen de regionale uitvoering van social return.
- In de wijken zorgen we - samen met onze partners - voor alternatieve dagbesteding voor ouderen en zetten we in op ontmoeting en beweging in de openbare ruimte. We willen nog beter weten wat voor hen - ook na een lange periode alleen - nu van belang is.

2020: Wat we nog meer gaan doen (*korte termijn*)

- We faciliteren de verbreding van het platform Voor elkaar in Arnhem en zetten in op een versteviging van deze nieuwe samenwerkingsvorm.
- Gezamenlijk (vanuit Rijksmiddelen, onderwijsmiddelen van de gemeente en investering vanuit onderwijs zelf) investeren we extra in de ontwikkeling van kinderen, onder andere via de Zomerscholen.
- In de wijken zetten we - samen met welzijnspartners en sportbedrijf - in op zomerprogramma's voor jongeren.

2021-2024: Wat we verder gaan doen (*middellange en lange termijn*)

- Investeren in werk.
- Schulden voorkomen.
- Extra compensatie voor gezinnen in langdurige armoede.
- Pilot: ondersteuning op maat armoedeval.
- Van opvang naar wonen.
- Prenatale zorg.

Beoogd effect korte en lange termijn:
+ Beschermen kwetsbare groepen
+ Bevorderen werkgelegenheid
+ Matching vacatures
+ Voorkomen van schulden

Investeren in werk

Het aan het werk houden, krijgen, of van een uitkering naar een baan helpen van Arnhemmers, is in de volle breedte een belangrijke missie van dit college. De coronacrisis zet door productie-uitval en economische neergang in bepaalde sectoren de werkgelegenheid in onze stad ernstig onder druk. Daarom gaan we extra investeren in werk, werk, en nog eens werk. We zoeken daarbij naar aansluiting bij lokale werkgevers en opgaven in de regio. Dat doen we langs vijf lijnen:

1. Extra ondersteuning, scholing, begeleiding en coaching aan Arnhemmers die hun baan kwijtraakten.
2. Extra (snelle) korte termijn-inzet voor risicogroepen, zoals zelfstandige ondernemers, jongeren en statushouders.
3. Een pilot tijdelijk semipubliek werkgeverschap als overbrugging om te kunnen investeren in personeel, waarmee werkgelegenheid behouden blijft.
4. Ondersteuning werkgevers om mensen die al langer aan de kant staan een kans te geven.
5. Langdurige begeleiding van de groep Arnhemmers die niet makkelijk zelfstandig aan de slag komt, zoals jongeren in het speciaal onderwijs, om hen de mogelijkheid te bieden om duurzaam aan het werk te gaan.

Jaar	2020	2021	2022	2023	2024
Bedrag	-	2.200.000	2.300.000	600.000	600.000

Schulden voorkomen

Landelijk gezien heeft 1 op de 5 huishoudens problematische schulden, waar men niet zelfstandig uit komt. Door de coronacrisis is het risico dat dit verder toeneemt, zelfs naar 1 op de 3 huishoudens. Voor Arnhem zou dit een groei betekenen van 15.000 huishoudens met problematische schulden kende naar 25.000 huishoudens. We besteden meer middelen aan preventie, om er zo vroeg mogelijk bij te kunnen zijn. Ook maken we van onze 'vroeg erop af'-methode een 'nog vroeger erop af-methode', door meer partners en signalen te betrekken bij de aanpak, zodat we contact krijgen met Arnhemmers nog voordat er sprake is van problematische schulden, om hen zo goed mogelijk te helpen bij het op orde krijgen van hun financiële huishouding.

Jaar	2020	2021	2022	2023	2024
Bedrag	-	150.000	150.000	150.000	-

Extra compensatie voor gezinnen in langdurige armoede

Voor veel gezinnen die langdurig een laag inkomen hebben, brengt de coronacrisis veel onzekerheid en financiële onrust met zich mee. Met name tweeoudergezinnen met kinderen in het voortgezet onderwijs, hebben vaak te maken met een langdurig tekort, waardoor een zeer kwetsbare situatie ontstaat. Via een individuele inkomenstoeslag voor gezinnen gaan we deze gezinnen extra ondersteunen, zodat ook het risico op verdere schulden kleiner wordt.

Jaar	2020	2021	2022	2023	2024
Bedrag	-	150.000	150.000	150.000	150.000

Pilot: ondersteuning op maat armoedeval (werken moet lonen)

We maken middelen vrij voor een pilot voor de ondersteuning op maat, gericht op tijdelijke extra ondersteuning bij bepaalde levensgebeurtenissen, die soms tot een armoedeval leiden We denken aan maatwerkbudget zodat we extra budget en ruimte hebben om een hoger inkomen bij betaald werk tijdelijk te kunnen garanderen. Dat draagt bij aan activering naar (meer) betaald werk.

Jaar	2020	2021	2022	2023	2024
Bedrag	-	100.000	100.000	-	-

Van opvang naar wonen

Om uitvoering te geven aan de coronamaatregelen en een veilige omgeving te creëren voor daklozen, hebben we in korte tijd creatieve oplossingen gevonden om goede maatschappelijke opvang te blijven bieden. Dat heeft ons laten zien dat er mogelijkheden zijn om de maatschappelijke opvang fundamenteel te verbeteren. Een 'eigen plek' heeft een positieve invloed op daklozen, ze vinden meer rust en kunnen beter nadenken over het weer opbouwen van hun leven. Om aan de coronamaatregelen te kunnen blijven voldoen, is aanpassing van de opvang noodzakelijk. Wanneer we de huidige voorzieningen ombouwen naar een of tweepersoonskamers dan neemt het aantal opvangplekken met 50% af.
In de wetenschap dat een eigen plek van belang is, de noodzaak om de maatschappelijke opvang sowieso langere tijd 'coronaproof' te houden, en met het adagium om maatschappelijke opvang zo veel mogelijk te voorkomen, investeren we in eigen woningen voor daklozen in onze stad. We kiezen voor meer wonen en daarmee minder opvang. Voor jongeren wordt dit extra bekrachtigd door onze deelname aan het landelijk actieprogramma Dak- en Thuisloze jongeren, waarbij de inzet is om geen enkele jongere meer langdurig (langer dan drie maanden) in de opvang of op straat te hebben.

Jaar	2020	2021	2022	2023	2024
Bedrag	-	150.000	150.000	150.000	150.000

Prenatale zorg

Onzekere tijden, economisch en anderszins, kunnen voor extra stress zorgen, zeker bij kwetsbare (aanstaande) ouders en jonge moeders. Daarom kiezen we ervoor om juist nu succesvolle interventies en activiteiten van de Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden te blijven ondersteunen. Het betreft hier onder andere het programma Stevig ouderschap, het programma Voorzorg en prenatale huisbezoeken.

Jaar	2020	2021	2022	2023	2024
Bedrag	-	120.000	120.000	120.000	120.000

2.3 Investeren in een leefbare en groene stad

Arnhem is niet alleen een stad waar je graag wil zijn, je wil er ook graag wonen. Dat komt mede door al het prachtig groen dat onze stad kent. Tijdens de zwaarste beperkende maatregelen die we in de eerste weken van de coronacrisis gekend hebben, was al dat groen en die mooie buitenruimte een grote uitkomst. De openbare ruimte gaf ons letterlijk de ruimte om te ademen in een angstige tijd. Die aantrekkingskracht van de stad, en het plezier dat het ons brengt, is uniek - en daar willen we extra in investeren, en de investeringen van anderen versterken.

2020: Wat we nu al extra doen (*ingezet in reactie op coronacrisis*)
• Met een 'Zomer in Arnhem'-programma bieden we op het gebied van cultuur, vermaak en toerisme tijdens de zomermaanden Arnhem veilig en gezond ondersteuning. • Stadsmarketing richt zich met campagnes en acties op juist de inwoners van de stad en regio. • We kijken wat nodig is om buurthuizen coronaproof te maken en kijken naar mogelijkheden voor mensen die niet met regulier openbaar vervoer durven (en geen indicatie hebben).

2020: Wat we nog meer gaan doen (*korte termijn*)
• Verfraaiing openbare ruimte met kunst en groen in samenwerking met partners • Er zijn diverse steunmogelijkheden waar sportverenigingen gebruik van kunnen maken. Bijvoorbeeld bij NOC*NSF en Stichting Waarborgfonds Sport. Wij gaan de sportverenigingen actief helpen bij het gebruikmaken van deze steunmogelijkheden. • Ook voor kunst- en cultuurinstellingen zijn er diverse ondersteuningsprogramma's van het Rijk. Voor sommige daarvan is ook een bijdrage van de regionale en lokale overheid vereist. Zo mogelijk voorziet ook de gemeente daarin. • Voor de vergunning van tijdelijke uitbreiding van terrassen hoeven geen leges te worden betaald, de uitbreiding blijft mogelijk tot 1 oktober. • We gaan geen leges heffen voor evenementen die in de periode half maart tot 1 september niet hebben plaatsgevonden, en geen leges heffen op vergunningen voor evenementen die voor de periode tot 1 september worden aangevraagd (en binnen de RIVM-maatregelen passen). • Scheepvaartrechten voor cruiseschepen voor de periode van 1 april tot 1 oktober gaan we halveren.

2021-2024: Wat we verder gaan doen (*middellange en lange termijn*)
• Investeren in de kwaliteit van de openbare ruimte. • Handhaving, veiligheid en ondermijning.

Beoogd effect korte en lange termijn:
+ Bevorderen leefbaarheid
+ Verduurzamen
+ Bevorderen werkgelegenheid
+ Bevorderen aantrekkelijkheid van de stad

Investeren in de kwaliteit van de openbare ruimte

Hoe mooi onze stad ook is, in toenemende mate wordt geconstateerd dat de kwaliteit van de leefomgeving in sommige delen van de stad onder grotere druk komt te staan. Een schone en groene buurt, waarin de openbare ruimte heel en op niveau is, draagt in positieve zin bij aan leefbaarheid én veiligheid, aan een prettige en gezonde woonomgeving.

Naast het op basisniveau houden van de openbare ruimte is het daarom gewenst om extra in te zetten op probleemgebieden, sleetse plekken binnen wijken en buurten en belangrijke corridors of *hot spots*. We willen kansen kunnen benutten om de openbare ruimte blijvend te verbeteren in gebieden waar we aan de slag gaan in het kader van de woondeal, klimaatadaptatie en de energietransitie.

Niet alleen structurele investeringen in de kwaliteit van de openbare ruimte maken onze stad mooier, maar ook tijdelijke kunst en groen in de openbare ruimte maken Arnhem aantrekkelijker. Ook daar maken we geld voor vrij.

Jaar	2020	2021	2022	2023	2024
Bedrag	40.000	390.000	350.000	350.000	350.000

Handhaving, veiligheid en ondermijning

Veiligheid is een basisvoorwaarde voor de ontwikkeling van de stad. In de afgelopen maanden hebben onze handhavers een belangrijke rol vervuld in het naleven en handhaven van de coronamaatregelen. We hebben de capaciteit kunnen uitbreiden door slim gebruik te maken van alternatieve inzet van ons jongerenwerk en ook de Omgevingsdienst heeft veel werk verricht. Toch heeft de afgelopen tijd veel gevraagd van onze handhavingsorganisatie en werd de kwetsbaarheid ervan zichtbaar en voelbaar. De aanvullende inzet kan niet worden gecontinueerd, terwijl de druk op en roep om handhaving niet zal verminderen, mede gezien de aanvullende beleidsvelden die een beroep doen op handhaving, denk daarbij aan het tegengaan van seksuele intimidatie.
Daarnaast moeten we alert zijn op ongewenste vormen van georganiseerde criminaliteit in de stad. Op verschillende niveaus ontvangen wij signalen dat ondernemers in nood geraakt door de coronacrisis, extra vatbaar zijn voor financiële ondersteuning van malafide bedrijven en personen. We zijn hier met diverse partners hard op aan het werk om tijdig signalen op te vangen en daar ook daadkrachtig op te acteren. De coronacrisis mag niet als effect hebben dat criminelen extra grip krijgen op onze stad. Daarom zetten wij als gemeentebestuur naast de strafrechtketen extra middelen in om georganiseerde criminaliteit (ondermijning) tegen te gaan. Dit doen we bijvoorbeeld door onze inzet in het kader van de Wet Bibob op kwalitatief hoogwaardig niveau te organiseren.

Jaar	2020	2021	2022	2023	2024
Bedrag	-	400.000	400.000	400.000	400.000

2.4 Versterken en vernieuwen

Een investering in innovatie en vernieuwing is een investering in de toekomst van onze stad. Het zorgt voor nieuwe kansen en mogelijkheden, en is een investering in het verdienvermogen van de stad. Naast innoveren en vernieuwen, loont het ook om te investeren in dat wat je sterk en uniek maakt, maar je al 'in huis' hebt.

2020: Wat we nu al extra doen (*ingezet in reactie op coronacrisis*)
• In overleg met ondernemers, ondernemersverenigingen en kennisinstellingen onderzoeken we steeds mogelijkheden om juist in deze tijd innovatiekansen niet verloren te laten gaan.

2020: Wat we nog meer gaan doen (*korte termijn*)
• Versterken agenda's (economie, groen en leefbaar).

2021-2024: Wat we verder gaan doen (*middellange en lange termijn*)
• Energy Innovatieprogramma en Innovatielab. • Versterken verhaal Slag om Arnhem.

Beoogd effect:
+ Vergroten bedrijvigheid
+ Versterken innovatie
+ Bevorderen werkgelegenheid
+ Bevorderen aantrekkelijkheid van de stad

Energy Innovatieprogramma en Innovatielab

Provincie Gelderland, gemeente Arnhem, Industriepark Kleefse Waard en de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen hebben samen een businesscase gemaakt voor een meerjarig energie-innovatie programma en -lab. Het doel is een schaalsprong in de impact van Arnhem c.q. onze regio op de economie en de energietransitie. Het initiatief bestaat uit twee componenten die elkaar versterken:

1. een meerjarig *Energy Innovatieprogramma* op onderwerpen en technologie waar Arnhem c.q. de regio sterk in is: waterstof- en brandstofceltechnologie, decentrale energieopslag en -infrastructuur en ICT technologie voor slimme energienetten. Dit wordt gevuld door de TU Delft, lectoraten en studenten van de Hogeschool Arnhem en Nijmegen, ROC's en het bedrijfsleven. Eén van de onderdelen: toepassen van Arnhemse c.q. regionale innovatietechnologie in de eigen Arnhemse en regionale energietransitiepraktijk.
2. een *Energy Innovatielab*: een fysieke plek waar alle betrokken onderzoeks-, onderwijs- en innovatiepartners uit het voornoemde programma elkaar makkelijk kunnen vinden en beter kunnen samenwerken vanuit gedeelde laboratoriumfaciliteiten voor test- en ontwikkelwerk, gecombineerde leer/werkplekken, bedrijfsruimten en vergaderfaciliteiten, inclusief universitaire dependance.

Jaar	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**
Bedrag	-	1.150.000	150.000	150.000	150.000

Versterken agenda's (economie, groen en leefbaar)

Samen met de stad, ander overheden, bedrijven en organisaties, ontwikkelt de gemeente allerlei strategische agenda's om de kansen van onze stad, onze inwoners en bedrijven te vergroten, en potentiële investeringen binnen te halen of te vermeerderen. Denk bijvoorbeeld aan de Economische agenda van Arnhem, of onze agenda's als het gaat klimaatadaptatie, groen in de wijken, of de woondeal. Om deze agenda's en daarmee de kansen voor Arnhem te versnellen, investeren we nog dit jaar € 200.000, - extra in het versterken hiervan.

Het versterken van de agenda's doen we niet alleen. Dit doen we met andere overheden bij bijvoorbeeld de woondeal en verstedelijkingsstrategie, maar zeker ook met Arnhemmers en Arnhemse ondernemers. Om te zorgen dat alle investeringen ook goed een plek vinden in onze stad investeren wij in het versterken van onze agenda's door deze uit te werken met onze lokale partners, inwoners en bedrijven.

Jaar	2020	2021	2022	2023	2024
Bedrag	200.000	-	-	-	-

Versterken verhaal Slag om Arnhem

Herdenken is onlosmakelijk verbonden met onze stad. Het is de Slag om Arnhem, het verhaal van de brug te ver, de enorme impact van dit kantelpunt in de geschiedenis, dat onze inwoners en de regio verbindt. Operatie Market Garden was van zulk groot belang in de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, dat de term 'Nationale Airborneherdenking' niet zou misstaan. Het maakt ons uniek, en het gaat hier om zoveel meer dan alleen herdenken. De herdenkingsactiviteiten hebben een grote aantrekkingskracht op bezoekers uit het binnen- en buitenland, en zijn van grote betekenis voor de hele regio. Niet alleen in september, maar gedurende het hele jaar. Om de kansen die dit biedt voor toerisme en bedrijvigheid verder te benutten, willen we investeren in de herdenking om dit structureel te versterken, de breedte van het programma in de stad (zoals in het onderwijs) te borgen en ruimte te maken voor vernieuwing in de Airborneherdenking.

Jaar	2020	2021	2022	2023	2024
Bedrag	-	225.000	225.000	225.000	225.000

(de) Weg uit armoede: werken aan perspectief

Arnhemse armoedeaanpak - 2020 e.v.

juni 2020

GEMEENTE Arnhem

Voorwoord

In een betere wereld is helemaal geen armoede en heeft iedereen een menswaardig bestaan. Dan heeft een gemeente geen armoedebeleid nodig. Maar de werkelijkheid is anders. Niet iedereen heeft voldoende inkomen. Te veel mensen leven in armoede, soms van generatie op generatie. Dus doen we als gemeente wat we kunnen.

Meer dan vijfhonderd jaar geleden kenden we in Nederland al armoedebestrijding. Toen nog vooral door de kerken. Vanaf eind negentiende eeuw werd armoedebestrijding meer en meer een zaak van de overheid, met de introductie van de sociale wetgeving. Ook ontstonden er steeds meer particuliere initiatieven die hun bijdrage leverden.

Tegenwoordig is armoedebeleid grotendeels een zaak van de gemeente, al gaat de landelijke overheid over de hoogte van de bijstand en het minimumloon. In Arnhem willen we dat iedere Arnhemmer een voldoende bestaansminimumniveau heeft én vrij en zelfstandig kan deelnemen aan de samenleving. Dat betekent dat iedereen een goede en gezonde toekomst voor zich ziet en dat ze zelf kunnen voorzien in hun levensonderhoud. We zetten daarom in op het voorkomen en beperken van (langdurige) armoede en het doorbreken van generatiearmoede.

Armoede is meer dan ‘geen geld hebben’. Armoede betekent vaak niet meer mee kunnen doen. Met sporten, met evenementen, met de buurt. Armoede zorgt voor veel problemen, van stress tot sociale uitsluiting. Het is een negatieve spiraal waaraan het lastig is je te ontworstelen.

Toch is het juist dát wat wij voor ogen hebben. Onze inzet is er vooral op gericht om Arnhemmers te helpen, en te ondersteunen, zodat ze zelfstandig en langdurig een beter bestaan kunnen opbouwen. Voor zichzelf en voor hun kinderen. Daarnaast bieden we een vangnet voor mensen die dat echt niet (meer) lukt.

In deze Armoedevisie laten we zien op welke manier en met welke acties we dat willen bewerkstelligen. Bijvoorbeeld door het verlagen van vaste lasten en het verlagen van de energierekening, of door de toegang tot gemeentelijke inkomensondersteuning makkelijker te maken. We moderniseren de GelrePas en laten die beter aansluiten op de behoefte van onze inwoners. Het zijn slechts enkele voorbeelden van acties die we inzetten. Met als één doel: geen Arnhemmers in armoede.

Ronald Paping
Wethouder gemeente Arnhem

Inhoudsopgave

VOORWOORD 3

HOOFDSTUK 1: DE WEG UIT ARMOEDE, WERKEN AAN PERSPECTIEF 5
1.1 Wat voor ons ligt 5
1.2 De leeswijzer 6

HOOFDSTUK 2: HET ARMOEDEVRAAGSTUK IN ARNHEM NADER BEKEKEN 7
2.1 Hoe wij armoede zien 7
2.2 Armoede in Arnhem in cijfers uitgedrukt 7

HOOFDSTUK 3: WAAR STAAN WE VOOR EN WAT WILLEN WE BEREIKEN 9
3.1 Waar staan we voor 9
3.2 Wat willen we bereiken 10
I. Alle Arnhemmers hebben hun financiële basis op orde 10
II. Arnhem voorkomt en beperkt (langdurige) armoede 10
III. Arnhem doorbreekt generatie-armoede 10
3.3 Armoede staat niet op zich en vraagt brede integrale inspanning; samen met onze partners 11

HOOFDSTUK 4: DE UITVOERING IN BEELD GEBRACHT 13
4.1 Acties op: Alle Arnhemmers hebben de financiële basis op orde 13
4.2 Acties op: Arnhem voorkomt en beperkt (langdurige) armoede 16
4.3 Acties op: Arnhem zet in op het doorbreken van generatiearmoede 18
4.4 Acties op: Armoede staat niet op zich en vraagt brede integrale inspanning; samen met onze partners 20

HOOFDSTUK 5: FINANCIËN EN MONITORING 22
5.1 Financiën 22
5.2 Monitoring 23

Bijlage 1: Het proces 24

Bijlage 2: Inzicht in de armoedeproblematiek in Arnhem 25

Bijlage 3: Samenvatting Minima-effectrapportage Arnhem (Nibud, 2019) 29

Bijlage 4: Gemeentelijke en landelijke inkomensondersteuning 34

Bijlage 5: Toelichting vernieuwing GelrePas 35

Bijlage 6: Beeldplaat Arnhemse armoedeaanpak 38

Bronvermelding 39

1 De weg uit Armoede, werken aan perspectief

1.1 Wat voor ons ligt

In Arnhem zijn relatief veel inwoners die de financiële basis niet op orde hebben. Veel van deze inwoners kennen daarnaast ook nog vraagstukken, zoals schulden, gezondheidsproblemen, niet aan het werk zijn, opvoedingsvraagstukken. Deze problemen kunnen elkaar in de greep houden, maar elkaar ook versterken. Om deze problemen te voorkomen en op te lossen, moeten we op veel terreinen aan de slag.

Armoedebestrijding is er daar één van en tegelijkertijd een hele belangrijke. De gemeente Arnhem heeft samen met haar strategische partners al veel, en op onderdelen met succes, geïnvesteerd. Zo blijkt uit de Nibud effectrapportage dat inwoners van Arnhem ruimhartig financieel ondersteund worden en een goed vangnet aanwezig is. Daarnaast wordt flink geïnvesteerd in het aanbod op gelijke kansen voor kinderen die opgroeien in een gezinssituatie waar financiële zelfstandigheid minder vanzelfsprekend is.

We zijn er echter nog lang niet. Het aantal inwoners dat (langdurig) moeilijk kan rondkomen, en daardoor afhankelijk is van hulp, blijft nog steeds toenemen. Ook zien we dat het in bepaalde delen van de stad niet goed gaat en de problematiek daar steeds verder toeneemt. Andere wijken vragen aandacht om erger te voorkomen. Het aantal mensen dat een beroep doet op inkomensondersteuning binnen Arnhem blijft onverminderd groot en de kans dat dit zal stijgen, vanwege het Covid-19 virus, is groot. En als gekeken wordt naar de totale uitgaven in het sociale domein dan zijn deze relatief hoog ten opzichte van andere gemeenten, waarbij de inzet op dit moment vooral curatief is. Arnhem zet de middelen nog te weinig in op voorkomen van financiële problemen.

Op alle fronten zijn we aan de slag om de problemen samen aan te pakken. Dit doen we door het vormgeven van een nieuwe visie op het sociale domein en een goed aangescherpte uitvoering. Verder hebben we de afgelopen jaren fors ingezet om een verandering zichtbaar te maken waarbij minder inwoners afhankelijk zijn van een uitkering en aan het werk gaan. Belangrijke keuze hierbij is het zorgen voor nabijheid, zowel in de wijken, maar ook door naast onze inwoners te staan en te zien wat nodig is. Nu is het de tijd om na te gaan welke aanscherpingen in de ondersteuning van mensen in armoede nodig en daadwerkelijk ook zinvol zijn. Om op deze manier bij te dragen aan het doorbreken van het armoedevraagstuk in de gemeente Arnhem, de tweedeling in de stad te verminderen en de kansengelijkheid te vergroten.

Impact Coronacrisis

Het Covid-19 virus (Corona) en de maatregelen die nodig zijn om ons tegen het virus te beschermen gaan een forse impact hebben op onze stad. Onzeker is hoe hard en wanneer we (financieel) getroffen worden. Het SCP[1] geeft aan dat de sociale impact groot is voor kwetsbaren en ouderen. Ook zullen jeugdigen flink worden getroffen, waaronder studenten en kinderen uit kwetsbare gezinnen. Flexkrachten en zelfstandig ondernemers worden, ondanks tijdelijke noodmaatregelen, hard getroffen. Het rapport van de werkgroep Sociale impact van de Coronacrisis benoemt drie groepen mensen met een (vergrote) financiële kwetsbaarheid:

1. Mensen die voor de crisis al in armoede leefden en/ of schulden hadden;
2. Mensen die door de crisis in zwaar weer zijn gekomen;
3. Mensen die nu nog geen problemen hebben of denken te hebben (maar straks wel).

Na aanleiding van alle berichtgeving verwachten we dat meer aanspraak gemaakt zal worden op de regelingen en voorzieningen rondom de inkomensondersteuning. Dit heeft zeer waarschijnlijk invloed op het financiële budget van de gemeente Arnhem.

[1] Sociaal en Cultureel Planbureau

1.2 De leeswijzer

In hoofdstuk 2 leest u waar het eigenlijk over gaat in Arnhem. In hoofdstuk 3 leest u wat de Arnhemse kernopgave en ambities zijn om de armoedeproblematiek aan te pakken. In dit hoofdstuk leest u ook over de integrale benadering van het probleem en welke waarden worden gehanteerd. In hoofdstuk 4 wordt de uitvoeringsagenda in beeld gebracht. In hoofdstuk 5 gaan we in op financiën en monitoring. Het proces dat doorlopen is om deze nota tot stand te laten komen, treft u in Bijlage 1.

2 Het armoedevraagstuk in Arnhem nader bekeken

2.1 Hoe wij armoede zien

Armoede is in de kern 'het structureel niet kunnen rondkomen door een te kort aan financiële middelen', waarbij voor een langere periode te weinig financiële middelen beschikbaar zijn voor een 'niet-veel-maar-toereikend budget' (SCP, 2019). Veelal als gevolg van een (langdurig) laag inkomen en/of problematische schulden. Armoede is echter niet alleen financiële schaarste. Armoede is, voor inwoners die het betreft, ook vooral een situatie met onvoldoende kansen in het onderwijs, op de arbeidsmarkt, op een krachtig sociaal netwerk en op onvoldoende kennis en vaardigheden. Armoede gaat bovendien regelmatig samen met vraagstukken op het gebied van zorg en welzijn.

Niet-veel-maar-toereikend budget

Het minimale budget voor onvermijdelijke en zeer wenselijke uitgaven. Het betreft de minimale uitgaven van een zelfstandig huishouden aan basale zaken als voedsel, kleding, wonen, verzekeringen, persoonlijke verzorging en de minimale kosten van ontspanning en sociale participatie

(SCP, 2019).

Brede kijk op Armoede

Een situatie waarin sprake is van onvoldoende materiële, culturele en sociale middelen, waardoor mensen zijn uitgesloten van een levensstandaard die in de samenleving waarin men woont als minimaal wordt gezien."

Definitie Europese Unie

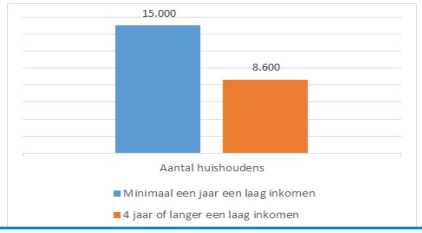
De dynamiek van armoede wordt tegenwoordig ook gezien en zorgt vaak voor een neerwaartse spiraal en het in standhouden van de situatie. Dit komt doordat leven in armoede meestal leidt tot chronische stress. Mensen verliezen daardoor vaak het overzicht over de lange termijn, waardoor keuzes gemaakt worden voor de korte termijn. Dit zijn achteraf gezien meestal niet de beste keuzes om uit de situatie te komen. Daarbij geven ouders, die in armoede leven, vaak onbedoeld en ongemerkt armoede aan hun kinderen door.

2.2 Armoede in Arnhem in cijfers uitgedrukt

Afhankelijk van definitie[2] hebben 15.000 tot 17.000 Arnhemse huishoudens een laag inkomen, waardoor zij een groot risico lopen om in een armoedesituatie te verkeren. Soms gaat dit gepaard met schulden en vaak met gezondheidsproblemen. We constateren dat het risico op armoede in Arnhem nog steeds toeneemt. We zien dat het niet alleen gaat om huishoudens met een uitkering. Het gaat - voor een kleiner deel - ook om werknemers en zelfstandigen. We zien bevestigd dat nog steeds ruim 5.000 Arnhemse kinderen opgroeien in een gezin met een laag inkomen met gevolgen voor hun ontwikkeling. Het risico op armoede komt in sommige wijken aanmerkelijk meer voor dan in andere wijken. In deze wijken zien we ook dat de sociaal culturele en gezondheidsaspecten van armoede het meest voorkomen.

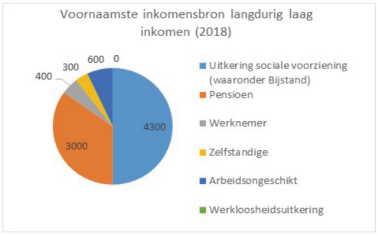
[2] 120% resp. 130% van de bijstandsnorm

1 op de 5
Arnhemse huishoudens heeft minimaal een jaar een laag inkomen*. **1 op 8** minimaal 4 jaar

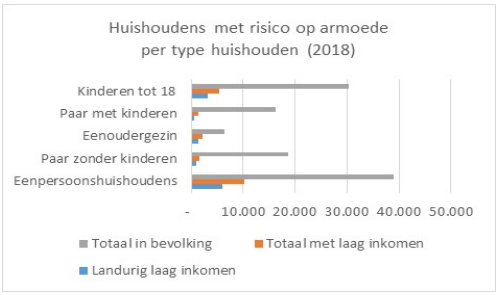

* 120% van de bijstandsnorm

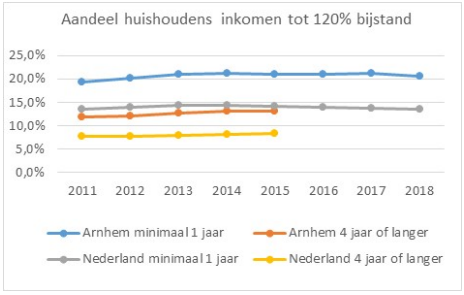
50% van de huishoudens met een langdurig laag inkomen heeft een **'uitkering sociale voorziening'** als voornaamste inkomensbron.

Minimaal 4700 Arnhemse kinderen
Groeien op in financiële schaarste.

Langdurig risico op armoede groeit

Bijna alle onderzochte huishoudtypen kunnen met gebruik van de voorzieningen **Rondkomen** Voor zowel de basiskosten als de kosten voor sociale participatie. **

Paren met twee oudere kinderen kunnen op bijna alle onderzochte inkomensniveaus de kosten voor sociale participatie niet bekostigen. Voor alleenstaanden < 65 is de bestedingsruimte klein.

Malburgen Oost-Zuid (39%)

Presikhaaf West (35%)

Risico armoede het grootst in

Geitenkamp (40%)

Arnhemse Broek (32%)

Klarendal (30%)

** Minimaeffectrapportage Nibud, 2019 (bijlage 3). Hierbij is uitgegaan van alle uitgaven die als noodzakelijk kunnen worden beschouwd (Nibud), een pakket voor sociale participatie volgens het SCP, geen schulden en het gebruik van alle landelijke en Arnhemse armoederegelingen.

Bijlage 2 biedt aanvullende informatie

3 Waar staan we voor en wat willen we bereiken?

3.1 Waar staan we voor

Wij zien een stad voor ogen waar in Arnhemmers actief, vrij en zelfstandig deelnemen aan de samenleving. De Arnhemmer heeft daarbij perspectief op een goede en gezonde toekomst. Ze kunnen zichzelf voorzien in eigen levensonderhoud en hebben regie over hun eigen leven. Hierbij hanteren wij de volgende waarden:

Waarden	Toelichting
Medemenselijkheid en zorgzaamheid	We zijn outreachend bij het vermoeden van (financiële) problemen en proberen te voorkomen dat inwoners de grip op hun leven verliezen. We zorgen voor elkaar en we staan naast onze inwoners. Zoals dit ook is verankerd in de Grondwet (artikel 19 en 20).
Zelfstandigheid	We willen zoveel mogelijk voorkomen dat inwoners onze ondersteuning nodig hebben. Onze ondersteuning is duurzaam en gericht op het vergroten van de eigen kracht, het netwerk en de mogelijkheden van een inwoner om op deze manier te komen richting (financiële) zelfstandigheid en meedoen. Ook (duurzame) nazorg is hierbij belangrijk.
Bestaanszekerheid	We bieden de inwoners een realistisch perspectief door te zorgen voor een toereikend en stabiel inkomen en een activerende aanpak die leidt tot (naar vermogen)participeren. Hierbij houden we rekening met de onderliggende gedragsbepalende factoren.
Wederkerigheid	We zijn goed voor onze inwoners, maar verwachten tegelijkertijd toewijding van onze inwoners om in de ondersteuning ook de problemen zelf proberen op te lossen dan wel dat gemaakte afspraken worden nagekomen.
Vertrouwen en gelijkwaardigheid	We sluiten aan bij de behoefte en uitgangspositie van de inwoner, waarbij we ons richten op een positieve aanpak en niet (ver)oordelen. We laten de verantwoordelijkheid zo veel mogelijk bij de inwoner, zodat de eigen regie wordt behouden. We hebben vertrouwen in elkaars aanpak. We realiseren ons dat in het geval van armoede “weten nog geen doen is[3] ”. We hebben een realistisch perspectief op de situatie waar onze inwoner zich in bevindt.
Samenwerking	We benaderen vraagstukken rondom armoede integraal zowel op inhoud als in de aanpak om te komen tot duurzame oplossingen. Dit doen we in samenspraak met inwoners, maatschappelijke organisaties, ondernemers en over beleidsterreinen heen.
Oplossingsgericht	We investeren alleen in datgene wat voor een inwoner écht nodig is om duurzaam uit de armoedesituatie te komen. We denken hierbij in kansen en mogelijkheden. We leveren maatwerk als de situatie daarom vraagt en zijn we niet bang om ongelijke gevallen ongelijk te behandelen. We zijn daarin voorspelbaar, betrouwbaar en navolgbaar.
Doelmatigheid	Bij alles wat wij doen: de principes van eenvoud en doeltreffendheid staan voorop. We richten processen zo doelmatig mogelijk in, zodat de toegang tot en de aanvraag van gemeentelijke regelingen, hulp en ondersteuning eenvoudig, begrijpelijk en makkelijk zijn. We stemmen af op het niveau van de inwoner en zijn aanwezig op vindplekken. We monitoren onze dienstverlening en stellen deze dienstverlening en beleid bij daar waar nodig.

[3] Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2017). Weten is nog geen doen. Een realistische perspectief op redzaamheid.

3.2 Wat willen we bereiken

De gemeente Arnhem heeft de volgende drie ambities om armoede te voorkomen, te bestrijden als wel haar inwoners perspectief te bieden en te activeren naar vrijer en zelfstandiger bestaan.

I. Alle Arnhemmers hebben hun financiële basis op orde

Elke inwoner van Arnhem heeft voldoende inkomsten om te kunnen voldoen in zijn /haar basislevensonderhoud en mee te kunnen doen in de samenleving. Hierbij gaan we uit van het 'Niet veel maar toereikend budget.'

- Zoveel mogelijk Arnhemmers hebben voldoende inkomen uit betaald werk;
- Vroegtijdige signalering van financiële armoede;
- Verlaging van de kosten voor minima;
- Een effectief, eenvoudig, laagdrempelig tijdelijk financieel vangnet voor het geval de basis niet op orde is;
- Voorkomen en aanpakken van schulden;
- We laten niet zomaar los en bieden (duurzame) nazorg.

II. Arnhem voorkomt en beperkt (langdurige) armoede

Een lang tekort werkt door op alle leefgebieden en op het hebben van beperkte financiële reserves.
In Arnhem zetten we in op een verkorting van de periode waarin onze inwoners langdurig moeten rondkomen van een laag inkomen door inwoners perspectief te bieden.

- Vroegtijdig signaleren en voorkomen van een langdurig laag inkomen;
- In te zetten op ontwikkeling en (activerend) werk;
- Zetten ons instrumentarium daar waar kan in als springplank;
- Versterken van kansrijk netwerk (verbinden en ontmoeten);
- Aandacht voor combinaties van (zorg)vraagstukken en wat dat van ons vraagt;
- Samenwerken vanuit al onze beïnvloedingsmogelijkheden: sport, onderwijs, wijken, zorg, cultuur;
- We laten niet zomaar los en bieden (duurzame) nazorg;
- Inwoners hebben een stem!

III. Arnhem doorbreekt generatie-armoede

Ouders geven armoede ongemerkt en onbedoeld door over op hun kinderen. Door armoede in gezinnen aan te pakken, maar bovenal kinderen een kans te geven om zich persoonlijk en vrij te ontwikkelen op hetzelfde niveau als andere kinderen, kunnen we latere (financiële) problemen voorkomen. We zetten in op het realiseren van minder maatschappelijke achterstand en een betere uitgangspositie voor participatie voor kinderen die in een armoedesituatie opgroeien.

- Meer onderwijskansen voor kinderen en jongeren;
- Stimuleren van een gezonde leefstijl;
- Investeren in laagdrempelig aanbod Sport en cultuur;
- Begeleiding van ouders waar nodig.

3.3 Armoede staat niet op zich en vraagt brede integrale inspanning; samen met onze partners

Omdat armoede niet op zichzelf staat en vaak ook andere vraagstukken in het sociale domein versterkt, kunnen we het armoedevraagstuk in onze stad nooit solitair bestrijden. We zullen met vereende krachten, vanuit ons gemeentelijk huis én samen met onze partners, in moeten zetten op een langdurige en niet-aflatende inspanning.

We

- Zetten ons als gemeente vanuit alle beleidsvelden waar we het verschil kunnen maken maximaal in om samenwerkend tot andere resultaten voor onze stad te komen. Sport, onderwijs, energie, zorg, werk en zo meer.
- Werken op wijkniveau. Dicht bij de Arnhemmers, op de plek waar zij wonen. Hier verbinden de gebiedsteams Werk en Inkomen, de sociale wijkteams en de teams leefomgeving vraagstukken aan oplossingen op maat.
- Kunnen niet zonder goede samenwerking met onze belangrijke maatschappelijke partners die samen met ons aan deze opgave werken.
- Willen voortdurend van onze inwoners (jong en oud) weten wat zij ervaren en wat beter kan.

4 De uitvoering in beeld gebracht

In dit hoofdstuk beschrijven we de acties die we gaan uitvoeren om bovenstaande ambities te realiseren. We geven per ambitie weer waar we samen met andere beleidsterreinen optrekken en welke acties concreet vanuit de armoedeaanpak worden opgepakt. Sommige acties zijn al in gang gezet, sommige zijn op korte termijn realiseerbaar en sommige acties vragen verdere verkenning dan wel onderzoek.
Bij de realisatie van deze uitvoeringsagenda houden we rekening met de impact die ontstaat door Covid-19.

4.1 Acties op: Alle Arnhemmers hebben de financiële basis op orde

Iedereen kan financiële problemen krijgen. Deze situatie willen we niet te lang laten duren. Hierom zetten we in op het vroeg signaleren van de situatie en het voorkomen van erger door zorg te dragen van een optimale ondersteuning. Dit doen we door te focussen op het optimaliseren van de toegang tot de ondersteuning en dat iedere inwoner voldoende inkomsten heeft. Zodra er rust is in de financiële situatie ontstaat er vaak ook ruimte voor perspectief en activering.

4.1.1 Verbindende acties richting vergroten financiële zelfstandigheid

Binnen de gemeente Arnhem wordt, vanuit verschillende beleidsterreinen (schulden, armoede, werk), breed ingezet bij de inwoner op het bereiken van financiële zelfstandigheid (schulden, armoede, werk). In de uitvoeringsagenda Schulddienstverlening is deze brede inzet vertaald naar concrete acties.
We trekken samen op in:

Verbindende acties richting bereiken van financiële zelfstandigheid (Uitvoeringsagenda Schulddienstverlening)	Nr.
Passend preventief aanbod voor kinderen tot en met 18 jaar	1
Aansluiten bij de landelijke week van het geld	2
Heldere communicatie door de gemeente, in de volle breedte	3
Het vergroten van het bereik Startpunt Geldzaken	4
Samenwerking externe initiatieven	5
Extra inzet op communicatie in verband met de coronacrisis	8
Extra inzet op budgetchecks in verband met de coronacrisis	9
Stroomlijnen van de toegang voor financiële vragen	11
Intensivering ondersteuning laaggeletterden	14
Signalering en verwijzing door ketenpartners	17
Signalering en verwijzing door werkgevers	18
Arnhemse aanpak Energie-armoede	19

4.1.2 Acties gericht op financiële basis op orde vanuit de armoedeaanpak

A. Vergroten toegang tot en gebruik van (inkomens)ondersteuning en voorzieningen	
Context	Het indienen van gemeentelijke of landelijke aanvragen staat niet bekend als makkelijk of gebruikersvriendelijk. Inwoners geven dan ook aan dat zij vaak 'door de bomen het bos niet meer zien'. Zo moeten ze bijvoorbeeld meerdere keren hun persoonsgegevens aandragen of weten ze niet waar ze moeten zijn. Dit weerhoudt hen om (inkomens)ondersteuning en voorzieningen aan te vragen.
Resultaat	√ We vereenvoudigen - vanuit het perspectief van de inwoner - de toegang en het proces tot de aanvraag van regelingen en voorzieningen voor gemeentelijke (inkomens)ondersteuning. √ In onze communicatie en dienstverlening nemen we de landelijke ondersteunings-mogelijkheden goed mee. √ We vergroten het bereik en kunnen zo gericht mogelijk ondersteuning bieden. √ Inwoners kunnen op één plek terecht (digitaal - telefonisch - fysiek). √ Betere informatievoorziening over mogelijkheden (inkomens)ondersteuning en voorzieningen bij (informele) vindplaatsen en ketenpartners. Deze actie sluit in elk geval aan bij actie 3,4 en 11 uit de uitvoeringsagenda Schulddienstverlening.
Planning	Start 2020 - doorloop 2021
Trekker	Gemeente Arnhem

B. Ontwikkelen een GelrePas 2.0	
Context	De GelrePas is een belangrijke basisvoorziening in ons armoede- instrumentarium. We willen meer gebruik van de pas en optimale efficiency. Tegelijkertijd laten we het aanbod op de GelrePas meer aansluiten op de behoefte van onze inwoners. We hebben daarbij ook specifiek oog voor kinderen, jongeren en gezinnen met kinderen. Daarnaast willen we zoveel mogelijk verschillende vergoedingen voor participatie onderbrengen in de pas. Dat maakt het geheel van regelingen voor de inwoner overzichtelijker. Gezinnen kunnen met een inkomen tot 130% gebruik maken van de pas en overige inwoners met een inkomen tot 120% van de bijstandsnorm. Zie bijlage 4 voor een uitgewerkte toelichting.
Resultaat	De vernieuwde GelrePas heeft als doel: √ Versterken van de inkomensondersteuning; √ Stimuleren van sociale participatie en activering; √ Kosten voor inwoners te verlagen.
Planning	Aanvang 2021 operationeel.
Trekker	Gemeente Arnhem Samen met regiogemeenten, stichting Leergeld, Sportbedrijf, Rozet, Jeugdfonds Sport en Cultuur

C. Verlagen van de vaste lasten: inzet energie-armoede en Woondeal

Context

De vaste lasten voor wonen zijn een grote kostenpost voor inwoners met een laag inkomen. Vaak meer dan 50% van het inkomen. Wanneer het ons lukt de lasten omlaag te krijgen, hebben we (na investering) een structureel effect. Hiervoor zien we in elk geval in komende tijd twee mogelijkheden. Via de woondeal gaan we meer betaalbare woningen realiseren. Daarnaast richten we ons op een specifiek deel van de vaste lasten: de energierekening. Het zijn vanuit de opgave van energietransitie vaak juist de groepen met een lager inkomen die minder snel de stappen (kunnen) zetten naar verduurzamingsmaatregelen. Voor de aanpak energie-armoede richten we op huishoudens die meer dan 10% van hun inkomen kwijt zijn aan de energierekening. We gaan hier dus gericht aan de slag om meerdere vliegen in een klap te vangen:

- verduurzaming
- lagere vaste lasten
- energietransitie versterkt de tweedeling in de stad niet
- een extra mogelijkheid om intensief in contact te komen met Arnhemmers (vindplaats)

Resultaat

√ Aanpak energiearmoede: vaste lasten voor energie verlagen, verduurzaming door de hele stad en inzet Energiebank;
√ Meer betaalbare (huur- en koop) woningen door de Woondeal;
√ Vergroten van de kernvoorraad bij corporaties;
√ Zorgen dat de woningcorporaties de huurkosten niet hoger dan de tweede aftoppingsgrens in rekening brengen voor deze inwoners.
√ Verdere stimulering van de Arnhem-Oost aanpak.

Planning

Start 2020 - doorlopend.
De Energiebank is van start gegaan.

Trekker

Gemeente Arnhem

D. Inzet op resultaten van het convenant Beschermingsbewind

Context

In het belang van de best passende dienstverlening aan Arnhemmers met financiële problemen hebben we afspraken gemaakt met inmiddels ongeveer 15 bewindvoeringskantoren.
We hebben afspraken over kwaliteit, continuïteit, door- en uitstroom en vooral de best passende vorm van ondersteuning aan onze (financieel kwetsbare) inwoners bevestigd in een samenwerkingsconvenant. Belangrijk onderdeel van de samenwerkingsafspraken is dat bewindvoerders bij schuldenbewinden zorgen voor een snelle en goede doorgeleiding naar een traject Schulddienstverlening, waarmee de inwoner (weer) perspectief krijgt op een schuldenvrije toekomst. Wij verstrekken de verwijzers in de stad een lijst met onze convenantpartners en doen een dringend beroep op hen om deze kantoren onder de aandacht te brengen bij de inwoners, als beschermingsbewind geïndiceerd is.

Resultaat

√ Met deze actieve benadering willen wij Arnhemmers een goede kwaliteit en best passende vorm van beschermingsbewind en ondersteuning bij financiële problemen bieden.

Planning

Monitoring in het eerste jaar en mogelijk bijsturing.

Trekker

Gemeente Arnhem

E. Landelijk aandacht vragen voor inkomen bestaanszekerheid

Context

Inkomenspolitiek wordt landelijk bepaald. Lokaal hebben wij van doen met de ervaringen in de praktijk. Daar waar we lokaal stagneren en het rijk aan zet is om veranderingen in de positie van onze Arnhemmers te brengen, zorgen we dat dit onder de aandacht komt.

Resultaat

√ We maken inzichtelijk waar onze inwoners t.o.v. het landelijk beleid tegen aanlopen en welke kansen er zijn om dit op te lossen;
√ We leggen verbinding met de strategische agenda van de G40;
√ We doen dit in samenwerking met andere gemeenten en de VNG.

Planning

Start 2020 - Doorlopend

Trekker

Gemeente Arnhem

4.2 Acties op: Arnhem voorkomt en beperkt (langdurige) armoede

4.2.1 Verbindende acties richting voorkomen en beperken van (langdurige) armoede

In Arnhem is langdurige armoede relatief veelvoorkomend. We zien namelijk een samenhang met de tijd dat een deel van de Arnhemmers in een uitkeringspositie zit.
Om langdurige armoede te doorbreken, zetten we vol in om onze inwoners richting (betaald) werk te krijgen; mee te laten doen in de samenleving (sociale activering); schulden te voorkomen en te bestrijden; en de samenhang met andere vraagstukken in beeld te krijgen en op te lossen (bijvoorbeeld zorg).
De acties die we daarin gezamenlijk ondernemen worden in onderstaande tabel kort benoemd.

Verbindende acties voorkomen en beperken langdurige armoede (armoede - schulden - werk - zorg)	Nr.
Programmaplan Doorbraak naar Werk: Participatieronde, Human Capital Agenda, Inclusieve arbeidsmarkt, Social Return on Investment	d.d. 3 juli 2019
Programma 'Zorg Dichterbij'	-
Herijking Sociale Basis (Welzijn): gericht op ontmoeten, verbinden	d.d. juni 2020
Gezond en Fit	d.d. maart 2020
Uitvoeringsagenda schulddienstverlening:	d.d. juni 2020
• Sociaal Hospitaal Doorbraakmethode	6
• Intensivering ondersteuning laaggeletterden	14
• Signalering en verwijzing door ketenpartners	17
• Signalering en verwijzing door werkgevers	18

4.2.2 Acties gericht inzetten van instrumentarium van uit de armoedeaanpak

F. (Inkomens)ondersteuning en voorzieningen gericht op perspectief en activering	
Context	Wij zorgen voor mensen die onze zorg nodig hebben. Tegelijkertijd willen we dat onze inwoners duurzaam uit de armoedesituatie komen. In andere gemeenten zien wij dat inkomensvoorzieningen niet alleen als vangnet dient, maar ook gericht wordt ingezet als stimulans en springplank. Ook wij willen onze inkomensondersteuning en voorzieningen op die manier gaan inzetten.
Resultaat	De gemeentelijke armoederegelingen worden meer flexibel, meer op maat en meer gericht ingezet. √ We gaan de regelingen overzichtelijker vormgeven. √ We gaan regelingen en bedragen, zoals de IIT, aanpassen op de Minimaeffectrapportage (MER). √ We willen vanuit de Bijzondere Bijstand beter aansluiten bij het leveren van maatwerk. We onderzoeken of een bijdrage mogelijk is, meer afhankelijk van de persoonlijke situatie en de ambitie van de inwoner/het huishouden. √ We benutten de mogelijkheden voor incidentele ondersteuning bij bepaalde levens-gebeurtenissen of armoedeval, gericht op zelfredzaamheid. √ Daarnaast onderzoeken we op welke wijze kwetsbare inwoners, die wellicht zelf nooit zelfredzaam zullen zijn, structurele en duurzame ondersteuning kunnen krijgen.
Planning	Op onderdelen vraagt dit om een Raadsbesluit. In het eerste kwartaal van 2021 komen we met een concreet voorstel.
Trekker	Gemeente Arnhem

G. Inzet Werken Loont

Context

Momenten waarop veranderingen in het leven plaatsvinden die effect hebben op de inkomenssituatie kunnen we zien als 'risico-momenten'. Zeker voor mensen met een laag inkomen. Van belang dus dat wij inzetten op het wegnemen van drempels (zorgen) en bijdragen aan het zo soepel mogelijk verlopen van overgangen. Rond een drietal sleutelmomenten (aanvraag uitkering, stap naar (deeltijd)werk en uitstroom uit de bijstand) ondersteunen wij inwoners extra bij veranderingen in hun inkomen. We maken met de inwoner een nieuw financieel overzicht en zorgen dat de inwoner bewust is van de consequenties van deze financiële wijzigingen. Dit doen wij samen met partners in de stad. Bij parttime werk kan Surplus worden ingezet om onzekerheid door teveel betaalmomenten te voorkomen en bij uitstroom uit de uitkering kan de inwoner nog 6 maanden voor terecht bij de regisseur voor vragen.
Daarnaast verkennen we verder welke mogelijkheden (in combinatie met bovenstaande actie) er zijn om stappen richting werk lonend te laten zijn.

Resultaat

√ Wegnemen van drempels;
√ Vergroten van succes bij 'overgangen';
√ Stimulans.

Planning

Eind 2020 is inzet gerealiseerd.

Trekker

Gemeente Arnhem

H. Investeren in kansrijk netwerk

Context

Het gebrek aan sociale en maatschappelijke integratie van inwoners, die financiële problemen hebben, belemmert hen uit armoede te komen en beter met armoede te kunnen omgaan, omdat er geen (emotionele of financiële) hulp of steun uit het netwerk wordt ervaren. Het helpen van elkaar wordt als waardevol ervaren.

Resultaat

√ Stimuleren en vergroten van het bereik van de steun van familie, vrienden, buren, wijk- en lokale initiatieven;
√ Inzetten op sterke sociale infrastructuur in de wijken die kwetsbaar zijn;
√ Faciliteren van voldoende (informele) ontmoetings- en vindplekken.

Planning

Start als de notitie Herijking sociale basis vastgesteld is.

Trekker

Gemeente Arnhem

Toelichting

Inwoners in een (langdurige) armoede situatie hebben vaak geen goed functionerend netwerk waarin zij hulp kunnen opbouwen en benutten. Investeren in dit zogenaamde sociaal kapitaal is dan ook belangrijk als het gaat om hulp en activering. Daarom gaan we sterker inzetten op sociale infrastructuur in de wijken die kwetsbaar zijn. Bijvoorbeeld door te zorgen voor voldoende ontmoetingsplekken en het faciliteren van initiatieven van bewoners.

4.3 Acties op: Arnhem zet in op het doorbreken van generatiearmoede

4.3.1 Verbindende acties bij het doorbreken van generatiearmoede

Een kind dat in een gezin met geldzorgen/ armoede opgroeit, heeft een grotere kans om op latere leeftijd in een vergelijkbare situatie terecht te komen. Dit komt mede doordat ouders in een dergelijke situatie niet in staat zijn om kinderen voldoende te begeleiden. Kinderen hebben als gevolg daarvan meer kans op bijvoorbeeld slechte gezondheid, ontwikkeling, multi-problematiek. Door kinderen gelijke kansen te bieden, hun ouders tijdig te bereiken en te ondersteunen, kunnen we deze vicieuze cirkel doorbreken.
In onderstaand tabel staan de acties weergegeven die we gezamenlijk organiseren:

Samenhangende acties doorbreken generatiearmoede (Armoede - Schulden - Werk)	Nr.
Programmaplan Doorbraak naar Werk	d.d. 3 juli 2019
Herijking Sociale Basis (Welzijn): gericht op ontmoeten, verbinden	d.d. juni 2020
Gezond en Fit	d.d. maart 2020
Landelijk programma Kansrijke start	-
Beleid Jeugdzorg	In ontwikkeling
Uitvoeringsagenda Schulddienstverlening:	d.d. juni 2020
• Sociaal Hospitaal Doorbraakmethode	6
• Jongeren	1, 2

4.3.2 Actie aanpassen en gerichte inzet instrumentarium vanuit de armoedeaanpak

I. Aanpassen schoolkostenregeling	
Context	Hoewel sommige scholen een goed voorbeeld zijn, blijkt de huidige schoolkostenregeling onvoldoende effectief bij het terugdringen van de schoolkosten en bij het bespreekbaar maken van het thema armoede in vooral het Voortgezet Onderwijs. Om gezinnen financieel beter te kunnen ondersteunen bij de toenemende schoolkosten, overwegen we daarom om met ingang van het schooljaar 2021 - 2022 de huidige regeling om te vormen tot een meer individuele regeling binnen bij de nieuwe GelrePas. Op deze manier krijgen de ouders meer keuzevrijheid waaraan ze het budget voor de schoolkosten aan uit kunnen geven. Het budget van de huidige Schoolkostenregeling voegen wij toe aan het budget GelrePas. Waar nodig adviseren wij gezinnen, in samenwerking met Stichting Leergeld om een goede keuze te maken bij de inzet. Samen armoede bestrijden betekent ook een goede samenwerking tussen de school, ouders en kinderen. Leerkrachten signaleren veel en zien wat kinderen nodig hebben. Zij kunnen laagdrempelig in gesprek met kinderen en hun ouders. De school kan zich inzetten om de schoolkosten beheersbaar te houden en voor laagdrempelige huiswerkbegeleiding. We gaan vanuit de portefeuille armoede en onderwijs, samen met Stichting Leergeld met de scholen en vooral met het Voortgezet Onderwijs, in gesprek over de mogelijkheden waarop zij ouders en kinderen kunnen informeren over hulp en ondersteuning. Ook het geven van financiële voorlichting aan kinderen is een onderdeel.
Resultaat	√ Stimuleren van gelijke kansen op ontwikkelen en meedoen in het onderwijs; √ Kosten voor gezinnen verlagen.
Planning	Met ingang van schooljaar 2021-2022 onderbrengen in de GelrePas.
Trekker	Gemeente Arnhem i.a.m. Leergeld

J. Gerichte aanvulling voor gezinnen met kinderen in het VO

Context	Uit de minimaeffectrapportage (MER) blijkt dat bijna alle onderzochte huishoudtypen voldoende inkomen hebben om de noodzakelijke basiskosten voor levensonderhoud en kosten om mee te kunnen doen, kunnen betalen. De uitzondering hierop is het tweeoudergezin waarvan de kinderen naar het Voortgezet Onderwijs gaan. Zij kunnen op bijna alle onderzochte inkomensniveaus de kosten voor sociale participatie niet betalen. Afhankelijk van het inkomensniveau komt het gezin meer of minder tekort. Dit tekort wordt veroorzaakt door het landelijke beleid. Vooral wanneer dit tekort langdurig is, ontstaat een zeer kwetsbare situatie.
Resultaat	√ We gaan gezinnen met een laag inkomen van 3 jaar of langer extra compenseren via de Individuele Inkomens Toelage (IIT).
Planning	Hiervoor is een Raadsbesluit nodig. We komen met een uitgewerkt voorstel, zie ook actie F.
Trekker	Gemeente Arnhem

K. Doorontwikkeling Kansrijk Opgroeien bij inzet op gelijke kansen

Context	Kansrijk Opgroeien is een samenstel van programma's die in de Arnhemse wijken zijn opgezet om extra ondersteuning te bieden aan Arnhemse kinderen in de leeftijd van 0-18 jaar die opgroeien in gezinnen met een langdurig laag besteedbaar inkomen (tot 130% van het sociaal minimum). De programma's zijn vormgegeven als een structurele, mensgerichte aanpak en kenmerken zich door een preventieve insteek, in die zin dat Kansrijk Opgroeien een bijdrage levert aan het doorbreken van de vicieuze cirkel van generatie armoede. Daarbij worden ook de partners in de wijk betrokken die zich al tot de kinderen verhouden, zoals scholen, Rijnstad, Pactum, Sportbedrijf, Rozet, jeugdartsen, het Consultatiebureau, etc. en uiteraard ook de sociale wijkteams. Thema's hebben bij voorkeur betrekking op leefgebieden waar kinderen in armoede het meeste risico hebben om met een achterstand geconfronteerd te worden: onderwijs, gezonde leefstijl, participatie en de gezinssituatie (opvoeding). Naast deze programma's op wijkniveau kent Kansrijk Opgroeien ook een stedelijk onderdeel. We zijn nu in de fase beland dat verkend kan worden of programmaonderdelen die zich op wijkniveau bewezen hebben zich lenen voor een wijkoverstijgende inzet.
Resultaat	√ Inventarisatie van de verschillende programma's binnen Kansrijk Opgroeien op wijkniveau. √ Verkenning van de mogelijkheden voor een bredere, wijkoverstijgende inzet van de programmaonderdelen die positief uit de hiervoor genoemde inventarisatie naar voren komen.
Planning	2021
Trekker	TLO

4.4 Acties op: Armoede staat niet op zich en vraagt brede integrale inspanning; samen met onze partners

Vanuit het perspectief van de inwoner vraagt de aanpak erom dat we de oorzaken en gevolgen van zijn of haar armoedesituatie integraal bezien en op maat tegemoet treden. Dit werd ook zichtbaar in de voorgaande actie. Hierom zien we toe dat de integrale armoedeaanpak ook samen met onze partners en inwoners verder wordt doorgevoerd.

L. Gebiedsgerichte sturing en wijkgerichte aanpak	
Context	Onze wijken zijn erg belangrijk in de aanpak van de armoedevraagstukken. Hier wonen de Arnhemmers, hier is bij uitstek de samenhang van vraagstukken zichtbaar. W&I, SWT en TLO staan in directe verbinding met de inwoners in de wijk. Ze weten hierdoor wat de wijk en de inwoner nodig heeft en kunnen op deze manier, vanuit hun gebied, een belangrijke rol innemen bij de samenwerking met het uitgebreide (armoede)netwerk van partners. Gezamenlijk vormen zij de eerste schil in de armoedeaanpak. Op gebiedsniveau worden doelstellingen, die aansluiten bij wat Arnhem wil bereiken, geformuleerd en vertaald naar de wijkgerichte aanpak. Niet elke wijk krijgt dan dezelfde kleur. We zetten onder meer in op: • Intensivering van de samenwerkingsdriehoek tussen de Teams Leefomgeving (TLO), Sociale Wijkteams (SWT) en Werk en Inkomen (W&I): • Driehoekgesprek SWT/ W&I/ inwoner; • Regelruimte in de wijk voor maatwerk bij de inwoner; • Financiële zelfstandigheid wordt integraal onderdeel van de gesprekken • Meer focus op het beperken van financiële instabiliteit bij de aanvraag uitkering, deeltijdwerk en uitstroom naar werk (nazorg). • Meer focus op en aandacht voor een gedragsgerichte benadering, waarbij de inwoner wordt ondersteund bij het doorbreken van niet-helpende gedragspatronen en het ontwikkelen van voor de financiële-, basis-, regie-, budget-sociale-, pedagogische en gezondheidsvaardigheden; • Hulp bij administratie inschakelen, bijvoorbeeld budgettraining, BooM, derdenbetaalregeling.
Resultaat	√ De (financiële) persoonlijke situatie van de inwoner wordt integraal en duurzaam aangepakt tussen partners.
Planning	Doorlopend
Trekker	Gemeente Arnhem, SWT, TLO

M. Vergroten van de gezamenlijke kracht met onze maatschappelijke partners

Context

In Arnhem zijn diverse organisaties die zich (vrijwillig) inzetten om inwoners met financiële problemen te ondersteunen, bijvoorbeeld op sport, cultuur, onderwijs, eenzaamheid, gezondheid. Deze organisaties zijn onmisbaar in de integrale armoedeaanpak. De initiatieven die zij ontplooien willen we koesteren. Tegelijkertijd willen we de onderlinge verbinding versterken, zodat deze een sterkere impact heeft op de armoedeaanpak in Arnhem. Dit met het doel om te zorgen dat:

- Er meer gezamenlijk bewustzijn komt over het armoedevraagstuk en wat eenieder in de aanpak kunnen bijdragen;
- De onderlinge samenwerking en aanpak wordt geïntensiveerd;
- Een goede informatie-uitwisseling plaatsvindt over hun aanbod/aanpak;
- Vraag en aanbod elkaar weten te vinden.
- Werkende armen beter in beeld te krijgen en beter te bereiken.

Wij zien ook dat enkele van onze zeer gewaardeerde kernpartners regelmatig kampen met vraagstukken rond financiering of huisvesting. Gezien het belang van deze partijen willen wij onderzoeken wat nodig en mogelijk is om hen te ondersteunen.

Resultaat

√ Verbinden van het netwerk: organiseren van netwerkmomenten, creëren van samenhang tussen de verschillende initiatieven, vraag en aanbod afstemmen, kennis en informatie delen.

√ Onderzoeken van andere manieren om maatschappelijke initiatieven te financieren: stimuleringsfonds, crowdfunding, alternatieve middelen (expertise, ruimte).

Planning

Uitkomsten onderzoek: Start 2020 - zomer 2021

Trekker

Gemeente Arnhem, in samenspraak met onder andere de Arnhemse Fondsen (Dullertsstichting, Stichting Sint Nicolai Broederschap, Stichting Het Burger en Nieuwe Weeshuis), Leergeld, Voedselbank, Kledingbank, Arnhemse Dialoog

N. Een inwonerspanel (met jong en oud) als belangrijke voedingsbron voor koers

Context

Onze Arnhemmers zelf hebben het beste zicht op vooroordelen, processen van uitsluiting, belemmeringen, kansen, toegankelijkheid van voorzieningen en de uitwerking van wet- en regelgeving. We willen inwoners structureel meer ruimte geven om samen de beste oplossingen te vinden, hen hebben we nodig.

Resultaat

√ Praktijkervaring in onze keuzes

Planning

Doorlopend

Trekker

Gemeente Arnhem

5 Financiën en Monitoring

5.1 Financiën

Voor zover het de armoede-portefeuille betreft, gaan we in de aanpak zoals deze is geschetst uit van het huidige financiële kader. We verwachten dat het uitvoeren van de acties in de uitvoeringsagenda passen binnen de huidige structurele armoedebegroting van 17 miljoen euro. De aanpak geeft echter handvatten voor eventuele extra inzet als het gaat om financiële ondersteuning en activering, passend bij de koers die we voorstaan. Deze extra inzet moet dan wel worden voorzien van aanvullende financiering (of prioriteitsstelling).
Binnen dit budget vallen Openeinderegelingen, subsidies en uitvoeringskosten. De openeinderelingen zijn regelingen waarvan je verplicht bent om bedragen toe te kennen aan de inwoners op het moment dat er aanvragen binnen komen die aan alle criteria voldoen. Ook als dit leidt tot budgetoverschrijdingen, zijn we verplicht om de bijdragen te verstrekken.

Armoederegelingen	Budget
Openeinderegelingen	
Bijzondere Bijstand	1.650.000
Gelrepas Arnhem	1.500.000
Individuele Inkomenstoeslag (IIT)	1.450.000
Collectieve Aanvullende Ziektekostenverzekering (CAZ)	2.200.000
Tegemoetkoming Meerkosten Chronisch Zieken en Gehandicapten	350.000
Peuterspeelzalen (korting Gelrepas)	45.000
Kwijtschelding lokale heffingen	2.400.000
Individuele Studietoeslag (IST)	120.000
Subsidies/activiteiten	
Formulieren Brigade/Thuisadministratie/Coaches	275.000
Schoolkostenregeling	240.000
Stadsagenda Arnhem omarmt	58.000
Maaltijdvoorziening ouderen	65.000
Kansrijk Opgroeien	1.169.000
Beschermingsbewind	
Beschermingsbewind (Bijzondere Bijstand)	3.900.000
Subtotaal	**15.422.000**
Armoedebestrijding Algemeen (uitvoering)	1.638.000
Totaal structureel armoedebudget	**17.060.000**

Armoedebestrijding algemeen. Dit onderdeel bevat de uitvoeringskosten vanuit Werk & Inkomen en Strategie, Beleid & Regie die worden toegerekend aan Armoede.

In de tabel is geen budget voor Arnhemse Jeugd Doet Mee opgenomen omdat dit bedrag van € 26.000 vanuit een externe partner wordt gefinancierd.

5.2 Monitoring

Armoede is onderdeel van de Monitor Doorbraak naar Werk. De verbondenheid met andere beleidsvelden zal zichtbaar zijn in deze monitor, omdat inwoners zonder voldoende inkomen of met problematische schulden een groot risico lopen om in Armoede te geraken. De monitor moet ons in staat stellen te sturen op (maatschappelijke) effecten in plaats alleen op input te sturen. De monitor leert ons waar we staan, geeft ons inzicht in wat werkt en wat niet, maakt duidelijk wat het effect is van onze inspanningen en laat zien welke resultaten we bereiken.

De monitor moet ons inzicht geven in de volgende aspecten:

Wat is de Arnhemse situatie?

Omdat Armoede niet alleen maar als financiële armoede wordt gezien, is een combinatie van verschillende beleidsonderdelen nodig om te duiden hoe met de armoedeproblematiek in Arnhem staat.
Het gaat dan om kengetallen op het gebied van:

- Financiën en inkomen;
- Schulddienstverlening;
- Kans op werk;
- Scholing en opleiding;
- Welzijn en gezondheid;
- Gezin en huisvesting.

Gebruik van regelingen

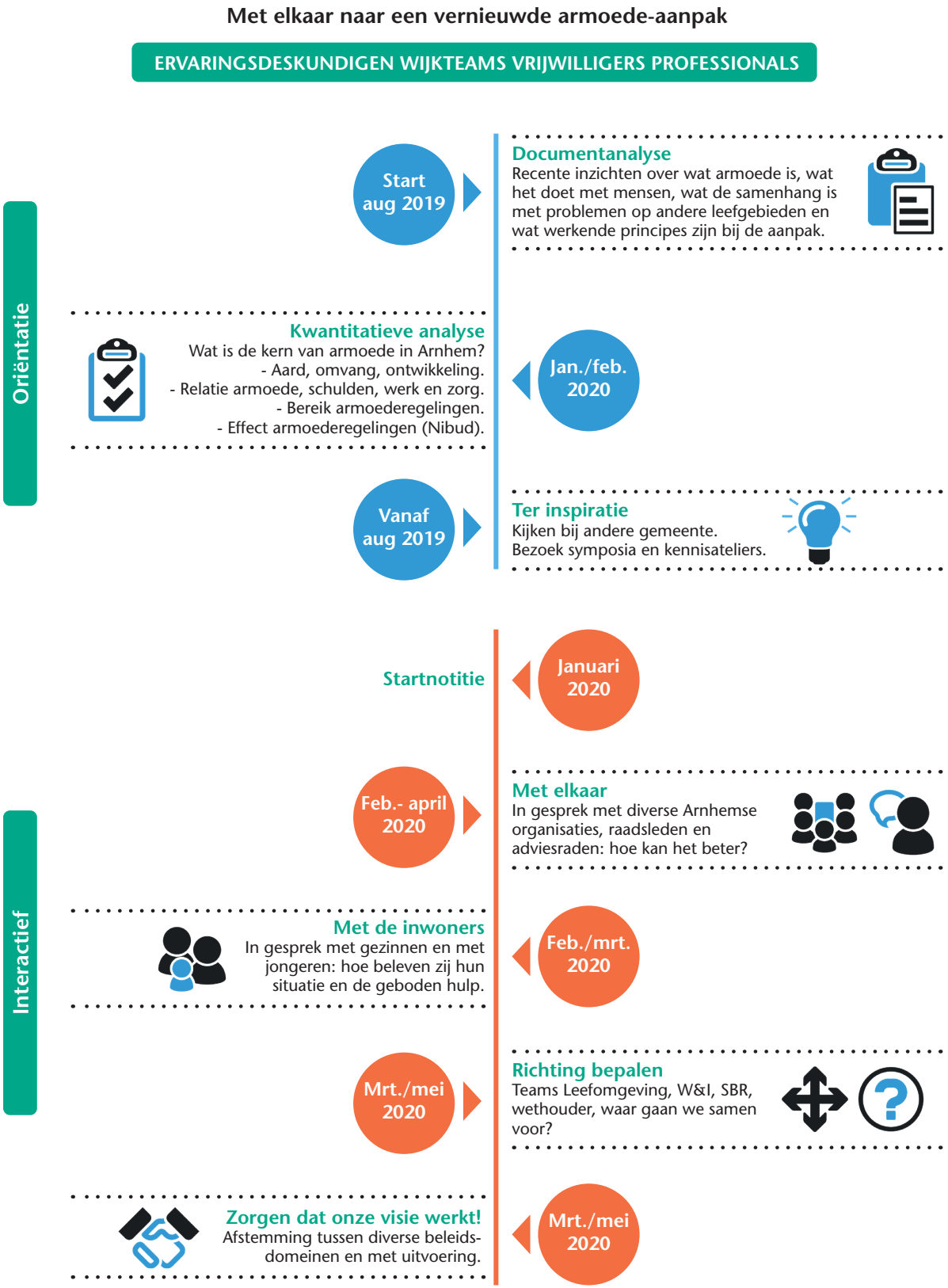
Meer en beter inzicht in het gebruik van zowel lokale- als landelijke inkomensondersteunende regelingen is de eerste stap om de Arnhemse situatie te monitoren. Belangrijk is om te weten wat de inkomstenbron van Arnhemmers is (bijvoorbeeld werk, bijstand, pensioen, WAO/WIA) en of dit inkomen toereikend is om te voldoen aan “niet-veel-maar-toereikend budget”.

Effect van voorzieningen

Meer inzicht in de situatie van Arnhem, Arnhemmers en het gebruik van regelingen moet ertoe leiden dat we beter kunnen sturen om meer inwoners uit de armoede te helpen.

Bijlage 1: Het proces

Hieronder treft u een schema aan van het proces dat doorlopen is om te komen tot een nieuwe nota van de Arnhemse armoedeaanpak.

Bijlage 2: Inzicht in de armoedeproblematiek in Arnhem

Arnhem heeft een brede kijk op de definitie armoede

Armoede in Nederland wordt ook wel omschreven als 'het niet volwaardig kunnen meedoen aan onze samenleving'. Dat wil zeggen dat je misschien wel een huis hebt en iedere dag te eten hebt, maar dat je geen geld over hebt om mee te kunnen doen. In de kern gaat armoede om het niet kunnen rondkomen als gevolg van structureel te weinig geld.

Als we spreken van financiële armoede gaan we uit van een 'niet-veel-maar-toereikend-budget' (SCP).

Het SCP definieert financiële armoede als een situatie waarin voor een langere periode te weinig financiële middelen beschikbaar zijn om te kunnen voorzien in de minimale noodzakelijke goederen en voorzieningen. Armoede wordt gemeten op basis van het jaarinkomen. Iemand wordt als 'arm' geclassificeerd als het jaarinkomen onder de armoedegrens blijft. Deze grens wordt door het SCP gebaseerd op een wetenschappelijke lijst met minimaal noodzakelijke goederen en voorzieningen, met de bijbehorende prijzen. Deze lijst is door het Nibud vastgesteld. Desondanks rekent het SCP, naast het 'noodzakelijke budget' ook met een 'niet-veel-maar-toereikendbudget'. Dit referentiebudget houdt ook rekening met een minimale vorm van ontspanning en sociale participatie, wat door veel mensen die in armoede leven als zeer wenselijk wordt ervaren.

Voor 2017 golden de volgende bedragen per maand voor het 'niet-veel-maar-toereikendbudget':

Alleenstaanden	€ 1135,-
Paar zonder kinderen	€ 1555,-
Paar met twee kinderen	€ 2100,-
Eenoudergezin met 1 kind	€ 1464,-
Eenoudergezin met 2 kinderen	€ 1691,-

Maar armoede gaat niet alleen om financiële schaarste. Armoede is een gebrek aan perspectief, sociale uitsluiting en bepaalde gedragspatronen. Een complexe situatie met minder persoonlijke competenties en minder kansen in het onderwijs, op de arbeidsmarkt, op een kansrijk netwerk, voor een gezonde leefstijl en een acceptabele woonsituatie.
Omdat het zoveel leefgebieden raakt, komen inwoners die het betreft vaak in een neerwaartse spiraal. Daarbij zorgt de chronische stress die deze situatie oplevert dat er minder denkkracht is en men geen zicht heeft op de langere termijn en zien we meer gezondheidsproblemen. Armoede wordt ook onbedoeld en ongemerkt doorgegeven van ouders op kinderen. Wie als kind langdurig met (financiële) armoede wordt geconfronteerd, loopt meer risico om op latere leeftijd in een vergelijkbare situatie terecht te komen.

Over wie gaat het?

Om een indruk te krijgen van de aard en omvang van armoede in Arnhem kijken we ten eerste naar de hoogte van het inkomen dat iemand te besteden heeft. Dat is immers een belangrijke indicator voor armoede. Inwoners met een structureel laag inkomen lopen een groter risico om in een armoedesituatie te (gaan) verkeren, zeker als dit lage inkomen lang aanhoudt. De doelgroep voor de Schulddienstverlening is veel breder: inwoners met een hoog inkomen kunnen ook tot de doelgroep behoren.

Omvang risico Armoede in Arnhem: minstens 1 jaar een laag inkomen

	Inkomen percentage van de Bijstandsnorm				
	Tot 101%	Tot 105%	Tot 110%	Tot 120%	Tot 130%
Aantal huishoudens	**8.500**	**10.500**	**12.500**	**15.000**	**17.100**
Aantal minderjarige kinderen	2.700	3.500	4.000	4.700	5.400
Inkomen uit werk	600	700	1.000	1.500	2.200
Inkomen als zelfstandige	700	800	800	900	1.000
Ander inkomen	7.200	9.000	10.700	12.400	14.000

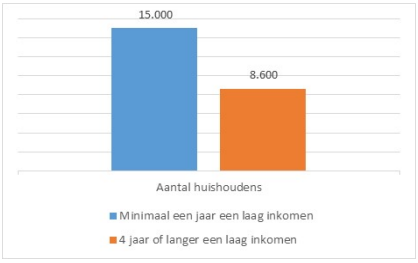
Bron CBS, 2020

Peildatum 1-1-2018
*Alleen inwoners met een volledig jaarinkomen en niet afhankelijk van studiefinanciering

- Op basis van hun structurele lage inkomen (minimaal een jaar een inkomen van 101% tot 130% van de bijstandsnorm) heeft 12% tot 25% van de Arnhemse huishoudens een hoger risico op armoede. Voor een deel van deze huishoudens (6% tot 16%) is de situatie van een laag inkomen langdurig, namelijk 4 jaar of langer.
- Het gaat niet alleen om huishoudens met een uitkering. Het gaat - voor een kleiner deel - ook om werknemers en zelfstandigen.
- Nog steeds veel kinderen groeien op in een gezin met een laag inkomen.
- Het risico op armoede komt in sommige wijken aanmerkelijk meer voor dan in andere wijken. Het risico is het grootst in Malburgen Zuid, Presikhaaf West, het Arnhemse Broek, Geitenkamp en Klarendal. Hier komen ook de sociaal culturele aspecten van armoede het meest voor.
- Het risico op langdurige armoede in Arnhem groeit.

1 op de 5

Arnhemse huishoudens heeft minimaal een jaar een laag inkomen*. **1 op 8** minimaal 4 jaar

Malburgen Oost-Zuid (39%)

Presikhaaf West (35%

Risico armoede het grootst in

Geitenkamp (40%)

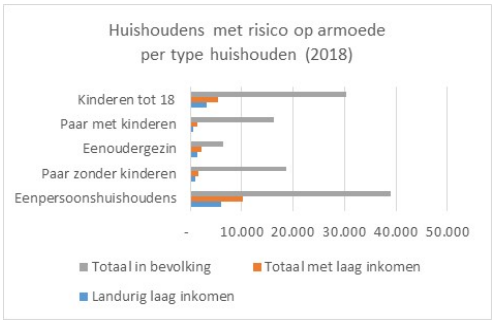
Arnhemse Broek (32%)

Klarendal (30%)

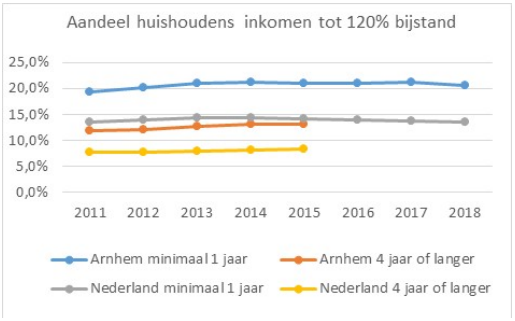
* 120% van de bijstandsnorm

Minimaal 4700 Arnhemse kinderen

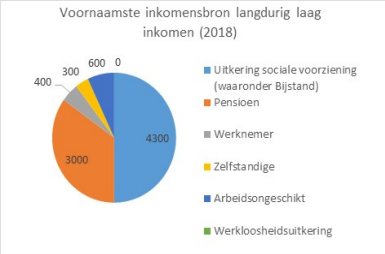
Groeien op in financiële schaarste.

Langdurig risico op armoede groeit

50% van de huishoudens met een langdurig laag inkomen heeft een **'uitkering sociale voorziening'** al voornaamste inkomensbron.

Bijna alle in Arnhem onderzochte huishoudtypen kunnen **Rondkomen** Voor zowel de basiskosten als de kosten voor sociale participatie **.

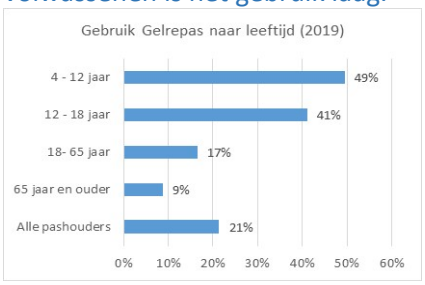
Paren met twee oudere kinderen kunnen op bijna alle onderzochte inkomensniveaus de kosten voor sociale participatie niet bekostigen. Voor alleenstaanden < 65 is de bestedingsruimte klein.

Bereik Arnhemse regelingen

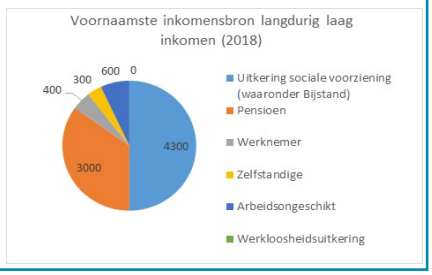
Ongeveer 80%
Van de inwoners met een laag inkomen maakt gebruik van een Arnhemse armoederegeling. Het *gebruik* van de GelrePas, vooral door volwassenen is overigens gering.

GelrePas

Ongeveer **20%** van de pashouders maakte er in 2019 gebruik van. Vooral bij volwassenen is het gebruik laag.

50% van de huishoudens met een langdurig laag inkomen heeft een **'uitkering sociale voorziening'** al voornaamste inkomensbron.

Armoede en schulden

45%
van de inwoners met een schuldregeling maakt gebruik van een armoederegeling.

10%
Van de inwoners met een armoederegeling heeft een schuldregeling.

**Minimaeffectrapportage Nibud, 2019. Hierbij is uitgegaan van alle uitgaven die als noodzakelijk kunnen worden beschouwd (Nibud), een pakket voor sociale participatie volgens het SCP, geen schulden en het gebruik van alle landelijke en Arnhemse armoederegelingen.

Armoede en zorg

Inwoners met een langdurig laag inkomen en of een uitkering maken opvallend meer dan gemiddeld gebruik van de (specialistische) geestelijke gezondheidszorg en andere vormen van zorg. Ongeveer **500** Arnhemmers die beschermd wonen, maken gebruik van een armoederegeling.

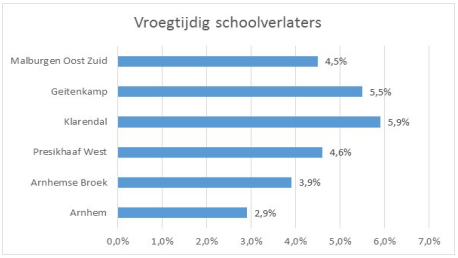
Laaggeletterdheid en armoede

8.000 tot 10.000
Arnhemmers kunnen onvoldoende lezen, schrijven, rekenen of met een computer omgaan. Zij zijn drie keer vaker afhankelijk van een uitkering. Naar schatting 19% van hen heeft financiële schaarste, ruim 6% langdurig.

80% van de huishoudens met een laag inkomen woont in een **huurwoning met huurtoeslag**. 17% heeft geen huurtoeslag. 3% heeft een eigen woning.

Arnhemse huishoudens met een laag inkomen zijn gemiddeld ruim 6% van hun inkomen kwijt aan **gas en elektra**.

In de financieel kwetsbare wijken is het % **vroegtijdig schoolverlaters** aanmerkelijk hoger dan gemiddeld

Effect van onze financiële ondersteuning

Uitkomen met inkomen

Eind 2019 hebben wij het Nibud gevraagd een minimaeffectrapportage voor Arnhem te maken. Hieruit blijkt dat Arnhemse huishoudens met een laag inkomen voor hun bestaanszekerheid voor een belangrijk deel afhankelijk zijn van de landelijke (toeslagen en kinderbijslag) én de Arnhemse inkomensregelingen (zie bijlage 3).

Bereik van onze regelingen

De gemeente Arnhem kent diverse regelingen voor Arnhemmers met een laag inkomen; om hen financieel tegemoet te komen én om ervoor te zorgen dat zij ondanks dit lage inkomen toch mee kunnen doen (zie Bijlage 4). We bereiken met onze gemeentelijke armoederegelingen een behoorlijk deel van deze huishoudens: ongeveer 80% van hen maakt gebruik van een Arnhemse armoederegeling. Opvallend is dat het gebruik van de GelrePas, vooral door volwassenen gering is.

Armoedeval

- We zien een uitstroomval alleen bij een alleenstaande die IIT ontvangt en uitstroomt naar een inkomen van 110 procent van de bijstandsnorm. Een uitstroomval ontstaat als een huishouden op een bepaald inkomensniveau minder overhoudt dan op bijstandsniveau.
- Een doorstroomval betekent dat een huishouden op een bepaald inkomensniveau minder overhoudt dan op het voorliggende, lagere inkomensniveau. Dit komt voor bij een paar zonder kinderen en een paar met oudere kinderen, bij wie het inkomen stijgt van 120 naar 130 procent van de bijstandsnorm en van 130 naar 140 procent. Dit wordt veroorzaakt door de afbouw van landelijke toeslagen, het wegvallen van het recht op de collectieve zorgverzekering en door het wegvallen van de GelrePas bij een inkomen boven 140 procent. Ook een alleenstaande oudere met een zorgvraag houdt op 120 procent meer over dan op 130 procent. Het wegvallen van de GelrePas is hier de belangrijkste oorzaak.

Bijlage 3: Samenvatting Minima-effectrapportage Arnhem (Nibud, 2019)

Deze minima-effectrapportage geeft weer wat het effect is van landelijke en lokale inkomensondersteunende regelingen op de financiële positie van huishoudens met een laag inkomen in de gemeente Arnhem.

Het doel van dit onderzoek is:

√ Inzicht te geven in de bestedingsruimte van de armste groepen in de gemeente;
√ Inzichtelijk maken welke groepen huishoudens in de gemeente goed profiteren van de verschillende (landelijke en lokale) inkomensondersteunende maatregelen en welke groepen minder goed;
√ Eventuele armoedevallen in kaart brengen.

De resultaten van de effectrapportage kunnen als basis dienen voor de verdere ontwikkeling van het minimabeleid van de gemeente Arnhem.

Uitgangspunten

In deze minima-effectrapportage is voor negen verschillende huishoudtypen de bestedingsruimte inzichtelijk gemaakt:
- Alleenstaande onder de AOW-gerechtigde leeftijd;
- Alleenstaande oudere (AOW-gerechtigd);
- Eenoudergezin met 2 jongere kinderen (3 en 5 jaar);
- Eenoudergezin met 2 oudere kinderen (12 en 16 jaar);
- Paar zonder kinderen Paar met 2 jongere kinderen (3 en 5 jaar);
- Paar met 2 oudere kinderen (12 en 16 jaar)
- Eenoudergezin met een zorgvraag;
- Alleenstaande oudere (AOW-gerechtigd) met een zorgvraag.

Voor elk van deze huishoudtypen is op vier inkomensniveaus een begroting gemaakt:
- De geldende bijstands/AOW-norm;
- 110 procent van de geldende bijstandsnorm;
- 120 procent van de geldende bijstandsnorm;
- 130 procent van de geldende bijstandsnorm.

Zo wordt voor de verschillende huishoudtypen op deze inkomensniveaus inzichtelijk wat het effect van landelijke en gemeentelijke maatregelen is op de bestedingsruimte.

Bij de uitgaven maken we onderscheid tussen uitgaven uit het basispakket en uitgaven voor sociale participatie:
- De uitgaven uit het basispakket zijn *alle uitgaven die als noodzakelijk kunnen worden beschouwd.*
- Het pakket voor sociale participatie is opgesteld in samenwerking met het Sociaal Cultureel Planbureau. Het gaat om uitgaven aan *contributies en abonnementen, bezoek ontvangen en op bezoek gaan, vakantie/uitgaan en recreatief vervoer.*

Resultaten

De financiële situatie van huishoudens
Alle onderzochte huishoudens hebben op de vier inkomensniveaus voldoende inkomsten om alle noodzakelijke uitgaven uit het basispakket te betalen zonder dat er tekorten ontstaan.
Wanneer ook naar *de bestedingen voor sociale participatie wordt gekeken, zien we dat het paar met twee oudere kinderen op drie van de vier onderzochte inkomensniveaus de maandbegroting niet rond kan krijgen.* Alleen op 120 procent is er een (klein) positief saldo.

Alleenstaanden onder de AOW-gerechtigde leeftijd en paren zonder kinderen kunnen de begroting wel rond krijgen, maar de *bestedingsruimte op 100 en 110 procent is klein*. Als deze huishoudens met extra (onvermijdbare) kosten te maken krijgt, kan dit al snel leiden tot een tekort.

Ouderen en eenoudergezinnen kunnen het *basispakket en de kosten voor sociale participatie goed bekostigen*. Dit *geldt ook als er sprake is van een zorgvraag*.
Ook bij *paren met jonge kinderen doen zich geen tekorten* voor als de kosten voor het basispakket en de kosten voor sociale participatie zijn gedaan.

Armoedeval
In dit rapport wordt onderscheid gemaakt in een uitstroomval en een doorstroomval.
Een uitstroomval ontstaat als een huishouden op een bepaald inkomensniveau minder overhoudt dan op bijstandsniveau. Van een doorstroomval is sprake als een huishouden op een bepaald inkomensniveau minder overhoudt dan op het voorliggende, lagere inkomensniveau.

Een *uitstroomval* zien we alleen bij een *alleenstaande die IIT ontvangt en uitstroomt naar een inkomen van 110 procent*. Dan is er geen recht meer op IIT en is de bestedingsruimte lager dan op 100 procent. Een alleenstaande met een bijstandsuitkering zonder IIT houdt één euro minder over dan een alleenstaande met een inkomen op 110 procent.

Een doorstroomval komt voor bij een paar zonder kinderen en een paar met oudere kinderen, waarvan het inkomen stijgt van 120 naar 130 procent. Dit wordt veroorzaakt door de afbouw van landelijke toeslagen, het wegvallen van het recht op de collectieve zorgverzekering en het wegvallen van voordelen van de GelrePas. Ook een alleenstaande oudere met een zorgvraag houdt op 120 procent meer over dan op 130 procent. Het wegvallen van de GelrePas is hier de belangrijkste oorzaak. Het gaat dan om de kosten voor sociale participatie én de kosten van de maaltijdvoorziening.

Als ook naar *een inkomen van 140 procent* wordt gekeken, zien we bij *paren met jonge kinderen* dat er bij een inkomen op 140 procent *minder bestedingsruimte* is dan op 130, 120 en 110 procent. Bij *paren met oudere kinderen* is er op 140 procent zelfs *minder bestedingsruimte dan op bijstandsniveau* (en is er dus sprake van een uitstroomval). Dit wordt veroorzaakt door het wegvallen van het recht op de GelrePas, die voor gezinnen met kinderen doorloopt tot 130 procent.

Positieve aspecten
De gemeente Arnhem kent voor alle soorten huishoudens verschillende vormen van inkomensondersteuning die een positief effect hebben op de bestedingsruimte van de inwoners.

Specifieke positieve aspecten:
De gemeente Arnhem biedt een collectieve zorgverzekering aan, waarmee huishoudens met een laag inkomen uitgebreider verzekerd zijn dan huishoudens met een gemiddelde verzekering. Voor huishoudens met hoge zorgkosten is er een pakket met afgekocht eigen risico.

Met de GelrePas creëert de gemeente Arnhem extra ruimte op de begroting voor deelname aan maatschappelijke en recreatieve activiteiten. Dit heeft een positief effect op de bestedingsruimte van huishoudens met een laag inkomen en het vergroot de kans dat huishoudens met een laag inkomen blijven participeren in de samenleving.

De gemeente zet sterk in op de ondersteuning van kinderen: Vanuit de GelrePas zijn diverse vergoedingen mogelijk, onder andere voor sport en het lidmaatschap van een vereniging. Dit is een extra stimulans om kinderen deel te laten nemen aan sportieve en culturele activiteiten. Daarnaast is een vergoeding mogelijk voor school gerelateerde kosten en via de Stichting Leergeld kunnen onder andere computers, fietsen en kosten voor schoolkampen en excursies vergoed worden.

Personen met een zorgvraag kunnen in de gemeente Arnhem in aanmerking komen voor verschillende vergoedingen. De eigen bijdrage CAK en de kosten van personenalarmering worden vergoed vanuit de collectieve zorgverzekering, voor de maaltijdvoorziening kan een korting worden verkregen via de GelrePas en aanvullend vervoer wordt vanuit de Wmo tegen een gereduceerd tarief aangeboden. Hiermee blijven de extra kosten als gevolg van de zorgvraag beperkt voor chronisch zieken in de gemeente.

In de gemeente Arnhem kunnen huishoudens onder de AOW-leeftijd met een inkomen tot 105 procent van de geldende bijstandsnorm in aanmerking komen voor een individuele inkomenstoeslag. Daarbij is het positief dat de gemeente Arnhem bij de hoogte van de individuele inkomenstoeslag rekening houdt met de gezinssamenstelling. Huishoudens met kinderen ontvangen een hoger bedrag dan alleenstaanden.

Aanbevelingen

Verminder niet-gebruik regelingen

De gemeente Arnhem kent een ruimhartig minimabeleid: bijna alle onderzochte huishoudtypen kunnen de maandbegroting rond krijgen, met uitzondering van het paar met oudere kinderen.
Echter, in de berekeningen is ervan uitgegaan dat alle aanspraken op landelijke en lokale regelingen zijn aangevraagd. Dat is niet voor ieder huishouden een vanzelfsprekendheid. De gemeente Arnhem kan het gebruik van *landelijke en lokale regelingen stimuleren door hieraan publiciteit te geven en de toegang tot deze regelingen te vereenvoudigen*. Een instrument dat in de gemeente Arnhem wordt ingezet is "Bereken uw recht". Hiermee worden bewoners gewezen op alle mogelijkheden die er zijn.

Ook voorlichting door intermediairs is vaak doeltreffend. Het is daarbij belangrijk dat de intermediairs bekend zijn met alle regelingen die de gemeente Arnhem te bieden heeft en dat zij ook continu op de hoogte worden gebracht van veranderingen in inkomensondersteunende maatregelen.

Stimuleer goed financieel beheer

Om rond te kunnen komen van een minimuminkomen is een goed financieel beheer van het huishouden noodzakelijk. Men reserveert om zo nodig grote uitgaven te kunnen doen voor de vervanging van inventaris. We gaan ervan uit dat het huishouden niet leent, zodat er niet nog extra kosten van rente en aflossing bijkomen. Veel huishoudens die van een minimum inkomen moeten rondkomen, voeren een goed financieel beheer, maar een deel ook niet. Voor deze huishoudens is het *aan te bevelen cursussen of begeleiding te organiseren*.

Help energielasten verlagen

Het is te verwachten dat de energielasten een groter deel van de woonlasten en daarmee van de totale begroting van minima gaan innemen. Daarnaast blijkt uit onderzoek dat juist minima vaak in minder goed geïsoleerde woningen wonen, waardoor ze ook een hoger verbruik dan gemiddeld hebben. Ook de toekomstige energietransitie zal de nodige kosten met zich meebrengen. Voor bewoners van een huurwoning is nog onduidelijk of de woningbouwcorporaties dit gaan doorberekenen aan hun huurders. Het Nibud adviseert de gemeente hier aandacht voor te hebben.

Huishoudens met een laag inkomen zouden *hulp van energieadviseurs of gratis/ goedkope energieboxen aangeboden* kunnen krijgen. Producten zoals ledlampen en isolatiefolies, waarvan de aanschafkosten voor deze doelgroep vaak te hoog zijn, terwijl ze een snelle terugverdientijd hebben, zijn dan het meest effectief. In de gemeente Arnhem lopen al verschillende pilots op dit gebied (zoals de inzet van energiecoaches).

Houd bij de berekening van de kwijtschelding rekening met overige belastingen

Om voor kwijtschelding van gemeentelijke heffingen en waterschapslasten in aanmerking te komen hanteren zowel *de gemeente als het waterschap een kwijtscheldingsnorm van 100 procent*. Dit is hoger dan de wettelijk voorgeschreven norm van 90 procent.
Voor beide (gemeente en waterschap) wordt de betalingscapaciteit apart berekend. Hiermee wordt ervan uitgegaan dat het huishouden tweemaal over de betalingscapaciteit beschikt, wat uiteraard niet zo is. De gemeente heeft de *mogelijkheid de betalingscapaciteit op een andere wijze te berekenen*: de regelgeving (Uitvoeringsregeling Invorderingswet 1990, URIW 1990) is zodanig dat bij de berekening van de betalingscapaciteit rekening kan worden gehouden met meerdere belastingaanslagen.

Overweeg het meest uitgebreide pakket van de collectieve zorgverzekering open te stellen voor alle minima

De gemeente Arnhem biedt inwoners met een laag inkomen (tot en met een inkomen van 120/130 procent van de geldende bijstandsnorm) een collectieve zorgverzekering aan. Het gaat om de basisverzekering plus een aanvullend pakket en een tandverzekering.

Deelnemers zijn met deze verzekering uitgebreider verzekerd dan huishoudens met een gemiddelde zorgverzekering. *Door deze uitgebreide verzekering zal het beroep op de bijzondere bijstand lager zijn, wat gunstig uitpakt voor de (uitvoerings)kosten van de gemeente*. Ook deelnemers aan de collectieve verzekering zijn beter af: zij krijgen een uitgebreid pakket aan medische kosten vergoed.
Bovendien is in de meest uitgebreide variant (GarantVerzorgd 3) ook het verplichte eigen risico meeverzekerd. Steeds vaker ontvangen belangengroeperingen signalen dat huishoudens zorg mijden, zodat zij hun eigen risico niet hoeven aan te spreken. Dit is een onwenselijke situatie. Het is daarom positief dat de gemeente Arnhem een pakket aanbiedt waarin het eigen risico is meeverzekerd.

Voor dit uitgebreide pakket gelden echter aanvullende specifieke voorwaarden. De gemeente zou kunnen overwegen het pakket aan te bieden aan alle inwoners met een minimuminkomen. Hierbij is het voor de gemeente van belang dat de kosten van de aanboden pakketten in balans zijn: de gemeentelijke bijdrage voor het pakket met afgekocht eigen risico moet niet veel hoger zijn dan de bijdrage voor de goedkopere verzekering, waardoor het voor (bijna) alle huishoudens aantrekkelijk wordt om het eigen risico mee te verzekeren, ongeacht de verwachting die men hierover heeft. Dit leidt tot onnodige hoge kosten voor de gemeente. In de ideale situatie ontstaat een soort zelfregulerend systeem, waarbij juist de huishoudens die veel zorg (denken) nodig (te) hebben, zullen kiezen voor een pakket met afgekocht eigen risico en de overige huishoudens niet.

Overweeg een ongedeeld budget voor de kosten van kinderen

De gemeente Arnhem zet sterk in op vergoeding van kosten van kinderen. Zo zijn er diverse vergoedingen vanuit de GelrePas, een vergoeding voor schoolkosten en de mogelijkheden die worden geboden door Stichting Leergeld en het Jeugdfonds Sport en Cultuur.
Om het gevoel van bestedingsvrijheid voor huishoudens te vergroten, zou de *gemeente kunnen werken met een ongedeeld budget voor zowel schoolkosten als kosten voor maatschappelijke participatie*. Dit zou de gemeente bijvoorbeeld kunnen realiseren, door via de GelrePas een vrij besteedbaar budget beschikbaar te stellen. In een dergelijke situatie zijn huishoudens vrij in de keuze in welke mate zij de tegemoetkomingen willen besteden aan schoolkosten en in welke mate aan sport- en culturele activiteiten.
Behalve dat een ongedeeld budget de bestedingsvrijheid vergroot, kan dit ook het niet-gebruik tegengaan. Te veel verschillende losse regelingen kan het voor inwoners onoverzichtelijk maken, met als ongewenst effect dat een groep huishoudens onterecht geen gebruik maakt van de mogelijkheden die er zijn.

Differentieer de individuele inkomenstoeslag

In de gemeente Arnhem kunnen huishoudens onder de AOW-gerechtigde leeftijd, die gedurende minimaal drie jaar een inkomen ontvangen van maximaal 105 procent van de geldende bijstandsnorm, in aanmerking komen voor een individuele inkomenstoeslag.
De tegemoetkoming heeft een gunstig effect op de bestedingsruimte van huishoudens die langdurig van een laag inkomen moeten rondkomen. Huishoudens met een laag inkomen en zeker de huishoudens die niet alle onvermijdbare uitgaven plus de uitgaven voor sociale participatie kunnen bekostigen (zie tabel 1), zullen als eerste bezuinigen op de reserveringsuitgaven, omdat deze niet elke maand terugkomen. Dit is een onwenselijke situatie; wanneer dit huishouden dan plotseling voor een grote uitgave komt te staan, zal het schulden moeten gaan maken. Het Nibud adviseert daarom om de regeling in stand te houden.
De hoogte van de IIT bedraagt voor paren een alleenstaande ouders 375 euro per jaar en voor alleenstaanden 260 euro per jaar. Er wordt daarmee onderscheid gemaakt tussen huishoudens met en zonder kinderen. Er wordt echter geen rekening gehouden met het aantal kinderen en de leeftijden van de kinderen.
Aangezien de kosten van (oudere) kinderen niet volledig gecompenseerd worden door kindgebonden toeslagen, zou de gemeente kunnen overwegen om per ten laste komend kind een extra bedrag toe te kennen. De gemeente kan zelfs nog een stap verder gaan door voor oudere kinderen een hogere toeslag te verstrekken dan voor jonge kinderen, omdat de kosten van oudere kinderen hoger liggen dan die van jonge kinderen.
Personen vanaf de AOW-gerechtigde leeftijd die langdurig van een laag inkomen moeten rondkomen krijgen geen toeslag. Dit is echter geen groot probleem omdat, zoals in tabel 1 te zien is, de AOW-gerechtigde huishoudens niet met tekorten op de begroting te maken hebben.
Hier staat tegenover dat ouderen een steeds groter deel van hun zorgkosten zelf moeten gaan betalen en dat zij meestal niet in staat zijn hun inkomen nog te verhogen. Het Nibud adviseert de gemeente hier in mogelijk toekomstig beleid rekening mee te houden.

Houd aandacht voor paren met oudere kinderen

Paren met oudere kinderen kunnen, ondanks de gemeentelijke ondersteuning, op bijna alle onderzochte inkomensniveaus de maandbegroting niet rond krijgen, als zij naast het basispakket de uitgaven voor sociale participatie willen bekostigen. Het Nibud adviseert de ondersteuning voor deze doelgroep voort te zetten en het bestaan van inkomensondersteunende regelingen voor gezinnen met (oudere) kinderen actief onder de aandacht te brengen. Ook verstrekkingen vanuit de individuele bijzondere bijstand (niet in dit onderzoek meegenomen) kunnen dergelijke gezinnen helpen om hun tekorten beperken. In dit laatste geval kunnen alleen noodzakelijke bijzondere kosten vergoed worden, maar het is zeker de moeite waard om ook dit extra onder de aandacht te brengen.

Dat paren (en met name paren met oudere kinderen) met tekorten te maken hebben, ziet het Nibud ook bij andere gemeenten en het blijkt ook uit onze landelijke koopkrachtberekeningen. Inzetten op de begeleiding naar werk van tenminste één van beide partners lijkt de eerste stap op weg uit de armoede. Bovendien blijkt een klein baantje van de andere partner veel meer op te leveren dan alleen het maandelijks bruto-inkomen: fiscaal houdt een stel meer over als beide partners parttime werken dan als één persoon fulltime werkt.

Echter, het blijft voor gemeenten een lastige opgave om alle tekorten te compenseren. *Een structurele oplossing zal, indien politiek gewenst, vanuit het Rijk moeten komen.*
Een aanzet hiervoor is gegeven in de Miljoenennota voor 2018: voor de bestrijding van armoede onder kinderen is landelijk 100 miljoen euro uitgetrokken, waarvan 85 miljoen naar de gemeenten is gegaan. Dit geld is onder meer bedoeld om schoolreisjes, sportles en muziekles voor kinderen uit arme gezinnen mogelijk te maken.
Bovendien is in het huidige regeerakkoord opgenomen dat het kabinet extra middelen beschikbaar stelt voor het voorkomen van schulden en de bestrijding van armoede, in het bijzonder onder kinderen: het kabinet stelt hiervoor 80 miljoen ter beschikking (30 miljoen in 2018 en 25 miljoen in 2019 en 2020). Het merendeel van de middelen (90 procent) zal via een decentralisatie-uitkering beschikbaar worden gesteld aan gemeenten

Bijlage 4: Gemeentelijke en landelijke inkomensondersteuning

Een inwoner kan gemeentelijke en landelijke inkomensondersteuning aanvragen.

De **gemeentelijke inkomensondersteuning** valt uiteen in:
1. Regelingen vanuit de Participatiewet
a. Bijzondere Bijstand;
b. GelrePas;
c. Individuele Inkomenstoeslag (ITT);
d. Individuele Studietoeslag (IST);
e. Collectieve aanvullende ziektekostenverzekering (CAZ);
f. Tegemoetkoming chronische ziekten en gehandicapten (MT-CZG).

2. Regelingen buiten de participatiewet
a. Kwijtschelden lokale heffingen;
b. Schoolkostenregeling;
c. Vergoeding kinderopvang en peuteropvang;
d. Vergoeding maaltijdvoorziening;
e. WMO-eigen bijdrage.

3. Maatschappelijke initiatieven (niet uitputtend!)
a. Arnhemse jeugd doet mee, Stichting Leergeld;
b. Voedselbank Arnhem;
c. Jeugdfonds Sport en Cultuur;
d. De Arnhemse Fondsen;
e. De Kledingbank;
f. De Speelstoet;
g. De Arnhemse Dialoog;
h. De Arnhemse Uitdaging.

De **landelijke inkomensondersteuning** valt uiteen in:
1. Landelijke heffingskortingen
a. Algemene heffingskorting;
b. Arbeidskorting;
c. Inkomensafhankelijke combinatiekorting;
d. Ouderenkorting en alleenstaande ouderenkorting.

2. Landelijke toeslagen
a. Zorgtoeslag;
b. Huurtoesla;
c. Kinderopvangtoeslag;
d. Kindgebonden budget;
e. Kinderbijslag;
f. Kwijtschelding (waterschap Rivierenland).

Bijlage 5: Toelichting vernieuwing GelrePas

Introductie

We willen dat al onze inwoners kunnen meedoen, ook in hun vrije tijd. Voor mensen met een laag inkomen is dit een stuk moeilijker. Een structureel laag inkomen belemmert het meedoen. Niet meedoen heeft een negatief effect op gedrag, gezondheid en (school)prestaties en vergroot de kans op armoede in de toekomst. Vooral voor kinderen kan opgroeien in een gezin met een laag inkomen ervoor zorgen dat zij onvoldoende kunnen meedoen op school en in hun vrije tijd (sport, cultuur, uitstapjes).

Met de GelrePas verlagen we al 25 jaar voor deze inwoners de financiële drempels voor deelname aan culturele, sportieve en recreatieve activiteiten. Hiermee willen we ontmoeting, zelfontplooiing en het welzijn van inwoners met een laag inkomen helpen bevorderen. Voor al onze inwoners met een inkomen tot 120% van de bijstandsnorm is de GelrePas beschikbaar. Voor gezinnen geldt een inkomensgrens van 130% van de bijstandsnorm. Dat was al zo en blijft ook zo.

We stellen vast dat de uitvoering van de GelrePas aan vernieuwing en modernisering toe is. Bovendien stellen we vast dat het bereik van de GelrePas weliswaar hoog is, echter dat het gebruik achterblijft bij onze verwachting. Het programma sluit niet altijd aan bij de belevingswereld inwoners. Het administratief proces is achterhaald, de pas is onvoldoende gebruiksvriendelijk voor zowel inwoners als aanbieders en het ontbreekt aan goede managementinformatie.

Daarom gaan samen met de regiogemeenten de GelrePas versterken. Enerzijds door de uitvoering te professionaliseren, te automatiseren en het gebruik van de pas te vergemakkelijken, anderzijds door in te zetten op het verbeteren van het inhoudelijke programma. Met de vernieuwde GelrePas denken wij dat het gebruik van de pas substantieel toeneemt en we meer maatwerk en keuzevrijheid realiseren.

In de tabel hieronder is het huidige gebruik van de GelrePas weergegeven.

Arnhem	Aantal unieke gebruikers					Totale besteding in €					Gem besteding per gebruiker in €			
	tot 12	12-18	18-65	65+	**Totaal**	tot 12	12-18	18-65	65+	**Totaal**	tot 12	12-18	18-65	65+
Sport	807	623	1.646	143	**3.219**	177.690	140.824	313.915	22.760	**655.189**	220	226	191	159
Sport en Cultuur	91	45	79	3	**218**	52.685	28.038	32.353	709	**113.785**	579	623	410	236
Sport + Overig	151	75	94	16	**336**	41.061	21.157	23.417	3.351	**88.986**	272	282	249	209
Sport + Cultuur + Overig	15	1	4	2	**22**	9.700	672	1.455	632	**12.459**	647	672	364	316
Cultuur	158	98	154	18	**428**	51.945	37.102	25.518	2.125	**116.690**	329	379	166	118
Cultuur + Overig	9	2	27	6	**44**	4.442	1.143	5.951	972	**12.508**	494	572	220	162
Overig	47	28	416	127	**618**	4.200	2.946	22.370	5.087	**34.603**	89	105	54	40
Totaal	1.278	872	2.420	315	**4.885**	341.723	231.882	424.979	35.636	**1.034.220**	267	266	176	113
Check (afronding						*341.726*	*231.887*	*424.982*	*35.638*	***1.034.233***				
Pashouders per 1-10-2019	2.584	2.123	14.624	3.586	**22.917**									
Aandeel gebruik/passen	49%	41%	17%	9%	**21%**									

Een GelrePas 2.0

Als het gaat om het verbeteren van de uitvoering en het gebruik van de pas hebben we als gemeenten de benodigde expertise onvoldoende in huis. Daarom zoeken we met de regiogemeenten via een aanbestedingsprocedure een externe partij. De aanbestedingsstrategie is door het college vastgesteld en is inmiddels in gang gezet.

Uitganspunt is meer gebruik van de pas en optimale efficiency. We willen de uitvoeringskosten van de pas zo laag mogelijk houden, daarom kiezen we voor digitalisering waar dat kan. Tegelijkertijd grijpen we de aanbesteding aan om de GelrePas qua aanbod meer aan te laten sluiten op de behoeften van onze inwoners: we maken het mogelijk dat inwoners meer dan voorheen zelf kunnen kiezen waar ze het bedrag op de pas willen voor inzetten. Daarnaast willen we zoveel mogelijk vergoedingen voor kosten van participatie onder brengen in de pas. Dit maakt het geheel van regelingen voor de inwoner overzichtelijker.

Wat is er met de nieuwe pas anders?

- *Meer Arnhemmers krijgen een pas.* De GelrePas 2.0 wordt ook beschikbaar gesteld voor kinderen in de leeftijd 0-4 jaar. Meedoen begint in Arnhem zo vroeg mogelijk en ook voor deze leeftijdsgroep zijn er veel activiteiten in Arnhem. Kinderen in een gezin met een laag inkomen willen we zo jong mogelijk ook laten mee doen. We gaan daarom werken met de volgende leeftijdscategorieën: 0 tot 4 jaar, 4 tot 12 jaar, 12 tot 18 jaar, 18 tot 65 jaar, 65 jaar en ouder.
- *Meer Arnhemmers weten dat en hoe ze de pas kunnen gebruiken:* de website voor de GelrePas 2.0 wordt een stuk gebruiksvriendelijker en toegankelijker, ook voor inwoners die minder taalvaardig zijn. Daarnaast gaan we met onze partners in de stad in gesprek (o.a. Stichting Leergeld, Jeugdfonds Sport en Cultuur, Rijnstad/Formulierenbrigade, Sociale Wijkteams en onze eigen mensen van Werk en Inkomen) om de pas onder de aandacht te brengen als een van de basisvoorzieningen voor inwoners met een laag inkomen om te kunnen blijven meedoen.
- *Meer programma in de wijken en heldere kaders voor het programma:* uitgangspunt bij het programma-aanbod is dat het bijdraagt aan sociale participatie. Inwoners moeten gemakkelijk en eenvoudig gebruik kunnen maken van dit aanbod, daarom zetten we vol in op een programma in de directe leefomgeving van onze inwoners.
- *Aanbod met korting.* De gemeente Arnhem streeft ernaar dat aanbieders binnen het GelrePas programma een korting geven op hun contributie, lesgeld of prijzen. Van de opdrachtnemer wordt verwacht dat hij zich hiervoor zal inspannen. Ook aanbieders die niet direct gericht zijn op sociale participatie en dus geen onderdeel uitmaken van het programma kunnen vanzelfsprekend aan GelrePashouders een korting bieden op hun producten en diensten. Bijvoorbeeld een opticien die korting geeft bij de aanschaf van een bril of lenzen. We verkennen de mogelijkheid dat ook deze aanbieders, afhankelijk van het product of de dienst, hun kortingsaanbod op de GelrePas website kenbaar kunnen maken. Uit de gesprekken met de inwoners horen we dat de behoefte om ook eens een keer iets nieuws te kunnen kopen, groot is. Aan de andere kant willen we niet aanzetten tot koopgedrag. Dus we zoeken hier naar een goede balans. De gemeenten willen wel vooraf toetsen of het product of de dienst passend is. Dus plaatsing van dit aanbod gebeurt altijd in overleg met de gemeenten.
- Uitgangspunt is dat we het *huidige programma-aanbod handhaven.* Wel is de opgaaf aan de marktpartij die het nieuwe passysteem gaat faciliteren, om met de huidige aanbieders in gesprek te gaan over de hoogte van de gereduceerde tarieven die zij hanteren bij gebruik/inzet van de GelrePas.
- *Persoonlijk tegoed.* De hoogte van het tegoed gaat verschillen per leeftijdscategorie. Op basis van uitgevoerde analyse van het gebruik en de analyse van het NIBUD hebben we er voor gekozen om een verdeling te maken gebaseerd op waar het meest nodig is. We willen volop de ontwikkelingskansen van kinderen en jongeren die opgroeien in een gezin met (zeer) beperkte financiële mogelijkheden stimuleren. Met deze nieuwe budgetvorm hebben inwoners meer keuzevrijheid en is meer maatwerk mogelijk.

In de onderstaande tabel is de hoogte van het tegoed per leeftijdscategorie aangegeven.

Wat	Leeftijdscategorieën				
	0-4	4-12	12-18	18-65	65+
Verwacht gebruik (%)	40%	60%	50%	20%	10%
Bedrag per pas per doelgroep	100	335	335	200	125

- *Vernieuwing van het programma.* Stapsgewijs gaan we het programma vernieuwen. Voor zover het sport en cultuur betreft, biedt het huidige programma voornamelijk sport en culturele activiteiten in verenigings- en cursusverband. We zien dat vormen van 'anders georganiseerde sport en cultuur' steeds belangrijker worden en dat het aandeel van vooral sporten via verenigingen afneemt. Zeker ook bij de doelgroep van de GelrePas. Andere mogelijkheden om te bewegen en om cultureel actief te zijn zoals buurtinitiatieven, sport en cultuur vanuit het welzijnswerk of onderwijs willen we daarom meer onder de aandacht brengen en stimuleren en dus gaan onderbrengen in het programma.
- *Digitaal tenzij* is het uitgangspunt. De GelrePas zal zoveel mogelijk in digitale vorm worden verstrekt. Maar ook hier geldt: een fysieke pas blijft mogelijk voor inwoners die digitaal beperkt of niet vaardig zijn. Het aanbod van activiteiten wat je kunt doen met de GelrePas komt op een website te staan. En iedere gebruiker kan straks op een persoonlijke pagina zien wat de hoogte is van het tegoed op een pas.
- *Schoolkosten:* mogelijk op de pas. We onderzoeken de mogelijkheid om de huidige schoolkostenregeling onder te brengen in de GelrePas. Kinderen en jongeren krijgen hiermee op de pas een extra tegoed dat zij kunnen inzetten voor school gerelateerde kosten. Hiermee denken we effectiever te kunnen zijn als het gaat om meedoen op school.
- *Diftar:* op de pas. De marktpartij wordt gevraagd afspraken te maken met de gemeente over de wens om in het kader van Diftar periodiek een extra tegoed op de pas te kunnen storten. Diftar wordt per 1 juli ingevoerd. In januari 2021 wordt per inwoner de balans opgemaakt van het variabele tarief. Voor minima is afgesproken dat zij een storttegoed krijgen van 23 zakken per jaar. Voor iedere minder aangeboden zak ontvangen zij 80 eurocent, dat wordt gestort op de pas.

(de) Weg uit armoede: werken aan perspectief

Er is duidelijk een samenhang tussen armoede en problemen op allerlei leefgebieden

Armoede is geen keuze het kan iedereen overkomen

Rondkomen met een laag inkomen vraagt veel vaardigheid

en dat hebben veel inwoners in deze situatie vaak juist niet

Armoede is een belangrijke risicofactor voor kindermishandeling en jeugd-criminaliteit

Risico op stress, sociaal isolement en depressie neemt toe

weinig vertrouwen
depressie
sociaal isolement
slechte gezondheid
stress
schaamte
verlies van regie
psychische problemen
geen perspectieven
veel zorgen
slecht slapen

minder denkvermogen
geen zicht op lange termijn
stress

GENERATIEARMOEDE

minder kansen
ontwikkeling
isolement
later minder kans op een baan
stress
hoger risico op armoede
welzijn

De gemeente heeft een stad voor ogen waarin alle Arnhemmers vrij en (financieel) zelfstandig kunnen deelnemen aan de samenleving. Een stad waarin alle Arnhemse inwoners perspectief hebben op een goede en gezonde toekomst. Daartoe zijn **3 AMBITIES** geformuleerd.

Bij de uitwerking van deze ambities werkt de gemeente samen met keten- en netwerkpartners, maar vooral met de inwoner zelf. We investeren in een integrale aanpak, in driehoeksgesprekken tussen de inwoner, W&I en SWT. Er is ook aandacht voor de ontwikkeling van vaardigheden van de inwoner, gericht op duurzame bestaanszekerheid.

AMBITIE

Financiële basis op orde

voldoende inkomen en toereikend budget

appel aan politiek om landelijke voorzieningen toe-reikend te maken

verlagen van woonlasten en energielasten

Gelre Pas +

nieuwe Gelrepas

open

betere toegang

inkomensondersteuning en voorzieningen

flexibele inzet en maatwerk

werken moet lonen

investeren in kansrijke netwerken

AMBITIE

Langdurige armoede voorkomen en beperken

een langdurig tekort leidt tot een neerwaartse spiraal

AMBITIE

Doorbreken van generatiearmoede

een kind dat opgroeit in armoede heeft grotere kans op achterstand in de maatschappij. Dat kan armoede in stand houden

gerichte compensatie voor gezinnen met kinderen in het VO

doorontwikkeling *kansrijk opgroeien*

actieve inzet onderwijs op gelijke kansen

schoolkosten op de Gelrepas

Gelre Pas + schoolkosten

We laten ons voeden door de inwoner zelf. Samen gaan we na welke oplossingen het beste bijdragen aan een duurzame oplossing.

Feiten

1 op de 5 Arnhemse huishoudens heeft minimaal 1 jaar een laag inkomen* (dat zijn 15.000 - 17.000 huishoudens)

1 op de 8 huishoudens heeft gedurende minimaal 4 jaar een laag inkomen

3500 gezinnen

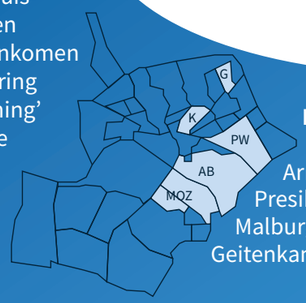
4700 kinderen

vooral paren met 2 oudere kinderen en alleenstaanden < 65 jaar komen niet rond

* een laag inkomen is maximaal 120% van bijstandsnorm

bijstand:
alleenstaande (21-65 jaar) € 1059,03
alleenstaande ouder (21-65 jaar) € 1059,03
gehuwden (21-65 jaar) € 1512,90

50% van de huis-houdens met een langdurig laag inkomen heeft een 'uitkering sociale voorziening' als voornaamste inkomstenbron

Risico op armoede is het grootst in
Klarendal - 30%
Arnhemse Broek - 32%
Presikhaaf West - 35%
Malburgen Oost-Zuid - 39%
Geitenkamp - 40%

In deze wijken is het aantal vroegtijdige schoolverlaters hoger dan gemiddeld

\+ Inwoners met een langdurig laag inkomen en/of uitkering maken opvallend meer gebruik van (specialistische) vormen van zorg en geestelijke gezondheidszorg.

45% van mensen met een schuldregeling maakt gebruik van armoederegeling

10% van mensen met een armoederegeling heeft een schuld-regeling

[Ongeveer 500 Arnhemmers die beschermd wonen, maken gebruik van een armoederegeling]

8000 - 10000 Arnhemers kunnen onvoldoende lezen, schrijven of rekenen. Ruim 19% van hen heeft financiële schaarste

GEMEENTE Arnhem

Bronvermelding

- CPB (mei 2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren
- Gemeente Arnhem. Visie sociaal domein (2020, in wording).
- Gemeente Arnhem. Coalitieakkoord 2018 - 2022.
- Nibud (2020). Minima-effectrapportage gemeente Arnhem 2019
- SCP. Impact van de Corona maatregelen. Mei 2020
- Tilburg University, University of Bonn en IZa. https://www.tilburguniversity.edu/nl/actueel/nieuws/meer-nieuws/lage-inkomens-lijden-het-meest-onder-de-coronacrisis
- Visser (2019). Mechanismen van en interventies bij intergenerationele armoede. Rijksuniversiteit Groningen.
- VNG (mei 2020). Verslag Werkgroep Sociale Impact van de Coronacrisis.
- Werkgroep sociale impact (2020). Verslag Werkgroep Sociale Impact van de Coronacrisis.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2017). Weten is nog geen doen. Een realistische perspectief op redzaamheid.

RAADSKAMERADVIES

3 februari 2021

Plan van aanpak Omgevingsplan Arnhem

Zaaknummer:	523117
Portefeuillehouder:	Wethouder Bouwkamp

Resultaat van bespreking:

Aanwezig: de raadsleden/fractievolgers Manders (AC), Loos (VVD), Hutten (CDA), Van Ommen (D66), Prinsen (GL), Bouma (PvdA), Witberg (Partij voor de Dieren), Nede (CU), Dilekci (Denk/VA) en Tujeehut (Arnhemse Ouderenpartij).

De fracties van de SP en de PVV waren niet vertegenwoordigd.

Verloop
De beraadslaging van het raadsvoorstel 'Plan van aanpak Omgevingsplan Arnhem' bestond uit een informerend deel en een meningsvormend deel. Het informerende deel bestond uit een inspreker, de heer Barends. In het meningsvormende deel hebben de aanwezige fractievertegenwoordigers vragen gesteld aan de portefeuillehouder.

Conclusie
De voorzitter concludeert dat de meningsvormende fase is afgerond en dat het raadsvoorstel doorgeleid kan worden naar de besluitvormende fase.

De griffier,

W.M. Lammers

De voorzitter,

J. van der Loo

Gemeenteraad Arnhem

Bijeen op	10 februari 2021
Ter bespreking van	Plan van aanpak Omgevingsplan Arnhem
Amendement van het lid	Leo de Groot Lea Manders
Titel Amendement	Nu (nog) niet experimenteren met het omgevingsplan
Nummer / zaaknummer	**21A05g** **547979**

De ondergetekenden stellen het volgende amendement voor:

Beslispunt 5, was:
In het omgevingsplan uitnodigingsplanologie te verankeren door:
1. bij de verschillende thematische wijzigingen meer activiteiten vergunningsvrij te maken
2. bij vergunningverlening meer ruimte te bieden aan initiatieven als daar iets tegenover staat

Te wijzigen in:
Te onderzoeken hoe uitnodigingsplanologie in het omgevingsplan uitgewerkt kan worden door:
1. Bij de verschillende thematische wijzigingen de kansen en risico's te onderzoeken van het vergunningvrij maken van verschillende activiteiten;

2. Opties te onderzoeken en de kansen en risico's daarvan te beschouwen, om bij vergunningverlening meer ruimte te bieden, of minder restricties op te leggen, bijvoorbeeld als de beleidsdoelen van de gemeente daardoor dichterbij worden gebracht.
3. Deze kansen en risico's breed te beschouwen, in ieder geval op maatschappelijk, beleidsmatig, juridisch, ecologisch en economisch vlak.

Overeenkomende en gerelateerde paragrafen in het Plan van Aanpak

- waar van toepassing eveneens te aan te passen zodat ze overeenkomen met de bovenstaande opdracht.

Toelichting

1. Teveel tegelijk
    a. De invoering van de omgevingswet wordt allerwege benoemd als een zeer omvangrijke, complexe operatie. Toetsers en toezichthouders moeten kunnen wennen aan de samenvoeging van vele wetten en wetsartikelen tot één geheel waarbij de integrale in plaats van de sectorale afweging centraal staat.
    b. De invoering van het Digitaal Stelsel is met onzekerheden omgeven en er is nog geen duidelijkheid of de belofte van een robuust, foutvrij, onderhoudbaar, gebruiksvriendelijk systeem waargemaakt kan worden.
    c. De verwachtingen van participatie zijn hooggespannen maar de praktijk moet uitwijzen hoe goed dit zal werken, of het in het gros van de gevallen tot voor alle belanghebbenden goede planvorming zal leiden of dat het vooral ingekapselde ontevredenheid zal veroorzaken.
    d. De invulling van delegatie door en instemmingsrecht van de gemeenteraad is nog niet uitgekristalliseerd, want onderdeel van onderhavig raadsbesluit. Dit heeft gevolgen voor de reikwijdte van dit beslispunt (nr 5).
    e. Er zijn kortom, genoeg verplichte onderdelen aan de invoering van het omgevingsplan om de tanden op stuk te bijten. Het is verstandig om experimenten met vergunningvrij maken van activiteiten en "uitnodigingsplanologie" op zijn minst uit te stellen tot de plooien van de verplichte onderdelen glad zijn gestreken.
2. Teveel onduidelijkheid
    a. De wethouder heeft bij de M1 behandeling op 3 februari 2021 aangegeven dat ook het college nog grote onzekerheid voelt bij de wijze waarop uitnodigingsplanologie kan worden vormgegeven. Door nu toch het college opdracht te geven om uitnodigingsplanologie "te verankeren" in het omgevingsplan wordt hier een onvermijdelijkheid van gemaakt, terwijl de conclusie van met name verkennen van het onderdeel "beloningsplanologie" kán zijn, dat de gemeente dit niet moet willen.
    b. Op inhoudelijk vlak zijn er immers nog vele vragen: hoe wordt een sectorale vrijstelling van vergunningplicht geborgd in een integrale afweging? En wat betreft "beloningsplanologie": hoe wordt voorkomen dat harde toezeggingen in de vorm van minder restricties beklijven terwijl zachte beloften (meer bomen, minder verharding) stilaan weer verdwijnen? Wat is de betekenis

nog van aanduidingen van bijvoorbeeld maximale bouwhoogte en -oppervlakte in juridisch bindende plannen als deze plots kneedbaar blijken? Zijn de consequenties van de uitruil voor alle belanghebbenden in een participatieproces goed te overzien? Hoe worden de resultaten van de participatie in het DSO verankerd? Hoe wordt participatie, die over het hier en nu gaat, verenigd met de ruimtelijke inrichting, die de stad als geheel en de lange termijn betreft? Hoe wordt omgegaan met ingediende zienswijzen, wordt hierbij alleen naar de bepalingen in het omgevingsplan gekeken en besluit alleen het college of de compensatie voldoende is? En is dit juridisch houdbaar?

c. De tekst van het Plan van Aanpak noemt een voorbeeld waarbij een door regels begrensde ontwikkeling (meer bouwhoogte) wordt gecompenseerd door een gewenste (meer groen). Als initiatieven al beloond zouden moeten worden, dan zouden het toch diegene moeten zijn die de doelstellingen van het gemeentelijk vastgestelde beleid dichterbij brengen. De gemeente moet zich niet inlaten met uitruilplanologie. De kaders moeten eerst beter worden doordacht en door de gemeenteraad worden vastgesteld alvorens ze in het omgevingsplan worden uitgewerkt tot concrete regels.

3. Beloningsplanologie leidt tot rechtsongelijkheid en willekeur.
    a. Wie zich meer investering kan veroorloven, kan meer voor elkaar krijgen door relatief goedkope extraatjes. Wie gehaaid is in participatieprocessen – variërend van een praatje met de buren tot een groot opgezet wijktraject – kan meer voor elkaar krijgen. Zo kan het instrument gemakkelijk tot misbruik leiden (“de buurt is het er toch mee eens?”) en een perverse prikkel vormen.
    b. Door de voorgestane gebiedsgerichte aanpak kan bijv een extra verdieping in de ene buurt wel worden gecompenseerd met “iets extra’s” en in de andere niet.

Al met al voorziet het amendement in een aanpassing van de opdracht: de kansen en risico’s van diverse opties in kaart te brengen en te beschouwen, in plaats van één en ander “te verankeren”.

Leo de Groot, Partij voor de Dieren
Lea Manders, Arnhem Centraal

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer 523117

Onderwerp: Plan van Aanpak omgevingsplan Arnhem

Voorstel

1. Te kiezen voor een transitie waarin raad en college via thematische wijzigingsbesluiten stap voor stap toewerken naar één omgevingsplan voor de hele gemeente

2. Vast te houden aan het principe dat de raad wijzigingen van het omgevingsplan vaststelt met uitzondering van:
    1. Beleidsneutrale thema's
    2. Reeds verleende vergunningen
    3. Kleinere ontwikkelingen
    4. Regels die voortvloeien uit vastgestelde raadskaders
    5. Instructieregels vanuit de provincie of het rijk
    6. Huidige wijzigingsbevoegdheden en uitwerkingsplichten

3. Het college opdracht te verlenen om de genoemde gevallen onder beslispunt 2 nader te concretiseren, een delegatiebesluit voor te bereiden en dit voorstel in 2021 ter besluitvorming voor te leggen aan de gemeenteraad

4. Niet vooraf te kiezen voor een beleidsneutrale of beleidsrijke transitie, maar dit per thematisch wijzigingsbesluit te bepalen

5. In het omgevingsplan uitnodigingsplanologie te verankeren door:
    1. bij de verschillende thematische wijzigingen meer activiteiten vergunningsvrij te maken
    2. bij vergunningverlening meer ruimte te bieden aan initiatieven als daar iets tegenover staat

6. Vast te houden aan het principe dat de raad bij grote (bouw)initiatieven die in strijd zijn met het omgevingsplan zijn invloed kan blijven uitoefenen door aan te sluiten bij de huidige werkwijze die we hanteren bij de Verklaring Van Geen Bedenkingen (VVGB)

7. Het college opdracht te verlenen om in overeenstemming met het besluit onder 6 een voorstel voor het bindende adviesrecht voor te bereiden dat aansluit bij het gedachtengoed van de VVGB en dit voorstel in 2021 ter besluitvorming voor te leggen aan de gemeenteraad

8. Het college opdracht te verlenen om praktische spelregels voor participatie bij het wijzigen van het omgevingsplan op te stellen en dit voorstel in 2021 ter besluitvorming voor te leggen aan de gemeenteraad

Arnhem GEMEENTE

9. Het college opdracht te verlenen om een voorstel voor te bereiden over welke Bruidsschatregels we kunnen schrappen nadat de Omgevingswet in werking treedt en dit voorstel in 2021 ter besluitvorming voor te leggen aan de gemeenteraad

10. Relevante bruidsschatregels per thema af te stemmen met onze bestaande regelgeving en deze via thematische wijzigingen van het omgevingsplan juridisch te verankeren.

Inleiding

De transitie naar één omgevingsplan is een klus waar we de komende jaren nog even zoet mee zijn. Het betekent dat we onze regels van bijna 150 bestemmingsplannen, zeker 8 verordeningen en naar verwachting 200 rijksregels samen gaan voegen in één nieuw document. De transitie betekent niet alleen dat we regels gaan integreren en harmoniseren maar ook digitaliseren. Daarnaast gelden er na 1 januari 2022 nieuwe procedurele en inhoudelijke eisen voor (de aanpassing van) een omgevingsplan.

Voor deze transitie zijn de komende jaren heel veel raadsbesluiten nodig, zowel in de voorbereiding als in de uitvoering. We willen een soepele en succesvolle overgang. Daarvoor is afstemming in deze besluitvorming essentieel. Het plan van aanpak dat voor u ligt voorziet hierin. Het kan beschouwd worden als het fundament onder de transitie. Met dit fundament zorgen we dat we op een goede manier kunnen toewerken naar één samenhangend, inzichtelijk en gebruiksvriendelijk omgevingsplan.

Met het vaststellen van dit plan van Aanpak besluit de raad over:

- de inhoudelijke uitgangspunten die ervoor zorgen dat Arnhem straks beschikt over een samenhangend, inzichtelijk en gebruiksvriendelijk omgevingsplan.
- de procesmatige uitgangspunten die ervoor zorgen dat de transitie vlot en soepel verloopt. Met zo min mogelijk overlast voor inwoners en ondernemers en een goede spreiding van de werkzaamheden.
- de kaders voor de besluiten die de raad in 2021 moet nemen om vanaf 1 januari 2022 met het omgevingsplan van rechtswege te kunnen werken en dit om te bouwen tot uiteindelijke één omgevingsplan voor de hele gemeente.

Beoogd effect

Een soepele en succesvolle overgang naar één samenhangend, inzichtelijk en gebruiksvriendelijk omgevingsplan door vooraf de inhoudelijke en procesmatige kaders voor de transitie vast te leggen.

Argumenten

1.1 **Een stapsgewijze aanpak maakt de transitie beheersbaar**
In een Omgevingsplan komen zo veel regels samen dat het onmogelijk is om in één keer een omgevingsplan op te stellen. Vandaar dat de wetgever het ook heeft over een transitie waar we als gemeente tot 2029 de tijd voor hebben. Wij stellen u voor een gebiedsgerichte thematische transitie te hanteren. We bouwen dan het omgevingsplan per thema op (bodem, erfgoed, water, bouwen et cetera) en maken per thema onderscheid per gebied als de opgaven daar om vragen.

Een uitgebreide motivering van deze aanpak vindt u in **paragraaf 3.3** van het bijgevoegde Plan van Aanpak.

2.1 + 3.1 **Door delegatie kan zorgvuldige besluitvorming blijven bestaan maar sneller plaatsvinden**

In algemene zin blijft de rol van de gemeenteraad bij het omgevingsplan onder de Omgevinsgwet in grote lijnen hetzelfde. De gemeenteraad stelt nu bestemmingsplannen vast en stelt straks ook wijzigingen van het omgevingsplan vast. Wel biedt de Omgevingswet de mogelijkheid op bepaalde wijzigingen te delegeren aan het college. Om de raad niet te belasten met teveel besluiten en besluitvorming sneller te kunnen laten plaatsvinden, stellen we dit voor de genoemde gevallen voor. In de loop van 2021 doen we een voorstel aan de raad met daarin een lijst van gevallen waarvoor het college bevoegd wordt gemaakt om wijzigingen van het omgevingsplan door te voeren. Het doel hiervan is het ontlasten van de raad, snellere besluitvorming en betere dienstverlening (zie hiervoor ook 1.1 onder het kopje kanttekeningen en risico's).

Een uitgebreide motivering van deze aanpak vindt u in **paragraaf 3.6** van het bijgevoegde Plan van Aanpak.

4.1 **We kijken per thema welke kansen er liggen om onze regelgeving te verbeteren**

Bij ieder wijzigingsbesluit kijken we of de regels die we overzetten naar het omgevingsplan verbeterd kunnen worden. Het is echter niet zinvol om op voorhand een keuze te maken voor een beleidsneutrale of beleidsrijke aanpak. Deze keuze is afhankelijk van verschillende factoren. Regels die recentelijk door de raad zijn vastgesteld en waar een participatietraject aan vooraf is gegaan kunnen hoogstwaarschijnlijk beleidsneutraal overgaan in het omgevingsplan. Maar er zijn ook thema's die als gevolg van nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen vragen om een beleidsrijke aanpak.

Een uitgebreide motivering van deze aanpak vindt u in **paragraaf 3.4** van het bijgevoegde Plan van Aanpak.

5.1 **Hiermee geven we meer ruimte aan initiatieven uit de samenleving en zorgen we tegelijkertijd voor betere plannen.**

De Omgevingswet heeft als uitgangspunt dat gemeenten meer ruimte moeten bieden aan initiatieven uit de samenleving (uitnodigingsplanologie). De wetgever ziet het omgevingsplan als een belangrijk instrument om deze ruimte te bieden. Vertrouwen is hierbij het sleutelbegrip. We houden vast aan de balans tussen ontwikkelen en beschermen die we hanteren in onze huidige bestemmingsplannen. We verrijken ons plan verder door uitnodigingsplanologie verder te verankeren. Dit betekent meer vergunningsvrij en meer binnenplanse afwijkingsmogelijkheden volgens het 'voor wat hoort wat' principe (Door de aanplant van een boom kunnen we een grotere uitbouw toestaan). We noemen dit beloningsplanologie. Bij deze aanpak hanteren we een gebiedsgerichte benadering. Hierbij kijken we per wijk of buurt welke ruimte er is en welke extra maatregelen nodig zijn (tegengaan hittestress, meer natuur, verbeteren leefomgeving). De ambities en doelstellingen uit de omgevingsvisie en de programma's zijn hierin leidend.

Een uitgebreide motivering van deze aanpak vindt u in **paragraaf 3.5** van het bijgevoegde Plan van Aanpak.

6.1 + 7.1 **Zo behoudt de Raad zijn invloed bij grote projecten**

Naast een wijziging van het omgevingsplan is het ook na de inwerkingtreding van de Omgevingswet mogelijk om aan initiatieven die afwijken van het omgevingsplan medewerking te verlenen. Dit kan door middel van een buitenplanse omgevingsvergunning. Net als nu is het college voor deze afwijking het bevoegd gezag. De huidige wet schrijft nu voor dat de raad kan bepalen in welke gevallen een verklaring van geen bedenkingen van de Raad nodig is. Onder de nieuwe wet wordt de verklaring van geen bedenkingen vervangen door het adviesrecht.

Omdat de huidige werkwijze in de huidige praktijk goed werkt, stellen we voor deze werkwijze onder de Omgevingswet te handhaven. In de loop van 2021 leggen we de kaders voor het bindende adviesrecht voor aan de gemeenteraad.

Een uitgebreide motivering van deze aanpak vindt u in **paragraaf 3.6** van het bijgevoegde Plan van Aanpak.

8.1 **Participatie levert een goede bijdrage aan besluitvorming**

Participatie is een belangrijk uitgangspunt van de Omgevingswet. De Omgevingswet zelf laat de invulling van participatie verder vrij maar in februari 2020 is in de Eerste Kamer een motie aangenomen. Deze motie verplicht gemeenten, provincies en waterschappen om participatiebeleid op te stellen waarin vastgelegd wordt hoe participatie wordt vormgegeven en welke eisen daarbij gelden. Om bij het wijzigen van het omgevingsplan de stad te betrekken, stellen we heldere en praktische spelregels voor participatie op. Daarbij sluiten we aan bij het projectvoorstel van de raadswerkgroep 'Aan de slag met Burgerparticipatie' en evalueren we eerdere participatietrajecten.

Een uitgebreide motivering van deze aanpak vindt u in **paragraaf 3.6** van het bijgevoegde Plan van Aanpak.

9.1 **Dit draagt bij aan onze dienstverlening**

Met de komst van de Omgevingswet krijgen we als gemeente ongeveer 600 regels die nu nog landelijk gelden cadeau. Dit gebeurt in de vorm van een 'bruidsschat'. Bij de inwerkingtreding landen deze regels automatisch allemaal in het tijdelijk omgevingsplan. Om onnodige regelgeving te voorkomen, stellen we voor om de regels uit de bruidsschat die niet van toepassing zijn in onze gemeente te schrappen.

Een uitgebreide motivering van deze aanpak vindt u in **paragraaf 3.7** van het bijgevoegde Plan van Aanpak.

10.1 **Een samenhangend, inzichtelijk en gebruiksvriendelijk omgevingsplan kan niet zonder afgestemde regelgeving**

We stemmen de relevante regels uit de bruidsschat af met onze bestaande regels uit de diverse verordeningen en in onze bestemmingplannen. In principe is ons eigen beleid hierbij leidend. Afstemming vindt plaats door de verschillende regels uit de bruidsschat, de verordeningen en de bestemmingsplannen onder te brengen in verschillende thema's. Denk bijvoorbeeld aan een thema bomen, bijgebouwen of bodem.

Een uitgebreide motivering van deze aanpak vindt u in **paragraaf 3.8** van het bijgevoegde Plan van Aanpak.

Kanttekeningen en risico's

1.1 **Onze digitale dienstverlening kan in een tijdelijke dip komen**
Uiteindelijk leidt het Omgevingsplan tot een impuls in onze (digitale) dienstverlening. De verwachting is echter wel dat de (digitale) raadpleegbaarheid van onze regelgeving tijdens de transitiefase onder druk kan komen te staan. Om een tijdelijke verslechtering in onze dienstverlening te voorkomen zorgen we dat we beleidsneutrale regels zo snel mogelijk kunnen overzetten (delegatie aan het college) en prioriteit geven aan regels die samenhangen met veelvoorkomende activiteiten zoals het bouwen van bijgebouwen.

4.1 **We lopen vooruit op de vaststelling van de omgevingsvisie**
De samenleving staat niet stil en we maken als gemeente constant nieuw beleid en nieuwe regels. Ook de omgevingsvisie, die naar verwachting in Q3 2021 ter besluitvorming aan uw raad wordt voorgelegd, heeft gevolgen voor het omgevingsplan. Dit raadsvoorstel anticipeert echter niet op nieuw beleid en nieuwe regelgeving.
Het doel van dit PvA is het zorgen voor samenhang in de transitie. Dit door vooraf de kaders voor deze operatie vast te leggen. Door nu al aan de slag te gaan met de voorbereidende stappen die voortvloeien uit dit besluit zijn we in staat om straks de doelen uit de visie sneller te vertalen in het omgevingsplan. Voor een overzicht van de besluitvorming van de verschillende instrumenten in de tijd en de relaties daartussen verwijzen we u naar de integrale planning in paragraaf 4.5 van het Plan van Aanpak.

5.1 **De gevolgen van de structurele effecten zijn nog onzeker**
Het is op dit moment nog niet in te schatten wat de gevolgen zijn van het toekomstige omgevingsplan op onze leges en handhaving. Door onze stapsgewijze aanpak kunnen we deze effecten per wijzigingsbesluit inschatten. Daarnaast volgen we de bevindingen van andere gemeenten op dit vlak en de inzichten van de VNG

Participatie

Voorbereiding
Naast de gemeentelijke ambtelijke organisatie heeft dit Plan van Aanpak mede gestalte gekregen door inzet van de ODRA, de raadswerkgroep Omgevingswet, de raadswerkgroep Aan de slag met Burgerparticipatie, de VNG, het programma Aan de slag met de Omgevingswet, Geonovum en de gemeenten Deventer en Nieuwegein.

Uitvoering
Onderdeel van het Plan van Aanpak is het opstellen van spelregels voor participatie bij het wijzigen van het omgevingsplan of het verlenen van vergunningen. We willen toewerken naar een gelijkwaardig speelveld voor initiatiefnemers, gemeente en andere betrokkenen. Hiervoor leggen we in 2021 een voorstel aan uw raad voor. Verder verwijzen we naar beslispunt 8 en **paragraaf 3.9** van het bijgevoegde Plan van Aanpak waarin een uitgebreide motivering over participatie is opgenomen.

Financiën

Eenmalige kosten
Om de implementatie van de Omgevingswet voor te bereiden in lijn met de wettelijke vereisten en het vastgestelde ambitieniveau is voor de periode 2019-2024 € 2.225.000,- beschikbaar gesteld. Dit is vastgesteld in de perspectiefnota 2020-2023 en hier wordt ook naar verwezen in de raadsbrief invoering omgevingswet van 02-07-2019. De uitvoering van dit plan van aanpak is integraal onderdeel van deze implementatie en de kosten hiervoor worden gedekt uit deze middelen.

Structurele kosten
Naast de invoeringskosten kan het ook zijn dat de nog nieuw op te stellen regels in het omgevingsplan invloed hebben op de structurele inkomsten en kosten van de gemeente Arnhem. Welke invloed dit gaat zijn en welke gevolgen dit heeft is op dit moment nog niet in te schatten.

Op basis van de gekozen lijn is het niet te verwachten dat er binnen de gemeente Arnhem drastische wijzigingen in de opzet van de regels zullen komen.

Door de gefaseerde thematische transitie die we in de gemeente Arnhem voor staan, krijgen we ook stapsgewijs inzicht in de concrete gevolgen voor leges en handhaving. Welke we dan op dat moment bij de raad in beeld kunnen brengen.

Uitvoering

Voor de uitvoering van dit raadsvoorstel verwijzen we u naar hoofdstuk 4 van het Plan van Aanpak. In dit hoofdstuk is de marsroute beschreven. Deze route bestaat uit drie fases waarvan de eerste twee het meest van belang zijn. De eerste fase richt zich op 2021 waarin we alle voorbereidende besluiten zoals opgenomen in dit voorstel aan uw raad voorleggen. De tweede fases richt zich op de jaren na de inwerkingtreding van de Omgevingswet. In deze fase gaan we aan de slag met de daadwerkelijke transitie door stap voor stap thema's toe te voegen aan het omgevingsplan.

Communicatie

Dit voorstel ziet toe op een voorbereidende stap in de implementatie van de Omgevingswet. Het heeft geen directe gevolgen voor onze inwoners, ondernemers of maatschappelijke partners. Een communicatieparagraaf is op dit moment niet nodig. Verder verwijzen we u naar het kopje Participatie.

Bijlagen

Stukken voor gemeenteraad
- Raadsvoorstel Plan van Aanpak omgevingsplan Arnhem
- Plan van Aanpak omgevingsplan Arnhem 3 november 2020

Ter inzage stukken voor gemeenteraad
- Raadsvoorstel Plan van Aanpak omgevingsplan Arnhem
- Plan van Aanpak omgevingsplan Arnhem 3 november 2020

RAADSVOORSTEL

Besluit van	10 november 2020
Zaaknummer	523117

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 10 november 2020,

gelet op artikel cc van de Gemeentewet;

besluit:

1. Te kiezen voor een transitie waarin raad en college via thematische wijzigingsbesluiten stap voor stap toewerken naar één omgevingsplan voor de hele gemeente

2. Vast te houden aan het principe dat de raad wijzigingen van het omgevingsplan vaststelt met uitzondering van:
    a. Beleidsneutrale thema's
    b. Reeds verleende vergunningen
    c. Kleinere ontwikkelingen
    d. Regels die voortvloeien uit vastgestelde raadskaders
    e. Instructieregels vanuit de provincie of het rijk
    f. Huidige wijzigingsbevoegdheden en uitwerkingsplichten

3. Het college opdracht te verlenen om de genoemde gevallen onder beslispunt 2 nader te concretiseren, een delegatiebesluit voor te bereiden en dit voorstel in 2021 ter besluitvorming voor te leggen aan de gemeenteraad

4. Niet vooraf te kiezen voor een beleidsneutrale of beleidsrijke transitie, maar dit per thematisch wijzigingsbesluit te bepalen

5. In het omgevingsplan uitnodigingsplanologie te verankeren door:
    a. bij de verschillende thematische wijzigingen meer activiteiten vergunningsvrij te maken
    b. bij vergunningverlening meer ruimte te bieden aan initiatieven als daar wat tegenover staat

6. Vast te houden aan het principe dat de raad bij grote (bouw)initiatieven die in strijd zijn met het omgevingsplan zijn invloed kan blijven uitoefenen door aan te sluiten bij de huidige werkwijze die we hanteren bij de Verklaring Van Geen Bedenkingen (VVGB)

7. Het college opdracht te verlenen om in overeenstemming met het besluit onder 6 een voorstel voor het bindende adviesrecht voor te bereiden dat aansluit bij het gedachtengoed van de VVGB en dit voorstel in 2021 ter besluitvorming voor te leggen aan de gemeenteraad

GEMEENTE Arnhem

8. Het college opdracht te verlenen om praktische spelregels voor participatie bij het wijzigen van het omgevingsplan op te stellen en dit voorstel in 2021 ter besluitvorming voor te leggen aan de gemeenteraad

9. Het college opdracht te verlenen om een voorstel voor te bereiden over welke Bruidsschatregels we kunnen schrappen nadat de Omgevingswet in werking treedt en dit voorstel in 2021 ter besluitvorming voor te leggen aan de gemeenteraad

10. Relevante bruidsschatregels per thema af te stemmen met onze bestaande regelgeving en deze via thematische wijzigingen van het omgevingsplan juridisch te verankeren.

De griffier, De voorzitter,

Plan van Aanpak

omgevingsplan Arnhem

Samen bouwen aan Arnhem

3 november 2020

Inhoudsopgave aanpak omgevingsplan Arnhem

Inhoud

1. Inleiding 7
1.1. Doel van dit Plan van Aanpak 7
1.2. Hoe is dit Plan van Aanpak tot stand gekomen? 10
1.3. Leeswijzer 11
2. Rol van het omgevingsplan binnen de Omgevingswet 12
2.1. Een stukje theorie 12
2.2. De instrumenten op een rij 14
2.3. Belang van de beleidscyclus in dit PvA 17
3. Uitgangspunten en raadsbesluiten omgevingsplan 19
3.1 Uitgangspunten wetgever transitie naar één omgevingsplan 19
3.2.Welke afwegingen zijn er eigenlijk? 20
3.3. Fasering: Thema voor thema of gebied voor gebied 21
3.4. Transitie: Beleidsneutraal of beleidsrijk 23
3.5. Regelstelling: Beschermend of uitnodigend 24
3.6. Besluitvorming: Sneller of verder 28
3.7Rijksregels bruidsschat: integraal overnemen of wijzigen? 35
3.8 Verordeningen: Alles of op onderdelen? 37
3.9. Dienstverlening: loket of totaal digitaal 37
3.10. Overige besluiten 39
4. Marsroute 44
4.1 Eigenlijk zijn we in 2018 al gestart 44
4.2 Voorbereidingsfase 2020-2021 46
4.3 Transitiefase (2022-2025) 51
4.4 Beheerfase (na 2025) 54
4.5 Relatie beslismomenten o-plan, o-visie en o-programma's 55

1. Inleiding

Op 1 januari 2022 treedt de Omgevingswet in werking. Deze wet verplicht ons om regelgeving voor de fysieke leefomgeving[1] te integreren in één omgevingsplan. De transitie naar één gemeentedekkend omgevingsplan is een grote operatie waarvoor geen blauwdruk bestaat. Gemeenten mogen zelf bepalen hoe ze hun omgevingsplan willen vormgeven en in welk tempo ze dat doen. In dit document beschrijven en onderbouwen we onze aanpak en de (raads)besluiten die hiervoor nodig zijn.

Met het uitvoeren van dit Plan van Aanpak geven we gevolg aan de verbeterdoelen van de Omgevingswet. Dit doen we door te zorgen voor meer inzicht, samenhang, gebruiksgemak en maatwerk in ons lokale omgevingsrecht. Daarnaast zorgen we voor betere en snellere procedures met heldere spelregels voor participatie.

1.1. Doel van dit Plan van Aanpak

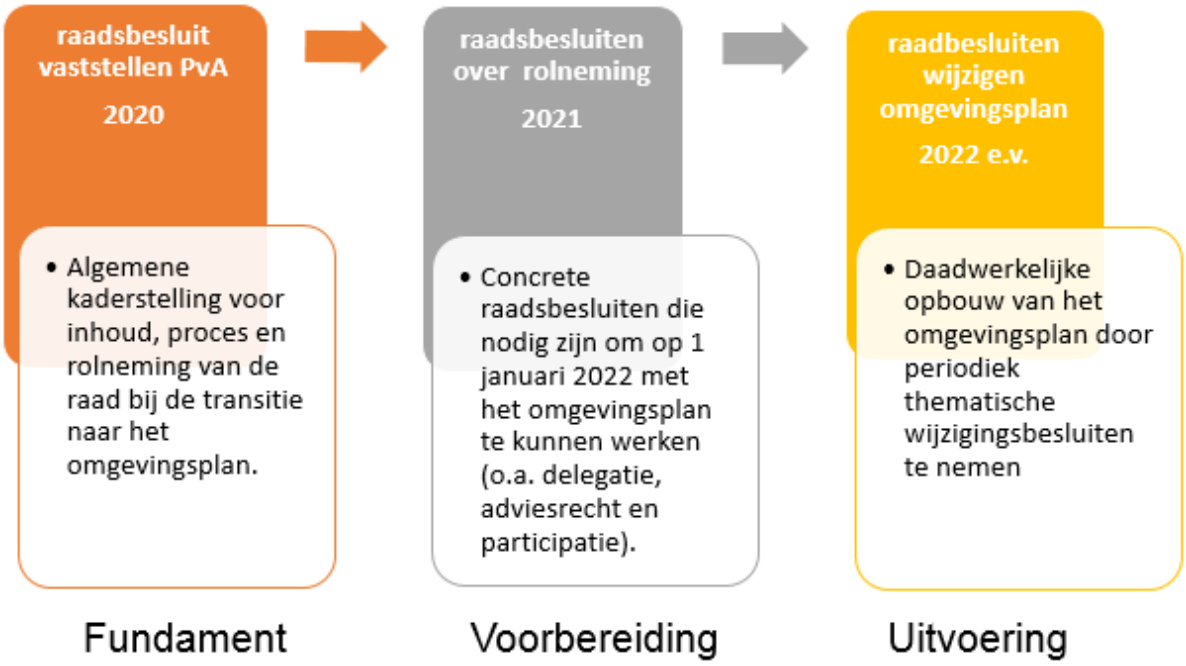
Dit Plan van Aanpak geeft ons houvast bij de transitie naar één omgevingsplan voor de hele gemeente Arnhem. Wanneer we aan de slag gaan met deze 'verbouwing' blijft de winkel gewoon open. Dat betekent dat we (digitaal) moeten kunnen blijven toetsen aan onze regels, vergunningen moeten kunnen verlenen en het omgevingsplan tussentijds moeten kunnen wijzigen als nieuwe ontwikkelingen of maatschappelijke ontwikkelingen daarom vragen. Een vlotte verbouwing met zo min mogelijk overlast voor onze inwoners en ondernemers vraagt om een goede voorbereiding.

Met het vaststellen van dit Plan van Aanpak besluit de raad over:

- de inhoudelijke uitgangspunten die ervoor zorgen dat Arnhem straks beschikt over een samenhangend, inzichtelijk en gebruiksvriendelijk omgevingsplan voor de hele gemeente;
- de procesmatige uitgangspunten die ervoor zorgen dat de transitie vlot en soepel verloopt met zo min mogelijk overlast voor inwoners en ondernemers en een goede spreiding van de werkzaamheden in de tijd;
- de kaders voor de besluiten die de raad in 2021 moet nemen om op 1 januari 2022 met het omgevingsplan van rechtswege[2] te kunnen werken en dit om te bouwen tot uiteindelijke één omgevingsplan voor de hele gemeente.

[1] De wetgever geeft geen exacte definitie van de fysieke leefomgeving maar geeft wel aan dat het in ieder geval gaat over bouwwerken, infrastructuur, water(systemen), bodem, lucht, landschappen, natuur en cultureel erfgoed. In Arnhem scharen we mobiliteit, een gezonde leefomgeving, duurzaamheid, klimaatadaptatie, biodiversiteit en circulariteit ook onder de fysieke leefomgeving.
[2] Op 1 januari 2022 beschikken we automatisch over een omgevingsplan van rechtswege. Dit plan bestaat uit al onze bestemmingsplannen aangevuld met een aantal voormalige rijksregels die we van het rijk cadeau krijgen (de bruidsschat). In paragraaf 3.1 gaan we hier nader op in.

Dit plan van aanpak vormt daarmee het fundament voor de verdere besluiten die nodig zijn om te komen tot één omgevingsplan.

Figuur 1: Dit PvA legt de basis voor de verdere besluiten die straks samen zorgen voor één omgevingsplan

Stelt de raad straks in één keer het omgevingsplan vast?

De omgevingswet gaat ervan uit dat de gemeenteraad het omgevingsplan vaststelt. Formeel klopt dit natuurlijk maar in de praktijk gaat dit nooit gebeuren. Op 1 januari 2022 beschikt onze gemeente automatisch over een 'omgevingsplan van rechtswege'. Dit 'omgevingsplan van rechtswege' gaan we vervolgens stap voor stap ombouwen in het Arnhemse omgevingsplan. Hiervoor zijn de komende jaren talloze raadsbesluiten nodig, zowel in de voorbereiding als in de uitvoering. Voor een soepele en succesvolle overgang is afstemming in deze besluitvorming essentieel. Dit plan van aanpak voorziet hierin en kan beschouwd worden als het fundament onder de transitie. Met dit fundament zorgen we er samen voor dat we de verbeteringen die we willen doorvoeren goed kunnen borgen in het omgevingsplan.

1.2. Hoe is dit Plan van Aanpak tot stand gekomen?

Het opstellen van een omgevingsplan is onderdeel van de brede uitvoeringuitvoering van de Omgevingswet. Dit PvA sluit aan bij de algemene uitgangspunten van de uitvoering zoals vastgelegd in de *Update Plan van Aanpak Omgevingswet van juni 2019.*

Figuur 2: De Arnhemse uitgangspunten voor de uitvoering van de Omgevingswet

Bovenstaande uitgangspunten zijn leidend geweest bij de totstandkoming van dit PvA. Deze uitgangspunten zijn verder geconcretiseerd door de ervaringen uit verschillende pilots en ons lopende werk en door gewoon met elkaar aan de slag te gaan. Hierdoor hebben we een scherp beeld gekregen over welk soort omgevingsplan past bij onze stad. Maar ook hoe we de veranderingen willen doorvoeren en de wijze waarop we de transitie het beste vorm kunnen geven. Om te zorgen dat we niets over het hoofd zien maken we daarnaast gebruik van de informatie van de VNG zoals het 'minimumlijstje' en het 'spiekbriefje' (zie kader).

Naast de gemeentelijke ambtelijke organisatie heeft dit Plan van Aanpak mede gestalte gekregen door inzet van de ODRA, de raadswerkgroep Omgevingswet, de raadswerkgroep Aan de slag met Burgerparticipatie, de VNG , het programma Aan de slag met de Omgevingswet, Geonovum en de gemeenten Deventer en Nieuwegein.

De VNG heeft op haar website een "minimumlijstje" gepubliceerd waaraan gemeenten moeten voldoen willen zij de Omgevingswet goed hebben geïmplementeerd. Daarnaast geeft het lijstje inzicht in de zaken die na de inwerkingtreding geregeld moeten worden, waar gemeenten in de aanloop naar die inwerkingtreding vast over na moeten denken. In dit minimumlijstje komt het omgevingsplan veelvuldig aan bod.

Ook heeft de VNG een "spiekbriefje" gepubliceerd met aanwijzingen voor de keuzes en inhoud van het omgevingsplan. Dit spiekbriefje is in de bijlage opgenomen. Naast het minimumlijstje en het spiekbriefje heeft de VNG nog andere hulpmiddelen ontwikkeld voor de gemeenten, zoals een "casco", diverse "staalkaarten", "keuzepaneel" en een "tool voor ontwerpkeuzes".

1.3. Leeswijzer

In **hoofdstuk 2** gaan we in op de relatie tussen het omgevingsplan en de andere instrumenten van de Omgevingswet zoals de omgevingsvisie, de omgevingsprogramma's en de omgevingsvergunning. **Hoofdstuk 3** is gewijd aan de uitgangspunten die we hanteren bij de transitie en de (raads)besluiten die daaruit voortvloeien. De marsroute die we voorstellen om in zeven jaar te komen tot 1 integraal omgevingsplan is opgenomen in **hoofdstuk 4**.

2. Rol van het omgevingsplan binnen de Omgevingswet

Het omgevingsplan is één van de belangrijkste instrumenten om te sturen op de ruimtelijke ontwikkeling van de stad. De regels in het omgevingsplan zijn juridisch bindend en daarmee sterk bepalend voor welke activiteiten waar plaats kunnen vinden. Het omgevingsplan kan echter niet los worden gezien van de andere nieuwe instrumenten uit de Omgevingswet. Om ons omgevingsrecht structureel te verbeteren is een juiste afstemming tussen omgevingsvisie, programma's, omgevingsplan en omgevingsvergunning essentieel. In dit hoofdstuk gaan we hier nader op in.

2.1. Een stukje theorie

Het belangrijkste doel van de Omgevingswet is het vereenvoudigen van ons omgevingsrecht. Deze vereenvoudiging is nodig omdat onze regels en vergunningenstelsels voor de fysieke leefomgeving in de loop der tijd steeds verder zijn versnipperd. De Omgevingswet kent vier verbeterdoelen:

1) Inzichtelijkheid: voorspelbaarheid, gebruiksgemak;
2) Leefomgeving centraal: werken vanuit een samenhangende visie op de leefomgeving;
3) Ruimte voor lokaal maatwerk: lokale overheden kunnen inspelen op wat er lokaal nodig en wenselijk is;
4) Snellere besluitvorming: overheden werken samen om integraal en snel te beslissen.

Figuur 3: De vier verbeterdoelen van de Omgevingswet

Het uitgangspunt bij deze verbeterdoelen is het vinden van een goede balans tussen:

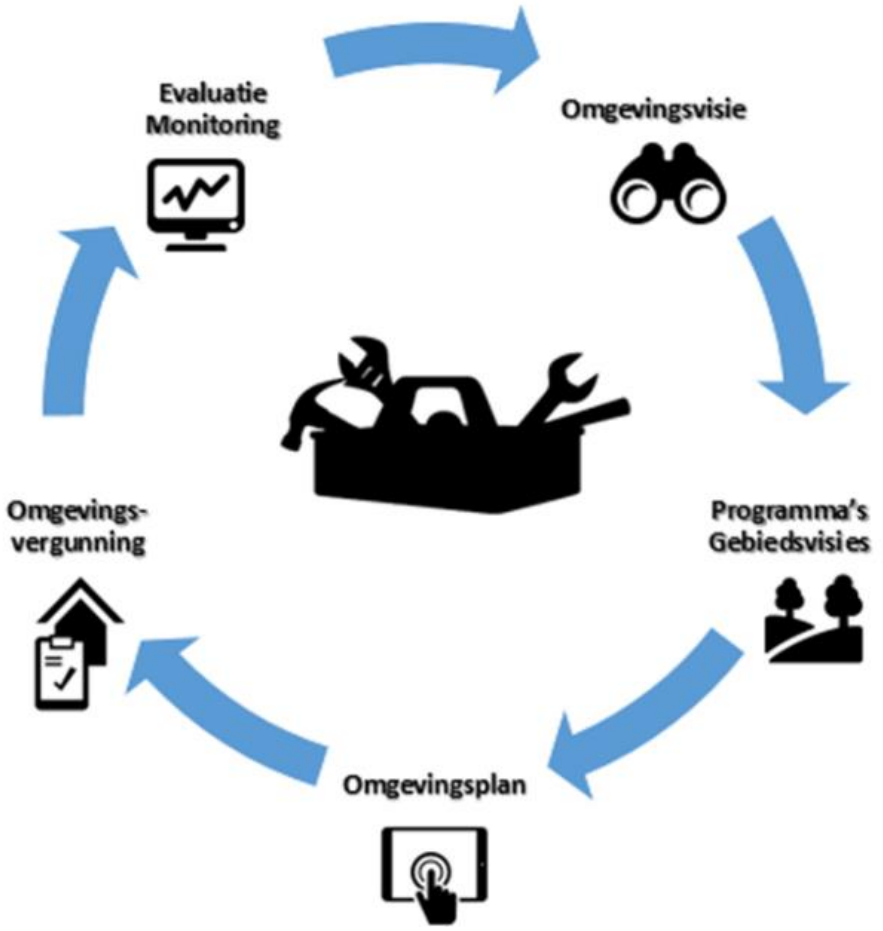
- het mogelijk maken van **nieuwe ontwikkelingen** die bijdragen aan onze maatschappelijke opgaven zoals woningbouw, energieopwekking, mobiliteit en klimaatadaptatie;
- het beschermen en versterken van onze bestaande **omgevingswaarden** zoals een gezonde en veilige leefomgeving, onze natuur, ons erfgoed en onze landschappen.

De balans tussen ontwikkelen en beschermen is een hele kluif. Wat voor de één een gewenste ontwikkeling is, kan voor de ander een onaanvaardbare aantasting zijn van de leefomgeving. Om meer duidelijkheid te geven over wat gewenste ontwikkelingen zijn en welke waarden in stand gehouden moeten worden heeft de Omgevingswet voor gemeenten vier nieuwe **kerninstrumenten** geïntroduceerd.

- De gemeentelijke **omgevingsvisie**. In de omgevingsvisie legt de gemeente haar ambities en beleidsdoelen voor de fysieke leefomgeving voor de lange termijn vast;
- De **programma's**. Om de gewenste kwaliteit van de fysieke leefomgeving te bereiken kunnen overheden een programma opstellen met maatregelen;
- Het **omgevingsplan**. Dit bevat alle regels over de fysieke leefomgeving die de gemeente stelt binnen haar grondgebied. Per gemeente is er één omgevingsplan. Het omgevingsplan vormt hiermee het kader voor de uitvoering.
- De **omgevingsvergunning**. Inwoners, bedrijven en overheden kunnen toestemming vragen om activiteiten in de fysieke leefomgeving te mogen uitvoeren door het aanvragen van een omgevingsvergunning.

De kracht van het nieuwe instrumentarium zit niet zozeer in het gereedschap zelf, maar in de afstemming tussen de instrumenten. Dat lijkt een vanzelfsprekendheid maar dit is het niet. Veel beleid waar we aan toetsen is vaak geschreven vanuit één sectoraal belang, met de inbreng van een eigen achterban. Vaak ook nog in verschillende periodes en daarmee met een eigen economische, politieke of maatschappelijke context. Daar komt nog bij dat de regels in bestemmingsplannen tot voor kort hooguit eens in de tien jaar werden geactualiseerd. Dit alles heeft ervoor gezorgd dat initiatiefnemers niet goed weten waar ze aan toe zijn en dat we als gemeente minder houvast hebben om te bepalen of een ontwikkeling bijdraagt aan onze maatschappelijke ambities.

In de volgende figuur is te zien hoe de verschillende instrumenten uit de Omgevingswet in elkaar doorwerken in de zogenaamde beleidscyclus.

Figuur 4: Plaats van de instrumenten in de beleidscyclus

2.2. De instrumenten op een rij

Omgevingsvisie
Momenteel zijn we bezig met de voorbereidingen voor de omgevingsvisie. In september 2020 is het Koersdocument omgevingsvisie Arnhem 2040 door het college vastgesteld. Daarna is het participatietraject begonnen in de vorm van de koerswijzer en de week van de stad. De inbreng uit het participatietraject is input voor de omgevingsvisie.

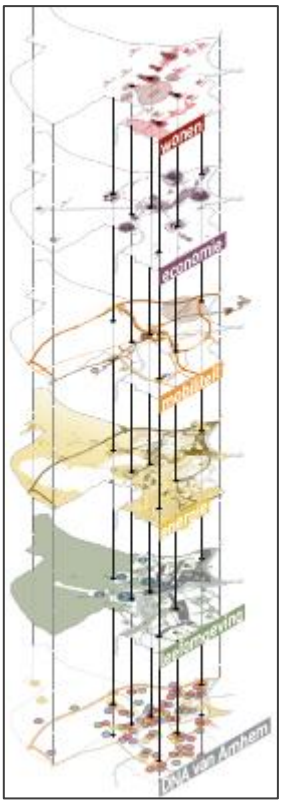
De omgevingsvisie is een strategische visie voor de **lange termijn** op de fysieke leefomgeving van de gemeente Arnhem. Het maken van een visie is vooral een proces van belangen afwegen en slimme oplossingen bedenken over hoe wij om willen gaan met de inrichting van de stad. Uiteenlopende beleidsdoelen, ambities, initiatieven vanuit de stad hebben afzonderlijk een claim op de fysieke ruimte. Samen met onze inwoners, ondernemers en maatschappelijke partners komen we tot integrale afwegingen en oplossingen. Dit uit zich in een samenhangende ontwikkelstrategie voor de hele stad met gebiedsgerichte opgaven.

De raad stelt de omgevingsvisie vast en de inhoud van de visie is alleen bindend voor het bestuur zelf.

Programma's

Het programma is een flexibel instrument voor de **middellange termijn** waarmee meestal per thema wordt gewerkt aan de realisatie van de ambities uit de omgevingsvisie. Op het moment dat de omgevingsvisie is vastgesteld gaan we aan de slag met het opstellen van onze programma's. Dit kan betekenen dat recentelijk vastgestelde beleidsnota's die passen binnen de ambities van de visie worden ondergebracht in een programma. Er kunnen ook nieuwe of aangepaste programma's komen voor thema's die nu nog niet zijn ondergebracht in samenhangend beleid zoals gezondheid of ruimtelijke kwaliteit.

Een programma is een stuk concreter dan een omgevingsvisie en bevat vaak beleidsregels of concrete gebiedsuitwerkingen. Net als de omgevingsvisie zijn de programma’s koersbepalend en vormen zij het inhoudelijk kader voor het omgevingsplan.

Figuur 5:
thema's die we mogelijk onder kunnen brengen in een omgevingsprogramma

Het omgevingsplan

Op 1 januari 2022 beschikken we automatisch over een omgevingsplan. Dit is een zogenaamd omgevingsplan van rechtswege. Dit plan bestaat uit al onze bestemmingsplannen en een set voormalige rijksregels (de Bruidsschat). Deze regels krijgen we cadeau van het Rijk. We mogen zelf bepalen of we deze 1 op 1 overnemen of gaan aanpassen. Na 1 januari 2022 moeten we zorgen dat er samenhang ontstaat tussen de bestaande bestemmingsplanregels, de voormalige rijksregels en de regels uit onze verordeningen. Hierbij moeten we niet vergeten dat de nieuwe regels ook aan (blijven) sluiten bij de beleidsuitgangspunten uit de omgevingsvisie en de programma's. Dit gebeurt niet automatisch maar hiervoor is een (thematische) wijziging van het omgevingsplan nodig.

Het omgevingsplan actualiseren we niet meer om de tien jaar, maar passen we aan als (maatschappelijke) ontwikkelingen of nieuwe beleidsdoelen daarom vragen. We passen op dat moment alleen de onderdelen aan die nodig zijn en herzien niet meer het totale plan.

In principe stelt de raad een wijziging van het omgevingsplan vast, maar de raad kan dit ook delegeren aan het college. De regels uit het omgevingsplan zijn straks op verschillende manieren eenvoudig te raadplegen via het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO). Dit kan per adres of per activiteit. Hiervoor is het noodzakelijk dat we al onze regels digitaliseren en gebiedsgericht maken en voor veel voorkomende activiteiten 'vragenbomen' maken. We zijn al bezig met het digitaliseren van onze regels en ook de software om goed aan te kunnen sluiten op de mogelijkheden van het DSO is inmiddels in huis. In paragraaf 3.8 gaan we hier verder op in.

Figuur 6: De proefversie van de DSO viewer https://pre.omgevingswet.overheid.nl/home

Omgevingsvergunning

We toetsen initiatieven straks aan het omgevingsplan (nu toetsen we deze aan het bestemmingsplan). In het omgevingsplan willen we meer gaan werken met algemene regels. Dit zorgt ervoor dat initiatiefnemers niet meer altijd toestemming nodig hebben. Dit beperkt de lastendruk. Als algemene regels niet voldoende zijn om belangen af te wegen, vragen we initiatiefnemers om een vergunning aan te vragen.

Voorbeeld van maatschappelijke opgaven in de beleidscyclus
In de **omgevingsvisie** leggen we vast dat onze stad beter bestand moet zijn tegen de gevolgen van klimaatverandering en in welke gebieden we hier prioriteit aan geven. In het **programma klimaatadaptatie** formuleren we voor deze gebieden beleid om beter bestand te zijn tegen wateroverlast, hittestress en/of droogte. We geven aan wat onze doelstellingen zijn (minder opwarming van een wijk of minder overstromingen) en hoe we deze doelstellingen willen bereiken (aanplanten van meer groen, aanleggen van meer waterberging of het weghalen van verhardingen). In het **omgevingsplan** formuleren we regels die moeten bijdragen aan het behalen van de doelstelling: bijvoorbeeld vastleggen dat bestaande groengebieden groen moeten blijven, of een regel dat de tuinen van nieuwe woningen voor een deel onverhard moeten blijven.

2.3. Belang van de beleidscyclus in dit PvA

Om de verbeterdoelen van de Omgevingswet te kunnen behalen moet de beleidscyclus dus goed werken. Dit betekent dat we onze ambities voor de stad duidelijk moeten omschrijven in de omgevingsvisie. Vervolgens moeten we in de programma's duidelijk maken op welke manier we deze doelen willen bereiken en welke rol het omgevingsplan daarin speelt.

3. Uitgangspunten en raadsbesluiten omgevingsplan

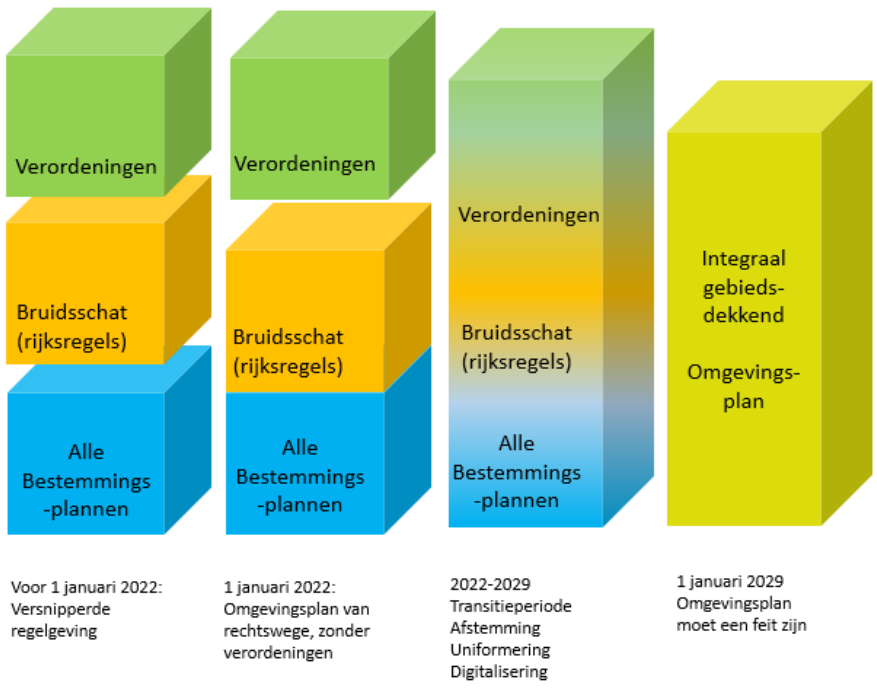
De transitie naar één omgevingsplan is een klus waar we de komende jaren nog even zoet mee zijn. Het betekent dat we onze regels van bijna 150 bestemmingsplannen, zeker 8 verordeningen en naar verwachting 200 rijksregels samen gaan voegen in een nieuw document. De transitie betekent niet alleen dat we regels gaan integreren en harmoniseren maar ook digitaliseren. Daarnaast gelden er na 1 januari 2022 nieuwe procedurele en inhoudelijke eisen waar een (aanpassing van een) omgevingsplan aan moet voldoen.

De huidige standaard die momenteel geldt voor het opstellen van bestemmingsplannen heeft de wetgever losgelaten. Er is dus geen 'format' waar we de regels in kunnen gieten. Dat betekent dat iedere gemeente zelf bepaalt hoe het omgevingsplan wordt vormgegeven.

In dit hoofdstuk laten we eerst zien hoe de wetgever de overgang van de huidige situatie naar een omgevingsplan heeft bedacht. Daarna gaan we in op de keuzes die we op de weg daar naar toe moeten maken.

3.1 Uitgangspunten wetgever transitie naar één omgevingsplan

De Omgevingswet treedt op 1 januari 2022 in werking. Vanaf dat moment hebben we tot 1 januari 2029 de tijd om ons hele gemeentelijke grondgebied te voorzien van één integraal omgevingsplan. In de afbeelding hierna is de transitie naar het omgevingsplan weergegeven.

Figuur 7: De transitie van nu nog versnipperde regelgeving naar één integraal omgevingsplan

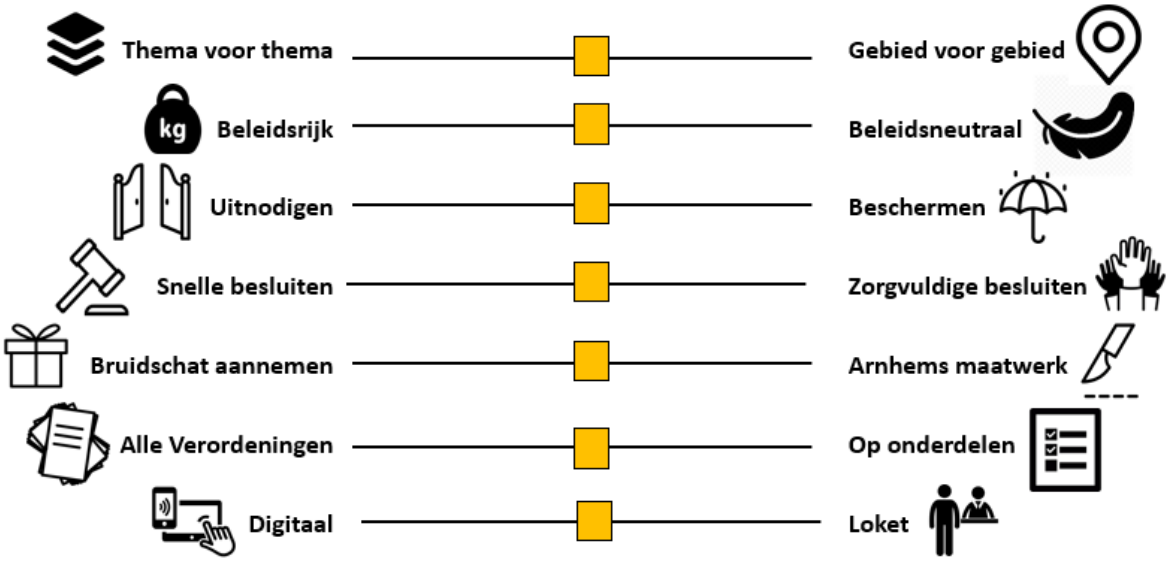
In de kolom geheel links is de huidige situatie weergegeven waarbij onze verordeningen, de rijksregels (die we straks cadeau krijgen) en de bestemmingsplannen los staan van elkaar. Deze situatie geldt tot 1 januari 2022.

Vanaf 1 januari 2022 maken al onze bestemmingsplannen en de 600 rijksregels automatisch deel uit van het omgevingsplan. We hoeven hier niets voor te doen. Gemeentelijke verordeningen behouden tot 2029 hun werking en hoeven tot die tijd dus nog geen onderdeel uit te maken van het omgevingsplan.

We hebben vervolgens tot 2029 de tijd om de regels uit de verordeningen te integreren in het omgevingsplan. Dit geld ook voor de rijksregels uit de bruidsschat. We hebben tot 2029 de tijd om te bepalen of we deze regels overnemen, aanpassen of schrappen.

3.2.Welke afwegingen zijn er eigenlijk?

Zoals eerder gezegd zijn gemeenten vrij om te bepalen hoe ze de transitie willen vormgeven. Hierbij zijn er verschillende afwegingen die gemeenten kunnen maken:

Figuur 8: Wat past bij de Arnhemse transitie naar het omgevingsplan?

Deze afwegingen hangen samen met de mate waarin we als gemeente onze huidige manier van werken willen veranderen. Hierbij is het goed te vermelden dat we in dit Plan van Aanpak ons gezonde verstand gebruiken. We willen niet veranderen om het veranderen maar alleen als onze inwoners, ondernemers en onze organisatie daar aantoonbaar beter van worden. Daarnaast letten we goed op welke keuzes we maken om te voorkomen dat we achteraf door voortschrijdende inzichten spijt krijgen. In de volgende paragrafen gaan we de verschillende afwegingen langs.

3.3. Fasering: Thema voor thema of gebied voor gebied

Overweging
In een omgevingsplan komen zoveel regels samen dat het onmogelijk is om in één keer een omgevingsplan op te stellen. Vandaar dat de wetgever het ook heeft over een transitie waar we als gemeente tot 2029 de tijd voor hebben. Hoe die transitie plaatsvindt, bepaal je als gemeente zelf. In principe zijn er twee verschillende manieren:

Zo kun je ervoor kiezen dit **gebiedsgericht** op te pakken: per gebied maak je dan het omgevingsplan in zijn geheel klaar. Eén voor één ga je vervolgens de verschillende gebieden af tot er een omgevingsplan voor het gehele grondgebied van de gemeente is. De tweede manier waarop het omgevingsplan kan worden opgebouwd is **themagericht**: over de gehele gemeente wordt dan een bepaald thema aan het omgevingsplan toegevoegd. Door een thema toe te voegen wordt het omgevingsplan steeds meeromvattender. De voordelen van beide werkwijzen zijn in onderstaande weegschaal weergegeven.

Keuze voor Arnhem
Arnhem kiest voor een combinatie van beide. Dit betekent een gebiedsgerichte thematische transitie. We bouwen het omgevingsplan per thema op (bodem, erfgoed, water, bouwen enzovoort) en maken per thema onderscheid per gebied als de opgaven daarom vragen. Door voor deze mengvorm te kiezen, beoogt Arnhem de voordelen van

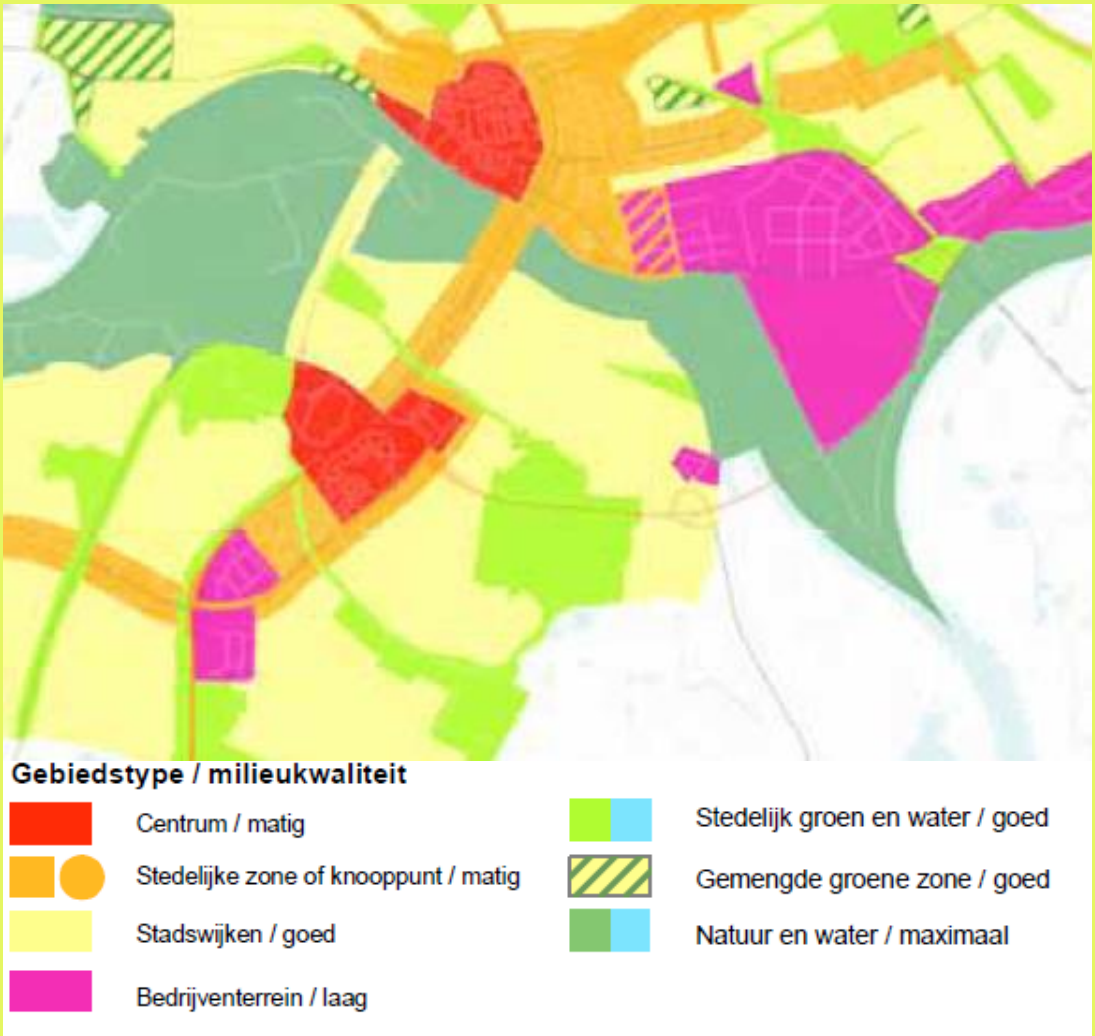
beide benaderingen te kunnen verzilveren en zo min mogelijk last te hebben van de nadelen.

Voorstel aan de raad

- Kiezen voor een gebiedsgerichte thematische transitie waarin we stap voor stap het omgevingsplan opbouwen.
- Elk toe te voegen thema als nieuw wijzigingsbesluit van het omgevingsplan vast te stellen.

Voorbeeld gebiedsgerichte thematische aanpak: Milieukaart Structuurvisie 2012

Onderstaande kaart uit onze huidige structuurvisie onderscheidt acht gebiedstypen: centrum, stedelijke zone/knooppunt, HOV knooppunt, stadswijk, bedrijventerrein, stedelijk groen, gemengde groene zone en natuur. Ieder gebiedstype kent zijn eigen ruimtelijke kenmerken en milieukwaliteiten. Binnen een bepaald gebiedstype gelden min of meer gelijke doelstellingen. Bijvoorbeeld in een stadswijk vooral aansturen op een hoge milieukwaliteit. In de stedelijke zone kan de milieukwaliteit wat minder zijn omdat we daar meer reuring toelaten.

Figuur 9: uitsnede milieubeleidskaart Structuurvisie Arnhem 2012

3.4. Transitie: Beleidsneutraal of beleidsrijk

Houden we onze regels hetzelfde of gaan we het allemaal compleet anders doen? Deze keuze is afhankelijk van verschillende factoren. Het kan worden bepaald door:

- de ambities uit de omgevingsvisie of het daaruit vloeiende beleid in de programma's.
- Eventuele instructieregels vanuit het Rijk of de provincie die vragen om een aanpassing van bestaande regels.
- De mate waarin straks bij het samenvoegen van regels sprake is van tegenstrijdigheden of onduidelijkheid die vraagt om bijsturing.
- De mate waarin we bepaalde activiteiten meer vrij willen laten door het instellen van algemene regels of helemaal geen regels.
- De mate waarin aanpassing van de regels bestaande rechten aantast of leidt tot planschade.

De keuze tussen een beleidsneutrale of een beleidsrijke overgang zal dus per thema kunnen verschillen. Regels die recentelijk door de raad zijn vastgesteld en waar een participatietraject aan vooraf is gegaan kunnen hoogstwaarschijnlijk beleidsneutraal overgaan in het omgevingsplan. Dit geldt in de meeste gevallen ook voor bestaande bouw- of gebruiksregels in onze huidige bestemmingsplannen. In principe willen we deze bestaande rechten van eigenaren respecteren.

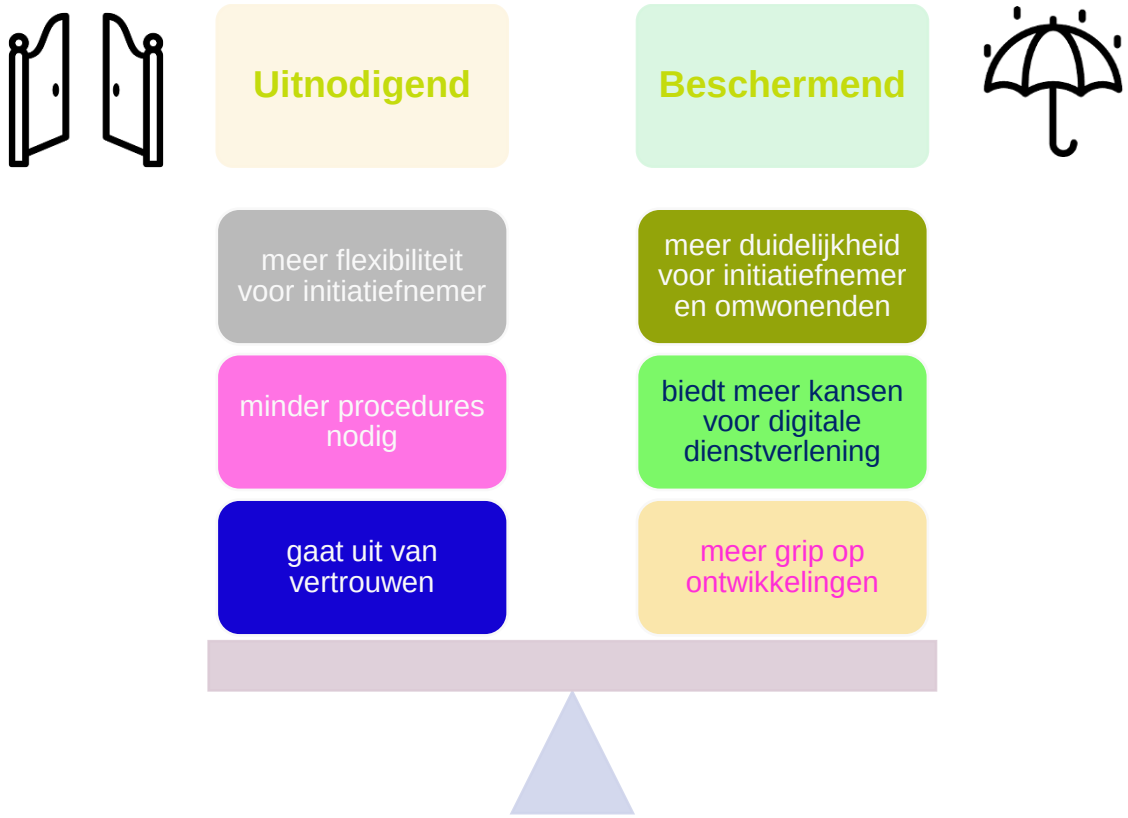
Keuze voor Arnhem
We maken niet op voorhand een keuze voor een beleidsneutrale of beleidsrijke aanpak als het gaat om het overhevelen van onze verordeningen, bestemmingsplanregels en voormalige rijksregels naar het omgevingsplan. In de voorbereiding maken we vast een inschatting of een regel beleidsneutraal of beleidsrijk 'overgaat'. Om het aantal besluiten gedurende de transitie te beperken, stellen we de raad voor om de overgang van beleidsneutrale regels in het omgevingsplan te delegeren aan het college. In paragraaf 3.7 gaan we hier nader op in.

Voorstel aan de raad

- Niet vooraf te kiezen voor een beleidsneutrale of beleidsrijke transitie, maar dit per thematisch wijzigingsbesluit te bepalen.
- Een delegatiebesluit te nemen voor thema's die beleidsneutraal overgaan in het omgevingsplan.

3.5. Regelstelling: Beschermend of uitnodigend

De Omgevingswet heeft als uitgangspunt dat gemeenten meer ruimte moeten bieden aan initiatieven uit de samenleving (uitnodigingsplanologie). De wetgever ziet het omgevingsplan als een belangrijk instrument om deze ruimte te bieden. Vertrouwen is hierbij het sleutelbegrip. In dit Plan van Aanpak vatten we uitnodigingsplanologie ruim op en kijken we naar alle elementen die ervoor kunnen zorgen dat initiatieven sneller gerealiseerd kunnen worden. Hierbij staat een optimale balans tussen ontwikkelen en beschermen centraal.

In onze huidige bestemmingsplannen hebben we al een goede traditie opgebouwd in het vinden van deze balans.

Ruimte in onze huidige bestemmingsplannen

In onze huidige bestemmingsplannen hebben we al veel ervaring met het vinden van een juiste balans tussen uitnodigen en beschermen. Het gaat dan om ruimte geven aan ontwikkelingen enerzijds en het kunnen beschermen en versterken van de vele kwaliteiten die onze stad rijk is anderzijds. Zo biedt het plan voor de binnenstad al veel mogelijkheden voor de uitwisseling van functies. Zo hoeft er geen procedure doorlopen te worden als een winkel verdwijnt en er bijvoorbeeld een lunchroom voor terugkomt. Ook op onze bedrijventerreinen is een breed pallet aan bedrijfsfuncties mogelijk en zijn er ruime bouwmogelijkheden. Bij woningen hanteren we een bijgebouwenregeling die veel ruimte biedt aan de wensen van de bewoners voor wat betreft de plaatsing en de vorm van bijgebouwen. In de openbare ruimte laten we ook een scala aan functies en bouwwerken toe zodat we niet voor ieder speeltoestel of boomspiegel een procedure hoeven te doorlopen.

In het omgevingsplan zetten we de goede elementen uit het bestemmingsplan graag door en gaan we kijken waar het nog beter kan. We zien hiervoor de volgende mogelijkheden:

Opnemen van open normen
Het idee is dat in het omgevingsplan voor een locatie algemene doelstellingen worden geformuleerd en dat initiatiefnemers binnen deze doelstellingen met plannen kunnen komen. Aan een open norm hangt altijd een vergunningsplicht zodat we als gemeente kunnen toetsen of een initiatief daadwerkelijk past binnen de uitgangspunten.

Opnemen van gesloten normen
Gesloten normen klinken op het eerste gezicht niet klantvriendelijk maar zijn dat wel. Door heel duidelijk aan te geven wat wel en wat niet kan weet een initiatiefnemer waar hij aan toe is. Binnen de kaders kan hij plannen maken en hij weet dat het dan ook gerealiseerd kan worden. Als gemeente kunnen we er daarbij zelfs voor kiezen om bepaalde activiteiten vergunningsvrij te maken. Denk bijvoorbeeld aan de bouw van een schuur in de achtertuin, maar ook de bouw van een nieuwe woning als er bijvoorbeeld geen welstandseisen zijn.

Beloningsplanologie
We willen ervoor zorgen dat onze regels in het omgevingsplan ruimte bieden aan initiatieven. Dat betekent dat als een bepaald bouwplan niet past binnen de regels er een uitwijkmogelijkheid is om het plan toch mogelijk te maken. Daar moet de initiatiefnemer dan wel iets voor doen. Als voorbeeld noemen we een initiatiefnemer die wat hoger wil bouwen dan de maximaal voorgeschreven bouwhoogte. We kunnen dan bijvoorbeeld zeggen dat dit is toegestaan mits hij voorafgaande aan de bouw de bestaande verharding in de tuin halveert. Hierbij gaan we goed kijken wat per gebied gewenste maatregelen moeten zijn. In de ene wijk kan de klimaatadaptatie bijvoorbeeld van belang zijn en in een andere wijk bijvoorbeeld de cultuurhistorische waarden.

Keuze voor Arnhem
We houden vast aan de balans tussen ontwikkelen en beschermen die we hanteren in onze huidige bestemmingsplannen. We verrijken ons plan verder door uitnodigingsplanologie verder te verankeren. Dit betekent meer vergunningsvrij en meer binnenplanse afwijkingsmogelijkheden volgens het 'voor wat hoort wat' principe (Door de aanplant van een boom kunnen we een grotere uitbouw toestaan). We noemen dit beloningsplanologie. Bij deze aanpak hanteren we een gebiedsgerichte benadering. Hierbij kijken we per wijk of buurt welke ruimte er is en welke extra maatregelen nodig zijn (tegengaan hittestress, meer natuur, verbeteren leefomgeving). De ambities en doelstellingen uit de omgevingsvisie en de programma's zijn hierin leidend.

Voorstel aan de raad

- Voortzetten van de balans tussen beschermen en ontwikkelen zoals die nu is opgenomen in onze bestemmingsplannen.
- Uitnodigingsplanologie in het omgevingsplan verder te verankeren door:
    - bij de verschillende thematische wijzigingen meer activiteiten vergunningsvrij te maken
    - bij vergunningverlening meer ruimte te bieden aan initiatieven mits daar wat tegenover staat.

3.6. Besluitvorming: Sneller of verder

Een bekende uitspraak is dat je alleen sneller gaat, maar samen verder komt. De Omgevingswet heeft als verbeterdoel betere en snellere besluitvorming. Dit doel kan vooral behaald worden door meer tijd de investeren aan de voorkant van een procedure door participatie en door vooraf heldere kaders op te nemen in de omgevingsvisie en in de uit te werken programma's en gebiedsvisies. Hieronder behandelen we beknopt de verschillende maatregelen die we kunnen nemen om onze besluitvorming beter en sneller te maken.

Rol gemeenteraad bij wijzigen omgevingsplan
In algemene zin blijft de rol van de gemeenteraad bij het omgevingsplan onder de Omgevingswet in grote lijnen hetzelfde. De gemeenteraad stelt nu bestemmingsplannen vast en stelt straks ook wijzigingen van het omgevingsplan vast. Wel biedt de Omgevingswet de mogelijkheid om bepaalde wijzigingen te delegeren aan het college. Om de raad niet te belasten met teveel besluiten en besluitvorming sneller te kunnen laten plaatsvinden stellen we dit in de volgende gevallen voor:

Beleidsneutrale thema's
In paragraaf 3.5 zijn we ingegaan op het begrip beleidsneutraal. Het gaat hier om bestaande regels die bij de overgang naar het omgevingsplan niet wijzigen. Denk aan recent vastgestelde regels of bestaande bouw- en functiemogelijkheden in onze bestemmingsplannen.

Reeds verleende vergunningen
De Omgevingswet stelt dat verleende vergunningen voor ruimtelijke ontwikkelingen binnen 5 jaar in het omgevingsplan opgenomen moeten zijn. Dit moet ervoor zorgen dat het omgevingsplan actueel blijft. Omdat met deze wijziging van het omgevingsplan geen nieuwe ontwikkelmogelijkheden worden geboden (deze zaten immers al in de verleende vergunning) kan dit beschouwd worden als een administratieve wijziging.

Kleinere ontwikkelingen
Denk bij kleinere ontwikkelingen aan (bouw)projecten die onder andere vallen onder de reikwijdte van de huidige kruimelgevallenlijst uit het Besluit omgevingsrecht (Bijlage II, artikel 4). Het gaat dan vaak om uitbreidingen of functiewijzigingen bij bestaande gebouwen, kleinere infrastructurele projecten of de bouw van kleinere installaties of nutsvoorzieningen in de openbare ruimte.

Regels die voortvloeien uit vastgestelde raadskaders
In veel gevallen stelt de raad beleid vast met daarin een voorstel om de kaders op te nemen in regels. Denk bijvoorbeeld aan het vastgestelde bomenplan. De omzetting van deze kaders in het omgevingsplan is in feite een uitvoerende actie. Daarom stellen we voor ook deze wijzigingen van het omgevingsplan door het college te laten doen.

Instructieregels vanuit de provincie of het Rijk
Het Rijk of de provincie heeft onder de Omgevingswet de mogelijkheid om gemeenten instructieregels op te leggen voor bepaalde nationale of provinciale belangen. Omdat

het ook hier gaat om de uitvoering van beleid is het ook logisch dat een dergelijke wijziging door het college wordt uitgevoerd.

Huidige wijzigingsbevoegdheden en uitwerkingsplichten
Onder de Omgevingswet vervalt de mogelijkheid voor de raad om in het omgevingsplan wijzigingsbevoegdheden en uitwerkingsplichten op te nemen. Ook de mogelijkheid van het college om voor de bestaande wijzigingsbevoegdheden en uitwerkingsplichten een wijzigings- respectievelijk uitwerkingsplan vast te stellen vervalt. Om deze planologische mogelijkheden voort te kunnen zetten, moeten we voor de inwerkingtreding van de Omgevingswet deze bevoegdheden met delegatie wederom aan het college toewijzen.

Wat houdt een delegatiebesluit eigenlijk in?
De raad is bevoegd tot het vaststellen van een omgevingsplan. In artikel 2.8 van de Omgevingswet is bepaald dat de raad de bevoegdheid tot het vaststellen van delen van het plan kan delegeren aan het college. Zo'n delegatiebesluit vormt een zelfstandig besluit dat geen deel uitmaakt van het omgevingsplan. Hoewel delegatie onder de huidige wetgeving niet mogelijk is, komt het ook nu voor dat het college beslist over ruimtelijke projecten en niet de raad. Denk bijvoorbeeld aan het vaststellen van de huidige uitwerkings- en wijzigingsplannen.

In de loop van 2021 doen we een voorstel aan de raad met daarin een lijst van gevallen waarvoor het college bevoegd wordt gemaakt om wijzigingen van het omgevingsplan door te voeren. Het doel hiervan is het ontlasten van de raad, snellere besluitvorming en betere dienstverlening.

Rol gemeenteraad bij buitenplanse omgevingsplanactiviteiten
Naast een wijziging van het omgevingsplan is het ook na de inwerkingtreding van de Omgevingswet mogelijk om aan initiatieven die afwijken van het omgevingsplan medewerking te verlenen. Dit kan door middel van een buitenplanse omgevingsvergunning. Net als nu is het college voor deze afwijking het bevoegd gezag. De huidige wet schrijft nu voor dat de raad kan bepalen in welke gevallen een verklaring van geen bedenkingen van de raad nodig is. Onder de nieuwe wet wordt de verklaring van geen bedenkingen vervangen door het adviesrecht.

Omdat de huidige werkwijze in de praktijk goed werkt, stellen we voor deze werkwijze onder de Omgevingswet te handhaven. In de loop van 2021 leggen we de kaders voor het bindende adviesrecht voor aan de gemeenteraad.

Kaders gemeenteraad voor participatie
Participatie is een belangrijk uitgangspunt van de Omgevingswet en kan een goede bijdrage leveren aan besluitvorming. De Omgevingswet zelf laat de invulling van participatie verder vrij. Echter, in februari 2020 is in de Eerste Kamer een motie aangenomen die gemeenten, provincies en waterschappen verplicht om participatiebeleid op te stellen waarin vastgelegd wordt hoe participatie wordt vormgegeven en welke eisen daarbij gelden.

Voor het omgevingsplan moeten we in dit kader na gaan denken over de spelregels voor participatie bij:

- het aanpassen van het omgevingsplan als gevolg van thematische wijzigingen en nieuwe ontwikkelingen;
- het verlenen van vergunningen voor activiteiten die het omgevingsplan mogelijk maakt.

In dit Plan van Aanpak stellen we een heldere en praktische lijn voor waarin we toewerken naar een gelijkwaardig speelveld voor initiatiefnemers, gemeente en andere betrokkenen. We willen heldere kaders die relatief makkelijk te toetsen en te raadplegen zijn. Dit vraagt om transparante en gebruiksvriendelijke spelregels die snel inzicht geven of, en in welke mate, participatie nodig is. Hierbij zien we participatie vooral als toegevoegde waarde bij nieuwe ontwikkelingen en nieuw beleid. De participatievorm is daarbij weer afhankelijk van de invloed die participanten kunnen uitoefenen in het proces. Hieronder geven we aan welke overwegingen we hier in ieder geval bij betrekken. Bij het opstellen van de spelregels zelf hechten we veel waarde aan de inzichten die we hebben opgedaan uit eerdere participatietrajecten. We gaan dan ook graag met de betrokkenen hierover in gesprek.

uitgebreide Participatie

- bij ontwikkelingen waar een uitgebreide procedure geldt
- bij beleidsrijke overgang
- bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen met een grote impact
- bij nieuwe regels die voortvloeien uit de omgevingsvisie

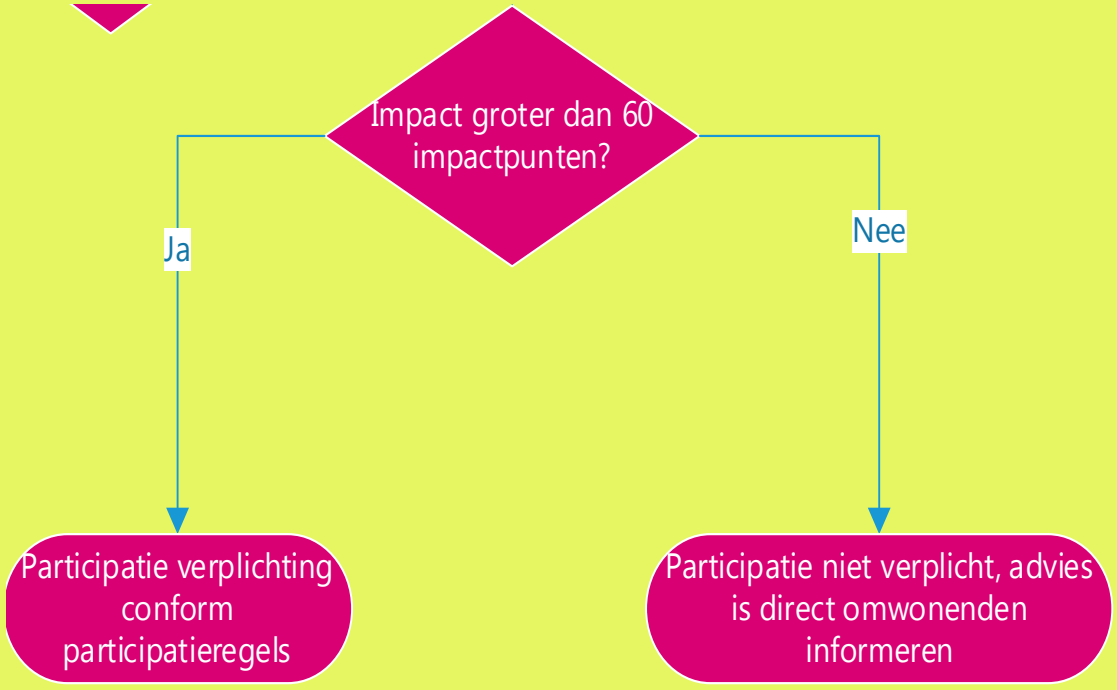
beperkte Participatie

- bij ontwikkelingen die passen binnen het omgevingsplan
- bij beleidsneutrale overgang
- bij wijzigingen a.g.v. reeds verleende vergunningen
- bij wijzigingen met een beperkte impact

Voorbeeld voor een praktische participatietool

Dit kan helpen om aan initiatiefnemers en belanghebbenden maar ook aan ons zelf aan de voorkant duidelijkheid te geven in welke gevallen we participatie nodig vinden.

Impactpuntencalculator nieuwe ontwikkeling	
De ontwikkeling omvat meer dan twee kadastrale percelen	20 punten
De ontwikkeling zorgt voor een toename aan bebouwing van meer dan 50%	20 punten
De ontwikkeling gaat gepaard met een functiewijziging anders dan wonen	20 punten
De ontwikkeling zorgt voor een afname van structureel groen	20 punten
De ontwikkeling kan effecten hebben op de gebruiksmogelijkheden van aangrenzende gronden	20 punten

Figuur 10: met beslisbomen en objectiveerbare punten kun je op een transparante manier duidelijkheid verschaffen of participatie nodig is

Keuze voor Arnhem
Onze besluitvorming blijft zorgvuldig maar we maken deze beter en sneller door een optimale afstemming tussen de verschillende kerninstrumenten van de Omgevingsget. De raad blijft het orgaan dat het omgevingsplan wijzigt, maar daar waar het kan laten we besluitvorming over aan het college. Om de rol van de raad als controlerend orgaan effectief uit te kunnen blijven voeren, ontwikkelen we kaders voor het bindende adviesrecht. Uitgangspunt is dat we zoveel mogelijk aansluiten bij de huidige werkwijze. Om bij het wijzigen van het omgevingsplan de stad te betrekken, stellen we heldere en praktische spelregels voor participatie op. Daarbij sluiten we aan bij het projectvoorstel van de raadswerkgroep 'Aan de slag met Burgerparticipatie'.

Voorstel aan de raad

<u>Wijzigen omgevingsplan</u>
- Vast te houden aan het principe dat de raad wijzigingen van het omgevingsplan vaststelt met uitzondering van:
    - Beleidsneutrale thema's
    - Reeds verleende vergunningen
    - Kleinere ontwikkelingen
    - Regels die voortvloeien uit vastgestelde raadskaders
    - Instructieregels vanuit de provincie of het Rijk
    - Huidige wijzigingsbevoegdheden en uitwerkingsplichten
- Voor deze gevallen neemt de raad in 2021 een delegatiebesluit
- Onderdeel van dit besluit is een nadere concretisering van de gevallen.

<u>Bindend adviesrecht</u>
- De huidige rolverdeling tussen college en raad bij grote planologische afwijkingen voort te zetten

<u>Participatie</u>
- Praktische spelregels voor participatie op te stellen aansluitend bij het projectvoorstel van de raadswerkgroep 'Aan de slag met Burgerparticipatie'.

3.7 Rijksregels bruidsschat: integraal overnemen of wijzigen?

Met de komst van de Omgevingswet krijgen we als gemeente ongeveer 600 regels die nu nog landelijk gelden cadeau. Dit gebeurt in de vorm van een 'bruidsschat'. Bij de inwerkingtreding landen deze regels automatisch allemaal in het tijdelijk omgevingsplan. Het is aan de gemeente of we voor (een deel van) deze regels andere keuzen maken (wijzigen of schrappen). Hieraan zijn wel voorwaarden verbonden.

De bruidsschatregels zijn onderverdeeld in algemene bepalingen, omgevingswaarden en regels met betrekking tot specifieke activiteiten. De algemene bepalingen en omgevingswaarden hebben betrekking op bouw, energie, zwerfafval, geluid, trillingen en geur. Daarnaast zijn in de bruidsschatregels regels opgenomen over vooral specifieke milieuactiviteiten, zoals lozingen, houden van dieren, wassen van motorvoertuigen, bereiden van voedingsmiddelen en sportvelden.

Wanneer de regeling in de bruidsschat niet overeenkomt met de regels in een bestaand bestemmingsplan of bestaande verordening, gaat de lokale regel voor. Bepaalde regels móeten worden overgenomen. In het Besluit kwaliteit leefomgeving (hierna: Bkl) staan instructieregels op welke manier bepaalde onderwerpen (geluid, bodem, geur, trilling, erfgoed) geregeld moeten worden door de lokale overheden. Hiervoor is beperkte aanpassingsvrijheid. Dit geldt in mindere mate voor de regels over de specifieke activiteiten.

De gedecentraliseerde rijksregels mogen deels lokaal worden aangepast. Hierbij zijn drie mogelijkheden:

- Schrap waar er geen lokaal probleem is;
- Stem af op de specifieke situatie in het gebied;
- Specificeer als er specifieke wensen voor een gebied zijn.

Keuze voor Arnhem

We schrappen de regels die niet in onze gemeente van toepassing zijn. Daarnaast stemmen we de relevante regels uit de bruidsschat af met onze bestaande regels uit de diverse verordeningen en in onze bestemmingplannen. In principe is ons eigen beleid hierbij leidend. Afstemming vindt plaats door de verschillende regels uit de bruidsschat, de verordeningen en de bestemmingsplannen onder te brengen in verschillende thema's. Denk bijvoorbeeld aan thema's als bomen, bijgebouwen of bodem.

Voorbeeld afstemming regelgeving bruidsschat in thema 'bijgebouwen'

In de huidige situatie gelden er voor het bouwen van bijgebouwen in de achtertuin verschillende regelingen. Het Rijk heeft een vergunningsvrije regeling voor bijbehorende bouwwerken en als gemeente hanteren we ook nog een eigen bijgebouwenregeling. De regelingen lijken in grote lijnen op elkaar maar in veel gevallen leiden ze vaak toch tot onduidelijke situaties, met veel verwarring voor de initiatiefnemer en veel uitzoekwerk voor de gemeente tot gevolg.

In het omgevingsplan vervangen we de twee regelingen door één regeling. Hierbij willen we de mogelijkheden die de kaders nu bieden zoveel mogelijk respecteren en zorgen dat initiatiefnemers zoveel mogelijk zonder vergunning aan de slag kunnen gaan. Wel met het behoud van ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid als uitgangspunt.

Voorstel aan de raad

- Bruidsschatregels die niet van toepassing zijn op onze gemeente te schrappen.
- Relevante bruidsschatregels per thema af te stemmen met onze bestaande regelgeving en deze via thematische wijzigingen van het omgevingsplan juridisch te verankeren.

3.8 Verordeningen: Alles of op onderdelen?

Het toevoegen van (onderdelen van) lokale verordeningen aan het omgevingsplan kan op twee manieren uitgevoerd worden. Er zijn gemeenten die ervoor kiezen om de onderdelen van de huidige verordeningen die toezien op de fysieke leefomgeving eerst samen te voegen in één gemeentelijke leefomgevingsverordening. Deze verordening kan vervolgens dan weer worden opgenomen in het omgevingsplan.

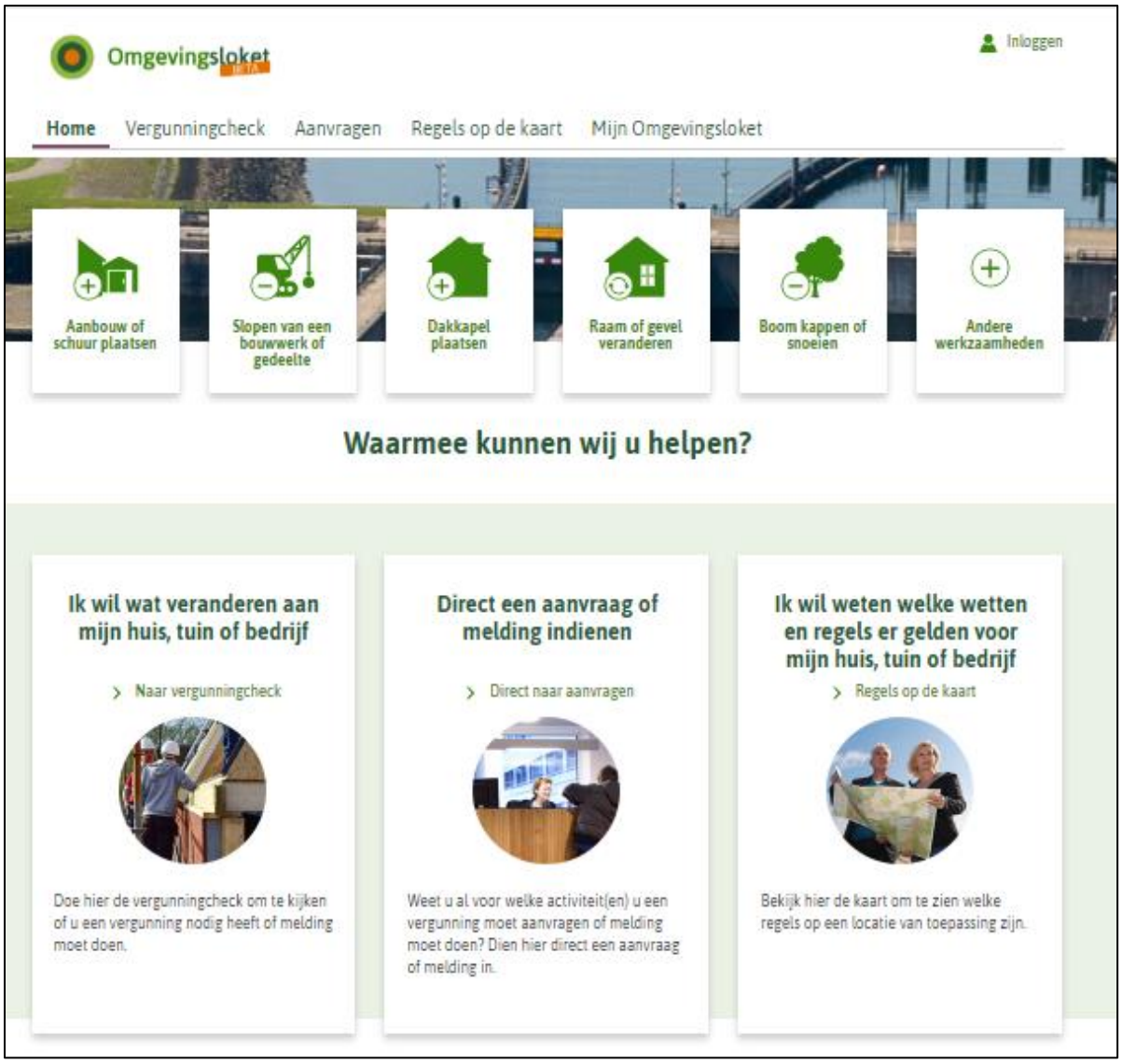
Keuze voor Arnhem
Arnhem kiest niet voor deze aanpak. De reden is dat we juist voorafgaande aan de opname in het omgevingsplan de verordeningen, bruidsschatregels en bestemmingsplanregels willen afstemmen (zie paragraaf 3.8).

Voorstel aan de raad

- Onderdelen van verordeningen die zich richten op de fysieke leefomgeving opnemen in het omgevingsplan
- De verordeningen per thema af te stemmen met de bruidsschatregels en de regels uit onze bestemmingsplannen en via thematische wijzigingen van het omgevingsplan juridisch te verankeren.

3.9. Dienstverlening: loket of totaal digitaal

Een belangrijk onderdeel in de transitie naar één integraal omgevingsplan is de digitalisering en daarmee het verbeteren van onze digitale dienstverlening.
Het is de bedoeling dat inwoners, ondernemers en andere geïnteresseerden straks via hun smartphone, tablet of pc eenvoudig kunnen zien welke regels ergens gelden. Om straks relatief eenvoudig de informatie uit een omgevingsplan te ontsluiten wordt onder de Omgevingswet het invullen van het adres straks de norm. Aan de hand van het adres worden alle regels getoond die ter plaatse gelden. Daarnaast komt er een mogelijkheid om uitsluitend de regels te zien die voor een bepaalde activiteit van toepassing zijn. Bijvoorbeeld de regels voor het bouwen van een bijgebouw, het slopen van een bouwwerk of het kappen van een boom. Het Omgevingsloket is straks de digitale ingang voor het omgevingsplan en vervangt het huidige ruimtelijkeplannen.nl.

Figuur 11: Proefversie van de startpagina van het Omgevingsloket waarmee straks de regels voor de fysieke leefomgeving worden ontsloten. Zie ook https://dmo.omgevingswet.overheid.nl/home

Het Rijk ontwikkelt dit systeem in het 'Digitaal Stelsel Omgevingswet'(DSO). Dit stelsel is gecombineerd en verbonden met alle lokale digitale systemen van provincies, waterschappen en gemeenten. Als gemeente moeten we ervoor zorgen dat onze eigen systemen straks aan kunnen sluiten op dit landelijke systeem. Daarnaast moeten we ervoor zorgen dat we onze regels zo opbouwen dat deze door een machine kunnen worden 'gelezen' en een plek krijgen op de digitale kaart.

Annotatiestrategie

Digitaal ontsluiten alleen is echter niet genoeg. We moeten ervoor zorgen dat de gebruiker eenvoudig kan zoeken wat waar mag of niet. Hiertoe moeten "tags" toegevoegd worden aan de juridische teksten in het omgevingsplan. Dit heet annoteren. Hiervoor is inmiddels de benodigde software aangeschaft en deels ingevoerd.

Toepasbare regels en vragenbomen
Het formuleren van toepasbare regels, en die ordenen in indieningsvereisten en vragenbomen, is niet wettelijk verplicht. Echter, zonder toepasbare regels zijn er geen checks mogelijk op lokale regels en is er ook geen aanvraagformulier waarin lokale vragen en indieningsvereisten naar voren komen. Vanuit het oogpunt van digitale dienstverlening is het maken van toepasbare regels daarom gewenst.

Het Rijk levert toepasbare regels en vragenbomen voor een aantal rijksregels die uit de bruidsschat komen. De VNG levert voorbeeldregels voor de meest voorkomende activiteiten die niet voortkomen uit de rijksregels. Lokale overheden leveren toepasbare regels voor lokale regels die zij aanvullend hebben op de rijksregels.

Keuze voor Arnhem
In Arnhem grijpen we de transitie naar één omgevingsplan aan als kans om onze digitale dienstverlening in het fysieke domein flink te verbeteren. Dit doen we door toepasbare regels op te stellen voor veel voorkomende activiteiten zoals het kappen van een boom en het bouwen van een schuur. Hierbij onderzoeken we welke specifieke vragen er in Arnhem veel worden gesteld. Daarnaast gaan we nog dit jaar aan de slag met het maken van toepasbare regels zodat we alvast voldoende ervaring opdoen. Hierbij denken we bijvoorbeeld aan toepasbare regels voor de kap van bomen en voor de regels die voortkomen uit het facetplan 'splitsen en verkameren'.

Bij de verdere ontwikkeling van de digitale dienstverlening houden we uiteraard rekening met onze inwoners die niet (goed) met de computer om kunnen gaan. Het blijft altijd mogelijk om informatie te krijgen via het loket of telefonisch.

Voorstel aan de raad

- We werken al aan de voorbereidende werkzaamheden ten aanzien van de digitale dienstverlening, daarom is hier geen besluit van de raad voor nodig.

3.10. Overige besluiten

Om tot één omgevingsplan te komen zijn nog een aantal andere besluiten nodig. Het gaat om besluiten die:

- vragen om een afweging van het college en daarmee niet direct een raadsaangelegenheid zijn
- wel een raadsaangelegenheid zijn maar meer technisch van aard zijn en niet vooraf vragen om een keuze of nadere kaderstelling van de raad.

Omdat we de raad een volledig beeld willen geven van de transitie lopen we deze besluiten in deze paragraaf even langs.

3.11.1 Toepassen van de uitgebreide procedure
Nadat een aanvraag voor een omgevingsvergunning binnenkomt heeft het college in principe een termijn van 8 weken. Bij een ingewikkelde aanvraag is deze termijn

behoorlijk krap. Het college kan daarom ook de uitgebreide procedure van toepassing verklaren (dit betekent een termijn van 26 weken). Het moet dan wel gaan om een activiteit met aanzienlijke gevolgen en waartegen naar verwachting verschillende belanghebbenden bedenkingen zullen hebben. Initiatiefnemers kunnen een zienswijze indienen tegen het besluit om de uitgebreide procedure toe te passen.

Gevolg voor Arnhem
Het komende jaar gaat het college bepalen of het zinvol is vooraf een lijst op te stellen voor dergelijke gevallen. We betrekken daarbij ook de ervaringen van andere gemeenten. Mocht het tot een dergelijke lijst komen dan infomeren we de raad hierover.

3.11.2 Kostenverhaal

Gemeenten zijn verplicht om de plankosten die samenhangen met ruimtelijke ontwikkelingen te verhalen op de initiatiefnemer. Denk bijvoorbeeld aan onderzoeks- en procedurekosten, maar ook aan de aansluiting van een nieuwbouwlocatie op de openbare weg. Deze verplichting blijft ook bestaan onder de Omgevinsgwet.

In Arnhem is het (net als in veel andere gemeenten) de praktijk dat de gemeente hierover vooraf afspraken maakt met de initiatiefnemer. Dat betekent dat in een zogenaamde anterieure overeenkomst overeenstemming wordt bereikt over de te verhalen kosten. Mocht dat niet lukken dan heeft de gemeente als stok achter de deur de mogelijkheid om deze kosten op te nemen in een exploitatieplan. Dit betekent dat een vergunning pas kan worden verleend als de kosten volgens de exploitatieopzet in het exploitatieplan vergoed zijn aan de gemeente.

Onder de Omgevingswet blijven beide manieren voor kostenverhaal mogelijk. Dus zowel vooraf, via een anterieure overeenkomst, als achteraf, via het exploitatieplan. De Omgevingswet zorgt wel voor een aantal wijzigingen in het kostenverhaal. Zo vervalt het exploitatieplan als apart document en gaat het op in het omgevingsplan. Daarnaast bieden de regels voor kostenverhaal meer flexibiliteit zodat gemeenten meer uitvoering kunnen geven aan uitnodigingsplanologie. In de nieuwe wetgeving kun je bij kostenverhaal kiezen uit twee systemen: integrale gebiedsontwikkeling of organische gebiedsontwikkeling.

Gevolg voor Arnhem
Het kostenverhaal is zowel in de huidige als de toekomstige wetgeving verplicht. De Omgevingswet maakt het toepassen van het kostenverhaal echter flexibeler. De voorkeur blijft om kostenverhaal te regelen via anterieure overeenkomsten. Hier blijft het college bij planontwikkelingen dan ook op aansturen.

3.11.3 Planschade en nadeelcompensatie

In het kader van rechtmatig overheidshandelen kan er aanspraak op schadevergoeding bestaan. Op dit moment maakt de wet onderscheid tussen planschade en nadeelcompensatie. Planschade is schade als gevolg van handelen in het ruimtelijk domein; bestemmingsplannen, omgevingsvergunningen). Nadeelcompensatie is schade die ontstaat door overig overheidshandelen (denk bv aan een tijdelijke wegafsluiting waardoor bedrijven moeilijk bereikbaar zijn en schade ondervinden). Binnen de gemeente Arnhem bestaan voor beide vormen procedureverordeningen. Hierin zijn de procedures vastgelegd, die gevolgd moeten worden bij aanvragen om schadevergoeding.

Gevolgen Omgevingswet
De Omgevingswet brengt het fenomeen planschade onder de noemer nadeelcompensatie. Door de Omgevingswet zullen er meer soorten schadeveroorzakende besluiten zijn, die we nu nog niet kennen (bijvoorbeeld maatwerkvoorschriften of binnenplanse omgevingsvergunningen). Verder zal het schademoment voor indirecte schade wijzigen, zal de waardebepaling aan de hand van de feitelijke situatie worden bepaald, zal het forfait van 2% naar 4% worden verhoogd en zal er ten aanzien van de voorzienbaarheid een afwijkende regeling zijn ten opzichte van de Algemene wet bestuursrecht.

De wijzigingen hebben gevolgen voor onze huidige planschadeverordening en onze huidige verordening Nadeelcompensatie. In 2021 leggen we een aangepast voorstel aan de raad voor waarin de wettelijke wijzigingen zijn doorgevoerd. Naar verwachting zal de VNG een modelverordening opstellen die we hierbij kunnen betrekken. Voor schadeveroorzakende besluiten van vóór de inwerkingtreding van de Omgevingswet geldt het oude recht nog maximaal 5 jaar. Gedurende die tijd zal de huidige gemeentelijke planschadeverordening dan ook in stand moeten blijven.

Gevolg voor Arnhem
In 2021 leggen we een aangepast voorstel voor de afhandeling van nadeelcompensatie aan de gemeenteraad voor waarin de wettelijke wijzigingen zijn doorgevoerd.

3.11.4 Leges en handhavingsbeleid

Mochten we de regels in het omgevingsplan gaan wijzigen, dan kan dit gevolgen hebben voor de leges en de handhaving. Denk bijvoorbeeld aan het vergunningsvrij maken van bepaalde activiteiten. We kunnen dan geen kosten meer vragen voor het in behandeling nemen van een vergunningsaanvraag omdat deze er niet meer is. Tegelijkertijd maken we als gemeente wel kosten, voor het controleren of bij het realiseren van de vergunningsvrije activiteiten de regels wel in acht worden genomen.

Het is op dit moment nog niet in te schatten wat de gevolgen zijn van het toekomstige omgevingsplan op onze leges en handhaving. Wat wel duidelijk is, is dat we als gemeente Arnhem niet kiezen voor een drastische wijziging in de opzet van onze regels.

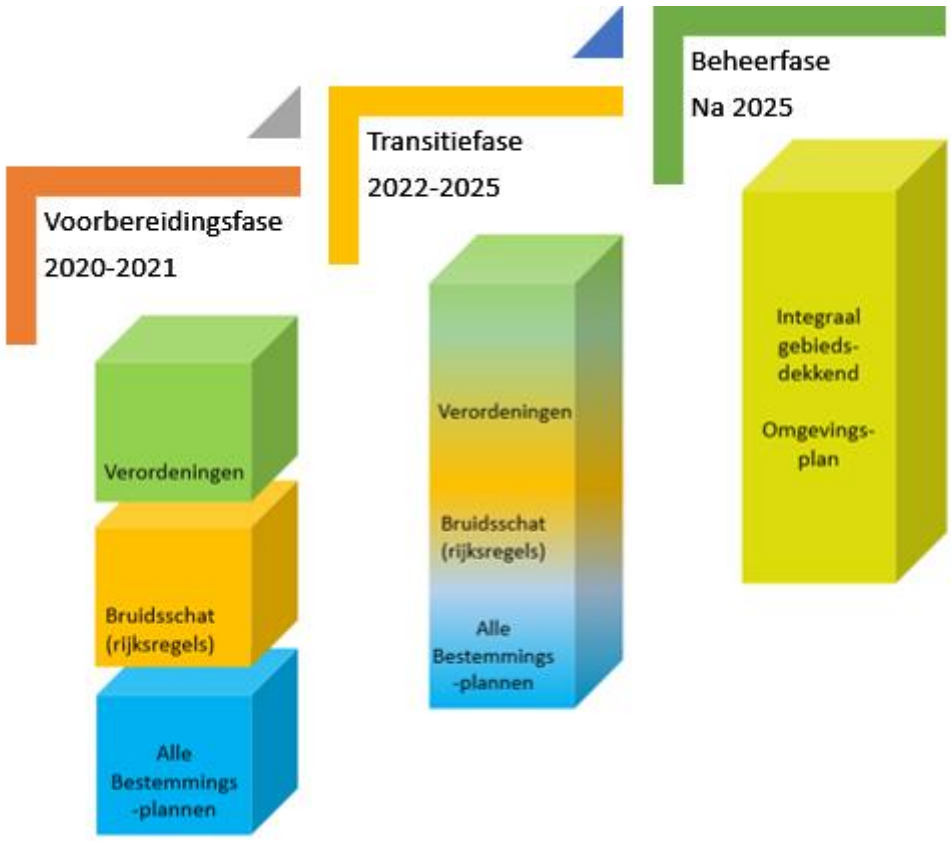
Daarnaast kiest Arnhem voor een gefaseerde thematische transitie. Dat betekent dat we per wijzigingsbesluit de concrete gevolgen voor leges en handhaving in beeld krijgen en daarover op dat moment het juiste besluit genomen kan worden.

Keuze voor Arnhem
Op voorhand is nog niet aan te geven wat de uiteindelijke gevolgen voor de leges en handhaving zijn. Per thematisch wijzigingsbesluit brengen we dit straks in beeld.

4. Marsroute

Over enkele jaren beschikt Arnhem over één integraal omgevingsplan voor het hele gemeentelijke grondgebied. In dit hoofdstuk beschrijven we de marsroute om daar te komen De marsroute bestaat uit verschillende fasen. Uitgangspunt is een goede spreiding van de werkzaamheden. Dit betekent een goede voorbereiding en een logische volgorde die aansluit bij het proces van de omgevingsvisie en de daaruit voortvloeiende programma's. En daarbij blijft de winkel gewoon open. Het is dus zaak dat initiatiefnemers weinig 'overlast' ondervinden van de verbouwing tot één omgevingsplan.

Figuur 12: De integratie van regelgeving in het omgevingsplan in de verschillende fases

4.1 Eigenlijk zijn we in 2018 al gestart

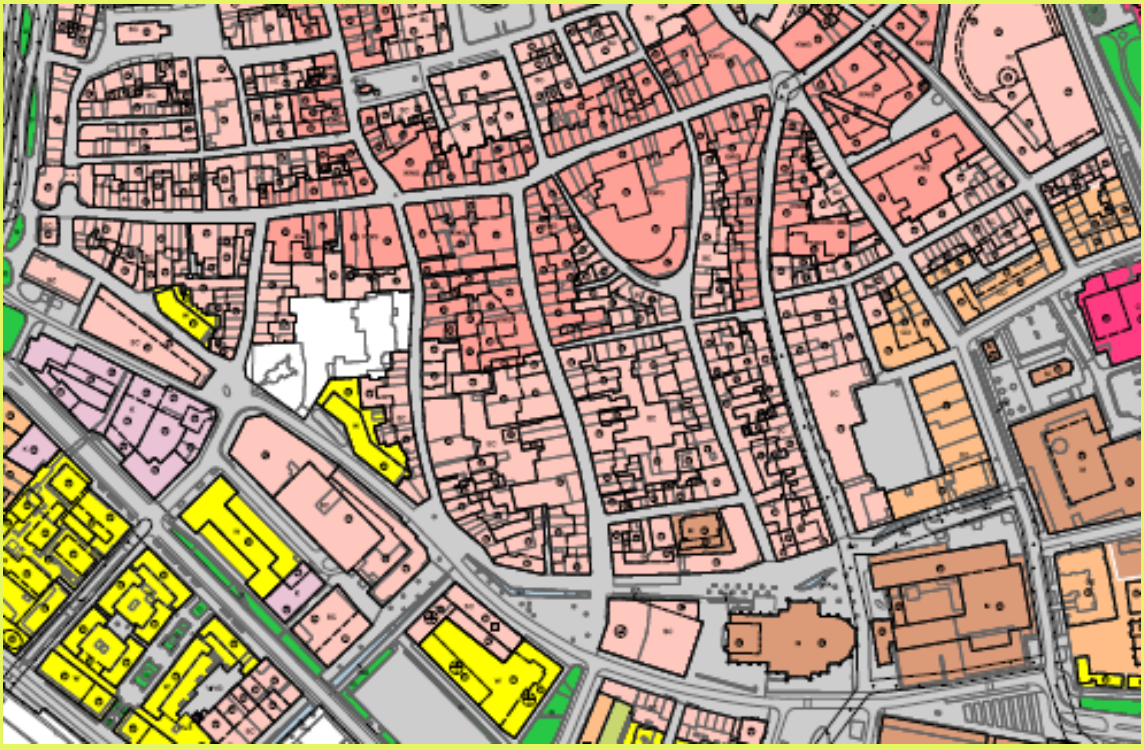
Met het vaststellen van dit Plan van Aanpak staan we niet aan de start van het proces. In 2018 zijn we al gestart met het opdoen van ervaring in het afstemmen van versnipperde regelgeving door verschillende pilots zoals erfgoed en gezondheid.
In 2019 zijn we begonnen met het actualiseren van een aantal grote bestemmingsplannen die alvast vooruitlopen op de mogelijkheden van de Omgevingswet. Deze ruimte hebben we gekregen omdat de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) Arnhem (maar ook veel andere gemeenten waaronder Deventer, Den Haag, Utrecht, Amersfoort en Breda) heeft aangewezen als experimentgemeente 'bestemmingsplan met verbrede reikwijdte'.

Anticiperen op de Omgevingswet in het plan 'Binnenstad en Singels'

In maart 2020 hebben we het conceptplan voor de Binnenstad naar buiten gebracht. In dit plan anticiperen we alvast op de Omgevingswet door:

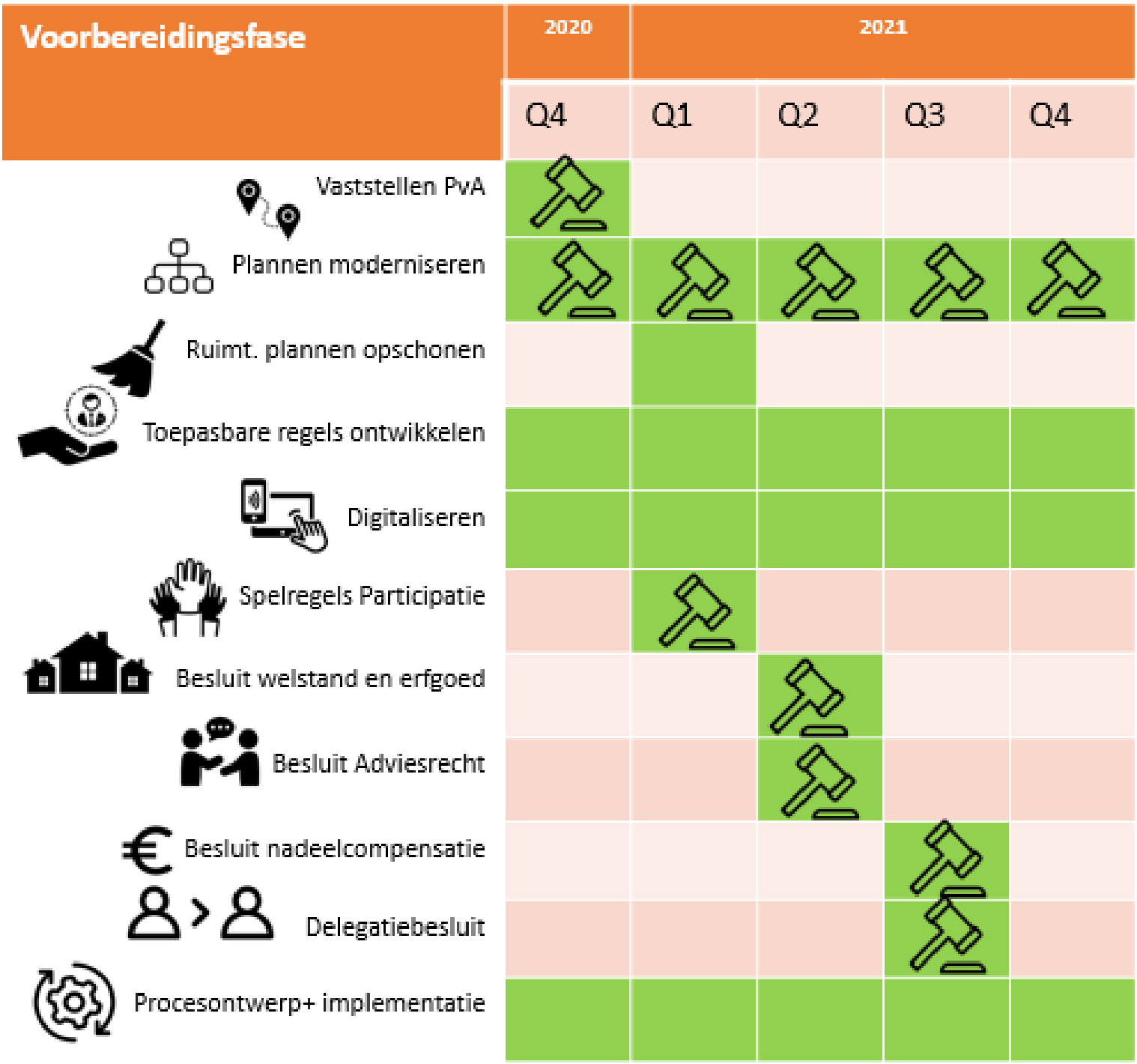
Meer samenhang aan te brengen in regelgeving
In het plan hebben we twee nieuwe thema's toegevoegd, namelijk monumenten en welstand. Door deze regelingen samen te voegen en beter op elkaar af te stemmen geeft dit omgevingsplan meer duidelijkheid over de ontwikkelmogelijkheden van een perceel. De komende jaren hevelen we stapsgewijs alle regels voor de fysieke leefomgeving over in het omgevingsplan.

Geen bestemmingen maar functies en activiteiten te benoemen
Het omgevingsplan bevat veel meer regels omvat dan het huidige bestemmingsplan. De huidige systematiek met bestemmingen is daardoor ontoereikend om de veelheid aan regelingen op een gebruiksvriendelijke manier te ontsluiten. In de systematiek en techniek van het omgevingsplan voor de Binnenstad heeft iedere regel daarom een eigen digitale en 'klikbare' laag gekregen. Op die manier kun je per perceel eenvoudig zien welke regels gelden. Daarnaast is het plan al voorbereid om 'bevraagd te worden' dat betekent dat je straks aan kunt geven welke activiteit je wilt verrichten en een digitaal antwoord krijgt of deze activiteit mogelijk is en of je een vergunning nodig hebt.

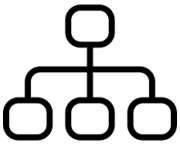

4.2 Voorbereidingsfase 2020-2021

In de voorbereidingsfase zorgen we ervoor dat Arnhem op het moment van inwerkingtreding van de Omgevingswet klaar is om met het omgevingsplan van rechtswege te kunnen werken. Met de kaders uit dit Plan van Aanpak als basis gaan we het volgende doen.

Figuur 13: de verschillende werkzaamheden en besluiten in de voorbereidingsfase

Plannen moderniseren (2020-2022)

We brengen in 2020 en 2021 voor verschillende gebieden beheersgerichte bestemmingsplannen in procedure waaronder het plan voor de Binnenstad (zie kader in de vorige paragraaf). Deze plannen bereiden we technisch alvast zodanig voor dat deze straks eenvoudig om te zetten zijn in het omgevingsplan. Daarnaast integreren we in een aantal van deze plannen alvast nieuwe thema's waaronder regels voor erfgoed en welstand.

Besluit: Verschillende vaststellingsbesluiten door de raad in 2021 en2022

==========

Ruimtelijke plannen opschonen (Q4 2020)

Om te zorgen dat straks de juiste (lees geldende) plannen overgaan in het nieuwe Digitale Stelsel Omgevinsgwet verwijderen we de verouderde plannen (zonder rechtskracht) uit de huidige planviewer op www.ruimtelijkeplannen.nl

Besluit: Hier hoeft de raad geen besluiten voor te nemen

==========

Toepasbare regels ontwikkelen (2020 - 2021)

De benodigde software is inmiddels aanbesteed en deels ingevoerd. Nu is het zaak ermee te leren werken en onze eerste regels om te zetten in slimme beslisbomen. We willen dit onder andere gaan doen voor de kapregels uit het nieuwe bomenplan en de nieuwe regels van het facetplan spitsen en verkameren.

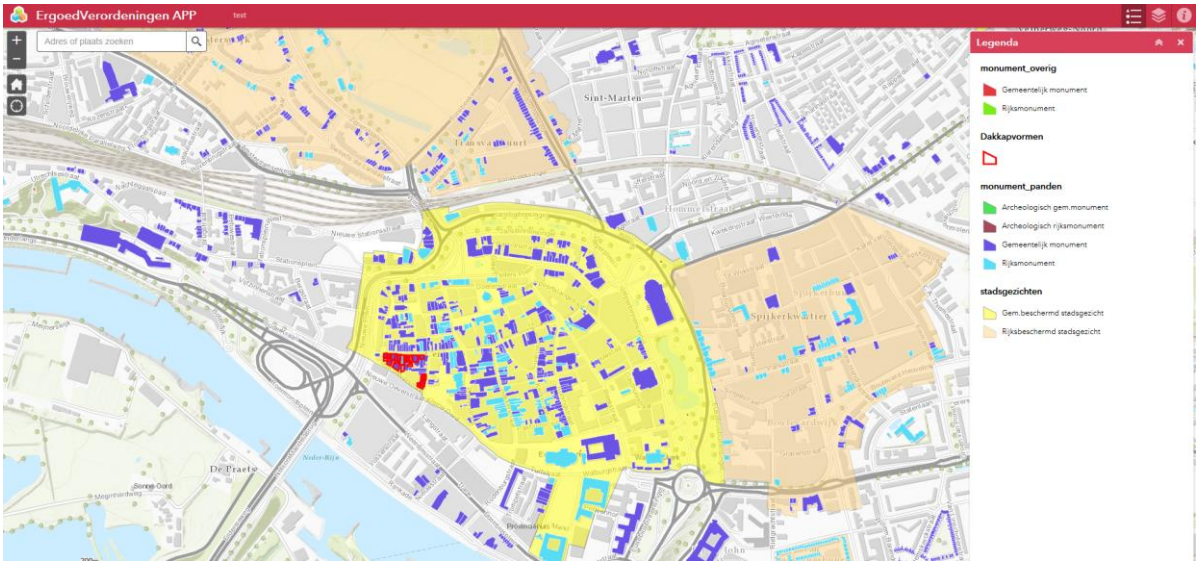
Besluit: Hier hoeft de raad geen besluiten voor te nemen

==========

Digitaliseren (2020-2025)

Omdat straks iedere regel die in het omgevingsplan een 'werkingsgebied' moet hebben, zijn we alvast aan de slag gegaan met het digitaliseren van een groot deel van onze regels.

Figuur 14: digitaliseren van monumenten en beschermde stadsgezichten

Besluit: Hier hoeft de raad geen besluiten voor te nemen

==========

Spelregels voor participatie opstellen (Q1 2021)

Voor het omgevingsplan gaan we spelregels voor participatie opstellen.

Besluit: vaststellen van praktische spelregels voor participatie aansluitend bij het projectvoorstel van de raadswerkgroep 'Aan de slag met Burgerparticipatie'

==========

Besluit voor toetsing welstand en monumenten (Q2 2021)

Om te kunnen bepalen of bouwplannen voldoen aan redelijke eisen van welstand en rekening houden met eventueel aanwezige monumentale waarden, hebben we nu het team welstand en monumenten. De huidige bepalingen over deze toetsing in de erfgoedverordening en de bouwverordening vallen niet onder het overgangsrecht en gaan dus ook niet automatisch over in het omgevingsplan. De raad moet hier voor de inwerkingtreding van de nieuwe wet een besluit over nemen.

Besluit: Voortzetten of door ontwikkelen van het huidige team welstand en monumenten

==========

Besluit adviesrecht (Q2 2021)

Onder de nieuwe wet wordt de verklaring van geen bedenkingen vervangen door het adviesrecht. Omdat de huidige werkwijze in de huidige praktijk goed werkt, stellen we voor deze werkwijze onder de Omgevingswet te handhaven. In de loop van 2021 leggen we de kaders voor het bindende adviesrecht voor aan de gemeenteraad.

Besluit: Aansluiten bij de huidige werkwijze VVGB als het gaat om het bindende adviesrecht

==========

Delegatiebesluit (Q3 2021)

De raad is bevoegd tot het vaststellen van een omgevingsplan. In artikel 2.8 van de Omgevingswet is bepaald dat de raad de bevoegdheid tot het vaststellen van delen van het plan kan delegeren aan het college. Het doel hiervan is het ontlasten van de raad, snellere besluitvorming en betere dienstverlening.

Besluit:
Vast te houden aan het principe dat de raad wijzigingen van het omgevingsplan vaststelt met uitzondering van:

- **Beleidsneutrale thema's**
- **Reeds verleende vergunningen**
- **Kleinere ontwikkelingen**
- **Regels die voortvloeien uit vastgestelde raadskaders**
- **Instructieregels vanuit de provincie of het Rijk**
- **Huidige wijzigingsbevoegdheden en uitwerkingsplichten**

==========

Processchema's ontwerpen voor wijzigen omgevingsplan (Q3 2020)

Ontwerpen en invoeren van de wijze waarop we het omgevingsplan gaan wijzigen als gevolg van nieuwe ontwikkelingen of thematische toevoegingen en aanpassingen Waar nodig herontwerpen we de werkprocessen, zodanig dat we in staat zijn om vlot besluiten te kunnen nemen. Ook bereiden we het proces voor waarmee we wijzigingen van het tijdelijk omgevingsplan uit kunnen voeren.

Besluit: Hier hoeft de raad geen besluiten voor te nemen

==========

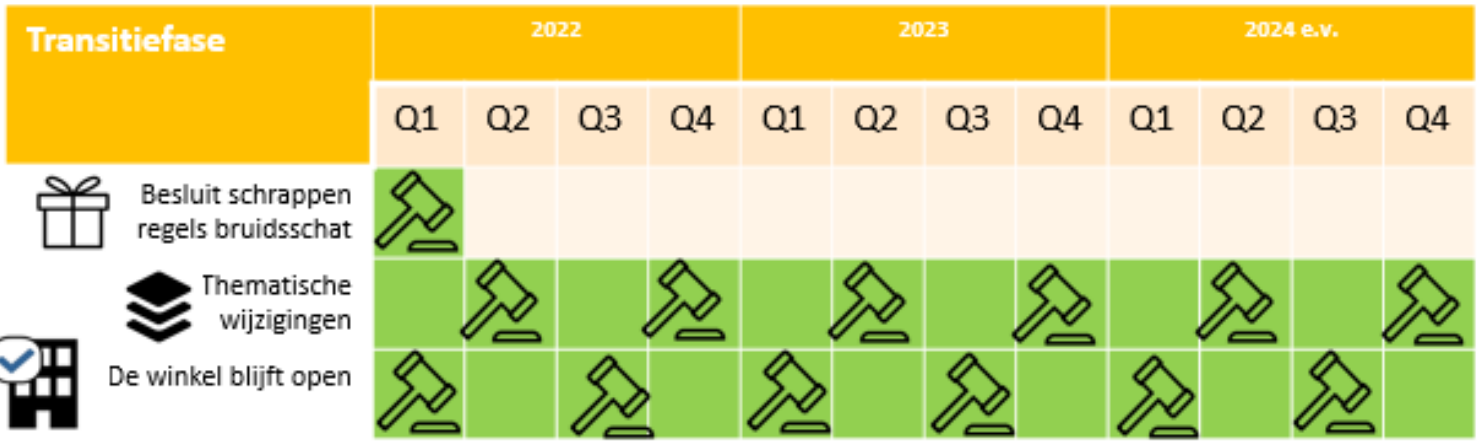
De winkel blijft open (2020-2021)

Uiteraard blijven er nieuwe initiatieven in de stad komen die kunnen vragen om een aanpassing van het omgevingsplan.

Besluit: verschillende vaststellingsbesluiten voor het wijzigen van het omgevingsplan als gevolg van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen

4.3 Transitiefase (2022-2025)

In de transitiefase, die afloopt op het moment dat het tijdelijk omgevingsplan in zijn geheel is getransformeerd in het uiteindelijke omgevingsplan, integreren we de rijkregels die gedecentraliseerd worden en onze eigen regelgeving over de fysieke leefomgeving in het omgevingsplan van rechtswege. Daarnaast passen we regels aan als daar op basis van de vastgestelde omgevingsvisie of instructieregels vanuit de provincie of het Rijk aanleiding toe is. Daarnaast blijft ook in deze fase uiteraard de winkel open.

Figuur 15: de verschillende werkzaamheden en besluiten in de transitiefase

Besluit schrappen regels bruidsschat (Q1 2022)

Tijdens de voorbereidingsfase oriënteert Arnhem zich op de inhoud van de bruidsschat. In deze fase kijken we welke regels niet van toepassing zijn in de gemeente Arnhem en maken we een voorstel van de te schrappen regels. Op die manier komen alleen de voor Arnhem relevante regels in het tijdelijke omgevingsplan terecht..

Besluit: een mogelijk voorstel aan de raad om op voorhand bepaalde bruidsschatregels niet op te nemen in het omgevingsplan

==========

Thematische wijzigingsbesluiten (2022-2025)

Nadat in 2022 de Omgevingswet in werking is getreden kunnen we daadwerkelijk aan de slag met het opbouwen van het omgevingsplan. Hiervoor leggen we stap voor stap verschillende thematische wijzigingsbesluiten aan de raad voor (tenzij de wijzigingen zijn gedelegeerd aan het college).

Deze besluiten bevatten alle wijzigingen die mogelijk voortkomen uit de omgevingsvisie en de programma's en/of instructieregels van het Rijk en de gemeente!

Vanwege de veelheid aan besluiten is een goede prioritering van groot belang. In de voorbereidingsfase doen we alvast een voorstel voor de volgorde van de thema's. Uiteraard kunnen maatschappelijke ontwikkelingen vragen om een andere volgorde.

Besluit: verschillende thematische wijzigingsbesluiten tenzij deze gedelegeerd zijn aan het college

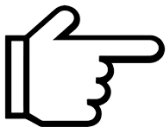
==========

Wijzigingen op grond van de omgevingsvisie en Programma's (vanaf 2022)

Als de omgevingsvisie en Programma’s vastgesteld zijn, hebben die een kaderstellende werking voor het omgevingsplan. Het vaststellen van de omgevingsvisie zal een belangrijke impuls geven aan het bijstellen van het omgevingsplan. De geest van de Omgevingswet zal vanaf dat moment een plek krijgen in het omgevingsplan van de gemeente. De wijzigingsbesluiten die voortvloeien uit de visie en de programma's maken we onderdeel van de thematische wijzigingen.

Besluit: verschillende thematische wijzigingsbesluiten tenzij deze gedelegeerd zijn aan het college

==========

Wijzigingen als gevolg van instructieregels (vanaf 2022)

Arnhem is niet volledig vrij als het gaat om het bepalen van de inhoud, toelichting of motivering van het omgevingsplan. Vanuit het Rijk en de provincie krijgt de gemeente instructieregels mee. Wanneer in het omgevingsplan een instructieregel niet juist, niet volledig of niet op tijd is uitgevoerd, kan dat gevolgen hebben. De bestuursrechter kan dan het omgevingsplan geheel of gedeeltelijk schorsen of vernietigen. Aan de instructieregels wordt een termijn verbonden. De wijzigingsbesluiten die voortvloeien uit de instructieregels maken we onderdeel van de thematische wijzigingen.

Besluit: verschillende thematische wijzigingsbesluiten tenzij deze gedelegeerd zijn aan het college

==========

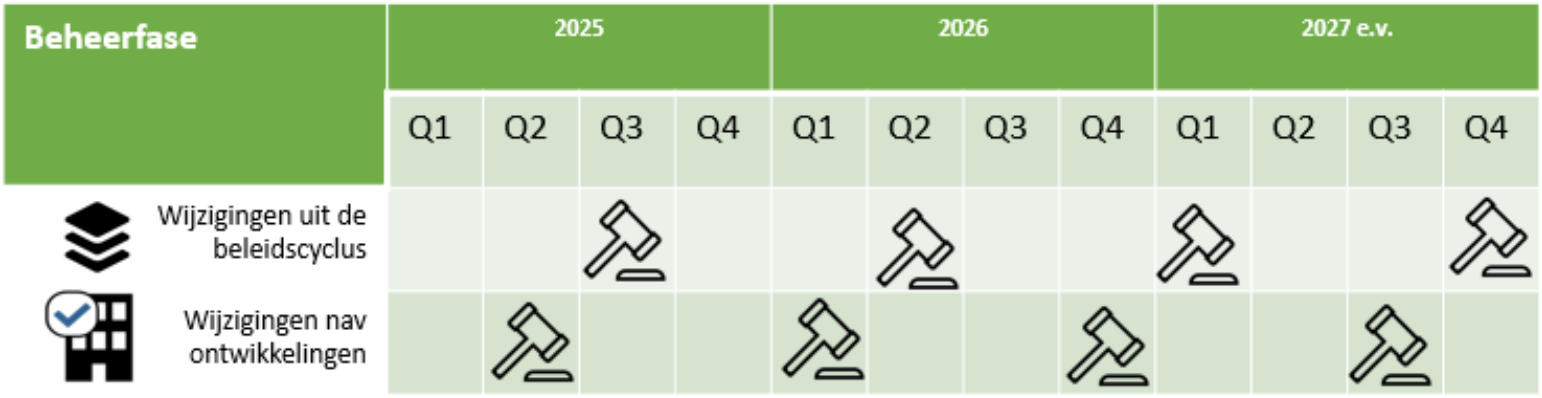
De winkel blijft open (2022-2024)

Uiteraard blijven er nieuwe initiatieven in de stad komen die kunnen vragen om een aanpassing van het omgevingsplan.

Besluit: verschillende vaststellingsbesluiten voor het wijzigen van het omgevingsplan als gevolg van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen

4.4 Beheerfase (na 2025)

De beheerfase volgt op de feitelijke integratie en maakt straks deel uit van onze reguliere werkzaamheden zoals het aanpassen van het omgevingsplan als gevolg van nieuwe ontwikkelingen en het actueel houden van onze regelgeving als gevolg van gewijzigd beleid.

Figuur 16: de verschillende werkzaamheden en besluiten in de beheerfase

Besluit: verschillende vaststellingsbesluiten voor het wijzigen van het omgevingsplan als gevolg van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen en gewijzigd beleid

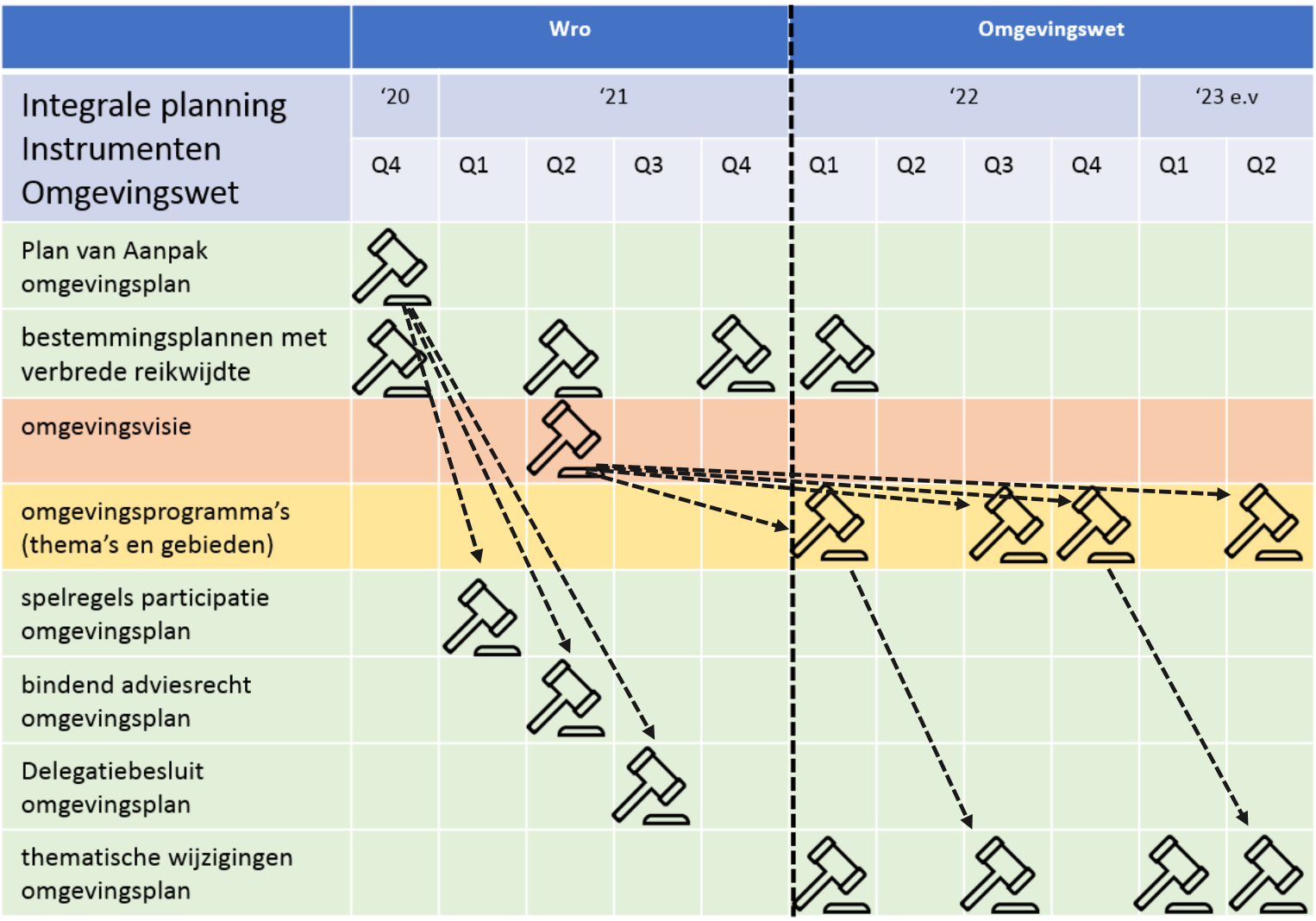

4.5 Relatie beslismomenten o-plan, o-visie en o-programma's

In de planning is de relatie te zien tussen de beslismomenten die samenhangen het omgevingsplan en de andere instrumenten, te weten de omgevingsvisie en de omgevingsprogramma's.

De groene rijen omvatten alle besluiten die samenhangen met de transitie naar één samenhangend omgevingsplan voor de hele gemeente. Dit Plan van Aanpak vormt de basis voor de raadvoorstellen die we de raad in 2021 gaan voorleggen over participatie, het bindend adviesrecht en delegatie. Het gaat hier om de voorbereidende besluiten die nodig zijn om na 1 januari 2022 met het omgevingsplan te kunnen werken. Daarnaast zijn deze besluiten nodig voor een soepele transitie naar één samenhangend omgevingsplan voor de hele gemeente. Gedurende deze periode leggen we ook nog verschillende bestemmingsplannen met verbrede reikwijdte aan uw voor. Deze plannen zin technisch alvast voorbereid op de digitale eisen van het omgevingsplan en kennen een beperkte mate van integraliteit.

In de rode rij ziet u het beslismoment voor de omgevingsvisie. De omgevingsvisie vormt in 2022 de inhoudelijke basis voor de omgevingsprogramma's. De beslismomenten van de omgevingsprogramma's zijn opgenomen in de gele rij. De programma's kunnen weer gevolgen hebben voor de regels in het omgevingsplan en daarmee dus de thematische wijzigingsbesluiten die we tegen die tijd aan uw raad voorleggen.

Figuur 17: integrale planning met relatie tussen beslismomenten verschillende instrumenten

Gemeenteraad Arnhem

AANGENOMEN

Bij elkaar op	10 februari 2021
Bij de bespreking van	Motie vreemd aan de agenda
Motie van	Ria de Vries (PvdA Arnhem) Sarah Dobbe (SP) Marie-José Navis (GroenLinks) Daniël Becker (ChristenUnie) Talip Aydemir (DENK/Verenigd Arnhem
Titel van de motie	Gedupeerden Toeslagenaffaire kunnen wel kwijtschelding gebruiken
Nummer Zaaknummer	**20M06** **547979**

Omdat we weten dat (overwegingen)

- De gedupeerden van de toeslagenaffaire al jaren met schulden leven
- De belastingdienst de schulden kwijtscheldt, maar particuliere schuldeisers dit (nog)niet doen
- De gedupeerden nog steeds schulden houden die veroorzaakt zijn door de belastingdienst

Omdat we vinden dat (argumenten)

- De gedupeerden recht hebben op een schone lei
- Schulden als gevolg van de toeslagenaffaire er niet geweest zouden zijn als de belastingdienst hen niet bestempeld had als fraudeur
- de belastingdienst verantwoordelijk is voor de particuliere schulden die het gevolg zijn van de toeslagenaffaire

Roept het college op:

- Gedupeerden de schuld bij de gemeente kwijt te schelden.
- Een oproep te doen aan het Rijk om de belastingdienst een nationaal opkoopfonds voor de schulden te laten instellen zodat particuliere schulden kunnen worden opgekocht.

Raadsleden

Ria de Vries, PvdA Arnhem
Sarah Dobbe SP
Marie-José Navis GroenLinks
Daniël Becker ChristenUnie
Talip Aydemir DENK/Verenigd Arnhem

Voor	**35**
Tegen	**2**

Motie vreemd aan de agenda "Gedupeerden Toeslagenaffaire kunnen wel kwijtschelding gebruiken" (21M06)

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Dolsma		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Eppich		
Maref		
Loos		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

CDA Arnhem	0	2
van Dillen		
Hutten		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Aydemir		
Usta		

Partij voor de Dieren Gemeenteraadsfractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

Partij voor de Vrijheid		
Verheij		
Henzen		

Totaal	**37**

Onafhankelijk feitenonderzoek ‘inclusiviteitsrapport’

Opdrachtgever: College van B&W Arnhem

29 januari 2021

Inhoudsopgave

1. INLEIDING 2

1.1. AANLEIDING VOOR HET ONDERZOEK 2

1.2. DE ONDERZOEKSVRAGEN EN SCOPE VAN HET ONDERZOEK 2

1.3. ONDERZOEKSAANPAK EN VERANTWOORDING 2

2. FEITENRELAAS 4

2.1. FEBRUARI 2017 – 23 JANUARI 2018: AANLOOP NAAR START UVT-ONDERZOEK 4

2.2. 23 JANUARI 2018 - 20 DECEMBER 2018: UITVOERING VAN HET ONDERZOEK 8

2.3. 20 DECEMBER 2018 – 27 AUGUSTUS 2019: BESPREKINGEN EN AFRONDING ONDERZOEKSTRAJECT 13

2.4. 27 AUGUSTUS 2019 – 28 NOVEMBER 2020: POLITIEK-BESTUURLIJKE NASLEEP 30

3. BESCHOUWING EN CONCLUSIES 50

3.1. BESCHOUWING OP DE GEBEURTENISSEN 50

3.2. CONCLUSIES M.B.T. TRAJECT GEMEENTE ARNHEM EN UVT 52

3.3. CONCLUSIES M.B.T. INTERN TRAJECT GEMEENTE ARNHEM 54

4. AANBEVELINGEN 58

4.1. AANBEVELINGEN VOOR OMGANG MET HET RAPPORT VAN DE UVT 58

4.2. AANBEVELINGEN VOOR DE GEMEENTELIJKE ORGANISATIE 59

BIJLAGE 1: (FUNCTIES VAN) GESPROKEN PERSONEN 61

BIJLAGE 2: OPGEVRAAGDE INFORMATIE 62

1. INLEIDING

1.1. AANLEIDING VOOR HET ONDERZOEK

In de periode 2017 t/m medio 2019 heeft onder andere binnen de gemeente Arnhem een onderzoek van de Universiteit van Tilburg ('UvT') plaatsgevonden, op het gebied van diversiteit/inclusiviteit. De Arnhemse gemeenteraad verzocht in oktober 2020 om dit rapport te ontvangen. Vervolgens hebben zich diverse politieke discussies afgespeeld. Op 29 november 2020 heeft het college van B&W Arnhem besloten tot het laten uitvoeren van een onafhankelijk extern onderzoek naar de gang van zaken betreffende het onderzoek van de UvT (hierna: 'diversiteits/inclusiviteitsonderzoek' of 'onderzoek'). Op woensdag 9 december 2020 is formeel opdracht verleend aan *Strated Consulting* om een onafhankelijk feitenonderzoek uit te voeren. Opdrachtgever is het college van B&W Arnhem, gedelegeerd ambtelijk opdrachtgever is de concerncontroller.

1.2. DE ONDERZOEKSVRAGEN EN SCOPE VAN HET ONDERZOEK

De te beantwoorden onderzoeksvragen luiden:

1. *Hoe is de onderlinge communicatie en de samenwerking tussen de gemeente Arnhem en de UvT rondom het onderzoekstraject omtrent diversiteit ('diversiteitsonderzoek') verlopen?*
2. *Hoe is binnen de gemeente de onderlinge informatieverstrekking ten aanzien van het diversiteitonderzoek verlopen, tussen (1) de ambtelijke organisatie onderling, (2) de ambtelijke organisatie en het college, en (3) het college en de gemeenteraad?*
3. *Geeft het feitenrelaas, voortvloeiende uit beantwoording van onderzoeksvraag 1 en onderzoeksvraag 2, aanleiding om te stellen dat procedures/voorschriften/contractuele afspraken-/verordeningen/wettelijke verplichtingen niet zijn nageleefd of dat anderszins zaken zijn misgegaan?*
4. *Welke aanbevelingen kunnen gedaan worden naar aanleiding van de bevindingen met betrekking tot de voorgaande vragen?*

Het inhoudelijk beoordelen van het UvT rapport op validiteit en betrouwbaarheid vormt geen onderdeel van het onderzoek. De te onderzoeken periode betreft het moment van totstandkoming van eerste contacten tussen de gemeente en de universiteit (begin 2017) tot en met 28 november 2020 (nasleep interpellatiedebat).

1.3. ONDERZOEKSAANPAK EN VERANTWOORDING

Op 9 december 2020 is *Strated Consulting* gestart met het onderzoek, dat bestaat uit dossieronderzoek en 16 besloten interviews met direct betrokkenen. Na een fase van feitelijke wederhoor op het feitenrelaas, bij alle geïnterviewden[1], is op 26 januari 2021 het eindrapport opgeleverd en gepresenteerd aan de opdrachtgever, het college van B&W, (inclusief ambtelijk opdrachtgever). Na afloop van deze bespreking is nog nieuwe informatie op tafel gekomen. Op 29 januari 2021 is vervolgens het definitieve eindrapport opgeleverd.

[1] Alle geïnterviewden zijn in de gelegenheid gesteld om wederhoor te plegen op het feitenrelaas, de meesten hebben hiervan gebruik gemaakt, enkele ambtelijke functionarissen hebben aangegeven hier geen gebruik van hoeven te maken.

Dossieronderzoek

Via informatieverzoeken aan het college is relevante informatie verkregen, bekeken en geanalyseerd. Daarnaast is informatie bij de UvT opgevraagd. Voorts is aanvullende informatie rechtstreeks bij geïnterviewden opgevraagd naar aanleiding van de eerste analyses en gevoerde gesprekken. De informatieaanlevering verliep soepel, gestructureerd en tijdig, hiervoor willen wij bij dezen onze waardering richting de ambtelijke organisatie en de UvT uitspreken. *Strated Consulting* heeft niet zelf in de interne systemen van de gemeente en/of de UvT gezocht naar informatie. App en sms verkeer is niet afzonderlijk opgevraagd, wel is gevraagd alle relevante informatie aan te leveren. Zie *Bijlage 2* voor de gedane uitvragen.

Gesprekken met ambtenaren, collegeleden en de onderzoeksleider van de UvT

16 personen zijn uitgenodigd voor een vrijwillig gesprek. Het betreft ambtenaren, collegeleden en de opsteller van het bewuste rapport, een universitair hoofddocent van de UvT (‘onderzoeksleider’). De 16 gesprekken zijn ingezet als middel om de bevindingen uit het dossieronderzoek te toetsen, aanvullende vragen te stellen en extra (nieuwe) informatie te verkrijgen. Alle uitgenodigde personen zijn ingegaan op ons verzoek voor een gesprek. Deze interviews hebben plaatsgevonden in december 2020 en januari 2021. Van alle gesprekken zijn vertrouwelijke verslagen op hoofdlijnen gemaakt, deze behoren tot ons onderzoeksdossier. Het verslag is ter wederhoor voor een check op feitelijke onjuistheden voorgelegd aan de gesproken personen. Alle personen zijn akkoord gegaan met de verslaglegging. *Bijlage 1* bevat de functies van gesproken personen.

2. FEITENRELAAS

Dit hoofdstuk bevat een feitenrelaas met een beschrijving van relevante gebeurtenissen over tijd met betrekking tot het onderzoeksproces en het inclusiviteitsrapport.[2] Op basis van de stukken onderscheiden wij de volgende perioden:

- Februari 2017 – 23 januari 2018: Aanloop naar start UvT-onderzoek
- 23 januari 2018 – 20 december 2018: Uitvoering van het onderzoek
- 20 december 2018 – 27 augustus 2019: Besprekingen en afronding onderzoekstraject
- 27 augustus 2019 – 28 november 2020: Politiek-bestuurlijke nasleep

De weergegeven gebeurtenissen vormen de basis voor de conclusies (hoofdstuk 3) en aanbevelingen (hoofdstuk 4). De belangrijkste feiten/vaststellingen die de basis vormen van de conclusies/aanbevelingen staan in een tekstbox aan het begin van iedere periode vermeld.

Legenda

Per moment is aangegeven op welk niveau stukken zijn gedeeld of momenten hebben plaatsgevonden: Ambtelijk, Bestuurlijk (met individuele bestuurders of het college als geheel betrokken) en/of de Raad. Indien de UvT is betrokken, is dit eveneens aangegeven.

R = raad B = bestuurlijk A = ambtelijk T = UvT betrokken

2.1. FEBRUARI 2017 – 23 JANUARI 2018: AANLOOP NAAR START UVT-ONDERZOEK

Uit deze periode voortkomende vaststellingen

1. Het initiatief voor het laten uitvoeren van een onderzoek door de UvT is vanuit een ambtelijk netwerk van functionarissen P&O voortgekomen
2. Het voorstel is op ambtelijk niveau binnen de afdeling P&O van gemeente Arnhem besproken. Een senior adviseur Onderzoek & Statistiek (O&S) is betrokken geweest bij de eerste verkennende gesprekken en heeft meegekeken met de voorstellen die vanuit de UvT werden gedaan
3. Het Hoofd P&O was de ambtelijk opdrachtgever voor het onderzoek; het project werd gefinancierd uit een budget dat beheerd werd door de programmamanager Inclusie. De ambtelijke directie heeft geen actieve zichtbare betrokkenheid noch actieve herinnering aan bespreking en goedkeuring van het UvT onderzoeksvoorstel
4. De gemeente Arnhem is akkoord gegaan met de contractvoorwaarden van de UvT en heeft daarmee haar eigen algemene voorwaarden terzijde geschoven. De volledige opdrachtsom is op verzoek van de gemeente in één keer bij de start van het onderzoek voldaan
5. Instructies met betrekking tot centrale opslag/archivering van contracten zijn niet opgevolgd
6. Het onderzoek van de UvT is verbonden aan het Charter Diversiteit. Het Charter Diversiteit is in het Directie en Clusterteam van 7 december 2017 en in het college van 9 januari 2018 besproken

[2] Hierbij houden wij rekening met de onderzoeksscope en -vragen. In het kader van leesbaarheid zijn in sommige gevallen feitelijke gebeurtenissen samengevat/geparafraseerd weergegeven; voorts is het uitdrukkelijke doel de meest relevante momenten c.q. zaken weer te geven. Het is dan ook geen uitputtend totaaloverzicht met alle individuele communicatie (bijv. e-mails) gedurende de onderzoeksperiode.

Tussen februari 2017 en september 2017: Uitnodiging voor deelname aan onderzoek van de UvT
In een netwerk van betrokken hoofden P&O van verschillende gemeenten wordt gesproken over deelname aan een onderzoek van de UvT op het gebied van onderzoek naar diversiteit van de gemeentelijke organisatie. Het (toenmalig) hoofd P&O van de gemeente Arnhem gaf interesse aan, naast ook hoofden P&O van Zaanstad, Tilburg en Haarlemmermeer. Er worden enkele bijeenkomsten georganiseerd waarbij de onderzoeksleider van de UvT aanwezig is voor een toelichting.

Vanuit Arnhem is bij deze bijeenkomsten een senior adviseur Onderzoek & Statistiek (O&S) aanwezig. De senior adviseur O&S was onder meer eerder betrokken bij het monitoren van 'anoniem solliciteren' en de evaluatie van het 'bureau loopbaan en mobiliteit' van de gemeente Arnhem. De senior adviseur O&S is op verzoek van het hoofd P&O afgereisd naar deze bijeenkomsten. Vanwege agendaproblemen lukte het de afdeling P&O niet om bij de eerste bijeenkomsten aanwezig te zijn.[3]

22 september en 23 oktober 2017: Voorstel van varianten voor onderzoek
De UvT heeft drie onderzoeksvarianten uitgewerkt voor een onderzoek *'Naar een inclusieve gemeentelijke organisatie: Verbeterruimte in de instroom en doorstroom van diverse medewerkers'*. De onderzoeksvarianten verschillen qua intensiteit, doorlooptijd en kosten. Deze worden verstuurd aan de gemeente Arnhem.[4]

24 - 27 oktober 2017: Reactie op voorstel van de UvT
De senior adviseur O&S geeft in een reactie op de onderzoeksvoorstellen aan dat hij donderdag een gesprek met P&O heeft.[5] De senior adviseur O&S meldt in een vervolgmail dat er vooroverleg is geweest met P&O en dat besloten is variant B voor te leggen als optie [aan het hoofd P&O]. Er worden nog wat vragen gesteld over de kosten en in hoeverre deelname van andere gemeenten definitief is.[6] Op 27 oktober stuurt de onderzoeksleider de laatste versie van het voorstel toe.[7] Het voorstel gaat uit van een afzonderlijk onderzoek en rapport voor iedere deelnemende gemeente.

In dit voortraject heeft de senior adviseur O&S geen inhoudelijke bedenkingen gehad dan wel meegegeven aan P&O over de onderzoeksaanpak en kwaliteit ervan of over het kennisniveau van de onderzoeksleider. Wel had hij twijfels of de voorgestelde uitvoeringsplanning van circa 7 maanden realistisch was.[8]

17 november 2017: Inhoudelijk akkoord P&O voor het onderzoek
Een strategisch adviseur P&O mailt de onderzoeksleider van de UvT dat er akkoord is over deelname van Arnhem aan het onderzoek: *Een paar dagen terug heeft het hoofd van mijn (P&O) afdeling, samen met de programmamanager Inclusie, besloten om deel te willen nemen aan het onderzoek. Het lijkt ons goed en interessant om elkaar binnenkort te spreken en stil te staan bij de opzet zoals die er nu ligt en het kader van waaruit wij in Arnhem met diversiteit en Inclusie aan de slag zijn.*[9]

---

3 Interviews hoofd P&O, senior adviseur O&S en mailwisselingen periode februari - september 2017. O.a. mail 'Betr.: Uitnodiging bijeenkomst onderzoek diversiteit' van senior adviseur O&S, 6 maart 2017.
4 Mail 'Onderzoeksvoorstellen diversiteit' van P&O medewerker gemeente Tilburg, 22 oktober 2017; mail '[geen onderwerp]' van onderzoeksleider UvT, 23 oktober 2017.
5 Mail 'Betr.: Betr.:' van senior adviseur O&S, 24 oktober 2017.
6 Mail 'RE: Betr.: Betr.:' van senior adviseur O&S, 26 oktober 2017.
7 Mail 'RE: Betr.: Betr.:' van onderzoeksleider, 27 oktober 2017.
8 Interview senior adviseur O&S.
9 Mail 'RE: Betr.: Betr.:' van strategisch adviseur P&O, 17 november 2017.

De strategisch adviseur P&O vormt vanaf dat moment het eerste aanspreekpunt voor de onderzoeksleider van de UvT.

A T **20 november 2017: Contract en voorwaarden van de onderzoeksleider**
De onderzoeksleider stuurt het definitieve voorstel met contract toe. Dit gaat onder meer gepaard met de volgende begeleidende tekst: *Ik moet er alleen wel even op wijzen dat het voor ons belangrijk is om te kunnen publiceren met de vergaarde gegevens in wetenschappelijke tijdschriften. Mocht de gemeente er prijs op stellen dat we de naam van de gemeente daarin niet noemen, dan is dat geen enkel probleem.*[10]

A T **23 november 2017: inhoudelijke afspraak tussen UvT en gemeente Arnhem**
Er is een afspraak tussen de onderzoeksleider en de strategisch adviseur P&O. Na dit gesprek zijn eerste inhoudelijke zaken met de onderzoeksleider gedeeld en worden gesprekken voor de onderzoeksleider ingepland met het hoofd P&O, de programmamanager Inclusie, een medewerker P&O en een communicatieadviseur.[11]

A T **6 december 2017: Facturatie vindt in zijn totaliteit plaats vanuit programma Inclusie**
De vraag over de facturering van de kosten was nog blijven liggen. Ik heb het nagevraagd en voor onze organisatie is het wel prettig als er deze maand een rekening/factuur komt. De programmamanager Inclusie stelt voor om de totale kosten te factureren.[12]

A **7 december 2017: Bespreking diversiteit en inclusie in het Directie en Cluster Team (DCT)[13]**
Er wordt in het bijzijn van de programmamanager Inclusie en de strategisch adviseur P&O in het DCT mondeling gesproken over diversiteit / inclusie, o.a. het Charter Diversiteit komt aan de orde.[14] Of het onderzoek van Tilburg eveneens wordt besproken, valt niet te herleiden uit de notulen.[15]

A **21 december 2017: Ondertekening contract door hoofd P&O, ambtelijk opdrachtgever**
Het contract wordt ondertekend door het hoofd P&O, hij is ambtelijk opdrachtgever van het onderzoek.[16] Het budget voor het onderzoek komt van de programmamanager Inclusie.

Een contractbijlage is het plan van aanpak met beschreven uitgangspunten, vraagstelling, aanpak, methode van dataverzameling en -analyse, welke in eerdere versies ook reeds met de senior adviseur O&S is gedeeld en besproken. De planning van het onderzoek gaat uit van een onderzoek met een start in december 2017, interviews in januari tot maart 2018, enquêtes in april en mei en een eerste rapportage in juni 2018. In september 2018 zou dan het eindrapport worden gepresenteerd.

Het contract gaat uit van de voorwaarden van de UvT. In het contract zijn onder meer de volgende voorwaarden opgenomen:

---

10 Mail 'RE: Betr.: Betr.:; van onderzoeksleider, 20 november 2017.
11 Mail 'Onderzoek Arnhem', van strategisch adviseur P&O, 23 november 2017.
12 Mail 'Kosten onderzoek' van strategisch adviseur P&O, 6 december 2017.
13 In het DCT zit de tweehoofdige directie (gemeentesecretaris en concerndirecteur), de concerncontroller en clustermanagers van de gemeente Arnhem. In 2020 is het DCT overgegaan in het Management Team Arnhem (MTA), met daarbij een iets andere samenstelling (o.a. toevoeging functie hoofd P&O).
14 Mail 18 december 2017 'Charter Diversiteit 11 januari, van strategisch adviseur P&O.
15 Besluitenlijst en agenda DCT 7 december 2017.
16 Getekend contract 'Naar een inclusieve organisatie van de gemeente Arnhem: Verbeterruimte in de instroom en doorstroom van diverse medewerkers', 21 december 2017.

- *Het onderzoek wordt uitgevoerd onder de voorwaarden van de KNAW 'Verklaring van wetenschappelijke onafhankelijkheid'*
- *Tilburg University is gerechtigd tot publicatie aangaande werkzaamheden, tenzij hieromtrent geen overeenstemming met de opdrachtgever wordt bereikt. In laatstbedoeld geval is Tilburg University in elke geval tot publicatie gerechtigd uiterlijk zes maanden na afloop van dit contract. … Indien gewenst door de opdrachtgever, kan worden afgezien van het noemen van de naam van de gemeente in publicaties.*

Er zijn geen mails of andere schriftelijke stukken gevonden waar het hoofd P&O het contract of voorstel met de directie en/of wethouder heeft gedeeld. Het hoofd P&O en de concerndirecteur stellen dat het waarschijnlijk is dat het in hun bilateraal overleg tussen hen wel genoemd en besproken is; er is geen actieve herinnering aan specifieke aandachtspunten die zijn besproken of meegegeven.[17]

A T **Begin januari 2018: Ontvangst en betaling factuur met gehele opdrachtsom**

De factuur met het volledige budget wordt op 2 januari 2018 verstuurd en eveneens begin januari '18 betaalbaar gesteld.[18] Het in 1x volledig factureren (en betalen) van het totaalbedrag is op nadrukkelijk verzoek van de gemeente.[19]

Naleving van inkoopregels

De kosten voor het onderzoek lagen tussen de € 10.000 en € 50.000.[20] Een budgethouder binnen de gemeente Arnhem heeft een zelfstandige bevoegdheid tot € 50.000, conform het inkoop- en aanbestedingsbeleid. Het hoofd P&O kan in die zin als budgethouder worden aangemerkt.

Het beleid stelt voorts dat in geval van inkopen boven € 10.000 melding moet worden gedaan bij Inkoop & Aanbesteding en het contract aldaar centraal moet worden gearchiveerd. Navraag heeft opgeleverd dat een dergelijke melding niet kan worden gevonden; daarnaast is het contract niet in de centrale administratie aangetroffen. Hierbij is door Inkoop & Aanbesteding opgemerkt dat de melding waarschijnlijk niet is gedaan, hetgeen in de praktijk vaker voorkomt.

A T **4 januari 2018: Bespreking onderzoeksstappen**

De inhoudelijke onderzoeksstappen worden besproken tussen enkele P&O-medewerkers en de onderzoeksleider.[21]

B **9 januari 2018: collegevergadering met besluitvorming ondertekening Charter Diversiteit waarin een koppeling is gemaakt naar het onderzoek van de UvT**

Het college stemt in met het voorstel om de wethouder Personeelszaken te mandateren om het Charter Diversiteit te ondertekenen op 11 januari 2018. Het onderzoek van de UvT is gekoppeld aan één van de actiepunten in de Charter Diversiteit. Op de collegepost wordt verwezen naar het onderzoek: *Met het ondertekenen van het Charter laten wij zien dat wij ons inspannen om in alle geledingen de principes van gelijke kansen te bevorderen. Dit wordt - binnen een half jaar - uitgewerkt in een plan van aanpak.*

17 Interviews hoofd P&O en concerndirecteur.
18 Factuur Tilburg University, d.d. 2 januari 2018.
19 O.a. mail 'Kosten onderzoek' van strategisch adviseur P&O, 6 december 2017.
20 Exact bedrag is bij *Strated Consulting* bekend.
21 Mail 'RE: Betr.: RE:' van onderzoeksleider, 4 januari 2018.

De concrete uitdaging – het vinden en benutten van verbeterruimte bij instroom en doorstroom van 'diverse' medewerkers - is gekoppeld aan een onderzoek van de UvT dat eind 2017 is gestart.[22]

2.2. 23 JANUARI 2018 - 20 DECEMBER 2018: UITVOERING VAN HET ONDERZOEK

Uit deze periode voortkomende vaststellingen

1. Bij aanvang van het onderzoek vermoedt de afdeling communicatie dat het laten uitvoeren van dit onderzoek politieke druk kan geven
2. De raad is op 6 februari 2018 geïnformeerd over het Charter Diversiteit en het onderzoek van de UvT
3. De begeleiding en aansturing van het UvT onderzoek lag bij de afdeling P&O. O&S was faciliterend en ondersteunde in het uitzetten van de enquêtes. De inhoud van de enquêtes en de analyse van de uitkomsten kwamen voor rekening van UvT. Het onderzoek liep in 2018 (forse) vertraging op
4. Er is in deze periode geen herleidbare zichtbare betrokkenheid van de directie, portefeuillehouder(s) noch college. Ook in de herinnering van personen is er geen actieve betrokkenheid
5. Via diverse nieuwsbrieven, berichten op het intranet en de uitgezette medewerkersenquête zijn leidinggevenden en alle andere Arnhemse medewerkers geïnformeerd over het onderzoek van de UvT
6. In het jaarverslag 2017 is een verwijzing opgenomen naar het lopende onderzoek van de UvT
7. Er was geen overdracht(sdossier) voor de nieuwe wethouders, een verwijzing naar het onderzoek kwam bij de overdracht dan ook niet voor
8. De wethouder P&O is in augustus 2018 in een agendapost geïnformeerd dat het UvT onderzoek loopt. Datzelfde geldt voor een bespreking in november 2018, waar er een verwijzing staat naar het onderzoek in een voor de staf meegestuurd stuk
9. De wethouder Inclusie is in haar staf in november 2018 door een verwijzing in een onderliggend stuk bij de stafvergadering geïnformeerd dat het onderzoek loopt

A

24 januari 2018: Mail van communicatieafdeling: onderzoek kan politieke druk geven[23]

P&O gaat m.b.v. UvT in- en extern een onderzoek doen naar diversiteit op de werkvloer (jonge instroom en mensen met een migratie-achtergrond) van de gemeente Arnhem. Dit traject moet communicatief begeleid worden. Deze opdracht zou wat politieke druk kunnen geven rond de verkiezingen. Kun jij de beleidsadviseur koppelen aan een communicatie-adviseur?

Tijdsplanning van dit traject is trouwens van maart t/m september 2018. Ik schat zo in dat communicatie gemiddeld een uurtje p/w nodig is. Misschien iets meer aan het begin en aan het eind van het traject.

R

6 februari 2018: Raadsbrief 'Op weg naar een Programma Inclusie': onderzoek UvT genoemd

In deze raadsbrief wordt gewezen op de ondertekening van de Charter Diversiteit en het onderzoek van de UvT. *De gemeentelijke overheid streeft naar een diverse organisatie, een betere afspiegeling van de Arnhemse samenleving op basis van culturele achtergrond, seksuele voorkeur en fysieke en/of psychische beperkingen. Naar aanleiding van de ondertekening van het Charter Diversiteit in bedrijf op 11 januari 2018 wordt ingezet op het vinden en benutten van verbeterruimte bij instroom en doorstroom van 'diverse' medewerkers. In dit kader participeert Arnhem in een onderzoek van de UvT … Het geheel*

22 Besluitenlijst en vergaderbundel collegevergadering 9 januari 2018.
23 Communicatie-advies p&o onderzoek diversiteit 24 januari 2018.

leidt tot een pakket van maatregelen waardoor de gemeente in toenemende mate een meer inclusieve organisatie wordt.[24]

A

12 februari 2018: Melding op intranet van ondertekening Charter Diversiteit en onderzoek van UvT

De strategisch adviseur P&O heeft met een collega een intranetbericht rond het charter diversiteit en de inclusieve organisatie opgesteld. Hierin staat: *Donderdag 12 januari heeft wethouder Geert Ritsema, in Amersfoort, het Charter Diversiteit ondertekend… Een van de concrete uitdaging voor ons is het vinden en benutten van verbeterruimte bij instroom en doorstroom van 'diverse' medewerkers. Dit is gekoppeld aan een onderzoek van de UvT dat onlangs is gestart. Het doel van het onderzoek is o.a. het formuleren van doelgerichte en concrete aanbevelingen om die verbeterruimte daadwerkelijk te benutten bij. Hiervoor worden in de komende maanden diverse interviews afgenomen bij medewerkers, leden van sollicitatiecommissies en sollicitanten.*[25]

B

Mei 2018: Installatie van een nieuw college

In mei wordt een nieuw college geïnstalleerd. Wethouder Van Dellen krijgt de portefeuille Bedrijfsvoering en wethouder Louwers krijgt de portefeuille Inclusie. Er is geen overdrachtsdossier voor de wethouders; noch een verwijzing of melding naar het onderzoek van de UvT.[26] Daarnaast is er een informatiedossier opgesteld voor alle raadsleden én ten behoeve van de coalitieonderhandelingen. Er is in het informatiedossier geen informatie opgenomen over het UvT onderzoek.[27]

A T

Begin tot medio 2018: vertraging in uitvoering van het onderzoek

Het onderzoek loopt uit de planning:

- Het vinden van deelnemers (sollicitanten en selecteurs) voor interviews door de gemeente (door een senior medewerker P&O) kost meer tijd dan verwacht. De onderzoeksleider en de strategisch adviseur P&O onderhielden hier contact over.[28]
- In juni 2018 werd ook rekening gehouden met de impact van de Algemene Verordening Gegevensbescherming op het onderzoek met te houden enquêtes (o.a. verzameling van e-mailadressen van sollicitanten).[29]
- De uit te zetten enquêtes onder medewerkers en sollicitanten is verplaatst naar na de zomer 2018 (augustus en september). Voor het intern uitzetten van de enquêtes is in juli de senior onderzoeker O&S benaderd door de strategisch adviseur P&O om te helpen. In een opgesteld draaiboek was voorzien dat de senior adviseur O&S het uitzetten van de enquêtes zou oppakken.[30] De senior adviseur O&S kon niet ondersteunen, maar heeft een andere onderzoeker O&S met ervaring met programmeren en uitzetten van enquêtes betrokken. Deze onderzoeker O&S heeft op 4 juli 2018 ook met de onderzoeksleider gesproken en is daarna meegenomen in het traject bij het uitzetten van de enquêtes.[31]

Er werd gewerkt met een draaiboek door de onderzoeksleider met overzicht van diverse acties voor de onderzoeksleider en de gemeente; het draaiboek werd tussentijds gedeeld en bijgewerkt.[32]

---

24 Raadsbrief ‘Op weg naar een Programma Inclusie’, 6 februari 2018.
25 Intranetbericht Charter Diversiteit, 12 januari 2018.
26 Interviews wethouder Van Dellen en wethouder Louwers. Beantwoording informatieverzoek *Strated Consulting*.
27 Aanvullende informatie van gemeentesecretaris.
28 O.a. mails ‘Onderzoek Tilburg’ van strategisch adviseur P&O en onderzoeksleider, 19 maart 2018.
29 O.a. mail ‘RE: Onderzoek Tilburg’, van onderzoeksleider, 14 juni 2018.
30 Mail. ‘FW: Onderzoek Tilburg van strategisch adviseur P&O, 3 juli 2018.
31 Mail ‘RE: Onderzoek Tilburg’ van onderzoeksleider, 5 juli 2018.
32 Mail ‘RE: Onderzoek Tilburg’ van onderzoeksleider, 15 juli 2018.

In de communicatie tussen onderzoeksleider en gemeente (met name strategisch adviseur P&O) is de samenwerking gedurende de uitvoering van het onderzoek goed verlopen.[33] Wel zijn er momenten dat de strategisch adviseur P&O intern melding maakt dat het onderzoek wel veel werk kostte aan de kant van de gemeente:

- 4 juli 2018: *[de onderzoeksleider] overvalt ons ook met allerlei extra vragen en werk. Heb ook al contact gehad met een collega uit [andere deelnemende gemeente], die is er ook niet zo blij mee.*[34]
- 23 juli 2018: Een andere gemeente heeft bij de gemeente Arnhem gevraagd naar hun ervaringen met deelname aan het onderzoek en onder meer of de investering de moeite waard is. De strategisch adviseur P&O antwoordt: *Eerlijk gezegd twijfel ik nu wel eens aan de investering. Niet alleen het bedrag, maar ook de tijd die wij er zelf in moeten stoppen voor overleg, bijstellen van de plannen, regelen van de interviews en de enquêtes. Vooralsnog heb ik de verwachting dat het onderzoek nuttige informatie en concrete verbeterpunten gaat opleveren.*[35]

R

Mei 2018: UvT traject vermelding in het jaarverslag 2017

In het jaarverslag over 2017 is de volgende verwijzing naar het onderzoek van de UvT opgenomen: *Tevens wil de gemeente Arnhem een organisatie zijn waar iedereen zich welkom voelt, met of zonder arbeidsbeperking en ongeacht de migratieachtergrond. Een onderdeel van dit programma is een onderzoek van de UvT naar de verbeterruimte bij in- en doorstroom van medewerkers. Dit onderzoek is eind 2017 gestart.*[36]

A T

19 juli 2018: Mail dat DCT over onderzoek zal worden geïnformeerd

De strategisch P&O-adviseur meldt aan de onderzoeksleider dat zij er voor zal zorgen dat de (aandacht voor de) medewerkersenquête in het kader van dit onderzoek op 23 augustus 2018 in het Directie en Clustermanagement team (DCT) aan de orde komt. Naschrift: Dit staat niet op de agenda van het DCT 23 augustus 2018. Voorts is er geen besluitenlijst van dit DCT aanwezig. [37]

A

Juli 2018: Nieuwsbrief leidinggevenden met info onderzoek

In de nieuwsbrief wordt melding gemaakt van het onderzoek van de UvT naar diversiteit op de werkvloer.[38]

B

6 augustus 2018: Staf Bedrijfsvoering van wethouder Van Dellen: onderzoek UvT genoemd

Op 6 augustus 2018 neemt wethouder Van Dellen kennis van het Charter Diversiteit en het plan van aanpak. Als onderliggend stuk wordt o.a. ook het charter diversiteit meegestuurd. In de agendapost van dit bespreekpunt is het volgende gemeld: '*Een van de concrete uitdaging voor ons is het vinden en benutten van verbeterruimte bij instroom en doorstroom van 'diverse' medewerkers. Dit is gekoppeld aan een onderzoek van de UvT dat in 2018 is gestart. Het doel van het onderzoek is het formuleren van doelgerichte en concrete aanbevelingen om die verbeterruimte daadwerkelijk te benutten. Het thema "inclusieve organisatie" maakt onderdeel uit van het gemeente brede veranderprogramma*

33 Interviews strategisch adviseur P&O, hoofd P&O, onderzoeker O&S en onderzoeksleider.
34 Mail 'RE: Onderzoek Tilburg' van strategisch adviseur P&O aan senior onderzoeker O&S, 4 juli 2018.
35 Mail 'Onderzoek UvT' van strategisch adviseur P&O, 23 juli 2018.
36 Jaarverslag 2017 van de gemeente Arnhem.
37 Mail beleidsadviseur aan onderzoeksleider, 19 juli 2018.
38 Nieuwsbrief leidinggevenden, juli 2018.

inclusie. Inclusie is een integraal onderdeel van ons personeelsbeleid en van de andere stadsprogramma's.[39]

A T **Augustus en september 2018: Voorbereiding en uitzetten enquêtes onder sollicitanten en medewerkers**

Na de zomer deelt de onderzoeksleider de concept vragenlijsten en uitnodigingsmails met de betrokken P&O medewerkers en onderzoeker O&S met verzoek voor aanvullingen en reacties.[40] De onderzoeksleider stemt via de mail met de onderzoeker O&S af over het digitaliseren van de vragenlijsten voor sollicitanten en medewerkers, het testen en het uiteindelijk uitzetten van de finale digitale enquêtes met uitnodigingsmails onder medewerkers en sollicitanten. Daarnaast vindt opvolging ook plaats met herinneringsmails voor het invullen van de enquêtes.

De onderzoeksleider vraagt onder meer aan de gemeentelijke begeleidingsgroep in augustus 2018: *Namens wie kan de uitnodiging voor het invullen van de enquête uitgaan? Namens [het hoofd P&O] of de gemeentesecretaris?* De strategisch adviseur P&O stelt: *Ik zou het namens Hoofd P&O], doen omdat de gemeentesecretaris op dit moment wat verder af staat van het onderzoek. Ik overleg dat ook nog met [de senior P&O medewerker en het hoofd P&O]* [41] De uiteindelijke uitnodigingsmails zijn in naam van het hoofd P&O verstuurd.

A T **28 augustus 2018: Uitnodiging aanschuiven onderzoeksleider bij Directie en Cluster Team (DCT) in oktober 2018 gaat niet door**

De strategisch adviseur P&O reageert richting de onderzoeksleider dat: *het directie- en clustermanagers overleg van 4 oktober [2018], waar ik je voor had uitgenodigd, niet door gaat. Ik denk dat wij samen moeten bekijken wanneer het een goed moment is om voor ons management een presentatie te verzorgen. Op 4-10 was dat ook niet echt een geweldig moment, gezien de fase van het onderzoek, dus ik denk dat dat niet zo heel erg is dat het niet doorgaat.* [42]

Op 29 augustus reageert de onderzoeksleider met: *Houd zelf ook liever een presentatie als ik geanalyseerde gegevens heb, dus mij komt het ook goed uit om de presentatie later te doen.*[43]

A **September 2018: Nieuwsbrief leidinggevenden waarin onderzoek UvT wordt genoemd**

Binnenkort wordt extra aandacht besteed aan het thema inclusiviteit. Ook nemen we deel aan een onderzoek van de UvT. Het onderzoek gaat vooral over de verbetermogelijkheden voor de in- en doorstroom van medewerkers. We willen de ervaringen van iedereen die bij ons heeft gesolliciteerd en iedereen die bij en voor de gemeente werkt bij het onderzoek betrekken. Alle medewerkers ontvingen inmiddels een enquête. Verzoek: spoor je medewerkers aan de vragenlijst in te vullen. Het kost ongeveer 15 minuten.[44]

---

39 Besluitenlijst Staf Bedrijfsvoering, 6 augustus 2018. Onderliggende stukken bij de besluitenlijst waaronder agendapunt staf Bedrijfsvoering: Charter diversiteit, 6 augustus 2018.

40 Mail 'RE: onderzoek Tilburg.. s.v.p. aanvullen!!' van onderzoeksleider, 27 augustus 2018.

41 Mails 'RE: onderzoek Tilburg.. s.v.p. aanvullen!!' van onderzoeksleider, 27 augustus 2018 en reactie strategisch adviseur P&O op 28 augustus 2018.

42 Mail 'RE: onderzoek Tilburg.. s.v.p. aanvullen!!' van strategisch adviseur P&O, 28 augustus 2018. Op 4 oktober 2018 was er wel een DCT. Op de agenda stond de stand van zaken van de organisatieontwikkeling en stand van zaken rond een nieuwe gesprekscyclus met medewerkers.

43 Mail 'RE: onderzoek Tilburg.. s.v.p. aanvullen!!' van onderzoeksleider, 29 augustus 2018.

44 Nieuwsbrief leidinggevenden, september 2018.

A **21 september 2018: Bericht op intranet met vermelding uitvoering onderzoek UvT**
Op de gemeentelijke intranetsite meldt het hoofd P&O dat de gemeente deelneemt aan een onderzoek van de UvT. Ook is melding gemaakt van de enquête die onder medewerkers wordt uitgezet.[45]

A T **September en oktober 2018: Start data-analyse medewerkersenquête**
In september is ook de medewerkersenquête uitgezet en in oktober wordt deze afgesloten; de data wordt met de onderzoeksleider gedeeld.[46] Voor de enquête sollicitanten zijn in oktober en november nog nieuwe sollicitanten benaderd die in de loop van de afgelopen maanden hebben gesolliciteerd bij de gemeente Arnhem.[47]

Eén reactie van een medewerker van de gemeente Arnhem over de enquête voor medewerkers is: *Hij is naar mijn mening behoorlijk 'talig'. Ook zitten er ingewikkelde vraagconstructies in*. De onderzoeksleider reageert en stelt: *Uiteraard is de begrijpelijkheid van enquêtevragen altijd een punt van zorg. …. Ik denk echter dat het probleem wel meevalt. Enkele onvermijdelijke uitzonderingen daargelaten, zijn de vragen over het algemeen kort en bondig. Bovendien zijn ze uitvoerig getest en wat sommige vragen betreft zelfs meerdere keren. Verder is taligheid van vragen onvermijdelijk en is taligheid niet voorbehouden aan hoogopgeleiden.*[48]

B **5 november 2018: Staf Bedrijfsvoering van wethouder Van Dellen: onderzoek vermeld in onderliggend stuk, resultaten eind 2018 verwacht**
Het onderwerp Inclusie staat op de agenda van de staf Bedrijfsvoering. Er wordt een bijlage meegestuurd, deze bevat onder meer de volgende verwijzing naar het lopende onderzoek[49]

	Vervolg All-Inclusive aanpak **04-10-2018** P&O [initialen ambtenaar]	**Toelichting en perspectief:** *waarom pakken we deze interventie op?*	**Tijdpad**
2	Aan de slag met de resultaten **onderzoek UvT**: verbeterpunten in- en doorstroom van personeel, zodat we gerichter werken aan een meer diverse organisatie.	Uitkomsten worden eind dit jaar verwacht en in de organisatie gepresenteerd. *Perspectief: meer diversiteit, legitimiteit.*	Vanaf 2019 en verder

In de notulen van de vergadering noch in de agenda wordt het onderzoek/document vermeld.[50]

A T **23 november 2018: Strategisch adviseur P&O informeert naar de stand van zaken van het onderzoek, mede in het kader van het meenemen van de rest van de organisatie**
De strategisch adviseur P&O vraagt aan de onderzoeksleider naar de stand van zaken en stelt: *Destijds hebben wij plannen gemaakt voor een presentatie bij P&O, in ons managementteam en wellicht ook voor raadsleden? Is dat iets wat wij nu al kunnen inplannen voor ergens in het voorjaar?*

45 Intranetbericht 'Onderzoek inclusiviteit universiteit Tilburg naar een inclusieve gemeente', 21 september 2018.
46 Mail 'RE: bestand medewerkers' van onderzoeksleider, 11 oktober 2018.
47 Zie vorige voetnoot en mail 'RE: bestand medewerkers' van onderzoeksleider, 15 november 2018.
48 Mailwisseling 'E: Opmerkingen over enquête i.v.m. onderzoek naar diversiteit' van onderzoeksleider, 1 oktober 2018.
49 Informatieverzoek 1, sub 12e, 5b. bijlage stafvergadering bedrijfsvoering P&O 20181105.
50 Besluitenlijst staf bedrijfsvoering P&O 5 november 2018.

Maandagochtend zit ik bij het staf overleg met wethouder Martien Louwers en het zou fijn zijn als ik - op hoofdlijnen - kan vertellen hoe het staat met het onderzoek en wanneer de resultaten ongeveer te verwachten zijn.[51]

B **26 november 2018: Staf inclusie. Onderwerp: vervolg op all-inclusive week. Er wordt een bijlage meegestuurd met verwijzing naar onderzoek UvT**

De bijlage[52] bevat onder meer de volgende verwijzing naar het lopende onderzoek

	Vervolg All-Inclusive aanpak 19-11-2018 P&O DV	**Toelichting en perspectief:** *waarom pakken we deze interventie op?*	**Tijdpad**
2	Aan de slag met de resultaten **onderzoek UvT**: verbeterpunten in- en doorstroom van personeel, zodat we gerichter werken aan een meer diverse organisatie.	Uitkomsten worden eind dit jaar verwacht en in de organisatie gepresenteerd. *Perspectief: meer diversiteit, legitimiteit.*	Vanaf 2019 en verder

In de notulen van de vergadering wordt het onderzoek niet vermeld.[53]

A T **29 november 2018: Vergadering ambtelijk opdrachtgeversteam en onderzoeksleider voor 20 december 2018 belegd**

De onderzoeksleider en de strategisch adviseur P&O hebben een meeting belegd voor 20 december 2018 met onder meer de strategisch adviseur en het hoofd P&O. Daarnaast had de onderzoeksleider het verzoek voor het houden van extra interviews met sollicitanten.[54] Dit laatste is in december 2018 ook uitgevoerd.

2.3. 20 DECEMBER 2018 – 27 AUGUSTUS 2019: BESPREKINGEN EN AFRONDING ONDERZOEKSTRAJECT

Uit deze periode voortkomende vaststellingen

1. Op 20 december 2018 deelt de onderzoeksleider de eerste bevindingen met de begeleidingsgroep van de afdeling P&O en de betrokken O&S medewerker
2. Op 31 januari 2019 vraagt de betrokken O&S medewerker naar de stand van zaken. Op 15 februari 2019 levert de onderzoeksleider een rapport op. Hij is benieuwd naar de reacties en vraagt wanneer hij het kan presenteren
3. De meest betrokken medewerker (van P&O) was van mening dat de resultaten in het eindrapport iets harder werden gepresenteerd dan tijdens een eerdere bespreking
4. Voorafgaand aan de bespreking in het DCT heeft intern (P&O als ambtelijk opdrachtgever) geen afstemming plaatsgevonden om de inhoud van het opgeleverde onderzoeksrapport door te spreken

51 Mail 'Stand van zaken onderzoek' van strategisch adviseur P&O, 23 november 2018.
52 Vervolg all inclusive aanpak 19 november 2018.
53 Besluitenlijst staf Inclusie 26 november 2018.
54 Mail 'RE: interviews met sollicitanten i.v.m. onderzoek Tilburg' van onderzoeksleider, 29 november 2018.

5. Op 14 maart 2019 presenteert in het Directie en Cluster Team (DCT) de onderzoeksleider het rapport. DCT leden zijn kritisch, stellen vragen en leveren kritiek. Het DCT concludeert na afloop mondeling dat een vervolggesprek/traject noodzakelijk is, omdat in deze vorm het rapport onvoldragen is
6. De onderzoeksleider ervaart dat dat er kritische vragen worden gesteld en dat er wordt aangegeven dat er haken en ogen in het onderzoek zitten, maar zonder dat men concreet aan kan geven wat er dan niet goed aan is. De onderzoeksleider stelt dat sprake is van onvoldoende probleembesef
7. Er zijn geen herleidbare besluiten over het rapport genomen noch zijn schriftelijke verzoeken gedaan aan de onderzoeksleider voor wijziging van het rapport. Ook is geen verslaglegging van de vergadering opgetekend
8. Op 17 maart 2019 levert de onderzoeksleider op verzoek van P&O een samenvatting van het rapport. Deze samenvatting is vervolgens nooit geagendeerd geweest in het DCT. De toonzetting van de samenvatting is wat scherper en stelliger dan het onderliggende stuk, dit heeft de onderzoeksleider bewust gedaan
9. In april 2019 stelt het hoofd P&O dat er geen B&W nota gemaakt hoeft te worden
10. In mei 2019 bespreekt een ambtelijke vertegenwoordiging vanuit P&O met de onderzoeksleider hoe om te gaan met de 'framing' van het onderzoek en de naam van de gemeente Arnhem hierbij
11. Op 12 juni 2019 vindt een nieuw gesprek plaats met 1 DCT lid, de onderzoeksleider en vertegenwoordiging vanuit P&O voor een toelichting op de bezwaren van het DCT. De onderzoeksleider wordt gevraagd in hoeverre hij tegemoet kan komen aan de bezwaren van het DCT en aanvullend onderzoek wil doen/nuanceringen/onderbouwingen wil aanbrengen in zijn bewoordingen. De onderzoeksleider beweegt niet en stelt dat dit zijn rapport is. Er is geen verslag van dit gesprek noch zijn er schriftelijke verzoeken gedaan aan de onderzoeksleider voor wijziging van het rapport. Beide partijen ervaren dit gesprek achteraf als een herhaling van zetten, omdat de uitkomst van 14 maart niet verandert
12. Op 20 juni 2019 heeft het hoofd P&O, na ruggespraak en akkoord van de concerndirecteur, ingestemd met de voorgestelde afspraken door de onderzoeksleider. Namelijk: dat het traject is afgerond, er sprake was van een goede samenwerking, dat bij wetenschappelijke publicaties geen verwijzing komt naar de gemeente Arnhem en dat bij vragen over het rapport de onderzoeksleider verwijst naar de gemeente
13. Het hoofd P&O heeft met instemming van de concerndirecteur besloten dat het rapport niet aan de politiek wordt aangeboden en niet verder actief verspreid wordt. De focus lag op de implementatie van de aanbevelingen
14. Het rapport, de discussie en de uiteindelijke afronding van het traject komen niet op de bestuurlijke tafel bij individuele portefeuillehouders of overige collegeleden. De wethouder Inclusie verneemt op 12 augustus 2019 wel mondeling dat er een onderzoek ligt waar de gemeente niet goed uitkomt. Zij neemt vervolgens schriftelijk kennis van de aanbevelingen uit een plan van aanpak inclusie met expliciete verwijzing naar het onderzoek van de UvT. Een soortgelijk samenvattend document wordt meegestuurd ter voorbereiding van de staf Bedrijfsvoering van de wethouder P&O. In dit document is echter geen expliciete verwijzing opgenomen naar het onderzoek
15. De wethouder Inclusie ontvangt eveneens op 12 augustus 2019 per telefoon een bericht dat het eerste onderzoeksrapport extreem kritisch was en dit op verzoek van de gemeentesecretaris herschreven moest worden. De wethouder geeft aan een aantal acties genoteerd te hebben, waaronder het opvragen van het onderzoeksrapport. Zij doet mondeling navraag bij de gemeentesecretaris om het rapport te ontvangen, maar ontvangt dit niet. De gemeentesecretaris heeft geen herinnering aan deze vraag. De wethouder rappelleert niet
16. Na 20 juni 2019 gaat de strategisch adviseur P&O met collega's verder met het uitwerken van een Plan van Aanpak Inclusie waarin ook grotendeels de aanbevelingen uit het rapport van de UvT worden meegenomen. Ook deelt de strategisch adviseur het rapport én de samenvatting vertrouwelijk met directe collega's
17. Het jaarverslag over 2018 bevat een verwijzing naar het onderzoek van de UvT

A T **20 december 2018: Eerste bespreking waarin de resultaten van het onderzoek aan de orde komen**

Bespreking met de eerste bevindingen van de onderzoeksleider met het hoofd P&O, de strategisch adviseur P&O, twee medewerkers P&O en de onderzoeker O&S. Er wordt mondeling verslag gedaan van de bevindingen en vragen beantwoord. Er is geen presentatie of ander document gebruikt tijdens deze bespreking. Er is ook geen verslag van deze bijeenkomst gemaakt. De afdeling P&O was tevreden over de bespreking van bevindingen; er waren geen kritiekpunten of andere onoverkomelijke bezwaren vanuit de aanwezigen op het onderzoek. [55]

A T **31 januari 2019: Navraag naar de stand van zaken afronding onderzoek en voorstel bespreking in het DCT 14 maart 2019**

De strategisch adviseur P&O vraagt aan de onderzoeksleider de laatste stand van zaken: *Ben heel benieuwd hoe het gaat met het uitwerken en afronden van het onderzoek. Een optie is om dit op 14 maart 2019 in de ochtend te agenderen voor ons directie en clustermanagers overleg. In welke vorm en hoeveel tijd wij daarvoor hebben moeten wij nog nader bespreken. Kan je aangeven wanneer wij de resultaten kunnen verwachten om een en ander voor te bereiden?*[56]. Op dezelfde dag reageert de onderzoeksleider dat hij op 14 maart 2019 beschikbaar is.

A **6 februari 2019: Gemeenschappelijk overleg Diversiteit en Inclusie waar het onderzoek van de UvT aan de orde komt**

Tijdens dit ambtelijk overleg wordt een presentatie getoond. Hier komt het onderzoek van de UvT op twee plaatsen terug[57]:

Pagina 10: Interventies diversiteit en inclusie eigen organisatie in 2018: Deelname aan onderzoek van UvT. Verbeterruimte in- en doorstroom

Pagina 13: Interventies 2019: Implementeren resultaten onderzoek Tilburg

A T **15 februari 2019: Oplevering rapport door de onderzoeksleider**

Het rapport wordt door de onderzoeksleider opgeleverd aan de strategisch adviseur P&O: *Heb het rapport klaar! Kun jij het versturen naar de anderen zoals [het hoofd P&O] en [de onderzoeker O&S]? Ben erg benieuwd naar de reacties. Is al bekend wanneer ik het kan presenteren?* De strategisch adviseur P&O deelt het rapport dezelfde dag met hoofd P&O, collega's P&O en de betrokken onderzoeker O&S met: *Hierbij het rapport van [de onderzoeksleider]. Staat in principe geagendeerd voor DCT 14 maart. [De onderzoeksleider] kan dan ook…*[58]

O&S heeft na oplevering van deze versie geen inhoudelijke kanttekeningen meegegeven aan P&O; zij zijn destijds niet om een inhoudelijk oordeel gevraagd. Het rapport stond al gepland voor bespreking in het DCT[59], zie ook hieronder bij '6 maart 2019'.

55 Interviews met onderzoeksleider, hoofd P&O en strategisch adviseur P&O.
56 Mail 'Stand van zaken onderzoek Arnhem' van strategisch adviseur P&O, 31 januari 2019.
57 20190130 Presentatie Inclusie GO.
58 Mailwisseling 'Fwd: Stand van zaken onderzoek Arnhem' van strategisch adviseur P&O, 15 februari 2019. Later is op de site van de onderzoeksleider gemeld dat het rapport op 5 februari 2019 gepubliceerd zou zijn. Hier wordt waarschijnlijk op 15 februari 2019 gedoeld.
59 Interviews senior onderzoeker O&S en onderzoeker O&S.

22 februari 2019: Eerste P&O reactie op rapport: heel blij

De strategisch adviseur P&O mailt de onderzoeksleider dat zij heel blij is met het rapport en dat de datum van 14 maart 2019 nog steeds staat. Ook verzoekt zij de onderzoeksleider om een samenvatting, die gestuurd kan worden aan de deelnemers van het DCT. *Want de ervaring is dat niet iedereen het hele rapport zal lezen."* De onderzoeksleider reageert dezelfde dag: *Ben blij dat jij blij bent met het rapport. Dat is altijd goed om te lezen als je een dergelijk rapport hebt geschreven waarin veel werk bij elkaar komt. […] Mij lijkt dat het niet nodig is een aparte samenvatting te schrijven. Kan me voorstellen dat niet iedereen het hele rapport wil doornemen, maar de conclusies (p. 22) en aanbevelingen (pp. 27 en 28) heb ik zo geprobeerd te schrijven dat ze als zodanig leesbaar zijn. Dus, wellicht kun je aangeven aan anderen dat deze pagina's te lezen zijn als een soort samenvatting*.[60]

6 maart 2019: Voorbereiding voor agenda DCT

De strategisch adviseur P&O mailt de secretaris van het DCT de laatste versie en voorstel voor de agenda van het DCT: *Hierbij de laatste versie van het rapport van [de onderzoeksleider]. …Ik stel voor dat je de volgende zinnen in i-babs toevoegt. Als het te lang is, dan mag je dat uiteraard in korten:*

Als onderdeel van ons plan van aanpak Inclusie is in 2018 door [de onderzoeksleider] e.a. van de Tilburg University onderzoek verricht naar diversiteit in de personeelssamenstelling en personeelsstromen van onze gemeente. Het bijgevoegde rapport doet verslag van het onderzoek en presenteert de resultaten ervan plus de erop gebaseerde aanbevelingen.
Het doel van het onderzoek was:
1. Het vaststellen van de verbeterruimte in de instroom en doorstroom van medewerkers met verschillende kenmerken in relatie tot te realiseren werkprocessen bij de gemeente.
2. Het vaststellen van de factoren die die verbeterruime bepalen bij de gemeente.
3. Het formuleren van doelgerichte en concrete aanbevelingen om die verbeterruimte daadwerkelijk te benutten bij de gemeente.

De conclusies van het onderzoek staan op pagina 22. De aanbevelingen op pagina 27 en 28. [De onderzoeksleider] komt tijdens het DCT van 14 maart een toelichting geven.

Daarnaast meldt de strategisch adviseur P&O in hetzelfde bericht over de conclusies: *Een ander punt is dat wij (het clubje dat bij de bespreking eind december heeft gezeten toen [de onderzoeksleider] de resultaten presenteerde) nog geen tijd hebben gemaakt om de resultaten van het onderzoek door te spreken. Ik ga zo meteen kijken of we daar nog ergens een mogelijkheid voor vinden. De conclusies, op papier, zijn in mijn ogen wel iets harder dan in het gesprek van eind december. …*

Het lijkt mij logisch dat wij vanuit P&O ook een advies geven i.r.t. de aanbevelingen. Mijn idee is om alle aanbevelingen, met hier en daar een kanttekening, over te nemen.[61]

Uit mails en uit interviews blijkt niet dat deze interne bespreking met het doorspreken van de resultaten heeft plaatsgevonden.

[60] Mailwisseling 'RE: Stand van zaken onderzoek Arnhem' van onderzoeksleider, 22 februari 2019.
[61] Mail 'FW: Stand van zaken onderzoek Arnhem van strategisch adviseur P&O, 6 maart 2019.

8 maart 2019: Afstemming met de onderzoeksleider over opzet DCT-bijeenkomst 14 maart

De strategisch adviseur P&O mailt de onderzoeksleider ter voorbereiding van de DCT bespreking: *Met mijn collega's [hoofd P&O] en [secretaris van het DCT] heb ik nog vooroverleg gehad over de presentatie van jouw onderzoek in het Directie en Clusterteam. In totaal hebben wij (slechts 1 uur), inclusief discussie. […]*
Een vraag die wij nog hebben is: hoe doen wij het in vergelijking met de andere steden die mee hebben gedaan aan het onderzoek? Wij weten dat onze gemeentesecretaris daar altijd erg in geïnteresseerd is, dus zou fijn zijn als je daar heel kort iets over kunt zeggen.

Iedereen krijgt het rapport toegestuurd en daarbij de tip om vooral de conclusies en de aanbevelingen te lezen. Ik ga er vanuit dat ze dat zeker gaan doen. Wij denken dat het dan ook niet nodig is om het hele onderzoek punt voor punt toe te lichten.

Wij vermoeden dat er wel discussie/vragen gaan over de mate waarin de 'persoonlijkheidskenmerken' een rol spelen bij de werving en selectie en beoordeling. Ook de opmerkingen over Insights kunnen aanleiding zijn discussie. Bij een aantal P&O collega's, die doorgaans bij sollicitatiegesprekken aanwezig zijn, riep dat al grote verbazing op. "Dat doen we toch helemaal niet? In mijn aanwezigheid heb ik dat nooit gemerkt!".

Ons idee is dat wij deze bespreking vooral gebruiken voor de toelichting op het onderzoek en discussie, en dat wij tijdens een vervolgbijeenkomst (onderling) terugkomen op de vraag welke aanbevelingen wij overnemen en wat wij daar vanuit P&O op adviseren. Het lijkt ons niet goed om dat in 1 uur allemaal te willen doen.

14 maart 2019: DCT bespreking rapport UvT

Via iBabs krijgen de DCT leden op voorhand het rapport en de agenda toegestuurd. Het onderzoek van de UvT staat als derde agendapunt: *Als onderdeel van ons plan van aanpak Inclusie is in 2018 door [de onderzoeksleider] van de Tilburg University (universitair hoofddocent diversiteit) onderzoek verricht naar diversiteit in de personeelssamenstelling en personeelsstromen van onze gemeente.*

Het doel van het onderzoek was:
1. Het vaststellen van de verbeterruimte in de instroom en doorstroom van medewerkers met verschillende kenmerken in relatie tot te realiseren werkprocessen bij de gemeente.
2. Het vaststellen van de factoren die die verbeterruime bepalen bij de gemeente.
3. Het formuleren van doelgerichte en concrete aanbevelingen om die verbeterruimte daadwerkelijk te benutten bij de gemeente.

Het bijgevoegde rapport doet verslag van het onderzoek en presenteert de resultaten ervan plus de erop gebaseerde aanbevelingen. De conclusies van het onderzoek staan op pagina 22. De aanbevelingen op pagina 27 en 28.

Bespreking van het rapport vindt in twee delen plaats:
14 maart: toelichting door [de onderzoeksleider], gesprek DCT, [onderzoeksleider] over zijn conclusies en aanbevelingen

(nog te plannen): bespreking advies voor vervolg van de afdeling P&O, waarin de weerslag van het gesprek van 14 maart meegenomen wordt.[62]

In de ochtend mailt de secretaris van het DCT aan het hoofd P&O en de strategisch adviseur P&O reeds het volgende over de reactie van de gemeentesecretaris uit de voorbespreking. *Hij [de gemeentesecretaris] is niet erg te spreken over het rapport, gaat heel erg de cijfers in. Het is een stevig rapport met weinig nuances. [De gemeentesecretaris] vraagt zich af hoe de ambtelijke begeleiding en voorbereiding is geweest*.[63] De gemeentesecretaris heeft vervolgens vanwege een spoed afspraak 25 minuten na aanvang van de presentatie/toelichting door de onderzoeksleider de vergadering verlaten.[64]

Van de bespreking in het DCT is geen verslag gemaakt. Er is geen presentatie of ander document getoond, uitsluitend het rapport van de onderzoeksleider is besproken. Uit gehouden interviews blijken en verschillen in beleving**:**

- DCT leden dachten dat sprake was van bespreking van een conceptrapport waar zij nog input op konden leveren; de onderzoeksleider dacht vooral zijn eindresultaten te presenteren en toe te lichten, waarbij hij intrinsiek bereid was aanpassingen te doen als dat gevraagd werd. Deze coöperatieve houding wordt door geen enkel geïnterviewd DCT lid herkend
- Tijdens de presentatie van de onderzoeksleider zijn er veel vragen over de uitgangspunten, methodologie en conclusies. DCT leden plaatsen kanttekeningen onder meer het uitgangspunt van afspiegeling/representativiteit van het medewerkersbestand, de scope/vraagstelling van het onderzoek, het aantal respondenten en specifieke stellige conclusies uit het rapport. DCT leden voelden dat ze niet serieus genomen werden door de onderzoeksleider in hun intrinsieke behoefte aan toelichting op vragen en betere onderbouwing op onderdelen. De beleving van de geïnterviewde DCT leden is dat alle DCT leden het rapport in deze vorm onvoldragen vonden
- De onderzoeksleider ervaarde dat de DCT-leden een kritische houding innamen, kritische vragen stelden en aangaven dat er haken en ogen aan het onderzoek zitten, maar zonder dat ze dat concreet konden maken. Hij kreeg zelf het beeld dat aanwezige DCT leden zich niet konden/wilden herkennen in de conclusies (onvoldoende probleembesef) en dat zij zich onvoldoende hadden voorbereid
- De sfeer werd als gespannen en door sommigen als vervelend voor de onderzoeksleider ervaren, die verschillende vragen kreeg van de groep DCT leden en ook in de rede werd gevallen. Daarbij leek de onderzoeksleider niet open te staan voor discussie en gaf aan dat inhoudelijke argumenten ‘gezocht’ zijn, omdat conclusies te pijnlijk waren
- Hoofd P&O had het beeld dat de DCT-leden zich niet wilden herkennen in de conclusies en dat zij zich onvoldoende voorbereid hadden
- Er consensus binnen DCT-leden was dat dit gesprek/traject een vervolg moest krijgen en dat het rapport niet in de huidige vorm werd omarmd door het DCT
- Er zijn vervolgens geen schriftelijke verzoeken voor aanpassing of wijziging van het rapport gedaan aan de onderzoeksleider

Op de besluitenlijst van 14 maart 2019 is geen duidelijk besluit terug te vinden ten aanzien van dit agendapunt. Er staat een herhaling van het agendapunt op de besluitenlijst. [65]

62 Agenda DCT 14 maart 2019.
63 Mail ‘i.v.m. dadelijk’ van secretaris DCT, 14 maart 2019.
64 Interview gemeentesecretaris.
65 Concept Besluitenlijst DCT 14 maart 2019. Een definitieve besluitenlijst door het DCT is niet aangetroffen; het ontbreken van een definitieve besluitenlijst is geen uitzondering en was ook voor andere dossiers gevonden.

A De strategisch adviseur P&O (eveneens als gast aanwezig in DCT) meldt wel aan een betrokken collega P&O medewerker: *Bespreking in DCT …is achter de rug. Discussie spitste zich toe op de vraag of en zo ja hoe je kan/mag selecteren op gedragskenmerken en/of persoonlijkheidskenmerken (zonder dat Insights werd genoemd). Mijn indruk is dat het 'probleem' vooral wordt ontkend en dat de cijfers die [de onderzoeksleider] aanreikt niet goed passen in hun straatje.*[66]

A T **17 maart 2019: Oplevering van een samenvatting door de onderzoeksleider**

De onderzoeksleider mailt de strategisch adviseur P&O een samenvatting en een nieuwe versie van het eindrapport, naar eigen zeggen ontdaan van foutjes. *Heb naar aanleiding van ons nagesprek afgelopen donderdag nog een samenvatting van twee pagina's geschreven: zie bijlage. Stuur je ook het eindrapport, ontdaan van foutjes, op. Zoals voorzitter [de concerndirecteur] al aangaf, moeten we ervan uitgaan dat de aanwezigen tijdens de meeting het rapport niet gelezen hadden. Ze werden dus voor de eerste keer geconfronteerd met de bevindingen. Dus is het voorstelbaar dat de eerste reactie nogal afwijzend was en dat ze niet meteen overtuigd waren. Misschien kun je de samenvatting onder hun aandacht brengen via de voorzitter of anderszins zodat de conclusies de kans krijgen om te landen, zo gezegd. Neem aan dat ze inzien dat de aard van de conclusies zodanig is dat ze die niet naast zich neer kunnen leggen. Dan moet er wel een probleembesef gaan ontstaan. Dat is het begin van alles. Stuur je de beide teksten in ieder geval ook door naar [het hoofd P&O]? Mocht je mij nog ergens kunnen inzetten, dan verneem ik dat graag."*

De onderzoeksleider heeft de bevindingen in de samenvatting wat scherper en stelliger geformuleerd zonder het willen aantasten van de inhoud van resultaten teneinde de urgentie en het probleembesef bij de gemeente te vergroten.[67]

De strategisch adviseur P&O reageert op dezelfde dag: *Hartelijk dank voor de samenvatting en de definitieve versie van het rapport. Ik stuur door naar [het hoofd P&O] en de anderen. Ik heb de samenvatting gelezen; duidelijk verhaal, denk dat dat gaat helpen voor de discussie. Ik neem nog contact met je op over het vervolgtraject e.d.*[68]

B R **18 maart en later in mei 2019: Bespreking jaarstukken in de staf Bedrijfsvoering en later publicatie van de jaarstukken: onderzoeksconclusies- en verbeterpunten UvT worden in 2019 uitgewerkt**

In de jaarstukken van de gemeente Arnhem over 2018 is een verwijzing bij de passage Financiën en bedrijfsvoering naar het onderzoek van de UvT opgenomen. De stukken stonden op 18 maart op de agenda van de Staf Bedrijfsvoering en de jaarstukken zijn in mei 2019 gepubliceerd: "*De gemeente heeft daarnaast meegewerkt aan een onderzoek van de UvT. De conclusies en verbeterpunten die voortvloeien uit dit onderzoek worden in 2019 uitgewerkt."*[69]

66 Mail Onderzoek Tilburg van strategisch adviseur P&O, 14 maart 2019.
67 Interview onderzoeksleider.
68 Mailwisseling 'Re: bijeenkomst 14 maart Arnhem' van strategisch adviseur P&O, 17 maart 2019.
69 Jaarverslag over 2018 gemeente Arnhem. Onderliggende stukken Staf Bedrijfsvoering 18 maart 2019.

A **19 maart 2019: strategisch adviseur P&O stuurt rapport en samenvatting naar de secretaris van het DCT**

Op 19 maart 2019 stuurt de strategisch adviseur P&O de laatste versie van het rapport en de samenvatting door naar het hoofd P&O, de secretaris van het DCT en een collega adviseur P&O: *Zie de samenvatting en de mail [van de onderzoeksleider van 17 maart 2019].*[70]

De samenvatting is niet formeel geagendeerd in het DCT en tot september 2020 ook niet met (enkele) DCT leden gedeeld.

A **19 maart 2019: Rapport en samenvatting wordt gedeeld met de Programmamanager Inclusie**

Strategisch adviseur P&O mailt onder andere: *Mijn excuses voor het feit dat ik je dit niet eerder heb toegestuurd. Je bent natuurlijk in het begin nauw betrokken geweest bij dit onderzoek en de opzet hiervan en daarna hebben wij het er feitelijk niet meer over gehad. Verzoek is om het rapport vertrouwelijk te behandelen, want in het DCT (afgelopen donderdag) is er nog al wat discussie over ontstaan. [De gemeentesecretaris] is ook niet erg blij met het rapport. Volgens ons hoeft het niet naar het college en is het vooral aan ons om aan te geven wat wij met de aanbevelingen gaan doen. Natuurlijk is dit onderzoek een onderdeel van onze hele aanpak Inclusie, dus geen los staand 'ding'.*[71]

Later in maart 2020 stuurt de strategisch adviseur P&O het rapport en de samenvatting door naar een collega met bijgevoegde eigen mening van de gebeurtenissen in 2019: *Ik stuur het je 'vertrouwelijk' door, dat wil zeg[g]en dat je het document niet mag delen met andere collega's of externe partners. In mijn ogen komt het in het kort komt het hier op neer: ons directieteam was vorig jaar onaangenaam verrast door dit onderzoek en deelde de conclusies niet. Er is toen 'op de man' ([onderzoeksleider]) gespeeld en op de vraag of zijn onderzoeksmethode wel klopte.*
Wat toen nog erg speelde was de discussie of wij nu wel/niet een afspiegeling van de samenleving wilde of zouden moeten zijn. Natuurlijk was 'de afspiegeling van' altijd 'in verhouding' bedoeld, maar een aantal mensen legde dat nog al zwart wit uit, dus alsof wij van alle niveaus en alle leeftijden en alle afkomsten precies een afspiegeling zouden moeten zijn. Dus ook zoveel zwervers, daklozen, analfabeten etc. Uitspraken als, 'dan zou ik mijn werk met mijn cluster niet kunnen doen' typeerde deze interpretatie.
Een ander discussiepunt was/is het feit dat wij veel waarde hechten aan soft skills en wel/niet in het team passen e.d. [de onderzoeksleider] concludeerde dat wij daar in door waren geschoten en meer op kwaliteiten en kennis van mensen zouden moeten letten.
In mijn ogen waren de aanbevelingen van [de onderzoeksleider] prima, alleen de toonzetting en de framing van het onderzoek waren niet zo diplomatiek geformuleerd.[72]

A **Vanaf april 2019: Rapport en samenvatting worden vertrouwelijk gedeeld met andere collega's**

De strategisch adviseur P&O deelt het rapport en de samenvatting met andere collega's met verzoek dit vertrouwelijk te behandelen. In april 2019 stelt deze: *Hierbij het onderzoeksrapport van de UvT over diversiteit en in- en doorstroom. ... het dringende verzoek [is] om dit vertrouwelijk te behandelen. Het moet nog een keer in het DCT besproken worden en het is nog niet duidelijk wat wij met de*

70 Mail 'FW: bijeenkomst 14 maart Arnhem' van strategisch adviseur P&O, 19 maart 2019.
71 Mail 'FW: bijeenkomst 14 maart Arnhem' van strategisch adviseur P&O, 19 maart 2019.
72 Mail '2019-03-01 Eindrapport Arnhem Universiteit Tilburg.docx' van strategisch adviseur P&O, 16 maart 2020.

aanbevelingen gaan doen. De samenvatting (door [de onderzoeksleider] geschreven) is 'hard' geformuleerd. Kun je van alles van vinden.[73]

11 april 2019: Vragen rond publicatie, uitstel vervolgbespreking in DCT en uitwerking plan van aanpak Inclusie

De strategisch adviseur P&O meldt de onderzoeksleider dat de vervolgbespreking is uitgesteld en gewerkt wordt aan een plan van aanpak Inclusie: *N.a.v. een intern (P&O) bespreking over het vervolg van het onderzoek ontstond de vraag wat er verder met de uitkomsten van ons onderzoek en die van de andere gemeenten gebeurt. Wordt daar nog een publicatie van gemaakt? Zo mogelijk met, niet per gemeente herkenbare cijfers?*

Achtergrond van deze vraag is dat een aantal mensen denken dat dat gaat gebeuren zonder dat wij dat weten. Ben ook benieuwd hoe de onderzoeken bij de andere gemeenten zijn gevallen.

Ondertussen is de vervolgbespreking in het Directie en Cluster Team uitgesteld. Ik ben nu een plan van aanpak Inclusie aan het afronden waarbij wij aangeven wat wij met de aanbevelingen gaan doen.

De meeste aanbevelingen nemen wij over (als het aan mij ligt). De nadruk ligt vooral op het herzien en verbeteren van de manier van het voeren van selectiegesprekken (met alle aandachtspunten die uit het onderzoek voortkomen). Dus ook het punt van selecteren/controleren op de meer persoonlijkheidskenmerken. Daar ligt nog wel een verschil van inzicht over de mate waarin je deze punten wel wilt weten (of iemand in het team past etc.) en zo ja, hoe je dat dat op een professionele manier kunt doen. Daarnaast op het verbeteren van de arbeidsmarktcommunicatie. Daar zijn wij al druk mee bezig, dus de aanbevelingen sluiten daar goed op aan. Over de aanbevelingen m.b.t. de doorstroom (voortgangs/beoordelingsgesprekken) zijn de meningen wat verdeeld: wij hebben ook die werkwijze al 'op de schop' en zijn bezig met de implementatie van een nieuwe gesprekscyclus en wijze waarop medewerkers het (goede) gesprek met de leidinggevende en anders om aan gaan. De tendens is juist om minder in procedures te vatten en tegelijkertijd wel transparant te zijn.

Ik hou je op de hoogte van de voortgang …[74]

11 april 2019: Reactie van de onderzoeksleider op vragen rond publicatie

De onderzoeksleider reageert per mail als volgt: *Goed om te lezen dat in ieder geval sommige punten uit het rapport worden overgenomen en toegepast. Ik ga zeker publiceren met de resultaten in wetenschappelijke tijdschriften. Ga o.a. een artikel schrijven met een vergelijking tussen Arnhem en [andere grote gemeente] waarin ik de verschillen in aanpak van werving en selectie en van beoordeling en bevordering relateer aan verschillen in uitkomsten wat betreft discriminatie naar afkomst. … De aanbevelingen die ik aan Arnhem heb gedaan, zijn grotendeels praktijk in [andere grote gemeente]. Wil wel benadrukken dat ik in publicaties nooit de namen van gemeentes zal noemen noch enige indicatie zal geven van welke de gemeentes zijn.*

Aan de andere kant vroeg ik me af wanneer het rapport naar buiten kan worden gebracht. Mij lijkt dat er een moment komt waarop het rapport publiek gaat worden. Misschien dat we overleg kunnen voeren

[73] Mail 'Rapport [onderzoeksleider] UvT' van strategisch adviseur P&O, 15 april 2019.
[74] Mail 'onderzoek Arnhem' van strategisch adviseur P&O, 11 april 2019.

hoe we dat het beste kunnen doen? Als ik verder nog een rol kan spelen, bijvoorbeeld bij de vervolgbespreking van het Directie en Cluster Team, laat even weten.[75]

A **12 april 2019: Doorsturen plan van aanpak en voorstel voor B&W nota**

De strategisch adviseur P&O stuurt de reactie en het interne plan van aanpak door aan het hoofd P&O: *Hierbij de reactie van [de onderzoeksleider] n.a.v. mijn vragen over de publicatie n.a.v. de onderzoeken. Hierbij ook een concept versie van ons plan van aanpak. [Collega P&O medewerker] en ik hebben er vanochtend al over gesproken. Wij gaan de verschillende onderdelen nog proberen in te korten. Dus bijvoorbeeld bij de argumenten of de beoogde effecten kijken of een paar punten samenvallen, of nog iets korter en krachtiger geformuleerd kunnen worden. Dit moet je dit dus zien als de basistekst; deze is opgesteld a.d.h.v. de 'kopjes' van een B&W nota. Mijn idee is dat dit ook een B&W nota (met bijlagen) moet worden.*[76]

A **17 april 2019: Hoofd P&O: geen voorstander van B&W nota van het rapport**

Het hoofd P&O reageert per mail geen voorstander er een B&W nota te maken: … *ik ben overigens geen voorstander om hier een B&W-nota van te maken, ik zie ook niet in waarom dat per se zou moeten, alleen omdat we het Charter ondertekend hebben. Heel belangrijk is mijns inziens hoe we richting UvT c.q. DCT gaan opereren. In de huidige vorm gaat het DCT dwarsliggen als het gaat om publicatie, maar aanpassing zal UvT weinig voor voelen. En hij wil wel publiceren. Dat wordt een dilemma.*[77]

Voor het schrijven van een B&W nota stelt het hoofd P&O een akkoord nodig te hebben van het DCT. Dat was er niet en hoofd P&O voorzag dat het heel ingewikkeld zou zijn dat te krijgen.[78]

A T **24 april 2019: Update over interne discussie en vervolgstappen naar de onderzoeksleider**

De strategisch adviseur P&O mailt de onderzoeksleider voor het maken van een afspraak: *Na de bespreking op 14 maart is intern enige discussie gevoerd over de vervolgstappen. Door andere prioriteiten is er helaas weer wat tijd over heen gegaan voordat we de volgende stappen gaan nemen. Voordat wij dat doen wil [het hoofd P&O] graag nog een keer met jou en mij, praten over de 'framing' van het onderzoek. De tekst van jouw samenvatting roept vragen op en ook het feit dat er over het onderzoek gepubliceerd gaat worden. Het gaat dan over politieke gevoeligheid en het effect dat bekendmaking van dit onderzoek kan hebben op de binnen en buiten wereld. Hoe dan ook, het lijkt mij goed om hier over van gedachten te wisselen.*[79]

Het hoofd P&O vreesde voor schade in de zin dat bijvoorbeeld de doelgroep die je wilt binnenhalen niet meer solliciteert als de gemeente te boek staat als een discriminerende organisatie.[80]

A **25 april 2019: Mail van hoofd P&O naar concerndirecteur met zorgen rond het onderzoek**

Het hoofd P&O mailt de concerndirecteur met zorgen rond publicatie van het onderzoek en de samenvatting: *Het rapport van [de onderzoeksleider] over diversiteit is een paar weken geleden in het*

75 Mail 'RE: onderzoek Arnhem' van onderzoeksleider, 11 april 2019.
76 Mail 'Inclusie en onderzoek' van strategisch adviseur P&O, 12 april 2019.
77 Mail 'RE: Inclusie en onderzoek' van hoofd P&O 17 april 2019.
78 Interview hoofd P&O.
79 Mail 'Vervolg afspraak rapportage Arnhem' van strategisch adviseur P&O, 24 april 2019.
80 Interview hoofd P&O.

DCT geweest. Over een vervolg hebben we het niet meer gehad. Ik maak me wat zorgen over [de onderzoeksleider] die dit rapport wil publiceren. Daarover plan ik nu een afspraak met hem om nog eens goed naar de teksten te kijken omdat ik vind dat verwijzingen naar discriminatie door de gemeente Arnhem echt niet kunnen en ons heel veel schade kunnen berokkenen. Vraag aan jou: wat zou een vervolgkoers moeten zijn richting DCT? Handig om hier even over door te praten.[81]

A **1 - 9 mei 2019: Mail met juridische vraag naar juridisch concerncontroller over rapport**

De strategisch adviseur P&O stelt een aantal juridische vragen per mail aan de juridisch concerncontroller over publicatie van het rapport en het wel/niet kunnen tegenhouden hiervan: *Een tijd terug zijn wij met de UvT in zee gegaan voor een onderzoek naar Diversiteit en Inclusie. Het onderzoek bestond op hoofdlijnen uit een aantal interviews met sleutelfiguren (collega's, o.a. van sollicitatiecommissies), sollicitanten en een vragenlijst die breed in de organisatie is uitgezet en waar een goede respons op is gekomen. Het onderzoek zou concrete aanbevelingen opleveren voor het verbeteren van de in- en doorstroom. Die aanbevelingen zijn inderdaad geformuleerd en zijn op zich prima.*

Na enige vertraging is er een onderzoeksrapport verschenen en zijn de uitkomsten in het DCT van 14 maart door [de onderzoeksleider] gepresenteerd. Dat is daar niet lekker gevallen. ([de gemeentesecretaris] was daar trouwens niet bij.)

Ondertussen is op de achtergrond enige discussie gevoerd over het onderzoek en worden de uitkomsten door sommige in twijfel getrokken. Het 'schuurt' vooral op het punt van de uitkomsten/conclusies (Arnhem doet een en ander niet goed) en niet zo zeer op de aanbevelingen.

Ter info voor jou heb ik de (later gemaakte) samenvatting bijgevoegd (deze is niet verder verstuurd, dus s.v.p. vertrouwelijk mee omgaan, evenals met het rapport, dat is ook een iets verbeterde versie van het exemplaar dat de DCT leden hebben ontvangen, maar dat zit in details).
…
Bijkomend punt is dat de universiteit (uiteraard) wil publiceren over het onderzoek. In de afspraken die wij met de universiteit hebben gemaakt … staat daar een en ander over.
…
Klopt het dat:
- dat de universiteit mag publiceren, zolang ze de naam van de gemeente Arnhem niet noemt?
- m.a.w. dat wij niet kunnen tegenhouden dat zij publiceren?
- en dat wij wel kunnen eisen dat ze pas na 6 maanden publiceren, nog steeds zonder vermelding van onze naam?[82]

De juridisch concerncontroller heeft een collega jurist laten kijken naar de vragen. Deze antwoordt op 9 mei aan de strategisch adviseur P&O: *Uit het contract blijkt dat is afgesproken dat:*

- *UvT mag publiceren. Als hierover geen overeenstemming met de opdrachtgever wordt bereikt, dan mag UvT 6 maanden na afloop van het contract in elk geval publiceren. Indien Arnhem dit wenst, kan worden afgezien van het noemen van de naam van de gemeente.*
- *De eigendomsrechten van het eindrapport liggen bij [de UvT].*

81 Mail ‘interimmer en rapport [onderzoeksleider]’ van hoofd P&O, 25 april 2019.
82 Mail ‘FW: E-mailen - 2018-02-26 Onderzoek Tilburg.pdf’ van strategisch adviseur P&O, 1 mei 2019.

- *De KNAW verklaring van wetenschappelijke onafhankelijkheid wordt omarmd. Hierin staat onder meer dat onderzoeksresultaten worden gepubliceerd ongeacht of ze gunstig of ongunstig zijn voor de opdrachtgever, dat de wetenschapper de vrijheid heeft de bevindingen te publiceren, en dat de wijze van publiceren in een contract wordt vastgelegd, waarbij in elk geval vast staat dat de onderzoeksleider het laatste woord heeft over inhoud, vorm en plaats van de publicatie.*

Resumerend lijkt het mij haalbaar om naamsvermelding te voorkomen, maar niet de publicatie op zichzelf.[83]

A T **15 mei 2019: gesprek tussen onderzoeksleider, hoofd P&O en strategisch P&O-adviseur**

Op 15 mei 2019 vindt een gesprek plaats tussen de onderzoeksleider, het hoofd P&O en de strategisch adviseur P&O naar aanleiding van de mail van 24 april over de framing en publicaties met verwijzing naar Arnhem.[84] Er is geen verslag van dit gesprek.

A **15 mei 2019: Inplannen vervolgafspraak DCT met twee clustermanagers**

Op 15 mei mailt de strategisch adviseur P&O de managementondersteuning voor het inplannen van een vervolggesprek met de onderzoeksleider en twee clustermanagers. Dit was op voorstel van de concerndirecteur:
Onderwerp: vervolgbespreking onderzoeksrapport "Naar een diverse organisatie van de gemeente Arnhem, verbeterruimte in gelijke kansen en inclusie van diverse medewerkers". (UvT).

Aanleiding: bespreking van het onderzoek in DCT op 14 maart. Deze bespreking behoeft een vervolg en het voorstel van [de Concerndirecteur], is om dit samen met 2 clustermanagers voort te zetten.

Vraag aan clustermanagers is: welke vragen heb je over of n.a.v. het rapport? Welke 'plussen en minnen' zie je in het rapport? Heb je bezwaren? Zo ja, welke?

Uitnodigen: 2 clustermanagers [Werk en Inkomen] en [Wijken en Dienstverlening] en liefst ook [programmamanager Inclusie]. En natuurlijk [onderzoeksleider], [hoofd P&O] en [strategisch beleidsadviseur P&O].[85]

A T **12 juni 2019: Vervolggesprek tussen de onderzoeksleider, 1 lid DCT, hoofd P&O en strategisch adviseur P&O**

Op 12 juni 2019 vindt het vervolggesprek tussen de onderzoeksleider, het hoofd P&O, de strategisch adviseur P&O en uiteindelijk 1 lid van het DCT (clustermanager Werk en Inkomen). De andere uitgenodigde clustermanager was op het laatste moment verhinderd. Van deze bijeenkomst is geen verslag of besluitenlijst gemaakt.

Uit gehouden interviews en mailwisselingen blijkt er een verschil in beleving te zijn:

- Het DCT lid vond dat de sfeer beter was dan in het gesprek met het voltallige DCT van 14 maart 2019. Het DCT lid gaf opnieuw een toelichting op de inhoudelijke kanttekeningen en bezwaren (met name representativiteit, de wijze waarop de organisatie wordt afgespiegeld aan

83 Mail: 'RE: E-mailen - 2018-02-26 Onderzoek Tilburg.pdf van jurist Arnhem, 9 mei 2019.
84 Mail: 'RE: Vervolg afspraak rapportage Arnhem' van onderzoeksleider, 25 april 2019.
85 Mail 'afspraak met clustermanagers en [onderzoeksleider]' van strategisch adviseur P&O, 15 mei 2019.

de bevolking van de stad en de zachte onderbouwing voor indirecte discriminatie). Volgens het DCT-lid was de onderzoeksleider niet bereid tot inhoudelijke reflectie en discussie. Het DCT lid concludeerde dat er geen bereidheid van de onderzoeksleider was om op basis van het gesprek het rapport en de conclusies en aanbevelingen aan te passen

- De onderzoeksleider ervaarde het gesprek als herhaling dat het DCT niet bereid was het rapport te omarmen; er is geen kritiek of bezwaar op het onderzoek of het rapport geuit op deze bijeenkomst. Het DCT-lid maakte duidelijk dat ze de conclusies niet wilden omarmen. Van enig verzoek om aanpassingen van de bewoordingen van het rapport of van aanvullend onderzoek was geen sprake.
- De medewerkers van P&O vonden dit gesprek eveneens een herhaling van zetten. Voor hen was het belangrijkste dat de aanbevelingen werden geïmplementeerd. Het hoofd P&O had de indruk dat het DCT-lid zich niet voorbereid had.
- Daarnaast zou het hoofd P&O aangegeven hebben dat als er geen aanpassingen worden gedaan, de naam van Arnhem niet in publicaties genoemd mag worden. De onderzoeksleider had naar eigen zeggen al in het eerdere gesprek in mei aangegeven af te zien van vermelding van de naam Arnhem, omdat dat niet nodig was.

Het DCT lid zou in het DCT van 13 juni 2019 in de rondvraag melding gemaakt hebben van het gesprek van 12 juni en dat deze er niet uitkwam met de onderzoeksleider. Er is geen verwijzing hiervan opgenomen in de besluitenlijst noch actieve herinnering bij de concerndirecteur of gemeentesecretaris van de terugkoppeling.[86] In de besluitenlijst en agenda staat het desbetreffende lid voorts als afwezig.

A T **12 juni 2019: Concept plan van aanpak Inclusie: verzoek vanuit P&O om input van onderzoeksleider op plan van aanpak**

De strategisch adviseur P&O mailt een plan van aanpak dat de adviseur wil voorleggen aan het DCT. Deze vraagt de onderzoeksleider om input.[87] In het plan van aanpak staat per aanbeveling hoe de gemeente Arnhem hierop kan inspelen en meenemen in haar beleid.

A T **13 juni 2019: Reactie onderzoeksleider: geen input op plan van aanpak en voorstel voor afspraken voor afronding**

De onderzoeksleider reageert de volgende dag per mail aan de strategisch adviseur P&O en het hoofd P&O: *Je bent meteen voortvarend aan de slag gegaan, zie ik. Moet zeggen dat je poging tot een plan van aanplak heel verdienstelijk is. Zie ook belangrijke onderdelen van ons rapport erin terug. Ik ga er echter verder geen input aan leveren, zoals we gisteren bedacht hadden.*

…

We hebben nu twee gesprekken met het DCT achter de rug en in beide gevallen mis ik een probleembesef. Dat uit zich in het afwezig zijn van mensen die erbij zouden moeten zijn. Dat uit zich in het aangeven dat er haken en ogen in het onderzoek zitten zonder dan concreet aan te kunnen geven wat er dan niet goed aan is. Dat uit zich in het zoeken naar bestuurlijke uitvluchten om de aandacht van het probleem af te leiden. Voorbeeld, gisteren werd terecht de vraag opgeroepen wat het referentiekader is voor de bevindingen: de stedelijke bevolking of de regionale arbeidsmarkt of andere gemeentes. Opmerkelijk is dat het belangrijkste referentiekader niet is genoemd en dat is de wet. De bevindingen laten zien dat er dingen gebeuren die het daglicht van artikel één van onze grondwet en concreet de algemene wet gelijke behandeling niet kunnen verdragen. Ik begrijp niet dat de leiding van

[86] Interviews clustermanager Werk & inkomen, concerndirecteur en gemeentesecretaris.
[87] Mail: 2019-06-12 Verschillen maken ons beter plan van aanpak inclusie [...].docx van strategisch adviseur P&O, 12 juni 2019.

een overheidsorganisatie dan besluit om de andere kant op te kijken. Het is kennelijk niet de bedoeling dat er een probleembesef gaat ontstaan in de organisatie. Dus is er geen basis voor bewustwording.

Nogmaals, ik zie zeer waardevolle punten in je planvoorstel, maar bij gebrek aan probleembesef is de kans op succes gering

…

Ik stel nu het volgende voor:

1. *Het eindrapport blijft het eindrapport en daarmee is mijn bijdrage geleverd.*
2. *Je tekst gaat over de implementatie van de aanbevelingen onder verantwoordelijkheid van de gemeente.*
3. *Als derden mij benaderen voor het rapport zal ik ze doorverwijzen naar jullie.*
4. *Als jullie benaderd worden door derden met vragen over onze samenwerking is de boodschap dat de samenwerking goed en in goede sfeer is verlopen en tot de afgesproken resultaten heeft geleid. De vraagstelling is beantwoord en de input voor beleid is geleverd.*
5. *Ik ga met de data publiceren, maar zal ervan afzien om de naam van de gemeente te noemen.*

Is dit akkoord wat jullie betreft?[88]

A **14 juni 2019: Hoofd P&O wil eerst ruggespraak houden**

Het hoofd P&O reageert: *… je voorstel klinkt logisch, maar ik wil toch nog even ruggespraak houden*[89]

A **14 juni 2019: Hoofd P&O ziet discussie met DCT en onderzoeksleider niet meer zitten**[90]

Ik proef hier toch enige ontevredenheid bij de onderzoeksleider en dat snap ik ook wel. Lijkt me eigenlijk wel handig om niet de discussie over het rapport te blijven voeren, want daar komen we met het DCT/[naam onderzoeksleider] niet uit. Ik wil daarom de volgende e-mail aan de concerndirecteur sturen, ben jij het hiermee eens.

De strategisch adviseur P&O geeft vervolgens aan het hier mee eens te zijn, want "*want verdere discussie over het rapport is niet zinvol.*" Vervolgens wordt onderstaande mail verstuurd.

A **17 juni 2019: Mail hoofd P&O naar Concerndirecteur met voorstel voor afspraken van onderzoeksleider**

Het hoofd P&O houdt ruggespraak met de concerndirecteur. Het hoofd P&O legt het voorstel van de onderzoeksleider voor. Tevens stelt het hoofd P&O voor om het rapport niet de politiek aan te bieden: *Woensdag hebben we met een delegatie van het DCT (uiteindelijk alleen Clustermanager Werk en Inkomen want Clustermanager Wijken en Dienstverlening was op het laatste moment verhinderd) gesproken met [de onderzoeksleider] van de UvT. Conclusie van het gesprek op dat moment, was dat het niet opportuun was om het rapport nog een keer in het DCT te brengen omdat de verwachting is dat dit opnieuw nodeloze discussie gaat opleveren zonder resultaat. In plaats daarvan is afgesproken dat [de strategisch adviseur P&O] het plan van aanpak diversiteit dat [de adviseur] al in concept heeft,*

88 Mail 'RE: 2019-06-12 Verschillen maken ons beter plan van aanpak inclusie [...].docx' van onderzoeksleider, 13 juni 2019.
89 Mail 'RE: 2019-06-12 Verschillen maken ons beter plan van aanpak inclusie [...].docx' van hoofd P&O, 14 juni 2019.
90 Mail van hoofd P&O, 14 juni 2019.

aanvult met aanbevelingen uit het rapport, voor zover we die willen overnemen. En dat [de onderzoeksleider] daar nog verdere input op gaat aanleveren.

Een dag later mailt [de onderzoeksleider] echter dat hij afziet van het aanleveren van nieuwe input. Het is sowieso uitzonderlijk dat hij nog adviezen geeft nadat een rapport afgerond is, maar hij vindt ook dat er te weinig probleembesef is bij de gemeente rond dit thema. Hij denkt dat daarmee zijn verder inzet tot te weinig resultaat gaat leiden, dus hij ziet daar vanaf.

Hij stelt verder voor om het eindrapport te laten voor wat het is, de samenwerking te beëindigen in goede verstandhouding en de implementatie van de aanbevelingen te laten vallen onder de verantwoordelijkheid van de gemeente. Verder zal hij derden die naar het rapport vragen verwijzen naar de gemeente en als wij benaderd worden door derden melden wij dat de samenwerking goed was, de vraagstelling is beantwoord en de input voor implementatie is geleverd. Tot slot gaat hij publiceren, maar gaat de naam van de gemeente niet noemen. Wordt dus een anonieme publicatie. Ik denk dat het zo goed is, we komen terug naar het DCT met aanbevelingen die deels gebaseerd zijn op het rapport, deels al in het plan van aanpak van [de strategisch adviseur P&O] zaten. Het rapport wordt niet aan de politiek aangeboden en wordt verder ook niet actief verspreid.

Hoor graag of jij het er ook mee eens bent, dan ga ik bovenstaande afspraken maken met [de onderzoeksleider].[91]

A **18 juni 2019: Akkoord concerndirecteur aan hoofd P&O op afspraken zoals voorgesteld door hoofd P&O**

De concerndirecteur reageert: *Dat lijkt mij het beste, zo lang maar niet herleidbaar is dat het Arnhem betreft.*[92]

A T **20 juni 2019: Bevestiging afspraken aan de onderzoeksleider door hoofd P&O**

Het hoofd P&O meldt aan de onderzoeksleider: *Zoals afgesproken kom ik even terug op je mail. Je voorstel is wat ons betreft akkoord en als het om publicatie is het inderdaad goed om de afspraak te maken dat de naam Arnhem niet genoemd wordt en dat het rapport ook niet herleidbaar is naar Arnhem.*
…
Verder wil ik je bedanken voor je de samenwerking in de afgelopen anderhalf jaar. Het heeft een rapport opgeleverd waar waardevolle aanbevelingen in staan, waarvan nog niet helemaal duidelijk gaat zijn wat we wel en wat we niet gaan overnemen. Maar zoals je zegt, dat is aan de gemeente. Ik denk dat de hele discussie wellicht (maar misschien in is het wishful thinking) iets bijgedragen heeft aan het probleembesef. Maar dat er nog veel moet gebeuren staat als een paal boven water. Werk aan de winkel dus. Tot zover, nogmaals dank.[93]

91 Mail: Onderzoek diversiteit van hoofd P&O, 17 juni 2019.
92 Mail RE: Onderzoek diversiteit van hoofd P&O, 18 juni 2019. Deze mail met bevestiging van de afspraken door de concerndirecteur bleek tijdens ons onderzoek pas begin december (na het interpellatiedebat van 25 november 2020) weer bij het doorzoeken van de mails voor relevante informatie terug in herinnering te zijn van de concerndirecteur. Hij heeft deze mail met bevestiging daarna ook met de gemeentesecretaris en wethouder Van Dellen gedeeld.
93 Mail 'RE: 2019-06-12 Verschillen maken ons beter plan van aanpak inclusie DV.docx' van hoofd P&O, 20 juni 2019.

Vanaf 20 juni 2019 tot 12 oktober 2020 heeft de onderzoeksleider geen verder contact met de gemeente Arnhem. De onderzoeksleider was niet op de hoogte dat het rapport niet met het college of de raad is gedeeld.

A **2 en 9 juli 2019: Melding van andere gemeente dat het traject bij hen zeer moeizaam verloopt**

Een hoofd P&O van een andere 100.000+ gemeente, die ook een onderzoek door de UvT liet uitvoeren, vraagt naar de ervaringen van de gemeente Arnhem met de onderzoeksleider en het onderzoek. Deze gemeente heeft op dat moment grote verschillen van inzicht met de onderzoeksleider zo blijkt uit de volgende geparafraseerde mail: *…Een medewerker van Onderzoek en Statistiek heeft een aantal* vragen *over de methodologie en de over de causale verbanden die het onderzoek legt, gesteld. Deze kreeg hierop een zeer afwijzende mail. …Onze medewerker vond het onderzoek methodologisch niet sterk en deze vond ook dat de causale verbanden die gelegd worden, niet als zodanig konden worden beschouwd. Wij spraken vervolgens de professor (wij hadden nog geen mondelingen toelichting gekregen). Onze medewerker O+S was bij dit overleg, waarbij zij opnieuw kort een aantal zaken aanstipte. Dit leidde tot grote agitatie bij de professor die in het gesprek stelde dat onze medewerker er duidelijk geen enkel verstand van had (letterlijk). Verder nog een redelijk gesprek gevoerd. Na afloop van het gesprek heeft de professor in een e-mail de grenzen van het betamelijke overschreden. Heel eigenaardig. […]*

Het hoofd P&O van de gemeente Arnhem reageert op 9 juli 2020: *Ik moet zeggen dat hier in Arnhem ook het een en ander is voorgevallen en we inmiddels met [de onderzoeksleider] afspraken hebben gemaakt om samen niet verder mee te gaan. Dat is niet per se vanwege [de onderzoeksleider], we hebben goed samengewerkt. Maar wel omdat het hoger management (directie en clustermanagers) zich slecht konden vinden in de conclusies van de rapporten. Dat was niet gebaseerd op verschil van mening in de wetenschappelijke methode, maar veel meer een soort aangebrande reactie op dit onderwerp. […] Om de zaak af te sluiten is besloten het onderzoek niet verder te brengen naar college/raad, omdat het hoger management zich niet in de conclusies kan vinden. We gaan wel kijken wat we met de aanbevelingen kunnen doen.*[94]

Het onderzoek van de UvT in deze andere gemeente is uiteindelijk afgerond met een finaal rapport, waarin de opmerkingen vanuit de medewerker O+S niet zijn verwerkt.[95]

B **12 augustus 2019: Brainstorm Inclusie met wethouder Louwers: mondelinge melding aan wethouder dat er een onderzoek bestaat waar Arnhem niet goed uit komt. Tevens ontvangt wethouder concept plan van aanpak met aanbevelingen uit desbetreffend onderzoek en vertaling naar acties voor Arnhem. Daarnaast ontvangt ze een app bericht van een ambtenaar met (subjectieve) informatie over het verloop van het traject**

Op 12 augustus 2019 spreekt wethouder Louwers met een aantal ambtenaren over het onderwerp ‘inclusie’. Op dat moment zijn er geen programmamanager en beleidsadviseur Inclusie meer en moet het programma opnieuw vormgegeven worden. In het overdrachtsdossier van de programmamanager

94 Mailwisseling ‘RE: ruzie met de professor’ van hoofd P&O, 9 juli 2019.
95 Interview onderzoeksleider.

en beleidsadviseur is geen verwijzing opgenomen naar het onderzoek van de UvT. Het onderzoek was toen afgerond en verdere acties lagen bij de directie en P&O (niet het programma Inclusie).[96]

Bij het gesprek op 12 augustus is onder meer de strategisch adviseur P&O aanwezig. Tijdens het gesprek komt naar voren dat 'er een onderzoek is waar de gemeente niet goed uit komt'. Later die dag stuurt de strategisch adviseur P&O het concept plan van aanpak Inclusie 'Verschillen maken ons beter' aan de wethouder Inclusie. Hierin wordt het onderzoek van de UvT expliciet genoemd en komen bevindingen uit het onderzoek aan de orde. In dit stuk staat twee keer een verwijzing naar het onderzoek van de UvT. Pagina 4 van het document gaat uitgebreid in op de bevindingen en actiepunten. Pagina 10 vermeldt in beperkte zin het onderzoek van UvT en een daaruit voortvloeiende actie.[97] De strategisch adviseur P&O stuurt de volgende begeleidende tekst mee: *Omdat wij - na de bijeenkomst met de leidinggevenden (eind juni 2019) - hebben besloten om eerst (weer) in gesprek te gaan, is deze notitie [met het plan van aanpak] nog niet afgerond of ergens geagendeerd. Dit concept is ook nog niet voorgelegd aan de gemeentesecretaris en ook nog niet aan Jan van Dellen. Ik wil het plan op korte termijn wel met Jan van Dellen gaan delen. Ik vind dat ik je dit concept al wel kan sturen om je te informeren en je een beeld te geven waar ik vanuit P&O (overigens ook met een collega) mee bezig ben. Er staan (in mijn ogen) ook geen rare vertrouwelijke dingen in. Wat betreft het onderzoek heb ik - tot nu toe - met het hoofd P&O afgesproken dat we wel de (afgeslankte) aanbevelingen noemen en niet de (harde, cijfermatige) resultaten*.[98]

's Avonds ontvangt de wethouder Inclusie een bericht per telefoon van een andere ambtenaar (beleidsadviseur integratiebeleid, seksuele diversiteit en discriminatie) die diens lezing op de gang van zaken geeft. *Helaas kon ik niet bij het overleg vanmiddag zijn, ik hoorde dat het een goed overleg was. In aanvulling op wat jullie hebben besproken wil ik je in volle vertrouwen vertellen dat het eerste onderzoeksrapport herschreven moest worden, dit op wens van [gemeentesecretaris], het eerste concept was extreem kritisch. Dus houd er rekening mee dat wanneer jij naar het rapport gaat vragen, je het tweede exemplaar gaat krijgen. Ik heb het eerste exemplaar, ik kan deze naar je privé mail sturen.*[99]

De wethouder Inclusie reageert *dat zij een lijstje gaat maken met afspraken/toezeggingen vanuit Inclusie en daar zit het onderzoek bij. Dus dan krijg ik het wel op die manier. Ik wil niet dat jij of iemand anders er problemen mee krijgt door het met mij te delen. Wel vreemd hoe dit gaat.*[100]

Gevraagd naar de acties zoals de wethouder die vervolgens heeft ingezet naar aanleiding van haar lijstje, kan zij zich wel herinneren mondeling navraag gedaan te hebben bij de gemeentesecretaris naar

96 Interview programmamanager Inclusie. 'Overdrachtsdocument en stand van zaken vanuit het programma Inclusief Arnhem', 8 augustus 2019.

97 Concept Plan van aanpak 'verschillen maken ons beter Arnhem als inclusieve organisatie, versie 12 augustus 2019.

98 Mail '2019-08-12 Verschillen maken ons beter, plan van aanpak Inclusie.docx' van strategisch adviseur P&O, 12 augustus 2018. Wethouder Louwers heeft deze mail en herinnering aan het gesprek van 12 augustus 2019 zelf gevonden bij het doorzoeken van haar mailbox (na het interpellatiedebat van 25 november 2020) op relevante mails. De mail heeft zij vervolgens aan ons aangeleverd.

99 App bericht Beleidsadviseur integratiebeleid, seksuele diversiteit en discriminatie aan wethouder Inclusie, 12 augustus 2019, 18.30. Dit bericht heeft wethouder Louwers zelf gevonden bij het doorzoeken van haar communicatie (na het interpellatiedebat van 25 november 2020). Dit bericht heeft zij vervolgens aan ons aangeleverd.

100 App bericht van wethouder Inclusie aan Beleidsadviseur integratiebeleid, seksuele diversiteit en discriminatie, 12 augustus 2019, 21.03. Dit bericht heeft wethouder Louwers zelf gevonden bij het doorzoeken van haar communicatie (na het interpellatiedebat van 25 november 2020). Dit bericht heeft zij vervolgens aan ons aangeleverd.

het rapport, maar kan zij zich de reactie van de gemeentesecretaris niet herinneren.[101] De gemeentesecretaris kan zich het verzoek niet herinneren.[102] De wethouder heeft in ieder geval toen niet het rapport gekregen.

B **26 augustus 2019: Staf Bedrijfsvoering met 'inclusie en diversiteit' op de agenda: document bevat geen verwijzing naar onderzoek UvT**

In de staf van 26 augustus 2019 van de wethouder P&O komt het onderwerp Inclusie en diversiteit aan bod. Bij de stukken zit een samenvatting van het concept plan van aanpak Inclusie van de strategisch adviseur P&O en collega's (zie 12 augustus). In de notulen noch in dit document is een verwijzing naar het rapport van de UvT opgenomen.[103] Er is toen geen melding gedaan over het rapport van de UvT.[104]

Na augustus 2019 is de strategisch adviseur P&O verder blijven werken aan een plan van aanpak Inclusie. Deze is ook op verschillende momenten met collega's gedeeld tot het eind van onze onderzoeksperiode.[105]

2.4. 27 AUGUSTUS 2019 – 28 NOVEMBER 2020: POLITIEK-BESTUURLIJKE NASLEEP

Uit deze periode voortkomende vaststellingen

1. In juli 2020 stelt de ChristenUnie aanvullende vragen met een expliciet verzoek om het rapport van de UvT te ontvangen
2. In september 2020 adviseren de senior bestuursadviseur Inclusie, de strategisch adviseur P&O en de kwartiermaker Inclusie aan de concerndirecteur om het rapport met de raad te delen en de portefeuillehouders volledig in te lichten over gang van zaken
3. Later maken de senior bestuursadviseur Inclusie en de strategisch adviseur P&O onderling melding dat ze niet achter de gang van zaken van beantwoording van de raadsvragen staan
4. De juridisch concerncontroller geeft het advies aan de concerndirecteur om het college volledig te informeren over de achtergrond van het traject
5. In de staven van de wethouders komt de beantwoording van de raadsvragen meerdere malen aan bod. Het rapport wordt niet met de portefeuillehouders gedeeld. De wethouder Inclusie vraagt de concerndirecteur om alle onderliggende stukken te ontvangen, maar ontvangt het rapport niet. De portefeuillehouder Inclusie rappelleert niet
6. Eind september '20 wordt besloten dat portefeuillehouder P&O leidend is bij de beantwoording van de aanvullende vragen
7. Er is een discrepantie in de beleving van enerzijds de concerndirecteur en anderzijds wethouders Inclusie en P&O in hoeverre de laatsten voldoende c.q. volledig zijn geïnformeerd over de achtergrond van het traject (conform advies juridisch concerncontroller, zie 4.) in aanloop naar 6 oktober
8. Vast staat dat de samenvatting en de goedkeuring van de concerndirecteur (juni 2019) toen niet is gemeld.
9. De ambtelijke directie legt uiteindelijk het college een advies voor om het rapport niet vrij te geven. Het rapport ligt op 6 oktober niet op de collegetafel. Na 6 oktober vraagt de ChristenUnie alsnog het rapport op

[101] Interview wethouder Louwers. Zie eerste voetnoot van deze pagina: de wethouder herinnerde dit pas naar aanleiding van het terugvinden van desbetreffende mail.
[102] Wederhoor gemeentesecretaris.
[103] Mail 'Agendapunten staf bedrijfsvoering (P&O) 26-8-2019'. Document 21 augustus 2019, Verschillen maken ons beter: inclusieve organisatie, samenvatting concept plan van aanpak.
[104] Interview wethouder Van Dellen.
[105] O.a. mail 2020-01-08 'Verschillen maken ons beter, plan van aanpak Inclusie.docx' van strategisch adviseur P&O, 8 januari 2020 en mail '2020-11-30 Concept Rapport over stappen Diversiteit & Inclusie.docx' van strategisch adviseur P&O, 30 november 2020.

10. Op 15 oktober '20 levert de afdeling O&S op verzoek van de directie een notitie met hun oordeel over het rapport. Deze notitie is niet afgestemd met de onderzoeksleider noch de afdeling P&O
11. Op 28 oktober '20 benadert de ChristenUnie de burgemeester in het kader van een integriteitskwestie over een mogelijk rapport. De burgemeester geeft aan onmiddellijk de zaak uit te zoeken
12. Portefeuillehouder P&O ontvangt op 29 oktober 2020 voor het eerst het volledige rapport. Het college en daarmee ook de Portefeuillehouder Inclusie ontvangt in aanloop van de collegevergadering van 10 november '20 het volledige rapport
13. De wijze van beantwoording van de raadsvraag door het college op 10 november 2020 wijkt af van het ambtelijk advies. Een advies dat mede gestoeld was op een moreel beraad van de ambtelijke directie
14. De samenvatting van het rapport is in onze gehele onderzoeksperiode niet op tafel van de gemeentesecretaris, het college en/of individuele portefeuillehouders gekomen
15. Het rapport is op 17 november 2020 met de raad gedeeld; één raadslid had op 2 november 2020 via de onderzoeksleider van de UvT reeds het rapport gekregen
16. Na het interpellatiedebat hebben wethouder Van Dellen en de onderzoeksleider direct contact met elkaar gehad, zonder ambtelijke inmenging

R **Juli 2020: Aanvullende vragen CU met expliciete vraag naar rapport van de UvT**

Op 14 juli 2020 stelt de ChristenUnie via de mail aanvullende vragen naar aanleiding van de beantwoording van eerdere vragen in juni 2020 rond het onderwerp etnisch profileren. De vragen worden doorgeleid naar een senior bestuursadviseur Inclusie (die betrokken was bij de beantwoording van de eerdere raadsvragen). Deze stuurt de vragen door aan onder andere de strategisch adviseur P&O die het onderzoek van de UvT begeleidde. De strategisch adviseur P&O gaat met de vragen aan de slag.[106]Eén van de zes aanvullende vragen gaat expliciet in op het rapport van de UvT: *In de raadsbrief "Op weg naar een Programma Inclusie" d.d. 6 februari 2018 laat u de gemeenteraad weten te participeren in een onderzoek van de UvT. Gezien de tijd die is verstreken gaan wij ervan uit dat de uitkomsten van dit onderzoek inmiddels in uw bezit zijn. Wij zijn benieuwd hoe onze ambtelijke organisatie scoort ten opzichte van andere organisaties of aan eventueel bestaande benchmarks in de mate van inclusie en diversiteit. Heeft u een rapportage waarin de conclusies van dit onderzoek zijn neergelegd? Zo ja, kunt u de integrale tekst van dit onderzoek per omgaande aan de gemeenteraad toezenden? Zo ja, zijn in de uitkomsten van dit onderzoek specifieke conclusies getrokken over de mate van inclusiviteit en diversiteit van de ambtelijke organisatie van de gemeente Arnhem?*[107]

A De vragen worden doorgeleid naar een senior bestuursadviseur Inclusie (die betrokken was bij de beantwoording van eerdere raadsvragen rond het onderwerp). Deze stuurt de vragen door aan onder andere de strategisch adviseur P&O die het onderzoek van de UvT begeleidde. De strategisch adviseur P&O gaat met de vragen aan de slag.[108]

A **17 juli 2020: Mail strategisch adviseur P&O t.b.v. concept beantwoording van de vragen: rapport kwam destijds niet verder dan DCT**

In juli 2020 deelt de strategisch adviseur P&O een eerste conceptbeantwoording met collega's. Deze deelt ook het rapport en de samenvatting met collega's en verzoekt dit vertrouwelijk te behandelen.[109]

[106] Mailwisseling 'FW: Ga jij deze vragen beantwoorden? Vervolgvragen - Etnisch profileren' van strategisch adviseur, 15 juli 2020. Formeel is de brief met vragen op 17 juli 2020 binnengekomen.
[107] Art. 44 vragen juli 2020 van de ChristenUnie.
[108] Mailwisseling 'FW: Ga jij deze vragen beantwoorden? Vervolgvragen - Etnisch profileren' van strategisch adviseur, 15 juli 2020. Formeel is de brief met vragen op 17 juli 2020 binnengekomen.
[109] Mail '2020-07-17 [...] Vervolgvragen - Etnisch profileren.docx', 17 juli 2020.

Ik vind het best lastig om de goede formuleringen te vinden. Punt is ook dat het rapport [niet] ([en] ook niet de samenvatting) bij de collegeleden bekend is gemaakt. Het is dus niet verder gekomen dan het toenmalige DCT. En vervolgens is, na heel veel overleg en 'gedoe', er zo ongeveer alles aan gedaan om het er niet meer over te hebben.

A **21 augustus 2020: Concept beantwoording van de vragen door o.a. strategisch adviseur P&O voor de gemeentesecretaris en concerndirecteur. Advies: deel rapport/samenvatting**

Na de zomervakantie op 21 augustus stuurt de senior bestuursadviseur Inclusie een concept-beantwoording van de vragen naar de gemeentesecretaris en concerndirecteur*: In de bijlage vinden jullie onze concept-beantwoording. Hierin [hebben] we twee vragen aan jullie:*

1. Kunnen jullie je vinden in deze lijn?

2. Het raadslid vraagt om het rapport n.a.v. het onderzoek door de UvT. Dit is tot op heden niet besproken met collegeleden en het is dus ook niet openbaar. Om te voorkomen dat dit een eigen leven gaat leiden, adviseren wij om het rapport (of minimaal de samenvatting) beschikbaar te stellen, maar wel met een degelijk begeleidend schrijven (zie ook opmerking in brief). Wat vinden jullie hiervan? Mochten we het niet beschikbaar willen stellen, dan moeten we van goeden huize komen om te motiveren waarom niet.

In augustus en september wordt verder overlegd en gewerkt aan de conceptbeantwoording van de raadsvragen.

A **26 augustus 2020: Kwartiermaker Inclusie stemt beantwoording af met de concerndirecteur en voorstel beantwoording via P&O te laten lopen**

De (nieuwe) kwartiermaker Inclusie reageert op de mail van 21 augustus. De programmamanager heeft met de concerndirecteur afgestemd: *Heb net met [de concerndirecteur] gesproken en hij vertelde precies de zorg die jullie gisteren benoemde. Een rapport met onderwerp dat ze steeds belangrijker vinden, maar waar ze zich in stijl en inhoud niet helemaal in herkennen.*

Qua procesgang denk ik samenvattend:

- Vanuit P&O, directie en [wethouder Jan van Dellen] laten beantwoorden

- naast met [Jan van Dellen] ook nog even met [wethouder Martien [Louwers] bespreken

- dan via directie naar college met rapport en niet tweetrapsraket

- als we uit termijn lopen even bellen met raadslid om even te bespreken dat we in 1 keer goed willen doen en gezien vakantie dat nog even wat vraagt maar komende maand volgt en vragen of ze dat goed vindt…[110]

B **3 september 2020: Staf Inclusie van wethouder Louwers: ambtelijk wordt gesteld dat bestuurders niet eerder op de hoogte zijn van [de resultaten van] het onderzoek**

De besluitenlijst van de staf Inclusie bevat het volgende: *Vervolgvragen van de ChristenUnie. Onderzoek dat is uitgevoerd door een professor van UvT, daar zijn nog vragen over gekomen. In een raadsbrief van 6 februari 2018 (op weg naar een programma met inclusie) is reeds over dit onderzoek gesproken. Inhoudelijk raakt het inclusie, maar inhoudelijk valt het onder P&O (en daarmee portefeuille Jan van Dellen). De bestuurders zijn niet op de hoogte van dit onderzoek.*

[110] Mail 'Re: Beantwoording art.44 vervolgvragen etnisch profileren, V0.2.docx' van programmamanager Inclusie, 26 augustus 2020.

Er is voorgesteld bij directie om een reflectie op dit onderzoek te geven, dit te delen met Martien Louwers en Jan van Dellen en dan de artikel 44 vragen afronden en het onderzoek op te sturen inclusief oplegnotitie met nuancering, zodat duidelijk is wat er met dit onderzoek gebeurd is de afgelopen jaren. De beleidsadviseur is momenteel bezig met het maken van een oplegger. Daarna komt er een vervolgafspraak hierover met Jan en Martien samen als dit in de agenda's past.[111]

Deze gezamenlijke afspraak met wethouders Van Dellen en Louwers heeft niet plaatsgevonden.[112] Wel is op 21 september een afzonderlijke bespreking geweest tussen wethouder Louwers en de concerndirecteur over het onderzoek van de UvT.

A **9 september 2020: Mail strategisch adviseur P&O aan concerndirecteur en (interim) hoofd P&O met onder meer samenvatting van het rapport**

De strategisch adviseur P&O mailt de concerndirecteur: *Ik begrijp dat wij voor morgen 12.00 uur stukken moeten aanleveren en daarom heb ik een voorblad gemaakt en de concept beantwoording en 'oplegger' bij het onderzoek (+ samenvatting van het onderzoek) staan klaar om aan te leveren. Mijn vraag is of jullie akkoord zijn met de toezending van deze stukken (lijkt veel, maar zijn enkele A-4tjes), of is een voorblad/agendering alleen voldoende?* [113]

De mail bevat een aantal documenten, waaronder de samenvatting van het rapport en een concept oplegger.[114] In de concept oplegger staat: *advies van onze kant [senior bestuursadviseur Inclusie en strategisch adviseur P&O] is om dit rapport/samenvatting beschikbaar te stellen. Wel met begeleidend schrijven, waarin we nuancering aanbrengen en vermelden welke stappen we hebben gezet. Rapport enz. daarvoor goed bespreken met portefeuillehouders P&O en Inclusie.*

B **17 september 2020: Staf Inclusie van wethouder Louwers: wethouder vraagt stukken mondeling op bij concerndirecteur, maar ontvangt ze niet**

De besluitenlijst van de staf Inclusie bevat het volgende: *naar aanleiding van Besluitenlijst 3 september: - Art 44 vragen -> wederom een uitstelbrief verstuurd. Aanstaande maandag wordt dit in de staf W&I besproken.*[115] *De [senior bestuursadviseur Inclusie] en [kwartiermaker Inclusie] hebben [de concerndirecteur] op het hart gedrukt om hiermee naar buiten te komen en aan te geven wat er ligt. Er is een terughoudendheid vanuit de directie om het onderzoek naar buiten te brengen, het heeft de suggestie dat het een uitgebreid onderzoek is, maar in feite is het een tussenstap geweest. [De concerndirecteur] praat met Martien [Louwers] en Jan van Dellen over dit aspect. Martien zal de concerndirecteur vragen om alle onderliggende stukken te mailen, ter voorbereiding op de staf.*[116]
Wethouder Louwers heeft mondeling aan de concerndirecteur om alle onderliggende stukken gevraagd. De concerndirecteur is dit vergeten te doen. De wethouder heeft niet gerappelleerd op dit verzoek.[117]

111 Besluitenlijst staf Inclusie 3 september 2020.
112 Interview wethouder Louwers en wethouder Van Dellen.
113 Mail 9 september 2020 'Stukken voor bespreking in de staf met Jan van Dellen'.
114 20200909 bijlage stukken voor bespreking in de staf met Jan van Dellen.
115 Het rapport van de UvT en beantwoording van de vragen daaromtrent is niet in de staf W&I besproken geweest. Interview wethouder Louwers.
116 Besluitenlijst staf Inclusie 17 september 2020.
117 Interviews wethouder Louwers en concerndirecteur.

A **17 september 2020: Input concerndirecteur en gemeentesecretaris op de beantwoording van de vragen: niet spreken over een 'rapport'**

De concerndirecteur en de gemeentesecretaris hebben meegekeken naar de beantwoording van de vragen over het onderzoek: *Ik [concerndirecteur] heb me zojuist met [de gemeentesecretaris] nog gebogen over beantwoording van de vragen en toch de afweging gemaakt om het woord 'rapport' nu te vermijden. Mochten er aanvullende vragen komen dan hebben we met de teksten zoals nu geformuleerd (interviews / verzamelen p-data) ons nog wat ruimte gegund. …*[118]

B **21 september 2020: Staf Bedrijfsvoering van wethouder Van Dellen**

De besluitenlijst van de staf Bedrijfsvoering bevat het volgende: *Beantwoording art. 44 (betreft inclusie/diversiteit). Jan van Dellen geeft aan inhoudelijk akkoord te zijn met de geschreven notitie. Wel vragen hij en [de concerndirecteur] om de vragen uitgebreider te beantwoorden en te voorzien van context. De aanwezige [senior bestuursadviseur Inclusie] en [strategisch adviseur P&O] zeggen dit toe. Daarnaast wordt afgesproken dat Jan van Dellen verantwoordelijk zal worden voor de betreffende portefeuille. Tenslotte wordt besloten om het onderwerp inclusie/diversiteit opnieuw te agenderen tijdens de staf van 28 september*.

In de concept beantwoording staat over het onderzoek van de UvT dat … *Na de nodige investeringen die zijn gedaan willen wij zelf ook graag weten waar we als gemeente staan in relatie tot andere, vergelijkbare gemeenten. Overigens wel met een bredere scope dan de benadering van Tilburg [University], waar we uiteindelijk niet aan hebben deelgenomen. …*[119]

A **23 september 2020: Reactie van juridisch concerncontroller en kwartiermaker Inclusie: er is een eindrapport van de UvT**

Op 23 september wordt de juridisch concerncontroller van de gemeente Arnhem benaderd en betrokken door de kwartiermaker Inclusie. De kwartiermaker Inclusie mailt de concerndirecteur en juridisch concerncontroller de laatste versie van de beantwoording van de vragen: *… Er is een hele mooie verbeterslag gemaakt, maar ik blijf worstelen met de beantwoording van vraag 3, waar mijns inziens niet geantwoord wordt op de vraag of er een rapportage is. Die rapportage is er namelijk wel (zie bijlage)….* Op 23 september ziet de kwartiermaker Inclusie voor het eerst ook het rapport en de samenvatting,[120] deze stuurt de kwartiermaker als bijlage mee naar de concerndirecteur en juridisch concerncontroller.[121]

De juridisch concerncontroller reageert naar de concerndirecteur en kwartiermaker Inclusie: *Mij was dit verhaal (UvT) nog niet bekend. Ik zie nu dat het rapport over Arnhem van Tilburg University (februari 2019) geheel is afgerond, met bevindingen en aanbevelingen. Je kunt dus feitelijk m.i. niet zeggen dat we ons uit het onderzoek hebben teruggetrokken, c.q. niet volledig hebben deelgenomen. We hebben kennelijk wel deelgenomen, wat tot een rapport heeft geleid, maar we hebben ons niet kunnen vinden in het rapport en hebben er daarom kennelijk verder geen gebruik van gemaakt.*

[118] Mail 'Beantwoording art.44 vervolgvragen etnisch profileren V0.3.docx' van concerndirecteur, 17 september 2020.
[119] Concept Beantwoording art. 44 vervolgvragen art 44. etnisch profileren v0.3.
[120] Interview kwartiermaker Inclusie.
[121] Mail 'art 44 vragen etnisch profileren' van programmamanager Inclusie, 23 september 2020.

Een ingewikkelde deze, én tricky. College moet raad de inlichtingen geven waar deze om vraagt (inlichtingenplicht college), wat hier met deze art. 44 vraag expliciet gebeurt ('kunt u rapport met ons delen?'). Lijkt me goed om te bespreken.[122]

De kwartiermaker Inclusie mailt de reactie van de juridisch concerncontroller naar de strategisch adviseur P&O. De laatste reageert: *Ja, dit is nu ook precies mijn punt. Wanneer en hoe gaan we het bespreken, want hoe langer we wachten hoe meer vragen het oproept.* De kwartiermaker Inclusie reageert naar de strategisch adviseur P&O en senior bestuursadviseur Inclusie: *Lijkt me goed om even bij mij te laten.*[123]

A

24 september 2020: Notitie juridisch concerncontroller aan de concerndirecteur met advies het college te informeren dat er wel een volledige, maar niet gedragen rapportage ligt

De juridisch concerncontroller stuurt de volgende mail naar de concerndirecteur*: Zoals we gisteren bespraken, staat voor mij - geheel in zijn algemeenheid - voorop dat het college de raad tijdig, juist en volledig moet informeren (verantwoordingsplicht van college aan raad), en dat daarom het ambtenarenapparaat het college tijdig, juist en volledig moet informeren. In deze zaak vraagt een raadslid om een rapportage n.a.v. een onderzoek van de UvT, over welk onderzoek de raad in 2018 in een raadsbrief was geïnformeerd dat de gemeente eraan deelnam. Het is een feit dat er een onderzoeksrapport van de UvT ligt, dat in het DCT besproken is, waar vervolgens werd geconstateerd dat het niet volledig/voldoende breed was, en waarna de opsteller niet bereid bleek zijn rapporttekst aan te passen. Vervolgens is daarom van dat onderzoek van Tilburg geen gebruik gemaakt in het kader van de doorontwikkeling van het Arnhemse inclusiviteitsbeleid, maar zijn we op andere middelen (Inclusiviteitsmonitor) overgestapt. Politiek gezien bestaat het risico, dat een raadslid - na beantwoording van de nu voorliggende art. 44 vragen - doorvraagt en er alsnog achter komt dat er een door universiteit opgestelde onderzoeksrapportage lag (met cijfers, bevindingen en aanbevelingen) - ook al hebben wij die rapportage niet geaccepteerd. Het verwijt is dan (gelet op het feit dat raadslid expliciet vroeg naar bestaan van een dergelijke rapportage) snel gemaakt, dat het college de raad niet juist heeft geïnformeerd (nog vriendelijk gezegd). Waar het mij nu alleen om gaat, zoals ik gisteren al zei, is om te benadrukken dat het onze ambtelijke taak is om het college volledig te informeren over de achtergronden en dit net genoemde politieke risico. Als het college hiervan op de hoogte is, en dan besluit de art. 44 vraag (vraag 3) te beantwoorden zoals nu voorgesteld, dan doen ze dat willens en wetens en voor eigen rekening: prima. Is het college later echter (n.a.v. eventuele vervolgvragen van een raadslid) van oordeel dat men niet volledig was geïnformeerd door het ambtelijk apparaat, dan zal dat het verwijt zijn dat het college zal maken aan het ambtelijk apparaat.*

A

24 september 2020: Nieuwe conceptversie beantwoording raadsvragen: geen volwaardig rapport

Op 24 september 2020 stuurt de concerndirecteur nog een nieuwe versie van de beantwoording naar wethouder Van Dellen met de senior bestuursadviseur Inclusie en strategisch adviseur P&O in CC.[124] Deze mail is doorgestuurd naar de kwartiermaker Inclusie.[125] De strategisch adviseur P&O, senior

[122] Mail 'RE: art 44 vragen etnisch profileren' van juridisch concerncontroller, 23 september 2020. In mei 2019 had de juridisch concerncontroller feitelijk gezien via een inhoudelijke juridische vraag van de strategisch adviseur P&O reeds het rapport en de samenvatting gekregen (zie eerder in de tijdlijn); hier had hij in september geen actieve herinnering aan.
[123] Mailwisseling RE: art 44 vragen etnisch profileren van programmamanager Inclusie, 23 september 2020.
[124] Mail: 'Beantwoording art.44 vervolgvragen etnisch profileren V0.5.docx' van concerndirecteur, 24 september 2020.
[125] Interview kwartiermaker Inclusie.

bestuursadviseur Inclusie en kwartiermaker Inclusie zijn daarna niet meer inhoudelijk betrokken geweest bij de beantwoording van de raadsvragen met betrekking tot het rapport van de UvT. Daarbij bleken de senior bestuursadviseur Inclusie en de strategisch adviseur P&O niet achter de gang van zaken van beantwoording van de raadsvragen te staan en vermelding van hen als behandelend ambtenaar.[126] [127]

De inhoudelijke lijn bij de beantwoording van de vraag over het rapport was op dat moment dat geen sprake was van een - in de ogen van de directie en overige MTA leden - van een afgerond traject en daarmee afgerond rapport. Het uitgangspunt was dat als er geen wederzijdse instemming is op de inhoud van het onderzoek (o.a. mogelijkheid voor hoor en wederhoor), er ook geen sprake kan zijn van een volwaardig rapport met verwijzing naar Arnhem.[128]

Informeren van portefeuillehouders door concerndirecteur: discrepantie in beleving
In de periode medio t/m 24 september 2020 is er ook afzonderlijk bilateraal mondeling overleg geweest tussen de portefeuillehouders P&O en Inclusie met de concerndirecteur. Uit stukken is niet te herleiden wat exact besproken en gedeeld is; verklaringen (in interviews en ook later beantwoorde schriftelijke vragen) tonen een verschil in beleving. De concerndirecteur stelt dat betrokken wethouders hier zijn bijgepraat over het onderzoek van de UvT en zij hiermee voldoende op de hoogte zijn geweest van de omstandigheden rond het onderzoek, zoals door de juridisch concerncontroller geadviseerd. De concerndirecteur stelt dat hij aan de portefeuillehouder P&O gevraagd heeft of hij het rapport wilde, maar hij dat niet hoefde. De portefeuillehouder P&O betwist deze lezing.

Portefeuillehouders P&O en Inclusie stellen inderdaad wel mondeling met geruststellende/bezwerende teksten geïnformeerd te zijn, maar op dat moment (en ook daarna nog) niet volledig geïnformeerd te zijn over het onderzoek van de UvT en de relevante omstandigheden. Zo werd door de concerndirecteur gesproken over een ‘onderzoek’ met bevindingen op een paar A4’tjes (in plaats van ‘rapport’) en werd geen melding gemaakt dat er intern van de directielijn afwijkende ambtelijke adviezen/suggesties lagen voor beantwoording van de raadsvraag over het rapport. Daarnaast stellen de portefeuillehouders dat ook na 6 oktober nieuwe informatie boven kwam over bijvoorbeeld wat voor soort document er lag, dat kritiek niet op papier stond, dat UvT van mening was dat rapport wel af was en het feit dat de concerndirecteur akkoord had gegeven op gemaakte eindafspraken met UvT door hoofd P&O[129].

Feit is dat in september 2020 het rapport van de UvT niet op de bestuurstafel terecht is gekomen en pas eind oktober voor het eerst met een bestuurder is gedeeld (zie verderop dit feitenrelaas).

B

28 september 2020: Staf Inclusie van wethouder Louwers: P&O leidend bij beantwoording
De besluitenlijst van de staf Inclusie vermeldt: *n.a.v. 17 september: Beantwoording Art44-vragen vindt plaats vanuit portefeuille Jan van Dellen. [De senior bestuursadviseur Inclusie] zorgt ervoor dat Martien de antwoorden krijgt, dit wordt aangeleverd vóór college van 6 oktober.*

[126] Interview kwartiermaker Inclusie.
[127] Mail ‘RE: Achtergrond informatie n.a.v. vragen vanuit de gemeenteraad over Onderzoek Tilburg (Diversiteit en Inclusie), van strategisch adviseur P&O, 20 november 2020.
[128] Interviews concerndirecteur, gemeentesecretaris en clustermanager W&I.
[129] Dit laatste is bij de concerndirecteur zelf ook pas weer opgekomen na het aanleveren van mails in het kader van dit onderzoek, totdat hij de bewuste mail aantrof had hij geen actieve herinnering aan het akkoord dat hij had gegeven.

B

5 oktober 2020: Staf Bedrijfsvoering van wethouder Van Dellen

De besluitenlijst van de staf Bedrijfsvoering vermeldt: *Vraag CU - etnisch profileren. [De concerndirecteur] heeft richting de CU geantwoord dat de beantwoording van de artikel 44 vragen morgen op de agenda van het college staat en dat ze daarna z.s.m. wordt geïnformeerd.*

B

6 oktober 2020: Collegebespreking en publicatie van beantwoording raadsvragen CU

Het college gaat zonder inhoudelijke bespreking 'conform voorstel' akkoord met beantwoording van de vragen.[130]

R

In de beantwoording van de vraag over het rapport is het volgende onder meer aangegeven: *Na de nodige investeringen die zijn gedaan wilden wij zelf ook graag weten waar we als gemeente staan in relatie tot andere, vergelijkbare gemeenten. Overigens wel met een bredere benadering dan die van de UvT welk traject wij, mede door het ontbreken van een brede scope, destijds niet hebben doorgezet. …*[131] Het rapport is niet vrijgegeven op dat moment.

Naar aanleiding van deze beantwoording stelt de ChristenUnie de vervolgvraag om dit rapport alsnog aan de raad te verstrekken.[132]

R T

12 oktober 2020: Mail van raadslid ChristenUnie Arnhem aan onderzoeksleider

Op 12 oktober neemt een raadslid van de ChristenUnie contact op met de onderzoeksleider: *Via de Research Output van UvT zag ik dat u een onderzoeksrapport heeft geschreven over de gemeente Arnhem ("Naar een diverse organisatie van de gemeente Arnhem. Verbeterruimte in gelijke kansen en inclusie van diverse medewerkers."). Ik zou dit rapport graag willen inzien. Is het mogelijk dat u mij dit toezendt?*[133]

R T

12 oktober 2020: Reactie onderzoeksleider aan raadslid

De onderzoeksleider reageert: *Dat wil ik graag doen maar kan dat pas doen na toestemming van P&O gemeente Arnhem. Heb hen zojuist gemaild. We hebben in 2019 ernstige zaken geconstateerd maar de DCT van de gemeente wilde er niet aan en koos ervoor de bevindingen te ontkennen. Daarop heb ik de samenwerking met de gemeente beëindigd.*[134]

A T

12 oktober 2020: Contact onderzoeksleider en concerndirecteur

De onderzoeksleider mailt het (toenmalig) hoofd P&O en de strategisch adviseur P&O: *Ben benaderd door [een raadslid] van de ChristenUnie Arnhem met het verzoek haar het onderzoeksrapport van vorig jaar toe te sturen. Mij lijkt dat als er een dergelijk verzoek komt uit de politiek, het vrijgeven van het rapport niet tegen te houden is. Is dat goed wat jou betreft?* Het hoofd P&O stelt niet meer in functie te zijn en verwijst naar de directie.[135]

---

130 Mail 'collegenota art 44 vervolgvragen CU etnisch profileren.pdf' van gemeentesecretaris, 6 oktober 2020. Interviews gemeentesecretaris, wethouder Louwers, wethouder Van Dellen.
131 Raadsbrief Schriftelijke vragen art. 44 Rvo over vervolg etnisch profileren 6 oktober 2020.
132 Raadsbrief Aanvullende vraag n.a.v. art. 44-antwoordbrief college van 6 oktober jl. over 'etnisch profileren', 10 november 2020.
133 Mail van raadslid CU, 12 oktober 2020.
134 Mail van onderzoeksleider, 12 oktober 2020.
135 Mail 'Re: 2019-06-12 Verschillen maken ons beter plan van aanpak inclusie [...].docx' van (voormalig) hoofd P&O, 12 oktober 2020.

Op dezelfde dag reageert de concerndirecteur naar de onderzoeksleider: *Op uw vraag of u het onderzoeksrapport van 2019 kunt vrijgeven, moet ik u helaas mededelen dat wij het als opdrachtgever niet wenselijk vinden, omdat het onderzoek naar ons idee destijds niet tot een afronding is gekomen. Er stonden nog te veel issues open waar, ook na een tweede gesprek, geen overeenstemming over is bereikt. Ik wil de mogelijkheid om het onderzoek alsnog af te ronden zeker niet uit de weg gaan, maar dat vraagt dan nog wel om een nader overleg met de directie, P&O en een kleine afvaardiging van het MT waarbij er ruimte moet zijn om reflecties een plek te geven. Misschien is het daarnaast interessanter om te kijken of we de actualiteit van vandaag met wat aanvullend onderzoek (daar kunnen we natuurlijk afspraken over maken) nog een plek kunnen geven in het rapport.*[136]

A T **12 oktober 2020: Reactie onderzoeksleider op concerndirecteur**

De onderzoeksleider reageert: *Uw voorstelling van zaken is echter onjuist. Ten eerste was de gemeente Arnhem geen opdrachtgever. Het ging om een samenwerking tussen ons en de gemeente, dus niet om een relatie van opdrachtgever en opdrachtnemer.*

Ten tweede, het onderzoek is wel terdege afgerond in juni 2019. Dat is in overleg tussen mij en het toenmalige hoofd P&O destijds vastgesteld. Op dat moment waren de afspraken zoals die waren vastgelegd in het contract van beide kanten nagekomen en vervuld. Het onderzoek was uitgevoerd, de onderzoeksvragen beantwoord, de erop gebaseerde aanbevelingen geformuleerd, het rapport was ingeleverd en de financiële afspraken waren afgehandeld. Er is sprake van een afgerond eindrapport. Er stond geen enkel issue meer open. Alles wat we afgesproken hadden, is onderzocht. De bevindingen staan vast en kunnen geen onderwerp van overeenstemming of onderhandelen zijn.

Het project is dus afgerond. Ik zie geen basis voor een vervolgproject zolang de gemeente de bevindingen van het vorige project, zoals discriminatie van mensen met een migratie-achtergrond op belangrijke punten, niet onder ogen wil zien.

Er ligt nu een verzoek van een raadslid om het rapport toe te sturen. Zoals afgesproken met het (voormalig) hoofd P&O in juni '19, zal ik bij dergelijke verzoeken verwijzen naar u als gemeente. Dat zal ik ook nu doen, maar wel met de toevoeging dat er wel terdege sprake is van een afgerond rapport met ernstige bevindingen.[137]

B **12 oktober 2020: Staf Bedrijfsvoering van wethouder Van Dellen**

In de staf Bedrijfsvoering meldt de concerndirecteur dat een raadslid rechtstreeks contact heeft opgenomen met de UvT om een rapport op te vragen. De concerndirecteur beraadt zich hoe hierop richting het raadslid te reageren.[138]

R T **12 oktober 2020: Onderzoeksleider reageert naar het raadslid**

De onderzoeksleider meldt aan het raadslid van de ChristenUnie: '*Hij [de concerndirecteur] wil het rapport niet vrijgeven met als reden dat het onderzoek niet afgerond zou zijn en er geen overeenstemming over de resultaten zou zijn. Dat is echter niet juist. Het onderzoek is volledig afgerond omdat alle van tevoren gemaakte afspraken zijn gerealiseerd. …Het probleem is dat ik u het rapport*

[136] Mail 'Vrijgeven Rapport', 12 oktober 2020.
[137] Mail 'Re: Vrijgeven Rapport' van onderzoeksleider, 12 oktober 2020.
[138] Besluitenlijst staf Bedrijfsvoering 12 oktober 2020.

niet kan toesturen, omdat ik bij het eind van het project heb afgesproken dat dat pas kan met toestemming van de gemeente. Die is er nu niet. Maar ik neem aan dat u het rapport kunt opvragen vanuit uw partij via de gebruikelijke politieke kanalen.

Het raadslid stelt aan de hand van het bericht van de onderzoeksleider zich in te zetten om het rapport boven tafel te krijgen.[139]

A **13 oktober 2020: Afstemming tussen de gemeentesecretaris en concerndirecteur: historie van gebeurtenissen wordt teruggehaald**

Op 12 oktober ontvangt de concerndirecteur opnieuw (na een eerdere mail van 16 september 2020) van de strategisch adviseur P&O de gemaakte afspraken met de onderzoeksleider van 20 juni 2019. De concerndirecteur deelt deze ook met de juridische concerncontroller.[140] Op 13 oktober 2020 reageert de gemeentesecretaris naar de concerndirecteur over de gemaakte afspraken van 20 juni 2019. Hij vraagt onder meer naar de reacties van toentertijd en stelt voor O&S naar het rapport te kijken: *Ik zou vooral willen weten wat onze reacties waren. Het is vreemd dat wij geen vragen mogen stellen over onderdelen van het rapport. Er zijn "niet significante uitkomsten" die hij significant maakt, er zijn conclusies waar we vragen over hadden. Het lijkt erop dat hij een opdracht wil en vervolgens niet in gesprek wil met ons over zijn aanpak, onderbouwing en conclusies.*

Verder ken ik sowieso niet 2 gesprekken: ik was gedeeltelijk bij 1 presentatie en daarna heb ik niks meer gehoord. Heel bijzonder. Ook van 2e gesprek met [clustermanager Werk & Inkomen] weet ik niks. Ik denk dat het goed is dat je rapport ook bij O&S neerlegt. Even goed intekenen en dat we onze vragen op rapport meegeven. We zullen onze commentaren moeten terughalen waarbij legitimiteit van onze eerste reacties ook kunnen worden ingevoeld. Wat echt ontbeert is dat onze reacties/vragen van toen nergens meer staan. En dat ik ook nergens lees hoe die een rol hebben gespeeld bij de afronding door [het toenmalig hoofd P&O].

In een aanvullende mail stelt de gemeentesecretaris verder nog vragen bij de gestelde conclusies en opmerkingen van de onderzoeksleider uit de mail van 13 juni 2019 en stelt verder: *Maar ongetwijfeld is ook hier de P&O lijn onvoldoende gestuurd geweest. Dat is in 2018 van loonbeslagen tot en met dit soort onderzoeken drama. Ik zou een niet biased eigen onderzoeker eens goed naar de data laten kijken (actie1), vooral uitzoeken wat [het toenmalig hoofd P&O] wel en niet heeft geaccordeerd (ik zie geen mailtjes van deze naar onderzoeksleider; hoe is op onderstaande mail gereageerd? Moet toch iets te vinden zijn: actie 2) en vervolgens Jan van Dellen maar op de hoogte stellen van dit P&O gepruts.*[141]

A **13 oktober 2020: Opdracht aan O&S en de toentertijd betrokken DCT leden om inhoudelijke visie op rapport te verzamelen**

Op 13 oktober 2020 vraagt de concerndirecteur aan de MTA leden die in voorjaar 2019 in het DCT zaten hun inhoudelijke visie op het rapport van maart 2019: *Ik [concerndirecteur] zend jullie het Rapport van de UvT toe met het verzoek om nog eens heel kritisch terug te halen welke op- en aanmerkingen wij er destijds op hadden. Zoals jullie weten heeft de CU het rapport opgevraagd en hebben wij ons op*

139 Mail van raadslid CU, 13 oktober 2020.
140 Mailwisseling 'Doorst: 2020-09-16 tekst voorstel artikel 44 vraag.docx, van concerndirecteur, 12 oktober 2020.
141 Mails 'Re: Mailwisseling met [hoofd P&O] over rapport' van gemeentesecretaris, 13 oktober 2020.

het standpunt gesteld dat er voor wat ons betreft geen afgerond / vastgesteld eindrapport is. We zijn er destijds niet goed uitgekomen, maar ik acht de kans dat we het rapport alsnog naar de raad moeten sturen niet ondenkbeeldig. Ook juridisch ligt e.e.a. best complex en inmiddels heeft [het raadslid van de CU] de UvT ook rechtstreeks benaderd. Om onszelf toch voor te bereiden op wat komen gaat zou ik eigenlijk weer een lijst willen maken van zaken waar we moeite mee hadden, qua methodes, jumping to conclusions etc. Ik zou jullie willen vragen om eind van de week hierop terug te komen. Ik ga O&S vragen hetzelfde te doen en ook [een andere gemeente] die slechte ervaringen hadden met deze onderzoeksleider. [142]

Ook een senior onderzoeker van O&S krijgt het rapport toegestuurd. Telefonisch is deze geïnformeerd met de vraag een onafhankelijke blik op het rapport te werpen. De senior onderzoeker O&S heeft een andere collega en de betrokken onderzoeker O&S bij het toentertijd uitzetten van de enquêtes gevraagd om input.[143] De betrokken O&S onderzoeker geeft de volgende punten mee aan de senior onderzoeker:
1 . Hij geeft naar mijn mening best wel veel zwart-wit conclusies en aanbevelingen. …
2. Uit de interviews (indicatief, relatief kleine n) evenals enquête onder sollicitanten (met uitsplitsingen ook kleine n) zijn niet altijd zulke harde conclusies te trekken toch? Het geeft een bepaald gevoel weer en geeft een richting. Ook is de n bij de medewerkersenquête wat betreft de niet westerse en Indonesische medewerker klein (29 en 15)
3. Vragenlijst zelf onder medewerkers was wel erg lang, maar volgens mij zijn die bevindingen wel gedegen uitgevoerd als ik het zo bekijk. Ik neem aan dat zijn analyses en toetsen gewoon kloppen.
4. Vragenlijst was wel erg lang met bijna alleen maar stellingen. Weinig ruimte voor toelichting. Je mist wel wat duiding voor een antwoord…[144]

A

15 en 16 oktober 2020: De afdeling O&S levert een notitie op met kanttekeningen die zij hebben bij het rapport

Op 15 oktober 2020 levert de senior onderzoeker O&S de notitie aan de concerndirecteur: …*Kort gezegd: ik zie prima overdenkingen en aanbevelingen op het einde van het rapport. Daar kun je volgens mij als organisatie prima wat mee doen. Maar de conclusies zijn zeker niet allemaal sterk onderbouwd. Verschillende uitspraken in het onderzoek zijn kort door de bocht. Soms omdat het een invulling, interpretatie is van de onderzoeksleider (of dat het onduidelijk is dat de uitspraak bijvoorbeeld door interviewmateriaal of wetenschappelijke literatuur wordt onderbouwd), soms omdat er methodologische fouten worden gemaakt…. Ik weet niet precies hoe je het wilt gebruiken (als achter de hand of om uit te putten bij een argumentatie waarom het onderzoek niet eerder is verstuurd), maar laat vooral weten als je nog vragen hebt. … Overigens, …: ik ben er voorstander van om dergelijke onderzoeken ondanks kritiek vanuit de opdrachtgever op de inhoud/kwaliteit van het rapport zoveel mogelijk te delen met de raad (even los van het risico om in een dergelijke situatie te komen). Vanuit O&S zijn we altijd bereid om dan mee te denken om een goede reactie vanuit het college te geven*[145]

[142] Mail '2019-03-01 Eindrapport Arnhem Universiteit Tilburg.pdf' van de concerndirecteur, 13 oktober 2020.
[143] Interviews senior onderzoeker O&S en onderzoeker O&S.
[144] Mail 'RE: 2019-03-01 Eindrapport Arnhem Universiteit Tilburg.pdf' van onderzoeker O&S, 14 oktober 2020.
[145] Mail 'kanttekeningen onderzoek Tilburg' van senior onderzoeker O&S, 15 oktober 2020.

De notitie is sindsdien inhoudelijk niet meer significant gewijzigd, wel is nog gekeken naar verwoording en titel van het rapport.[146] De notitie is niet gedeeld met de onderzoeksleider noch betrokken medewerkers van P&O met verzoek voor hun reactie hierop.[147]

Op 16 oktober stuurt de concerndirecteur de opmerkingen vanuit O&S door naar de leden van het DCT: *Hier de opmerkingen vanuit O&S (lijkt me vrij helder) en de opmerkingen die ikzelf destijds ook al had (maar nu uitgeschreven). Veel overlap en aan de objectiviteit van O&S valt niet te tornen*.[148] De gemeentesecretaris stelt ook diens eigen kanttekeningen en vragen te herkennen in veel punten uit de notitie van O&S.[149]

R B **28 oktober 2020: Burgemeester Marcouch wordt benaderd door de ChristenUnie over een zogenoemde integriteitskwestie**

Op 28 oktober 2020 wordt de burgemeester benaderd door de ChristenUnie voor een gesprek. De CU vindt het een integriteitskwestie, omdat er volgens hen een rapport is van de UvT, maar de portefeuillehouder Inclusie de CU vertelt dat dit rapport er niet is. De burgemeester geeft aan geen kennis van het bestaan van een rapport te hebben, maar dit wel onmiddellijk uit te gaan zoeken.[150]

B **29 oktober 2020: Mail van de gemeentesecretaris aan de burgemeester: slecht onderzoek**

De gemeentesecretaris komt in een mail aan de burgemeester met de voorbereiding voor komende week terug op het rapport van de UvT. *Ben door [de concerndirecteur] uitgebreid bijgesproken. Jullie krijgen volgens mij een goed advies van hem, J[uridische] Z[aken]. […] Ik hoop dat ook de lijst van opmerkingen van O&S jou en Jan overtuigen van hoe slecht het onderzoek was. En als dat de reden is voor de opdrachtgever - ik begrijp toenmalig hoofd P&O - om niet verder te gaan met de opdrachtnemer (deze onderzoeksleider), omdat deze niets van opmerkingen wil weten, dan kan er dus ook geen rapport zijn die is aangenomen door de opdrachtgever. De onderzoeksleider mag elk kaftje om zijn eigen rapport doen. Daarmee wordt het nog niet van ons…* [151]

B **29 oktober 2020: Rapport van de UvT wordt met wethouder Van Dellen gedeeld**

Op 29 oktober 2020 krijgt wethouder Van Dellen voor het eerst het rapport. Dit gebeurt in een mail van de concerndirecteur naar de wethouder: *Voor nu mail ik je het (niet vastgestelde) onderzoeksrapport, de reflecties van O&S en wat ruwe tekst (…) voor een raadsbrief indien het besluit is om tot verstrekking over te gaan.*[152]

De samenvatting van het rapport is in onze onderzoeksperiode niet met de wethouder gedeeld noch met het college en de gemeentesecretaris.[153]

146 Interview senior onderzoeker O&S.
147 Interviews senior onderzoeker O&S, onderzoeksleider, strategisch adviseur P&O.
148 Mail 'Onderzoek Tilburg' van concerndirecteur, 16 oktober 2020.
149 Interview gemeentesecretaris.
150 Interview burgemeester. Brief 'Het niet informeren van de raad over het onderzoek naar een diverse organisatie' d.d. 17 november 2020.
151 Mail 'Voorbereiding komende week' van gemeentesecretaris, 29 oktober 2020.
152 Mail 'vragen CU' van concerndirecteur 29 oktober 2020. Interview wethouder Van Dellen.
153 Geen bewijs in mails gezien dat dit is gebeurd noch dat er sprake is van het bewust weglaten van de samenvatting. In gesprekken gaven betrokkenen aan de samenvatting van het rapport niet helder voor de geest te hebben gehad ten tijde van de beantwoording van de raadsvragen.

2 november 2020: onderzoeksleider mailt raadslid

Op 2 november mailt de onderzoeksleider het raadslid van de ChristenUnie: *Ik was benieuwd of het u gelukt is het rapport over discriminatie bij de gemeente Arnhem boven water te krijgen?*[154]

2 november 2020: reactie van het raadslid

Het raadslid reageert: *Ik krijg nul op rekest, men blijft ontkennen dat er een rapport is.*[155]

2 november 2020: onderzoeksleider mailt het rapport naar het raadslid

Op 2 november stuurt de onderzoeksleider het rapport naar het raadslid: *Ik begrijp dat de gemeente blijft ontkennen dat er überhaupt sprake is van een rapport. Nu de gemeente zich dus niet houdt aan de afspraak die ik met haar heb gemaakt, voel ik me niet meer gehouden aan de afspraak om verzoeken om toegang tot het rapport door te verwijzen naar de gemeente. Ik stuur u bij dezen het betrokken rapport. Mocht u er vragen over hebben, dan verneem ik die graag.*[156]

2 november 2020: mailwisselingen tussen de concerndirecteur en onderzoeksleider[157]

De onderzoeksleider mailt de concerndirecteur: *heb begrepen dat de gemeente blijft ontkennen dat er sprake is van een onderzoeksrapport dat wij in 2019 hebben geschreven op basis van een afgerond onderzoek. Daarmee is wat mij betreft de basis vervallen voor de afspraak dat ik verzoeken om toegang tot het rapport zou doorverwijzen naar de gemeente.* Na ruggespraak met de juridische concerncontroller en diens collega reageert de concerndirecteur op dezelfde dag: *We hebben heldere afspraken met u gemaakt, daar gaan we niet op terugkomen. Zoals in mijn eerdere mail al aangeven, stonden (op de inhoud) veel issues open. Daar heeft u andere beelden bij, dat is dan aan u. De uitnodiging om hierover in gesprek te gaan, staat wat ons betreft nog steeds.*

De onderzoeksleider reageert: *het gaat hier om feiten, niet om beelden. Feit is dat het onderzoek is afgerond en dat er een eindrapport ligt. Dat is vorig jaar ten overvloede nog eens vastgesteld in mailwisseling tussen het toenmalige hoofd P&O en mij. Alles wat van tevoren is afgesproken en contractueel is vastgelegd, is gerealiseerd. We hebben nadere afspraken gemaakt met het toenmalige hoofd P&O over de verspreiding van het rapport. Nu de gemeente daar alsnog op terugkomt en ontkent dat er een eindrapport ligt, ontvalt de basis voor ons om gemaakte nadere afspraken over verspreiding van het rapport verder na te komen. Dat betekent dat we terugvallen op de contractuele bepalingen die stipuleren dat we gerechtigd zijn tot publicatie.*

De concerndirecteur reageert: *In tegenstelling tot wat u stelt, ontkennen wij niet dat er een rapport ligt. Naar verwachting beslist ons college zeer binnenkort of dat rapport aan de gemeenteraad wordt verstrekt of niet. In de afronding van onze samenwerking hebben wij, na een aantal gesprekken, op 5 punten afspraken gemaakt. Eén daarvan is dat u derden die het rapport opvragen doorverwijst naar ons. Aan deze afspraken is niets gewijzigd, wij komen ook nergens op terug. Wij gaan er dan ook vanuit dat u zich eveneens aan de gemaakte afspraken houdt. Dat betekent dat het aan de gemeente is om te bepalen of en zo ja op welke wijze het rapport wordt gedeeld met raadsleden.*

154 Mail van onderzoeksleider, 2 november 2020.
155 Mail van raadslid, 2 november 2020.
156 Mail van onderzoeksleider, 2 november 2020.
157 Mailwisselingen Re: Vrijgeven Rapport' tussen onderzoeksleider en concerndirecteur, 2 november 2020.

De onderzoeksleider reageert: *het is aan u om te bepalen wat u met de raad deelt en wat niet. Net zoals het aan ons is om te bepalen wat wij publiceren en wat niet, en voor wie.* Na afstemming met de juridisch concerncontroller en jurist reageert de concerndirecteur niet meer.

A **2 november 2020: Voorstel van twee raadsbrieven voor het wel/niet vrijgeven van rapport**

In eerste instantie zijn er twee brieven voorgesteld voor het wel en niet vrijgeven van het rapport in de staf Bedrijfsvoering.[158] De gemeentesecretaris reflecteert op de brieven en heeft een voorkeur voor de tweede brief (het niet vrijgeven van het rapport) met daarbij onder meer de volgende overwegingen: … *Ik vind de tweede versie beter en feitelijker. Dat voor- en nadelen verbonden zijn aan beide versies is duidelijk*. *Maar de issues die kunnen ontstaan zijn wel verschillend per brief. Dat men de tweede brief mogelijk minder snel zal kiezen dan de eerste kent een politiek opportune reden (naar mijn bescheiden mening). Het moment dat we dit als enige belangrijk vinden verliezen we veel op andere principes en in mores. Dat moet terugkomen in ons advies zodat we recht doen aan inhoud, aan legitimiteit van afweging en aan mores in omgang tussen ambtelijke organisatie en politiek.*

Voors en tegens tbv de aanbiedingsnota/memo, voor het geval van aanbieding:
Variant 1 [wel vrijgeven] maakt onderdeel van de beraadslaging een onjuist en onvolledig rapport. Wat zijn hier de risico's/kansen aan:
- college geeft status en duiding bij een concept rapport. Het is niet zo relevant dat de onderzoeker daarvan zelf vindt dat het een definitief rapport is; de inbreng van hoofd P&O laat zien dat hij dat niet vindt, gehoord alle argumenten. Je overrulet die afweging door het nu toch een rol te geven.
- nu toch verschaffen: Het college zal het inhoudelijke debat moeten gaan voeren over de inhoud en over onze opmerkingen daarop. Is dat het voorland wat ze willen, kunnen?;
- de combinatie van rapport en onze opmerkingen vraagt voor een genuanceerd gesprek-interesse in beide. Terwijl het risico aanwezig is dat dit niet gebeurt. Wie heeft belang bij de nuance? De ambtenaren, het college, de raad?
- Raadsleden kunnen stukken gericht eruit halen voor framing: is het college dan bereid om de nuance toe te voegen? In de krant, in de raad etc? Bereidheid om onjuiste framing - die meestal ten koste gaat van de waarheid -aan te pakken? Hoe voorkom je: waar rook is vuur? Je moet in elk geval uitleggen waarom je de afweging van hoofd P&O achteraf niet deelt als college. Deel je die wel dan zou je de "niet aanwezigheid van een eindrapport" beargumenteren. Hier begint wel de eerste verwijdering van politiek en ambtelijke organisatie. Moet je bewust van zijn.
- onderzoeker zal zich mogelijk publiekelijk roeren in het debat. Waartoe hij niet bereid is om te doen in het ambtelijk overleg, gaat ie alsnog doen. Willen we dat? Is dat redelijk?
Het leidt tot een weinig controleerbaar debat waar feiten, framing door elkaar gaan lopen en wat veel vraagt vanuit college om recht te doen aan de feiten.
- ik zie maar 1 voordeel van variant 1: omdat het college weet dat het ambtelijke afwegingen zijn geweest, kunnen ze ervoor kiezen om excuses aan te bieden en aan te geven dat ze er geen betrokkenheid bij hadden en de opmerkingen van de raad serieus nemen en ook echt gaan bewijzen in de toekomst dat het goed gaat. Dit is de variant: we laten de ambtenaren vallen (ondanks de inhoudelijke argumenten), accepteren het ongemak en gaan verder. Dit scoort goed op politieke handigheid, maar ten koste van.....heb hier ook als ambtelijke organisatie in het advies oog voor.

[158] Mail 'Brief raad aanvullende vraag ChristenUnie over etnisch profileren / rapport Tilburg' van juridisch concerncontroller, 2 november 2020.

We zijn meer dan ten koste van de ambtelijke organisatie de politiek te accomoderen. Dat is precies het verschil tussen opportuniteit en waarheid.

Versie 2 [niet vrijgeven]
- je steunt de ambtelijke afweging: gezien de vele opmerkingen kan geen sprake zijn van een vastgesteld rapport. Concepten geven we niet. Is feitelijk voordeel en best makkelijk uit te leggen. Accepteert de raad het niet, dan hebben ze instrumenten om het af te dwingen. Maar wel in die volgorde.
- je loopt het risico dat Raad het wel wil hebben. Maar debat gaat niet over inhoud maar over procedure. Het is meer het principe dat je deelt. Wat is next: ik vraag stagiaire (of nog beter een prof) als gemeentesecretaris om een onderzoek te doen naar de bestuurscultuur in Arnhem en het effect daarvan op de ambtelijke organisatie. En na een slecht rapport bestaat het wel??? Laat college voelen dat ze morgen zelf aan de beurt kunnen zijn met deze benaderingswijze. Principes van hoor en wederhoor zijn te koesteren op het moment van het onderzoek.....niet 2 jaar daarna. Principes die niet ten grabbel moeten worden gegooid.....Niet bij college, niet bij ambtelijke organisatie.[159]

B

2 november 2020: Staf Bedrijfsvoering van wethouder Van Dellen

In de besluitenlijst van de staf staat: *Artikel 44 vragen ChristenUnie*
Jan van Dellen heeft het rapport (onderzoek naar diversiteit van de gemeente Arnhem door de UvT) en de twee versies van de brieven ontvangen, t.w.:
1. versie brief niet vrijgeven rapport
2. versie brief wel vrijgeven rapport
De beide briefversies worden voorgelegd aan het college op 10 november 2020. Jan van Dellen zal dit 3 november in de rondvraag van het college aankondigen (actie Jan van Dellen). [160]

A

4 november 2020: Concept raadsbrief met vrijgeven rapport

De juridisch concerncontroller mailt op 4 november een nieuwe versie van de raadsbrief met voorstel voor het vrijgeven van het rapport samen met de O&S notitie aan de concerndirecteur: *Hierbij de concept-collegenota en raadsbrief, zoals besproken. Ik heb de collegenota op jouw naam gezet; ik ben de 'ghostwriter', immers niet zelf betrokken bij dit dossier… Ik laat het aan jou om deze stukken - na eventuele aanpassingen - verder te geleiden, naar [de gemeentesecretaris] en college.*[161]

B

7 november 2020: Mail gemeentesecretaris aan burgemeester en wethouder Van Dellen met uitkomsten moreel beraad

De gemeentesecretaris en concerndirecteur hebben onder begeleiding van een externe adviseur moreel beraad gehad over deze casus rond het verzoek van de raad voor vrijgave van het rapport. Het advies uit het moreel beraad welke met de burgemeester en wethouder Van Dellen door de gemeentesecretaris is gedeeld[162]:
A. Vul de actieve informatieplicht in - en daarmee het primaat van de politiek - door JUISTE informatievoorziening.

[159] Mail 'Re: Brief raad aanvullende vraag ChristenUnie over etnisch profileren / rapport Tilburg' van gemeentesecretaris, 2 november 2020.
[160] Besluitenlijst Staf Bedrijfsvoering 2 november 2020.
[161] Mail 'concept collegenota en raadsbrief aanvullende vraag ChristenUnie onderzoek Tilburg inclusie' van juridisch concerncontroller, 4 november 2020.
[162] Mail 'Raadsbrief aanvullende vraag over vervolg etnisch profileren' van gemeentesecretaris, 7 november 2020:

B. Punt A is niet gediend met alleen de verschaffing van het rapport. Als dat het verzoek is, verdient het afwijzing en uitleg van deze afwijzing. Of het verzoek nu komt vanuit de raad of vanuit een ander collegelid.
C. Juiste informatievoorziening is gebaat bij een set aan informatie: het onvoldragen rapport EN de opmerkingen van O&S EN een zeer goede aanbiedingsbrief.
D. Bescherm je ambtenaren. Medewerkers die zich inzetten voor juiste informatievoorziening moet je niet afvallen. Dit stelt hoge eisen aan de verdediging door het college bij raadsagendering en vraagt vooraf een goede voorbereiding en advisering.

B

9 november 2020: Staf Bedrijfsvoering van wethouder Van Dellen

In de staf Bedrijfsvoering wordt nog over de laatste versie van de brief gesproken: *Concept-brief art. 44 etnisch profileren. Morgen wordt in de collegevergadering de concept-brief art. 44 etnisch profileren behandeld. [De gemeentesecretaris] heeft nog suggesties voor de tekst gedaan. [De concerndirecteur] neemt deze morgen op papier mee naar de collegevergadering voor Jan van Dellen.*

Jan van Dellen heeft contact gehad met de CU en aangegeven dat het rapport 'onderzoek naar diversiteit van de gemeente Arnhem door de UvT' volgt. Ook heeft hij aangeboden een gesprek over dit onderwerp te voeren; de CU is op dit aanbod vooralsnog niet op ingegaan. Indien nodig zal Jan van Dellen nog een afstemming met [de senior onderzoeker O&S] hebben.[163]

B

10 november 2020: Collegevergadering: rapport delen zonder O&S notitie, contrair aan ambtelijk advies

Het rapport van de UvT wordt in aanloop naar de collegevergadering van 10 november 2020 voor het eerst met voltallige college gedeeld in de vergaderstukken.[164] Ook de portefeuillehouder Inclusie kreeg toen het rapport voor het eerst te zien.[165] Daarnaast is ook de O&S notitie met het hele college gedeeld. In de voorgelegde raadsbrief is een uitgebreidere toelichting gegeven van het proces zoals dat in 2019 heeft gelopen en is ook voorgesteld om de O&S notitie vrij te geven: *Aan de gemeentelijke afdeling Onderzoek en Statistiek is recent nog de vraag gesteld om ook eens vanuit hun expertise het door de Tilburgse onderzoeksleider opgestelde rapport te beschouwen. Deze reactie van de afdeling Onderzoek en Statistiek treft u bijgaand aan als tweede bijlage bij deze brief. De reactie sluit op verreweg de meeste onderdelen aan bij de opmerkingen en kanttekeningen die destijds door het DCT aan de onderzoeksleider kenbaar zijn gemaakt*.[166]

In de vergadering besluit het college - contrair aan het advies van de ambtelijke organisatie - om niet de notitie van O&S mee te sturen. Ook in de aanbiedingsbrief die is aangeleverd, past het college zaken aan om de brief in te korten. Uitgangspunt is en blijft om het rapport te delen.

De concerndirecteur (die tevens in het college van 10 november als plaatsvervangend gemeentesecretaris deelnam) heeft de brief met wethouders Van Dellen en Louwers aangepast.

[163] Besluitenlijst staf Bedrijfsvoering 9 november 2020.
[164] Agenda vertrouwelijk College B&W, agendapunt 8 en onderliggende stukken, 10 november 2020. Interviews burgemeester en wethouder Louwers.
[165] Interview wethouder Louwers.
[166] Conceptbrief aanvullende vraag n.a.v. art. 44-antwoordbrief college van 6 oktober jl. over 'etnisch profileren'.

B

10 november 2020: Reactie gemeentesecretaris op aangepaste versie van de brief: staat niet achter de afweging van het college

De gemeentesecretaris reflecteert naar de concerndirecteur, burgemeester en wethouder Van Dellen over het besluit tot inkorten van de brief en het niet meesturen van de O&S notitie naar de raad: … *Ik zag deze vanochtend - na al onze inspanningen - niet aankomen. … Ik heb er vanmiddag nog stevig over nagedacht. En ik kom tot een moeilijke conclusie. De brief maakt mi[jns inziens] een systematische fout. Wat wij het rapport verwijten, doen we nu ook zelf met de brief. Wij komen tot conclusies die de neutrale lezer nauwelijks kan verifiëren: onvoldragen rapport. Daarmee ontstaat een ongelijk speelveld: een onvoldragen rapport waartoe de lezer wel toegang krijgt en onze conclusies in de brief waarvan de onderbouwing van O&S ontbreekt. Daarmee is het beginsel van actieve informatieplicht, gedefinieerd als de plicht tot verschaffing van JUISTE informatie, in het geding. Het is een recht van burgers om juiste informatie te ontvangen en dus ook van de raad die daar namens burgers zitten.*

Mijn conclusie: Ik sta dus niet achter de afweging van dit college om partiële informatie te sturen die onjuiste informatie (rapport) voorrang geeft op juiste informatie (reflecties O&S). Dan zou ik eerder nog tussenstappen doen, zoals bijv. een derde laten oordelen of zo. …Daarnaast kan het zijn dat op enig moment ik geconfronteerd word met de effecten van deze keuze tot partiële informatievoorziening, waardoor een onjuist beeld kan blijven bestaan. En dan kom ik in de positie - in mijn niet politieke en onderscheidende eindverantwoordelijke rol voor de ambtelijke organisatie - dat ik moet aangeven dat waardevolle en relevante informatie die op tafel lag niet bij de raad is gekomen. Ik wil die positie heel graag voorkomen.[167]

B

12 november 2020: Staf Inclusie van wethouder Louwers

In de besluitenlijst van de staf Inclusie staat het volgende: *Mededeling: Op verzoek van ChristenUnie zal er morgen een rapport inzake Inclusie in relatie tot het Arnhemse personeelsbeleid naar buiten gebracht worden, waarin conclusies en aanbevelingen staan. Dit mede naar aanleiding van eerder gestelde art.44-vragen. We delen het rapport wel, maar tevens zal er een begeleidend schrijven bij komen met welke acties we al genomen hebben en hoe er gemonitord gaat worden. Ook wordt hierin de visie van de gemeente op de kwaliteit van het onderzoek en rapport vermeld. Jan van Dellen is portefeuillehouder, maar dit zal mogelijk nog voor wat aandacht zorgen. Martien wil graag op de hoogte zijn als er dergelijke onderzoeken uitgevoerd worden, met betrekking tot inclusie.*[168]

R

17 november 2020: Publicatie van stukken aan de raad (o.a. aanbiedingsbrief en het rapport)[169]

Bij de publicatie van de raadsbrief d.d. 10 november 2020 wordt ook het rapport vrijgegeven. Over het rapport is het volgende gemeld*: In de ogen van de opsteller van dit rapport moet dit document als eindrapport van het gehouden onderzoekstraject worden gezien. In onze ogen was het rapport niet voldragen, omdat er destijds kanttekeningen zijn geplaatst bij onder andere de gevolgde methodiek op de representativiteit van de respons en op het gebruik van statistische analyses. Het onderzoekstraject is dus niet volledig afgerond en het toenmalige hoofd P&O heeft de samenwerking na twee gesprekken beëindigd.*

[167] Mail 'Re: Raadsbrief aanvullende vraag over vervolg etnisch profileren.docx V1 geschoond.docx' van gemeentesecretaris, 10 november 2020.
[168] Besluitenlijst staf Inclusie, 12 november 2020.
[169] Raadsbrief - Aanvullende vraag n.a.v. art. 44-antwoordbrief college van 6 oktober jl. over 'etnisch profileren', d.d. 10 november 2020.

Diverse betrokkenen stellen het te betreuren dat deze verwijzing naar een ambtenaar, in dit geval het hoofd P&O, in de uiteindelijke brief is blijven staan.[170]

R

17 november 2020: Verzoek interpellatiedebat door ChristenUnie en Arnhemse Ouderenpartij

De ChristenUnie en de Arnhemse Ouderenpartij doen een verzoek voor een interpellatiedebat naar aanleiding van de publicatie van het rapport op iBabs: …*U verklaart hier [in de raadsbrief van 6 oktober 2020] dus dat het onderzoek niet is voltooid en niet is uitgemond in een afgeronde, aan u aangeboden rapportage van de betrokken professor van de UvT. … Inmiddels is tot onze verbazing de integrale tekst van het rapport, dat volgens meerderen van u en ook blijkens het antwoord op de door ons hierover gestelde vragen niet zou bestaan, plotsklaps op iBabs voor iedereen te lezen. Dat is buitengewoon merkwaardig. Het verbaast ons dat wij als fractie die meermalen navraag heeft gedaan naar dit rapport, niet over deze plotseling vondst zijn geïnformeerd met een toelichting op wat er is gebeurd en waar dit rapport nu ineens vandaan komt. Het is naar onze mening noodzakelijk dat de gemeenteraad op korte termijn een oordeel kan geven over de manier waarop u als college met deze kwestie bent omgegaan.* [171]

R T

17 en 23 november 2020: Contact raadslid PVV en onderzoeksleider

Een raadslid van de PVV deelt de voornoemde raadsbrief d.d. 10 november 2020 met de onderzoeksleider en stelt een aantal vragen aan de onderzoeksleider. De onderzoeksleider beantwoordt deze vragen op 23 november.[172]

A

20 november 2020: Mening strategisch adviseur P&O over de raadsbrief van 10 november: integriteit in het gedrang

Op 20 november deelt de strategisch adviseur P&O diens visie op de raadsbrief van 10 november 2020 en het traject van beantwoording in een mail met een collega: *Als je de laatste raadsbrief leest dan gaan je haren overeind. De pijlen worden op voormalig hoofd P&O gericht. Dit gaat echt over integriteit! Ik heb een tijdje terug al aangegeven dat ik hier niet aan mee wilde doen; werd min of meer geacht dingen op te schrijven die echt leugens waren. Dus ben ik verder buiten de beantwoording gelaten en heeft [de concerndirecteur] het zelf opgepakt*[173]

R T

24 en 25 november 2020: Contact raadslid ChristenUnie en onderzoeksleider met formele reactie onderzoeksleider op de raadsbrief

Op 24 november informeert het raadslid van de ChristenUnie de onderzoeksleider over de raadsbrief en het aangevraagde interpellatiedebat. De onderzoeksleider stelt het niet eens te zijn met de strekking van de raadsbrief. Het raadslid vraagt of de mail met raad en college gedeeld mag worden. Op 25 november 2020 stuurt de onderzoeksleider een bijlage met diens reactie op de raadsbrief.[174] Voorafgaand aan het interpellatiedebat is door het raadslid van de ChristenUnie de reactie van de onderzoeksleider toegevoegd aan de raadsstukken voor het debat van 25 november 2020.[175]

---

170 Interviews onder meer wethouder Van Dellen, gemeentesecretaris, hoofd P&O en juridisch concerncontroller.
171 Brief 'Het niet informeren van de raad over het onderzoek naar een diverse organisatie' d.d. 17 november 2020.
172 Mailwisseling raadslid PVV en onderzoeksleider, 17 en 23 november 2020.
173 Mail 'RE: Achtergrond informatie n.a.v. vragen vanuit de gemeenteraad over Onderzoek Tilburg (Diversiteit en Inclusie), van strategisch adviseur P&O, 20 november 2020.
174 Mailwisseling onderzoeksleider en raadslid ChristenUnie, 24 en 25 november.
175 Mail 'Reactie onderzoeker op raadsbrief' van raadslid ChristenUnie, 25 november 2020. De bijlage is te vinden bij de raadsstukken van 25 november 2020.

B **25 november 2020: Mail gemeentesecretaris aan wethouder Van Dellen voor aanvang debat: Een excuus op het proces, een onderbouwd standpunt op de inhoud**

Voorafgaan aan het interpellatiedebat van 25 november worden de wethouders P&O en Inclusie nog geadviseerd en voorbereid op het debat door met name de gemeentesecretaris, concerndirecteur en juridisch concerncontroller. Ook een communicatieadviseur kijkt mee met stukken.[176]

De gemeentesecretaris mailt wethouder Van Dellen nog op 25 november met onder meer een excuus voor het handelen in het proces en aandacht te houden voor de inhoudelijke visie op het rapport: *Ik wilde je nog 1 reflectie geven. Het handelen van de ambtelijke organisatie is alleen te begrijpen vanuit de kwalificaties over de inhoud van het rapport. Immers, bij een feitelijk juist en goed onderbouwd rapport zou elke verlenging en niet afronding van het traject verwerpelijk zijn. Het feit dat hier het traject niet is afgehandeld heeft dus alles te maken met die inhoud van het rapport en het streven om onderbouwing en enkele onfeitelijkheden en onjuistheden beter te krijgen. Je weet dat we dat in het hier en nu nog eens hebben laten beoordelen door O&S. Het is daarom niet uitsluitend een mening, maar te onderbouwen, te duiden met feiten. Feiten die ook toetsbaar zijn door derden als het moet.*

…

Dit ongemak, de wetenschap dat we er niet uitkwamen met de onderzoeksleider in juni '19 - bij het sturen van de laatste mail van de ambtelijk opdrachtgever - had moeten worden opgeklapt. Naar ons, naar jou en - in afweging met het college - naar de raad. Daar zit een duidelijk excuus in het proces.

Het is ook goed om te weten dat dit excuus niet aantast wat we inhoudelijk vinden van het rapport. Het was toen, zoals nu onvoldragen. De raad heeft recht op feitelijk juiste informatie. Dit streven is onveranderd. Een excuus op het proces, een onderbouwd standpunt op de inhoud.[177]

R **25 november 2020: Interpellatiedebat met wethouder Van Dellen**

Op 25 november vindt het interpellatiedebat plaats. Tijdens het raadsdebat is de O&S notitie alsnog beschikbaar gesteld en gedeeld met de raad.[178] Voorafgaand gaf de juridisch concerncontroller nog mee aan de wethouder om *[zijns] inzien dus niét nu het memo van O&S verstrekken, of dat vanavond zélf aanbieden… Mocht de raad … toch met nadruk en expliciet om [de O&S notitie] vragen, dan kan en zal het m.i. verstrekt moeten worden*.[179]

R T **25 en 27 november 2020: Contact onderzoeksleider en raadslid ChristenUnie**

Tijdens en na het interpellatiedebat heeft de onderzoeksleider contact via de mail met het raadslid van de ChristenUnie met betrekking tot onder meer de visie van de onderzoeksleider op de notitie van O&S.[180]

B **27 november 2020: Vragen voor artikel De Gelderlander**

De communicatieadviseur deelt de aan de gemeente gestelde vragen van een journalist voor een artikel in De Gelderlander met de concerndirecteur, juridisch concerncontroller en wethouder Van Dellen.[181]

176 Diverse mails in de periode 19 november - 25 november 2020.
177 Mail 'Interpellatie' van gemeentesecretaris, 25 november 2020.
178 Raadsstukken interpellatiedebat 25 november 2020, 'Opmerkingen Onderzoek & Statistiek: Algemeen oordeel over kwaliteit van het onderzoek'.
179 Mail 'RE: Reactie onderzoeker op raadsbrief' van juridisch concerncontroller, 25 november 2020.
180 Mails onderzoeksleider en raadslid ChristenUnie, 25 - 27 november 2020.
181 Mail 'vragen' van communicatieadviseur, 27 november 2020.

B T **27 november 2020: Mail van de onderzoeksleider aan wethouder Van Dellen**

Op vrijdag 27 november mailt de onderzoeksleider wethouder Van Dellen: *we hebben niet eerder kennis kunnen maken. Ben de onderzoeksleider die vanuit Tilburg University het onderzoek naar verbeterruimte in diversiteitsvraagstukken bij de gemeente Arnhem in 2018-2019 heeft geleid en mede heeft uitgevoerd. Ons onderzoek en rapport zijn recentelijk helaas onderwerp van publieke discussie geworden. Het lijkt mij beter om direct met u te communiceren en bij deze wil ik die communicatie openen*[182]*.*

Wethouder Van Dellen heeft dezelfde dag telefonisch contact met de onderzoeksleider opgenomen. Hierbij is een afspraak gemaakt voor maandag 30 november 2020 voor een gesprek tussen de wethouder en onderzoeksleider. Dit gesprek zou door de ambtelijke organisatie voorbereid worden.

Op 27 november 2020 is tevens het rapport van de UvT over de gemeente Arnhem (en de rapporten van andere deelnemende gemeenten) gepubliceerd op de website van de UvT.[183]

B T **28 november 2020: Artikel in De Gelderlander, afspraak tussen wethouder en onderzoeksleider en raadsvragen**

Op 28 november 2020 verschijnt een artikel in De Gelderlander met een interview met de onderzoeksleider. In de ochtend van 28 november hebben de concerndirecteur en gemeentesecretaris contact gehad over het krantenartikel. Afgesproken werd dat wethouder Van Dellen voor het gesprek van maandag goed zou worden voorbereid. Later die ochtend werd duidelijk dat wethouder Van Dellen al op zaterdag met de onderzoeksleider zou willen praten. Wethouder Van Dellen is geadviseerd om het gesprek met minimaal 1 iemand anders te voeren en ruimte te behouden tussen organisatie en onderzoeksleider. Naar aanleiding van het artikel is er direct contact tussen de wethouder en onderzoeksleider en besloten tot een afspraak op dezelfde dag. Deze afspraak vindt plaats en naar aanleiding hiervan is ook een gezamenlijk persbericht opgesteld. Terugkoppeling van het gesprek heeft de directie niet gekregen op 28 november.

R Daarnaast zijn op 28 november 2020 nieuwe raadsvragen gesteld met betrekking tot de informatievoorziening over het onderzoek van de UvT en de beantwoording van raadsvragen.[184]

B Wethouder Van Dellen kondigt 29 november een onafhankelijk onderzoek aan.[185]

B R **9 december 2020: Opdrachtverlening onafhankelijk feitenonderzoek**

Formele opdrachtverlening door het college van B&W aan *Strated Consulting* tot het doen van een onafhankelijk feitenonderzoek.[186] In januari 2021 zijn de onderzoeksvragen met de raad gedeeld.

182 Mail ‘Onderzoek Tilburg University’ van onderzoeksleider, 27 november 2020.
183 Interview onderzoeksleider en website research.tilburguniversity.edu. Voor 27 november stond alleen een verwijzing met de titel van het rapport op de website.
184 Brief ‘verzoek om inlichtingen conform gemeentewet artikel 169 lid 3’, 28 november 2020.
185 O.a. persverklaring wethouder Van Dellen en [onderzoeksleider] van de Tilburg Universiteit inzake rapport inclusie, 29 november 2020.
186 Persbericht Arnhem 'Strated Consulting' voert onderzoek naar inclusiviteitsrapport uit’ 8 december 2020.

3. BESCHOUWING EN CONCLUSIES

Een uitgebreide beschrijving en onderbouwing van de feitelijke gang van zaken is in hoofdstuk 2 (feitenrelaas) opgenomen. Op basis van de geschetste ontwikkelingen komen wij met een beschouwing op de gebeurtenissen. Vervolgens presenteren en onderbouwen wij de conclusies, hierbij indachtig de onderzoeksvragen, en uitgesplitst wat betreft het externe en interne traject. De aanbevelingen (laatste onderzoeksvraag) volgen in hoofdstuk 4.

Conclusies worden vanzelfsprekend uitsluitend met betrekking tot deze casus (het inclusiviteitsrapport van de UvT) getrokken; in dit onderzoek is niet gekeken naar andere dossiers van de gemeente Arnhem en/of betrokkenen.

3.1. BESCHOUWING OP DE GEBEURTENISSEN

Het opdrachtgeverschap van het onderzoek van de UvT naar diversiteit en inclusie en de begeleiding is op ambtelijk niveau bij de afdeling P&O belegd. Andere leidinggevenden (incl. gehele DCT) en overige medewerkers werden via nieuwsbrieven, intranet en uitgezette medewerkersenquête geïnformeerd over het onderzoek; de (bege)leiding lag bij P&O met een stukje facilitering vanuit O&S. Ook het college én raad zijn in 2018 geïnformeerd over het onderzoek van de UvT, via een raadsbrief met betrekking tot de Charter Diversiteit en verwijzing in het 2017 jaarverslag. Daarnaast kwam het onderzoek in enkele stafstukken terug. Het traject heeft t/m juli 2020 (tot de vragen vanuit de raad) echter nooit als expliciet bespreekstuk op een stafagenda noch -besluitenlijst of -notulen gestaan.

Na een aanzienlijke vertraging werden de eerste bevindingen met de ambtelijk begeleiders gedeeld in december 2018. In februari 2019 volgde een eindrapport, met daarbij het verzoek van de onderzoeksleider voor reacties. Er zijn in december 2018 noch februari 2019 door de afdeling P&O inhoudelijke kanttekeningen of bezwaren gemaakt ten aanzien van het rapport, terwijl intern onderling wel gesteld is dat sommige bevindingen iets ‘harder’ geformuleerd zijn dan tijdens de bespreking in december 2018. Verder blijkt uit stukken en gehouden gesprekken dat de samenwerking tussen de gemeente en de UvT tot dan toe goed verloopt zonder grote noemenswaardige problemen, met uitzondering van ambtelijke opmerkingen dat het onderzoek meer tijd en werk kostte dan verwacht.

Op verzoek van P&O werd een afspraak gemaakt voor een presentatie van de onderzoeksresultaten door de onderzoeksleider in het Directie en Cluster Team (DCT) van 14 maart 2019. De insteek en voorbereiding van P&O richting het DCT had hierbij beter gekund, een duidelijke agenda en een duidelijke vraag aan de aanwezigen ontbrak. Tijdens het DCT zijn vragen gesteld en kanttekeningen (haken en ogen) gemaakt door het DCT ten aanzien van uitgangspunten, methodologie en bepaalde conclusies, maar er is geen vastlegging hiervan gedaan, noch zijn er expliciete verzoeken aan de onderzoeksleider van de UvT voor aanpassingen of wijzigingen gedaan. Ook in het gesprek van 12 juni 2019 met 1 DCT lid, de onderzoeksleider en vertegenwoordigers van P&O zijn opnieuw dezelfde vragen en kanttekeningen gedeeld door het DCT lid, maar is er geen vastlegging van afspraken of standpunten geweest noch zijn expliciete verzoeken voor wijziging aan de onderzoeksleider gedaan. Kortom: een herhaling van zetten van de sessie van 14 maart.

De ambtelijk opdrachtgever (hoofd P&O) ervaarde vervolgens een dilemma waarbij het rapport duidelijk niet gedragen en geaccepteerd werd door het DCT, maar er lag wel een rapport dat in zijn optiek handvatten bood. De focus kwam daarom te liggen op het implementeren van aanbevelingen, in plaats van opnieuw het rapport in het DCT te agenderen. Door deze tactiek hoefde ook geen collegenota of het rapport met de politiek gedeeld te worden, was het idee. Het hoofd P&O heeft dit afgestemd met de concerndirecteur, evenals dat de gemeente akkoord ging met de door de onderzoeksleider voorgestelde afspraken betreffende formele afronding van het traject.

Het rapport van de UvT kwam daarmee op dat moment niet op de bestuurlijke tafel; de wethouder P&O en de wethouder Inclusie zijn beiden niet in stelling gebracht via de formele hiërarchische lijnen. De wethouder Inclusie kreeg wel enkele signalen in augustus 2019 over het traject en een vermeend zeer kritisch eerste conceptrapport. Inmiddels overwoog het hoofd P&O het rapport toch te gaan delen met zijn wethouder, maar durfde dat naar eigen zeggen niet aan vanwege ‘gevoelens van onveiligheid’ (zie verder de conclusies in paragraaf 3.2).

Dan volgen de raadsvragen vanaf zomer 2020. In september 2020 zijn de portefeuillehouders P&O en Inclusie in hun staven en in gesprekken mondeling geïnformeerd over het rapport en omstandigheden, maar heeft dit niet geleid tot het op tafel komen van het rapport. Onderliggende stukken zijn door de wethouder Inclusie toen wel opgevraagd bij de concerndirecteur, maar niet opgeleverd. De wethouder P&O stelt dat hij ook het rapport heeft opgevraagd, maar niet gekregen. De concerndirecteur stelt juist het rapport aan hem te hebben aangeboden, maar dat de wethouder P&O het niet hoefde. Geen van de bestudeerde informatie biedt uitsluitsel over wat de feitelijke gang van zaken is. Hoe dan ook, het rapport lag op 6 oktober 2020 niet op tafel van het college; noch heeft het college toen gesproken over het rapport en de omstandigheden in 2019; er is toen conform voorstel en zonder discussie met de concept raadsbrief, zoals ambtelijk voorbereid, ingestemd.

Na 6 oktober met het opnieuw vragen naar het rapport door de raad, komt de voorspelling, uit een eerder ambtelijk advies aan de concerndirecteur van de juridisch concerncontroller uit. Namelijk het verwijt dat - op het moment dat het college niet volledig wordt geïnformeerd over de achtergronden van het traject - de raad (en het college) verwijten zullen uiten dat zij niet volledig, juist en/of tijdig geïnformeerd zijn.

Over de mate waarin voor de portefeuillehouders nu per 6 oktober 2020 alle feiten op tafel lagen, verschillen de inzichten. Feit is en blijft dat na 6 oktober 2020 en zelfs na het interpellatiedebat van 25 november 2020 de portefeuillehouders (en het college) nog steeds nieuwe informatie en feiten met betrekking tot dit dossier hebben ontvangen. Bijvoorbeeld het feit dat de kritiekpunten van het DCT uit 2019 niet zwart op wit stonden, het in handen krijgen van het bewuste rapport, het feit dat de concerndirecteur heeft ingestemd met de afspraken die hoofd P&O in juni 2019 gemaakt heeft en het feit dat een samenvatting van het rapport beschikbaar is. Allemaal relevante informatie die op ambtelijk niveau bekend was.

Tegelijkertijd wordt informatie die op ambtelijk niveau bekend is en wel gedeeld met het college ook niet altijd overgenomen door het college. Bijvoorbeeld de uitkomsten van ‘moreel beraad’, te weten het advies om de raad een integraal stuk toe te sturen van een raadsbrief, rapport en de notitie van O&S.

Naar onze mening heeft het kwalitatieve oordeel van het DCT over het rapport zijn weerslag gehad op de kwaliteit van de beantwoording van raads- en wellicht ook college/portefeuillehoudersvragen, alsmede de reactie richting meer uitvoerende ambtenaren die al veel eerder stelden dat het rapport gedeeld moest worden. Sneller had aangevoeld moeten worden dat de discussie - zeker na 6 oktober 2020 - niet alleen meer ging om de mogelijke inhoud van het rapport op vlak van inclusie, maar aan het verschuiven was naar procesvraagstuk van correcte, tijdige, volledige en inzichtelijke informatievoorziening aan de raad. De raad heeft immers meerdere keren, zowel via raadsvragen tot en met zelfs een gesprek met de burgemeester, gevraagd naar het rapport van de UvT en de omstandigheden omtrent het rapport.

Alle discussies over het wel/niet informeren van de raad/college, de in de media gevoerde discussie tussen portefeuillehouder P&O en onderzoeksleider én de aanjagende rol van de onderzoeksleider[187] leiden af van de inhoud van het rapport zoals opgeleverd in 2019. Zowel de gemeente als ook de onderzoeksleider houden zich daarmee niet meer aan oorspronkelijk gemaakte afspraken. Ondanks dat zijn de kern en geest van het rapport daarmee niet in een lade verdwenen. Diverse aanbevelingen uit het UvT rapport zijn zichtbaar binnen de ambtelijke organisatie meegenomen in ‘verbeterplannen Inclusie’.

3.2. CONCLUSIES M.B.T. TRAJECT GEMEENTE ARNHEM EN UVT

Conclusie: De onderzoeksleider mocht er gerechtvaardigd vanuit gaan dat het rapport naar tevredenheid is ontvangen door zijn ambtelijk opdrachtgever.
Uit het feitenrelaas blijkt dat tot en met het niveau van ambtelijk opdrachtgever geen enkel signaal is uitgegaan naar de opdrachtnemer (onderzoeksleider) dat er aanpassingen noodzakelijk zijn, wil het rapport 'geaccepteerd' worden. Het rapport werd niet gedragen op DCT+ niveau. De onderzoeksleider is vanuit het DCT nooit schriftelijk iets medegedeeld. Over wat mondeling is gewisseld, lopen de visies nogal uiteen. Vragen en kanttekeningen zijn er vanuit DCT niveau gesteld bij de uitgangspunten, methodologie en conclusies. Er is vanuit DCT aangegeven dat er haken en ogen aan de rapportage zitten, in de beleving van de onderzoeksleider zonder concreet te worden. In de beleving van de onderzoeksleider zijn alle vragen beantwoord, nader toegelicht en daarmee afdoende. In de beleving van het DCT bleven de vragen en kanttekeningen openstaan. Er is geen verslaglegging

In juni 2019 heeft het hoofd P&O, na ruggespraak en akkoord van de concerndirecteur, ingestemd met de voorgestelde afspraken door de onderzoeksleider tot afsluiting van het traject waarbij onder meer gesteld wordt dat ‘de samenwerking goed en in goede sfeer is verlopen en tot de afgesproken resultaten heeft geleid’. Dit meldt de ambtelijk opdrachtgever ook in externe communicatie, bijvoorbeeld na vragen van een andere gemeente.

Conclusie: De zowel interne als extern meermaals uitgesproken stelling van de onderzoeksleider dat sprake is van onvoldoende probleembesef bij directie, past niet bij de rolzuiverheid die een dergelijk ervaren opdrachtnemer dient te betrachten. Zeker ook gezien het (niet besluitvormingsbevoegd) ambtelijk niveau waarop het onderzoeksproces van de UvT geheel doorlopen en besproken is.

[187] Zoals het raadslid proactief benaderen of het rapport al is verstrekt, meewerken aan visie op raadsbrieven.

Acceptatie van het rapport van de ambtelijk opdrachtgever betekent in dit geval niet dat de inhoud van het rapport ook omarmd dient te worden door gemeentelijk besluitvormende gremia. De onderzoeksleider heeft in Arnhem tot aan de oplevering van het ambtelijk geaccepteerde eindrapport niet gecommuniceerd met ambtelijk besluitvormende bevoegde gremia. Niet vooraf, niet tijdens en niet bij oplevering van een eventueel (concept)rapport. Dan kan het gebeuren dat een dergelijk besluitvormend orgaan zich niet kan vinden in een rapportage en conclusies niet overgenomen worden. Een ervaren onderzoeksleider had dat moeten beseffen. De zowel interne als extern (o.a. media in jaar 2020) meermaals uitgesproken stelling van de onderzoeksleider dat sprake is van onvoldoende probleembesef bij directie, past niet bij de rolzuiverheid die een dergelijk ervaren opdrachtnemer dient te betrachten. Dit zeker ook gezien het ambtelijk niveau (niet besluitvormingsbevoegd) waarop het onderzoeksproces van de UvT geheel doorlopen en besproken is.

Voornoemde laat onverlet dat ook de interne ambtelijke begeleiding de onderzoeksleider eerder in contact had kunnen brengen met ambtelijk beslissingsbevoegde gremia.

Conclusie: Het is aannemelijk dat de in februari 2019 opgeleverde rapportage tot enkele vraag/verwonderpunten kan leiden betreffende de methodologie, representativiteit en de (stelligheid van) conclusies die worden getrokken.
De afdeling P&O heeft de concepteindversie van februari 2019 geaccepteerd zonder commentaren te leveren. Zij vond de formulering wel ‘iets harder’ zo blijkt uit interne mails en gesprekken. Zij waren wel over het geheel tevreden met het rapport en de aanbevelingen waar ze mee aan de slag konden in hun eigen plannen. Het is aannemelijk dat als anderen toen expliciet gevraagd waren om te kijken naar het rapport, ze met vraagpunten en/of verzoeken tot wijziging, aanpassing en/of aanvulling van methodologie, uitgangspunten en verwoording van conclusies waren gekomen. Meerdere gremia (DCT, afdeling O&S en een andere deelnemende gemeente) hebben dit immers later – onafhankelijk van elkaar – geconstateerd en uitgesproken. Er is echter geen schriftelijk of ander geëxpliciteerd verzoek gedaan aan de onderzoeksleider voor verbeteringen.

Tijdige en expliciete verzoeken hadden kunnen leiden tot mogelijke aanpassingen aan het rapport door de onderzoeksleider. Het is echter niet ondenkbaar dat de onderzoeksleider diens rapport dan niet had willen wijzigen. Alle kritiek die naderhand (expliciet) door Arnhem is geleverd, is immers door de onderzoeksleider afgedaan als ‘reeds voldoende beantwoord’, ‘ongefundeerd’ en soms zelfs als ‘onzin’.[188]

Conclusie: (Voorgenomen) beleid rondom Inclusie binnen de gemeente Arnhem is aantoonbaar deels gestoeld op (een deel van) de aanbevelingen uit het rapport van de UvT.
In juni 2019 is een eerste versie van het plan van aanpak Inclusie met de onderzoeksleider van de UvT gedeeld. Het plan van aanpak is gebaseerd op het onderzoek van de UvT met onder meer verwijzing hoe aanbevelingen overgenomen kunnen worden. Ook in augustus 2019 is een nieuwe versie van het plan van aanpak met de wethouder Inclusie besproken en een beknoptere samenvatting met de wethouder P&O. Plannen van aanpak Inclusie zijn daarna verbeterd en vanuit P&O gedeeld met anderen tot en met het eind van onze onderzoeksperiode.[189]

[188] Interview onderzoeksleider, Schriftelijke inbreng [onderzoeksleider], ontvangen d.d. 25-11-2020.docx, Krantenartikel de Gelderlander, Reactie onderzoeksleider op kritiek andere 100k+ gemeente. Mailwisseling ‘E: Opmerkingen over enquête i.v.m. onderzoek naar diversiteit’ van onderzoeksleider, 1 oktober 2018.
[189] Hierbij is wel de vermelding van het rapport van de UvT uit deze plannen gehaald.

Conclusie: Er is destijds ook een samenvatting opgeleverd door de onderzoeksleider. Deze (in ambtelijk beperkte kring bekende) samenvatting is in onze onderzoeksperiode niet met het college en/of raad gedeeld.
De samenvatting is op verzoek van P&O opgesteld en na de bespreking van het DCT van 14 maart opgeleverd. De onderzoeksleider heeft de samenvatting scherper en stelliger geformuleerd om het probleembesef te vergroten. De samenvatting van 17 maart is in 2019 nooit formeel geagendeerd geweest in het DCT en daarmee niet besproken. Ter voorbereiding van de raadsvragen van juli 2020 is de samenvatting in augustus en september 2020 wel gedeeld met onder meer de concerndirecteur en diverse ambtenaren. De samenvatting is niet met de gemeentesecretaris, collegeleden of het college gedeeld noch met de raad. Er is geen indicatie uit stukken dat bewust besloten is om de samenvatting niet te delen; deze lijkt simpelweg niet op het netvlies van betrokkenen te zijn geweest.

3.3. CONCLUSIES M.B.T. INTERN TRAJECT GEMEENTE ARNHEM

Conclusie: Het rapport/doorlopen traject had na juni '19 meteen op de bestuurlijke tafel moeten komen, ook al was het rapport kwalitatief in de optiek van het DCT onvoldoende. De bestuurlijke sensitiviteit (‘antenne’) heeft hier bij de tweehoofdige ambtelijke directie ontbroken.
In juni 2019 bleek dat de moeizame bespreking in het DCT van maart 2019 geen (in de optiek van DCT-leden) passend vervolg kreeg. Het rapport bleef ongewijzigd en daarmee in de optiek van alle DCT leden onvoldragen; mondeling geuite opmerkingen/ geplaatste kanttekeningen (haken en ogen) waren immers niet verwerkt. Op dat moment had het rapport en de door de concerndirecteur (n.a.v. door hoofd P&O gehouden ruggespraak) goedgekeurde afspraken op de bestuurlijke tafel van een wethouder gebracht moeten worden. (1) Er was immers gemeld aan de raad dat een onderzoek liep, (2) het rapport gaat over een hot topic, waar zelfs een aparte wethouder voor is, (3) de afdeling communicatie signaleerde begin 2018 al dat het onderzoek politieke druk kan geven, (4) het onderwerp sluit aan op het ‘charter diversiteit’ wat bestuurlijk ondertekend is en (5) het rapport is van een (op het oog) gerenommeerd instituut. De bestuurder en/of college hadden vervolgens dan zelf de afweging kunnen maken of het document aan de raad gestuurd moest worden, al dan niet voorzien van eventuele kanttekeningen in een beleidsnota. De wethouder P&O, verantwoordelijk voor bedrijfsvoering en waaronder ook afdeling P&O hoort (waar het ambtelijk opdrachtgeverschap voor de opdracht valt), had geïnformeerd moeten worden. Deze is niet in stelling gebracht, ook niet in augustus 2019 toen het onderwerp diversiteit en inclusie op zijn stafagenda stond.

<u>Conclusie tot en met periode augustus 2020</u>: Ieder collegelid had kunnen weten dat er een onderzoek door de UvT werd uitgevoerd, o.a. op basis van informatie in jaarverslagen. De portefeuillehouders P&O en Inclusie hebben daarnaast nog extra versluierde informatie gehad, de portefeuillehouder Inclusie meer dan de portefeuillehouder P&O. Het onderzoek(straject) is via de formele weg nooit op de bestuurlijke tafel terecht gekomen. Alles afwegende geldt per saldo dat de brengplicht van ambtenaren groter was dan de onderzoeks-/haalplicht van een portefeuillehouder.
Het college én raad zijn in 2018 geïnformeerd over het onderzoek van de UvT, via een raadsbrief met betrekking tot de Charter Diversiteit en verwijzing in het 2017 jaarverslag. Ook in het 2018 jaarverslag is verwezen naar het onderzoek van de UvT. Daarnaast kwam het onderzoek in enkele stafstukken terug. Het traject is t/m juli 2020 echter nooit als expliciet bespreekstuk op een stafagenda geplaatst en komt ook niet terug in notulen.

De wethouder Inclusie kreeg op 12 augustus 2019 wel een mondelinge melding via een medewerker van P&O dat er een onderzoek was waar de gemeente niet goed uitkwam. Ook ontving zij van dezelfde medewerker een concept plan van aanpak dat gestructureerd opsomt hoe de aanbevelingen van het onderzoek geïmplementeerd worden en welke constateringen hiermee worden ondervangen. Dit document is niet door de medewerker P&O met de 'eigen' wethouder P&O gedeeld. De wethouder Inclusie kreeg geen signaal of melding over het onderzoek van haar programmamanager Inclusie, de budgetverstrekker, die het rapport wel had ontvangen. De wethouder Inclusie kreeg wel van een andere beleidsmedewerker een app bericht over een onderzoeksrapport waarvan een eerste concept extreem kritisch zou zijn. De wethouder Inclusie heeft naar eigen zeggen de studie mondeling bij de gemeentesecretaris opgevraagd, maar niet gekregen. Hierop heeft vanuit haar geen opvolging plaatsgevonden.

Conclusie: Ondanks constateringen en adviezen van diverse (uitvoerende) ambtenaren dat sprake is van een rapport en de feiten/omstandigheden bestuurlijk en politiek moeten worden gedeeld, is door de directie lang vastgehouden aan de lijn dat geen sprake was van een voldragen onderzoek en er daarmee dus geen gedragen rapport kan zijn.

Op lager ambtelijk niveau wordt in de zomer/najaar 2020 geadviseerd om het rapport te delen met portefeuillehouders en hen bij te praten en de raad ook het rapport te sturen. Deze adviezen zijn uiteindelijk in aanloop naar 6 oktober 2020 niet opgevolgd. De lijn van de directie - in lijn met de visie van het DCT - was dat geen sprake was van een voldragen onderzoek en daarmee geen gedragen volwaardig rapport.

Conclusie: Naar eigen zeggen heeft de concerndirecteur in aanloop naar 6 oktober 2020 de beide portefeuillehouders P&O en Inclusie voldoende meegenomen in de achtergrond van het traject[190]. Beide portefeuillehouders betwisten dit. Er is dus een discrepantie in beleving.

Er zijn tot en met 24 september 2020 afzonderlijke bilaterale fysieke en telefonische gesprekken tussen de portefeuillehouders P&O en Inclusie met de concerndirecteur geweest. Laatstgenoemde stelt dat betrokken wethouders hier zijn bijgepraat over het onderzoek van de UvT en zij hiermee voldoende op de hoogte zijn gebracht van de omstandigheden rond het onderzoek, zoals de juridisch concerncontroller aan de concerndirecteur heeft geadviseerd. Portefeuillehouders P&O en Inclusie stellen inderdaad mondeling te zijn bijgepraat, met geruststellende/bezwerende woorden, maar niet voldoende c.q. volledig geïnformeerd te zijn over het onderzoek van de UvT en de relevante omstandigheden. Zo werd in hun beleving toen gesproken over een 'onderzoek' met bevindingen op een paar A4'tjes (in plaats van 'rapport') en werd door de concerndirecteur geen melding gemaakt dat er intern andere van de directielijn afwijkende ambtelijke adviezen/suggesties[191] waren voor beantwoording van de raadsvraag over het rapport. Daarnaast stellen beide portefeuillehouders dat (in sommige gevallen pas ver) na 6 oktober 2020 nieuwe informatie tot hen kwam over bijvoorbeeld wat voor soort document er was opgeleverd, dat kritiek niet op papier stond, dat UvT van mening was dat het rapport wel af was, dat er een samenvatting was[192] en het feit dat de concerndirecteur akkoord had gegeven op gemaakte eindafspraken met UvT door hoofd P&O.[193] De beide collegeleden stellen alle

[190] Met uitzondering van het feit dat hij zelf had ingestemd met het voorstel van hoofd P&O om akkoord te gaan met het voorstel van de onderzoeksleider. Dit realiseerde de concerndirecteur zich pas in december '20, bij het aanleveren van mails in het kader van dit onderzoek.

[191] Portefeuillehouder Inclusie had dit wel kunnen weten, zie Besluitenlijst staf Inclusie 17 september 2020.

[192] Samenvatting is in ieder geval niet aangeleverd aan de wethouders, was wel in bezit concerndirecteur.

[193] Dit laatste is bij de concerndirecteur zelf ook pas weer opgekomen na het aanleveren van mails in het kader van dit onderzoek, totdat hij de bewuste mail aantrof had hij geen actieve herinnering aan het akkoord dat hij had gegeven.

relevante informatie toentertijd gevraagd te hebben, maar dit dus onvoldoende c.q. onvolledig gekregen te hebben. De ambtelijke directie stelt juist weer dat de wethouder P&O zelfs ontkennend heeft geantwoord op de ambtelijke vraag of hij het rapport wilde ontvangen.[194] Uitsluitend staat vast dat de samenvatting en het akkoord van de concerndirecteur niet aan de orde is gekomen; het overige valt niet onomwonden vast te stellen. Welke lezing dus juist is, hebben wij niet kunnen constateren. Wel is vastgesteld dat de wethouder Inclusie de concerndirecteur heeft gevraagd de onderliggende stukken toe te sturen, dit mede naar aanleiding van de in haar staf gedane melding door de senior bestuursadviseur en kwartiermaker Inclusie dat deze ambtenaren de concerndirecteur op het hart hadden gedrukt om met het rapport naar buiten te komen. In de beleving van deze ambtenaren was er een terughoudendheid vanuit de directie om het onderzoek naar buiten te brengen, omdat het - in de ogen van de directie - maar in feite een tussenstap is geweest en geen uitgebreid onderzoek.[195] Het verzoek van de wethouder Inclusie is ontvangen, maar niet opgevolgd door de concerndirecteur. De wethouder Inclusie heeft niet gerappelleerd.

Conclusie: De raad is op 6 oktober 2020 onvolledig en onjuist geïnformeerd. De exacte toedracht van deze onvolledige en onjuiste informatievoorziening blijft ongewis (zie vorige conclusie).
Bij de raadsbrief van 6 oktober 2020 is het rapport van de UvT niet met de raad gedeeld. De formulering in de raadsbrief dat sprake is van een traject met de UvT dat ‘mede door het ontbreken van een brede scope, destijds niet is doorgezet’ is onvolledig en onjuist.

Conclusie: Er zijn meerdere ambtenaren die zich in dit traject onveilig hebben gevoeld en/of ervaren dat in communicatie ‘de waarheid’ t/m november 2020 met voeten is getreden. Collegeleden noch concerndirectie leden stellen oneigenlijke druk te hebben uitgeoefend. Ook stellen zij geen directe signalen van oneigenlijke druk te hebben ontvangen.
Bij de beantwoording van de raadsvragen van juli 2020 zijn ambtelijke adviezen en notities van meerdere ambtenaren aan de directie niet gevolgd. Uit gevoerde gesprekken en de inhoud van communicatie blijkt dat deze ambtenaren vinden dat ze geacht worden dingen op te schrijven die niet waar zijn, dat sprake is van ‘integriteitskwestie’ en dat ze niet meer als schrijver van een raadsbrief vermeld willen staan, omdat er onwaarheden in staan.

Wetende dat het DCT het rapport onvoldragen vond, heeft het hoofd P&O overwogen om als ambtelijk opdrachtgever het rapport eigenstandig met de wethouder P&O te delen. De strategisch adviseur P&O heeft hierop ook enkele keren mondeling aangedrongen. Het hoofd P&O durfde dit naar eigen zeggen niet aan vanwege een door hem gevoelde onveiligheid in de organisatie.

Collegeleden noch concerndirectie stellen oneigenlijke druk te hebben uitgeoefend in dit dossier. Ook stellen zij geen directe signalen van oneigenlijke druk te hebben gekregen in dit dossier.

[194] Beantwoording extra interviewvragen door concerndirecteur 15-1-2021 en wederhoor gemeentesecretaris.
[195] Besluitenlijst staf Inclusie 17 september 2020.

Conclusie: Meerdere gebeurtenissen in dit dossier geven blijk van een onvoldoende professionele ambtelijke organisatie.
Dit blijkt uit de volgende constateringen:

- Er heeft geen regie en coördinatie op de opvolging van DCT opmerkingen plaatsgevonden vanuit ambtelijk opdrachtgever of DCT+ niveau
- Kanttekeningen die personen/gremia hadden, zijn nooit schriftelijk vastgelegd
- De regie vanuit P&O op oplevering was onvoldoende; het rapport (of een eerste versie daarvan) is nooit intern binnen de afdeling van de ambtelijk opdrachtgever (P&O) kritisch besproken,
- De regels omtrent registratie/archivering van contracten zijn niet nageleefd; daarnaast is zonder onderbouwing afgeweken van de algemene inkoopvoorwaarden van de gemeente
- Het voldoen van de gehele opdrachtsom voorafgaand aan de start van een onderzoek
- De navolgbaarheid van de inhoud van DCT vergaderingen is, vanwege het ontbreken van duidelijke verslaglegging, onvoldoende

Conclusie: Enkele randvoorwaarden voor een ordentelijke ambtelijke en bestuurlijke besluitvorming ontbreken. Dit kan leiden tot willekeur welke onderwerpen op de bestuurlijke tafel terecht komen.
Dit blijkt uit de volgende constateringen:

- Op agenda's noch in besluitenlijsten van stafvergaderingen wordt verwezen naar welke stukken voorliggen/zijn besproken tijdens de vergadering (deze stukken zouden wel in iBabs achteraf terug te vinden zijn)
- Er is niet vastgelegd t.a.v. welke onderwerpen de directie besluiten dient te nemen
- Er is geen vastgesteld afwegingskader voor wanneer een collegenota gemaakt moet worden
- Er zijn geen overdrachtsdossiers van wethouders aanwezig (wel zijn er informatiedossiers, zowel toegankelijk voor raadsleden als wethouders).

Conclusie: Het college heeft afgeweken van het ambtelijk advies om te reageren op de inhoud van het rapport van de UvT. Dit leidt momenteel nog steeds tot spanningen in de relatie tussen ambtelijke directie en college.
Voorafgaand aan de collegevergadering van 10 november heeft de ambtelijke directie nog moreel beraad gehad. Hieruit kwam het advies aan de wethouder P&O en burgemeester om ook de inhoudelijke DCT kanttekeningen op het rapport van de UvT met de raad te delen. Het college heeft dit advies niet overgenomen en de concept raadsbrief in het college van 10 november 2020 ingekort. Overwegingen bij collegeleden voor afwijking van het advies was om de vraag van de raad goed en gericht te beantwoorden en het opgevraagde rapport van de UvT te leveren. Tot en met de voorbereiding van het interpellatiedebat is het ambtelijk advies aan collegeleden (wethouders P&O en Inclusie) geweest om de inhoudelijke kanttekeningen met betrekking tot het rapport goed te kennen en te delen met de raad. Dit heeft tot op de dag van vandaag geleid tot spanningen in de relatie tussen de ambtelijke directie en het college met mogelijke gevolgen voor andere dossiers.

4. AANBEVELINGEN

Op basis van de bevindingen uit dit onderzoek hebben wij een aantal aanbevelingen geformuleerd. Deze aanbevelingen zijn te categoriseren in enerzijds specifieke korte termijn aanbevelingen t.a.v. het inclusiviteitsrapport en anderzijds generiekere aanbevelingen.

Aanbevelingen

Korte termijn betreffende omgang met het rapport

1. 'Blik op de toekomst': Bekijk welke aanbevelingen uit het rapport van de UvT niet of onvoldoende zijn opgepakt en bepaal vervolgens de nut en noodzaak van implementatie van resterende openstaande aanbevelingen. Neem de raad hierin mee
2. Zet een streep onder het UvT onderzoekstraject, beschouw het traject als afgerond in al zijn facetten (geen ambtelijke communicatie met onderzoeksleider, geen verdere gebruikmaking van de onderzoeksdata, niet actief meewerken aan publiciteit rondom eventuele UvT publicaties, etc.)

Gemeentelijke organisatie

3. Voer een aantal verbeteringen door, die een ordentelijke en bestuurlijke besluitvorming faciliteren
4. Voer een aantal verbeteringen door, die bijdragen aan een verdere professionalisering van de gemeentelijke organisatie als opdrachtgever
5. Beoordeel of de politiek-bestuurlijke sensitiviteit binnen de organisatie toereikend is
6. Herstel het vertrouwen en verbeter de samenwerking binnen de geledingen van Arnhem. Dit geldt zowel voor de verhouding collegeleden-concerndirectie als concerndirectie-lagere ambtenaren (niet behorende tot MTA)

4.1. AANBEVELINGEN VOOR OMGANG MET HET RAPPORT VAN DE UVT

'Blik op de toekomst': Bekijk welke aanbevelingen uit het rapport van de UvT niet of onvoldoende zijn opgepakt en bepaal vervolgens de nut en noodzaak van implementatie.
Deze 'gap-analyse' houdt rekening met het feit dat sinds oplevering van het rapport van de UvT in 2019, de aanbevelingen van de UvT reeds (deels) meegenomen zijn in plannen van aanpak Inclusie. Daarbij geldt verder dat de afdeling O&S ook heeft geconstateerd dat de conclusies en aanbevelingen goede aanknopingspunten bieden voor beleid. Analyseer de bevindingen en aanbevelingen en bepaal welke aanbevelingen nog niet of onvoldoende zijn opgepakt. Beoordeel ook hoe andere aanbevelingen kwalitatief reeds zijn opgepakt. Van aanbevelingen die nog niet of onvoldoende zijn opgepakt, kan bepaald worden om deze over te nemen of om nut en noodzaak te onderzoeken. Ons advies is hierbij om de uiteindelijke gemaakte keuzes op bestuurlijk niveau en - na afstemming - met de raad te delen.

Zet een streep onder het UvT onderzoekstraject, beschouw het traject als afgerond in al zijn facetten (geen ambtelijke communicatie met onderzoeksleider, geen verdere gebruikmaking van de onderzoeksdata, niet actief meewerken aan publiciteit rondom eventuele UvT publicaties, etc.).
Een verdere inhoudelijke discussie over de methodologische onderbouwing van het rapport of een 'third opinion' op het rapport en de O&S notitie raden wij af. Ook een gesprek tussen UvT en O&S om de gemeente de kans te geven de kritiekpunten toe te lichten en de onderzoeksleider de kans te geven te reageren, is niet aanbevelenswaardig. Daarvoor is er te veel gebeurd, zijn verhoudingen verstoord en alle partijen overtuigd van hun eigen gelijk. Wij adviseren een streep onder het hele verhaal te zetten, waarbij we wat betreft de aanbevelingen uit het rapport verwijzen naar aanbeveling 1.

4.2. AANBEVELINGEN VOOR DE GEMEENTELIJKE ORGANISATIE

Voer een aantal verbeteringen door die een meer ordentelijke en bestuurlijke besluitvorming faciliteren.
Het betreft:

- Betere verslaglegging van besluitvorming in MTA en directie
- Vermelden van bijlagen op stafverslagen en -agenda's
- Vormgeving overdrachtsdossiers wethouders
- Afwegingskader opstellen voor wanneer een B&W nota gemaakt dien te worden

Gebleken is dat de inhoud van de bespreking in het toenmalige DCT niets is vastgelegd op papier. Ook van bijeenkomsten van de ambtelijke opdrachtgever en andere P&O medewerkers met de onderzoeker, evenals tussen een DCT lid en de onderzoeker zijn geen afspraken of standpunten naderhand op papier terug te vinden. Ook van andere DCT/MTA verslagen bleken gemaakte afspraken/besluiten niet altijd helder te zijn vastgelegd. Voorts is het bij stafagenda's en - besluitenlijsten niet helder welke bijlages worden meegezonden c.q. zijn besproken. Daarnaast is er geen afwegingskader wanneer een B&W nota gemaakt dient te worden. Dit alles draagt niet bij aan een ordentelijke ambtelijke en bestuurlijke besluitvorming. Verder verdient het aanbeveling om overdrachtsdossiers voor nieuwe wethouders te professionaliseren bij de start van een nieuwe collegeperiode. Uit dit onderzoek bleek dat er geen overdrachtsdossiers zijn, in ieder geval wat betreft de portefeuillehouders P&O en Inclusie.

Voer een aantal verbeteringen door die leiden tot een verdere professionalisering van de gemeentelijke organisatie als opdrachtgever, namelijk:

- Duidelijkheid over de gewenste rol voor afdeling O&S (altijd betrekken aan de voorkant, regierol, specialistische rol, escalatierol)
- Toetsing op documenteren van contracten > € 10.000
- Afwegingskader wanneer afgeweken mag worden van inkoop- en algemene voorwaarden van de gemeente Arnhem
- Bekijk en waar nodig verduidelijk de rollen en verantwoordelijkheden van een ambtelijk opdrachtgever (en andere betrokkenen) betreffende externe onderzoeken

Ondersteunende rollen kunnen er zijn voor een afdeling O&S bij onder het meer bijhouden van onderzoeken. O&S kan meekijken aan de voorkant van een onderzoek, ondersteunen in begeleiding en uitvoering of een oordeel aan het eind van het traject vellen. Van belang is hier duidelijke afspraken te maken (door de ambtelijk opdrachtgever) met de afdeling O&S en externe onderzoekers/bureaus. O&S kan eveneens een coördinerende rol hebben in het generiek monitoren van externe onderzoeken. Advies is hierbij ook de rol van financiën, inkoop & contractmanagement in ogenschouw te nemen, gegeven dat betaling van externe onderzoeken via hen verloopt. Daarbij geldt ook dat het aan de voorkant meenemen van inkoop & contractmanagement kan helpen voor het controleren van de contractvoorwaarden, evenals het centraliseren van contracten met een waarde van meer dan € 10.000, conform de huidige richtlijnen.

De primaire rol voor het begeleiden van een onderzoek en het bepalen wanneer een onderzoek is afgerond, ligt bij de aangestelde ambtelijk opdrachtgever. Het verdient aanbeveling te onderzoeken of het van meerwaarde is als een ambtelijk opdrachtgever altijd minimaal op MTA+ niveau moet zijn. Uitzonderingen kunnen zijn dat sprake is van gedelegeerd ambtelijk opdrachtgever, rechtstreeks vanuit

het college of een collegelid. Op dat moment zal deze opdrachtgever altijd rechtstreeks het bestuur moeten kunnen informeren, zonder langs het MTA te hoeven.

Beoordeel of de politiek-bestuurlijke sensitiviteit binnen de ambtelijke organisatie toereikend is.
Op dit dossier is op cruciale momenten geen dan wel onvoldoende blijk gegeven van politiek-bestuurlijke sensitiviteit. Specifiek betreft het in juni 2019 (rapport/traject niet op wethouderstafel) en september/oktober 2020, toen vergeten is het rapport toe te sturen aan de wethouder Inclusie en de dialoog in college van 6 oktober 2020 over het UvT-rapport en omstandigheden van het traject, ondanks aanwezigheid van de gemeentesecretaris, niet gevoerd is. Dit kan een uitzonderingsgeval zijn, maar ook een rode draad. Vandaar dat wij deze beoordeling en verdere verkenning voorlopig bij u als opdrachtgever laten.

Herstel het vertrouwen en verbeter de samenwerking binnen de geledingen van Arnhem. Dit geldt zowel voor de verhouding collegeleden-concerndirectie als concerndirectie-lagere ambtenaren (niet behorende tot MTA).
Wij constateren dat dit dossier de relatie binnen diverse geledingen van de gemeente Arnhem geen goed heeft gedaan. De door ons gehouden interviews en bestudeerde documenten hebben in onze optiek een beeld geschetst van een organisatie waarin momenteel sprake is van verschillende kampen. Binnen deze kampen heerst argwaan, zijn er uiteenlopende visies over wat professioneel of zelfs integer handelen is, zien lagere ambtenaren geen ruimte voor tegenspraak (ontbreken van checks en balances) en lopen meningen of het over de inhoud of proces moet gaan nogal uiteen. Dit raakt het gezamenlijk effectief kunnen optreden in mogelijke andere grote(re) dossiers van de gemeente Arnhem, waar een goede samenwerking binnen de ambtelijke organisatie en tussen het college en ambtelijke directie vereist is. Het is aan ieder gremium om hierop te reflecteren en van te leren met vragen zoals bijvoorbeeld, maar niet uitsluitend:

- Kunnen uitvoerende/beleidsambtenaren vrijuit spreken en adviseren vanuit hun expertise op dossiers, zonder te snel als lastig te worden gezien?
- Is sprake van een veilige werkomgeving met voldoende checks and balances en ruimte voor tegenspraak?
- Zijn bestuurlijke opdrachten/prioriteiten duidelijk voor de ambtelijke organisatie?
- Zijn collegeleden voldoende kritisch en vragen ze door?
- Hebben collegeleden voldoende inhoudelijke ondersteuning, gezien hun werkzaamheden en verantwoordelijkheden?

BIJLAGE 1: (FUNCTIES VAN) GESPROKEN PERSONEN

Betreft functietitels zoals van toepassing in de onderzoeksperiode.

1. Burgemeester
2. Clustermanager Werk & Inkomen
3. Concerndirecteur
4. Gemeentesecretaris en algemeen directeur
5. Hoofd P&O
6. Juridisch concerncontroller
7. Kwartiermaker Inclusie
8. Onderzoeker O&S
9. Onderzoeksleider UvT
10. Programmamanager Inclusie
11. Senior adviseur O&S
12. Senior adviseur P&O
13. Senior onderzoeker O&S
14. Strategisch adviseur P&O
15. Wethouder Inclusie
16. Wethouder P&O

BIJLAGE 2: OPGEVRAAGDE INFORMATIE

Documenten ten grondslag aan opdrachtverlening UvT

1. Offerte-uitvraag met onder meer aanleiding voor onderzoek en gestelde (rand)voorwaarden voor offertes
2. Offerte van het onderzoeksbureau, inclusief eventuele addenda en side letters
3. Ondertekende contract met onderzoeksbureau (UvT), inclusief eventuele addenda, side letters en de aanbestedingsdocumenten die aan de opdrachtverlening ten grondslag lagen

Betrokken personen

4. Overzicht van de formeel bestuurlijke opdrachtgever(s), de ambtelijk gedelegeerd opdrachtgever(s) en alle betrokken afdelingen bij de uitvoering/begeleiding van het onderzoek
5. Namen en functies van betrokken ambtelijke personen bij het desbetreffende onderzoek
6. Organogram van de desbetreffende betrokken afdelingen
7. Contactgegevens van het externe onderzoeksbureau en de namen van hun medewerkers die aan het rapport hebben meegewerkt

Documenten en communicatie

8. Alle ontvangen (concept) versies van het rapport, inclusief documenten die tussentijdse presentaties/updates en finale concepten bevatten
9. Alle schriftelijke (in casu brieven en e-mail) communicatie tussen het onderzoeksbureau en de gemeente inzake het uiteindelijke rapport
10. Alle interne gemeentelijke schriftelijke (e-mail) communicatie inzake de werkzaamheden en/of inhoud in het kader van het uiteindelijke rapport
11. De agenda's en notulen van besprekingen (op projectniveau, afdeling en/of directie) die gemaakt zijn in het kader van dit rapport, betreft zowel interne als externe besprekingen
12. Agendaposten en notulen van staf- en/of collegevergaderingen waarin (stand van zaken inzake) dit rapport eventueel aan de orde is geweest
13. In opdracht van de ambtelijke organisatie of het college/portefeuillehouders, opgestelde rapportages/nota's/adviezen/evaluaties/onderzoeken/mails inzake dit rapport dan wel de nasleep ervan. Hierbij het volgende onderscheid hanteren:
    - Door externe partijen opgestelde stukken
    - Door de ambtelijke organisatie opgestelde stukken
14. Rol en beschrijving van het DCT; afspraken over wanneer wel/geen B&W nota wordt gemaakt?
15. Alle agenda/verslagen DCT en MTA vanaf medio 2017 t/m eind 2020.

Financieel

16. Overzicht van gefactureerde en betaalde bedragen in het kader van deze opdracht, inclusief onderliggende facturen

Raad

17. Alle informatie die in het kader van het inclusiviteitsrapport naar de raad en commissies is gestuurd
18. Een overzicht van zaken die door de raad zijn opgevraagd in dit verband
19. Voorzover niet gedekt door bovenstaande uitvragen: alle documenten die door de raad in het kader van het rapport zijn opgevraagd en verstrekt zijn

Overige

20. De aan hen geleverde overdrachtsdossiers van de twee in 2018 aangetreden portefeuillehouders met betrekking tot (de aanleiding/opdrachtverstrekking voor) het rapport
21. Overzicht van eventuele nog lopende onderzoeken in dit verband met daarbij een planning wanneer wat opgeleverd wordt
22. Inkoopregels, grensbedragen en vastgelegde voorwaarden/procedure voor afwijkingen van algemene voorwaarden van Arnhem

Sweep

23. Alle andere informatie waarvan redelijkerwijs vermoed c.q. verwacht kan worden dat deze mogelijk relevant is in het kader van dit onafhankelijke onderzoek, maar niet wordt gedekt door bovenstaande uitvragen

Strated Consulting is een strategisch adviesbureau te Rotterdam. Wij zijn met name actief in de (semi-) publieke sector. Onze onderzoekswerkzaamheden ondersteunen organisaties bij het nemen van belangrijke besluiten. Deze kunnen zowel op de eigen organisatie als op de buitenwereld een grote impact hebben, waardoor een objectief en betrouwbaar advies bijzonder waardevol wordt. Onze dienstverlening is onder te verdelen in vier verschillende pijlers:

- Strategie- en beleidsadvisering
- Projectmanagement
- Onafhankelijke evaluaties
- Waarheidsvinding

info@stratedconsulting.nl
www.stratedconsulting.nl

Aan de gemeenteraad

Datum	: 5 februari 2021
Zaaknummer	: 538147
Contactpersoon	: Susanne Boerhof
Telefoonnummer	: 026 377 5906

Onderwerp: reactie rapport Strated Consulting

Geachte voorzitter en leden,

Hierbij bieden we u het *Onafhankelijk feitenonderzoek 'inclusiviteitsrapport'* aan van het bureau Strated Consulting. Het onderzoek behelst de omgang met het rapport van de Universiteit van Tilburg (UvT) naar inclusie binnen de gemeentelijke organisatie, dat is uitgevoerd in opdracht van het college. Het college heeft dit onderzoek laten uitvoeren om zo een compleet beeld te krijgen van de gang van zaken rondom de samenwerking en communicatie tussen de gemeente Arnhem en de Universiteit van Tilburg.
In deze brief leest u de eerste reactie van het college op de conclusies en aanbevelingen van het rapport, alsmede de vervolgstappen die wij zullen zetten.

Voor wij toekomen aan de reactie op het rapport, hecht het college er aan om een woord van erkenning uit te spreken aan uw raad: u heeft deze kwestie aanhangig gemaakt. Mede hierdoor en het voorliggende onafhankelijk onderzoek kunnen wij vervolgstappen zetten om onze processen en organisatie te verbeteren.

Het rapport bevat stevige conclusies over hoe de omgang met het rapport is verlopen. Uit het rapport komt naar voren dat fouten zijn gemaakt waarvoor het college verantwoordelijkheid draagt. Het college onderschrijft deze conclusies.
Het voorliggende onafhankelijk onderzoek bevat goede aanbevelingen die wij omarmen en die ons helpen vervolgstappen te zetten om onze informatievoorziening, processen en organisatie te verbeteren.

Conclusies en aanbevelingen
Op basis van het feitenrelaas worden conclusies getrokken en aanbevelingen gedaan die voor zowel de lange als de korte termijn betrekking hebben op:

1. Het interne traject binnen de gemeente Arnhem en de besluitvorming
Uit het rapport komt naar voren dat de informatievoorziening op 6 oktober bij de beantwoording van de artikel 44 vragen inzake "etnisch profileren (vervolgvragen)" van het college naar uw raad onjuist en onvolledig is geweest. Een conclusie die het college erkent.

Het college ervaart dat de informatievoorziening vanuit het college de afgelopen jaren soms tot ergernis heeft geleid bij raadsleden. Onze inzet en inspanning is er op gericht om aan onze actieve en passieve informatieplicht te voldoen zodat u over de informatie beschikt die u nodig heeft voor onder meer uw controlerende taak. Het rapport doet diverse aanbevelingen die helpen om fouten zoals deze op 6 oktober zijn gemaakt in de toekomst te voorkomen. De aanbevelingen hebben onder meer betrekking op: betere interne verslaglegging, de politieke sensitiviteit in de organisatie en het professionaliseren van de gemeentelijke organisatie als opdrachtgever.
De eerste punten pakken we binnen de organisatie op. In de raadsbrief van 15 december hebben we u geïnformeerd over de verbetermogelijkheden die wij zien om onze rol als opdrachtgever van externe onderzoeken te verbeteren. Een eerste stap, het inzichtelijk maken van de onderzoeken die lopen, hebben we inmiddels gezet.
In breder verband vinden wij het belangrijk dat de informatievoorziening vanuit het college proactief is en goed aansluit bij de behoefte van de raad.
Daarom gaat het college graag met u in gesprek om te verkennen op welke wijze wij daar invulling aan kunnen geven. Wij vertrouwen er op dat beide partijen in die verkenning oog hebben voor het feit dat proportionaliteit hierbij een belangrijk aspect is.

Verbeteren vertrouwen en samenwerking binnen de ambtelijke organisatie
Het college acht het van het grootste belang dat iedereen binnen de organisatie zich vrij voelt om kritische opmerkingen te maken en er zeker van kan zijn dat een dergelijk signaal wordt gehoord. Wat betreft het college mogen tussen college en ambtelijke organisatie en binnen de ambtelijke organisatie inhoudelijke stevige discussies plaatsvinden, maar dit mag nooit leiden tot een gevoel van onveiligheid of druk. Het onderzoek van Strated Consulting maakt duidelijk dat dat in dit dossier in de ambtelijke organisatie niet goed is gegaan. Wij zien voor onszelf een belangrijke rol door voortdurend uit te nodigen tot tegenspraak en een kritische houding. We gaan met de organisatie in gesprek om te kunnen bepalen of dit gevoel breder leeft en om te bewerkstelligen dat het vertrouwen en de samenwerking tussen het college en de ambtelijke organisatie en binnen de ambtelijke organisatie herstelt.

2. Het traject / de samenwerking tussen de gemeente Arnhem en Universiteit van Tilburg en de omgang met het rapport
De onderzoekers adviseren ons om nogmaals te bekijken of er nog aanbevelingen en andere bevindingen uit het rapport van de Universiteit van Tilburg niet of onvoldoende zijn opgepakt om zo te kunnen bepalen of dat alsnog moet gebeuren. Dat gaan we doen en wij zullen u hierin meenemen zoals ook toegezegd aan uw raad tijdens het debat op 25 november. Zoals u ziet in het overzicht van externe lopende onderzoeken, dat vorige week met u is gedeeld, zijn er vele aspecten van inclusie en diversiteit die wij binnenkort met uw raad zullen delen, zoals: Diversiteit & Inclusie Nederlandse Inclusieviteitsmonitor, Inclusieve communicatie, Diversiteit & Inclusie Barometer Culturele Diversiteit.

Met de reeds lopende, overgenomen verbeteringen vanuit het rapport van de Universiteit van Tilburg en de bovengenoemde trajecten, nemen we het advies over van onderzoeksbureau Strated Consulting om het onderzoekstraject van de Universiteit van Tilburg als afgerond te beschouwen.

Vervolgstappen
We zijn intussen begonnen met een aantal stappen in lijn met de conclusies en aanbevelingen uit het rapport van Strated Consulting, zoals het plan 'Regie op externe onderzoeken'. Verdere beteringen volgen.
Vanuit onze verantwoordelijkheid voor de professionele organisatie, de goede informatievoorziening aan uw raad en onze opvattingen over goed werkgeverschap, zullen wij u zo snel als mogelijk informeren over een verder uitgewerkt plan van aanpak voor de genoemde verbeterpunten.

Ten slotte, Strated Consulting wil u desgewenst een technische toelichting geven op het doorlopen traject en de resultaten. Wij horen graag of u hier gebruikt van maakt.

Verder vinden wij het belangrijk om nog het volgende op te merken. In het rapport wordt ook ingegaan op het handelen van individuele ambtenaren. Deze ambtenaren kunnen zich niet in het openbaar verweren. Dat vraagt, mede vanuit het oogpunt van goed werkgeverschap, van ons een zorgvuldige benadering. Het college is verantwoordelijk voor het goed functioneren van de ambtelijke organisatie. Het gesprek over het handelen van individuele ambtenaren zal dan ook moeten plaatsvinden in de relatie tussen het college als werkgever en de betrokken ambtenaren.

We vertrouwen erop u hiermee op dit moment voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,
het college van burgemeester en wethouders van Arnhem,
de locosecretaris, de burgemeester,

P.J. Altena A. Marcouch

Bijlage:
- Eindrapportage onderzoek inclusiviteitsrapport

Aan de gemeenteraad

Datum : 9 februari 2021
Zaaknummer : 532717
Contactpersoon : Ron Verheijen
Telefoonnummer : 026 377 5185

Onderwerp: Aanvullend verzoek om inlichtingen

Geachte voorzitter en leden,

Inleiding
Op 1 februari 2021 ontvingen wij van de raadsleden Nede, Elfrink, Loor en Van Dillen ons een verzoek om inlichtingen met betrekking tot het Onderzoek Strated Consulting inzake de kwestie Rapport Universiteit Tilburg. Het college volstaat onderstaand met korte beantwoording van de gestelde vragen, dit mede gelet op het feit dat uw raad op korte termijn ook uw vragen aan Strated Consulting zult kunnen stellen.

Subverzoek 1:
Mogen wij ervanuit gaan dat het college het rapport deze week aan de raad verstrekt?
Het rapport "Onafhankelijk feitenonderzoek 'inclusiviteitsrapport'" van Strated Consulting is aangeboden aan uw raad op vrijdag 5 februari 2021.

Subverzoek 2:
a. Wie waren verantwoordelijk voor het opstellen van de voorlopige onderzoeksvragen?
De voorlopige onderzoeksvragen zijn ambtelijk voorbereid en verwerkt in een concept raadsbrief ter behandeling in de collegevergadering van 8 december 2020. De indiener van deze raadsbrief is de portefeuillehouder P&O; hij heeft ambtelijk overleg gehad over de voorlopige onderzoeksvragen en de concept-raadsbrief alvorens deze te agenderen voor de vergadering van het college.

b. Hoe zijn de voorlopige onderzoeksvragen tot stand gekomen?
De voorlopige onderzoeksvragen zijn ambtelijk voorbereid, vervolgens afgestemd met de portefeuillehouder P&O en geagendeerd voor de vergadering van het college d.d. 8 december 2020. De portefeuillehouder heeft een drietal potentiële onderzoeksbureaus gesproken waarbij hij deze bureaus heeft geïnformeerd over de onderhavige casus en daarbij de voorlopige onderzoeksvragen mondeling heeft toegelicht.

c. Zijn er bestuurders betrokken geweest bij het opstellen van de voorlopige onderzoeksvragen? Zo, ja welke?
Nadat de voorlopige onderzoeksvragen ambtelijk waren voorbereid, heeft de portefeuillehouder deze als onderdeel van een raadsbrief laten agenderen voor de vergadering van het college van 8 december 2020 waarna het college deze raadsbrief, inclusief de voorlopige onderzoeksvragen, heeft vastgesteld.

d. Zijn er ambtenaren betrokken bij het opstellen van de voorlopige onderzoeksvragen? Hebben deze ambtenaren ook een rol gehad in de gang van zaken rond rapport van de universiteit Tilburg en de nasleep daarvan? Zo ja, welke rol was dat?
Een eerste opzet van de voorlopige onderzoeksvragen is opgesteld door de juridisch concerncontroller. Deze is vervolgens afgestemd met een woordvoerder, de gemeentesecretaris, de concerndirecteur en de concerncontroller. Met uitzondering van laatstgenoemde hadden deze ambtenaren een rol bij (de nasleep van) de gang van zaken rond het rapport van de universiteit Tilburg. Om welke rol het daarbij ging, blijkt uit het rapport van Strated Consulting.

e. Is de afdeling Onderzoek & Statistiek betrokken bij het opstellen van de voorlopige onderzoeksvragen?
De afdeling Onderzoek & Statistiek is niet betrokken geweest bij het selectieproces. De procesafspraken die onderdeel uitmaken van het plan "Regie op externe onderzoeken" waren op dat moment nog niet van toepassing.

Subverzoek 3:
a. De selectieprocedure die geleid heeft tot de keuze voor het gunnen van de opdracht door het college aan Strated Consultancy.
Drie partijen met een aanwijsbaar track record zijn door de portefeuillehouder P&O uitgenodigd tot het aanbieden van een notitie waaruit in ieder geval zou blijken hoe zij het onafhankelijk onderzoek zouden aanpakken met daarbij een indicatie van de hiermee verband houdende kosten. Bij het informeren van genoemde partijen is onder andere gebruik gemaakt van de voorlopige onderzoeksvragen. De geselecteerde bureaus hebben vervolgens openbare bronnen, zoals raadsstukken en perspublicaties, geraadpleegd om te kunnen komen tot een plan van aanpak. Twee partijen zijn op deze uitnodiging ingegaan. Omtrent de kwaliteit van deze partijen heeft mondelinge consultatie plaatsgevonden bij de Radboud Universiteit. De conclusie hieruit was dat het ging om twee gedegen partijen die beiden in staat werden geacht om de opdracht in te vullen.

b. Wie was er verantwoordelijk voor het opstellen van een longlist/ shortlist?
Collegeleden hebben kandidaat-partijen aangedragen. Hierbij was geen sprake van onderscheid tussen een long- en een shortlist. Drie partijen zijn benaderd waarvan twee daadwerkelijk een plan van aanpak / offerte hebben opgeleverd. Omtrent deze twee overgebleven partijen heeft consultatie plaatsgevonden met de Radboud Universiteit.

c. Wie was er verantwoordelijk voor de voorselectie?
Er is geen sprake geweest van een voorselectie, anders dan hiervoor beschreven.

d. Wie was er verantwoordelijk voor de uiteindelijke selectie?
De uiteindelijke selectie is gedaan door het college in haar vergadering van 8 december 2020. Dit betrof een keuze uit de twee overgebleven partijen op basis van de door hen aangeleverde offertes / plannen van aanpak en met inachtneming van de feedback uit consultatie van de Radboud Universiteit.

e. Op basis van welke uitgangspunten is geselecteerd?
Aspecten die een rol hebben gespeeld, zijn met name referenties, (plan van) aanpak, ervaring (vergelijkbare cases), gemeentelijke ervaring, kosten en planning / beschikbare capaciteit.

f. Hoe zijn deze uitgangspunten gewogen in de uiteindelijke selectie?
De twee partijen lagen erg dicht bij elkaar en zouden de opdracht beiden kunnen invullen. Het betrof in beide gevallen zeer ervaren partijen, met uitstekende referenties. In de uiteindelijke afweging heeft de inhoud van het plan van aanpak het zwaarst gewogen.

g. Zijn er bestuurders betrokken geweest bij de selectieprocedure? Zo ja, welke en op welk momenten in de procedure?
De portefeuillehouder P&O heeft de betrokken partijen geïnformeerd over achtergrond en doelstelling van het extern onderzoek. Daarbij heeft hij onder andere gebruik gemaakt van de voorlopige onderzoeksvragen. Het college heeft, op basis van de door betrokken partijen aangeboden plannen van aanpak / offertes en de uitkomsten uit de consultatie van de Radboud Universiteit, in haar vergadering op 8 december 2020 een definitieve keuze gemaakt voor Strated Consulting.

h. Zijn er ambtenaren betrokken bij de selectieprocedure? Zo ja, op welke momenten?
Hebben deze ambtenaren ook een rol gehad in de gang van zaken rond het rapport van de universiteit Tilburg en de nasleep daarvan? Zo ja, welke rol was dat?
Zoals eerder aangegeven, is sprake geweest van ambtelijke betrokkenheid bij de opstelling van de voorlopige onderzoeksvragen. Bij de daadwerkelijke selectie van het onderzoeksbureau is, met uitzondering van de gemeentesecretaris als lid van het college, geen sprake geweest van ambtelijke betrokkenheid.

i. Is de afdeling Onderzoek & Statistiek betrokken bij het selectieproces? Zo ja, op welke momenten waren zij betrokken? Op welke niet?
De afdeling Onderzoek & Statistiek is niet betrokken geweest bij het selectieproces. De procesafspraken die onderdeel uitmaken van het plan "Regie op externe onderzoeken" waren op dat moment nog niet van toepassing.

Subverzoek 4:
a. Wie waren verantwoordelijk voor het opstellen van de definitieve onderzoeksvragen?
De definitieve onderzoeksvragen zijn tot stand gekomen na de uitvoering van intake- en eerste onderzoekswerkzaamheden. Strated Consulting heeft hiervoor een voorstel gedaan. Dit voorstel is door de concerncontroller ontvangen en vervolgens in overleg met de portefeuillehouder P&O geagendeerd voor behandeling door het college. Besluitvorming hieromtrent heeft plaatsgevonden door het college in haar vergadering van 5 januari 2021.

b. Hoe zijn de definitieve onderzoeksvragen tot stand gekomen?
Strated Consulting heeft deze op basis van de eerste intake- en onderzoekswerkzaamheden geformuleerd en voorgelegd aan de concerncontroller in diens rol als gedelegeerd ambtelijk opdrachtgever. Na afstemming hieromtrent heeft de concerncontroller de definitieve onderzoeksvragen voorgelegd aan de portefeuillehouder P&O met de insteek deze aan het college voor te leggen.

c. Zijn er bestuurders betrokken geweest bij het opstellen van de definitieve onderzoeksvragen? Zo, ja welke?
De definitieve onderzoeksvragen zijn, na een eerste afstemming tussen Strated Consulting en concerncontroler, door de portefeuillehouder P&O ingediend ter besluitvorming door het college. Besluitvorming heeft plaatsgevonden op 5 januari 2021 waarna de raad is geïnformeerd.

d. Zijn er ambtenaren betrokken bij het opstellen van de definitieve onderzoeksvragen? Hebben deze ambtenaren ook een rol gehad in de gang van zaken rond rapport van de universiteit Tilburg en de nasleep daarvan? Zo ja, welke rol?
Bij de formulering van de definitieve onderzoeksvragen heeft de concerncontroller betrokkenheid gehad. Deze heeft geen betrokkenheid (gehad) bij de gang van zaken rond het rapport van de universiteit Tilburg en de nasleep daarvan.

e. Is de afdeling Onderzoek & Statistiek betrokken bij het opstellen van de definitieve onderzoeksvragen?
Van betrokkenheid van de afdeling Onderzoek & Statistiek bij de formulering van de definitieve onderzoeksvragen is geen sprake geweest.

Subverzoek 5:
a. De adviezen en bevindingen van de afdeling Onderzoek & Statistiek aangaande de voorlopige resp. de definitieve onderzoeksvragen, de onderzoeksopzet en selectie.
De afdeling Onderzoek & Statistiek heeft geen betrokkenheid gehad bij de formulering van de definitieve onderzoeksvragen, de onderzoeksopzet en selectie.

b. Het moment waarop deze adviezen en bevindingen zijn uitgebracht.
De afdeling Onderzoek & Statistiek heeft in dit traject geen adviezen en bevindingen uitgebracht. Het college heeft, mede op basis van input van Radboud Universiteit, welbewust de keuze gemaakt voor de kwaliteit en expertise van Strated Consulting en is daarbij het plan van aanpak met Strated Consulting overeengekomen.

Subverzoek 6:
Alle notities, memo's, mails, sms, apps, en overige documenten over het opstellen van de voorlopige resp. definitieve onderzoeksvragen zoals die in het bezit van de betrokken portefeuillehouder(s) zijn (geweest).
Tussen portefeuillehouder en concerncontroller heeft een mailwisseling plaatsgevonden omtrent aankondiging van en besluitvorming over de definitieve onderzoeksvragen. Uit deze mailwisseling blijkt dat de definitieve onderzoeksvragen zijn opgesteld door Strated Consulting, door de concerncontroller zijn ontvangen en vervolgens via de portefeuillehouder P&O ter besluitvorming zijn voorgelegd aan het college. Deze mailwisseling is vanaf heden voor inzage beschikbaar bij de griffie.

Hoogachtend,
het college van burgemeester en wethouders van Arnhem,
de loco-secretaris, de burgemeester,

P.J. Altena A. Marcouch

Bijlage:
- Ter inzage bij griffie: mailwisseling inzake definitieve onderzoeksvragen

RAADSKAMERADVIES

10 februari 2021

Presentatie eindrapportage Onafhankelijk feitenonderzoek 'inclusiviteitsrapport'

Zaaknummer:	
Portefeuillehouder:	Jan van Dellen

Resultaat van bespreking:

Aanwezig: de gehele gemeenteraad was aanwezig, met uitzondering van de fractie van de PVV.

Verloop
De beraadslaging bestond uit een korte presentatie van het rapport "Onafhankelijk feitenonderzoek 'inclusiviteitsrapport'" van Strated Consulting met daarna de mogelijkheid voor fracties om vragen aan de onderzoekers te stellen over hun rapport. Vanuit Strated Consulting waren de heren De Boer en Djohan aanwezig.

Conclusie
De voorzitter concludeert dat de wens van de raadskamer is om over dit onderwerp verder te debatteren in een besluitvormende raadsvergadering op 24 februari 2021.

De griffier,

W.M. Lammers

De voorzitter,

K. Kalthoff